جاك جۆ جۆك

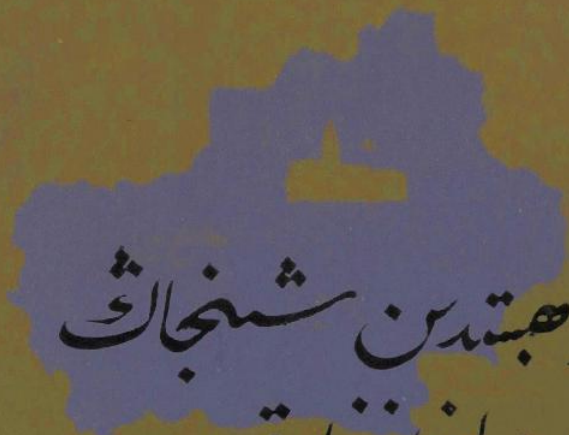

ئۇرۇمچى سۇھبىتىدىن شىنجاڭ تىنچ ئازاد بولغانغا قەدەر

(21)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

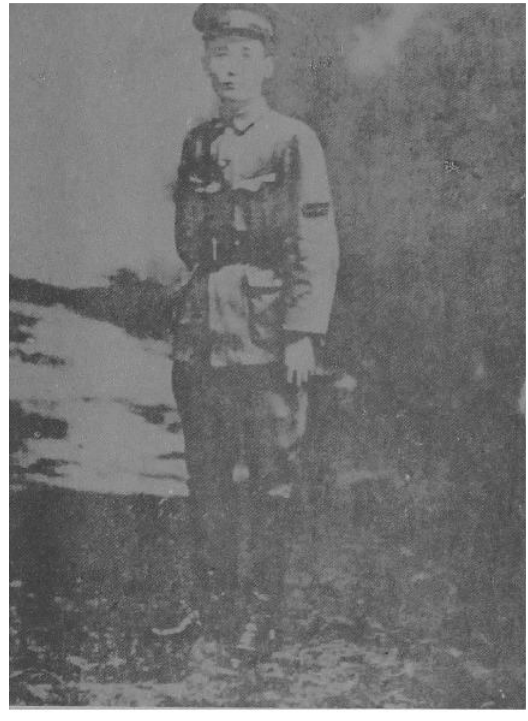

1 - رەسىم: 1924 - يىلى جاڭ جۆجۈگىنىڭ خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىبىدە مەسئۇل ۋەزىپىدە تۇرۇۋاتقان ۋاقتى.

FROM THE LIBRARY OF
EAST TURKISTAN NATL RESEARCH CENTER INC
GULAMETTIN PAHTA

2 - رەسىم: جاڭ جۆجۈگىنىڭ 1932 - يىلى 28 - يانۋار ياپۇنغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە چۈشكەن رەسىمى.

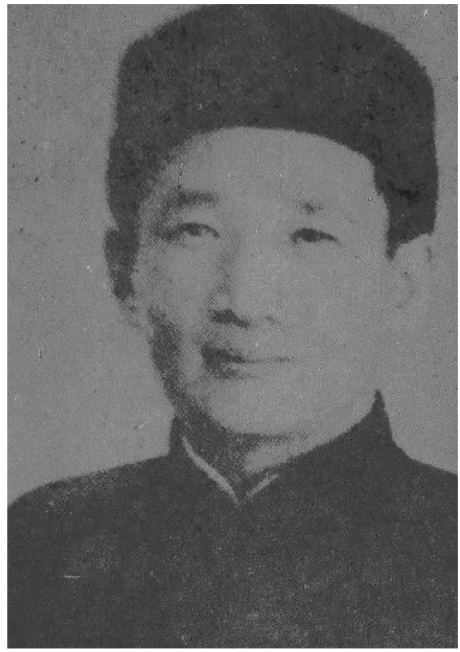

3 ـ رەسىم: جاڭ جۆجۇڭنىڭ
40 ـ يىللاردىكى رەسىمى.

4 ـ رەسىم: 1945 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى جاڭ جۆجۇڭ مىاۋزېدۇڭ بىلەن يەنئەن ئايرودۇرۇمىدا.

5 - رەسىم: 1946 - يىلى جاڭ جۆجۈڭ قاتارلىقلار ئۇچ ۋىلايەت بىرلىكىپ رەھبەرلىرى بىلەن ئىلىدا چۈشكەن سۈرەت، ئالدىنقى رەت ئوڭدىن: لىيۇ مېڭچۈەن، رەھىمجان سابىرھاجى. ئوتتۇرىدىكى رەت ئوڭدىن بىرىنچى كىشى چۈ ۋۇ، ئۈچىنچى كىشى ھاكىمبەگ خوجا، تۆتىنچى كىشى جاڭ جۆجۈڭ، بەشىنچى كىشى ئەخمەتجان قاسىمى، يەتتىنچى كىشى لىيۇ زىرۇڭ.

6 - رەسىم: 9
يىلى جاڭ جۆجۈڭ،
قوماندان پېڭ دې
ۋاڭ جىن قاتارلىق يول
ئۇرۇمچىدىكى ھەربىي
مۇنبىرىدە.

7 - رەسىم: 1962 - يىلى باھار بايرىمىدىن ئىلگىرى جۇئېنلەي زۇڭلى، جاڭ جۈجۇڭ (سولدىن بىرىنچى)، فۇ زويى (سولدىن ئىككىنچى)، چۇ ۋۇ (ئوڭدىن بىرىنچى) قاتارلىقلار بىللە.

جاڭ جۆ جۇڭ

ئۇرۇمچى سۆھبىتىدىن شىنجاڭ تىنچ ئازاد بولغانغا قەدەر

(21)

تەرجىمە قىلغۇچى: رازاق مالىك

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش
تارىخىي ماتېرىياللار ئىشخانىسى تۈزگەن

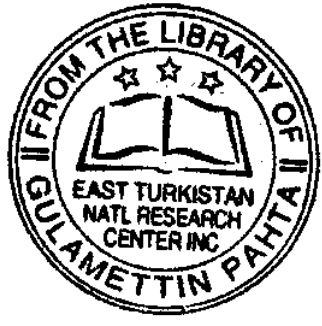

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

باش مۇھەررىر: خالىق ساقى.
تەرجىمە مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەركىن ئۇشۇر ئەلى

جاڭ جۇ جۇڭ
ئۇرۇمچى سۆھبىتىدىن شىنجاڭ تېنچ
ئازاد بولغانغا قەدەر (21)
جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ش ئۇ ئا ر
كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللار تېتىقانىسى
تەرجىمە قىلغۇچى: رازاق مالىك

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشىر قىلدى
(ئۇرۇمچى شەھىرى جىيەنجۇڭ كوچىسى №45)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 3 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 14.875 قىستۇرما ۋاراقى: 2
1987 - يىلى 5 - ئاي 1 - نەشرى
1987 - يىل 12 - ئاي 1 - بېسىلىشى
ISBN7-228-00265-2/K·22
تىراژى: 10·000 — 1
باھاسى: 1·50 يۈەن
(ئىچكى جەھەتتە تارقىتىلىدۇ)

تەھرىرنىڭ سۆزى

بۇ سانغا تارىخىي ماتېرىياللار نەشرىياتى تەرىپىدىن تەھرىرلىنىپ نەشىر قىلىنغان «جاڭ جۆجۇڭ ئەسلىمىسى» دېگەن كىتابنىڭ بەشىنچى بابى ــ يەنى شىنجاڭ مەسىلىسى قىسمى كىرگۈزۈلدى.

گېنېرال جاڭ جۆجۇڭ، جۇڭگو گومىنداڭى ئىچىدىكى مەشھۇر ۋەتەنپەرۋەر ھەربىي قوماندان. ئۇ 1945 ـ يىلى بۇيرۇققا بىنائەن شىنجاڭغا كېلىپ بىر مەزگىل مۇھىم ۋەزىپىلەرنى ئۈتىگەن. ئەينى چاغدا شىنجاڭدا قولغا ئېلىنىپ قاماقخانا كومۇنىست ۋە ۋەتەنپەرۋەرلەرنى قۇتۇلدۇرۇشتا، شىنجاڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋەقەسىنى تىنچ يول بىلەن بىر تەرەپ قىلىشتا، شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى مۇقىملاشتۇرۇشتا، شۇنداقلا 1949 ـ يىلى 9 ـ ئايدا ھېيجىڭدىن گېنېرال تاۋسيۇغا ۋە رەئىس، بۇرھان شەھىدىلەرگە تېلېگراممىا ئەۋەتىپ شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈش قاتارلىق جەھەتلەردە مۇھىم تۆھپىلەرنى قوشقان ئىدى.

بىز گېنېرال جاڭ جۆجۇڭنىڭ بۇ جەريان ھەققىدە قىلغان بايانىنى كىتابىمىزنىڭ مەخسۇس 2 ـ سانى قىلىپ ئىشلەپ چىقتۇق. بۇ بىزنىڭ شىنجاڭنىڭ يۇقىرىقى تارىخىي جەريانى ۋە ئەھىلي ئەھۋالى بىلەن تونۇشۇپ چىقىشىمىز ئۈچۈن ھەمدە گېنېرال جاڭ جۆجۇڭنىڭ ۋەتەننى قىزغىن سۆيۈپ، ھەقىقەت يولىدا ئىزدىنىشتەك ئالىيجاناپ پەزىلىتىنى ئۆگىنىشىمىز ئۈچۈن چوقۇم زور يارىدىمى بولىدۇ.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب ئۇرۇمچى ۋەھىمىسى..... 1
تۇنجى قېتىم شىنجاڭغا ئۇچۇش 3
شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈستىدە مۇھاكىمە ۋە
قارار..... 7
سۆھبەتنىڭ بىرىنچى باسقۇچى..... 11
بىر دوكلاد 47
سۆھبەتنىڭ ئىككىنچى باسقۇچى 56
ئىككىنچى باب بىر قانچە مۇھىم تەدبىر..... 75
ئۇرۇمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن «5-ماي» خاتىرە يىغىندا
سۆزلەنگەن نۇتۇق 75
شىڭشىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغان جۇڭگو كومۇ-
نىستلىرىنى تۇرمىدىن بوشتىش..... 78
پۈتۈن شىنجاڭ ئۆلكىسى بويىچە سىياسىي مەھبۇسلارنى
قويۇپ بېرىش..... 80
خەلقتىن مۇسادىرە قىلىنغان مال-مۈلۈكلەرنى قايتۇرۇش 81
باج-سېلىقنى بىكار قىلىش..... 82
پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت..... 83
پۈتۈن ئۆلكىدىكى كوماندىر-جەڭچىلەرگە مۇراجىئەت... 85
خەنزۇلار بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ نىكاھلىنىشىنى مەنئىي
قىلىش 88
بىر قېتىملىق نۇتۇق..... 89
ئۈچىنچى باب ھەمكارلىشىش..... 91
يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قۇرۇلۇشى..... 91

غۇلجا ۋەقەسىنىڭ تىنچ يول بىلەن ھەل بولغانلىقى
مۇناسىۋەتتى بىلەن پۈتۈن ئۆلكىدىكى فىرىنداشلارغا
مۇراجىئەت..... 95
سىياسىي پروگراممىا..... 100
سايلام قانۇنىنىڭ ئېلان قىلىنىشى..... 120
غۇلجىغا زىيارەت..... 129
دۆلەت چېگىرا قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى 136
جەنۇبىي شىنجاڭغا زىيارەت..... 143
بىر قانچە ھۇججەتلەر..... 156
تۆتىنچى باب قۇرۇلۇش پىلانى..... 175
كۆپ قېتىملىق تەكلىپ..... 175
ئىككىنچى ئورگاننى تەسىس قىلىش 177
شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك
قىلىش ئۈچۈن..... 180
بىر قانچە كىچىك قۇرۇلۇشلار..... 199
**بەشىنچى باب سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق بولۇش
سىياسىتىنى ئەمەلگە قويۇش**..... 203
سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىگىشىيا جىلغىسى ۋە قۇمۇلدا
توقتاپ قالغان ماددىي ئەشيالىرىنى ئېلىپ كىتىشىگە
ياردەم بېرىش..... 108
جۇڭگو ــ سوۋېت ھاۋا قاتناش كېلىشىمىنى ئىمزالاش
مەسىلىسى..... 109
ئۇرۇمچىدىكى جۇڭگو ــ سوۋېت دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ
ئەسلىگە كېلىشى ۋە ئۇنىڭ دائىمىي پائالىيىتى..... 211
«گۇيخۇا مىللىتى مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى» نىڭ
ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى..... 212
جۇڭگو ــ سوۋېت ئىككى مەملىكەتنىڭ شىنجاڭدىكى سودىسى
ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق مەسىلىسى توغرىسىدا..... 213

ئامېرىكا ھەربىي ئايروپىلانىنىڭ «سايا ھەت قىلىش» ئۇچۇن
شىنجاڭغا كېلىش مەسىلىسى..... 214
بەيتىك ۋەقەسى..... 216
ئالتىنچى باب بۆلىنىش..... 222
غۇلجا تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى يىراق سەۋەبلەر
(1) ئىلى، تار باغاتاي، ئالتاي ئوچ ۋىلايەتنىڭ
پەۋقۇلئاددە بولۇش مەسىلىسى..... 222
(2) مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەتنىڭ نەسىرى..... 224
(3) شىنجاڭدىكى ھەربىي ـ ساقچىلارنىڭ يەرلىكنىڭ
ئىشلىرىغا ئارىلىشىشى..... 224
(4) ئوسمان مەسىلىسى..... 225
(5) چۆچەك، دۆربىلجىن ئەنزىسى..... 229
غۇلجا تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى يېڭىن سەۋەبلەر... 233
(1) مەسئۇدنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە رەئىس بولۇش
مەسىلىسى توغرىسىدا..... 233
(2) ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنىنىڭ ۋۇجۇتقا چىقىغانلىقى 245
(3) تۇرپان، توخسۇن، پىچان رايونىدىكى قوزغىلاڭ... 250
بىر قېتىملىق سۆھبەت..... 253
خەت ـ چەكلەر..... 257
يەتتىنچى باب لەنجۇدا قونۇش..... 368
كېتىش نىيىتىمنىڭ پەيدا بولۇشى..... 270
ھەر خىل سۆھبەت يىغىنلىرىنى تەشكىللەش..... 275
خېشى كارىدورىنى كۆزدىن كەچۈرۈش..... 278
مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇۋېتىش..... 292
بۇرھاننىڭ دوكلاتى..... 310
سەككىزىنچى باب تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش..... 314
بارغان ـ كەلگەن تىلىگرامىلار..... 314
ھەقىقەتكە قايتىش جەريانى..... 329

ماۋجۇشى بىلەن شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە سۆزلىشىش
قانداق ئۆزگەرتىش كېرەك..... 339
تەبرىكلەش يىغىندا..... 430
گېنېرال ۋاڭ جېنغا يېزىلغان رەھمەت خېتى..... 441
گېنېرال تاۋسىيۇغا يوللانغان تەبرىك خېتى..... 450
توققۇزىنچى باب ئۆز - ئۆزۈمنى تەكشۈرۈشۈم..... 455

بىرىنچى باب ئۇرۇمچى سۆھبىتى

شىنجاڭ ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمالىدىكى كەڭ بىر پارچە زېمىنى بولۇپ، جەنۇبتىن - شىمالغىچە بولغان ئۇزۇنلۇقى 2200 كىلومېتر، شەرقتىن - غەربكىچە سوزۇلغان ئۇزۇنلۇقى 2500 كىلو-مېتردىن ئاشىدۇ. يەر كۆلىمى بىر مىليون 600 مىڭ كۋادىرات كىلومېتردىن ئارتۇق بولۇپ، تەخمىنەن مەملىكىتىمىز ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ ئازغىنە كەم 6 دىن بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ. تەڭرى تاغلىرى ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ، جەنۇبتا كوئېنلون تاغلىرى ھەيۋەتلىك قەد كۆتىرىپ تۇرىدۇ، چۆل - جەزىرىلەرنىڭ ئىگىلىگەن كۆلىمى ئىنتايىن كەڭ. موڭغۇلىيە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى، ئافغانىستان، ھىندىستان بىلەن تۇتىشىدۇ. كان بايلىقى ئىنتايىن مول، مەسىلەن: ئالتايىنىڭ ئالتۇنى، شىخونىڭ نېفتى، خوتەننىڭ قاش تېشى ناھايىتى مەشھۇر؛ بۇنىڭدىن باشقا يەنە كۆمۈر، تۆمۈر، مىس، كۆمۈش، قوغۇشۇن، ۋولفرام قاتارلىقلارمۇ ناھايىتى كۆپ. يەنە ناھايىتى نۇرغۇن ئىپتىدائىي ئورمانلىقلار بار، چارۋىچىلىقى تەرەققىي قىلغان، مېۋە-چېۋىسى لەززەتلىك.

پۈتۈن ئۆلكىنىڭ نوپۇس سانى 5 مىليوندىن ئارتۇق بو-لۇپ، 13 مىللەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇلار: ئۇيغۇر، قازاق، خەنزۇ، خۇيزۇ، مانچۇ، موڭغۇل، قىرغىز، تاتار، ئۆزبېك، روس، شىۋە، سولۇن قاتارلىقلاردىن تىبارەت. جۈملىدىن ئۇيغۇر، قازاق، قىر-غىز، تاتار، ئۆزبېك، تاجىكلار تۈركى تىل سىستېمىسىدىكى مىللەتلەر بولۇپ، ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ، خۇيزۇلارمۇ ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. شىۋە، سولۇنلار بولسا، مانچۇلار-

نىڭ بىر تارمىقى. ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇس سانى ئەڭ كۆپ، پۈتۈن ئۆلكىدىكى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ تەخمىنەن 75% نى تەشكىل قىلىدۇ.

خەن سۇلالىسى دەۋرىدە، جاڭ چىيەن، بەنچاۋلار غەربىي رايون بىلەن بولغان بېرىش - كېلىشنى باشلاشنىڭ ئالدى - كەيىنىدە، شىنجاڭدا مىللىي زىددىيەت كەسكىن بولۇپ، بىر - بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ، ئۆزئارا قىرغىنچىلىق قىلىشىپ بىر كۈنمۇ تىنچ ئۆتمىگەن. خەن، تاڭ دەۋرلىرىدىن كېيىن، موڭغۇللار كۆپ سانلىقنى ئىگىلىگەن. باشقا مىللەتلەرمۇ بار بولسىمۇ، ئىكىن زور كۆپچىلىكى بۇددا دىنىغا ئېتىقاد قىلاتتى. ھازىرقى تۈركى تىل سىستېمىسىدىكى مىللەتلەر كېيىنكى چاغلاردا كۆچۈپ كەلگەن. شىنجاڭنىڭ ۋەتىنىمىز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى گەرچە گاھ ئۈزۈلۈپ، گاھ داۋام قىلىپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ھازىرغا قەدەر ئۇ ئىككى مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە بولۇپ قالدى.

چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈي 10- يىلى، يەنى زوزۇڭتاڭ شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، چىڭ ئوردىسىغا ئىلتىماس قىلىش ئارقىلىق، شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ قۇرۇلدى. چىڭ سۇلالىسىدىن تارتىپ تاجۇڭخۇامىنگو دەۋرىدە ئۆتكەن شىڭ شىسەينىڭ زۇلمەتلىك ھۆكۈمرانلىقى ئاخىرلاشقانغا قەدەر، بۇ زېمىندە مۇستەملىكچىلىك سىياسىتى ھۆكۈمرانلىق قىلدى. شىنجاڭ خەلقى زۇلۇم - ئېكسپلاتاتسىيىگە چىدىماي، قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسەتكەندە، ھۆكۈمرانلار ھامان قورال كۈچى بىلەن بېسىقتۇرۇپ كەلدى، بېسىقتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، داۋاملىق دەھشەتلىك زۇلۇم ۋە ئېكسپلاتاتسىيە يۈرگۈزدى. دەھشەتلىك زۇلۇم ۋە ئېكسپلاتاتسىيە ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەندە، خەلق يەنە قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسەتتى. ئىش مۇشۇ يوسۇندا توختىماي تەكرارلىنىش ئارقىلىق، شىنجاڭنىڭ تارىخىي — مىللىي زۇلۇم ۋە مىللىي

زۇلۇمغا قارشى تۇرۇش تارىخىي بولۇپ شەكىللەندى. ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ، سىياسىي، ئىقتىسادىي جەھەتلەردە ئەزەلدىن ھېچ قانداق ئورنى بولماي كەلگەن بولۇپ، قانداقتۇر دېموكراتىيە — ئەركىنلىكتىن سۆز ئاچقىلى بولمايتتى، مانا بۇلار مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆچمەنلىكنى كەلتۈرۈپ چىقارغان.

تۆنجى قېتىم شىنجاڭغا ئۇچۇش

ئىبلىس شېك شىسەي ئامالسىز شىنجاڭدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ۋۇجۇدۇشىن ئۇنىڭ ئورنىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ ئەمدىلا بىر ئاي بولغاندا يەنى 1944 - يىلىنىڭ 11 - ئايدا غۇلجىدا ئىنقىلابىي قوزغىلاڭ پارتلاپ، گومىنداڭنىڭ شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىسىنى يوقىتىپ، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت ئۈچ ۋىلايەتنى ئىگىلىگەندىن كېيىن، «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» تەشكىل قىلىندى. 1945 - يىلى 8 - ئايدا، 2 - دۇنيا ئۇرۇشى ئاخىرلاشتى، ياپونىيە شەرتسىز تەسلىم بولدى. غۇلجا تەرەپنىڭ مىللىي ئارمىيىسى يەنە ھۇجۇم قوزغاپ، جىڭ دەرياسى بىلەن شىخونى بۆسۈپ ئۆتۈپ تاكى ماناس دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىغىچە ئىلگىرىلەپ كىردى. ئۆلكىنىڭ مەركىزى بولغان ئۇرۇمچى شەھرىگە 140 كىلومېتردىن ئارتۇق راقلا ئارىلىق قالدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلار يەنە بىرقانچە يولغا بۆلۈنۈپ چەنۇبىي شىنجاڭغا ھۇجۇم قوزغىدى. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن ئۆلكە داۋالغۇش، قالايمىقانچىلىق ئەھۋال ئىچىدە قالدى.

بۇ چاغدا، گومىنداڭنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇپ 8 - ئۇرۇش رايونىنىڭ قۇماندانى جۇشاۋلياڭ چۈكچىگا قايتا - قايتا تېلېگراممىلا يوللاپ: ۋەزىيەت ئېغىر، كەلگۈسى قانداق بولىدۇ، مۇلچەر-

لەش قىيىن. ۋەتەن يولىدا قۇربان بولۇشقا رازىمەن — دەپ جىددىي مۇراجىئەت قىلدى. جياك جىپشى تىلىگرامىمنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن بەكمۇ تەشۋىشلىنىپ، مېنى دەرھال ئۇرۇمچىگە ئەۋەتتى. ئۇنىڭ ماڭا تاپشۇرغان ۋەزىپىسى: «جەڭچىلەرنىڭ روھىنى ئۈستۈرۈپ، كىشىلەرنىڭ قەلبىنى تېنچلاندۇرۇش، بۇ قېتىمقى ۋەقەنىڭ ئېنىنەن ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ، مەسىلىنى ھەل قىلىشتا پايدىلىنىش ئۈچۈن دوكلات ئوتتۇرىغا قويۇش» تىن ئىبارەت بولدى. مەن 1945 - يىلى 9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى، ئايروپىلان بىلەن چۈڭچىڭدىن ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدىم. شۇ كۈنى جۇ شياۋلياك ماڭا تۆۋەندىكى ئەھۋالدىن دوكلات بەردى:

1 - ئىلى ئارمىيىسى ماناس ئەترابىغا يېتىپ كەلدى. ئۇرۇمچىگە ئارانلا ئىككى كۈنلۈك مۇساپە قالدى. ئۇلارنىڭ دېخۋاغا قاچانلا بولمىسۇن ھۇجۇم قىلىش ئېھتىمالى بار.

2 - ھازىر ئۇرۇمچىنى ساقلاپ تۇرىۋاتقان ھەربىي قوشۇن ئارانلا 6 يېڭ (مەركىزدە ھەربىي مەكتەپ 9 - شۆبە مەكتەپ تىكى بىر يېڭ ئوقۇغۇچىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە). ھازىر ئاتلىق 5 - كورپۇس بىلەن 46 - دىۋىزىيىنىڭ بىر بۆلۈم يارىدەمچى قۇشۇنلىرى يۆتكەپ كېلىنىۋاتىدۇ، ئۇلار ئەڭ تېز بولغاندىمۇ سەككىز، ئون كۈنلەردىن كېيىن ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ يېتىپ كېلەلەيدۇ.

3 . ئاشلىق، ئوق - دورا زاپاسىغا كەلسەك، ئەگەر قاتناش جەھەتتە كۈتۈلمىگەن ئەھۋال كۆرۈلمەي، ھەر كۈنى ئۇزۇلدۇرمەي توشۇغاندا، تاقەت قىلىپ تۇرغىلى بولىدۇ.

مەن بىرياقتىن جۇ شياۋلياك بىلەن جىنتۇەنجۇن قۇماندانى لى تېجۇنگە قول ئاستىدىكىلەرنى رىغبەتلەندۇرۇپ، جەڭچىلەرنىڭ روھىي كەيپىياتىنى ئۈستۈرۈشنى، ئۇرۇمچىنىڭ بىخەتەرلىكىگە ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىشنى تاپىلاپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى لیوزىرۇك ئەپەندى ئارقىلىق، سوۋېت

لەر ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇەچىدە تۇرۇشلۇق مۇۋەققەت باش كونسۇ-
لى — يېۋسىيېۋغا تەكلىپ قويۇپ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەكچى
ئىكەنلىكىمنى ۋە ئۇنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ، ياراشتۇرۇپ
قويۇشى ھەققىدە پىكىر ئېلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۇم.
ئۇ چاغدا مەن بۇ ۋەقەنى ھەربىي جەھەتتە ھەل قىلسا ھېچقانداق
نەتىجە چىقمايدىغانلىقىنى، پەقەت سىياسىي يول بىلەنلا ھەل
قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى؛ سىياسىي يول بىلەن ھەل قىلىش ئۈ-
چۈن ئوتتۇرىدا ۋاستىچى بولۇشى كېرەكلىكىنى، ئەگەر ياخشى
ۋاستىچى — سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئىكەنلىكىنى ئويلاپ يەتكەن
ئىدىم.

9 - ئاينىڭ 14 - كۈنى مەن يېۋسىيېۋ بىلەن كۆرۈشۈپ
پىكىرلەشتىم. ئۇ، بۇ بولسا جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشى، سوۋېتلەر
ئىتتىپاقى جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشىغا ئارىلاشسا مۇۋاپىق بولمايدۇ،
دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئىشنى ئامال بار ئەگەر ياخشىسى تېنچ
يول بىلەن ھەل قىلىش كېرەك، دەپ قارايدىغانلىقىنى بىلدۈر-
دى. مەن شۇ چاغدا ئۇنىڭ پىكرىگە قۇشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈر-
دۇم ھەمدە ئىككى تەرەپنىڭ ۋەكىل ئەۋەتىپ سۆھبەت ئۆتكۈزۈش-
كە ئىمكانىيەت يارىتىش ئۈچۈن ئۇنىڭدىن تېنچلىق بىلەن ھەل
قىلىش يولىدىكى تىۋالغۇلارنى تۈگىتىشكە، ئالدى بىلەن ئىلى
تەرەپنىڭ ھەربىي ھەرىكەتلەرنى توختىتىشقا كۈچ چىقىرىشىنى
خالايدىغان - خالىمايدىغانلىقىنى سورۇدۇم، ئۇ مېنىڭ پىكرىمنى
موسكۋاغا يەتكۈزۈشكە ماقۇل بولدى ھەمدە ئۆزىنىڭ يېقىندىن
يارىدەم كۆرسىتىشنى خالايدىغانلىقىنى، لېكىن ھۆكۈمەتنىڭ يول
بېرۇۋقىنى ئالماي تۇرۇپ ھەرىكەت قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.
ئۇ يەنە: ئەگەر ياخشىسى جۇڭگو ھۆكۈمىتى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈ-
مىتىنىڭ ئالدىغا قويسا، ئۇڭاي ھەم ئۇنۇملۇك بولاتتى— دېدى.

ئەينى ۋاقىتتا مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىدە سەممىيەت بار دەپ
ھېس قىلىدىم، شۇڭلاشقا شۇ كۈننىڭ ئۆزىدىلا جىياڭ جېشىگە تېلېگ-

راما يوللاپ: بۇ يەرنىڭ ئەھۋالى ئىنتايىن جىددىي، غۇلجا قو-
شۇنلىرىنىڭ ئىلگىرلىشىنى توختىتىشتىن باشقا ئامال قالمىدى،
ئۇرۇمچىنى قوغداپ قېلىشقا ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىدىغان ئا-
ساس يوق، ھازىر پەقەت دىپلوماتىيە يولى ئارقىلىق تىنچ ھەل
قىلىش ئىمكانىيىتىلا بار، ئۇنداق بولمايدىكەن ئۇرۇمچى قول-
دىن كەتسە ۋەزىيەت پۈتۈنلەي يامانلىشىپ كېتىدۇ، گەلگۇسىدە
قايتۇرۇۋېلىش ئىمكانىيىتى بولىمۇ، لېكىن ئىنتايىن زور كۈچ ۋە
ئۇزاق ۋاقىت سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. تۇن ئۇزۇن بولسا،
چۈش كۆپ بولىدۇ، ئۆزگىرىشلەرنى ئالدىن مۆلچەرلەش قىيىن،
مەركەزنىڭ ئىناۋىتىگىمۇ قاتتىق تەسىر يەتكۈزۈشى مۇمكىن،
دەرھال قەتئىي قارارغا كېلىپ كونا دىپلوماتىيە قائىدە - يوسۇن-
لىرىغا ئېسىلىۋالماسلىق كېرەك، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق
باش ئەلچىمىز فۇ بىنگ چاڭنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا شىنجاڭ ۋە-
زىيىتىنى تىنچلىق بىلەن ھەل قىلىش ھەمدە مۇندىن كېيىن
شىنجاڭدا جۇڭگو - سوۋېت ئىقتىسادىي ھەمكارلىقىنى يولغا قو-
يۇش توغرىسىدا تەكلىپ قويۇشى ۋە سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ
ئوتتۇرىغا چىقىپ ياراشتۇرۇشنى سوراش ھەققىدە دەرھال تېلېگ-
راما يوللاشقا بولامدۇ - قانداق؟ دېگەن تەكلىپلەرنى بەردىم.

تېلېگراما بېرىۋېتىلگەندىن كېيىن، مەن، جۇشاۋلياڭ، ۋۇ
جۇڭشىن ئۈچەيلەن: ۋەزىيەت ناھايىتى ئېنىق تۇرۇپتۇ، مۇشۇ
ئۇسۇل بىلەن ھەل قىلىشتىن باشقا يول قالمىدى، دەپ ھېسابلا-
دۇق. ھېنىڭ يەنە ئۇرۇمچىدە تۇرۇۋېرىشىمنىڭ زۆرۈرىيىتى بول-
مىغاچقا، 9 - ئاينىڭ 16 - كۈنى جياڭ جېيشىغا دوكلاد قىلىش
ئۈچۈن ئايروپىلان بىلەن چۈڭچىڭغا قايتتىم.

ئۇرۇمچىدىكى ۋاقتىمدا، ۋۇ جۇڭشىن ئۆزىنىڭ شىنجاڭغا كې-
لىپ بىر يىلدىن بۇيانقى ئەھۋالىنى كۆپ قېتىم ئاغزاكى ئېيت-
قانىدى، ھېنى تەپسىلى خاتىرىسىدە قالدۇرالماسمىكىن، دەپ
يەنە يازما ماتېرىيالمۇ تەييارلاپ بەرگەنىدى. ئۇ شىنجاڭغا كې-

لىپ بىر ئايدىن كېيىنلا غۇلجا ۋەقەسى يۈز بەرگەن. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە ۋە بىزنىڭ كېيىن ئىگىلىشىمىزچە، ئۇ ياماننىڭ ئىش قىلماي ھەر كۈنى ياخشى ئىش قىلىشنىڭ كويىدىلا بولغان. مەسىلەن: شېڭ شىسەي تۇرمىگە قاماپ قويغان نۇرغۇن ئادەملەرنى جۇملىدىن بۇرھان شەھىدى ئەپەندىنى قويۇپ بەرگەن. گومىنداڭ گۇروھى ئىچىدە ئۇ ياخشىچاق ئادەم ئىدى. بىراق ئۇنىڭ ئاستىدىكىلەر بولۇپمۇ ئۇنىڭ قوماندانلىقىغا تەۋە بولمىغان ئىشچىلار زادى نېمىلەرنى قىلمۇاتىدۇ، ئەينەن ۋاقىتتا ئۇ بۇلارنى باشقۇرالمايتتى، ھەتتا بۇنىڭدىن خەۋىرىمۇ يوق ئىدى.

شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈستىدە مۇھاكىمە ۋە قارار

مەن چۈڭچىڭغا كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى پىدوروۋ گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىغا بىر پارچە ئەسلەتمە تاپشۇردى، ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە يوللىغان مەلۇماتىدا ئېيتىلىشىچە: مۇسۇلمانلاردىن بىرمۇنچە كىشى، ئۆزلىرىنى شىنجاڭ قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ ۋەكىلى دەپ مەزكور كونسۇلخانىنىمىزغا بايانات ئېلان قىلىپ روسىيىلىكلەرنىڭ ئۇتتۇرىغا چىقىپ ۋاستىچى بولۇپ ئۆزلىرىنىڭ جۇڭگو دائىرىلىرى ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن توقۇنۇشنى يارىشتۇرۇپ قويۇشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى ئاستىرتىن بىلدۈردى؛ ھەمدە: قوزغىلاڭچى خەلقنىڭ ئەسلىدىلا جۇڭگودىن ئايرىلىپ كېتىش نىيىتى يوق، ئۇلارنىڭ مەقسىتى مۇسۇلمانلار كۆپ بولغان

ئىگىلىگەن شىنجاڭدىكى ھەرقايسى جايلاردا، مەسىلەن: غۇلجا، تارباغاتاي، ئالتاي، قەشقەر قاتارلىق رايونلاردا ئاپتونومىيە يۈرگۈزۈش مەقسىتىگە يېتىشتىن ئىبارەت، دەپ ئىزھار قىلدى، مەزكۇر ۋەكىللەر يەنە شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزلىرى ئۈستىدىن يۈرگۈزگەن خىلمۇ خىل زۇلۇملىرىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلدى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى ئۆزىنىڭ شىنجاڭ بىلەن چېگرىداش بولغان رايونلىرىنىڭ تېنچلىقى ۋە تەرتىپىگە ئېتىبار قىلىپ، ئەگەر جۇڭگو ھۆكۈمىتى ماقۇل بولسا شىنجاڭدا يۈز بەرگەن ۋەزىيەتنى توختىتىش، جۇڭگو ھۆكۈمىتىگە مۇمكىن بولغان ياردەملەردە بولۇش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنى تەيىنلىمەكچى.

تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى جياڭ جېيشىدىن يولىيورۇق ئالغاندىن كېيىن، تۆۋەندىكىچە جاۋاب بەردى:

(1) شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار قوزغىلىڭى توغرىسىدا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى ھەمكارلىشىشنى خالىسا، ھۆكۈمىتىمىز بۇنىڭ ئۈچۈن تولىمۇ مىننەتدارلىق بىلدۈرىدۇ.

(2) چېگرا خەلقلىرىگە بولغان مۇئامىلىنى ياخشىلاش توغرىسىدا پېرىزدېنت جياڭ جېيشى ئاللىقاچان ھۆكۈمىتىمىز شىنجاڭ خەلقىگە ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدۇ، دەپ جاكالىغانىدى. بۇ قېتىمقى ۋاقە يۈز بەرگەندىن كېيىن ھۆكۈمىتىمىز مىنىستىر جاڭ جۆجۈڭنى بۇ قېتىمقى ۋەقەنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ كېلىش ئۈچۈن شىنجاڭغا ئەۋەتتى، مانا بۇ مۇئامىلىنى ياخشىلاشنىڭ ئۈلگىسى.

(3) ھۆكۈمىتىمىز مۇشۇ ۋەقەنى قوزغىغانلارنىڭ ئۆز ۋەكىللىرىنى ئۈرۈمچىگە ئەۋەتىپ، مىنىستىر جاڭ جۆجۈڭغا

پىكىرلىرىنى بايان قىلىشنى، مەسىلىنى كېڭىشىپ ھەل قىلىش ئۈچۈن ئىمكانىيەت يارىتىشنى تولىمۇ ئۈمىد قىلىدۇ. ھۆكۈمىتىمىز بەلگىلەنگەن سىياسەت بويىچە، بارلىق شىنجاڭ خەلقىنى سىياسىي ئىقتىسادىي جەھەتتە ئىچكى جايلاردىكى خەلقلەرگە ئوخشاش مۇئامىلە بىلەن بەھرىمەن قىلىدۇ.

(4) سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى بىزگە ھەمكارلىشىشنى خالىسا، مەسىلىنى تېنچلىق بىلەن ھەل قىلىشنىڭ چارىسىنى مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن، بىلەرنىڭ قارشى تەرەپنىڭ ئورۇمچىگە كېلىپ، مىنىستىر جاڭ جۆجۈڭنىڭ ھوزۇرىدا بولۇشنى خەۋەرقىلىپ قويۇشىنى ۋە ئۇلارنى تونۇشتۇرۇپ قويۇشنى ئۈمىد قىلىمىز. ۋەكىللەرنىڭ بىخەتەرلىكىگە بىز پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن كاپالەتلىك قىلىمىز.

شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مېنى مەركەزنىڭ ۋەكىلى قىلىپ غۇلجا ۋەكىللىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئورۇمچىگە ئەۋەتتى. بۇ ۋاقىتتا شىنجاڭ ۋەزىيىتى مەسىلىسىنى قانداق تونۇش ۋە ھەل قىلىش ئۈستىدە مېنىڭ بىر قەدەر تەپسىلىي چوڭقۇر مۇھاكىمە يۈرگۈزۈشۈمگە توغرا كەلدى. مۇھاكىمە قىلىش نەتىجىسىدە، تۆۋەندىكى بىرقانچە نۇقتىنى مۇئەييەنلەشتۈردۈم:

(1) شىنجاڭ مەسىلىسى مىللىي مەسىلىدىن ئىبارەت. شىنجاڭ خەلقى تارىختا ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقنىڭ دەھشەتلىك زۇرلۇمىغا ۋە ئېكسپلاتاتسىيىسىگە ئۇچراپ كەلگەن. بۇ خىل زۇلۇم ۋە ئېكسپلاتاتسىيە نەتىجىسىدە، خەلق قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسەتكەن. شۇڭلاشقا شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن بۇرۇنقى پوزىتسىيە ۋە ئۇسۇللىرىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىز ھەمدە مىللەتلەر باب - باراۋەر دېگەن پرىنسىپ بويىچە ئۇلارغا سـ

ياسي، ئىقتسادي جەھەتتە باراۋەرلىك ھوقۇقى، ئالدى بىلەن سىياسي جەھەتتىكى باراۋەرلىك ھوقۇقىنى بېرىشىمىز كېرەك.

(2) شىنجاڭ مەسىلىسى يەنە دىپلوماتىيە مەسىلىسىدۇر. شىنجاڭنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئەزەلدىن تارتىپلا تاريخي، جۇغراپىيە، مىللي ئەقتسادي جەھەتلەردە خىلمۇ — خىل ۋەقەلىرى مۇناسىۋەتلىك بار. شۇنى مۇھىملاشتۇرۇشقا بولىدۇكى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭغا نىسبەتەن ھەرگىز زېھىن غەرىزى يوق، لېكىن ئۇ شىنجاڭدا سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى ۋەزىيەتنىڭ شەكىللىنىشىگە چىداپ تۇرالمايدۇ. شۇڭا شىنجاڭنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى قويۇشقا مۇتلەق بولمايدۇ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن چوقۇم دوستلۇق مۇناسىۋەتنى ساقلاپ قېلىش لازىم.

(3) يۇقىرقى تونۇشۇمغا ئاساسەن، مەن شىنجاڭ خەلقىغە قارىتا كەڭ سىياسەت ۋە تەدبىر قوللىنىپ، ئۇلارغا ئەركىنلىك ۋە باراۋەرلىك ھوقۇقى بېرىش كېرەك، دەيدىغان نۇقتىنى ئويلاپ يەتتىم. بۇ پىكرىم گومىنداڭنىڭ ئىچكى قىسمىدا كۆپ سانلىق كىشىلەرنىڭ قوللىشىغا ئىگە بولۇشى ناھايىتى تەس؛ بولۇپمۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىنلىشىش دېگەن ئابزاسقا قارىتا توسالغۇ كۆچى تېخىمۇ زور بولىدۇ. مەن ئەزەلدىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۆتۈشنى تەشەببۇس قىلاتتىم، جىياڭ جىيېشى مىنى شىنجاڭغا ئەۋەتكەندىمۇ، مۇشۇ جەھەتنى ئويلاشقانلىقى تۇرغان گەپ. ئۇ چاغدا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى ئىدى، ھالبۇكى مەن بولسام شىنجاڭدا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىنلاشماقچىمەن، بۇ ئىنتايىن زور زىددىيەت. بۇ زىددىيەتنى قاندا قىلغاندا يەڭگىلى بولىدۇ؟ قانداق قىلغاندا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مېنىڭ تەشەب

بۇسۇمغا قارشى تۇرماي، بەلكى تەشەببۇسۇمنى قوللايدۇ؟ بۇ شۇ چاغدا مەن ئۇچۇن ئەڭ قىيىن ۋە ئەڭ باش قاتۇرىدىغان ئىش بولغانىدى.

سۆھبەتنىڭ بىرىنچى باسقۇچى

مەن شىنجاڭغا ئۇچۇشتىن ئىلگىرى جياڭ جىيشىگە شىنجاڭ مەسىلىسى توغرىسىدىكى كۆز قاراش ۋە پىكىرلىرىمنى بايان قىلىپ، ئىنتايىن زور قىيىنچىلىق بارلىقىنى ئېيتتىم. ئۇ چاغدا مەن ئېيتقان قىيىنچىلىقلار گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە قارىتىلغان بولۇپ، غۇلجا تەرەپ بىلەن بولىدىغان سۆھبەتتىكى قىيىنچىلىقلارنى تېخى ئويلاپ يەتمىگەنىدىم. جياڭ جىيشى سۆزۈمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ناھايىتى قەتئىي تەلەپپۇزدا: «شىنجاڭ مەسىلىسىنى تولۇق ھوقۇق بىلەن ھەل قىلىشقىز بولىدۇ. مەسىلە بولسا، قاچانلا تېلېگراممىا بەرسىڭىز بولىدۇ» دېدى. مەن بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئازىراق كاپالەتكە ئىگە بولغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن شۇ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى، ئايروپىلان بىلەن چۇڭچىڭدىن ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدىم. مەن بىلەن بىرگە كەلگەنلەردىن: لياڭ خەنساۋ، پېڭ جاۋشىەن، چۈي ۋۇ، جاڭ جىڭيۈي، دېڭ ۋېنيى، لىيۇمىڭچۈن، ۋاڭ زېڭشەن قاتارلىقلار بار.

ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى: رەھىمجان، ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەخمەتجان قاتارلىق ئۇچ كىشى بولۇپ، ئۇلار ئىككى كۈن ئاۋۋال ئۇرۇمچىگە كەلگەنىكەن. ئۇلار كەلگەندە مەيدىسىگە «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» نىڭ ئىزناكلىرىنى تاقىغان بولۇپ، كۈتكۈچى خادىملارغا ئۆزلىرىنىڭ «شەرقىي تۈركىستان» ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە جۇڭگو ھۆكۈمىتى ۋەكىللىرى بىلەن سۆھبەتلەشكىلى كەلگەنلىكىنى، ۋاقتى كەلگەندە گۇۋاھنامە

ھۇجەتلىرىنى چىقىرىپ كۆرسىتىدىغانلىقىنى، جۈگگو ھۆكۈمىتى ۋەكىللىرىنىڭمۇ گۇۋاھنامىلىرىنى كۆرسىتىشى لازىملىقىنى ئېيتقان.

مەن بۇ ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، 15 - چىسلا سوۋېت لەر ئىتتىپاقىنىڭ ئورۇمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى يېڭىسىپ يېۋنى سۆھبەتكە تەكلىپ قىلدىم، ئۇنىڭغا مۇنداق دېدىم: باش ئەلچى پىدوروۋۇنىڭ ھۆكۈمىتىمىزگە بەرگەن ئەسلەتمىسىدە، شىنجاڭدا قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن خەلقنىڭ ۋەكىللىرى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ياراشتۇرۇپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلدى ھەمدە جۇڭگودىن ئايرىلىپ كېتىش نىيىتىنىڭ يوقلۇقىنى ئىزھار قىلدى، دېيىلگەن. ھۆكۈمىتىمىزنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپكە بەرگەن جاۋابىدىمۇ مەسىلىنى تېنچلىق بىلەن ھەل قىلىشنىڭ چارىسىنى مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن، ئۆزگىرىش قىلغان تەرەپنىڭ ئورۇمچىگە ۋەكىل ئەۋەتىپ پىكىرلىرىنى ئىزھار قىلىشقا يول قويۇلىدۇ، دەپ ئېيتىلغان. شۇڭا مەن پەقەت مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى بولۇش سالاھىيىتىم بىلەنلا ئۆزگىرىش قىلغان تەرەپنىڭ ۋەكىلىنى قوبۇل قىلىمەن. ئاتالمىش شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلالمايمەن. سوۋېتلەر ئىتتىپاقى كونسۇلىنىڭ ئىلى تەرەپكە مېنىڭ بۇ پىكرىمنى ئۇختۇرۇپ قويۇشنى ئۆتۈنىمەن. سوۋېت كونسۇلى دەسلەپتە ئەگەر ياخشىسى بىرىنچى قېتىملىق قوبۇل قىلغىنىڭىزدا يۈزمۇ - يۈز تۇرۇپ ئۇلارنىڭ ئۆزىگە ئېيتىڭىز، دېدى. مەن ئۇنىڭغا: سوۋېتلەر ھۆكۈمىتى بۇ قېتىمقى ۋەقەنىڭ ھەل قىلىشتا ھۆكۈمىتىمىزگە يارىدەمدە بولۇشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەندى. سىزنىڭ ئۇلارغا يەتكۈزۈپ قويۇش مەسئۇلىيىتىڭىز بار، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن كونسۇل يېڭىسىپۋ يەتكۈزۈپ قويۇشقا ماقۇل بولدى.

غۇلجا تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى سوۋېت كونسۇلىنىڭ نەسىھىتىدىن كېيىن، ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇنقى پوزىتسىيىسىدە چىڭ تۇرۇپ كەتمىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن 17 - چىسلا كۈنى ئۇلارنى قو-

بۇل قىلدىم.

مەن ئاۋۋال بىر ئاز سۆزلىدىم، ىەنىمگە تىلۋۇق تىكىستى تۆۋەندىكىچە:

قىرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىقنى ۋە ئائىلىۋى ئىتتىپاقلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرەيلى.

(45 - يىلى 10 - ئاينىڭ 17 - كۈنى)

جۇڭخۇا مىنگو — خەنزۇ، مانجۇ، مۇڭغۇل، خۇيزۇ، زاڭ- زۇددىن ئىبارەت بەش چوڭ مىللەت ۋە بىر قانچە ئۇششاق مىللەتلەردىن تەركىب تاپقان بىر دۆلەت. بۇ مىللەتلەر ناھايىتى سۆيۈملۈك، خۇددى ئاكا - ئۇكا قىرىنداشلارغا ئوخ- شاش يىقىن ۋە باب - باراۋەر تۇرۇپ كەلمەكتە، مەن بۇ- گۈن مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى بولۇش سۈپىتىم بى- لەن ھەر قايسىڭىزلارنى قوبۇل قىلىپ كۆڭلۈمدە ناھايىتى خۇشالمىق ھىس قىلماقتىمەن؛ بۇ خۇددى ئاكا - ئۇكا قى- رىنداشلارنىڭ ئۇچراشقىنىغا ئوخشاش ئىش. بىز ھەر مىل- لەت ئەڭ يىقىن قىرىنداشلاردىنمىز، جۇڭخۇا مىنگودىن ئىبارەت بۇ چوڭ ئائىلە مۇشۇ قىرىنداشلاردىن تەركىب تاپقان، بۇگۈنكى بۇ ئۇچرىشىشىمىز، بىر ئائىلىنىڭ كىشى- لىرى بىر يەردە جەم بولۇپ ئولتۇرغانغا ئوخشاش ئىش، مەنىنىڭ قەلبىم ئەلۋەتتە چەكسىز شادلىققا چۆممەكتە.

بىراق بىز شۇنىمۇ ئىنكار قىلمايمىزكى، بىر ئائىلىدە ئۆتۈۋاتقان قىرىنداشلارنىڭمۇ، بەزى مەسىلىلەرگە نىسبەتەن پىكىر - كۆز قارىشى بىردەك بولمايدۇ، ھەتتاكى شۇ تۈ- پەيلىدىن جىدەل - ماجىرالاردىن خالى بولۇشمۇ تەس. ئىكىن مۇنداق جىدەل - ماجىرالار قىرىنداشلارنىڭ ئىناقلىق-

نى زەخمىلەندۇرەلمەيدۇ ۋە ئائىلىنىڭ ئىتتىپاقىنى بۇزۇغۇنچىلىققا ئۇچراتالمايدۇ. شۇڭا بىز ئىشىنىمىزكى، ئۆتكەندە قېرىنداشلار ئارا پىكىرلەر تۇغۇلغان بولسىمۇ، لېكىن بۇنىڭ ھەممىسى ۋاقىتلىق، تاساددىپى ئىشلا بولۇپ، قېرىنداشلار ئارىسىدىكى ئىناقلىققا ۋەيرانىلە ئىتتىپاقىغا تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. مېنىڭ بۇ قېتىم مەركىزىي ھۆكۈمەتكە ۋەكىل بولۇپ بۇ يەرگە كېلىشىم، قېرىنداشلار ئارا ئىناقلىقنى ۋە ئائىلە ئىتتىپاقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت.

بۇرۇنمۇ شىنجاڭدا مىللەتلەر ئارىسىدا مەسىلىلەر يۈز بەرگەن. بىز ئىشىنىمىزكى، ئۇمۇ ۋاقىتلىق، تاساددىپى ھادىسە — ئەلۋەتتە. مەن بۇگۈن مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋە رەئىس جىياڭ جېشىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن كۆپچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ، ھەر بىرىڭىزلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ، مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسى ھەققىدە مەسلىھەتلەشمەكچىمەن. شەخسەن ئۆزۈم، قېرىنداشلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىقنىڭ ۋە ئائىلە ئىتتىپاقلىقنىڭ ناھايىتى مۇۋاپىق ۋە ئوڭۇشلۇق ھالدا ئەسلىگە كېلىشىنى تولىمۇ ئۈمىد قىلىمەن. بىز شۇنى ئىنكار قىلمايمىزكى، بۇرۇنقى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ بەزەن تەدبىرلىرىنىڭ پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلار ئالدىدا يۈز كېلەلمەيدىغان جايلىرى بار. بىراق ھەر قايسىڭلار مەركەزنىڭ ئەھۋالىنى چۈشىنىسىزلەر، مەركەزنىڭ ھەقىقەتەن غەمخورلۇق قىلىپ كېتەلمىگەن تەرەپلىرىمۇ بار. ئۆتكەن يىل كۈز پەسلىدىن بۇيان، مەركەز شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ۋەزىيىتىنى تەرتىپكە سېلىپ ياخشىلاشنى ئويلاشقان بولسىمۇ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش جىددىي داۋام قىلغانلىقتىن، ئەمەلىيەتتە مەركەز شىنجاڭ ئۆلكىسىگە زور كۈچ ۋە زېھىن قويۇپ قارىيالمىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت

ئەمدىلا ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنمىشى بىلەن، غۇلجا ۋەقەسى يۈز بەردى. ئۇشۇنا بۇگۈنكى كۈنگە قەدەر مەركەز ئۆزىنىڭ شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى ياخشىلاش ۋە شىنجاڭ خەلقىنى ئاسراش مەقسىتىنى بىرەر ئۇسۇل بىلەن ئىپادىلەشكە تېخى ئۇلگۈرمەي گەندى. بۇنىڭدىن مەركەز ئىنتايىن ئەپسۇسلىنىدۇ. بىراق، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئەھۋال بۇنداق بولمايدۇ. ھازىر ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قازاندى، مەركەز خېلى زور كۈچ ۋە زېھنىنى ئاجرىتىپ شىنجاڭ ئۆلكىسىگە قارىيالايدىغان بولدى؛ مەركەز بۇنىڭدىن كېيىن مۇقەررەر ھالدا شىنجاڭنى ئىسلاھ قىلىشتا قېرىنداشلارنى سۆيۈش روھىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاپ، مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرىدۇ؛ ئىقتىسادىي، سىياسىي، مەدەنىيەت جەھەتلەردە تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ تەلىپىگە لايىقلىشىپ، پۈتۈن ئۆلگە خەلقىنىڭ ئارزۇسىنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ. بۇ نۇقتىدا ھەر قايسىنىڭلارغا شۇنى ئۇقتۇرۇپ قويالايمەنكى، مەركەزنىڭ بۇ جەھەتتە تولۇق سەمىمىيىتى بار.

شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بۇ قېتىم مەركەزگە ۋەكالىتەن بۇ يەرگە كەلدىم، مەن قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى مېھرى - مۇھەببەتنىڭ تېزدىن ئەسلىگە كېلىشىنى، شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى مەسىلىلەرنىڭ تېزلىكتە ھەل بولۇشىنى، ھەممە جەھەتتە نورمال ھالەتنىڭ ئەسلىگە كېلىپ، ھەر خىل قۇرۇلۇش خىزمەتلىرىمىزنىڭ پائال رەۋىشتە باشلىنىپ كېتىشىنى بەكمۇ ئۈمىد قىلىمەن. مەن ھەر قايسىنىڭلارغا شۇنى تەكىرار ۋە تەنتەنىلىك ھالدا جاكالايمەنكى، شىنجاڭ مەسىلىسى تېزلىك بىلەن تولۇق ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئاكا-ئۇكا قېرىنداشلار ئارا مېھرى - مۇھەببەت تېز ئەسلىگە

كەلگەندىن كېيىن ۋە ئائىلە ئىتتىپاقلىقى تېز ۋاقىت ئىچىدە مۇستەھكەملەنگەندىن كېيىن، مەركەز چوقۇم كۆچمىنىڭ باربچە شىنجاڭنى پىلانلىق ھالدا ئىسلاھ قىلىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشنى پەيدىن - پەي ياخشىلايدۇ.

ھەر قايسىڭىزلار نىڭ بۇ قېتىم ئورۇمچىگە كېلىشتە ئېغىر ۋەزىپىلەر بىلەن كەلگەنلىكىڭىزلارنى، ھەر قايسىڭىزلارنىڭ ئۇلۇمىدىنىڭ مىنىڭكى بىلەن ئوخشاش، مەركەزنىڭ ئۈمىد قىلغىنى بىلەن ئوخشاش، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئۈمىد قىلغىنى بىلەن ئوخشاش ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمەن. پىكرىڭىزلار بولسا، ئىمكانىتىدەر ئوتتۇرىغا قويىسىڭىزلار، بىز تەپسىلى مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ، ئورتاق ۋە بىرلىككە كەلگەن ھالدا ھەل قىلىشنى قولغا كەلتۈرۈشنى خالايمىز.

مەن ئۆزۈمنىڭ بۇ سۆزلىرىمنىڭ سەمىمىيەتلىك بىلەن ئېيتىلغانلىقىغا ئىشىنىمەن. ئۇلار ئاڭلىغاندىن كېيىن، پوزىتسىيىدە خىيالا مۇلايىم بولۇشتى. مېنىڭ بۇ قىسقىغىنە كىرىش سۆزۈم، شىنجاڭ مەسىلىسىنى تېنچلىق بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن تۈنجى ئاساس سالدى.

سۆزۈمنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئۇلاردىن مەسىلىنى ھەل قىلىش توغرىسىدا پىكىر سورىسام، ئۇلار ئالدى بىلەن مېنىڭ پىكىرىمنى ئاڭلاپ باققىسى بارلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇلارغا: ئالدى بىلەن مېنىڭ پىكىرىمنى ئاڭلاپ باققىلار كەلگەن بولسا ئۇنىڭ غىمۇ ماقۇل، مەن مۇھاكىمە قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئوتتۇرىغا قويىمەن، دېدىم.

سۆھبەتتىن كېيىن، مەن بىرگە بارغان ئادەملىرىم بىلەن نېمە ئۈچۈن ئىلى تەرەپ ئالدى بىلەن تەلەپ قويمايدۇ؟ دېگەن مەسىلە ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزدۇق. بىز ئەسلىدە ئۇلارنى بۇ يەرگە كېلىشتە چوقۇم شەرت ئېلىپ كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئىچىدە چوقۇم «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» نى ئېتىراپ قىلىش ئا-

ساسىغا قويۇلغان بىر قانچە ماددىلىق تەلەپلىرى بار دەپ، تەسەۋۋۇر قىلغان ئىدۇق. پەقەت مېنىڭ «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلىشنى قاتتىق رەت قىلغانلىقىم سەۋەبىدىن، ئۇلار ئاز - تولا ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىشنى ھېس قىلغان بولسا كېرەك، لېكىن ۋاقىت قىستاپ تۇرغاچقا ئىلى تەرەپتىن يولىيورۇق ئېلىشقا ئۇلگىرەلمەي، ئاۋۋال مېنىڭ پىكىر تاشلىشىمنى ئۈمىد قىلغان بولسا كېرەك.

بىز تەپسىلى مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، «مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ئۆزگەرىشىنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھىسى» نى يېزىپ چىقتۇق. بۇ كۆرسەتمە لايىھە مىللىي باراۋارلىق، سىياسىي دېموكراتىيە، يەرلىك ئاپتونومىيەدىن ئىبارەت ئاساسىي پرىنسىپ بويىچە تۈزۈلگەن بولۇپ، دەسلەپكى قەدەمدە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئارزۇ تەلەپلىرىگە ئۇيغۇن كېلەتتى. بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ئۆزگەرىشىنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھىسى

«جۇڭگودىكى مىللەتلەر بىردەك باراۋەر»، بۇ — دۆلەت ئاتىمىز تۈزگەن سەنىمنجۇيىنىڭ بىرسى بولغان مىللىي مەسىلىنىڭ قىسمىدا ئوچۇق كۆرسىتىلگەن پرىنسىپ. مەركەزدۆلەت ئاتىمىزنىڭ تەلىماتىغا ۋارىسلىق قىلىپ، چېگرا رايونىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت جەھەتتە تەكشى تەرەققىياتقا ئېرىشىش ئۈچۈن ھامان يار يۆلەكتە بولۇپ كەلدى. مىللىي باراۋەرلىكتىن ئىبارەت ئىزچىل سىياسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، رەئىس جياڭ جېيشىمۇ ئوچۇق ۋە سەممىي كۆرسەتمىلەرنى بەرگەندى. پەقەت ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەز-

گىلىدىلا زوراۋان دۇشمەننى تار - مار قىلىپ، دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ ئەركىنلىكىنى، مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈشنى ئالدىنقى شەرت قىلىشقا مەجبۇر بولدۇق؛ شۇ سەۋەبلىك گەرچە چېگرا رايون خەلقىغە نىسبەتەن ئەھمىيەت بەرگەن بولساقمۇ، لېكىن ئەمەلىيەتتە ئايرىم ۋاقىت ئاجرىتالماسلىقتەك ئەھۋاللار كۆرۈلدى. ھازىر دۇشمىنىمىز ياپون جاھانگىرلىكى شەرتسىز تەسلىم بولدى، ۋەتەننى گۈللەندۈرۈشتەك ئۇلۇق قۇرۇلۇش باشلىنىش ئالدىدا تۇرىدۇ، پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ئەركىنلىك باراۋەرلىكنىڭ پاراۋانلىقىدىن مەگگۈ بەھرىمەن بولىدۇ. خەلقىمىزنىڭ ۋەتەن بىرلىكىنى ۋە ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش مەجبۇرىيىتى بار. بۇ نۆۋەت شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ئۆزگىرىشكە نىسبەتەن مەركەز چوڭقۇر ئەپسۇس بىلدۈرىدۇ. بىراق بۇنىڭ بىلەن مىللەتلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مېھرى - مۇھەببەتكە ۋە دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە تەسىر يەتكۈزمەسلىك لازىم. ھازىر بىزگە قىلىنغان دانا غەمخورلۇققا ئاساسەن، دۆلەت ئاتىمىزنىڭ ۋەسىيىتى ۋە رەئىس جىياڭ جىيىشىنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە بىنائەن، چېگرا رايون خەلقىنىڭ ئۆزىنى - ئۆزى باشقۇرۇشىغا يار - يۆلەك بولۇپ، بۇلارنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇشنى، ئۇلارنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى، ئۆزگىرىشنى ھەل قىلىشنىڭ ئاڭچىنى قىلىپ، تۆۋەندىكىچە كۆرسەتمە لايىھەنى ئوتتۇرىغا قويىمىز:

(1) شىنجاڭ خەلقىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت جەھەتتە تەكشى تەرەققىياتقا ئېرىشىشى ئۈچۈن يار - يۆلەكتە بولۇپ، ئۇلارنى ئىچكى جايلاردىكى خەلقلەر بىلەن ئوخشاش مۇئامىلىگە ئېرىشتۈرۈش.

(2) ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ دىنىي ئېتىقادىغا ھۆرمەت قىلىش، ھەرقايسى دىنلارنىڭ چېركاۋ، مەسچىت، بۇتخانىلى-

رىنى ھەقىقىي تۈردە قوغداش.

(3) ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئەزەلدىن ساقلىنىپ كېلىۋاتقان مەدەنىيىتى ۋە ئۆرپ - ئادەتتى، تىل، يېزىقىغا ھۆرمەت قىلىش.

(4) ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ جىسمانىي، مال - مۈلكى، سۆز - ھەرىكىتى، ئۆي - جايى، مەتبۇئات، يىغىلىش، تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش ئەركىنلىكىنى قانۇنىي جەھەتتىن قوغداش.

(5) يەرلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش. ئۇنىڭ چارىسى مۇنداق:

ئا. ھازىر قالايمىقانچىلىق ئىچىدە تۇرۇۋاتقان ناھىيىلەردە تەرتىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىنكى ئۇچ ئاي ئىچىدە، يېزا - جىڭلارنىڭ باشلىقلىرىنى سايلاشنى تاماملاش. ئالتە ئاي ئىچىدە ناھىيىلىك سەنىيىخۇيىنىڭ سايلىمىنى تۈگىتىش، خەلقچىللىق سىياسىتىنى يولغا قويۇش.

ب. ناھىيىلىك سەنىيىخۇيلار قۇرۇلغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك سەنىيىخۇيلارنىڭ تەشكىلىي قانۇنىغا ئاساسەن، ئۇلارنىڭ يەرلىك خەلقنىڭ پاراۋانلىق ئىشلىرى بويىچە، ھەرقانداقلارغا قارىتا تەكلىپ سۈنۈش ھوقۇقى بولىدۇ؛ يەرلىك مەمۇرىي خادىملارنىڭ قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلىرى ئۈستىدىن پاش قىلىش ۋە تەپتىش قىلىش ھوقۇقى بولىدۇ.

س. ناھىيىلىك سەنىيىخۇي قۇرۇلۇپ ئالتە ئايدىن كېيىن، يەرلىك خەلقتىن ئىناۋەتتى يۈقىرى، بىلىم - قابىلىيىتى كۆرۈنەرلىك بولغان ئىككى ئادەمنى سايلاش، ھۆكۈمەت ئۇلاردىن بىرىنى ناھىيىنىڭ ھاكىملىقىغا قويۇش.

د. ھاكىمنىڭ ھۆكۈمەت خىزمىتىنى بىر تەرەپ قىلىشقا يارەمدە بولۇش ئۈچۈن، ھۆكۈمەت مۇئاۋىن ھاكىم تەيىنلەيدۇ.

ئې. هەرقايسى ۋىلايەتلەرنىڭ مەمۇرىي ۋالىيلىرىنى ئۆزلىكىدىن هۆكۈمەت كۆرسىتىدۇ، مەركەز ۋەزىپىگە تەيىنلەيدۇ؛ هەمدە يەرلىك زاتلارنى تاللاپ ئىشلىتىشى لازىم. باشقا مەمۇرىي يەرلىك خادىملارنى ئىشقا قويغاندا، كۆپىنچىسىنى يەرلىك زاتلاردىن تاللاپ ئىشلىتىشنى پىرىنسىپ قىلىش كېرەك.

(6) بۇنىدىن كېيىن هۆكۈمەت باج - سېلىقنى يېنىكلىتىش مەقسىدە مەقسىدى تۇردە ئۇيلىشىشى كېرەك. ئالىۋاق چېچىشنى قەتئىي چەكلەش لازىم هەمدە ئۇلارنىڭ يېزا ئىگىلىك، سودا - سانائەت ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشىغا پائال يار - يۆلەكتە بولۇپ، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش لازىم.

(7) هەر دەرىجىلىك مەكتەپلەرنى ئومۇمىيۈزلۈك قۇرۇپ، ئىجتىمائىي تەلىم - تەربىيىنى كېڭەيتىپ، خەلقنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈدۇ. باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ هەممىسىدە، هەرىللەتنىڭ تىل - يېزىقى قوللىنىلىدۇ.

(8) قالايمىقانچىلىق يۈز بەرگەن رايونلاردىكى بىرلىق هەربىي هەربىگەتلەر دەرهال توختىتىلىدۇ. بىر نايىغچە، ۋەقە يۈز بېرىشىنىڭ ئالدىدىكى هالەت ۋە تەرتىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلىدۇ. ۋەقە يۈز بەرگەن مەزگىل ئىچىدىكى بارلىق قانۇنسىز تەشكىلاتلار بىكار قىلىنىدۇ.

(9) ئۆزگىرىشكە قاتناشقان قوراللىق تەشكىلاتلار مۇۋاپىق راسخوت بىلەن ئۆز يۇرتلىرىغا قايتۇرۇلۇپ، خاتىرجەم ئىشقا كىرىشتۈرۈلىدۇ.

(10) ئۆزگىرىشكە قاتناشقان شەخسلەر بىردەك سۈرۈشتە قىلىنمايدۇ هەمدە ئۇلارنىڭ هاياتى، ئولتۇراق جايىنىڭ

بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىنىدۇ.

(11) ئۆزگىرىشكە قاتنىشىش تۈپەيلىدىن تۈتۈپ تۇرۇلـ غان، قاماققا ئېلىنغانلار ئىككىلا تەرەپتىن تەكشۈرۈپ ئېنىقلىنىپ قويۇپ بېرىلىدۇ. ئۇلارنىڭ مال - مۈلكى مۇسا- دىرە قىلىۋېلىنغان بولسا، ئۆزىگە قايتۇرۇلىدۇ.

(12) قانۇنسىز تەشكىلاتلارغا قاتناشقان خادىملاردىن ئۆز يۇرتىغا قايتىشنى خالىغۇچىلار بىردەك راسخوت بىلەن قايتۇرۇلىدۇ. شۇندىن كېيىن ھۆكۈمەت تەكشۈرۈپ، ئايرىم - ئايرىم ئىشقا قويۇپ، ئۇلار دۆلەت ئۈچۈن خىزمەت قى- لىش پۇرسىتىگە ئىگە قىلىنىدۇ.

شۇ ئاينىڭ 20 - كۈنى مەن ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرىنى ئىككىنچى قېتىم قوبۇل قىلغىنىمدا، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان كۆر- سەتمە لايىھىنى ئۇلارغا بەردىم. ئۇلار شۇ مەيداننىڭ ئۆزىدىلا غولجىغا بېرىپ تەپسىلىي مۇھاكىمىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن جاۋاب بېرىمىز، دېدى. شۇنداقلا ئۆزلىرىنىڭ بۇ يەرگە كېلىش- تىكى ۋەزىپىسىنىڭ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋە قەشقەردىن ئىبا- رەت تۆت رايوننىڭ مۇستەقىللىقىنى تەلەپ قىلىش ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. مەن ئۇلاردىن «مۇستەقىللىق» دېگەننىڭ مەنىسى نېمە؟ ئۇ سۈۋىتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئەسلەتمىسىدە ئېيتىلغىنىدەك سىلەر- نىڭ جۇڭگودىن ئايرىلىش نىيىتىڭلارنىڭ يوقلۇقى توغرىسىدىكى ئىپادىڭلەر بىلەن روشەن ھالدا ئۇيغۇن ئەمەسقۇ، دەپ سوردىم. ئۇلار شۇ زامات نۇرغۇن چۈشەنچىلەرنى بېرىپ: «مۇستەقىللىق» دېگەنلىك، يەرلىك ئورۇننىڭ ئىقتىسادىي، سىياسىي، ھەربىي قاتارلىق ئىشلىرىنى خەلق ئۆزى باشقۇرسۇن؛ دىپلوماتىيە، قاتـ ناش، پۇل مۇئامىلە تۈزۈمىنى مەركەز باشقۇرسۇن دېگەنلىك بو- لىدۇ، دېدى. ئۇلارنىڭ ئەسلى مەقسىتى، ئاپتونومىيە تەلەپ قىلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار «مىللەتلەر-

نىڭ ئۆزتەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش»، «مىللىي ئاپتونومىيە» ۋە «مىللىي مۇستەقىللىق» دېگەنلەر ئۇستىدە ئېنىق بىر ئۇقۇمغا ئىگە بولمىغاچقا، بەزى مۇجمەللىكلەرنىڭ يۈز بېرىشىدىن خالى بولغىلى بولمايتتى. مەن ئۇلارغا ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قازانغاندىن كېيىنكى ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەت ۋە جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋەتىنىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقى توغرىسىدا سەممىي چۈشەنچە بەردىم. ئەڭ ئاخىرىدا مەركەزنىڭ چېگرا رايونلارنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن يار - يۆلەكتە بولۇش سىياسىتىنى چۈشەندۈرۈپ، مەركەز سىلەردىن پەقەت ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنى، ھۆكۈمەتنىڭ قانۇن - پەرمانلىرىغا ئىتائەت قىلىشنىلا تەلەپ قىلىدۇ، بۇنىڭدىن باشقا تەلىپى يوق، دېدىم. ھەمدە پۇقرىلىكى كۆرسەتمە لايىھىدىكى ھەرقايسى نۇقتىلارنى مىسال قىلىپ تۇرۇپ، مەركەزنىڭ ھەقىقىي مەقسىتىنى چۈشەندۈردۈم.

ئۇلار ئاڭلىغاندىن كېيىن، سەل تەسىرلەنگەندەك بولۇپ، پوزىتسىيىسى تېخىمۇ ياخشىلاندى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇن مەركەزنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەرسىز ئىكەنلىكىنى، مۇنداق سىياسەتنىڭ بارلىقىدىنمۇ خەۋىرى يوق ئىكەنلىكىنى، پەقەتلا ئۇزۇندىن بۇيان ئېغىرىزۇلۇم ئاستىدا ئېزىلىشكە ئۇچراۋەرگەنلىكتىن تاقىتى - تاق بولۇپ، قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسىتىشتەك ئىقتىدارى يوقلىقى ھەرىكەت قوللىنىشقا مەجبۇر بولغانلىقىنى ۋە غۇلجىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن بۇ ھەقتە چوقۇم ئۆز ھۆكۈمىتىگە ۋە ئامىمغا تەپسىلىي چۈشەندۈرۈدىغانلىقىنى ئېيتىشتى.

شۇ كۈنى كەچتە مەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى كونسۇلى بىلەن كۆرۈشتۇم. بېرىش - كېلىشىمىزنىڭ كۆپىيىشى بىلەن بىز ئۆز - ئارا خېلى يېقىنلاشىپ قالغانىدۇق، پوزىتسىيىمىز سەممىي ۋە ئوچۇق كۆڭۈل بولۇپ، بارغانسېرى چىقىشىپ كەتتۇق. مەن كونسۇل يېۋسىيېۋدىن بۇ ئىشقا قارىتا پىكىر سورىغىنىمدا، ئۇ

ئىلى تەرەپنىڭ جۇڭگودىن ئايرىلىشىغا ئەلۋەتتە بولمايدىغان ـ لىقىنى، بۇنىڭ ئاساسىي پىرىنسىپ ئىكەنلىكىنى لېكىن، ئۆزىنىڭ كۆزىتىشىچە، مەركەزنىڭ كۆرسەتمە لايىھىسى ئېھتىمال ئىلى تەرەپ خەلقىنىڭ ئارزۇسىنى قانائەتلەندۈرەلمەسلىكى مۇمكىنلىكىنى، شۇڭا ۋەكىللەرنىڭ ئاۋۋال غۇلجىغا بېرىپ 8 ـ 10 كۈندىن كېيىن قايتا كېلىپ سۆھبەتنى داۋاملاشتۇرسا بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى غۇلجىغا قايتىشتىن ئىلگىرى، يەنى شۇ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى مەن ئۇلارنى يەنە بىر قېتىم قوبۇل قىلىپ، سۆز قىلدىم. بىر تەرەپتىن شىنجاڭ تارىخىنىڭ ئۆزگىرىشىنى تەھلىل قىلىپ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا تارىختىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ شىنجاڭغا قاراتقان سىياسىتى ئۈستىدە مۇھاكىمە قىلدىم. تارىختىكى ئۆزگىرىشلەرنى تەھلىل قىلىش ئارقىلىق، ئۆتمۈشتىكى ئاچچىق ساۋاقلارنىڭ مەنبەيىنى كۆرسىتىپ، بۇنىڭدىن كېيىن ئاشۇ تارىخنىڭ قايتا تەكرارلىنىپ شىنجاڭ خەلقىغە ئىنتايىن زور ئازاب ـ ئوقۇبەت كەلتۈرۈشگە مۇتلەق يول قويۇلمايدىغانلىقىنى؛ شۇنداقلا ھەر خىل مۇۋاپىق تەدبىرلەرنى قوللىنىپ شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن مەڭگۈلۈك ئەركىنلىك، تىنچلىق، بەختلىك تۇرمۇش ئاساسى سېلىپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ مەڭگۈ ئەركىن، بەختىيار تۇرمۇشتىن بەھرىمان بولۇشىغا ئىمكانىيەت يارىتىش كېرەكلىكىنى كۆرسەتتىم. بۇ مەسئۇلىيەتنى كىم ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك؟ مەن ئۇلارغا: ـــ بۇ ۋەزىپە سىلەرنىڭ يەلكەڭلىرىدە، ھازىردىن باشلاپ بۇ يۈكنى ئۈستۈڭلارغا ئېلىشىڭلار كېرەك، دېدىم. تارىختىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ شىنجاڭغا قاراتقان خاتا سىياسىتىنى مۇھاكىمە قىلغاندا، مەركەزنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭغا تۇتىدىغان پوزىتسىيىسىنى چۈشەندۈرۈپ، مەركەزنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن ئۆتمۈشتىكى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلارغا ئوخشاش خاتا سىياسەت يۈرگۈزمەيدىغانلىقى، ھەرگىزمۇ يەنە ئاللىقانداق بويسۇندۇرۇش، ئېغىر زۇلۇم قىلىش ۋە كەمسىتىشلەرنىڭ بولمايـ

ددغانلىقى، سەنمىنجۇيىغا چوقۇم ئەمەل قىلىپ، شىنجاڭ خەلقىغە بەخت ـ سائادەت يارىتىپ بېرىلىدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بەردىم.

مەن بۇ سۆزلەرنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلاردىمۇ خېلى سەممىي ئىنكاسلار كۆرۈلدى. ئۇلار: بىز دېخۇاغا كېلىشتىن ئىلگىرى، ئۆتمۈشتىكى يەرلىك دائىرىلەر (شېڭ شىسەينى دېمەكچى) نىڭ ياۋۇز پوزىتسىيىسىنى كۆزدە تۇتۇپ خېلى دەككە ـ دۈككىدە بولغانىدۇق. ھازىر مەركەزنىڭ مەقسىدىنى ئېنىق چۈشەندۇق، مەركەزنىڭ سىياسىتى ئۆتمۈشتىكىگە ئوخشىمايلا قالماستىن، بەلكى شىنجاڭغا قارىتىلىدىغان سىياسەت خەلقنىڭ ئارزۇسىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئۇلار ئۆز سۆزلىرىدە «جۇڭخۇا مىنگو» ۋە «مەركىزىي ھۆكۈمەت» دېگەن ئىبارىلەرنى تەكرار قوللاندى، ئۇلارنىڭ پوزىتسىيىسى ئالدىنقى ئىككى قېتىمغا قارىغاندا روشەن ھالدا پەرقلىنەتتى. ئەڭ ئاخىرىدا، ئۇلارنىڭ چاپسانراق قايتىپ كېلىپ، مەركەزنىڭ كۆرسەتمە لايىھىسىنى قوبۇل قىلىپ، ۋەقەنى تولۇق ھەل قىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۇم. ئۇلارمۇ ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، غۇلجا ھۆكۈمىتىنى ۋە ئامىمنى قايىل قىلىپ، مەسىلىنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى، ھەمدە ئاز بولسا 10 كۈن، كۆپ بولسا، ئىككى ھەپتە ئىچىدە ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىمىز، ـ دېدى.

10 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى سەھەردە، مەن ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلارنى ماناس ئالدىنقى سېپىدىن مۇھاپىزەت قىلىپ ئۆتكۈزۈپ قويدۇم.

ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى شۇ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدى. مەن 14 ـ كۈنى ئۇلارنى قوبۇل قىلدىم. ئۇلار ئىلى تەرەپنىڭ يازما جاۋابىنى ئوتتۇرىغا قويدى. تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

قىلى تەرەپنىڭ مەركەز ئوتتورىغا قويغان كۆرسەتمە لايىھىسىگە قارىتا قويغان پىكىرلىرى ۋە تەلەپلىرى

— شىنجاڭ مۇسۇلمانلىرى بىلەن بولغان قوزاللىق توقۇنۇش ۋەقەسىنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدا جۇڭگو ھۆكۈمىتى ۋەكىللىرىنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان لايىھىسىگە قارىتا شىنجاڭ مۇسۇلمان خەلق ۋەكىللىرىنىڭ پىكرى:

(1) مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ۋەقەنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھىسىنى مۇھاكىمە قىلىپ چىققاندىن كېيىن شۇنداق ھېسابلىدۇقىكى، بۇنىڭدا مۇسۇلمان خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا قىلچىلىك ئېتىبار بېرىلمىگەن، ھەمدە بىزلەرنىڭ تەلەپلىرىمىزنىمۇ قانائەتلەندۈرەلمەيدۇ. كۆرسەتمە لايىھىسىدىكى ئاتالمىش: «جۇڭگودىكى مىللەتلەر پۈتۈنلەي باراۋەر، بۇ دۆلەت ئاتىمىز سەنمىنجۇ يىدا ئوچۇق كۆرسىتىپ ئۆتكەن پىرىنسىپ، شۇنداقلا مەركەز دۆلەت ئاتىمىزنىڭ ۋەسىيىتىگە ئەمەل قىلىپ، چېگرا رايونىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت جەھەتتىكى تەرەققىياتىغا ئېرىشىشى ئۈچۈن يار - يۆلەكتە بولۇش، مىللىي باراۋەرلىكنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئىجرا قىلىپ كېلىۋاتقان ئىزچىل سىياستى»، — دېگەن سۆز ئىبارىلار شىنجاڭدىكى مۇسۇلمان خەلقنى ئۈزۈندىن بۇيان تونۇشلۇق. لېكىن ھازىرغىچە ئەمەلگە ئاشمىدى. بەلكى تېخىمۇ راۋاجلىنىپ بىر خىل تەشۋىقات شەكلىگە ئايلىنىپ قالدى. بۇ خىل كۆرسەتمە ۋە تەشۋىقاتلار خەنزۇلارنىڭ ئىسلام دىنى مۇرىتلىرىنىڭ دىنىي، ئۆرپ - ئادىتى ۋە مىللىي مەدەنىيىتى ئۈستىدىن يۈرگۈزگەن زۇلمى، كەمسىتىشى ھەم ھاقارەتلىرىنى قىلچە

توساپ قالالىغىنى يوق.

بۇرۇن يۇرگۈزۈلگەن ۋەھشىيانە سىياسەتلەرنى ھەرگىزمۇ خەلقچىل سىياسەت دەپ ئېيتقىلى بولمايدۇ. مەسىلەن: جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگانلىرى (ساقچى باشقارمىسى ۋە ئۇنىڭ ئىلگىرىكى گەۋدىسى كۆزدە تۇتىلىدۇ—تەرجىمانىنىڭ ئىزاھاتى) ئۆزلىرىنىڭ ھوقۇق ۋەزىپىسىنى قانۇن بويىچە يۇرگۈزمىگەن. ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدا مۇسۇلمانلار ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلمىدى. مۇسۇلمانلار بىرەر ئىش ئۈستىدە مۇناسىۋەتلىشىش ئۈچۈن كەلسە، خەنزۇ ھۆكۈمەت خادىملىرى بوزەك قىلىدۇ: بارلىق ھۆكۈمەت ئالاقىلىرى خەلق تونۇمايدىغان خەنزۇچە يېزىق بىلەن بېجىرىلىدۇ. خەلق بىرەر ئىش ئۈستىدە ئۈچراشقىلى كەلسە، ھۆكۈمەت خادىملىرى ھاكاۋۇرلۇق قىلىپ، غوجىلارچە زوراۋانلىق قىلغانلىدىن تاشقىرى، ئالدىغا كەلگەن ئىشلارنى كۆپۈنچە ھەل قىلمايدۇ؛ بىگۈنا خەلقنى بولۇپمۇ مۇسۇلمان خەلق ئارىسىدىكى يۇقىرى تەبىقە كىشىلىرىنى قانۇنىي رەسمىيەت بىلەن جىرمەيلا ئۆزلىرىنىڭ ۋەھشىيانە شەخسىي خاھىشىنى چىقىش قىلىپ ۋە جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگانلىرىنىڭ تەكشۈرۈشىگە ئاساسەن قولغا ئېلىپ تۇرمىگە تاشلايدۇ.

بىز مۇسۇلمان خەلق ۋەكىللىرى شۇنى قاتتىق تەكىتلەيمىزكى؛ بىز شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمان خەلقى، خەنزۇ ھاكىمىيىتى ئاستىغا ئۆتكەندىن بۇيان، مۇشۇندا زوراۋان سىياسىي مۇئامىلىگە ئۇچراپ كەلمەكتىمىز.

بىز قوماندان جياڭ ۋېيۋەنجاڭ 1945 - يىلى 8 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ئالىي دۆلەت مۇداپىئە ھەيئىتى بىلەن گومىنداڭ مەركىزىي دائىمىي ھەيئىتىنىڭ ۋاقىتلىق بىرلەشمە يىغىندا بەرگەن: «نۆۋەتتە خەلقارا بويىچە مىللىي مەسىلە ھەل قىلىنىپ بولدى. ئەمدى بىز مەملىكەت ئىچىدىكى

مللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشىمىز لازىم. بىزنىڭ سىياسىتىمىز شۇنداق بولۇشى كېرەككى، مەملىكەت ئىچىدىكى ھەر قايسى مىللەتلەردە ئاپتونومىيە ئىقتىدارىغا ئىگە ئەمەسلەرگە يارەملىشىپ، ئۇلارنى ئاپتونومىيە ئىقتىدارىغا ئىگە قىلىشىمىز؛ چېگرا رايونلاردا ياشايدىغان مىللەتلەر ئاپتونومىيە ئىقتىدارىغا ئىگە بولغان ھامان ئۇلارغا ئاپتونومىيە بېرىشىمىز لازىم»، - دېگەن يولىيورۇقنى ئوقۇپ چىقتۇق. بىز بۇ يولىيورۇقتىن چوڭقۇر مەمنۇنىيەت ھېس قىلدۇق.

(2) شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار يۇقىرىدىكى يولىيورۇققا ئاساسەن ھەمدە ئۆزىمىزنىڭ خېلى دەرىجىدە ئاپتونومىيە تەجرىبىسىگە ئىگە ئىكەنلىكىمىزگە ئىشىنىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار زور كۆپچىلىكنى ئىگىلىگەن بارلىق رايونلاردا، ھەقىقىي يۇكسەك دەرىجىدىكى ئاپتونومىيە ھوقۇقى تەلەپ قىلىشنى قانۇنىي ھەرىكەت دەپ قارايمىز.

يۇقىرىدىكى پىرىنسىپقا ئاساسەن، بىز تۆۋەندىكى بىرقانچە تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويىمىز:

(1) يۇقىرىدا بايان قىلىنغان يۇكسەك ئاپتونومىيە (بىۋاستە تەرجىمە قىلغاندا تولۇق ئاپتونومىيەبولىدۇ) دائىرىسى ئىچىدە، مۇسۇلمانلارغا ھەر ئىككى تەرەپ ئىشىنىدىغان يەرلىك زاتلارنى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىقىغا سايلاشقا سايلام ھوقۇقى بېرىلسۇن؛

قوراللىق توقۇنۇش ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئىككى ئاي ۋاقىت ئىچىدە مەمۇرىي ئەمەلدارلارنى سايلاپ بولۇش كېرەك

(2) دىنغا قىلىنغان كەمسىتىشلەر بىكار قىلىنسۇن ھەمدە تولۇق دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى بېرىلسۇن؛

(3) دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى بىلەن ئەدلىيە ئورگانلىرى

نىڭ ھوججەت - ماتېرىياللىرى، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان يېزىقى بىلەن يېزىلسۇن؛

- (4) باشلانغۇچ مەكتەپ، ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئالىي مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسىدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان يېزىقى بويىچە دەرس ئۆتۈلسۇن، خەلق مائارىپى كەڭ كۆلەمدە راۋاجلاندۇرۇلسۇن؛

(5) مىللىي مەدەنىيەت ۋە مىللىي سەنئەتنىڭ ئەركىن راۋاج تېپىشى كاپالەتلەندۇرۇلسۇن؛

(6) مەتبۇئات، يىغىلىش ئۆتكۈزۈش، سۆز ئەركىنلىكى بېرىلسۇن؛

(7) ھەربىر كىشىنىڭ ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى بويىچە ھەم ئۆزىنىڭ كۈچىگە قاراپ باج نىسبىتى بەلگىلەنسۇن، بىز خەلقنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتە ھۆكۈمەتكە ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتى بار، ھەركىم ئۆزىنىڭ مادارىغا يارىشا، مەجبۇرىيەت ئۆتىسە بولىدۇ، دەپ ئوچۇق كۆرسەتكەندۇق. لېكىن بۇ خىل يۇكنىڭ سالىنىشىنىڭ ئىگىدىكى مۇسۇلمان خەلقىنىڭ ۋە باشقا خەلقلەرنىڭ تۇرمۇش ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ئۆلچەم قىلىش كېرەك؛

(8) سودىگەرلەرگە مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا سودا قىلىش ئەركىنلىكى بېرىلسۇن؛

(9) ھەرقايسى رايونلاردا مىللىي ئارمىيە تەشكىل قىلىشقا رۇخسەت قىلىنسۇن؛

بۇ قېتىمقى قوزغىلاڭغا قاتناشقان ئارمىيە گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ شتاتى بويىچە ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىندۇ، لېكىن ئۇنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قېلىش شەرت، ئارمىيىدىكى كەم سان مۇسۇلمان خەلق ئارىسىدىن تولۇقلىنىشى، ئارمىيىدىكى تەلىم - تەربىيە مەشقى ۋە بۇيرۇق

ئۇيغۇرچە ئازاقچە ئىككى خىل تىل - يېزىقتا ئېلىپ بېرىلمىشى شەرت؛

(10) شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىللىگەندە مۇسۇلمانلارنىڭ نوپۇس سانىغا ئاساسەن، مۇسۇلمان ۋەكىللىرىنىڭ قاتنىشىشى رۇخسەت قىلىنسۇن؛

(11) ئەركىنلىك ئىزدەپ قوزغىلاڭغا قاتناشقان مۇسۇلمان زاتلار، بىردەك سۈرۈشتە قىلىنمىسۇن ھەمدە مۇندىن كېيىن ئۇلارغا ھەرقانداق بانا - سەۋەبلەر بىلەن زىيانكەشلىك قىلماسلىققا ھەقىقىي كاپالەت بېرىلسۇن؛

قوراللىق توقۇنۇش ۋەقەسى ھەل قىلىنغاندىن كېيىن ئۇچ كۈن ئىچىدە، ئەركىنلىك ئىزدەپ قوزغىلاڭغا قاتناشقان سەۋەبلىك قولغا ئېلىنغان كىشىلەر تامامەن قويۇپ بېرىلسۇن؛

بۇنىڭ تولۇق تېكىستى جەمئى 11 ماددىلىق بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ② ⑤ ⑥ ⑦ ⑪ ماددىلاردىكى دىنىي ئېتىقاد، مەدەنىيەت، سۆز ئەركىنلىكىگە ھورمەت قىلىش، باج نىسبەتنى يېنىكلىتىش، قوزغىلاڭغا قاتناشقان زاتلارنى سۈرۈشتە قىلماسلىق قاتارلىقلار مەركەزنىڭ كۆرسەتمە لايىھىسىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدۇ. ئوخشىمايدىغان نۇقتىلىرى: (A) ۋەقە ھەل قىلىنغاندىن كېيىنكى ئىككى ئاي ئىچىدە مەمۇرىي ئەمەلدارلارنى سايلاپ چىقىش، خەلققە دېموكراتىيە سىياسىي ھوقۇقى بېرىش توغرىسىدىكى تەلەپ؛ (B) دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىدا ئالاقە يۈرگۈزۈشتە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان يېزىقىنى قوللىنىش توغرىسىدىكى تەلەپ؛ (C) باشلانغۇچ، ئوتتۇرا، ئالىي مەكتەپلەردە، ئەزەلدىن بار بولغان تىل - يېزىقتا دەرس ئۆتۈش توغرىسىدىكى تەلەپ؛ (E) سودىگەرلەرگە مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا سودا قىلىش ئەركىنلىكى بېرىش توغرىسىدىكى تەلەپ؛ (F) ھەر قايسى رايونلاردا «مىللىي

ئارمىيە» تەشكىل قىلىش، قوزغىلاڭغا قاتناشقان قىسىملارنى گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ شتاتى بويىچە ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىپ، پەقەتلا ئۇلارنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قېلىش، كېيىنكى ئىكەم قالغان سانىنى مۇسۇلمانلار ئىچىدىن تولۇقلاش، ھەربىي تەلىم - تەربىيە مەشقى ۋە بۇيرۇقلاردا ئۇيغۇر - قازاق تىللىرىنى ئۆلچەم قىلىش توغرىسىدىكى تەلەپ. (G) شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەشكىلىگە ھەربىر مىلەتنىڭ سان نىسبىتى بويىچە مۇسۇلمانلارنى قاتناشتۇرۇش توغرىسىدىكى تەلەپلەردىن ئىبارەتتۇر.

بىز مۇھاكىمە يۇرگۈزۈپ 2 - كۈنى تۆۋەندىكى جاۋابنى ئوتتۇرىغا قويدۇق، ئۇنىڭ تولۇق تېكىستىنى مۇنداق:

(1) ھۆكۈمەت شىنجاڭ خەلقىغە ھەر ئىككىلا تەرەپ ئىشىنىدىغان يەرلىك زاتلارنى مەمۇرىي ئەمەلدارلىققا سايلاپ چىقىش ئۈچۈن سايلام ھوقۇقى بېرىدۇ. بۇنى يۇرگۈزۈشنىڭ تەرتىپى مۇنداق: ۋەقە ھەل قىلىنىپ ئۈچ ئاي ئىچىدە، ھەر قايسى ناھىيە خەلق كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك كېڭەشنى قۇرۇپ چىقىدۇ. ئاندىن ناھىيىلىك كېڭەش، ناھىيىنىڭ ھاكىمىنى سايلاپ چىقىدۇ. ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەر دەرىجىلىك خادىملىرىنى، مۇئاۋىن ھاكىمنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەيىنلىگەندىن باشقا، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى ھاكىم ئۆزى كۆرسىتىپ ئىشقا قويىدۇ. ھاكىم خەلق سايلىمى يۇرگۈزۈشتىن بۇرۇن، ھازىرقى ۋەقە يۈز بەرگەن جايلاردا خەلق ۋەكىللىرى شۇ جايدا ئىناۋەتتى يۇقىرى سالاھىيەتلىك ۋە بىلىم - قابىلىيىتى بار زاتلارنىڭ ئىسىملىكىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە كۆرسىتىدۇ. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەكشۈرۈپ چىقىپ خىزمەتكە تەيىنلەيدۇ.

ھەر قايسى ۋىلايەتلەرنىڭ مەمۇرىي تەپتىش ۋالىلىرى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئالدىدا جاۋابكار بولىدۇ. بۇلارنى ئۆلـ

كىلىك ھۆكۈمەت مەركەزگە كېپىل بولۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

ھەر قايسى ناھىيىلەردە كېڭەش تەشكىللەنگەندىن كېيىن قانۇن بويىچە ئۇلۇكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنى سايلاپ چىقىپ، ئۇلۇكىلىك سەنىيغۇيغا قاتناشتۇرىدۇ. ئۇلار خەلقنىڭ ھەققانىي ئارزوسىغا ۋاكالىتەن، ئۇلۇكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ سىياسەت - پەرمانلىرىنى يۈرگۈزۈشىگە نازارەت قىلىدۇ ۋە ھەمكارلىشىدۇ.

ئۇلۇكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسىنى خەلق سايلاپ چىقىش - چىقماسلىق مەسىلىسى، مەركەز گومىنداڭ قۇرۇلتىيى چاقىرىپ، ئاساسىي قانۇن تۈزۈپ چىققاندىن كېيىن، ئاساسىي قانۇندىكى بەلگىلىمىلەرگە بىنائەن بىر تەرەپ قىلىنىدۇ.

(2) ھۆكۈمەت دىنىي كەمىستىشلەرنى بىكار قىلىدۇ ھەمدە تولۇق دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى بېرىدۇ.

(3) دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى بىلەن ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ ئالاقە - ھوججەتلىرىدە دۆلەت يېزىقى بىلەن مۇسۇلمان يېزىقى ئوخشاش ئىشلىتىلىدۇ. شۇنداقلا پۇقرالارنىڭ ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا يوللايدىغان ئەرز - خەتلىرىنى شۇ مىللەتنىڭ تىلى - يېزىقىدا ئايرىم يېزىشقا يول قويۇلىدۇ.

(4) باشلانغۇچ مەكتەپلەردە شۇ مىللەتنىڭ تىلى - يېزىقىدا دەرس ئۆتۈلىدۇ؛ ئوتتۇرا مەكتەپلەردە دۆلەت تىلى چوقۇم ئۆگىنىشكە تېگىشلىك دەرس قىلىنىدۇ. ئالىي مەكتەپلەردە بولسا، ئوقۇ - ئوقۇتۇش ئېھتىياجىغا قاراپ، دۆلەت تىلى بىلەن مۇسۇلمان تىلى بىردەك قوللىنىلىدۇ.

(5) ھۆكۈمەت مىللىي مەدەنىيەت ۋە مىللىي سەنئەتنى ئەركىن راۋاجلاندۇرۇشنى ئېنىق بەلگىلىدى.

(6) ھۆكۈمەت مەتبۇئات، يىغىلىش ئۇتۇكۇزۇش ئەركىنلىكىنى ئېنىق بەلگىلىدى.

(7) هۆكۈمەت خەلقنىڭ ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى ۋە ئۇلارنىڭ كۆچىگە قاراپ باج نىسبىتىنى بەلگىلەيدۇ. خەلقنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتە ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىنى ئېنىق ئايدىڭلاشتۇرىۋالغاندىن كېيىن ئۆز كۆچىگە قاراپ ئۆتىسە بولىدۇ. لېكىن بۇنداق نىسبەتنىڭ سانى، شىنجاڭ خەلقنىڭ تۇرمۇش ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا دەخلى يەتكۈزمەسلىكنى ئۆلچەم قىلىشى كېرەك.

(8) هۆكۈمەت سودىگەرلەرگە ئىچكى سودا ئەركىنلىكى بېرىدۇ، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ چەت بىلەن ئەركىن سودا قىلىشىغا يول قويىدۇ، دۆلەتنىڭ چەت بىلەن تاۋۇشكەن سودا كېلىشىمىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئەمەل قىلىنىشى شەرت.

(9) هۆكۈمەت بۇ قېتىمقى ۋە قەگەۋ قاتناشقان قىسىملاردىكى يېشى، سالامەتلىكى ئۆلچەمگە مۇۋاپىق كەلمەيدىغان ھەمدە داۋاملىق ھەربىي ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىشنى خالىمايدىغانلارنى قايتۇرۇۋەتكەندىن باشقا، قالغانلىرىنى ھازىر بار بولغان ئادەم، قورال - جابدۇقلارنىڭ ئەمەلىي سانى بويىچە ھەر قايسى ناھىيىلەرگە بېرىلگەن سان مىقدارىغا قاراپ، ئالدى بىلەن ئومۇمىيۈزلۈك ئامانلىقنى ساقلاش پولكىغا ئۆزگەرتىدۇ، ئەگەر بۇنىڭدىمۇ ئېشىپ قالسا، گومىنداڭ ئارمىيىسى شتابىغا كىرگۈزۈپ، دۆلەت ئارمىيىسى قىلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەڭ يۇقىرى قۇرۇلما بىرلىكى پولك بولىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ مالىي خۇسۇسىيىتى ساقلاپ قېلىنىدۇ. كېيىنچە سان كېمىيىپ قالسا، يەنە شۇ مىللەتتىن تۇلۇقلىنىدۇ. ئۇلارغا بېرىلىدىغان تەلىم - تەربىيە مەشىقى ۋە بۇيرۇقلار، شۇ مىللەتنىڭ تىلى بويىچە بولۇشى پرىنسىپ قىلىنىدۇ.

ئۇلارنىڭ ھەر دەرىجىلىك ئوفېتسىرلىرى، يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇنقى ئوفېتسىرلىرىدىن بولىدۇ. لېكىن ئۇلارنى

ۋەزىپىسى بىلەن قارارغا بۆلۈپ، ئوفىتسىرلارمەكتىپىگە ئەۋەتىپ، تىگىشلىك تەلىم - تەربىيە بېرىلىدۇ. ئوقۇش مۇددىتى تۆشقاندىن كېيىن، ئاۋۋالقى ۋەزىپىسىگە قايتىدۇ. مەزكۇر قىسمىغا ھۆكۈمەت تەربىيىچى خادىملارنى ئەۋەتتىپ تەلىم - تەربىيە، مەشق ئىشلىرىغا يارەملىشىدۇ.

گومىنداڭ ئارمىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، ھەر قاچان يۆتكەشكە بوي سۇنۇشى كېرەك.

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان قىسىملارنىڭ يىغىلىش ئورنى، سىناق نوقتىسى، ئۆزگەرتىپ قۇرۇشنىڭ ئەملىي چارىسى ئايرىم بەلگىلىنىدۇ.

(10) شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىگە مۇسۇلمان ۋەكىللىرى قاتناشتۇرۇلىدۇ.

ھۆكۈمەت ئۆزگىرىش ۋەقەسىگە قاتناشقان زاتلارنى بىر-دەك سۈرۈشتە قىلمايدۇ. ئومۇمەن مۇشۇ ۋەقە تۈپەيلىدىن ھەر ئىككىلا تەرەپتە تۇتۇپ قېلىنغان، قولغا ئېلىنغانلارنى ئۆز - ئارا تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ قويۇپ بېرىش، مۇسا-دىرە قىلىنغان مال - مۈلكنى ئۆزىگە قايتۇرۇپ بېرىش، بۇندىن كېيىن ئۇلارغا ھەر قانداق بانا - سەۋەبلەر بىلەن زىيانكەشلىك قىلماسلىققا ھەقىقىي تۈردە كاپالەتلىك قىلىش لازىم.

جاۋابنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى: A. ناھىيىنىڭ ھاكىمىنى خەلق سايلاپ چىقىشقا بولىدۇ، لېكىن مۇئاۋىن ھاكىملارنى مەر-كەز تەيىنلەپ ئەۋەتىدۇ؛ B. ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ ئالاقە - ھۇججەتلىرىدە خەنزۇچە، مۇسۇلمانچە يېزىق تەڭ قوللىنىلىدۇ. خە-لقنىڭ ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا سۇنغان ئەرز ئىلتىماسلىرىنى ئۆز يېزىقىدا يازسا بولىدۇ. C. باشلانغۇچ مەكتەپلەردىن شۇ مىللە-تنىڭ ئەسلىدىكى يېزىقى قوللىنىلىدۇ؛ ئوتتۇرا مەكتەپلەردە

خەنزۇ تىلى چوقۇم ئوقۇشقا تېگىشلىك دەرس سۈپىتىدە كىرگۈزۈلىدۇ. ئالىي مەكتەپلەردە بولسا خەنزۇچە، مۇسۇلمانچە تىل - يېزىق تەڭ قوللىنىلىدۇ. D. مەملىكەت ئىچىدە ئەركىن سودا ئېلىپ بېرىشقا يول قويۇلىدۇ. تاشقى سودىغا كەلسەك، چەت ئەللەر بىلەن بولىدىغان سودا توختامنامىسى ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق چارىلىرى بېكىتىلگەندىن كېيىن ئاندىن بېكىتىلىدۇ. E. ئارمىيىنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈشتە، ئالدى بىلەن ھازىر بار بولغان ئادەم، قورال - ياراقلارنى ئەمەلىي سانى بويىچە ئېنىق مەلۇم قىلىپ، زەئىپلەرنى بوشىتىپ، قابىللىرىنى قالدۇرۇش ۋە ھەربىيدىن چېكىنىشنى خالىغۇچىلارنى قايتۇرۇش پىرىنسىپى ئاستىدا، مەركەز مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىپ، كۆزدىن كۆچۈرۈپ، ئەمەلىي ئادەم، قورال ياراقلار بويىچە، يەرلىك پولىكلارغا ئۆزگەرتىلىدۇ، ئۇنىڭدىن قالغانلىرى گومىنداڭ ئارمىيىسىگە كىرگۈزۈلىدۇ. پولىك ئەڭ چوڭ بىرلىك قىلىنىدۇ.

17 ـ، 18 ـ كۈنلىرى داۋاملىق سۆھبەت ئېلىپ بېرىلدى، ھەر قېتىمقى سۆھبەت تۆت سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت داۋام قىلدى، 17 ـ چېسلا مەن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان جاۋابنىڭ 1 ـ نوقتىسى ئۈستىدە تەكىتلىگەن، مەركەز تەشەببۇس قىلغان جۇڭگودىكى ھەممە مىللەتلەر پۇتۇنلەي باراۋەر دېگەن ئوچۇق يولىيورۇق خەنزۇلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا قىلىۋاتقان دىنىي، ئۇرۇپ ـ ئادەت، مىللىي مەدەنىيەت جەھەتتىكى زۇلۇم، كەمسىتىش ۋە ھاقارەتلىرىنى قىلچىمۇ توسىيالمىدى، بۇ خەنزۇلارنىڭ مۇسۇلمانلارنى ئەزگەنلىكىنىڭ بىر تەرىپى دېگەنلىرى ئۈستىدە ئۇزۇن توختىلىپ چۈشەندۈرۈش قىلدىم.

بۇ ئىككى كۈنلۈك سۆھبەت داۋامىدا، كۆپىنچە مادداىلار ئۈستىدە كېلىشىم ھاسىل قىلىندى. بىراق ئىلى تەرەپ ۋەكىللىـ

ری تۆۋەندىكى بىر قانچە نوقتىلاردا چىڭ تۇرىۋالدى: (1) تو-
لۇق ئاپتونومىيە ھوقۇقى بېرىش، ئۇلكە رەئىسىدىن تارتىپ،
ناھىيىنىڭ ھاكىملىرىغىچە بولغان ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي ئە-
مەلدارلارنىڭ ھەممىسىنى خەلق ئۆزى سايلاپ چىقىش؛ (2) ھۆ-
كۈمەت ئىدارىلىرىنىڭ ھۇججەت - ئالاقىلىرىدا مۇسۇلمان يېزى-
قى قوللىنىش، ئالىي، تولۇقسىز، باشلانغۇچ مەكتەپلەردە بىردەك
مۇسۇلمانچە تىل - يېزىقتا دەرس ئۆتۈش؛ (3) سودىگەرلەرنى
سىرتقا قارىتا ئەركىن سودا قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش؛
(4) مىللىي ئارمىيە تەشكىللەش ھەم ئۇنىڭ مىللىي خۇسۇسىيە-
تىنى ساقلاپ قېلىش. ئۇلار يەنە ئىلگىرىكى ئەمەلدارلارنىڭ مۇ-
سۇلمان خەلقىغە قىلغان خىلمۇ خىل زۇلمىنى بانا قىلىپ
كۆرسىتىپ تۇرۇپ، بىزگە يول قويغىلى ئۇنىمىدى ھەمدە بىز-
نىڭ بۇ قېتىمقى پوزىتسىيىمىز ئالدىنقى نۆۋەتتىكى پوزىتسىيىمىز
بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئاسمان - زېمىن پەرق قىلىدۇ، دېدى.
بۇنىڭ مەنىسى بىز ھازىر مۇستەقىللىق تەلىپىدىن ۋاز كەچتۇق،
«شەرقى تۈركىستان» جۇمھۇرىيىتى دېگەننى تىلغا ئالمايمىز،
پەقەت يۈكسەك دەرىجىدىكى ئاپتونومىيە ھوقۇقىغا ئېرىشسەكلا
بولىدۇ، دېگەنلىكتىن ئىبارەت ئىدى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، بۇ
ئەڭ زور دەرىجىدىكى يول قويۇش ئىدى. بىراق، ئۇلارنىڭقارىشى
بىلەن مەركەزنىڭ ئەسلەتمە لايىھىسى ئوتتۇرىسىدا خېلىلا ئارىلىق
مەۋجۇت ئىدى. شۇ چاغدا بىز بىر تەرەپتىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى
كونسۇلى بىلەن داۋاملىق ئۇچرىشىپ، يانىدىن قايىل قىلىش
شەكلى ئارقىلىق ئۇلارغا بىر ئويلىنىش پۇرسىتى بېرىشنى ئۇ-
مىد قىلساق، يەنە بىر تەرەپتىن ھەر كۈنى سەممىي سۆھبەت
ئۆتكۈزۈپ، ئۇلارنىڭ ھىسسىياتىنى يۇمشىتىپ، قانۇنىي مىزانىنى
چۈشەندۈردۈق. پايدا - زىيانىنى ئوچۇق كۆرسەتتۇق، مانا مۇشۇنۇ-
داق ئۈستى - ئۈستىگە سۆزلەپ، ئاغزىمىز قۇرۇپ كېتەي دېدى.
لېكىن ئۇلاردا تېخىچىلا يول قويۇش ئالامىتى كۆرۈنمەيتتى.

بىز تەپسىلى ئويلانغاندىن كېيىن، يەنە بىر نۆۋەت يول قويۇپ، ئۇلارغا ماددىمۇ ـــ ماددا جاۋاب بەردۇق:

(1) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىل قىلىش مەسىلىسى توغرىسىدا: A ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسىنى خەلقنىڭ سايلاشقا بولۇش ـ بولماسلىقى ھەققىدە، دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى ئاساسىي قانۇن تۈزۈپ ئېلان قىلغاندىن كېيىن، ئاساسىي قانۇندىكى بەلگىلىمىگە بىنائەن ھەل قىلىنىدۇ. B ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتە داۋاملىق مەركەز تەيىنلىگەن رەئىس بۇيرۇق يۈرگۈزىدۇ. C مەركەز تەيىنلىگەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرى، ھەرقايسى مىللەتلەردىكى مۇتەۋەرلەرگە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا تولۇق ئارىلىشىش پۇرسىتى يارىتىپ بېرىدۇ. يۇقىرىدا بايان قىلىنغان پىرىنسىپقا ئاساسەن تۆۋەندىكى كونكرىت چارىلار نوتتۇرىغا قويۇلدى: A ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرىنىڭ سانى، ھازىرقى ئون ئۈچ كىشىدىن يىگىرمە بەش كىشىگە كۆپەيتىلىدۇ. B يىگىرمە بەش كىشى ئىچىدىن ئون كىشىنى مەركەز بىۋاسىتە تەيىنلەيدۇ، ھەرقايسى رايونلارنىڭ كۆرسىتىپ تەۋسىيە قىلىشى ئارقىلىق، مەركەز قالغان ئون بەش كىشىنى تەيىنلەيدۇ؛ C مەركەز بىۋاسىتە ۋەزىپىگە تەيىنلەيدىغانلار رەئىس، باش كاتىپ، خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى، جەمئىيەت ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، مائارىپ، تەمىرات نازارەتلىرىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە مەخسۇس تەيىنلىنىدىغان ئىككى ھەيئەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؛ (D) ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىن مەركەزنىڭ ۋەزىپىگە تەيىنلەشكە كۆرسىتىلگەن 15 نەپەر ئادەم ـــ مۇئاۋىن رەئىس، مائارىپ نازارىتى ۋە تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرلىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، مۇئاۋىن باش كاتىپ، خەلق ئىشلىرى نازارىتى ۋە مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىرى، جەمئىيەت ئىش

لىرى باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە مەخسۇس تەيىنلەنگەن يەتتە نەپەر ھەيئەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؛ (E) قوزغىلاڭ يۈز بەرگەن ئۇچ ۋىلايەتتىن ئالتە كىشى ئۆلىكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىكىگە كورستىلىدۇ. جۇملىدىن نازىر، مۇئاۋىن نازىرلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن بىركىشى، باشقارما باشلىقى ياكى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقىدىن بىركىشى؛ باشقا 7 ۋىلايەتتىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىكىگە 9 ئادەم كورستىلىدۇ، بۇ لارنىڭ ئىچىدە مۇئاۋىن رەئىس، مۇئاۋىن باش كاتىپ، نازىر، مۇئاۋىن نازىر، باشقارما باشلىقى ياكى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقلىرىدىن بىرەيلەن. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى مەركەز بىردەك تەيىنلەيدۇ.

(2) ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ ھۆججەت ئالاقە مەسىلىسى توغرىسىدا، دۆلەتكە تەۋە ھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭ ھەممىسى ھۆكۈمەت ئالاقىلىرىنى يۇرگۈزۈشتە دولەت يېزىقىنى قوللانمىسا بولمايدۇ. شۇنىڭىكى خەل تىل يېزىق تەڭ قوللىنىلىدۇ. ئەمما خەلق ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا خەت - ئالاقە يوللىغاندا مەخسۇس ئۆز مىللىتىنىڭ يېزىقىنى ئىشلەتسە بولىۋېرىدۇ، ئالىي مەكتەپلەردە بولسا ئېھتىياجىغا قاراپ ھەر خىل يېزىقلارنى قوللانسا بولىدۇ.

(3) ئەركىن سودا مەسىلىسى توغرىسىدا: ھۆكۈمەت سودىگەرلەرنىڭ چەت بىلەن سودا قىلىشىغا يول قويىدۇ. بىراق چوقۇم جۇڭگو بىلەت چەت ئەللەر ئوتتۇرىسىدىكى سودا يۇرگۈزۈش چارىسى بويىچە ئېلىپ بېرىش كېرەك.

(4) قىسىملارنى تەشكىللەش مەسىلىسى توغرىسىدا: ئۆزگىرىش كەڭ قاتناشقان قىسىملارنى ئامانلىق ساقلاش تۈمەن دۇيى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشكە بولىدۇ. دۆلەت ئارمىيىسى تەركىبىگە ئۆتۈشنى خالىسا، ئۇنىڭغىمۇ بولىدۇ. بىراق يۆتكەشكە بويسۇنۇشى لازىم. شۇنداقلا كەم سانىنى شۇ مىللەتنىڭ ئۆزىدىن تولۇقلاشقا بولىدۇ. تەلىم - تەربىيە مەشقى ۋە ھەربىي بۇيرۇق بېرىشلەردە

بۇرۇنقى تىل - يېزىقى قوللىنىلىدۇ. ۱۳۱

بۇ جاۋابقا تەپسىلىي ئىزاھاتلار بېرىلگەندىن كېيىن، ئۇ-
لار ئۆزلىرىنىڭ قارار قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە ئەمەس ئىكەنلىكـ
نى بىلدۈرۈپ، غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ يولىيورۇق سوراپ مۇھاكـ
مە قىلىپ بېقىشنى تەلەپ قىلدى. تەخمىنەن بىرمەھەپتە ئىچـ
دە قايتىپ كەلمەكچى بولدى. ئۇلار يەنە ئۇزلىرىنىڭ بۇنىڭغا
نىسبەتەن چوڭقۇر چۈشەنچە ھاسىل قىلغانلىقى ۋە ناھايىتى ئوب -
دان تەسىراتلارغا ئېرىشكەنلىكىنى ئىزھار قىلىشتى.

سۆھبەتتىن كېيىن مەن بۇ جاۋابقا نىسبەتەن سوۋېت كون-
سۇلىنىڭ پىكرىنى ئالدىم. ئۇ: — بۇ جاۋابتا ناھايىتى زور ئىلـ
گىرىلەشلەر كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، تولۇق رازى قىلالمىغان تەقدىردە
مۇ ھەل قىلىش ئاساسىغا ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى مۆلچەرلەش
مۇمكىن، - دەپ ھېسابلىدى.

ئۇلار مېڭىشتىن ئىلگىرى، مەن قىلىدىغان گەپلىرىمنىڭ تې-
خى تۈگىمىگەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئۇلارنى قايتا تەكلىپ قى-
لىپ ئۇزۇن سۆز قىلدىم.

مەن ئۇلار بىلەن ئىلگىر - ئاخىر بۇلۇپ 5 نۆۋەت سۆھـ-
بەتلەشتىم. بىرىنچى قېتىملىق سۆزۈمنىڭ ئاساسىي مۇددىئاسى،
مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ۋەقەنى ھەل قىلىش
توغرىسىدىكى پوزىتسىيىنى ئېنىق كۆرسىتىش بىلەن، قىسقا ۋاقىت
ئىچىدە قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ،
ئائىلە ۋە ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىشنى ئۈمىد قىلىشتىن ئىبارەت بول-
دى. ئىككىنچى قېتىملىق قىلغان سۆزۈمدە، ئىچكى - تاشقى چوڭ
ۋەزىيەتنى چۈشەندۈرۈپ. شىنجاڭدىكى قېرىنداشلارنىڭ مېڭىشقا
تېگىشلىك يولى ۋە مەركەزنىڭ شىنجاڭغا قارىتا تۇتقان پوزىت-
سىيىسى بىلەن ئۇمىدىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. ئۈچىنچى قېتىملىق قىل-
غان سۆزۈمدە، شىنجاڭ تارىخىنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى ۋە تارىخ-
تىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ شىنجاڭغا قارىتا تۇتقان سىياسىتى ئۈس-

تىده تەكشۈرۈش ئېلىپ باردىم. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە، تارىخىي ئۆزگىرىشىنىڭ ئۆزى بىر ئېچىنىشلىق ساۋاق، بۇندىن كېيىن تاريختىكى كونا سەنەمگە قايتا دەسسەشكە بولمايدۇ دېگەن تونۇشقا كەلدىم. مەن تاريختىن بۇيان كېلىۋاتقان ھۆكۈمرانلارنىڭ شىنجاڭغا قاراتقان سىياسىتىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى، بۇندىن كېيىن بۇنداق خاتا سىياسەتلەرنىڭ قايتا يۈز بەرمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلىدىغانلىقىمنى ئېيتتىم. تۆرتىنچى قېتىملىق سۆزۈمدە بولسا، يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا شىنجاڭ مەسىلىسىدىكى تۈگۈن ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ شىنجاڭدا ھەقىقەتەن مىللىي مەسىلىنىڭ بارلىقىنى، لېكىن ئاساسەن يەنىلا سىياسىي مەسىلە ئىكەنلىكىنى تاريخىي نۇقتىدىن كۆزىتىپ چۈشەندۈردۈم. يۇقىرىدىكى تۆت قېتىملىق سۆزۈمنىڭ ھەممىسى ھېسسىيات مەسىلىسى، ئەقىل - ئىدراك مەسىلىسى. تاريخ مەسىلىسى، رئېئاللىق ۋە ھەق - ناھەقلىق مەسىلىسى دائىرىسىگە ياتىدىغان مەسىلىلەردىن ئىبارەت ئىدى. جۈملىدىن پايدا - زىيان مەسىلىسى ئۈستىدە تېخى توختالمىغان ئىدىم، شۇڭا مەن بۇ قېتىم «نۆۋەتتە شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ئۆزگىرىشنىڭ پايدا - زىيىنى ئۈستىدە تەھلىل» دېگەن تېمىدا ئالاھىدە توختىلىپ تەپسىلىي ئانالىز يۈرگۈزدۈم. بىز تاريخىي جەھەتتىن ۋە مىللىي جەھەتتىن، شۇنداقلا سالاھىيەت جەھەتتىن بىر - بىرلەپ تەھلىل قىلىدىغان بولساق مەيلى يۇقىرىدىكى ئۈچ جەھەتنىڭ قايسى، بىرىدىن قارايلى، تېنچ يول بىلەن مەسىلىنى ھەل قىلىش شىنجاڭ خەلقىنىڭ مېڭىشقا تېگىشلىك بىردىن - بىر بەختىيار داغدام يولى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئالالايمىز.

ئەمدى ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرى غۇلجىغا قايتىپ كېتىپ 12 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدى، 26 - كۈنى ئۇلارمىنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ جاۋابنى بەردى. ئۇلار مېنىڭ تۈزىتىش كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن بەرگەن ھۆججىتىمنى پىرىنسىپ جەھەتتىن قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. بىراق ئۇلار ئەسلىدە

ئوتتۇرىغا قويغان 11 ماددىدىن باشقا، يەنە يېگىدىن ئۈچ ماددىنى كۆپەيتكەن ئىدى، ئۇنىڭدا: (1) سىياسىي ساقچىلارنى بىكار قىلىش،(2) 1945 - يىلى يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشكە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن شىنجاڭغا يوتكەپ كېلىنگەن ھەربىي قىسىملارنى كېلىشىم ھاسىل قىلىنىپ بىرتايدىن كېيىن پۈتۈنلەي چېكىندۈرۈپ كېتىش.(3) يەرلىك ساقچىلارنى مۇسۇلمانلاردىن تەيىنلەش. ئەينى ۋاقىتتا مەن بۇ تەلەپنى يوق يەردىن پۈتاق چىقىرىش دەپ قاراپ بۇ ھەقتە مۇزاكىرىلىشپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەنلىكىنى بىلدۈردۇم، ھەمدە شۇ جايدىلا قەتئىي رەت قىلىپ، ئۇلاردىن بۇنى پۈتۈنلەي قايتۇرۇۋېلىشنى تەلەپ قىلدىم.

مەن دەرھاللا سوۋېت كونسۇلى بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇنىڭ - دىن يارىشتۇرۇشنى ئۆتۈندۈم. سوۋېت كونسۇلىمۇ بۇنىڭغا ماقۇل بولدى. ئىككى كۈنگىچە كۆپ تەرەپلىمە قايىل قىلىش ئارقىلىق، ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرى ئۆزلىرىنىڭ بۇ تەلەپلەرنى قايتۇرۇۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگە ئەمەس ئىكەنلىكىنى، غۇلجىدىن يولىيورۇق سورايدىغانلىقىنى ھەمدە بۇ ئۈچ ماددىنى ۋاختىنچە قويۇپ تۇرۇپ، ئالدى بىلەن تۈزىتىش كىرگۈزۈلگەن 11 ماددا ئۈستىدە كونكرېت مۇھاكىمە يۈرگۈزۈشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

29 - كۈنى سۆھبەتنىڭ مەركىزىي نۇقتىسى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبى بىلەن قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشتىن ئىبارەت ئىككى ماددىغا يىغىنچاقلاندى. كۆپ قېتىم تەكرار كېڭىشىش، مۇھاكىمە قىلىش، مۇرەسسە - مادارا قىلىش ئارقىلىق بۇ 11 ماددىلىق رەسمىي ھۆججەت دەسلەپكى قەدەمدە مۇئەييەنلەشتى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبى بىلەن قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش ئۈستىدە يەنە قوشۇمچە ئىككى ھۆججەت كىرگۈزۈلدى. شۇنداق قىلىپ 1946 - يىلى 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى رەسمىي ھۆججەت بىلەن (1) قوشۇمچە ھۆججەت رەسمىي ئىمزا قويۇلدى. (2) قوشۇمچە ھۆججەتتىكى قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش مەسىلىسى يەنە سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئۈ-

چۈن قالدۇرۇلدى.

رەسمىي ھۆججەت

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن شىنجاڭ قوزغىلاڭچىلار رايونلىرىنىڭ خەلق ۋەكىللىرى ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن قوراللىق توقۇنۇشنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بېتىم.

1. ھۆكۈمەت شىنجاڭ خەلقىنە ئۆزلىرى ئىشىنىدىغان يەرلىك زاتلارنى مەمۇرىي ئەمەلدارلىققا سايلايدىغان سايلاش ھوقۇقى بېرىدۇ. بۇ ھوقۇقنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى تەرتىپلەر بەلگىلەندى: ۋەقە ھەل قىلىنغاندىن كېيىنكى ئۈچ ئاي ئىچىدە، ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى خەلق ناھىيىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك، كېڭەشنى قۇرىدۇ؛ ناھىيىلىك كېڭەش ھاكىمىنى سايلايدۇ. مۇئاۋىن ھاكىم، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بۆلۈم باشلىقى ۋە ئۇنىڭدىن يۇقىرى مەنسەپتىكىلەرنى ھاكىم تەيىنلەيدۇ. بۇ سايلام يولغا قويۇلغىچە، ۋەقە يۈز بەرگەن رايونلاردا، ۋىلايەت ۋە ناھىيىلەردىكى ھازىرقى مەمۇرى ئەمەلدارلار ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ تۇرىدۇ. ۋىلايەتلىك مەمۇرى تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ ۋالىيسى بىلەن مۇئاۋىن ۋالىيسىنى شۇ يەردىكى خەلق كۆرسىتىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بېكىتىشىگە سۇنىدۇ. ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچىلىرىنى ۋالىي تەيىنلەيدۇ. ناھىيىلەردە ناھىيىلىك كېڭەش قۇرۇلغاندىن كېيىن، قانۇن بويىچە ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ ئەزالىرى سايلىنىپ، ئۆلكىلىك كېڭەش قۇرۇلىدۇ. ئۇ خەلقنىڭ ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۈستىدىن نازارەت قىلىدۇ ھەمدە ئۇنىڭ

غا هەمكارلىشىدۇ. ئاساسىي قانۇن ئېلان قىلىنغىچە ۋە ئومۇمىي سايلام بېكىتىلگىچە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆز-گەرتىپ تەشكىل قىلىش چارىسى 9 - ماددىدىكىدەك بولىدۇ.

2. ھۆكۈمەت دىنىي كەمسىتىشنى بىكار قىلىدۇ. ھەمدە خەلققە تولۇق دىنىي ئېتىقات ئەركىنلىكى بېرىدۇ.

3. دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ خەت - ئالاقىلىرىدا دۆلەت تىلى ۋە مۇسۇلمان تىللىرى تەڭ قوللىنىلىدۇ. خەلقنىڭ ھۆكۈمەتكە سۇنغان ئەرز - ئىلتىماسلىرىنى ئۆز مىللىتىنىڭ يېزىقىدا يېزىشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ.

4. باشلانغۇچ مەكتەپلەر بىلەن ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇش ھەر مىللەتنىڭ ئۆز تىلىدا بولىدۇ. لېكىن ئوتتۇرا مەكتەپلەردە دۆلەت تىلى مەجبۇرى دەرس بولۇپ كىرىدۇ. ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش زۆرۈرىيىتىگە قاراپ، دەرس ئۆتۈشتە دۆلەت تىلى بىلەن مۇسۇلمان تىلى تەڭ قوللىنىلىدۇ.

5. ھۆكۈمەت مىللىي مەدەنىيەت بىلەن سەنئەتنىڭ ئەركىن راۋاجلىنىشىنى تەمىن قىلىدۇ.

6. ھۆكۈمەت مەتبۇئاتتا، مەجلىسلەردە، نۇتۇق سۆزلەردە ھۆرلۈكنى تەمىن قىلىدۇ.

7. ھۆكۈمەت خەلقنىڭ ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچىگە ھەمدە ئۇلارنىڭ قۇدىرىتىگە قاراپ باج نىسبىتىنى بەلگىلەيدۇ. خەلق ھۆكۈمەت ئالدىدا ئىقتىسادىي جەھەتتە ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىنى چۈشەنگەندىن كېيىن، سىلىقنى ئۆزى كۆتۈرىدۇ. ئەمما بۇ خىل مەجبۇرىيەتنىڭ مىقدارى خەلقنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇشقا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ئۆلچەم قىلىنىدۇ.

8. هۆكۈمەت سودىگەرلەرگە ئىچكى - تاشقى سودا ئەركىنلىكىنى بېرىدۇ. ئەمما چەت ئەللەر بىلەن سودا قىلغۇچى سودىگەرلەر مەركىزىي هۆكۈمەت بىلەن چەت ئەللەر ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن سودا شەرتنامىلىرىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئەمەل قىلىشى كېرەك.

9. شىنجاڭ ئۆلكىلىك هۆكۈمىتىنىڭ تەركىبىنى مەركەز تولۇقلايدۇ، ئۇنىڭ هەيئەت ئەزالىرىنىڭ سانى 25 نەپەر بولىدۇ. 25 نەپەر ئۆلكىلىك هۆكۈمەت هەيئەت ئەزاسىنىڭ ئونىنى مەركەز بىۋاسىتە تەيىنلەيدۇ. قالغان ئون بەشنى هەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆرسىتىپ، مەركەز تەيىنلەيدۇ. مەركەز بىۋاسىتە بەلگىلەيدىغان ئون هەيئەت ئەزا رەئىس، باش كاتىپ، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى، ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، تەمىرات نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە ئىككى مەخسۇس هەيئەت ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. هەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆرسىتىپ مەركەز تەيىنلەيدىغان 15 هەيئەت ئەزا ئىككى مۇئاۋىن رەئىس، ئىككى مۇئاۋىن باش كاتىپ، مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى، تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە بەش مەخسۇس هەيئەت ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. قالغانلىرى هەققىدە قوشۇمچە هۇججەتنىڭ بېرىنچىسىگە قارالسۇن.

10. مىللىي ئارمىيە قۇرۇشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ. ئۇنى مۇسۇلمانلاردىن تولۇقلاش پىرىنسىپ قىلىنىشى شەرت. بۇ

ئارمىيە بۇ قېتىمقى ئۆزگىرىشكە قاتناشقان ئارمىيە تەرەپىدىن، دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ تۈزۈلۈشىگە ئاساسلىنىپ تۈرۈپ، ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىدۇ. بۇ ئارمىيىنىڭ ئادەم سانى ۋە تۇرار جايى ئايرىم مۇزاكىرە قىلىنىپ، قوشۇمچە ھۇججەتنىڭ ئىككىنچىسى قىلىنىپ، ئىمزالانغاندىن كېيىن كۆچكە ئىگە بولىدۇ. بۇ ئارمىيىنىڭ مەشق بۇيرۇقلىرىدا ئۇيغۇر، قازاق تىل - يېزىقلىرىنى قوللىنىش پىرىنسىپ قىلىنىدۇ. بۇ ئارمىيىدىكى ھەر دەرىجىلىك ئوفىتسېرلەر بۇرۇنقى مەنسۇپىنى ساقلاپ قېلىش ئۇسۇلى بىلەن، مۇددەت بويىچە ئوفىتسېرلەر مەكتىپىگە ئەۋەتىلىپ، ئوفىتسېرلىك بىلىمىنى تولۇقلايدۇ. بۇ ئارمىيىگە ھۆكۈمەت تەلەم - تەربىيە خادىملىرى ئەۋەتىپ مەشق ئىشلىرىغا يار-دەملەشتۈرىدۇ. شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق مەركەز ئارمىيىسى بۇ ئارمىيە بىلەن بىر يەردە تۇرمايدۇ ھەمدە ئۆزئارا دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى ساقلايدۇ. بىر بىرى بىلەن ئۆچەكىشىدىغان ئىشلارنى قىلمايدۇ. قالغانلىرى ھەققىدە قوشۇمچە ھۇججەتنىڭ ئىككىنچىسىگە قارالسۇن.

11. ئۆزگىرىش يۈز بەرگەندىن تارتىپ ھازىرغىچە ئىككى تەرەپ قولغا ئالغان زاتلار ۋەقە ھەل قىلىنغاندىن كېيىنكى 10 كۈن ئىچىدە قويۇپ بېرىلىدۇ ھەمدە ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن ھەر قانداق بانا - سەۋەپ بىلەن كەمسىتىلمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلىنىدۇ.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى: جاڭ جۇجۇڭ

خەلق ۋەكىلى: ئوبۇلخەيرى تۆرە
ئەخمەتجان قاسموف

جۇڭخۇا مىنگۇنىڭ 35 - يىلى 1 - ئاي 2 - كۈنى تۈرۈمچى.

قوشۇمچە ھۆججەت (1)

مەركەزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن شىنجاڭ قوزغىلاڭچىلار رايونىنىڭ خەلق ۋەكىللىرى ئىمزالىغان «قورالسىز نوقۇنۇشنى تەچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بىتىم» نىڭ 9 - ماددىسىدا بەلگىلەنگەن شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىللەش چارىسى توغرىسىدا، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ماقۇللىشى بىلەن تۆۋەندىكىچە قوشۇمچە بەلگىلىمە تۈزۈلدى:

1. ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆرسىتىپ، مەركەز تەيىنلەيدىغان 15 نەپەر ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزاسىنىڭ ئالتىسىنى ئۆزگىرىش بولغان ئۈچ ۋىلايەت كۆرسەتسە بولىدۇ.

2. يۇقىرىدىكى ئالتە ھەيئەت ئەزا، بىر مۇئاۋىن رەئىس، بىر مۇئاۋىن باش كاتىپ، مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى، ياكى تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرى، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، ياكى مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ياكى ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بىر مەخسۇس ھەيئەت ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

3. قالغان يەتتە ۋىلايەت توققۇز ھەيئەت ئەزانى كۆرسىتىدۇ. بۇ بىر مۇئاۋىن رەئىسنى، شۇنىڭدەك مەركەز بىۋاسىتە بەلگىلەيدىغان ۋە يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئۈچ ۋىلايەت كۆرسىتىدىغانلىرىدىن باشقا، بىردىن نازىر، باشقارما باشلىقى ۋە مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى، مۇئاۋىن باش كاتىپ، مۇئاۋىن نازىرنى شۇنىڭدەك تۆت مەخسۇس ھەيئەت ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى: جاڭ جۆجۈڭ

خەلق ۋەكىللىرى: رەھىمجان سابىر ھاجى

ئوبۇلخەيرى تۆرە
ئەخمەتجان قاسموف

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى ئۇرۇمچى.

12 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ئەتراپىدا، جياڭ جىڭگو ستالىن بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن، موسكۋاغا كېتىۋېتىش سەپىرىدە ئورۇمچىدە توختىدى، ئۇ ماڭا جياڭ جېشى سىزنى چوڭچىڭغا بىر كېلىپ كەتسۇن دەيدۇ، دەپ ئېيتتى. مەن دەسلەپكى قەدەمدە بىر كېلىشىم ھاسىل قىلىۋېلىش ئۈيىدا بولغانلىقىم ئۈچۈن قوشۇلمىدىم. بېتىمنىڭ رەسمىي ھۆججىتىگە ئىمزا قويۇلغاندا، يەنى 12 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى مەن جياڭ جېشىنىڭ جىددى تېلىگرامىسىنى تاپشۇرۇۋېلىپ ئالدىم. ئۇنىڭدا: «بۇ يەردە ھەل قىلىدىغان ئىش چىقىپ قالدى. ۋاقتىنچە تېزدىن چوڭچىڭغا قايتىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن» دېيىلگەن ئىدى. مەن 1946 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ئايرۇپىلان بىلەن ئۇرۇمچىدىن يولغا چىقتىم. يول ئۈستىدە ئازراق ھايال بولۇپ، 6 ـ كۈنى چوڭچىڭغا يېتىپ كەلدىم.

1 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ئايروپىلانغا چىقىشتىن بۇرۇن، مەن ئىلى تەرەپنىڭ ئۈچ ۋەكىلى بىلەن سەممىي تۈردە يەنە بىر قېتىم سۆزلەشتىم. دېگەنلىرىم ئاساسەن: جۇڭگو ـ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى، ئامېرىكا، ئەنگلىيە، فرانسىيەلەر بىلەن ئىتتىپاقداش دۆلەت، ياپونغا قارشى ئۇرۇش ۋە جاھان فاشىزمىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ ئولۇق غەلىبىلەرگە ئېرىشكەنلىكىدىن، جۇڭگو ھازىر دۇنيادىكى 5 كۈچلۈك دۆلەتنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. ئېلىمىز 450 مىليون نوپۇسقا، 5 مىڭ يىلدىن ئارتۇق تارىخىي مەدەنىيەتكە، مول بايلىق مەنبەسىگە ئىگە. ياپونغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قىلغاندىن كېيىن ۋەتەننى گۈللەندۈرۈشنىڭ ئۇلۇغۋار قۇرۇلۇشلىرى باشلىنىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەن تېخىمۇ تېز

ۋاقىت ئىچىدە ئامېرىكا، ئەنگلىيە، سوۋېتلار ئىتتىپاقىدەك دۆلەت لەرگە يېتىشمۇيلىپ، دۇنيا بويىچە بىرلىككە كەلگەن، ئىتتىپاقلاشقان، خەلىقچىل، باي، قۇدرەتلىك جۇڭگونى قۇرۇپ چىقالايمىز. سىلەر جۇڭگو خەلقىنىڭ بىر ئەزاسى بولغىنىڭلار ئەڭ شەرەپلىك. سىلەرنىڭ چوقۇم جۇڭگو خەلقى مەيدانىدا تۇرۇپ، ۋەتەننى ھىمايە قىلىدىغانلىقىڭلارغا ئىشىنىمەن، بۇ دەۋرىمىزنىڭ سىلەرگە يۈكلىگەن مەسئۇلىيىتى، — دېگەن مەزمۇنلاردىن ئىبارەت بولدى. ئۇلار ئاڭلىغاندىن كېيىن، سەممىي ھالدا: بىز جۇڭگو پۇقراسى، بىز چوقۇم ۋەتەننى ھىمايە قىلىمىز، جاڭ بۇ جاڭنىڭ قايتىپ بارغاندىن كېيىن، بىزنىڭ مەقسىدىمىزنى مەركەزگە دوكلات قىلىشىڭىزنى ھەمدە بىزدىن مەركەزدىكى رەھبەرلەرگە ئالىي ئېھتىرام يوللىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز، دېدى. «بىز جۇڭگو پۇقراسى» دېگەن سۆز، ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن تۇنجى قېتىم چىقىشى ئىدى. بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئاسان ئىش ئەمەس! ئۇلارنىڭ پوزىتسىيىسى سەممىي، قىلغان سۆزلىرى راس ئىدى، مەن مۇشۇ چاغدىلا. شىنجاڭ مەسىلىسىنى تېچ يول بىلەن ھەل قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتىم.

بىر دوكلات

1946 - يىلى 1 - ئاينىڭ 6 - كۈنى مەن چوڭچىڭغا قايتىپ كېلىپ، ئىمزا قويۇلغان رەسمىي ھۆججەت بىلەن قوشۇمچە (1) ھۆججەتنى جياڭ جىشىنىڭ كۆرۈپ بېقىشى ئۈچۈن سۇندۇم، ئۇ كۆرۈپ چىقىپ، قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئەتىسى ئۇ پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى ئەمەلدارلىرىنى ئالاھىدە تاماققا تەكلىپ قىلدى، زىياپەت ئارىلىقىدا، مەندىن ھال سورايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

بۇ دەل گومىنداڭ بىلەن گۇڭچەندىكى ئىككى تەرەپ ئۇرۇش

توختىتىش توغرىسىدا كېلىشىم ھاسىل قىلغان ۋاقىت بولۇپ، ئىككى پارتىيە ئارمىيىنى تەرتىپكە سېلىپ تۇزۇش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆھبەت ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىدى. جىياڭ جېشى مېنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە ۋەكالىتەن ئۇچ كىشىلىك ھەربىي گۇرۇپپىغا قاتناشتۇرماقچى بولدى. ئەينى ۋاقىتتا، گۇئچەنداڭ تەرەپتىكى ۋەكىلى جۇئىنلەي ئەپەندى، ئامېرىكا تەرەپتىن مەسلىھەتچى نامى بىلەن قاتنىشۋاتقان كىشى مارشالل ئىدى. ئۇ چاغدا مەن دۆلەتنىڭ ئىچكى تېنچلىقى ئۈچۈن، بۇ ئىشنى باش تارتماستىن خوشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدىم.

ئۇچ كىشىلىك ھەربىي گۇرۇپپا سۆھبەت باشلاشتىن ئىلگىرى، گومىنداڭ 6 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 2 - ئومۇمىي يېغىنى چاقىرىپ، شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە مېنىڭ دوكلات بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى. مەن ئالدى بىلەن ھاسىل قىلىنغان بىتىمنىڭ رەسمىي ھۆججىتى بىلەن قوشۇمچە (I) ھۆججەتنى تۇزۇپ چىقىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان سۆھبەت جەريانىنى قىسقىچە بايان قىلدىم. ئاندىن كېيىن سۆھبەت داۋامىدا باشتىن - ئاخىر ئىگىلىگەن ئىككى پىرىنسىپنى، يەنى: ① سەنمىنجۇيىنىڭ بولۇپمۇ ئاجىز، كىچىك مىللەتلەرگە يارەدەم بېرىش روھىدا چىڭ تۇرغانلىقىمىزنى؛ ② مەملىكەتنىڭ بىرلىكى ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىغا زىيان يەتكۈزمەسلىك ئاساس قىلىنىدۇ. بۇ ھۆججەتنىڭ مۇشۇ ئىككى چوڭ پىرىنسىپ ئاستىدا ئىمزالانغانلىقىنى، بۇنىڭدىن مەقسەت شىنجاڭ مەسىلىسىنى تېچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۇم. ئەڭ ئاخىرىدا ئۆزەمنىڭ بەزى تەسىراتلىرى ئۈستىدە توختالدىم.

مېنىڭ قارىشىچە، شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن شىنجاڭ مەسىلىسىگە نىسبەتەن توغرا تونۇش ھاسىل قىلىش كېرەك. شىنجاڭ باشقا ئۆلكىلەردىن پەرىقلىنىدۇ. شۇڭا تارىخىي، جۇغراپىيەۋى، مىللىي، ئىقتىسادىي، مائارىپ، مەدەنىيەت،

دىپلوماتىيە قاتارلىق تەرەپلەردىن كۆزەتكەندىلا، ئاندىن بىزنىڭ ھەل قىلغۇچ تەدبىرلىرىمىز خاتالىققا يېتىپ قالمايدۇ.

بىرىنچى، ئالدى بىلەن تارىخىي نۇقتىدىن قارايدىغان بولساق، شىنجاڭ بۇندىن 2000 يىللار بۇرۇن جۇڭگو بىلەن مۇناسىۋەتتە بولغان، پادىشاھ خەنۋۇدى زامانىدا بۇيرۇققا بىنائەن غەربىي رايونلارغا بارغان جاڭ چىيەنىدىن تارتىپ، تا چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا زوزۇڭتاڭ شىنجاڭغا ئەسكەر تارتىپ چىققانغا قەدەر بولغان بۇ بىر قىسىم تارىخ ھەقىقەتەن ئىچىنىشلىق زۇلمەتلىك تارىخ. شىنجاڭدىكى قېرىنداشلار ئۇچرىغان زۇلۇمغا قاتتىق ئىچ ئاغرىتىشىمىز، ئۇلارغا مېھرىبانلارچە قول سۇنۇپ ياردەم قىلىشىمىز كېرەك.

ئىككىنچى، جۇغراپىيە جەھەتتىن قارايدىغان بولساق، شىنجاڭ جۇڭگونىڭ ئىچكى جايلىرىدىن ناھايىتى يىراقتا تۇرىدۇ. شۇنداقلا يەر كۆلىمى پۈتۈن مەملىكەت زېمىنىنىڭ $\frac{1}{6}$ قىسمىنى تەشكىل قىلىدىغان چەت ياقىدىكى بىر جاي. شۇنىڭدەك سوۋېتلەر ئىتىپاقى بىلەن خوشنا بولۇپ، ئەزەلدىن زىچ مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. ھازىرقى قاتناش ئەھۋالىدىن ئېلىپ ئېيتساق، ئايرۇپىلانغا ئولتۇرۇپ لەنجۇدىن دېخۇاغا بېرىش ئۈچۈن 8 سائەت ۋاقىت كېتىدۇ. ماشىنىغا ئولتۇرساق بىر - ئىككى ھەپتە ۋاقىت كېتىدۇ، ئۇچ يەردە شىباجەن دېگەن ئۆتەڭدىن ئۆتىدۇ، ئارىلىقتا چۆل - جەزىرە بولۇپ ھەتتا ئادەم مىزاتمۇ ئۇچرىمايدۇ. مۇشۇنداق ئۇزۇن لېنىيىدە ۋەتۋەرىگى چىقىپ كەتكەن بىرلا تاشيول بىلەن قاتناش ئېلىپ بېرىلسا، شىنجاڭنىڭ مەركەز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى قانداقمۇ ئۇزۇلۇپ قالمىسۇن.

ئۈچىنچى، مىللى نوقتىدىن قارايدىغان بولساق، بەزىلەر شىنجاڭدىكى مىللەتلەرنى قالاق دېيىشىدۇ، مەن كۆپچىلىككە شۇ

نى ئۇختۇرۇپ قويايكى، شىنجاڭدا مەن، ئۇچراتقان ھەرقايسى مىللەت خەلقلىرى ھەرگىزمۇ باشقىلار تەسەۋۋۇر قىلغاندەك ئۇنچۋالا قالاق ئەمەس. شىنجاڭ خەلقى بەك يېقىملىق ئىكەن بىز ئۇرۇمچى كوچىلىرىدا كۆرگەن ئەر - ئايال قېرىنداشلىرىمىز نېمىدىگەن كېلىشكەن، نېمىدىگەن گۈزەل، ئۇلارنىڭ ئۆزىگە خاس ئىسلامىيەت روھى، ئۇلارنىڭ جاپاكەش - ئەمگەكچان، ساغلام تېتىك مىللىي ئالاھىدىلىكى، ئادەمنى نەقەدەر ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ - ھە! راستىنى ئېيتسام، بىزنىڭ شىنجاڭدىكى خەنزۇلىرىمىزنى ئۇلار بىلەن سېلىشتۇرىدىغان بولساق، ئىزا تارتىپ قالىمىز. ئۇ يەردىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى قارىتا ئۇيىنىمايدۇ، ئەپيون چەكمەيدۇ، ھەر كۈنى يۇيۇنىدۇ، تازىلىقى ياخشى، مۇشۇنداق ياخشى ئادەتلەردە خەنزۇلار ئۇلارغا يەتمەيدۇ. بۇگۈن بىز ھەممە مىللەت ئىتتىپاقلاشسۇن دەيدىكەنمىز، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرىنى ئەڭ سۈيۈملۈك ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىل قېرىنداشلىرىمىز دەپ بىلىشىمىز كېرەك. ئۇلار جۇڭگومىللەتلىرىنى تەشكىل قىلغان ئەڭ مۇنەۋۋەر مىللەتلەرنىڭ بىرىسىدۇر.

تۆتىنچى، ئىقتىسادىي جەھەتتىن قارايدىغان بولساق شىنجاڭدا قىممەتلىك يەر ئاستى بايلىقى ھەقىقەتەن بەك تولا. يالغۇز نېفتىنلا ئالساق، شىمالىي شىنجاڭدا شىخودىن تارتىپ گۇچۇڭغىچە بولغان يەرلەر، جەنۇبتا بولسا يەنجى ئەتىراپلىرى پۈتۈنلەي نېفت بىلەن تولغان. ئالتۇن، كۈمۈش، ۋولفرام قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى زاپاس تۇرۇپتۇ، بۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۇستىدە تېخى ئىلمىي تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلغىنى يوق، بەزىلىرى بولسا ھازىرغىچە تېخى ئىچىلمىغان. مۇشۇنداق تاشلىنىپ تۇرۇۋەرسە، ھەقىقەتەنمۇ ئادەمنىڭ ئىچى ئېچىشىدۇ. بىراق يەنە بىر تەرەپتىن ئالغاندا، شىنجاڭ بىلەن ئىچكى جايلارنىڭ ئارىلىقى ناھايىتى يىراق، قاتناش قۇلايسىز بولغاچقا، ئىچكى جايلارنىڭ ماددىي بويۇملىرى شىنجاڭغا ناھايىتى ئاز بارىدۇ. بارلىق كۈنـ

دىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى ئاساسەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن كىرگۈزۈلىدۇ. بىز شۇ يەردىكى خەلقنىڭ سوۋېتنىڭ شىكەر - كەمپۈتلىرىنى يەيدىغانلىقىنى، سوۋېتنىڭ رەختىدە كىيىدىغانلىقىنى، سوۋېتنىڭ تاماكىسىنى چېكىدىغانلىقىنى، سوۋېتنىڭ ئۆي-سايمانلىرىنى ئىشلىتىدىغانلىقىنى، چوڭ زاماناۋى لاۋازىمەتلەر-دىن تارتىپ تا كىچىك ئەينەك ستاكانغىچە بولغان ھەممە نەرسىدە سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن مۇناسىۋەتنىڭ بارلىقى-نى كۆردۇق.

بەشىنچى، مائارىپ - مەدەنىيەت جەھەتتىن قارايدىغان بولساق بەزىلەر شىنجاڭنى ناھايىتى قالاق دېيىشىدۇ. بىراق ئاھا-لىسى كۆپ سانلىق تەشكىل قىلىدىغان ئۇيغۇرلارنى ئېلىپ ئېيتساق، قەدىمكى تاريخنا ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتى قالاق ئەمەس، بەلكى ئىنتايىن نۇراۋۇق سەھىپىلەرنى قالدۇرغان ئىدى. ئەپسۇسكى، مىڭ يىللاردىن بۇيان ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلارنىڭ زۇلمى ۋە باشقا شارائىتلارنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچراپ، تولۇق راۋاجلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالماي كەلگەن. مىسال ئۈچۈن ئالساق شىنجاڭدا ئۆتكەن بۇرۇنقى ھۆكۈمرانلار ئۇلارنىڭ ئۆز تىل - يېزىقىنى ئىشلىتىشكە يول قويمىغان. بۇ مۇقەررەر ھالدا ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت تەرەققىياتىغا توسقۇنلۇق قىلىدۇ، بۇ ھەم سەنئەتچۇ-يىدا كۆرسىتىلگەن مىللىي مەسىلەكنىڭ روھىغا خىلاپ. شۇڭا بۇ-نىڭدىن كۆرۈپ ئېلىشقا بولىدۇكى، شىنجاڭنىڭ ھازىر مائارىپ مەدەنىيەتتە قالاق بولۇپ قېلىشى، تۇغما مەسىلە ئەمەس، بۇنىڭ-غا تاريختىن بۇيانقى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار جاۋابكار بولۇشى كېرەك. ئەگەر بىز ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان مەدەنىيىتىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن يارىدەم بېرەلەيدىغانلا بولساق، ئۇلار چوقۇم ئىنتايىن پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە بولىدۇ. بۇنىڭدا قىلچە شەك - شۈبھە يوق.

ئالتىنچى، دىپلوماتىيە جەھەتتىن قارايدىغان بولساق، شىن-

جاڭ مەسلەسىنىڭ دىپلوماتىيە مەسىلىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ناھايىتى زىچ. مەيلى مىللىي، ئىقتىسادىي، جۇغراپىيە جەھەتتىن ئالايلى، شىنجاڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىنتايىن زىچ مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. جۇغراپىيە جەھەتتىن ئىككىلار چېگرىداش. مىللەت جەھەتتىن ئالساق، بىزنىڭ شىنجاڭدا ئۆز بېك مىللىتى بار، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدا ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى بار. شىنجاڭدا قازاق مىللىتى بار. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدا بولسا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى بار. ئالما - ئاتا ئۇنىڭ پايتەختى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادا 5 ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى بار، بىزنىڭ شىنجاڭدا بولسا، شۇلارغا ئوخشاش مىللەتنىڭ ھەممىسى بار. بەلكى ئۇلار بىر - بىرىگە بەكمۇ يېقىن. بۇ مىللەتلەرنىڭ دۆلەت تەۋەلىكى ئوخشاش بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى، ئۆرپە - ئادەتى، تىلى، يېزىقى، دىنىي ئېتىقادلىرىنىڭ ھەممىسى ئوخشاش. ئىقتىسادىي تەرەققىيات سۈزلىسەك، يۇقىرىدا ئېيتقاندەك، شىنجاڭ خەلقى كۆندۈلۈك ئىشلەپ مال بويۇملىرىنىڭ يېرىم ھەسسىدىن كۆپرەكىنى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن ئالىدۇ. شۇڭا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن شىنجاڭ ئوتتۇرىسىدا ئاجرىغىلى بولمايدىغان ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت شەكىللەنگەن. شىنجاڭ بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ مۇناسىۋىتى مۇشۇنداق تۇرسا، بىزنىڭ دىپلوماتىيە جەھەتتە سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن دوست ئۆتمەسلىكىمىز مۇمكىنمۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بۇرۇنلا ئېيتقاندەك: پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ئېيتقاندا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن بولغان دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ قېلىش، شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، جۇڭگو - سوۋېت ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ يېقىن دوستلۇق مۇناسىۋەتنى ئالاھىدە ساقلاپ قېلىش لازىم.

يۇقىرىدىكى قىسقىچە مۇلاھىزىدىن، مەركەزنىڭ زادى قانداق پوزىتسىيە ۋە سىياسەت قوللانغاندا ئاندىن شىنجاڭنى تىنچلاندۇ-

رۇش ۋە شىنجاڭنى قوغداپ قېلىش مەقسىتىگە يەتكىلى بولـ
دىغانلىقىنى ئوچۇق چۈشىنىۋالالايمىز. ھېس قىلىشىمچە، بىزنىڭ
شىنجاڭغا نىسبەتەن ئۈستىمىزگە ئالغان مەسئۇلىيىتىمىز - دۆلەت
زېمىنىنىڭ ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىمىزنىڭ پۈتۈنلىكىنى ساقلاپ قېـ
لىشتىن ئىبارەت، يەنى زېمىن ئىگىلىك ھوقۇقىمىزنىڭ بىرلىكـ
نى ساقلاپ قېلىش دېمەكتۇر. شىنجاڭ مەسىلىسىگە نىسبەتەن،
توغرا بىر چۈشەنچە بولىشى لازىم. بىز شىنجاڭدا، مەيلى يەر-
لىك ئاپتونومىيە ئۈستىدە توختىلايلى ياكى مىللىي ئاپتونومىيە
ئۈستىدە توختىلايلى، بۇلارنىڭ ھەممىسىدە ئۇچ مەسىلەكنىڭ رو-
ھى بويىچە ئاز سانلىق مىللەتلەرگە يارەدەم بېرىشىمىز، ئۇلار-
نىڭ تەرەققىياتىنى ئۈچۈن تولۇق يار - يۆلەكتە بولۇشىمىز،
ئۇلارنىڭ مۇۋاپىق تەلەپلىرىنى قانائەتلەندۈرۈشىمىز لازىم. بىز-
نىڭ دەۋاتقان بىرلىكىمىز، ئاساسەن تۆۋەندىكى دۆلەت تەرىپـ
دىن بىرلىككە كەلتۈرىدىغان بەش جەھەتتىن، يەنى: -- دۆلەت مۇدا-
پىئەسى، دىپلوماتىيە، پۇل تۈزۈمى، قاتناش ۋە ئەدلىيەنى كۆز-
دە تۇتۇدۇ. بۇ ئىگىدىن باشقىلىرىنىڭ ھەممىسىنى، ئۇلارنىڭ ئۆز-
لىرى بېجىرىدىغان قىلىپ تەدرىجى ھالدا ئۆزلىرىنىڭ ئىشلىرى-
نى ئۆزلىرى باشقۇرۇپ كېتەلەيدىغان ئىمكانىيەتكە ئىگە قىلىش،
دەمدە ھوقۇقنى بىر - بىرلەپ مەركەزگە يىغىۋالماسلىق كېرەك.
مەركەزنىڭ ئىچكى جايلاردىكى ئۆلكىلەرگە قىلغان مۇئامىلىسىگە
ئوخشاش بولۇپ قالسا بولمايدۇ.

شىنجاڭ مەسىلىسىنى تۈپتىن ھەل قىلىمىز دەيدىكەنمىز،
شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. شىنجاڭنى گۈللەندۈ-
رۈش ئۈچۈن، تولۇق كۈچ چىقىرىش لازىم. مەن ئۆكۈمەتنىڭ
ئاساسىي مەسئۇل تارماقلىرىدىن مالىيە جەھەتتە چوتنى كىچىك
سوقماسلىقىنى سەمىمى ئۈمىد قىلىمەن. چۈنكى شىنجاڭنىڭ دۆ-
لەتنىڭ تېچ خاتىرجەملىكى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىنتىپاقلىقىغا نىسـ
بەتەن مۇناسىۋىتىي ناھايىتى زور. ئەگەر مالىيە جەھەتتە چوت

كىچىك سوقۇلۇپ قالسا، شىنجاڭنى گۇللەندۈرۈشنىڭ ئىستىقبالى قاراڭغولىشىپ قالىدۇ. شىنجاڭنى گۇللەندۈرۈشمۇ قىيىنلىشىدۇ. شۇنداقلا شىنجاڭنى تېنچلاندۇرۇش، شىنجاڭغا كاپالەت قىلىش خىزمىتىگە مۇقەررەر ھالدا ئىنتايىن زور توسقۇنلۇقلارنى پەيدا قىلىدۇ. بىر مىسال ئېلىپ كۆرەيلى، شىنجاڭ ئەسلىدە ئۆز ئالدىغا شىنجاڭ پۇلى تارقىتىپ مالىيە چىقىمىنى تەمىن ئېتىپ كەلگەن ئىدى. بۇ ناھايىتى مۇۋاپىق بولمىغان بىر ئەھۋال. بۇلتۇر شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزىنىڭ خام چوتىنى ئىشلەپچىقىپ، مەركەزدىن ياردەم قوشۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلغان. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە يېڭى پۇلنى يىغىۋېلىپ گومىنداڭ پۇلىنى تارقىتىپ، پۇل مۇئامىلە تۈزۈمىنى بىرلىككە كەلتۈرمەكچى. بۇ خامچوت مىنگونىڭ 34 - يىلدىكى خامچوت بولۇپ، تاكى يىل ئاخىرىغا قەدەر تەستىقلاپ چۈشۈرۈلمىگەن. بۇنى شىنجاڭغا ئەھمىيەت بەرگەنلىك دېگىلى بولامدۇ؟ يەنە كەلسەك، شىنجاڭنى تېنچلاندۇرۇش، شىنجاڭغا كاپالەت قىلىشتىكى ئەڭ مۇھىم مەسىلە — قاتناش مەسىلىسى، شىنجاڭ غەربىي شىمالدىكى مۇھىم رايون. لېكىن بىرمۇ تۆمۈر يول لېنىيىسى يوق. ئەگەر بىز تۆمۈر يول ياسىماقچى بولساق بەزىلەرنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ، غەربىي - شىمالدا ئادەم شالاڭ، تۆمۈر يولنى ياسىغان بىلەن پۇل تاپقىلى بولمايدۇ، دېيىشى مۇمكىنمۇ؟ مىنىڭچە، ئەگەر بىز ساپ سودا سېتىقنى چىقىش نۇقتىسى قىلىدىغان بولساق، مۇنداق تۆمۈر يولنى مەڭگۈ ياسىماسلىق كېرەك. شۇنى دېيىشىم ھاجەتكى، ئەگەر سەن غەربىي - شىمالغا كاپالەت قىلىپ، غەربىي شىمالنى گۇللەندۈرمەكچى بولىدىكەنسەن، چوقۇم مۇشۇ تۆمۈر يولنى ياسىشىڭ كېرەك، تېز ۋاقىت ئىچىدە ئىورۇنلاپ بولۇش شەرت، سەل - پەل يىراقنى كۆرەلەيدىغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى، مۇشۇ ئورتاق تەسىراتقا ئىگە. بىز شىنجاڭ خەلقىنى ۋەتەنگە تەلپۈندىغان، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىدىغان قىلماق

چى بولساق، ئۇلارنى چوقۇم نامراتلىقتىن قۇتقۇزۇشىمىز، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشىمىز، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشىمىز كېرەك. مۇشۇنداق بولىدىغانلا بولسا، ئىشىنىمەنكى ئۇلار ۋەتىنىمىزدىن ئايرىلمايدۇ. بىراق مەركەز چوقۇم پۈتۈن كۈچى بىلەن شىنجاڭغا مەدەت بېرىشى، شىنجاڭغا يارىدەم قىلىشى، شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشى لازىم. شۇندىلا بۇ مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ. ئەڭ ئاخىرىدا 3 جۈملە سۆزلۈك مۇنداق بىر يەكۈننى ئوتتۇرىغا قويايلى: ئۇچ مەسىلەكنىڭ كۈچى بىلەن شىنجاڭغا كاپالەت قىلىش، ساغلام - ئادىل سىياسىي كۈچ بىلەن شىنجاڭنى تىنچلاندۇرۇش، تولۇق ئىقتىسادىي كۈچ ئارقىلىق شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش. ئۇچ مەسىلەكنىڭ كۈچى بىلەن شىنجاڭغا رەھبەرلىك قىلساق، شىنجاڭ چوقۇم بىزنىڭ رەھبەرلىكىمىزنى قوبۇل قىلىدۇ. ئۇچ مەسىلەك ئارقىلىق شىنجاڭنى تىنچلاندۇرىدىغان بولساق شىنجاڭ چوقۇم تىنچلىنىدۇ. يېتەرلىك ئىقتىسادىي كۈچ بىلەن شىنجاڭنى گۈللەندۈرىدىغان بولساق، شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئىشى چوقۇم مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىدۇ. شۇنداق قىلىشقا قادىر بولالىساق، شىنجاڭ خەلقى ئەلۋەتتە مەڭگۈ جۇڭگو خەلقى بولۇپ قېلىۋېرىدۇ.

شۇ كۈندىكى دوكلاتىم، پۈتۈن زالدىكىلەرنىڭ ئۈزلۈكسىز ئالقىش سادالىرىغا سازاۋەر بولدى. دوكلات تۈگىگەندىن كېيىن، يىغىن مەيدانىدىكىلەرنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. بىراق بەزى گەپلىرىم ئايرىم كىشىلەرنىڭ قولىقىغا ياقمىدى. مەسىلەن: مېنىڭ زور كۈچ بىلەن يارىدەم قىلىپ شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش توغرىسىدىكى سۆزۈمنى ئالايلى، مالىيەنى باشقۇرۇدىغان كىشىلەر پۇل چىقىرىشنى خالامدۇ؟ يەنە مەسىلەن: مەن شىنجاڭدا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن «ئەڭ ياخشى دوستلۇق» مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ قېلىشنى تەشەببۇس قىلدىم. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا، كومپارتىيىگە ئىزچىل قارشى تۇرۇپ كېلىۋاتقان جاھىللار گۇرۇھىدىكىلەر،

بۇنى ئاڭلاشنى خالامدۇ؟ شۇ چاغدا مەن: قېنى پاكىت ئىسپات لىسۇن دېگەن ئويغا كەلگەنىدىم.

سۆھبەتنىڭ 2 - باسقۇچى

شۇ يىلى 3 - ئاينىڭ باشلىرى، ئارمىيىنى تەرتىپكە سېلىپ تەشكىللەش لايىھىسى ئىمزالانغاندىن كېيىن مەن جۇ ئېنلەي ئەپەندى، گېنرال مارشاللار بىلەن بىرگە ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ، ئىككىلا تەرەپنىڭ چايلاردىكى قوشۇنلىرىنى كۆزدىن كۆچۈرۈشكە باردىم. بېيپىڭدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىمدا، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ جىددىي تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. بۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن: سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىخانا مەسلىھەتچىسى M 2 - ئايىنىڭ 28 - كۈنى مەزكۇر مىنىستىرلىققا كېلىپ ئۆزلىرىنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنىڭ دوكلاتىنى تاپشۇرۇپ ئالغانلىقىنى، ئۇنىڭدا غۇلجا تەرەپ خەلق ۋەكىللىرىنىڭ مىنىستىر جاڭنىڭ دېخۇاغا قاچان يېتىپ كېلىدىغانلىقىنى سۈرۈشتە قىلىۋاتقانلىقىنى ۋە ئەگەر يېقىنقى مەزگىل ئىچىدە دېخۇاغا كېلەلمىسە ئۆزلىرىنىڭ سۆھبەتنى بۇزۇلدى دەپ قاراپ، ئىمزا قويۇلۇپ بولغان بەلگىلىمىلەرنى بىردەك ئىناۋەتسىز دەپ قارايدىغانلىقىنى ئېيتقان. تېلېگراممىدىن قارىغاندا، ئىلى تەرەپ ئالدىراپ قالغانىدى. بىراق شۇ چاغدا مەملىكەت ئىچىدىكى تېنچلىق مەسىلىسى ھەل قىلىنىپ بىر باسقۇچقا يەتمىگەن تۇرسا، شىنجاڭغا قانداقمۇ بارالايمەن؟ بىراق ئۇستى - ئۇستىگە باش قاتۇرۇپ، يەنىلا بۇ ئىش ئۈچۈن ئالدىرىماي بولمىدى. ئاخىرى مەن 4 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئايروپىلان بىلەن دېخۇاغا يېتىپ كەلدىم.

دېخۇاغا قاراپ ئۇچۇشتىن ئىلگىرى مەن گومىنداڭ ھۆكۈ-

مەت رەئىسى غەربىي - شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ① مۇدىرلىقىغا (گەنسۇ، نىڭشا، چىڭخەي، شىنجاڭ قارايدۇ) قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەندىم. بۇنىڭدا مۇنداق بىر جەريان بارئىدى، يەنى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قازانغاندىن كېيىن، مېنى ئەسلىدە شەرقىي شىمال رايونىغا بېرىپ، شەرقىي - شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسىنى تەشكىللەشكە بەلگىلىگەنىدى. ئۇ چاغدا گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ مۇناسىۋىتى كەسكىنلىشىپ، مەملىكەت ئىچىدىكى تىنچلىق مەركىزىي مەسىلە بولۇپ قالغانىدى. مېنىڭ ئويلايدىغىنىم ئىچكى تىنچلىق ئۈچۈن ئازراق كۆچ چىقىرىشتىنلا ئىبارەت ئىدى. هالبۇكى، شەرقىي - شىمال پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ۋەزىيىتىگە تەسىر كۆرسىتەلەيتتى. شۇنداقلا گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى ۋە جۇڭگو - سوۋېت ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى مەسىلىلەر- نىڭ تۈگۈنىمۇ شۇ يەردە ئىدى. مەن ئۇ يەرگە بېرىشنى خالايت- تىم. هەتتا ئادەم تاللاپ ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈستىدىمۇ دەسلەپكى قەدەمدە ئويلىنىپ بولغانىدىم. تۇساتتىن غۇلجا مەسىلىسى تۈپەيلىدىن، پىلان يەنە ئۆزگىرىپ مېنى غەربىي - شىمالغا ئە- ۋەتىدىغان بولۇپ قالدى. بۇنىڭغا ماقۇل دېمەي بولمايتتى. بى- راق مەن مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ مۇدىرلىقىغا ماقۇل بولۇپ شىن- جاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىنى قوشۇمچە ئۆتەشكە ئۇنىمىدىم ۋە جىياڭ جېشىنىڭ شىياۋلىزى ئەپەندى بىلەن جىياڭجىڭگو ئىك- كەيلەننى ئويلىنىپ بېقىشنى ئېيتىپ ئۆتۈندۇم. بۇنىڭغا جىياڭ جې- شى ئۇنىمىدى، ئاخىرى نائىلاج بۇ ۋەزىپىنى قوشۇمچە ئۆتەشكە

---

① «مىنگو چوڭ ئىشلار خاتىرىسى» (تەيۋەن تەرجىمال ئەدەبىـ ياتى نەشرىياتى) دە يېزىلىشىچە، 1946 - يىلى 7 - ئايىنىڭ 17 - كۈنى دۆلەت مۇداپىئە ئالىي كومىتېتى ۋېيىۋەنجاڭ مەھكىمىلىرىنى گومىن جېڭفو رەئىس مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىشنى قارار قىلدى.

ماقۇل بولدۇم. شۇنىڭ بىلەن بۇ قېتىم شىنجاڭغا مەن يالغۇز مەركەزنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدىلا ئەمەس بەلكى يەرلىك ئورۇننىڭ ھەربىي مەمۇرىي باشلىقلىق سالاھىيىتىم بىلەن كەلگەنىدىم.

مەن 4 - ئايىنىڭ 4 - كۈنى ئۇرۇمچىگە يېتىپ كېلىپ 5 - كۈنى ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلدىم. ئۇلار ئالدى بىلەن مېنىڭ قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى بولۇپ ئەۋەتىلگەنلىكىمنى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەم مەركەزگە بولغان تەشەككۇرنى بىلدۈردى. ئاندىن كېيىن قوشۇمچە (2) ھۆججەت: ھەربىي قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆھبەت ئېلىپ باردۇق. ئۇلار مەندىن دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ بىكتۇەن ۋە پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنىنىڭ بىر قىسىمىنى شتات تۈزۈلۈشىنى تەلەپ قىلدى ۋە مۇشۇنىڭغا ئاساسەن كونكرىت سان ۋە ماتېرىياللارنى ئوتتۇرىغا قويماقچى بولدى. مەن ماقۇل بولدۇم. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىل قىلىش ئۈستىدە توختالغاندا، ئۇلار ئۇرۇمچىگە كەلگىچە مېنىڭ قوشۇمچە ئۆلكە رەئىسلىكىگە تەيىنلەنگەنلىكىمدىن خەۋىرى بولىمىغاچقا، ئالدىن تەييارلانغان ئىسىملىكلەرنى ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلىدىغانلىقى ۋە ئۇنى بىر قانچە كۈندىن كېيىن ئوتتۇرىغا قويۇش مۇمكىن ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇلار ئاخىرىدا يەنە، غۇلجا ئامىسىنىڭ ئۆتكەن قېتىم تاشلاپ قويۇلغان 12 - ، 13 - ، 14 - مادداىلار ئۈستىدە يەنە سۆھبەت ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. بۇنىڭغا قارىتا مەن سەممىي چۈشەنچە بېرىپ كەسكىن تۈردە رەت قىلغاندىن كېيىنلا ئۇلار بۇ ئۇچ ماددىنى دەپ، پۈتۈن مەسىلىنىڭ ھەل قىلىنىشىغا تەسىر يەتكۈزۈپ قويۇشنى خالىمايدىغانلىقىنى بايان قىلىپ، چىك تۇرۇۋالمىدى.

4 - ئايىنىڭ 7 - كۈنى، مەن ئۇلارنى 2 - قېتىم قوبۇل قىلىپ، قوشۇمچە (2) ھۆججەت ئۈستىدە ھۆزاكىرىلەشتۇق. ئۇلار مۇنداق كونكرىت تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى: قەشقەر ۋە غۇلجادا

بىردىن ئاتلىق تۇەن، بىردىن پىيادە ئەسكەرلەر تۇەنى تۇرغۇزۇش، ئاقسۇ، كۇچار، يەنجى، ئورۇمچى، شىخۇ، چىگخۇا① (سارسۇمبە) چۆچەكلەردە بىردىن ئاتلىق، پىيادە ئەسكەرلەر تۇەنى، سۇيدۇك، كۇرە ئىككى ناھىيىدە بىر ئاتلىق ئەسكەر تۇەنى تۇرغۇزۇش، دۆربىلجىندە بىر پىيادە ئەسكەرلەر تۇەنى تۇرغۇزۇش كېرەك. بۇلار جەمئى 10 ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنى، ئۇچ پىياد، ئەسكەرلەر تۇەنى بولۇپ، بارلىق ئادەم سانى تەخمىنەن 21 مىڭغا يېتىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە، قەشقەر، ئاقسۇ، كۇچار، قارا شەھەر، دېخۇا قاتارلىق جايلار ئۆزگىرىش بولغان رايونلار ئەمەس، بەلكى سان جەھەتتە قوشۇمچە (2) ھۇججەتتە بەلگىلەنگەن ئىككى ئاتلىق تۇەن، ئۇچ ئامانلىق ساقلاش چوڭ ئەترىتىدىنمۇ ئېشىپ كېتىدۇ. مەن ئۇلارغا بۇ مەسىلە ئۇستىدە تەكرار چۈشەنچە بېرىپ، خەلقنىڭ مۇنداق زور قوشۇنىنىڭ يۇكىنى ئۇستىگە ئالالمايدىغانلىقىنى شۇنداقلا ئەھەلىيەتتە بۇنىڭ زۆرۈرىيىتى يوقلۇقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۇم ۋە گومىنداڭ ئارمىيىسى ھازىر كۆپ ساندا قىسقارتىلىۋاتسا، سىلەر قانداق قىلىپ ھەدەپ كېڭەيتمەكچى بولىۋاتىسىلەر؟ دەپ سورۇدۇم مەن مۇنداق ھەددىدىن ئارتۇق تەلەپلەرنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشىنى كۈتمىگەنىدىم، ئويلىنىپ ئولتۇرۇشنىڭ ئورنى يوق دەپ قاتتىق رەت قىلدىم. ئۇلار: بۇنى غۇلجا ئاممىسى تاپشۇرغان، غۇلجىدىن يولىيورۇق سورىمىسا ئاندىن جاۋاب بېرەلەيمىز، — دېدى، ۋە يەنە رۇخسەت قىلىنىدىغان كونكرىت سانىنى ئوتتۇرىغا قويالامسىز؟ — دەپ سوردى. مەن: ئەڭ چوڭ چەك ئۇچ ئامانلىق ساقلاش چوڭ ئەترىتىنى ئۇچ تۇەنگە ئۆزگەرتىش. بۇلار تامامەن ئۇچ ئاتلىق تۇەن ياكى ئىككى ئاتلىق، بىر پىيادە ئەسكەرلەر تۇەنى قىلىنسىمۇ بولىدۇ. ئۆزگەرتىپ تۇزۇلگەندىن كېيىن پەقەت ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئۆز-

① 1953 - يىلى ئالتاي ناھىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

گىرىش بولغان ئۇچ ۋىلايەت تەۋەسىدە تۇرۇشقا بولىدۇ، — دېدىم. ئۇلار يەنە: — باشقا ۋىلايەتلەردە، مىللىي قوشۇن تەشكىللەشكە يول قويۇلامدۇ - يوق، — دەپ سوردى. مەن: — ئەگەر جايلارنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن ھەقىقەتەن ئېھتىياجلىق بولسا، كەلگۈسىدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن ئوتتۇرىغا قويۇپ مۇھاكىمە قىلىشاق بولىدۇ، — دېدىم.

ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان سان بەك كۆپ، ئارىلىق بەك يىراق بولغاچقا سۆھبەت بىرلا ۋاقىت ئىچىدە داۋام قىلىپ كېتەلمىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن كۆپ قېتىم سىرتتىن سۆزلىشىپ ئېلىپ بېرىشقا توغرا كەلدى. 13 - چېسلادا، مەن ئۇلارنى قايتا قوبۇل قىلدىم. ئۇلار: ئەگەر كۆپ بولغاندا ئۇچ تۆەننى قىسقارتىشقا جاۋاب قىلالايمىز، ئۇنىڭدىن كۆپ بولۇپ كەتسە ئامما قوشۇلمايدۇ، — دېدى. 13 تۆەندىن ئۇچ تۆەننى قىسقارتسا يەنە ئون تۆەن قالىدۇ. ئەگەر ئاخىرىدا ئۇلار گەپنىڭ راستىنى ئېيتىپ: ئەگەر شىنجاڭدىكى گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ سانى بىلەن مىللىي ئارمىيىنىڭ سانى ئوخشاش بولىدىغان بولسا ئۇچ تۆەن قالغىچىلىك قىسقارتىلىسمۇ ھېچ گەپ ئەمەس ئىدى، دېيىشتى. شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا مەن بۇنى دۆلەتنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى سۈندۈرىدىغان تەلەپ دەپ بىلىپ مۇتلەق ئويلىنىشقا بولمايدۇ، — دېدىم.

مېنىڭ قارىشىمچە، بۇ خىل ئەھۋال ئىلىتىدا مەسىلە قاتمال ھالەتكە چۈشۈپ قالاتتى. شۇڭلاشقا ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ياراشتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن، بىتەرەپ كىشىلەرنى ئىزدەشكە توغرا كەلدى. شۇ ئاينىڭ 15 - كۈنى مەن سوۋېت كونسۇلىنى سۆھبەتكە تەكلىپ قىلىپ، ئۇلارغا ئەگەر كۆپ بولغاندا تۆت تۆەن بېرىدىغانلىقىمىزنى ئېيتتىم. سوۋېت كونسۇلى: تۆت تۆەن ئازلىق قىلىدۇ، دەپ ئازىراق ئىلگىرلەشنى ئۈمىد قىلدى. ئۇ سالا قىلىش ئارىقىلىق قولغا كەلگەن سان بىلەن ئۇلارغا نەسىھەت قىلىپ، قو-

بۇل قىلغۇزىدىغانلىقىنى بىلدۇردى. ئۇ يەنە جۇڭگو ھۆكۈمىتى ئۈچۈن كۆڭۈل بۆلۈۋاتىممەن. ئازدىراق قوشۇن كۆپەيتىپ بەرگەنـ نىڭ ئانچە چوڭ كارايىتى يوق، ئەگەر مۇشۇنى تالىشىپ، ئۇمۇمـ يۈزلۈك مەسىلىنىڭ ھەل قىلىنىشىغا تەسىر يېتىپ قالسا، ئەپـ سۇسلىنارلىق ئىش بولۇپ قالارمىكىن، ــ دېدى. ئەينى ۋاقىتتا مەن كۆرۈنۈشتە ئەڭ زور چەكلىمە تۆت تۈمەن بولىدۇ، دېگەندە چىڭ تۈرغان بولساممۇ، لېكىن كوڭلۈمدە يەنە بىر ئىككى تۈمەن كۆپەيتىپ بېرىشكە بولامدۇ ـ يوق دېگەننى ئويلاندىم. بۇ نەچـ چە كۈن ئىچىدە، مەن كۆپ قېتىم ئادەم ئەۋەتىپ سوۋېت كونـ سۇلى يىۋسىيىۋ بىلەن سىرتتىن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ تۇردۇم. (يېڭىدىن تەيىنلەنگەن باش كونسۇل ساۋېلىيوۋمۇ ئۇرۇمچىگە يېـ تىپ كەلگەندى)، كونسۇل يىۋسىيىۋ قارشى تەرەپنىڭ تەلىپى ئالتە تۈمەندىن ئاز بولسا، زادى بولمايدىكەن، ــ دېدى. مەن كۆڭـ لۈمدە، ئالتە تۈمەن قىلىپ تۇزۇشكە قوشۇلغان تەقدىردىمۇ، يەـ نىلا ئۈچ تۈمەن دولەت ئارمىيىسى، قالغان ئۈچ تۈمەن ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش ئەترىتى قىلىنىدۇ. بىر يىلدىن كېيىن قىسقارـ تىلىپ دۆلەت ئارمىيىسى ئىككى تۈمەن ۋە ئۈچ ئامانلىق ساقلاش ئەترىتى قىلىنغاندىمۇ ھۆكۈمەت بەلگىلىگەن سانغا ئۈيغۇن كېلىـ دۇ، دېگەنلەرنى ئويلاندىم، مەن بۇ پىكرىمنى سوۋېت كونسۇلىغا ئېيتتىم. بۇنىڭغا ئۇمۇ قوشۇلدى، لېكىن ئىلى تەرەپ بىلەن مەسـ لىمەتلەشكەندىن كېيىن، جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى بىلدۇردى. سوـ ۋېت كونسۇلى يەنە: ئىلى تەرەپ، قوشۇن تۇرۇشلۇق جاينى ئۈچ ۋىلايەتنىڭ سىرتىغىچە كېڭەيتىشنى ئۈستى ـ ئۈستىگە تەلەپ قىـ لىۋاتىدۇ، ــ دېدى. بۇنى مېنىڭ ئويلاپ كۆرۈشۈم مۇمكىن ئەـ مەس ئىدى.

شۇ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى، مەن ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلدىم. بىرقانچە سائەتلىك سۆھبەتتىن نەتىجە چىقمىدى. 21 ـ چىسلا كۈنى، ئۇلار غۇلجىدىن تېلگرامما ئەۋەتىپ ئۇلارـ

نىڭ باش ۋەكىلى رەھىمجاننى ئەھۋالدىن دوكلات قىلىشقا ئۇل جىغا چاقىرىتقانلىقىنى ئېيتتى. مەن رەھىمجان غۇلجىغا قاراپ ئۇ- چۇشتىن ئىلگىرى ئۇلارنى يەنە بىر نۆۋەت قوبۇل قىلىشقا ما- قۇل بولدۇم ۋە دۆلەت ئارمىيىسىنى ئۇچ تۈەن، ئامانلىق ساقلا- شتىن ئۇچ تۈەن ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش — بۇ ئەڭ زور دەرىجىدە ۋە ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق يول قويۇش بولىدۇ، — دەپ قەتئىي ئېيتتىم. ھەمدە: ① تېز ۋاقىت ئىچىدە ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىپ ئىمزا قويۇشنى، ② ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى بىرلىكتە تەشـ كىل قىلىش ئۈچۈن، ئۆلكە ھەيئەتلىرىنىڭ ئىسىملىكنى ئوتتۇرىغا قويۇشنى ئۈمىد قىلدىم.

رەھىمجان غۇلجىدىن تېزلا قايتىپ كەلدى. مەن شۇ ئاي- نىڭ 26 - كۈنى ئۇلارنى يەنە قوبۇل قىلدىم. ئۇلار يەنىلا ئون تۈەن قىلىمىز دەپ چىڭ تۇردى ھەمدە ئاللىقاچان يوق بولغان قەشقەر، ئاقسۇلاردا مىللىي قوشۇن تەشكىللەش توغرىسـ دىكى مەسىلىنى يېڭىۋاشتىن ئوتتۇرىغا قويۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭـ دىكى مۇسۇلمانلار كۆپ سانلىق تەشكىل قىلىدىغان جايلاردا چو- قۇم مىللىي قوشۇن تەشكىل قىلىمىز دەپ ئىزھار قىلدى. ئىش مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، مەن بۇنى قاتتىق سۆزلەر بىـلەن رەت قىلدىم ھەمدە سەل - پەل ئاچچىقلاندىم. شۇ چاغدىكى ئۇچ ۋە- كىل ئىچىدە، ئەخمەتجان ئەڭ ياش بولۇپ، 31 - 32 ياشلار چامىسىدا ئىدى. بىراق ئۇ، ئۆتكەنكى بىرقانچە قېتىملىق يىغىـ نىڭ بايانىاتچىسى بولۇپ، ئەمەلىيەتتىكى مەسئۇل كىشىمۇ شۇ ئىدى؛ مەن ئۇنىڭغا : — مەن بولسام 60 ياشقا بېرىپ قالاي دېگەن ئادەم. سېنىڭ يېشىڭدىن بىر ھەسسە پەرق قىلىمەن. ئەگەر يەنە مۇشۇنداق ئۇزۇنغىچە تالىشىپ كېتىۋەرسەك، پەقەتلا مۇۋاپىق بولماي قالىدۇ، مەن سەن بىلەن سۆھبەتلىشىش ئۈچۈن ياشاراق بىرەرسىنى ئەۋەتىش توغرىسىدا مەركەزگە تەكلىپ بې- رەيمىكىن دەيمەن، — دېدىم. يەنە: — مەن تېنچلىق بۇرچـ

لى زىمىمگە ئېلىپ كەلگەنىمىز تۆزۈمنىڭ تېنچلىق ئىشلىرى ئۈچۈن ئەڭ زور دەرىجىدە تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ ئەڭ زور دەرىجىدە جاۋابكارلىق قىلىۋاتقانلىقىمغا ئىشىنىمەن. ئەگەر تېنچلىق قولغا كەلمىسە، مۇشۇ سەۋەبلىك ئىستىپا بېرىپ دىخۇادىن كېتىمەن! ـــ دەپ ئېيتتىم. مەن قاتتىقراق تەلەپپۇزدا سۆزلىگەنىدىم. ئۇلار ئۇستى ـ ئۇستىگە: غۇلجا خەلقى جاڭ بۇ جاڭنى ھىمايە قىلىدۇ، بىراق خەلقىمىزنىڭ تەلەپلىرى ئوبدانراق قانائەتلەندۈرۈلمىسە، ئوخشاشلا مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش قىيىنلىشىدۇ، دېيىشتى. شۇنداق قىلىپ مەسىلە قېتىپ قالدى. يۈز تۇرانە كېڭىشىشنىڭ زۇرۇرىيىتى بولمىغاچقا ئائىلاج سىرتتىن پائالىيەت ئېلىپ بېرىشقا توغرا كەلدى.

ئىش 5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىگىچە سوزۇلدى. مەن كونسۇل يېۋسىيېۋنى كۆرۈشۈشكە تەكلىپ قىلدىم. ئۇ يەتتە تۈەنگە قىسقارتىشقا بولىدۇ. لېكىن دىخۇا، قەشقەرلەردە بىر تۈەنىدىن ئەسكەر تۇرۇشى شەرت، ـــ دېدى ھەمدە بۇنىڭ ئاخىرقى ئامال ئىكەنلىكىنى، ئەگەر بۇنى قوبۇل قىلمىغاندا، ئۇنىڭ باشقا ئامالىنىڭ يوقلۇقىنى ۋە يەنە ياراشتۇرغۇچى ئورۇندا تۇرالمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. شۇنداق قىلىپ ۋەزىيەت بارغانسېرى قىيىن، مۇرەككەپ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى. ئىشنىڭ ئۇنداق بولۇشى، باشقا مەسىلىلەرنىڭ تەسىرىگە ئۇچراۋاتامدۇ ـ يوق؟

مەن سوۋېت كونسۇلىنىڭ پوزىتسىيىسىنى، نەتىجىدىكى ئامېرىكا پەرەسلەرنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى، كوممۇنىزمغا قارشى قوزغىغان دولقۇنىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن بولۇۋاتامدىكىن دەپ گۇمان قىلدىم. چۈنكى ئۇ چاغدا، شەرقىي ـ شىمال ۋە جۇڭگو كومپارتىيىسىدىن ئىبارەت بۇ ئىككى چوڭ مەسىلىدە، كەسكىن ھادىسىلەر ئىپادىلىنىۋاتقانىدى. بۇ شىنجاڭ مەسىلىسىنىڭ ھەل قىلىنىشىغىمۇ تاقىشۋاتامدۇ ـ قانداق؟ شۇڭا مەن، جياڭ جىيېشىنىڭ موسكۇۋاغا مەخسۇس بىر ئادەم ئەۋەتىپ، كېڭ

شەپ بېقىشى توغرىسىدا تەكلىپ بەردىم. ستالىن بۇرۇن شىنجاڭدا ھەل قىلغىلى بولمايدىغان مەسىلە يوق دەپ ئىپادە بىلدۈرگەنىدى. مېنىڭ ھۆكۈم قىلىشىمچە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى، شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشتا ياراشتۇرغۇچى بولۇشنى خالايتتى. ئەگەردە سوۋېت ئىتتىپاقى ئالى دائىرىلىرىنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرۈدىغانلا بولساق، شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا پايدىلىق بولدىغانلىقىغا چوقۇم ئىشەنگىلى بولاتتى. مەن تېلېگراممىنى بېرىۋەتتىم. لېكىن جىياڭ جىيېشىدىن زادىلا جاۋاب كەلمىدى. 5 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرى يەنە مۇنولارنى ئوتتۇرىغا قويدى:

(1) قوشۇنلارنى ئۇچ پىيادە ئەسكەر پولكى، تۆت ئاتلىق ئەسكەر پولكى جەمئىي يەتتە پولىك قىلىپ قۇرۇش، جۈملىدىن قەشقەر، ئاقسۇ، دىخۇالاردا بىردىن پولىك تۇرغۇزۇش، (2) كوماندىرلارنى تەيىنلەشتە ئىلى تەرەپ كۆرسىتىش، ئۆلكىنىڭ ئەڭ ئالىي قوماندانلىق شتابىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىنى قوشۇمچە ئۈتەش؛ (3) ئۆزگىرىش بولغان ئۇچ ۋىلايەت تەۋەسىدە گومىنداڭ ئارمىيىسىنى تۇرغۇزماسلىق؛ (4) ئۆتكەنىدە ئوتتۇرىغا قويغان (13) (14) ئىككى ماددىدىكى «سىياسىي ساقچىلارنى بىكار قىلىش» ۋە «ھەرقايسى جايلاردىكى ساقچىلارنى شۇ يەردىكى خەلقنىڭ ئۆزىدىن قويۇش» دېگەن سۆزلەرنى يازما خاتىرە قىلىش؛ گومىنداڭ ئارمىيىسىنى چېكىندۈرۈپ كېتىش دېگەن (13) مادىنى، 1944 ـ يىلى 1 ـ ئايدىن بۇرۇن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قوشۇنلارنىڭ سانىغا قىسقارتىش، ـ دەپ ئۆزگەرتىش، ئىش مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، مەسىلە بارغانسېرى كۆپەيدى، شەرتلەرمۇ ئىنتايىن ئېغىرلاشتى، قاچان كېلىشىم ھاسىل قىلىشنى بىلگىلى بولمايتتى. ئىچكىرىدە ئۇرۇش ئەھۋالى جىددىي بولۇپ ئۇمۇمىيۈزلۈك تېنچلىق ھاسىل قىلىش تەھدىتكە ئۇچراپ تۇراتتى. شۇ چاغدا مەن ئىنتايىن قاتتىق پەرىشانلىق، تەشۋىش ۋە ئەندىـ

شه ئىچىده قالغانىدىم.

نەچچە كۈن ئىچىده، مەن ۋەزىپىگە تەيىنلىنىپ كەلگەن سوۋېت كونسۇلى ساۋېلىيوۋ بىلەن ئىككى نۆۋەت ئۇچراشتىم، ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرىگىمۇ كۆپ قېتىم ئادەم ئەۋەتىپ سۆزلىشىپ تۇردۇق. ئۆتكەن ھەپتىدىكىگە قارىغاندا، ئازىراق ئىلگىرىلەش بولدى. قاتمال ۋەزىيەتنى يۇمشىتىشنىڭ ئالامەتلىرى كۆرۈنۈشكە باشلىدى. مەنمۇ ئۇلارنىڭكىگە قارىتا بىر لاھىيە تۈزۈپ چىقتىم. ئۇنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى مۇنداق: A قوشۇنىنىڭ سانى يەنىلا ئالتە تۈەن بىلەن چەكلىنىپ، پىيادە، ئاتلىق ئەسكەرلەر تەڭ نىسبەتتە بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىچىده دۆلەت ئارمىيىسى بىلەن ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرى ھەر قايسىسى ئۈچ تۈەندىن بولىدۇ. لېكىن بۇنىڭغا ئىككى شەرت قوشۇمچە قىلىنىدۇ: بىرسى بىر يىل ئىچىده قىسقارتىپ تۈزۈش توغرىسىدىكى تەكلىپ داۋاملىق ساقلاپ قېلىنىدۇ؛ ئىككىنچىسى دۆلەت ئارمىيىسى قىلىپ تۈزۈلگەن ئۈچ تۈەن، بىر يىلدىن كېيىن يۆتكەشكە بويسۇنىدۇ. B. يۇقىرىدىكى ئالتە تۈەننىڭ تۈرىدىغان ئورنى، ئۆزگىرىش بولغان ئۈچ ۋىلايەت بىلەنلا چەكلىنىدۇ. بىراق (1) نېفت كان رايونلىرىنى مەركەز ئارمىيىسى مەسئۇل بولۇپ مۇھاپىزەت قىلىدۇ. (2) دۆلەت چېگىرىسىنىڭ قوغداش ئىشلىرىغا دۆلەت ئارمىيىسى مەسئۇل بولىدۇ. C. ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەت قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانلىقى تەسىس قىلىنىپ، شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانى بىلەن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىقىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە مەزكۇر ئالتە تۈەنگە قوماندانلىق قىلىدۇ ھەمدە ئۇنىڭغا ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش مۇئاۋىن قوماندانى ئۇنۋانى بېرىلىدۇ. بۇ لاھىيەنىڭ ئاساسىي مەقسىتى: (1) قوشۇنلارنىڭ سانى كۆپەيتىلمەيدۇ. (2) دىخۇا، قەشقەر، ئاقسۇلاردا ئەسكەر تۇرغۇزۇش تەلىپى قەتئىي رەت قىلىنىدۇ.

(3) قوماندانلىق تەسىس قىلىش يول قويغانلىق بولىدۇ، دېگەنلەردىن ئىبارەت.

بۇ لايىھە ئوتتۇرىغا قويۇلغاندىن كېيىن، يەنە چەتتىن تالاقە قىلىش ئارقىلىق 5 - ئايىنىڭ 11 - كۈنى ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلدىم. ئۇلار بۇنى ئاساسىي جەھەتتىن قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى، لېكىن بىر نەچچە نازۇك مەسىلىلەر ئۈستىدە يەنىلا كېڭەش قىلىشىدىغانلىقىنى، بىر قانچە كۈن ئىچىدە يازما ھۆججەت تەييار بولغان ھامان ئىمزا قويۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بىراق ئۇلار ئېيتقان «بىر قانچە نازۇك» مەسىلە ھەققىدە يازما ھۆججەت تەييار قىلىش داۋامىدا، يەنە نۇرغۇن يېڭى مەسىلىلەرنى تۇرغۇزدى. ئىش بارغانسېرى مۇرەككەپلىشىپ ئىنچىكىلەپ كېتتى. مەسىلەن: (1) دۆلەت ئارمىيىسى قىلىپ تۈزۈلگەن ئۈچ تۈمەن، بىر يىلدىن كېيىن يۆتكەشكە بويسۇنىدۇ دېگەن سۆزنى قەتئىي قوبۇل قىلمىدى. (2) بىر يىل ساقلاپ قېلىنغاندىن كېيىن ئالتە تۈمەن قىسقارتىپ تۈزۈلىدۇ دېگەن سۆزنى ھۆججەتكە كىرگۈزۈشكە ئۇنىمىدى، خاتىرە قىلىشنىمۇ رەت قىلدى؛ (3) قوشۇنلارنىڭ ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدىلا تۇرۇشىغا ماقۇل بولدى، بىراق مەركەز ئارمىيىسىمۇ ئۈچ ۋىلايەتكە كىرىپ تۇرۇشقا بولمايدۇ دەپ بەلگىلەش كېرەك دېگەن پىكىرنى قويدى. بىر قانچە قېتىملىق تالاش - تارتىش ئارقىلىق ئاندىن بۇ پىكىردىن يالتايدى. (4) ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدىكى نېفىت كانلىرىنى مەركەز ئارمىيىسى مۇھاپىزەت قىلىدۇ دېگەنگە قارشى چىقتى، ھۆكۈمەت كان ئىشلىرى بويىچە ساقچى تەشكىللەپ مۇھاپىزەت قىلىدۇ دېگەننى پەقەت ئېغىز ئارقىلىق بايان قىلىشقىلا قوشۇلدى. (5) دۆلەت چېگرىسىنى مەركەز ئارمىيىسى مەسئۇل بولۇپ قوغدايدۇ دېگەنگە ئەڭ ئاخىرىدا تەسلىكتە ماقۇل بولدى. (6) ئىلى تەرەپ، قوماندان نامىنىڭ ئىلى، تاربىاغاتاي، ئالتاي، «مىللىي ئارمىيە» قوماندانى دەپ ئاتىلىشىنى تەلەپ قىلدى. مەن

ئۇچ ۋىلايەت «يېڭى تۈزۈلگەن» قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى دەپ ئاتاشقا قوشۇلدۇم. تالاش - تارتىشلاردىن كېيىن «مىللىي»، «يېڭى تۈزۈلگەن» دېگەن سۆزلەرنى بىرلا ۋاقىت ئىچىدە ئېلىپ تاشلاپ، ئىلى تارباغاتاي، ئالتاي ئۇچ ۋىلايەت قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى دەپ ئۆزگەرتىشكە قوشۇلدۇق؛ (7) ئۇلار قوماندانىنىڭ، شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانلىقىنى قوشۇمچە ئۈتەشنى تەلەپ قىلغانىدى. كېيىن ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرىنىڭ مائاۋىن قوماندانى بولۇشىغا قوشۇلدى. ئېلىكىن «ئۇنۋان» دېگەن سۆزنى قوبۇل قىلمىدى. (8) دۆلەت ئارمىيىسىگە ئۆزگەرتىلگەن ئۇچ تۈەنگە مەن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسى قاتارىدا تەمىنات بېرىشكە ماقۇل بولدۇم. ئېلىكىن ئۇلار قورال - ياراق جەھەتتە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسىگە ئوخشاش، مەركەزدىن تولۇقلاپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. بۇ نۇقتىدا قاتتىق تالاشقاندىن كېيىن، ئەڭ ئاخىرىدا ئۇلار بۇنى دەرھاللا تەلەپ قىلىش نىيىتىنىڭ يوقلىغىنى، «كەلگۈسىدە» دېگەن سۆزنى قوشۇپ قويۇش لازىملىقىنى ئىزھار قىلدى.

بىر قەدەر چوڭ تالاش - تارتىش بولغانلىرى، يوقىرىقلاردىن ئىبارەت، بۇنىڭدىن باشقا ئۇششاق ئىشلارنى ۋە يېزىقچىلىق جەھەتتىكى ئىشلارنى سۆزلەپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. ئىز هەتتا خەتمۇ - خەت، جۈملىمۇ - جۈملە تالىشىپ، ناهايىتى كۆپ ۋاقىت سەرپ قىلغان ئىدۇق. 10 نەچچە كۈنگىچە تولا سۆزلەپ جۇڭغايلىرىمىز قۇرۇپ كەتتى، پات - پاتلا قاتمال ساهالەتكە چۈشۈپ قېلىپ تۇردۇق. شۇنداق قىلىپ تاكى 5 - ئاينىڭ 22 - كۈنى يېرىم كېچىدە ئاندىن قوشۇمچە هۆججەت (2)نىڭ تېكىستى رەتلەپ بۆلۈنۈپ، ئىككى تەرەپ ئادەم ئەۋەتىپ، لايىهىگە قول قويۇلدى، بۇنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

لقشلا مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن شىنجاڭدىكى قىسمەن ۋەقە يۈز بەرگەن رايونلارنىڭ خەلق ۋەكىللىرى، بۇ يىل 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنىدە ئىسزا قويغان «قوراللىق توقۇنۇشنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بېتىم» نىڭ 10 - ماددىسىغا ئاساسەن ئۆزگۈرۈش بولغان رايونلاردىكى قوشۇنلارنى يېڭىباشتىن ئۆزگەرتىپ تۈزۈش مەسىلىسى ئۈستىدە ئىككى تەرەپ كېڭىشىش ئارقىلىق، تۆۋەندىكى قوشۇمچە بەلگىلىمىلەر تۈزۈپ چىقىلدى:

(1) ئۆزگۈرۈشكە قاتناشقان ھەر قايسى مىللىي قوشۇنلار دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ شتات تۈزۈمى بويىچە ئۆزگەرتىلىپ، ئوچ ئاتلىق تۈەن، ئوچ پىيادە تۈەن قىلىپ تۈزىلىدۇ. ئومۇمىي ئادەم سانى 11 مىڭدىن 12 مىڭغىچە بولىدۇ. مۇشۇ ئالتە تۈەن ئىچىدە ئىككى ئاتلىق تۈەن، بىر پىيادە تۈەن دۆلەت ئارمىيىسى قىلىنىدۇ، ئىككى پىيادە تۈەن بىلەن بىر ئاتلىق تۈەن ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوشۇنى قىلىنىدۇ.

(2) ھۆكۈمەت، غۇلجا تەرەپتىكى شۇ يەردىكى مۇسۇلمانلار ئارىسىدىن بىر ئادەمنى كۆرسىتىپ، ئىلى، تاربا-غاتاي، ئالتاي ئوچ ۋىلايەت قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى قىلىپ تەيىنلەشكە يول قويىدۇ. ئۇ يۇقىرىدىكى ئالتە تۈەنگە قوماندانلىق قىلىپ باشقۇرىدۇ. بۇ قوماندان، غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ تەكلىۋىگە بىكىتكەن قۇرۇلمىسى بويىچە قوماندانلىق شتابىنى تەشكىللەيدۇ، بۇ قوماندان شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانى ۋە ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوماندانىنىڭ بۇيرۇقىغا بوي سۇنۇشى لازىم، شۇنداقلا ھۆكۈمەت مەركۇز قوماندانىنى ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرىنىڭ ماۋۇن قوماندانلىقىغا تەيىنلەيدۇ.

(3) يۇقىرىقى ئالتە تۈەننىڭ تۇرۇشلۇق جايى — غۇلجا،

تارباغاتاي، ئالتاي قاتارلىق ئۇچ ۋىلايەت بىلەنلا چەكلىنىدۇ. بۇ ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئامانلىقىنى، ھۆكۈمەت مەزكۇر قوماندانلىقنىڭ باشقۇرۇشىدىكى ئالتە تۈەننىڭ مەسئۇل بولۇپ ساقلىشىغا تاپشۇرىدۇ، چېگرا قوغداشقا، مەركەزنىڭ چېگرانى قوغداش قىسملىرى مەسئۇل بولىدۇ. بۇنىڭدا ئۆزگىرىش بولمايدۇ. ئىلگىرىدىكى ئۇسۇل بويىچە ئىش ئېلىپ بېرىلىدۇ.

(4) مەزكۇر قوماندان ۋەزىپىگە بېكىتىلگەندىن كېيىن، ھۆكۈمەت ئۇنىڭ كېڭىشىش ئارقىلىق دەرھال ئاقسۇ، قەشقەر ئىككى ۋىلايەتتىكى ئامانلىق ساقلاش قىسملىرىنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈشىكە رۇخسەت قىلىدۇ. ئۇلارنى تولۇقلاش ئۇسۇلى - شۇ يەردىكى مۇسۇلمان خەلقلىرىدىن تولۇقلىنىدۇ.

(5) مەزكۇر ئالتە تۈەنگە قىلىنىدىغان مۇئامىلە، تەمىنات ۋە كەلگۈسىدىكى تولۇقلاپ بېرىلىدىغان قورال يا-راق ئەسلىھەلىرىگە كەلسەك، بۇنىڭدىكى ئۇچ دۆلەت ئارمىيە تۈەنگە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ قائىدە، ئۆلچىمى بويىچە مۇئامىلە قىلىنىپ، مەركەزدىن تەمىنلىنىدۇ. قالغان ئۇچ ئامانلىق ساقلاش تۈەنگە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىق شتابىغا ئاجرىتىپ بەرگەن خىراجىتىدىن بېرىلىدۇ.

(6) ئۆزگۈرۈشكە قاتناشقان ھەر قايسى مىللىي قوشۇنلارنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈش ئىشىنى، مەزكۇر قوماندان ھۆكۈمەت ئالدىدا جاۋابكار بولۇپ ئىشلەيدۇ بۇ قوشۇنلار ئالتە تۈەن قىلىپ تۈزۈلگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ تۇرۇشلۇق ئورنىنى، شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانى بىلەن ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىقى، ئايرىم - ئايرىم ھالدا تەكشۈرۈپ بېكىتىشكە يوللايدۇ. مەزكۇر ئالتە

پولىكىنىڭ ئادەم، قورال ياراق سانىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانى بىلەن ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوماندانىغا يوللاپ ئەنگە ئالغۇزىدۇ.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى:

جاڭ جۇجۇڭ.

خەلق ۋەكىللىرى:

رەھىمجان سابىر ھاجى

ئوبۇلخەيرى تۆرە

ئەخمەتجان قاسموف

قوشۇمچە ھۆججەت (2) دىن باشقا يەنە ئىككى پارچە سۆھبەت خاتىرىسى قوشۇمچە قىلىندى: (1) ھۆكۈمەت ساقچى باش قارمىسىنى (ئىلى تەرەپ بۇنى سىياسىي ساقچى دەيدۇ) ئۆزلىكىدىن بىكار قىلىش مەسىلىسى، (2) پۈتۈن ئۆلكە بويىچە ساقچىلارنى تاللاپ ئىشلىتىشتە يەرلىك خەلقتىن قويۇپ ئىشلىتىش مەسىلىسى. ئىلى تەرەپنىڭ دەسلەپتە قويغان شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ ئارمىيىسىنى چېكىندۈرۈپ كېتىشىدىن ئىبارەت تەلەپلەر پۈتۈنلەي ئىناۋەتسىز قىلىندۇ.

قوشۇمچە ھۆججەت (2) نىڭ لايىھەسى بېكىتىلگەندىن كېيىن، ئۇلار يەنە غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ يولىيورۇق سورايدىغانلىقىنى، ئىككى - ئۈچ كۈن ئىچىدىلا قايتىپ كېلىپ، رەسمىي ئىمزا قويىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە 5 -

ئاينىڭ 21 ـ كۈنى ئۇلار ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە قاتنىشىدىغان 8 ئادەمنىڭ ئىسىملىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بىراق نازارەت، باشقارما باشلىقلىرىنىڭ تەقسىم قىلىنىشى ئۈستىدە، غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ يولىيورۇق ئالغاندىن كېيىن، بىر قارارغا كېلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. جۈملىدىن ئۇ- لار 6 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى دىخۇاغا قايتىپ كېلىپ، ئۆلكە ھەيـ ئەتلىرىنىڭ ئىسىملىگىنى رەسمىي ئوتتۇرىغا قويدى. يەتتە ۋىلايەت- تىن كۆرسىتىلگەن ئىسىملىكلەردىمۇ ئازىراق ئۆزگىرىش بولدى. مەسىلەن: (1)يەتتە ۋىلايەتتىن مەيدانغا كەلگەن مۇئاۋىن رەئىس دەسلەپتە قەشقەردىكى ئابدۇلكېرىمخان مەخسۇم ئىدى. بىراق ئۇ ياشقا چوڭ بولۇپ قالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇرۇن ئۇ- نىڭ شىڭ شىسەي تەرىپىدىن دىخۇادا يەتتە يىل تۇرمىگە سولانغان- لىقى ئۈچۈن، ئۇ كىشى تولىمۇ ھەزەر ئەيلەپ دىخۇاغا كېلىشنى خالىمىدى. بۇ ھالدا ئۇ ئۆلكە ھەيئىتى نامى بىلەن قەشقەردە تۇرىدىغان بولدى. بىز بەكمۇ زورلىمىدۇق. شۇنداق قىلىپ يەر- لىك زاتلار ئىچىدىن بىلىم ـ سەۋىيەسى يۇقىرى، ئىدىيىدە ئىلغار، ۋەتەنپەرۋەرلىك كۆز قارىشى بىر قەدەر كۈچلۈك بولغان شۇنداقلا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ھۇرمىتىگە سازاۋەر بولغان شەخس بورھان شەھىدى ئۆلكىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە كۆر- سىتىلىپ سايلاندى. (2) مۇھەممەت ئىمىن ئەسلىدە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا كۆرسىتىلگەن بولۇپ، كېيىنچە ئىلى تەرەپ سەيىپىدىن ئەزىزنى مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا قويماقچى بولغانلىقى ئۈچۈن، مۇھەممەت ئىمىن تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا تەيىنلەندى؛ (3) ئەس- لىدە ئەيسا مائاۋىن باش كاتىپلىققا قويۇلماقچى بولغانىدى. ئەمدى خەنزۇچىدىن ئانچە-مۇنچە خەۋىرى بار، ھەمدە بۇرھان شەھىدى بىلەن ئالاقىسى بار قازاق يىگىتى سالىس بۇ ۋەزىپىگە قويۇلدى. ئەيسا بولسا مەخسۇس ھەيئەتلىك ۋەزىپىگە تەيىنلەندى.

6 ـ ئاینىڭ 6 ـ كۈنى قوشۇمچە ھۆججەت (2) گە رەسمىي ئىمزا قويۇلدى. دېمەك غۇلجا ئۆزگىرىشىنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش مەسىلىسى ئۈستىدە ئىشلەنگەن خىزمەتلەر تۈگەتكەن بىلەن ئورۇنلاندى. مانا بۇ سۆھبەتنىڭ 2 ـ باسقۇچى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. 4 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن تارتىپ 2 ئاي ئىچىدە، 9 قېتىم سۆھبەت ئېلىپ بېرىلدى. غەيرى ـ رەسمىي سۆزلىشىشلەرنىڭ سانى يوق. بۇ جەريانىدا بىر نەچچە قېتىم بۇزۇلۇش يۈز بەردى. ھەر ئىككى تەرەپنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ۋە سۈۋىت ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ ئوتتۇرىدا تۇرۇپ ياراشتۇرۇشى بىلەن بىر يىل 8 ئاي داۋام قىلغان غۇلجا ئۆزگىرىشى ئاخىرى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىندى. بۇنىڭ تەسىرى ۋە ئوينىغان رولى ناھايىتى زور بولدى. ھەتتا شىنجاڭنىڭ 1949 ـ يىلى تېچلىق بىلەن ئازاد بولۇشى ئۈچۈن دەسلەپكى قەدەمدە ئاساس سېلىندى دەپ ئېيتساقمۇ ئەرزىيدىغاندۇ؟

بۇ چاغدا مەن جياڭ جېشىغا سۆھبەتنىڭ جەريانى ئۈستىدە بىر نۇسخە دوكلات سۈندۇم. ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا بىر ئابزاس سۆز بار ئىدى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: گومىنداڭ 6 ـ نۆۋەتلىك مەركىزى كومىتېتىنىڭ 2 ـ ئومۇمىي يىغىنىدا مەن مۇنداق ئۇچ نۇقتىنى جىددى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدىم:

(1) سەنمىنجۇيىنىڭ كۈچى ئارقىلىق شىنجاڭغا كاپالەتلىك قىلىش؛

(2) شىنجاڭنى پاك ـ ئادىل سىياسىي كۈچ ئارقىلىق تېچلاندۇرۇش؛

(3) مېنىڭچە شىنجاڭنى يېتەرلىك ئىقتىسادىي كۈچ بىلەن گۈللەندۈرۈش، بۇ شىنجاڭ خەلقىنى ۋەتەنگە يۈزلەندۈرۈپ ۋەتەننى ھىمايە قىلىشقا جەلىپ قىلىدىغان ئۇلۇچەم بولىدۇ، دېپ لوماتىيە جەھەتتە ئەمەلىي ھەرىكىتىمىزدە شىنجاڭنىڭ سۈۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن بولغان تارىخىي، جۇغراپىيەۋى، ئىقتىسادىي، سە

ياسي جەھەتلەردىكى يېقىن مۇناسىۋەتنى چىقىش نۇقتا قىلىش-
مىزدا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ھەر قاچان ئەڭ يېقىن دوست
لۇق مۇناسىۋەتنى ساقلاپ قېلىش سىياسىتىنى يۈرگۈزمەي بول-
مايدۇ. بولۇپمۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتتە بول-
غان ئىقتىسادىي مەسىلە ئۇستىدە، ھەمكارلىشىش شەكلىنى قوللۇ-
نۇپ ئىككى تەرەپنىڭ ئىقتىسادىي مۇناسىۋىتىنى كۈچەيتىش كې-
رەك. ئۆتكەندە جۇڭگو، بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدى-
كى ئىقتىسادىي ھەمكارلىقىغا دائىر تېخى ھەل بولمىغان ئىشلار-
نى، مۇشۇ پۇرسەتتىڭ ئۆزىدە دىپلوماتىيە يولى ئارقىلىق داۋام-
لىق كېڭىشىش ئېلىپ بېرىپ، تېزدىن ھەل قىلىش لازىم. بۇ
ئەمەلىي قەدەمنىڭ بىرىنچىسى بولىدۇ. ئىچكى سىياسەت جەھەتتە
شىنجاڭ خەلقى ئۆزۈن يىللاردىن بۇيان زۇلمەتلىك ئازاب - ئۇ-
قۇبەت ئاستىدا چوڭقۇر دەرت - ئەلەم تارتتى. ئۇلارنىڭ سىيا-
سەتنىڭ ئوڭشىلىشىغا بولغان ئارزۇسى كۈچلۈك. دالىۋۇكى، يېقىن-
قى يىللاردىن بېرى، يەرلىك ئورۇنلار خاتىرجەمسىزلىنىپ، خەلق
تېڭىرقاپ قالدى. ھەر دەرىجىلىك ئەمەلدارلار جان بېقىشنىڭ
كويىدا بولۇپ، خىيانەتچىلىك كەيپىياتى تولىمۇ ھەددىدىن ئاش-
قان. ئەگەر مۇندىن كېيىن ھۆكۈمەت شىنجاڭ خەلقىنىڭ مەنپە-
ئىتىگە ۋەكىللىك قىلمىسا، ئۇلارنى ئازاب - ئۇقۇبەت ئىچىدىن
ئۇزۇل كېسىل قۇتقازمىسا، ئۇلارنىڭ شىپالىق ئىزدەشكە تەلپۈنۈ-
گەن قەلبىي بۇزۇلۇش يولىغا كىرىدۇ. غۇلجىدا يۈز بەرگەنگە
ئوخشاش ۋەقەلەرنىڭ ھەر ۋاقىتتا ھەر تەرەپتىن پارتلاپ چې-
قىشىنىڭ ئېھتىمالى تۇغۇلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن سىياسىتىمىزنى
ئادىللاشتۇرۇپ، كىشىلەر قەلبىنى ئۆزىمىزگە تارتىشىمىز كېرەك.
بۇ بىزنىڭ مۇشۇ پەيتتىكى باش تارتىپ بولمايدىغان جىددى
ۋەزىپىمىز. بۇ ئەمەلىي قەدەمنىڭ ئىككىنچى باسقۇچى بولىدۇ.
ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئالساق، ھازىر شىنجاڭنىڭ نەقلىيات ئىش-
لىرى قىيىن، ماددىي ئەشيا كەم، مال باھاسى ناھايىتى يۇقىرى،

مۇندىن كېيىن جۇڭگو-سوۋېت سودىسىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى بىلەن پەيدىن-پەي ياخشىلىنىشى مۇمكىن. بىراق، خوشنا ئەلگە مەڭگۈ تاينىۋېلىش، بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئۇزۇن مۇددەتلىك تەدبىر ئەمەس مۇندىن كېيىن قاتناش ئىشلىرىنى ياخشىلاش، ماددىي-ئەشيالار بىلەن تەمىنلەش، مالىيە جەھەتتە قوشۇمچە ياردەم بېرىش، قۇرۇلۇش مەبلىغى، تېخنىكا ماتېرىياللىرىدىن يارداەم بېرىشلەرنىڭ ھەممىسىدە مەركەزنىڭ زور كۈچ بىلەن مەدەت بېرىشكە مۇھتاج بولىدۇ. ئەگەر شىنجاڭنى باشتىن-ئاخىرى ئادەتتىكى بىر ئۆلكە ئورنىدا كۆرۈپ، بىرەر ئىشقا دۇچ كەلگەندە ئادەتتىكى مۇقام بويىچە بىر تەرەپلىمە قىلىدىغان بولساق، خەلقنىڭ تۇرمۇشنى ياخشىلاپ، ئۇلارنىڭ قەلبىنى ۋەتەنگە يۈزلەندۈرۈشىمىز مۇمكىن ئەمەس، بۇ ئەمەلىي قەدەمنىڭ ئۈچىنچى باسقۇچى بولىدۇ. يۇقىرىدا ئاساسىي فاكىتلارنى كۆرسىتىپ ئۆتتۇم. مەدەنىيەت، مائارىپ، مىللەت، دىن قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە بىر-بىرلەپ قايتا تەكشۈرۈپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. تەلتۈكۈس تەرتىپكە سېلىش جەھەتتە، مۇھاكىمە قىلغاندىن كېيىن كونكرىتنى پىكرىمىنى ئوتتۇرىغا قويىماقچىمەن.

سۆھبەت مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەشكىلىي ئىسىملىكى نەنجىڭ مەمۇرىي پالاتاسى تەرىپىدىن 6-ئاينىڭ 18-كۈنى① ئېلان قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن 7-ئاينىڭ 1-كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك يېڭى ھۆكۈمەتنىڭ رەسمىي قۇرۇلغانلىقى جاكارلىنىپ مەملىكىتىمىزدە تارىخ تا مىسلى كۆرۈلۈپ باقمىغان مىللىي ئىتتىپاقلىق، خەلقچىل ئاساسىدىكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ۋۇجۇدقا كەلدى.

---

①« مىنگو زور ۋەقەلىكلەر خاتىرىسى» دە: 1949 - يىلى 6-ئاينىڭ 19-كۈنى. گومىن جىڭغو بۇرھان. ئەخمەتجانلارنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە تەيىنلىدى دەپ يېزىلغان!

ئىككىنچى باب. بىر قانچە مۇھىم تەدبىر

سۆھبەتنىڭ 2 ـ باسقۇچىدا مەن گومىن جىڭفۇ ھۆكۈمىتى رەئىسىنىڭ غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسى مۇدىرلىقى قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكىنى ئۆتكۈزۈۋالغان ئىدىم. 4 ـ ئاينىڭ دەسلىپىدىن باشلاپ 6 ـ ئايغا قەدەر بولغان مۇشۇ 2 ئايدىن كۆپ ۋاقىت جەريانىدا، مەن بىر ياقتىن ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرى بىلەن جىددىي سۆھبەت ئېلىپ باردىم، قايتا ـ قايتا قاتماللىق ھالەتكە چۈشۈپ قالدۇق. يەنە بىر تەرەپتىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتى گەرچە قايتا ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن ئالدى بىلەن بەزى زۆرۈر تەدبىرلەرنى قوللىنىپ بەزى مۇھىم تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلىشىمگە توغرا كەلدى.

ئۇرۇمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن «5 ـ ماي» خاتىرە يىغىندا سۆزلەنگەن نۇتۇق

شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، بىزدە چوقۇم گۈللەندۈرۈشنىڭ مەنىۋى ئاساسىي بولۇشى لازىم. بارلىق ھەربىي ۋە مەمۇرىي خادىملارغا ۋە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىغە شىنجاڭدا نىمىلەرنى ئىشلەش، قانداق ئىشلەش لازىملىقىنى بىلدۈرۈش كېرەك ئىدى. مەن دېخۇا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن «5 ـ ماي» خاتىرە يىغىندا بىر نۇتۇق سۆزلىدىم، ئۇنىڭ تېمىسى: «سەنمىنجۇيى ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشنىڭ مەنىۋى ئاساسىي»، ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى، ئالدى بىلەن، تېنچلىق، بىرلىك، خەلقچىلىق، ئىتتىپاقلىقنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئۇنىڭدىن كېيىن خىيانەتچىلىك، قىمارۋازلىق ئەپيۇنكەشلىكنى تۈگىتىشتىن ئىبارەت.

تېنچلىق ئۈستىدە توختالغاندا، مەن مۇنداق دېدىم: دۇنيا

بويىچە تاجاۋۇزچىلىققا قارشى ئۇرۇش غەلىبىگە ئېرىشكەندىن كېيىن، دۇنيادىكى ھەرقانداق بىر دۆلەت تېنچلىققا مۇھتاج بولىدۇ، بىزنىڭ جۇڭگوغا كەلسەك، تېنچلىققا تېخىمۇ مۇھتاج، تېنچلىقنى تېخىمۇ بەك ئۈمىد قىلىدۇ، شىنجاڭ جۇڭگونىڭ بىر ئۆلكىسى، ئوخشاشلا تېنچلىققا مۇھتاج، تېنچلىقنى ئۈمىد قىلىدۇ.

بىرلىك ئۈستىدە توختالغىنىمدا، مۇنداق دېدىم:

پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ئېيتقاندا، ھەممە نەرسە مەركىزىي ھۆكۈمەت تەرىپىدىن بىرلىككە كەلتۈرۈلىدۇ. شىنجاڭغا قارىتا ئېيتقاندا، ھەممە نەرسە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن بىرلىككە كەلتۈرىلىدۇ. چۈنكى بىرلىك بولغاندىلا، ئاندىن ئىرادىنى مەركەزلەشتۈرگىلى، كۈچنى مەركەزلەشتۈرگىلى ۋە بارلىق قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ۋە تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدۇ.

دېموكراتىيە ئۈستىدە توختالغىنىمدا مۇنداق دېدىم: بىز سىياسىي تەرەپتىن چوقۇم خەلقچىلىقنى يوقاتماقچىمىز كېرەك. بىزنىڭ سىياسىي دېموكراتىيە دېگىنىمىز، ھەممىگە خەلق خوجايىنلىق قىلىشۇن، ھەممىدە خەلقنىڭ ھەققانىي ئارزۇسى ئۆلچەم قىلىنىشۇن، بارلىق تەدبىرلىرىمىز خەلقنىڭ ھەققانىي ئارزۇسىغا ئۇيغۇن كەلسۇن دېگەنلىكتۇر.

ئىتتىپاقلىق ئۈستىدە توختالغىنىمدا مۇنداق دېدىم: پۈتۈن مەملىكەتكە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھەر مىللەت خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقى بەكمۇ مۇھىم، شىنجاڭغا نىسبەتەن بۇنداق ئىتتىپاقلىق بولۇپمۇ ئالاھىدە مۇھىم، بىزنىڭ ھەر قايسى مىللەتلىرىمىز ئۆزئارا ھۇرمەت قىلىشى، بىر-بىرى بىلەن يېقىن ئۆتۈشى، ئۆزئارا ياردەم بېرىشى، ھەممەيلەن ئۆز-ئارا تېنچ خاتىرجەم بىرگە تۇرۇپ، سەمىمىيەت بىلەن ئىتتىپاق ئۆتۈشى لازىم. مەن يەنە مۇنداق دەپ ئالاھىدە تەكىتلىدىم: مەن بولسام خەنزۇ، لېكىن مەندە بۇرۇندىن ئازىراقمۇ مىللىي ئەلالىق ھىسسىياتى بولغان ئەمەس. بۇ يەردە ھەر مىللەت قېرىنداشلار خۇددى ئاكا-ئۇكا

ئاچا - سىكىل قېرىنداشلاردەك ئۆتىدىكەن. ئۇلار قاۋۇل، چىرايلىق كېلىدىكەن. مېنىڭ ئۇلارغا بەكمۇ زوقۇم كەلدى. ئاز سانلىق مىللەت قېرىنداشلىرىمىزغا چوقۇم خۇددى ئاكا - ئۇكا، ئاچا-سىكىل قېرىنداشلىرىمىزدەك مۇئامىلە قىلىشىمىز لازىم.

مەن بۇ 4 جۈملە سۆز ئۈستىدە تەپسىلى ئانالىز ئېلىپ بارغاندىن كېيىن مانا بۇ يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشنىڭ مەنىۋى ئاساسىي ياكى پىرىنسىپى بولىدۇ، مۇشۇ 4 جۈملە سۆزگە خىلاپ كېلىدىغانلىكى ئىشلارنى ۋە سۆزلەرنى قىلماسلىقىمىز، مۇشۇ 4 جۈملە سۆزگە ئۇيغۇن كېلىدىغانلىكى ئىشلارنى ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئىشلىشىمىز ۋە تەشۋىق قىلىشىمىز لازىم. ھەممەيلەن مۇشۇنداق ئورتاق تونۇشقا ئىگە بولىدىغانلا بولساق شىنجاڭنى گۈلەندۈرۈشنىڭ مەنىۋى ئاساسىنى ھازىرلىيالايمىز، — دېدىم.

مەن خىيانەتچىلىك، قىمارۋازلىق ۋە ئەپيۇنكەشلىكنى تۈگىتىش ئۈستىدە توختالغىنىمدا مۇنداق دېدىم: بۇ ناھايىتى ئاددىي مەسىلە. ئەپيۇن جىسمانىي جەھەتتىن زىيانلىق، قىمار ئويناش كىشىلەرنىڭ جاسارىتىنى خۇنۇكلەشتۈرىدۇ. ھالبۇكى بۇ ئىككى ئىللەتنىڭ ھەممىسى خىزمەتلەرگە زىيانلىق، جەمئىيەت كەيپىياتىغا زىيانلىق، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى چوقۇم تۈگىتىش كېرەك. خىيانەتچىلىككە كېلىدىغان بولساق بۇ دۆلەت ۋە خەلققە نىسبەتەن تازىمۇ زىيانلىق، سىياسىي كەيپىياتنى بۇلغۇيتىدۇ، نۇرغۇن قۇرۇلۇش ئىشلىرىمىزغا زىيان ئېلىپ كېلىدۇ، مېنىڭچە خىيانەتچىلىك جىنايىتى ئۆتكۈزگەن ئادەملەر، خىسلىتىنى يوقاتقانلاردۇر، ئۇلارنى ئادەم قاتارىدا كۆرمەسلىك كېرەك. بەلكى ئۇلارنى ئەڭ قاتتىق چارىلار بىلەن جازالىشىمىز لازىم، ھەرگىز-مۇ ئۆز ئېتىشىغا قويۇپ بېرىشكە بولمايدۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن 10 نەچچە شوئارنى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ھەربىرىگە قىلىنامىسى سۈپىتىدە ئۈتتۈرىغا قويىدۇم. مەسىلەن: جاھانغا، جۇڭگوغا جۈملىدىن شىنجاڭغا تېنچلىق كېرەك!

جۇڭگو بىرلىككە كەلگەن دۆلەت بولۇشى كېرەك! شىنجاڭ بىرلىككە كەلگەن شىنجاڭ بولۇشى كېرەك! سىياسەت ـــ خەلقچىللىق سىياسەت بولسۇن! مىللەتلەر بىر - بىرىنى ھۆرمەت قىلىشى، ئۆز - ئارا يېقىن ئۆتۈشى، ئۆز ئارا يارداملىشىشى لازىم! مىللەتلەر ئىتتىپاقلىشايلى! تېنچ، بىرلىككە كەلگەن، خەلقچىل، ئىتتىپاقلاشقان يېڭى شىنجاڭنى گۈللەندۈرەيلى!

شېك شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغان جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنى تۈرمىدىن بوشتىش

1946 ـ يىلى مېنىڭ 3 ـ قېتىم ئايروپىلان بىلەن چۇڭچىڭدىن دىخۇاغا ئۇچۇش ۋاقتىدا، جۇئېنلەي ئەپەندى، شىنجاڭدىكى شىك شىسەي تەرىپىدىن تۇتۇپ ئېلىنغان بارلىق جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيە ئەزالىرىنى قويۇپ بېرىشىمنى قايتا - قايتا تاپىلىدى، مەن ماقۇل بولدۇم.

مەن ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، بىر تەرەپتىن يولداش چۇي ۋۇ قاتارلىقلارنى ئەۋەتتىم، ئۇلارنى يوقلاتقۇزدۇم. ھەمدە مەسئۇل تەرەپلەرگە ئۇلارنىڭ تۈرمۇش تەمىناتىنى ياخشىلاپ بېرىش ھەققىدە تاپشۇرۇق بەردىم. يەنە بىر تەرەپتىن، جىيانگ جېشىغا تېلېگىراممىا يوللاپ، بۇ ئىشلارنى شىڭشىسەينىڭ قىلغانلىقىنى، ئىككى پارتىيىنىڭ دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، تېچلىق ئارزۇيىمىزنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى قويۇپ بېرىش لازىملىقىنى چۈشەندۈردۈم. جىياڭ جېشى دەسلەپتە ئىككىلەندى، بىرقانچە تېلېگىراممىا ئارقىلىق چۈشەندۈرۈش بىلەن ئۇ ئاندىن ماقۇل بولدى. شۇنىڭ بىلەن شۇ ھامان تۈرمىدىكى جۇڭگو كوممۇنىستلىرىغا ئۇختۇرۇش قىلىندى. ئۇلار مەن بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن ئالتە نەپەر ۋەكىل ئەۋەتتى، (ئۇلارنىڭ ئىچىدە ياڭ جۇ خۇا، گاۋدېك باڭ قاتارلىقلار بارئىدى. ياڭ جۇخۇانىڭ شۇ

NY. Times July 16-90

- ٢٢ -

China-Soviet Venture Seen

Special to The New York Times

BEIJING, July 15 — The cautious process of rebuilding the strained relations between the Soviet Union and China have taken another modest step forward with a report here today that the first Chinese-Soviet joint venture in China will soon be established.

The China Daily reported that the countries are close to signing an agreement to build a linen mill in the remote town of Batou, Inner Mongolia, near the Soviet border. The mill would produce four million meters of printed linen a year from flax, the article quoted Ji Jin, an official of the Ministry of Textiles, as saying.

Nearly two dozen joint ventures between the countries are in the Soviet Union, mostly restaurants.

The chill between the Communist giants, which has lasted about 30 years, began to thaw last year with the visit here of President Mikhail S. Gorbachev. Li Peng, China's Prime Minister, made the first visit by a Chinese prime minister to Moscow in 25 years in April.

The article said the Soviets were also considering a similar project in a small town in Sichuan Province, in western China. Such steps would be decidedly cautious, keeping the Soviets in remote regions of the country and away from the cities.

Nonetheless, trade between China and the Soviet Union has been growing steadily, enlivening border towns that were walled off from the other side for decades.

For instance, a new highway was opened in March connecting the Chinese town of Suifenhe, in Heilongjiang Province, making it one of the country's busiest trade centers. Last year, the town handled a quarter of the freight passing between the countries, and enterprises throughout China and the Soviet Union have set up offices there, according to reports in The China Daily.

ۇنىسىڭ بولۇپ، ئۇ چۈيچۈبەي ئەپەندە
مدە مېنىڭ شائىخەي دارىلفونىندا بىلە
ۋاسىدۇ) مەن ئۇلارنى تاماققا تەكلىپ
ي سۆزلەر بىلەن ئۇلارغا تەسەللى بەردىم.
ھاپىزەت قىلىپ يەنئەنگە يەتكۈزۈپ

كۆرۈپ، شىنجاڭ گارنىزون باش قومانلىق
اشلىقى لىۋ ياجىننى ئۇلارنى مۇھاپىـ
ا مەسئۇل قىلدىم. ئۇلارغا يەنە تىببى خا-
شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئىلگىرى-كېيىن
رەئىسى گۇجېڭلون، شىئەندىكى خۇزۇگـ
ـ ئايرىم تېلېگراما ئەۋەتىپ ئۇلارنى يول
ىنى تاپىلىدىم. جۇئېنلەي ئەپەندىگىمۇ تې-
دۇردۇم. ئۇلار 131 كىشى 6 - ئاينىڭ 10 - كۈ-
بىلغا ئولتۇرۇپ يولغا چىقتى. ئىنكاسلارغا
، يامان ئەمەس كۈتۈۋالغان. بىراق بۇ
ـ ئىشپىيونلىرى يەنە تەن بەرمەي سە-
توسقۇنلۇق قىلىپ، شىيەنياڭغا بارغاندا
ئويماقچى بولغان. شىئەندە تېخى قامال
ش قاتارلىقلار شىئەندىن ئەۋەتكەن تېلېگـ
دارلىق بىلدۈرگەندىن باشقا يەنە: «بىز
دەم ئېلىپ ياتتۇق، پەقەت رەسمىيەت
لمايۋاتىمىز. ھازىرچە 18 - جىتۈەنجۈننىڭ
ش ئورنىدا، خۇزۇگنەن ۋە جىياڭجېشى
تۇپ ياتتۇق»،— دېگەن سۆزلەر يېزىلـ
گە تېلېگراما يوللاپ بۇ ئىشنى سۈيلـ
لار 7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى شىئەندىن
ش، گەنسۇ، نىڭشيا چىگرىسىدىكى جى

جۇڭگو بىرلىككە كەلگەن دۆلەت بولۇشى كېرەك! شىنجاڭ بىرلىككە كەلگەن شىنجاڭ بولۇشى كېرەك! سىياسەت ـــ خەلقچىللىق سىياسەت بولسۇن! مىللەتلەر بىر - بىرىنى ھۆرمەت قىلىشى، ئۆز - ئارا يېقىن ئۆتۈشى، ئۆز ئارا ياردەملىشىشى لازىم! مىللەتلەر ئىتتىپاقلىشايلى! تېنچ، بىرلىككە كەلگەن، خەلقچىل، ئىتتىپاقلاشقان يېڭى شىنجاڭنى گۈللەندۈرەيلى!

شېك شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغان جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنى تۈرمىدىن بوشتىش

1946 ـ يىلى مېنىڭ 3 ـ قېتىم ئايروپىلان بىلەن چۇڭچىڭدىن دىخۇاغا ئۇچۇش ۋاقتىدا، جۇئېنلەي ئەپەندى، شىنجاڭدىكى شىك شىسەي تەرىپىدىن تۇتۇپ ئېلىنغان بارلىق جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيە ئەزالىرىنى قويۇپ بېرىشىمنى قايتا - قايتا تاپىلىدى، مەن ماقۇل بولدۇم.

مەن ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، بىر تەرەپتىن يولداش چۇي ۋۇ قاتارلىقلارنى ئەۋەتىپ، ئۇلارنى يوقلاتقۇزدۇم. ھەمدە مەسئۇل تەرەپلەرگە ئۇلارنىڭ تۈرمۇش تەمىناتىنى ياخشىلاپ بېرىش ھەققىدە تاپشۇرۇق بەردىم. يەنە بىر تەرەپتىن، جىياڭ جېشىغا تېلېگىراممىا يوللاپ، بۇ ئىشلارنى شىڭشىسەينىڭ قىلغانلىقىنى، ئىككى پارتىيىنىڭ دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، تېچلىق ئارزۇيىمىزنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى قويۇپ بېرىش لازىملىقىنى چۈشەندۈردۈم. جىياڭ جېشى دەسلەپتە ئىككىلەندى، بىرقانچە تېلېگىراممىا ئارقىلىق چۈشەندۈرۈش بىلەن ئۇ ئاندىن ماقۇل بولدى. شۇنىڭ بىلەن شۇ ھامان تۈرمىدىكى جۇڭگو كوممۇنىستلىرىغا ئۇختۇرۇش قىلىندى. ئۇلار مەن بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن ئالتە نەپەر ۋەكىل ئەۋەتتى، (ئۇلارنىڭ ئىچىدە ياڭ جۇ خۇا، گاۋدىك باڭ قاتارلىقلار بارئىدى. ياڭ جۇخۇانىڭ شۇ

چاغلاردىكى تەخەللۇسى دۇنىڭ بولۇپ، ئۇ چوپچۇ بەي ئەپەندە نىڭ رەپىقىسى بولىدۇ، ھەمدە مېنىڭ شائىخەي دارىلفونىندا بىلـ لە ئوقۇغان ساۋاقدىشىم بولىدۇ) مەن ئۇلارنى تاماققا تەكلىپ قىلىپ سۆزلەشتىم، سەممىي سۆزلەر بىلەن ئۇلارغا تەسەللى بەردىم. ھەمدە ئۇلارنى چوقۇم مۇھاپىزەت قىلىپ يەنئەنگە يەتكۈزۈپ قويىدىغانلىقىمنى ئېيتتىم.

بىر ئاي تەييارلىق كۆرۈپ، شىنجاڭ گارنىزون باش قومانلىق قاتناش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى لىيۇ ياجىننى ئۇلارنى مۇھاپىـ زەت قىلىپ ئاپىرىپ قويۇشقا مەسئۇل قىلدىم. ئۇلارغا يەنە تەببى خا- دىملارنىمۇ قوشۇپ قويدۇم. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئىلگىرى - كېيىـن بولۇپ، گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى گۇجېڭلون، شىئەندىكى خۇزۇڭـ نەن، جۇشاۋجۇلارغا ئايرىم - ئايرىم تېلېگراممىا ئەۋەتىپ ئۇلارنى يول ئۈستىدە مۇۋاپىق كۈتۈۋىلىشنى تاپىلىدىم. جۇئېنلەي ئەپەندىگىمۇ تې- لېگراممىا ئەۋەتىپ ۋاقىپلاندۇردۇم. ئۇلار 131 كىشى 6 - ئاينىڭ 10 - كۈـ نى. دىخۇادا سەككىز ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ يولغا چىقتى. ئىنكاسلارغا قارىغاندا ئۇلارنى يول بويى يامان ئەمەس كۈتۈۋالغان. بىراق بـۇ ئىشقا نىسبەتەن گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى يەنە تەن بەرمەي سە- پەر ئۈستىدە ئىلاجى بار توسقۇنلۇق قىلىپ، شىيەنياڭغا بارغاندا ئۇلارنى يولدىن توسۇپ قويماقچى بولغان. شىئەندە تېخىمۇ قامال قىلماقچىمۇ بولغان. دۇنىڭ قاتارلىقلار شىئەندىن ئەۋەتكەن تېلېگـ رامىمىسىدا، ماڭا مىننەتدارلىق بىلدۈرگەندىن باشقا يەنە: «بىز 5 كۈن بولدى بۇ يەردە دەم ئېلىپ ياتتۇق، پەقەت رەسمىيەت سەۋەبىدىنلا يەنئەنگە ماڭالمايۋاتىمىز. ھازىرچە 18 - جىنتۈەنجۇننىڭ شەنشىدىكى ئىش باشقۇرۇش ئورنىدا، خۇزۇڭنەن ۋە جىياڭجېشى ئالىلىرىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتۈپ ياتتۇق»،— دېگەن سۆزلەر يېزىلـ غان. مەن يەنە خۇزۇڭنەنگە تېلېگراممىا يوللاپ بۇ ئىشنى سۈيلـ دىم. شۇندىن كېيىنلا ئۇلار 7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى شىئەندىن قوزغىلىپ، 11 - كۈنى شەنشى، گەنسۇ، نىڭشيا چېگىرىسىدىكى جى

جىياسۇن كەنتىگە يېتىپ بارغاندا، يەنئەن تەرەپتىن ئادەم گېلىپ ئۇلارنى ئېلىپ كەتكەن. ئۇزۇن ئۆتمەي مەن باش قوماندان جۇدېنىڭ 7- ئاينىڭ 12- كۈنى ئەۋەتكەن مىننەتدارلىق تېلېگرامىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. بىرقانچە ئاي ئۆتۈپ نەنجىڭگە قايتىپ بارغىنىمدا، دۇڭبىۋۇ ئەپەندى ئالاھىدە مېنى يوقلاپ كېلىپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

پۈتۈن شىنجاڭ ئۇلكىسى بويىچە سىياسىي مەھبۇسلارنى قويۇپ بېرىش

شېڭ شىسەينىڭ مۇدھىش ھۆكۈمرانلىقىدىكى شىنجاڭ چوڭ بىر تۈرمىگە ئايلانغان ئىدى. ئۇ خالىغان چاغدا يوق يەردىن تۈك ئۇندۇرۇپ، ئەنزە پەيدا قىلىپ، زور بىر تۈركۈم ئادەملەرنى قولغا ئالدى ۋە قەتلى قىلدى. ۋۇجۇڭشىن شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ رەئىسلىكىنى ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن، مەلۇم رەتلەش ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈپ، سولاپ قويۇلغان بىرمۇنچە ئادەملەرنى قويۇپ بەرگەن ئىدى، لېكىن مەن كەلگەن ۋاقتىمدا، ئۇلكە بويىچە تۈرمىلەردە يېتىپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ سانى تولىمۇ كۆپ ئىدى. تۈرمىگە سولانغان ئادەملەر زادى قانچىلىك، ئاساسەن قانداق ئادەملەر، بۇلارنىڭ ئارخىپى نامەلۇم بولغانلىقتىن ئېنىق سانىنى ئالغىلى بولمايتتى. قايتا - قايتا ئويلىنىش ئارقىلىق سىياسىي خاراكتېردىكى مەھبۇسلارنى بىردەك قويۇپ بېرىش كېرەك دېگەن پىكىرگە كەلدىم. شۇڭا ئۇچ ئاي تەكشۈرۈپ تەييارلىق كۆرۈش خىزمىتى ئارقىلىق 1946 - يىلى 7 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئەنزە ئەھۋالىنىڭ قانداق بولۇشىغا قارىماي، ئومۇمەن سىياسىي خاراكتېردىكى مەھبۇسلارنى بىردەك قويۇپ بېرىش توغرىسىدا ئوچۇق بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ھەرقايسى ۋىلايەت، ناھىيە، شەھەرلەرنىڭ بۇيرۇقىغا ئەمەل قىلىشنى تەلەپ قىلدىم. قويۇپ بېرىش قارار قىلىنىشتىن ئىلگىرى ۋە بۇيرۇق چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن، ئەلۋەتتە بەزى

ئادەملەر قارشى چىقتى. يەنە بەزىلەر بۇنىڭدىن گۇمانلىنىپ، ئۇ ھەقنە يولىيورۇق سوراپ كەلگەن بولدى. ئۇلارغا چۈشەندۈرۈش ۋە يولىيورۇق بەردىم. كېيىن ھەرقايسى تەرەپلەردىن ئېلىنغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، خىزمەت ئاساسەن شۇ بويىچە ئىجرا قىلىنغان.

خەلقتىن مۇسادىرە قىلىنغان مال ـ مۇلۇكلەرنى قايتۇرۇش

شېڭ شىسەينىڭ خەلققە زىيانكەشلىك قىلىپ، نۇرغۇن ئەنزىلەرنى پەيدا قىلغانلىقى، يالغۇز ئۇزۇننىڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقىنى قوغداپ، پۇخادىن چىققۇدەك جاللاتلىق قىلىش ئۈچۈنلا بولماستىن، بەلكى ئۇزۇننىڭ ۋە قول ئاستىدىكىلەرنىڭ بايلىق توپلاش ۋاستىسى قىلدى. ئۇ يالغۇز كىشىلەرنى جىسمانىي جەھەتتىن سولاپ ئۆلتۈرۈپلا قالماستىن، بەلكى مال ـ مۇلكىنىمۇ مۇسادىرە قىلاتتى. شىنجاڭدا ئازراقلا ئىناۋەتتى ۋە مال ـ مۇلكى بار ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ زەھەرلىك قولىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى. ئۇلار كۆچمە مۇلۇك ۋە كۆچمەس مۇلۇكلەرنىڭ ھەممىسىنى مۇسادىرە قىلاتتى. ئۇنىڭ كونكرىت سانى بىلەن ئەنزە ئەھۋاللىرىنى ئېنىقلاپ چىققىلى بولمايتتى. قىسقىسى ئۆلكىنىڭ ھەرقانداق شەھەرجىگىلىرىدا بولۇپمۇ دېخۇا، غۇلجا، قەشقەر، ئاقسۇ قاتارلىق چوڭراق شەھەرلەردە مال ـ مۇلكى مۇسادىرە قىلىنمىغان ئادەم يوق دېيەرلىك ئىدى. مەن بىگۇنا خەلقنىڭ مال ـ مۇلۇكلىرىنى ئېنىقلاپ قايتۇرۇپ بېرىشنى قارار قىلغىنىمدا، بەزى كىشىلەر بۇنىڭغا ئوخشىمايدىغان پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، كۆچمە مۇلۇكلەرنى ئېنىقلاپ چىققىلى بولمايدۇ، كۆچمەس مۇلۇكلەرگىمۇ ئۇزۇن يىل ئۆتۈپ كەتتى، ئېنىقلاش قىيىن، ماجىرا تۇغۇلۇپ قالارمىكىن دېيىشتى. لېكىن، مەن قايتۇرۇشتا چىڭ تۇرۇپ، ئاساسەن بۇنىڭ سىياسىي مەزمۇنىنى كۆزدە تۇتتۇم، كونكرىتنى ئىش

لەش جەھەتتىكى قىينچىلىقلارنى دەپلا ئىشلىمەي قويماسلىق لازىم. قانچىلىك ئېنىقلانسا شۇنچىلىكنى قايتۇرۇپ بېرىش، بۇنى جەزمەن ئىشقا ئاشۇرۇش كېرەك، — دېدىم. ئىسسىمدە قېلىشىچە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئالاھىدە بىر تەكشۈرۈش ھەيئەتىنى قۇرۇپ بۇ ئىشقا مەسئۇل قىلغان ئىدى.

باج ـ سېلىقنى بىكار قىلىش

شىنجاڭدا ئۇزۇندىن بۇيان ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار ئېغىر زۇلۇم بىلەن ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىپ ھەدەپ بۇلاڭ ـ تالاڭ يۈرگۈزگەنلىكتىن، يېزا ـ قىشلاقلار ۋەيرانە بولغان، سودا ـ سانائەت زاۋاللىققا يۈز تۇتۇپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ئىنتايىن نامراتلىشىپ كەتكەن ئىدى. مەن بۇ ئەھۋالغا قاراپ: — شىنجاڭ خەلقىنىڭ نامراتلىق قىياپىتىنى تۈپتىن ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، ئۇزۇن مۇددەت قۇرۇلۇش قىلىپ بايلىق يارىتىپ، ئىقتىساد بىلەن مەدەنىيەتكە بىردەك قول سېلىشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى ئويلانغان ئىدىم. بىراق ھازىرچە ھۆكۈمەتنىڭ خەلىققە نىسبەتەن بولغان ئازراق ياخشى كۆڭلىنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن بارلىق باج ـ سېلىقلارنى ئېلىپ تاشلاپ، خەلقنىڭ ئۈستىدىكى يۈكنى يەڭگىللىتىشنى قارار قىلدىم. 1946 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ھەرقايسى ۋالى مەھكىمىلىرى، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ۋە باج ئىدارىلىرىگە 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن ئېتىبارەن ئۆلكە بويىچە يېرىم يىل باج ئالماسلىق، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجىنى بىر يىللىق كۆتۈرۈۋېتىش توغرىسىدا تېلېگراممىا ئارقىلىق بۇيرۇق چۈشۈردۇم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، پۈتۈن ئۆلكە بويىچە ھەرقايسى باج ئىدارىلىرى پۈتۈنلەي ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، باج خادىملىرىنى، تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ تەربىيىلەش ئۈچۈن دېخۇاغا يۆتكەپ كەلدۇق. بۇ بۇيرۇق شىنجاڭ گېزىتىدە رەسمىي ئاشكارا ئېـ

لان قىلىندى.

شۇ چاغدا مىنىڭ ئىگىلىشىمچە شىنجاڭدا ئىلگىرىكى ئەمەلدارلارنىڭ ھەممىسىلا دىگۈدەك خىيانەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. بۇلۇپمۇ مالىيە، پۇل مۇئامىلىسى، باج ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان ئورۇنلاردا، خىيانەتچىلىك ئادەتكە ئايلىنىپ قالغان ئىكەن. بۇ قېتىمقى ئۇشتۇمتۇتلا باجنى بىكار قىلىش، باج ئىدارىلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ئىشى، پۇتۇن ئۆلكە خەلقى ئۈچۈن بىر يېڭىلىق بولۇپ قالدى.

باج سىلىقنى بىكار قىلىش شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ زور ئالقىشىغا ئېرىشتى، ئەلۋەتتە. بىراق بىر تەرەپتىن باج ئالماسلىق يەنە بىر تەرەپتىن ھەر خىل خىراجەت چىقىملىرىنىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇش، ھەمدە نۇرغۇن ماددىي ئەشيالارنى تولۇق يەتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈن ماڭا خېلى زور دەرىجىدە كۈچ سەرپ قىلىشقا توغرا كەلدى. مەركەزدىن قوشۇمچە مالىيە يارىدىمى ئالدىم، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تاشيولدىن پايدىلىنىپ ئىچكى جايلاردىن كۆپ مىقداردا ماددىي ئەشيا ــ بۇنىڭدا ئاساسەن ئاشلىق،چاي، رەخت ۋە كۈندىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى كەلتۈردۇم.

شىنجاڭ مۇشۇ يېرىم يىلدىن بىر يىلغىچە بولغان ۋاقىت ئىچىدە پوتۇن مەملىكەت بويىچە بىردىن - بىر باج ئېلىنمايدىغان ئۆلكە بولۇپ قالدى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى سەككىز يىللىق ئورۇشتىن كېيىنكى ئىقتىسادىي - مالىيە شارايىتى ئاستىدا بۇ ئوڭاي ۋوجۇتقا چىقىدىغان ئىش ئەمەس، ئەلۋەتتە.

پۇتۇن ئۆلكىدىكى قېرىندىشلارغا مۇراجىئەت

سۆھبەتنىڭ 2 - باسقۇچىدا بىتىم ھاسىل قىلىنىدى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىلىدى، بۇ ئاھۋال ئاستىدا، كىشىلەر قەلبىنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن، مەن «پۇتۇن ئۆلكىدە

كى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت» ئېلان قىلىپ، كەلگۈسىدىكى چوڭ سىياسىي پروگراممىلارنى تەسقىچە شەرھىلەپ، غۇلجا ۋەقەسىنى تېچلىق بىلەن ھەل قىلىنغان كۈنى پۈتۈن ئۆلكىنى گۈلىلەندۈرۈش ئىشىنىڭ باشلانغان ۋاقتى بولىدۇ، دەپ كۆرسەتتىم. بىزنىڭ يۈرگۈزىدىغان سىياسى پروگراممىمىز تېخى مۇھاكىمە قىلىنۋاتقان لايىھە ئىدى. لېكىن ئاساسىي مەزمۇنى، جوڭگۇ - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، خەلقچىلىق نەمۇنىسىنى تىكلەش، جەمئىيەت كەيپىياتىنى ئۆزگىتىش، خىيانەتچى ئەمەلدارلارنى قاتتىق جازالاش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش، دىنى ئېتىقاتقا ھۆرمەت قىلىش، خەلق ماۋارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش، مىللىي مەدەنىيەتنى راۋاجلاندۇرۇش، ئىقتىساسلىق قۇرۇلۇش خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈش، تېببى دورىگەرلىك، سەھىيە ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بېرىش، قاتناش ۋە خەت ئالاقە ئىشلىرىنى ياخشىلاش، دېھقانچىلىق، سۇ ئىنشائاتى، چارۋىچىلىقنى ئىلگىرى سۈرۈش، ھەر خىل كان بايلىقلىرىنى ئېچىش، خەلق ئىگىلىكىدىكى سانائەتنى گۈللەندۈرۈش، ئىچكى - تاشقى سودىنى راۋاجلاندۇرۇش قاتارلىق ئىشلاردا تەپسىلى - كونكرىت پىلان تۈزۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆپچىلىككە ئالدىن ئۇختۇرۇپ قويۇشقا بولاتتى. ئومۇمەن شىنجاڭ خەلقىغە پايدا يەتكۈزىدىغانلا ئىش بولسا، ھۆكۈمەت كۆچىنىڭ بېرىچە ئالغا سۈرمەي قويمايدۇ. شىنجاڭ خەلقىغە زىيانلىق بولغانلىكى نەرسىنى ھۆكۈمەت بارلىق كۈچى بىلەن يوقاتماي قويمايدۇ. ھەممىدە خەلقنىڭ مەنپەئىتىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلغاندىن كېيىنكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھەقىقىي مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا ئۇيغۇن كېلىدىغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىمىز. مەن مۇشۇ بىر نەچچە نوقتا بويىچە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىغە كاپالەت بېرەلەيمەن. شۇنداقلا پۈتۈن ئۆلكە خەلقىغە مۇندىن كېيىن تىرىشىش نىشانىسىنى كۆر-

سۆتۆپ بەرمەكچىمەن. مانا بۇلار كەلگۈسىدە تۇزىلىدىغان سىاسىي پراگراممىلىرىمىزنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى بولىدۇ.

بارلىق كۈماندىر - جەڭچىلەرگە مۇراجىئەت

مەن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قوشۇنلارنى ئىلھاملاندۇرۇش ئۇلارغا كۆرسەتمە بېرىش ئۈچۈن «پۈتۈن ئۆلكىدىكى ئۇيغۇر جەڭچىلەرگە مۇراجىئەت» نى ئېلان قىلغان. بۇنىڭدا. ئالدى بىلەن شىنجاڭنىڭ ھەربىي ئىشلىرى ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، ئاندىن ھەر دەرىجىلىك كادىرلاردا بولۇشقا تېگىشلىك تونۇش ۋە تېرىشچانلىق ئۈستىدە توختالدىم. ھەمدە ئۇلارنىڭ ھەقىقىي رەۋىشتە ئورۇنلىشى لازىم بولغان 5 ئىشنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. بۇنىڭ بىرسى، خەلقنى سۆيۈش ئىدى.

مەن مۇنداق دېدىم، - خەلقنى سۆيۈش دېگىنىمىز، خەلقنى ئاسراش، خەلقنى قوغداش، دېگەنلىك بولىدۇ. بۇنى چۈشەنمەك ناھايىتى ئاسان. ئېھتىمال شىنجاڭنىڭ ئەھۋالى، ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن خېلى دەرىجىدە ئوخشىماسلىقى، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن بۇنى تولۇق ئىشقا ئاشۇرۇش ئانچىلا ئاسانغا چۈشمەسلىكى مۇمكىن. ئىچكى ئۆلكىلەردە بولسا، پۈخرالارغا قىلىنىدىغان مۇئامىلە ناچارراق، ئۇلارمۇ بۇنى ئانچە ھار ئېلىپ كەتمەيدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۆز ئارا تىل ئوقۇشىدۇ، ئۆرپ - ئادەتلىرىمۇ گۆپ پەرقلىنىپ كەتمەيدۇ. شىنجاڭدىكى زور كۆپچىلىك خەلقنىڭ تىلى، يېزىقى، ئۆرپ - ئادىتى، دىنى ئېتىقادى بىز بىلەن ئوخشىمايدۇ. يەنە كېلىپ ئۇلار ئاجىز كىچىك مىللەتلەر، تولىمۇ ئوڭاي گۇمان تۇغۇلۇشى، ئوقۇشماسلىقلارنىڭ يۈز بېرىشى مۇمكىن. ئەگەر بىزنىڭ پوزىتسىيىمىزدە ئازىراقلا ئېھتىياتسىزلىق كۆرۈلسە ئاسانلا چۈشۈنۈشمەسلىكلەرنىڭ يۈز بېرىشى ھەتتا بىزدىن بىزار بولۇشى تۇرغان گەپ. مەسىلەن: ھەربىي يۈ-

رۇش قىلغاندا، پۇخرالاردىن قازان سوراپ تاماق ئېتىش ئىشـ
لىرى بولۇپ تۇرىدۇ. بۇ ئىچكى جايلاردا ئادەتتىكى بىر ئىش.
لېكىن بۇ يەردە سىز ئۇلاردىن قازان ئېلىپ چوشقا گۆشىنى
پۇشۇرسىڭىز، بۇ ئىش ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە تېگىدۇ. يەنە بىر مـ
سال، ئەگەر بىرەر يېزىدا ھەربىي قونالغۇ قىلىشقا توغرا كېـ
لىپ پۇخرالارنىڭ ئۆيىنى ئالماقچى بولسىڭىز، بۇ ئىچكى ئۆلكـ
لەردە بولسا ھېچقانداق ئىش ئەمەس، ئۇلار قېرى - ياش،
ئەۋ - ئايال ھەممىسى قارشى ئالىدۇ. ھەتتا ھوجرا ئۆيلەرنىمۇ
بوشۇتۇپ بېرىدۇ، بۇمۇ ناھايىتى ئادەتتىكى ئىش، بىراق بۇ
يەردە سىز ئەگەر ئۇلارنىڭ ئايالىرىغا بىرەر ئېغىز سۆز قىلىپ
قويسىڭىز، ئۇلارنىڭ غەزىۋىنى قوزغاپ قويىسىز. بۇ يەردە ئايال
لارنىڭ ئورنى تۆۋەنرەك، ئەر - ئايال ئوتتۇرىسىدىكى چەك نا
ھايىتى قاتتىق، بىز بۇ تەرەپتىن ئالاھىدە پەخەس بولۇشىمىز
كېرەك. قىدىمكىلارنىڭ: «ياقا يۇرتقا بارساڭ ئادەتنى سورىۋال»
دېگەن سۆزى بار. بىز مەيلى قەيەرگە بارمايلى، شۇ جايدىكى
خەلقنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشەلەيمىز. يېقىندا بىرسى ماڭا مۇنـ
داق بىر ئىشنى سۆزلەپ بەردى: بۇ يەردىكى پۇخرالار دائىم
نامىز ئوقۇيدىكەن، مەسچىتكە كىرىشتە ئايىغىنى سىلىۋېتىدىكەن.
ئەگەر سىز مەسچىتكە كىرىپ كۆرمەكچى بولسىڭىز، ئاياقنى سې
لىشىڭىز لازىم ئىكەن، بولمىسا دىنى قائىدىگە خىلاپلىق قىلغان
لىق بولۇپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە ياقمايدىكەن. رەئىس ۋۇجۇڭ
شىن ھەر قېتىم ھېيت بولغاندا، تەبرىكلەش ئۈچۈن مەسچىتكە
بارغىنىدا، ئاياق كېيىمىنى سېلىپ مەسچىتكە كىرىدىكەن. بۇنىڭ
دىن ئۇلار ئىنتايىن خۇرسەنت بولۇشۇپ، رەئىس بولۇپ تۇرۇپ
يەنىلا بىزنىڭ دىنى قائىدىمىزگە ھۆرمەت قىلدى دېيىشىدىكەن بۇ
گەرچە كىچىكىنە ئىش بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تەسىرى ئاھايىتى
زور. جۈملىدىن: ناۋادا تېخىمۇ زور ۋەقەلەر يۈز بېرىپ قالىدىغان
بولسا، مەسىلەن، خەلقنىڭ چارۋا ماللىرىنى بۇلاش. خەلقنىڭ

ئىش - ئىوقىتىنى ۋەيران قىلىۋىتىش، خەلقنىڭ خوتۇن - قىز-
لىرىغا چاقچاق قىلىش ۋاھاكازالارغا قارىتا، ھۇقەررەركىي خەلق-
نىڭ غەزىۋى تېخىمۇ ئۆرلەيدۇ، بۇنىڭدا گەپ يوق. بىزنىڭ بۇ
يەرگە كېلىشىمىزدىكى مەخسەت، شىنجاڭ خەلقىنى قۇتقۇزۇشتىن
ئىبارەت. بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن ئالدى بىلەن خەلق-
نىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىمىسەك بولمايدۇ. ئەگەر خەلقنىڭ ئىـ
شەنچىسىنى قولدىن بېرىپ قويساق، خەلق بىزار بۇلۇپ ئارمىيە-
گە نەپرەت كۆزى بىلەن قارىسا، بۇ بىر خاتالىق بولۇپلا قالـ
ماستىن، بەلكى بىر خىل خەۋپ - بىر خىل ئىەك زور خەۋپ
بۇلۇپ قالىدۇ! شۇڭا بىز بۇ يەرگە كەلگەن ئىكەنىمىز، خەلققە
ياخشى نىيەت بىلەن ھېسداشلىق بىلدۇرۇش پوزىتسىيىدە مۇئا-
مىلە قىلىشىمىز، خەلقنى ھۇرمەت قىلىشىمىز، خەلقنى سۆيىشىمىز، ھەر-
گىزمۇ ئۇلارنى بىلىمسىز، ئۆرپى - ئادەتىقالاق ۋەمەدەنىيىتىقالاق دەپ
دىغان گەپلەرنى قىلماسلىقىمىز لازىم. ئۇلارنىڭ تىل - يېزىقى، ئورپ-
ئادەتىنىڭ بىز بىلەن ئوخشىماسلىقى تۇپەيلىدىن ئۇلارنى كەمـ
سىتىش ۋە ئۇلارغا سەل قاراش ھېسىياتىدا بولىشىمىزغا تېخىمۇ
بولمايدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، بىز چوڭ مىللەتلەردە بولۇشقا تىگىش
لىك پەزىلەت بويىچە ئۇلارغا تەڭ باراۋەرلىك نۇقتىئىنەزىرىدە
تۇرۇپ ھۇئامىلە قىلىشىمىز، ئۇلارنى ھۇرمەت قىلىشىمىز، ئۇلار-
نى سۆيۈشىمىز، ئۇلارغا يارىدەم قىلىشىمىز كېرەك. شۇنداق قىلـ
غاندىلا ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشەلەيمىز. شۇنداق قىلغانـ
دىلا ئۇلار بىزنىڭ ھەقىقەتەن ئۇلارنى قۇتقازغىلى كەلگەنلىمىز-
گە ئىشىنىدۇ، خەلقنى سۆيۈش ئەسلىدە بىزنىڭ شىمالغا يۈـ
رۈش قىلىش ۋاقتىدا ئوتتۇرىغا قويغان شۇئارىمىز ئىدى. «نەپـ
سانىيەتچىلىك قىلماسلىق، ئۆلۈمدىن قورقماسلىق، دۆلەتنى سۆـ
يۈش، پۇخرانى سۆيۈش، خەلقنى سۆيۈش» ،بۇگۈنكى شىنجاڭدا باش-
قا ۋاقىت ۋە باشقا ئورۇنلارغا قارىغاندا تېخىمۇ مۇھىم. بىز
ئۆزىمىزنىڭ ئۇتۇقىنكى شان - شۆھرىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ،

دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ ئىناۋەتىنى ئۆستۈرىمىز دەيدىكەنمىز، ئىشـ
نى ئاۋال مۇشۇ يەردىن باشلىشىمىز كېرەك.

خەنزۇلار بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ نىكاھلىنىشىنى مەنئى قىلىش

شىنجاڭدا ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان مىللەتلەر كۆپ سانلىق ئىگىلەيدۇ. ئۇلارنىڭ دىنى قائىدىسى بويىچە ئۇلارنىڭ خوتۇن - قىزلىرى غەيرى ئىسلام دىنىدىكىلەر بىلەن توي قىلىشقا بولمايدۇ. لېكىن ئۆتمۈشتە ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلماي دىغان خەنزۇلارنىڭ مۇسۇلمان خوتۇن - قىزلىرى بىلەن توي قىلىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلگەن بولۇپ تاريختىن بۇيان بۇ بىر مىللىي مەسىلە ۋە ئىجتىمائىي مەسىلىگە ئايلىنىپ قالغان. شۇ ۋەجىدىن چەۋىيەتتە مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆزلۈكسىز ماجرالار پەيدا بولغان، شۇنىڭلاشقا بۇ خىل ئىشلارنى، دەل ۋاقتىدا ھەل قىلىۋەتمىسە بولمايدۇ.

بىراق، خەنزۇلار بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ نىكاھلىنىشىنى مەنئى قىلىش مەسىلىسى ئۇستىدە، شۇ چاغدا بىر قانچە خىل كۆز قاراشلار مەۋجۇت ئىدى؛ بەزىلەر نىكاھ ئەركىنلىگى خەلقنىڭ ئۆز ھوقۇقى، ئۇ، دىن ياكى مىللەتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىماسلىقى كېرەك. ئوخشاش بولمىغان دۆلەتنىڭ ئادەملىرى توي قىلىشىا بولىدىكەنۇ، بىر دۆلەتنىڭ ئىچىدە تۇرغانلار بولمامدىكەن؟ نېمە ئۈچۈن بۇرۇن ئىسلام دىنىدىكىلەر خەنزۇ خوتۇن - قىزلىرىنى ئالسا بولىدىكەنۇ، ئەمما خەنزۇلار ئىسلام دىنىدىكى خوتۇن-قىزلارنى ئالسا بولمايدىكەن؟ - دەيدۇ. بەزىلەر: گەرچە ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرى بىزنىڭكىگە ئانچە ئوخشاپ كەتمىسىمۇ، لېكىن ئەر - ئايال ئىككى تەرەپ ماقۇل بولۇشقانلا بولسا، خەنزۇلار بۇ چەكلىمىگە ئۇچرى-

ماسلىقى كېرەك، ـ دەپ قارايدۇ. يەنە بەزىلەر: دىنى ئېتىقات، ئورپ-ئادەت ئوخشاش بولمىغان ئىكەن، ئۇ ھالدا ئۆزئارا نىكاھلاشمىغان ياخشى. لېكىن بۇنى مەمۇرى بۇيرۇق بىلەن چەكلەش مۇۋاپىق كىلەمدۇ يوق، ئۇنۇم بېرەمدۇ ـ قانداق، ـــ دەيدۇ. خوسۇسەن، مۇشۇ توغرۇلۇق ئوخشىمىغان پىكرلەر كوپ.

بىز بۇنى نۇرغۇن قېتىم تەكرار مۇھاكىمە قىلىش ئارقىلىق، يەنىلا چوڭ جەھەتلەرنى كوزدە تۇتۇش لازىم دەپ ھېسابلىدۇق، ئىتتىپاقلىق بىزنىڭ بەلگىلەنگەن سىياسىتىمىز ئىكەن، ئۇھالدا ئاملىلەتلەر ئىتتىپاقىغا توسقۇنلۇق قىلىدىغان ۋە تەسىر كورسىتىدىغانلىكى ئىش بولسا قىلماسلىقىمىز لازىم. گەرچە ھازىر نىكاھ ئەركىنلىكى يوقىغا قويۇلغان زامان بولسىمۇ، لېكىن شىنجاڭدىكى ئەھۋال پەۋقۇلئاددە. ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ دىنى ـ ئېتىقات، ئورپ ـ ئادەتلىرىگە ھورمەت قىلىش ئۇچۇن مۇشۇ مەسىلە ئۇستىدە ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ ھىسياتىغا تېگىپ قويۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا تەسىر يەتكۇزۇپ قويماسلىقىمىز، شۇنىڭ ئۇچۇن بۇنى رەسمى توچوق بۇيرۇق ئارقىلىق چەكلىشىمىز كېرەك. بۇرۇن توي قىلىۋالغانلارنى بىردەك سۇرۇشتە قىلماسلىق، ھازىردىن ئېتىبارەن خەنزۇ ئوفىتسىر ـ جەڭچى خادىملىرى بىلەن پۇقرالارنىڭ ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان خوتۇن ـ قىزلار بىلەن توي قىلىشنى بىردەك مەنئى قىلىش لازىم. شۇنىڭدىن كېيىنكى ئەمەلى ئەھۋاللارغا قارىغاندا، ئوز ـ ئارا توي قىلىش ئەھۋاللىرى ئاساسى جەھەتتىن توساپ قىلىندى. بىراق ئايرىم ئەھۋاللارنىڭ بار ـ يوقلىقى ئۇستىدە بىر نەرسە دىيىش قىيىن.

بىر قېتىملىق نۇتۇق

ۋۇجۇدۇڭىزنى شىنجاڭ ئولكە رەئىسلىكىنى ئوتكۇزۇۋالغاندىن كېيىن ئۇرۇمچىدە مەركىزىي تەلىم ـ تەربىيە ئومىكىنىڭ شۇبىسىنى

قۇرۇپ، يەرلىك پارتىيە - ھۆكۈمەت كادىرلىرىنى مەخسۇس تەر بىيلىدى. مەزكۇر كورسىنىڭ 10 - قارار ئوقۇش باشلاش مۇراسىمىدا، مەن «دولەت مەنپەئەتىنى ھىما يەقىلايلى، خەلق مەنپەئەتىنى ھىمايە قىلايلى» دىگەن تىمىدا بىر نوتۇق سۆزلىدىم.

ئالدى بىلەن مەن مۇنۇلارنى كورسىتىپ ئۆتتۇم. بىز مەيلى قانداق بىر خىزمەت بىلەن شۇغۇللانغان بولايلى، ھەممىمىز دولەتنىڭ كادىرلىرى بولىمىز. شۇڭا مۇنداق بىر ئەڭ ئالى ئەقىدىگە، يەنى «دۆلەت مەنپەئەتىنى ھىمايە قىلىش، خەلق مەنپەئەتىنى ھىمايە قىلىش» دىگەنگە ئەمەل قىلىشىمىز كېرەك. ھەر بىر دۆلەت كادىرىنىڭ سۆز - ھەرىكىتى، دۆلەت ۋە خەلق مەنپەئەتىگە ئۇيغۇن كېلىشى لازىم. ئەگەر دولەت مەنپەئەتىگە، خەلق مەنپەئەتىگە خىلاپلىق قىلساق، دۆلەت مەيدانىنى يوقۇتۇپ قويغان بولىمىز. ئۇنداق كىشىلەرنى دولەت كادىرى دەپ ئېتىراپ قىلالمايمىز.

بۇنىڭدىن باشقا مەن يەنە دۆلەت مەنپەئەتىنىڭ نىمە ئىكەنلىكى ئۈستىدە توختالدىم. مېنىڭ ئويلىشىچە، شىنجاڭ خەلقىرى ئىچىدە دۆلەت قارىشىدىن ۋاز كېچىدىغان، دۆلەت مەنپەئەتىگە - خىلاپلىق قىلىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق. كوپچىلىككە شۇ ئايان بولىشى كېرەككى، ئەگەر شۇنداق ئويدىكى ياكى ھەرىكەتتىكى ئادەملەر بولىدىغان بولسا بۇدۆلەتكە ۋە شەخسەن ئۆزىگە ئىنتايىن زور زىيانلىق. دولەت قارىشى دىگىنىمىز - زىمىن پۈتۈنلىكىنى، ئىگىلىك ھوقۇقىنىڭ بىرلىكىنى ۋە قانۇن - پەرمانلانىڭ ئىززىت-ھورمىتىنى ھىمايە قىلىش دىمەكتۇر. بۇ دۆلەت قۇرۇشتىكى ئەڭ مۇھىم شەرت. بىز ھەرىكىتىمىزدە، ئىدىيىمىزدە، سۆزىمىزدە ۋەتەن زىمىنىنىڭ پۈتۈنلىكىنى، ئىگىلىك ھوقۇقىنىڭ بىرلىكى ۋە قانۇن پەرمانلارنىڭ ئىززەت - ھورمىتىنى قەتئى ھىمايە قىلىشىمىز لازىم. دۆلەت كادىرى بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن، مەيلى قايسى مىللەت كادىرى بولۇشتىن قەتئىنەزەر، چوقۇم ھەر قاچان، ھەر زامان ئۆزىمىز ئۈلگە بولۇپ، مۇشۇ ئەڭ ئالى ئەقىدىگە ئەمەل قىلىش-

مىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا شىنجاڭنىڭ ئىتتىپاقلىقى، بىرلە-
كىنى ساقلاپ پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىتتىپاقلىقى - بىرلىكىنى ئە-
مەلگە ئاشۇرالايمىز.

خەلقنىڭ مەنپەئىتىنى قانداق ھىمايە قىلىمىز؟ بىز پەقەت خە-
لقنىڭ نېمىنى ئارزۇ قىلىپ، نېمىدىن بىزار ئىكەنلىكىگە قارايدى-
غانلا بولساق، خەلق مەنپەئىتىنىڭ نېمىسى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالا-
لايمىز. خەلق ئارزۇ قىلغانىنى ئىلاجىنىڭ بارىچە ئىشلىشىمىز، خەلق
بىزار بولغانىنى ئىلاجى بار قىلماسلىقىمىز ۋە ئۇنى چەكلىشىمىز
لازىم. مۇشۇنداق قىلساقلا خەلقنىڭ ئۈمىدىگە ئۇيغۇنلىشىپ خەلق
مەنپەئىتىنى ھىمايە قىلغان بولىمىز. بۇنداقلىقتا ئاسان، ناھايى-
تى ئاممىباپ ھەقىقەت. بىز شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى. بىزنىڭ
دۆلەت كادىرى بولغانلىقىمىز، خەلقنىڭ چاكىرى بولغانلىغىمىز-
دىن ئىبارەت. خەلق بولسا دۆلەتنىڭ خوجايىنى، بىز
خوجايىننىڭ ئارزۇسىغا ھۆرمەت قىلىشىمىز كېرەك، ئەگەر
خەلق ئارزۇسىغا خىلاپلىق قىلىدىغان بولساق، ئۆزىمىزنىڭ خەلق
چاكىرى بولۇشتەك مەيدانىمىزغا خىلاپلىق قىلغان بولىمىز.

خەلق مەنپەئىتىگە، دولەت مەنپەئىتىگە خىلاپ كېلە-
دىغان بارلىق ھادىسىلەرنى ئىنىقلاپ كۆرەش ئارقىلىق يىلتىزى-
دىن قۇرىتىدىغان ۋاقىتىمىز يېتىپ كەلدى. كوپچىلىكنىڭ تە-
لىم - تەربىيەدىن كېيىن، سەنمىنچۈينىڭ روھى بويىچە، قە-
تئىي قەيسەرلىك بىلەن ھەرىكەتكە كېلىپ، بۇرۇنقى دۆلەت مەن-
پەئەتىگە، خەلق مەنپەئەتىگە خىلاپ كېلىدىغان بارلىق ئەشلارنى
تۈپ يىلتىزىدىن تۈگىتىشنى ئۈمىد قىلىمەن. مۇشۇ نۇقتىنى ئاي-
دىڭلاشتۇرۇۋالساڭلار ھەمدە مۇنىدىن كېيىن ھەرىكىتىڭلاردە مىجا
كەلتۈرسەڭلار، مانا بۇ بۇ قېتىمقى تەلىم - تەربىيەدە قولغاكەلتۈر-
گەن ئەڭ زور، ئەڭ ئۈنۈملۈك نەتىجەڭلار بولىدۇ.

ئۇ چىنچى باب ھەمكارلىشىش

يېڭى ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قۇرۇلۇشى

1946 - يىلى 6 - ئايىنىڭ 6 - كۈنى ھەربىي ئىشلارغا ئا-

ئىت بىتىمنىڭ قوشۇمچە (2) ھۇججىتى ئىمزالانغاندىن كېيىن، بىر يىل 8 ئاي داۋام قىلغان غۇلجا ۋەقەسى ھېسابتا تېنچ ھەل قىلىنغان بولدى. بۇنىڭغا ئۇلاپلا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىندى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىسىملىكى، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن ئوچۇق بۇيرۇق بىلەن ئېلان قىلىندى ھەمدە 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى شىنجاڭنىڭ يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنى رەسمي قۇرۇپ چىقىش قارار قىلىندى. پۈتۈن مەملىكەتنىڭ دىققەت ئېتىبارىنى قوزغاش ۋە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ۋەتەنگە بولغان كۆز قارىشىنى كۆچەيتىش ئۈچۈن، نەنجىن ھۆكۈمىتىدىن تەپتىش پالاتاسىنىڭ باشلىقى يۈيۈۋرىنىنىڭ دىخۇاغا كېلىپ قەسەمياد يىغىنىغا نازارەت قىلىشنى تىلىگىراماما ئارقىلىق تەكلىپ قىلدىم. بۇ ئىچكى ئۆلكىلەردە زادى كۆرۈلۈپ باقمىغان ئەھۋال.

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەتلىرى 25 كىشى بولۇپ، يېڭىدىن تە يىنلەنگەن ئاساسلىق خادىملار تۆۋەندىكىچە:

قوشۇمچە رەئىس جاڭ جۇڭ

ھەيئەت قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىس: ئەخمەتجان

ھەيئەت قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىس: بۇرھان

ھەيئەت قوشۇمچە خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى: ۋاڭ زىڭشەن

مائاۋىن نازىرى: رەھىمجان

ھەيئەت قوشۇمچە مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى: لۇيۇۋىن

مائاۋىن نازىرى: ماتىڭشياڭ

ھەيئەت قوشۇمچە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى: سەيپىدىن

مائاۋىن نازىرى: سەي زۇڭشيەن

ھەيئەت قوشۇمچە تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرى: مۇمەت ئىمىن

مۇئاۋىن نازىرى: گۇجىيەنجى

ھەيئەت قوشۇمچە باش كاتىپ: لىۋمىڭچۈن

مائاۋىن باش كاتىپ: ئابدۇكېرىم ئابباسوف

مائاۋىن باش كاتىپ: سالىس
ھەيئەت قوشۇمچە جەمئىيەت ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى: جاۋجيەنفېڭ
مائاۋىن باشقارما باشلىقى: ئېردەنى
ھەيئەت قوشۇمچە سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى: دەلىلقان
ھەيئەتلەر: چۈي ۋۇ، گۈەنزېلياڭ (تېخى يىتىپ كەلمىگەن)، ئىسھاقجان، ئېلىخان تۆرە، ئوسمان، ئەيسا، ئابدۇكېرىم خان مەخسۇم، جۇڭ دېخۋالاردىن ئىبارەت.

يوقىرىدىكى 25 نەپەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرى ئىچىدە موشۇ يەرلىك ھەر مىللەتتىن بولغان زاتلار مۇتلەق كۆپ سانني ئىگىللىدى. ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي قاتارلىق 3 ۋىلايەتنىڭ كۆرسىتىپ بەرگىنى سەككىز نەپەر، ئۇنىڭدىن باشقا دىخۋا، قەشقەر، قاراشەھەر، قومۇل، ئاقسۇ، يەركەن، خوتەن يەتتە ۋىلايەتنىڭ كۆرسىتىپ بەرگىنى سەككىز نەپەر. نەنجىن ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن بىۋاسىتە تەيىنلەنگىنى توققۇز نەپەر. ھالبۇكى بۇ توققۇز نەپەر ئادەم ئىچىدە يەنە پەقەت مەن بىلەن لىيۇ مېڭچۈن، چۈي ۋۇ، ۋاڭ زىڭشەن، لۇيۇۋۇبن بەش كىشىلا ئىچكى ئۆلكىدىن كەلگەن. دەرۋەقە موشۇ جاينىڭ ئۆزىدىن بولغان يىگىرمە نەپەر ئادەممۇ ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي مايىللىقى بىلەن بىر نەچچە مەزھەپكە بۆلۈنىدۇ: بىرىنچىسى رادىكالار گۇروھى، مەسىلەن: ئەخمەتجان باشچىلىقىدىكى غولجا تەرەپتىن كۆرسىتىلگەن ھەيئەتلەر. ئىككىنچىسى، كونسېرۋا تىپلار گۇروھى. مەسىلەن: مۇھەممەت ئىمىن، ئەيسالار باشچىلىقىدىكى يەتتە ۋىلايەت تەرەپتىن كۆرسىتىلگەن ھەيئەتلەر. ئۈچىنچىسى بولسا، بىتەرەپلەر گۇروھى. مەسىلەن: بۇرھان دائىم بىتەرەپ، سولغا مايىل پوزىتسىيە تۇتىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىتەرەپ، ئوڭغا مايىللارمۇ بار.

شۇ چاغدا مەن، مۇشۇ يىۋسۇندا تەشكىل قىلىنغان يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئورگىنىنى، ھەر مىللەت ۋەكىللىرى بىرلەشـ

كەن خەلقچىل ھۆكۈمەت دەپ ھېسابلىغانىدىم. مەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىنى تەھلىل قىلغىنىمدا، ئوخشاش بولمىغان مىللەت، ئوخشاش بولمىغان رايون، ئوخشاش بولمىغان سىياسىي خاھىش ۋە دېموكراتىيە يولى بىلەن شەكىللەنگەن، جۇملىدىن رادىكال، كونسېرۋاتىپ ۋە بىتەرەپ تەركىبلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، ئۆز ئالدىغا مۇئەييەن ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئەربابلار بىر گەۋدە قىلىنغان، ئورتاق مەسئۇل بولغان ئەھۋالدا، ئاندىن چوقۇم مىللىي تىتتىپاقلىقنى كۈچەيتكىلى، يېڭى شىنجاڭنى قۇرۇپ چىقىشلى بولمىدۇ، — دەپ قارىدىم. كېيىنكى پاكىتلار مېنىڭ بۇ خىل ئارزۇيىمنىڭ ئىككى گۇروھ ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن كۈرەشتە پەقەتلا خام خىيال ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. بۇ مۇرەككەپ بولغان شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتا، كونا ئىنئەنئەۋى سىياسەتلەر بىلەن سىلىشتۇرغاندا، ھەرھالدا بىر ئىزدىنىش ئىدى. شۇڭا ئۇ قۇرۇلغاندىن كېيىن، مەملىكەتنىڭ ئىچى - سىرتىدا ھەرخىل باھالار بولۇپ، كىشىلەرنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىدى. بەزىلەر مۇنداق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تىزگىنلىمەك تەس، ئاز سانلىق مىللەتلەر باش كۆتۈرىۋالىدىغانلا بولسا، ئۇلار مەغرۇرلىنىپ ئاپتونومىيە ۋە ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش تەلىپىنى كۆتۈرۈپ چىقىدۇ، دەپ ھېسابلىدى. مۇنداق كۆز قاراشتىكى ئادەملەرنىڭ سانى ئازئىدى. كۆپ سانلىقى كىشىلەر بولسا، مۇنداق قىلىش ناھايىتى ياخشى بولدى، بۇ ھۆكۈمەت ھەر خىل گۇروھ، ھەر قىسمى مىللەت، ھەر ساھە ئىەربىسابلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالدى، بولۇپمۇ يەرلىك زاتلار مۇتلەق كۆپ سانىنى ئىگىلىدى، بۇ سەنمىنچۇيىنىڭ مىللەتپەرۋەرلىك روھىغا ئويغۇن، دەپ قارىدى. خەلقئارادا بەزىلەر ھەتتا مۇندا قىمۇباھا بېرىشىپ، مۇبادا مەركىزىي ھۆكۈمەتمۇ مۇشۇ روھ بىلەن ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىدىغان بولسا، مەملىكەت ئىچىدىكى مەسىلىلەر تامامەن ھەل قىلىنىپ كەتكەن بولاتتى، دەپ قارىدى. بۇنىڭ مەنىسى

گومىنداڭ، گۇڭچەنداڭ ئىككى پارتىيە ۋە باشقا پارتىيە — گۇ-
روھلار باراۋەرلىك ئاساسىدا بىرلىشىپ، مەركىزىي ھۆكۈمەت
تەشكىللەپ ئورتاق مەسئۇل بولسا، قانلىق كۈرەشلەر يۈز بەر-
مىگەن بولاتتى، دېگەنلىكتىن ئىبارەت. يەنە بەزى چەت ئەل مەتبۇ-
ئاتلىرى، ماڭا ناھايىتى يۇقىرى باھا بېرىپ، مېنى ئاجايىپ ئۇستاد
ئادەم ئىكەن، كۆپ ئەجىر قىلىپ، شىنجاڭ ۋەقەسىنى تېنچلىق
بىلەن ھەل قىلدى، مىللىي دېموكراتىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنى
ۋۇجۇدقا چىقاردى، شىنجاڭ خەلقىنى ۋەتەنگە قايتۇرۇپ كەلدى،
بۇ ئاسان ئىش ئەمەس، ۋاھاكازا دەپ بىر پەس ماختاپ
ئۇچۇرۇۋەتتى.

7 ـ ئاينىك 1 ـ كۈنى يېڭى ھۆكۈمەت قۇرۇلۇپ دېخۋادا
ھەرىللەت خەلقى تېنچلىقنى تەبرىكلەپ چوڭ يىغىن ئۆتكۈزدى.
يىغىندا مەن قىسقىچە نۇتۇق سۆزلەپ، تېنچلىقنى تەكىتلىدىم.
ھازىر تېنچلىقنىڭ قولغا كەلگەنلىكىنى، بىزنىڭ ئۇنى
ئوبدان ساقلىشىمىز، قەدىرلىشىمىز، يۇكسەلدۇرۇشىمىز، بۇ ئار-
قىلىق تېنچلىقنى ئومۇمىيۈزلۈك مەڭگۈ تېنچلىققا ئايلاندۇرۇشىمىز
كېرەكلىكىنى چۈشەندۈردۈم. قانداق قىلغاندا ئومۇمىيۈزلۈك
ۋە مەڭگۈلۈك تېنچلىقنى ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ؟ بۇنىڭدا ئاساسەن
مۇنداق تۆت جۈملە سۆزگە ردئايە قىلىشىق بولىدۇ: جۇڭگو —
سوۋېت دوستلىقىنى ئالغا سۈرۈش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە
قىلىش، خەلقچىللىق سىياسىتىنى يولغاقويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاق-
لىقىنى كۈچەيتىش. بۇنىڭ توۋۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

غۇلجا ۋەقەسىنىڭ تېنچ يول بىلەن ھەل بولغانلىقى مۇنا-
سىۋەتتى بىلەن پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت

— ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، مەڭگۈ تېنچلىقنى
قولغا كەلتۈرەيلى

(مىنگونىڭ 35 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى دېخۋا شەھـ

رىددىكى تېنچلىقنى تەبرىكلەش چوڭ يىغىندا سۆزلەنگەن)
سۆيۈملۈك ھەر مىللەت قېرىنداشلار:

غۇلجا ۋەقەسى تېنچلىق بىلەن ھەل بولدى. كۆپچىلىككە مەلۇمكى، ۋەقە يۈز بېرىپ ھازىرغا قەدەر، بىر يىل سەككىز ئاي ۋاقىت ئۆتتى. ئارىمىيە - خەلقتىن بولۇپ، ھەر ئىككىلا تەرەپتىن قۇربان بولغان ئادەم نەچچە ئون مىڭ دىن كەم ئەمەس. دۆلەت ۋە خەلققە كەلتۈرگەن زىيانمۇ نەچچە مىڭ مىليون يۈەندىن تۆۋەن بولمىدى، نۇرغۇنلىغان ئادەملەر ئۆي - ماكانلىرىدىن ئايرىلدى. نۇرغۇن ئادەملەر ھاياتىدىن ئايرىلدى. بۇ بىۋاستە بولغان زىيان، قالايمىقانچىلىق تۈپەيلىدىن يەتكەن ۋاستىلىق زىياننىڭ سانىنى ھىسابلاپ چىقىش مۇمكىن ئەمەس. مەيلى دۆلەتكە ياكى شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېلىپ ئېيتايلى، بۇ ئىنكار قىلىپ بولمايدىغان بىر زور ۋەقەدۇر.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەقەنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئارزۇسى بىلەن مېنى ئۇرۇمچىگە سۆھبەت ئۈيۈشتۈرۈشقا ئەۋەتكەنىدى. بۇ قېتىمقى سۆھبەت ئۆتكەن يىل 10 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلىنىپ ھازىرغا قەدەر سەككىز ئاي داۋام قىلدى. بۇ جەريانىدا گەرچە نۇرغۇن ئوڭۇشسىزلىقلار، كۆپلىگەن قىيىنچىلىقلار يۈز بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن بىز ھامان بۇ ئوڭۇشسىزلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ۋەقەنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلدۇق.

بۇ قېتىمقى ۋەقەنىڭ تېنچلىق بىلەن ھەل بولۇشى ئەلۋەتتە ئاساسەن مەركەزنىڭ خەلق ئىستىدىكى ئازاب - ئۇقۇبەتنى نەزەردە تۇتۇپ، تېنچلىق سىياسىتىنى ئىجرا قىلىش نىيىتىگە كەلگەنلىكى، شۇنداقلا پۈتۈن ئۇلۇكە خەلقنىڭ كۆڭۈل ۋە ئىددىيە جەھەتتىكى بىردەك ئارزۇ ۋە تەلىپىنىڭ تەقەززاسىدىن بولدى. لېكىن بىز يەنە ئالدى بىلەن ئۇلۇق

دوست خوشنىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا سەممىي مىننەتدارلىق بۇلدۇرىمىز. چۈنكى سۆھبەت داۋامىدا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى بۇ ئىوتتۇرىدا كىبلىشتۇرگۈچى بولۇشقا ماقۇل بولدى. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق مۇۋەققەت باش كونسۇلى يېۋسىيۇ ۋە يېگىددىن تەيىنلەنگەن باش كونسۇل ساۋېلىيوۋلار سىرتتىن يارەدەم بېرىپ، بىزگە چوڭقۇر دوستلۇق قىلىپ، كۆپ يارەدەملەر كۆرسەتتى. بۇنىڭدىن قالسا يەنە غۇلجا ۋەكىللىرى رەھىمجان، ئىوبۇلخەيرى تۆرە، ئىەخمەتجان قاسىملار ۋەقەنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن ئىككى ئىوتتۇرىدا چىپىپ يۈرۈپ، ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى، زور تۆھپىلەر قوشتى. مەن مەركەزگە ۋاكالىتەن بۇ ئۇچەيلەنگىمۇ مىننەتدارلىق بىلدۇرىمەن. بۇندىن باشقا يەنە ھەر مىللەت ھەر ساھەدىكى زاتلارمۇ ۋەقەنىڭ تېنچ ھەل بولۇشى ئۈچۈن ۋاستىلىق ھالدا كۆپ كۈچ چىقاردى، بۇمۇ بىزنىڭ مىننەتدارلىق بۇلدۇرۇشىمىزگە ئەرزىيدۇ.

مەن 5 - ئاينىڭ 6 - كۈنى بىر سۆز قىلغانىدىم، ئۇنىڭدا دۇنيا بويىچە تاجاۋۇزچىلىققا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قىلغاندىن كېيىن دۇنيادىكى ھەرقانداق بىر دۆلەت تېنچلىققا مۇھتاج، تېنچلىقنى ئۈمىد قىلىدۇ، بىزنىڭ جۇڭگوغا جۈملىدىن شىنجاڭغا كەلسەك، بىز تىخىمۇ مۇھتاج، تېنچلىقنى تىخىمۇ ئۈمىد قىلىمىز، دېگەنىدىم.

ھازىر شىنجاڭدا تېنچلىق قولغا كەلدى. بىز ئۇنى ئۇبدان ساقلىشىمىز، سۆيىشىمىز، يۇكسەلدۇرۇشىمىز، شىنجاڭدىكى تېچىلىقنى ئومۇمىيۈزلۈك تېنچلىققا مەڭگۈلۈك تېنچلىققا ئايلاندۇرۇشىمىز لازىم. قانداق قىلغاندا ئومۇمىيۈزلۈك تېنچلىقنى، مەڭگۈلۈك تېنچلىقنى ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ؟ مىنىڭچە ئۇنىڭدا باشقا نەرسە يوق. يەنىلا يېقىندا ئېيلان

قىلغان نۇتۇق بىلەن ھۇراجىئەتنامىدا ئېيتىپ ئۆتكەندەك، جۇڭگو — سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، خەلقچىل سىياسەتنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشتىن ئىبارەت تۆت جۈملە سۆزنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز لازىم. بىز جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز لازىم. سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرىدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرگە قەتئىي يول قويماسلىقىمىز لازىم. ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشىمىز كېرەك. ۋەتەن بىرلىكىنى پارچىلايدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرگە قەتئىي يول قويماسلىقىمىز لازىم. خەلقچىل سىياسەتنى يولغا قويۇشىمىز كېرەك. خەلقچىل سىياسەتكە خىلاپ كېلىدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرنى ھەرقانداق ئادەم ئۈنى پاش قىلىش ۋە توسۇشقا ھەقلىق. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشىمىز كېرەك. مىللەتلەر ئارىسىغا ئىغۋاگەرچىلىك سالىدىغان، مىللىي ماجرا تۇغدۇرىدىغان ھەتتا مىللىي ئۆچمەنلىك قوزغايدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرنى، ھەر قانداق ئادەم پاش قىلىش ۋە توسۇشقا ھەقلىق.

بىراق مەن شۇنى كۆپچىلىككە تەنتەنىلىك بىلەن ئۇقتۇرۇپ ئۆتۈمەنكى، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان تۆت جۈملە سۆزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا يالغۇز ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە يۈلىنىۋىلىش كۇپايە قىلمايدۇ. چوقۇم پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ سەمىمىي ھىمايە قىلىشى ۋە يېقىندىن كۈچ چىقىرىشىغا توغرا كېلىدۇ. بۇ تۆت جۈملە سۆز قانداقتۇ مەلۇم بىر شەخس ياكى بىرەر مىللەتنىڭلا تەلىپى ئەمەس. بەلكى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ بىردەك ئورتاق تەلىپى. بىز ئىشىنىمىزكى، ھەر مىللەت قېرىنداشلارنىڭ بىردەك ھىمايە قىلىشى ۋە كۈچ چىقىرىشى

ئارقىسىدا، بۇ تۆت جۈملە سۆزنى چوقۇم، ئومۇمىۋزلۇك ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئارقىلىق شىنجاڭنىڭ ئومۇمىۋزلۇك مەڭگۈلۈك تىنچلىقنى كاپالەتكە ئىگە قىلالايمىز.

مەن ئۆلكە رەئىسى سۈپىتىم بىلەن كۆپچىلىك ئالدىدا شۇنداق ۋەدە بېرىمەنكى، چوقۇم پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئاددى چاكىرى سۈپىتىدە تۇرۇپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقى ئۈچۈن سەممىي ساداقەتلىك بىلەن خىزمەت قىلىمەن. مۇندىن كېيىن خەلقنىڭ دەرد ـ ئەلىمنى قانداق ھەل قىلىش، خەلقنىڭ بەخت ـ سائادىتىنى قانداق يارىتىش يولىدا پۈتۈن ئەقلىي ۋە جىسمانىي كۈچۈمنى ئايىمايمەن. بۇرۇنقى شىنجاڭ بىر چوڭ زىندان ئىدى، دېدۇق. ئەمدى بىز شىنجاڭنى ئەركىنلىك، باراۋەرلىك گۈلزارىغا ئايلاندۇرىمىز. بىز بۇرۇن شىنجاڭ خەلقى دائىم تەپرىقچىلىق، تېررورلۇق ۋەھىمىسى ئىچىدە ياشاپ كەلدى، ئېتىگىنى كېچىسىگە كۆزى يەتمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى، دېدۇق. ئەمدى بىز ھەر بىر ئادەمنى تىنچ، خاتىرجەم، شاد ـ خورام تۇرمۇشقا ئىگە قىلىمىز. بىز بۇرۇنقى ھەر دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ زور كۆپچىلىكىنى خىيانەتچى، چىرىك ئەمەلدارلار، دېدۇق. ئەمدى بىز ئەمەلدارلىرىمىزنى ساغلام، ساپ، تىرىشچان ھەمدە خەلق ئۈچۈن سەممىي خىزمەت قىلىدىغان ئەمەلدارلاردىن قىلىپ چىقىمىز. بىز ئۆتمۈشتىكى شىنجاڭ خەلقىنى ئېزىلگەن، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىنغان خەلق، دېدۇق. ئەمدى بىز ئادەمگە ئەركىنلىك ۋە بەخت بېرىپ، ھەر قانداق شەكىلدىكى زۇلۇم، ئېكسپىلاتاتسىيەدىن مەڭگۈ خالى قىلىمىز. ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، مۇندىن كېيىن شىنجاڭنىڭ ھەممىلا ئىشىدا ئۆتكەنكى بارلىق يامان ھادىسە، يامان ئادەتلەرنى پاك ـ پاكىزە سۈپۈرۈپ تاشلاپ، دەۋر بۇلغۇچ يېڭى كەيپىيات،

يېڭى ئىستىل ئارقىلىق پۈتۈن ئۆلكە خەلقىغە يېڭى تۈر-
مۇش، يېڭى ھايات يارىتىپ بېرىشىمىز كېرەك. مەن ئۆ-
زۈمنى موشۇ ئارزۇلارنى بىجا قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە
دەپ ئېيتالمايمەن. لېكىن مەندە موشۇنداق سەمىمىيەت،
موشۇنداق ئىشەنچ بار. بولۇپمۇ پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ
ھىمايە قىلىشى ۋە يېقىندىن كۆچ چىقىرىشى، ئۆزگەرتىپ
تەشكىل قىلغاندىن كېيىنكى شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلقچىل
ھۆكۈمەتنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، بۇنى
چوقۇم ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ!

سۈيۈملۈك قېرىنداشلار، غۇلجا ۋاقەسىنىڭ تېنچ ھەل
قىلىنىشىغا ئەگىشىپ، بىز يېڭى بىر دەۋر بۆلگۈچ قۇرۇلۇش
باسقۇچىغا قەدەم قويماقچىمىز. بىز سەنمىنجۇيى ئاسا-
سىدىكى يېڭى شىنجاڭنىڭ يېڭى تارىخىنى يارىتىشىمىز،
شىنجاڭنىڭ تېنچ، بىرلىككە كەلگەن، خەلقچىل، ئىتتىپاق-
لاشقان يېڭى تارىخىنى يارىتىشىمىز، مەڭگۈ تېنچلىقنى، بىرلىككە
كەلگەن، خەلقچىل ئىتتىپاقلاشقان يېڭى تارىخنى يارىتىش-
مىز لازىم. ھازىردىن باشلاپ بۇ يېڭى تارىخنىڭ بىرىنـ
چى باب، بىرىنچى جۈملىسىنى يېزىشقا باشلىشىمىز لازىم.
ئەڭ ئاخىرىدا ئۇنلۇك شۇئار توۋلايلى:

جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرەيلى!
ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلايلى!
دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويايلى!
مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتەيلى!
شىنجاڭنى تەمىرە قىلىشنى باشلايلى!

ياشسۇن جۇڭخۇا مىنگو!
ياشسۇن سەنمىنجۇيى!
ياشسۇن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلار!

سىياسىي پىرىگرامما!

تېنچلىق سۆھبىتىنىڭ 2 - باسقۇچىدا، مەن شىنجاڭ/ ئۆلكـ

لىك ھۆكۈمەتنىڭ سىياسى پروگراممىسىنى مۇھاكىمە قىلىپ تۈزۈشكە خادىملارنى بەلگىلىدىم. بۇنىڭدىكى مەقسەت، بۇندىن كېيىنكى شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشنىڭ يۆنىلىشنى ئېنىق بەلگىلەپ، قەدەمنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ ئورتاق قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت ئىدى. ئوچ ئاي مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ، ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ پىكىرىنى قوبۇل قىلىش ئارقىلىق بىرلايمىھە ئوتتۇرىغا قويۇلدى. يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇدا بەش قېتىم ھەيئەتلەر يىغىنى ئېچىلىپ، بۇ لايىھىنى خەتمۇ - خەت، قۇرمۇ - قۇر تەپسىلى ھەم قىزغىن مۇزاكىرە قىلىپ تۈزىتىش كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن بىردەك ماقۇللاندى، ئۇ مەزمۇن جەھەتتىن سىياسىي، دېموكراتىيە، دىپلوماتىيە، ئىقتىساد، مالىيە، قاتناش، مائارىپ، مەدەنىيەت، سەھىيە قاتارلىق تۈققۇز بابقا بۆلۈندى. ئاساسىي مەقسەد، مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىدا پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تېنچلىقىنى كاپالەتلەندۈرۈپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، دېموكراتىك سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، مىللەتلەرئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، ئورتاق تىرىشىپ، سەنەمنجۇيى ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭ قۇرۇپ چىقىش - تىن ئىبارەت. دىپلوماتىيە بابىدا: (1) جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ھەقىقىي رەۋشتە كۈچەيتىش؛ (2) جۇڭگو - سوۋېت ئىقتىسادىي ھەمكارلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش؛ (3) جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىلىم - پەن مۇناسىۋىتىنى راۋاجلاندۇرۇش، دېگەن ئوچ ماددا ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

پروگراممىا ماقۇللاندى. مەن بۇنىڭدىن خېلىلا مەمنۇن بولدۇم. پروگراممىا ئۆز بويىچە يولغا قويۇلىدىغانلا بولسا، ھەرمىللەت خەلقىنىڭ كۆڭۈل مايىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈپ، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلغىلى، زىممىن، ئىگىلىك ھوقۇقىنىڭ پۈتۈنلىكىنى قوغداپ قالغىلى، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ مەڭگۈلۈك بايلىقى، بەختلىك تۇرمۇشى ئۈچۈن ئا-

ساس سالغىلى بولىدۇ، دەپ ھېسابلىدىم. ئەلۋەتتە، پروگراممىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ زور كۈچ بىلەن يارداەم بېرىپ قوللىشىغا توغرا كېلىدۇ. بولۇپمۇ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش بىلەن مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدىن ئىبارەت ئىككى جەھەتكە نۇرغۇن مىقداردا ئادەم كۈچى، ماددىي-ماليە كۈچى سەرپ قىلىنمىسا ئىش ھەل بولمايدۇ.

سىياسىي پروگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭ ئۇلۇكلىك ھۆكۈمەتنىڭ پروگراممىسى

مىنگو 35-يىلى 7-ئاي 18-كۈنى

(ئۇلۇكلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرىنىڭ 2-قېتىملىق يىغىندا ماقۇللانغان)

شىنجاڭ ئۇلۇكلىك ھۆكۈمەت مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكىدە پۈتۈن ئۇلۇكنىڭ تېنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىدۇ. ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىدۇ. دېموكراتىك سىياسەتنى يۈرگۈزىدۇ. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىدۇ. ھەمدە خىيانەتچىلىكنى ھەقىقىي رەۋىشتە قەتئىي چەكلەيدۇ. زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى قەتئىي مەنئىي قىلىدۇ، قىمار، ئويناشنى قەتئىي چەكلەيدۇ، پۈتۈن ئۇلۇكە خەلقىغە رەھبەرلىك قىلىپ، سەنئەتچىلىك ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش ئۈچۈن بىرلىكتە تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ. پۈتۈن ئۇلۇكە خەلقىنى تېنچ، ئەركىن، پاراۋان، شات-بەختىيار تۇرمۇشتىن مەھرۇم بەھرىمەن قىلىش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى سىياسىي پروگراممىنى ئالاھىدە تۈزۈپ چىقىلدى:

A سىياسىي

1. دېموكراتىك سىياسەتنى يۈرگۈزۈپ، خەلق سىياسىي ئىشلارغا قاتناشىدىغان تولۇق ھوقۇققا ئىگە قىلىنىدۇ.

2. خەلقنىڭ ئىدىيە، سۆز، مەتبۇئات، يىغىلىش، تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش، ئولتۇراقلىشىش، كۆچۈش، جىسمانىي، مال-مۈلۈك جەھەتتىكى تولۇق ئەركىنلىكى قانۇن بويىچە كاپالەتكە ئىگە قىلىنىدۇ.

3. خەلقنى قانۇنسىز قولغا ئېلىش، سولاش ياكى جازالاشقا يول قويۇلمايدۇ. ھوقۇقلۇق ئورگانىنىڭ قانۇنىي تەرتىپلىرىدىن ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ قولغا ئېلىشقا، سوراق قىلىشقا ياكى جازالاشقا بولمايدۇ.

ھەرقانداق ئىدارە ياكى دىنىي تەشكىلاتلارنىڭ ئادەمگە تەن جازاسى بېرىشى مەنئىي قىلىنىدۇ.

4. خوتۇن-قىزلارنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، قانۇنىي، مائارىپ جەھەتلەردە جەمئىيەتتە تۇتقان ئورنىنىڭ باراۋەرلىكى كاپالەتكە ئىگە قىلىنىدۇ.

قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش يولغا قويۇلۇپ، خەلقتە قانۇنغا بويسۇنۇش ئادىتى تىكلىنىدۇ.

مۇشۇ ئۆلكىدىكى ئۇرۇپ - ئادەتلەرگە ئويغۇنلىشىش ئۈچۈن، ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئىتى، ئالاھىدە خىلدىكى خەلق جىنايى ئىشلار قانۇن نىزامى لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقىپ مەركەزنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىشىگە سۇنىدۇ. ئەدلىيە ئورگانلىرى ئىچىدە، شۇ يەردىكى مۇنەۋۋەر كادىرلارنى ئىشقا قويۇپ، ئورگانلارنىڭ مۇكەممەللىكىنى ساقلاپ قېلىش لازىم.

5. خەلق ئىرادىسى بىلەن سايلىنىدىغان ھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭ سايلىمىنى ئومۇمىۋۈزلۈك، باراۋەرلىك مەخپىيەتلىك يولى بىلەن ئېلىپ بېرىش كېرەك. تىزگىنلەشكە، كۆز بويىاشقا مۇتلەق يول قويۇلمايدۇ.

6. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىنكى ئۇچ ئاي ئىچىدە، ناھىيىدىن تۆۋەن دەرىجىلىك

جىلىك خەلق ئىرادىسى بىلەن سايلىنىدىغان ئورگانلارنى سايلاپ چىقىش دەم يېزا ـ بازارلاردىكى ئاپتونومىيە خادىملىرىنى ۋە ناھىيىنىڭ ھاكىملىرىنى سايلاپ بولۇش، بۇنىڭ تەرتىبى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقى بويىچە بېكىتىلىدۇ.

7. ھەردەرىجىلىك سەنىيىخۇي ھەيئەتلىرى ئۆزى بىلەن تەڭ دەرىجىلىك ھۆكۈمەتكە نازارەت قىلىش ۋە ھەمكارلىشىش ھوقۇقىغا ئىگە.

8. ھەر دەرىجىلىك مەمۇرى كادىرلارنى، شۇ يەردىكى ھەر مىللەتنىڭ مۇنەۋۋەر زاتلىرى ئىچىدىن تالىلاپ ئۆستۈرۈش ۋە ئىشقا قويۇش لازىم.

9. دۆلەتنىڭ مەمۇرى ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىدا بولىدىغان ئالاقىلاردا دۆلەت يېزىقى بىلەن مۇسۇلمان يېزىقى تەڭ قوللىنىلىدۇ. خەلق ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا خەت ـ ئالاقە سۈنسا يالغۇز شۇ مىللەتنىڭ يېزىقىنى ئىشلەتسە بولىۋېرىدۇ.

10. خىيانەتچىلىك ۋە خىزمەتتە مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىش قەتئىي مەنئىي قىلىنىدۇ. ئەمەلدارلارنىڭ خەلق مەنپەئىتىگە خىلاپلىق قىلىشىغا قەتئىي يول قويۇلمايدۇ ھەمدە خەلقنىڭ بۇنداق ئىشلارنى پاش قىلىشىغا رۇخسەت قىلىنىدۇ.

11. قىمار، ئەپيون، نەشە، زەھەرلىك چېكىملىكلەر قەتئىي مەنئىي قىلىنىدۇ.

B مىللەت

1. مىللەتلەر سىياسىي، ئىقتىسادىي، قانۇنىي، مائارىپ جەھەتلەردە بىردەك باراۋەر بولىدۇ.

2. مىللەتلەرنىڭ ئۆزئارا ھورمەت قىلىش، ئۆزئارا

ئىناق بولۇش، ئۆزئارا يارده‌م بېرىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، سه‌ممىي ئىتتىپاقلىق ئه‌مه‌لگه ئاشۇرۇلىدۇ.

3. مىلله‌تله‌رنىڭ ئه‌زه‌لدىن ساقلىنىپ كېلىۋاتقان تىل، يېزىق، تىياتىر - به‌دىئىي - سه‌نئه‌ت ۋه بارلىق مه‌ده‌نىيه‌تلىرى جارى قىلدۇرۇلىدۇ.

4. مىلله‌تله‌رنىڭ دىنىي ئېتىقادىنى ئه‌ركىنلىكىگه هۆرمه‌ت قىلىنىدۇ. دىنىي كه‌مىستىشىله‌ر بىكار قىلىنىدۇ.

5. مىلله‌تله‌ر ئارا مۇهه‌ببه‌تكه بۆلگۈنچىلىك قىلىدىغان، مىلله‌تله‌ر ئىتتىپاقىغا بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان ۋه مىلله‌تله‌ر ئارىسىدىكى بىر، بىرىنى هاقارەت قىلىدىغان، په‌س كۆرىدىغان، ئۆچ - ئاداۋەت كه‌لتۈرۈدىغان سۆز - هه‌ركه‌تله‌ر قه‌تئىي تۈزىتىلىدۇ ۋه چه‌كلىنىدۇ.

6. مىلله‌تله‌رنىڭ قوشۇلۇپ كېتىشىنىڭ ئالدى ئېلىنىپ، مىلىي ئۆرپ - ئاده‌ت، دىنىي ئېتىقاتقا بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان قىلمىشلار چه‌كلىنىدۇ هه‌مده ئاز سانلىق مىلله‌تله‌رگه ئالاهىده يارده‌م بېرىلىدۇ.

C دىپلوماتىيه

1. جۇڭگو — سوۋېت دوستلۇقى هه‌قىقىي ئالغا سۈرۈلىدۇ.

2. جۇڭگو — سوۋېت ئىقتىسادىي هه‌مكارلىق مۇناسىۋىتى ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

3. جۇڭگو - سوۋېت ئوتتۇرىسىدىكى مه‌ده‌نىيه‌ت، ئىلىم - په‌ن مۇناسىۋىتى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ.

4. هه‌ر قايسى ئه‌لله‌ر بىله‌ن بولغان دوستانه سودا ۋه ئىلىم - په‌ن مۇناسىۋه‌تلىرى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ.

5. هه‌ر قايسى مۇناسىۋه‌ت دۆله‌تلىرى (جۈملىدىن سو-

16. تاشقى سودىغا نسبەتەن ئېيتقاندا، مەركىزىي ھۆ-
كۈمەتنىڭ چەت ئەللەر بىلەن تۈزۈشكەن سودا كېلىشىمىدىكى
بەلگىلىمىلەر بويىچە، خەلققە ئەركىن تىجارەت قىلىش ھو-
قۇقى بېرىلىدۇ.

17. ئىشلەپچىقىرىش، ئىستېمال، ترانسپورت قاتارلىق
ھەمكارلىق كەسىپلىرى پائال تەشەببۇس قىلىنىدۇ.

18. مەركەز ۋە مەزكۇر ئۆلكىنىڭ پۇل مۇئامىلە ئور-
گانلىرىنى ئىشقا سېلىپ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، سانا-
ئەت، سودا تارماقلىرىغا ھەر خىل پۇل قەرز بېرىش ۋە
ھەمكارلىق قەرز پۇلى بېرىش يولغا قويۇلىدۇ.

19. مەركەزنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە ھۆكۈمەت باشقۇ-
رۇشىدىن سىرت بولغان ھەر خىل سانائەتلەرنى خەلقنىڭ
باشقۇرۇشى رىغبەتلەندۈرۈلىدۇ ياكى ھۆكۈمەت ۋە سودا-
گەرلەر بىللە باشقۇرۇش ئۇسۇلىنى قوللىنىشقىمۇ بولىدۇ.
بىراق ئاناپول قىلىۋېلىشقا ياكى يالغۇز ئىگىلىۋېلىشقا
بولمايدۇ.

E ماليىە

1. ماليىە جەھەتتە ئۆز - ئۆزىنى تولۇق تەمىن ئېتىش
مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن، ئىگىلىك راۋاجلاندۇرۇلۇپ ئىش-
لەپچىقىرىش ئۆستۈرۈلىدۇ.

2. ھەر خىل باج - سېلىقلارنى ئېلىش ئىشى مەر-
كەزنىڭ قانۇن - پەرمانلىرىغا ئۇيغۇن بولۇشى ھەمدە خەلق
تۇرمۇشى بىلەن خەلق ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشقا دەخلى
يەتكۈزمەسلىك پرىنسىپ قىلىنىشى كېرەك.

3. پۇل تۈزۈمى بىرلىككە كەلتۈرۈلىدۇ. بەلگىلىك مۇد-

دەت ئىچىدە ئۆلكە پۇلى تارقىتىلمىشتىن توختايدۇ. ھەمدە ھازىر يولغا قويۇلۇۋاتقان نىسبەت بويىچە يىغىۋېلىنىدۇ (قو-شۇمچە ئەسكەرتىش: مۇشۇ ماددا ساقلاپ قېلىنىپ، ئىككىنچى گۇرۇپپىغا تاپشۇرۇپ مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرى يىغىندا ماقۇللىنىدۇ).

4. شىنجاڭ سودا بانكىسى ئۆلكىلىك بانكىغا ئۆزگەر-تىلىپ تەشكىل قىلىنىدۇ. ھەمدە خەلقنىڭ قانۇن بويىچە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق سودا - سانائەتكە ئوخشاش خا-راكتېردىكى بانكا تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىشىغا يول قويۇلىدۇ.

5. ئۆلكە مالىيىسىدە ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەش تەلىپىگە يېتىشتىن ئاۋۋال، مەركەزنىڭ داۋاملىق قوشۇمچە ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلىش كېرەك. ھەر خىل قۇرۇلۇشلارغا كېرەكلىك خىراجەت ئۈستىدە، مەركەزدىن ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە قوشۇمچە ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلىش كېرەك.

6. ئۆلكىدىكى ئىدارىلارنى ئىخچام قىلىش، زۆرۈرىيىتى بولمىغان ئىدارە ۋە خادىملارنى ئىمكانقەدەر قىسقارتىش لازىم.

7. ھەر خىل قانۇنسىز چاچقان ئالۋاڭ ۋە شەكىلى ئۆزگەرگەن بارلىق سېلىقلار قەتئىي چەكلىنىدۇ.

F قاتناش

1. ئۆلكە ئىچى — سىرتىدىكى قاتناش راۋاجلاندۇرۇ-لۇپ، مەزكۇر ئۆلكىنىڭ ئىقتىسادىي، مەدەنىي تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

2. مەركەزدىن لوكخەي تۆمۈر يولىنى تېز ۋاقىت ئى-چىدە مەزكۇر ئۆلكىگە تۇتاشتۇرۇشنى ھەمدە پىلانلىق تۈر-دە ئۆلكە ئىچىدە، تۆمۈر يول قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىشنى

تەلەپ قىلىش كېرەك.

3. مەركەزدىن تېز ۋاقىت ئىچىدە ئۆلكە ئىچىدىكى دۆلەت مۇداپىئە يولىنى ئۆلچەمگە لايىق رەتلەش - ياساش تەلەپ قىلىنىدۇ.

4. ئۆلكە، ناھىيە ۋە يېزا - قىشلاقلارغا بارىدىغان يوللارنى ياساش، راۋانلاشتۇرۇش ئىشى قارارلىق ھالدا تېز ئېلىپ بېرىلىدۇ.

5. ئۆلكە سىرتى بىلەن بولغان ھاۋا قاتناش ئىشى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ ھەمدە پىلانلىق تۈردە ئۆلكە ئىچىدىكى ھاۋا يوللىرى ئېچىلىدۇ.

6. دەريا ئېقىنلىرى راۋانلاشتۇرۇلۇپ، ئىچكى دەريالاردا قاتناش يوللىرى ئېچىلىدۇ.

7. ھەر خىل قاتناش ۋاستىلىرى كۆپەيتىلىدۇ، ئات - ئۇلاغ ترانسپورتى كۆچەيتىلىدۇ.

8. پوچتا - تېلېگراف ئىشلىرى تولۇقلىنىدۇ ھەمدە پۈتۈن ئۆلكە بويىچە رادىئو تورلىرى يولغا قويۇلىدۇ.

9. قاتناش تېخنىك خادىملىرى ۋە باشقۇرغۇچى خادىملار كۆپلەپ يېتىشتۈرۈلىدۇ.

G ماۋارىپ

1. دۆلەت كۆز قارىشى ۋە مىللىي ئالاھىدە ئىگە، جىسمانىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ساغلام بولغان دۆلەت گراژدانلىرى يېتىشتۈرۈلىدۇ.

2. مەجبۇرىي ماۋارىپى يولغا قويۇلۇپ، ماۋارىپ ئومۇملاشتۇرۇلىدۇ.

3. ئورۇمچىدە ئۆلكە دەرىجىلىك ئالىي مەكتەپ (جۈملىدىن يېزا ئىگىلىك - چارۋىچىلىق ئىنىستىتوتى، تەبىئىي پەن

لەر ئىنستىتوتى، تىببىي ئىنستىتوت، قاتناش ئىنستىتوتى، پىداگوگىكا ئىنستىتوتى، ئەدەبىيات - قانۇن ئىنستىتوتى قاتارلىقلار) قۇرۇلۇپ، ئالىي ئىختىساسلىق قۇرۇلۇش خادىملىرى يېتىشتۈرۈلمىدۇ.

4. مۇشۇ ئۆلكىنىڭ قۇرۇلۇش ئېھتىياجىغا ماسلاشقان ھالدا ھەر خىل تېخنىكومىلار ياكى كەسپىي مەكتەپلەر قۇرۇلۇپ، ئوتتۇرا قاتلام ۋە ئاساسىي قاتلاملار ئۈچۈن ئىختىساسلىق خادىملار يېتىشتۈرۈلمىدۇ.

5. ھازىرقى ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەكتەپلەر رەتكە سېلىنىپ تولۇقلىنىدۇ ھەمدە رايونلار بويىچە مۇددەتكە ئايرىپ كۆپەيتىپ قۇرۇلىدۇ.

6. دارىلمۇئەللىملەر كۆپەيتىپ قۇرۇلۇپ، ھەر مىللەت ياشلىرى كۆپلەپ يېتىشتۈرۈلىدۇ، باشلانغۇچ مەكتەپ مۇئەللىملىرى تولۇقلىنىدۇ ھەمدە مۇئەللىملەر كورسى ئېچىلىپ ھازىرقى باشلانغۇچ مەكتەپ مۇئەللىملىرى قارارلىق تەربىيىلىنىدۇ.

7. خەلق مەكتەپلىرى، مەركىزىي مەكتەپلەر ۋە بالىلار باغچىلىرى ئومۇمىيۈزلۈك تەسىس قىلىنىدۇ.

8. ياشانغانلارنى قوشۇمچە ئوقۇتۇش يولغا قويۇلۇپ ساۋاتسىزلىق تۈگىتىلىدۇ.

9. باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە شۇ مىللەتنىڭ تىل-يېزىقىدا دەرس ئۆتۈلىدۇ. لېكىن ئوتتۇرا مەكتەپلەردە دۆلەت تىلى ئوقۇشتا تېگىشلىك دەرس قىلىنىدۇ. ئالىي مەكتەپلەردە بولسا، ئوقۇش - ئوقۇتۇش ئېھتىياجىغا ئاساسەن دۆلەت تىلى بىلەن مۇسۇلمان تىلى تەڭ قوللىنىلىدۇ.

10. ھەر خىل شەخسىي مەكتەپلەرنىڭ دەرىسلىك ئۆلچىمى ۋە ئوقۇتقۇچىلىرى ئادەتتىكى مەكتەپلەرنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە بولىدۇ.

11 خەلق ئاقارتىش يۇرتلىرى، كۆتۈپخانا، قىرائەتخانا، ئاممىۋى تەنتەربىيە مەيدانى قاتارلىقلار قارارلىق ئومۇمىيۈزلۈك تەسىس قىلىنىپ، ئىجتىمائىي مائارىپ راۋاجلاندۇرۇلىدۇ.

12. قارارلىق يوسۇندا ئىچكى ئۆلكىلەرگە ۋە چەت ئەللەرگە ئوقۇغۇچى ئەۋەتىلىدۇ.

T مەدەنىيەت

1. ئىلىم - پەن ئەركىنلىكى كاپالەتلەندۈرۈلىدۇ. ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرى رىغبەتلەندۈرۈلىدۇ.

2. مىللەتلەرنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان مەدەنىيىتى جارى قىلدۇرۇلۇپ مىللىي ئەدەبىيات - سەنئەت، ئۇسسۇل، رەسساملىق ۋە ھەر خىل ئەدەبىي - سەنئەتلىرى تەشەببۇس قىلىنىدۇ.

3. مەزكۇر ئۆلكىمىز بىلەن ئىچكى جايلار ۋە چەتئەللەر ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

4. چوڭ كۆلەمدە تەھرىر ـــ تەرجىمە ئىدارىسى تەسىس قىلىنىپ، ھەر مىللەت يېزىقىدىكى ئۇغەت، ئەدەبىيات، قانۇن، ئوقۇ - ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرى ۋە ھەر خىل تەبىئىي پەن، ئىجتىمائىي پەن، ئەدەبىيات - سەنئەت قاتارلىقلارغا دائىر مەشھۇر ئەسەرلەر تۈزۈپ تەرجىمە قىلىنىپ نەشر قىلىنىدۇ.

5. رايونلار بويىچە موزېي، كۆرگەزمىخانىلار تەسىس قىلىنىپ، ئۆلكىمىزدىكى ھەر خىل ماددىي بايلىقلار، قەدىمىي تارىخىي يادىكارلىقلار ئۈستىدە تەپسىلىي قېزىش، رەتلەش، تەتقىق قىلىش يولغا قويۇلىدۇ.

6. هەر خىل مىللىي سەنئەت سارايلىرى، تىياتىرخانىلار، مۇزىكا ئىنستىتوتلىرى قارارلىق ھالدا قۇرۇلىدۇ.

7. ئاخباراتچىلىق ۋە كىنوچىلىق ئىشلىرى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ.

R سەھىيە

1. ساقلىقنى ساقلاش تەدبىرلىرى كۈچەيتىلىپ، خەلق تەنتەربىيىسى تەشەببۇس قىلىنىدۇ، ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراشقا ئەھمىيەت بېرىلىدۇ.

2. ئاممىۋى تازىلىققا ھەقىقىي تۈردە ئەھمىيەت بېرىلىپ، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش خىزمىتى كۈچەيتىلىدۇ. تارقىلۇچان كېسەللەر ۋە يۇقۇملۇق كېسەللەرنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، داۋالاش خىزمىتى كەڭ دائىرىدە يولغا قويۇلىدۇ.

3. ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش تۈزۈمى تەلەتۈكۈس يولغا قويۇلىدۇ، ھۆكۈمەت قارمىقىدىكى دوختۇرخانىلار كەڭەيتىلىدۇ ھەم تولۇقلىنىدۇ.

4. دورىگەرلىك سايمانلىرى ۋە ئورگانلىرى كەڭەيتىلىدۇ.

5. تىبىي دورىگەرلىك بويىچە ئىختىساسلىق خادىملار كۆپلەپ يېتىشتۈرۈلىدۇ.

6. تۇغۇت خادىملىرى يېتىشتۈرۈلۈپ، تۇغۇت ئورۇنلىرى تەسىس قىلىنىدۇ.

7. ساناتوريىيە، دەم ئېلىش ئورۇنلىرى قۇرۇلۇپ، جايلاردىكى ئارشاڭلار رەتكە سېلىنىدۇ.

8. جايلاردىكى خەلقلەر مەبلەغ چىقىرىپ ھەمكارلىشىپ باشقۇرغان دوختۇرخانىلارنى قۇرۇش رىغبەتلەندۈرۈلىدۇ.

9. بالدۇر توي قىلىشتەك ناچار ئادەتلەر چەكلىنىدۇ.

10. يەرلىك تۈپىلار تەكشۈرۈلۈپ رەتلىنىدۇ.
بۇ پروگراممىا ماقۇللانغان چاغدا مەن يەنە بىر ئاز سۆز قىلدىم: ھەيئەتلەر:
شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىي پروگراممىسى ئالدىنقى ھەپتىدىكى ئۇچ كۈن ئىچىدە ئېچىلغان ھۆكۈمەت ھەيئىتىنىڭ 4 ـ قېتىملىق يىغىندا قىزغىن مۇزاكىرە قىلىنىپ، ئالتە ھەيئەتتىن تەركىپ تاپقان گۇرۇپپىنىڭ بۇنى دۆلەت يېزىقى ۋە ئۇيغۇر يېزىقىدا رەتلەپ چىقىشقا تاپشۇرۇلغان ئىدى. بۇگۈن ئۇ (18 ـ چېسلا) دوكلات تەرىقىسىدە رەسمىي ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ. ھەر قايسى ھەيئەتلەرنىڭ رازىلىقىدىن ئۆتتى؛ بۇنىڭ بىلەن ئۇ رەسمىي قارارىدىن ئۆتكەن بۇلدى.
بۇ سىياسىي پروگراممىا، ئىنتايىن ئەستايىدىل تەرتىپلەردىن ئۆتۈپ ماقۇللاندى. ھەر بىر سۆز ھەر بىر جۈملىگىچە كۆپچىلىك تەپسىلى ئويلاندى ۋە قىزغىن مۇزاكىرىلەر ئېلىپ باردى. بۇنى شىنجاڭدا دەۋر بۆلگۈچ تارىخىي خارەكتېرلىك ھۇججەت دەپ قاراشقا بولىدۇ. ھۆكۈمىتىمىزنىڭ 25 نەپەر ھەيئىتى بۇنىڭدىن كېيىن بۇنى سەممىي ساداقەتلىك بىلەن يۈرگۈزۈشى، سۆز ـ ھەرىكەتتە مۇشۇ پروگراممىغا خىلاپلىق قىلماسلىقى لازىم. چۈنكى بىز بۇ ھۇججەتنى ئۇلكە دائىرىسىدىلا ئېلان قىلىپ قالماستىن بەلكى پۈتۈن مەملىكەتكە ئېلان قىلىمىز، ھەمدە پۈتۈن دۇنيادىكى ئەربابلار بۇنىڭدىن خەۋەر تاپىدۇ. مەن شۇنداق ئويلايمەنكى، مەملىكەت بويىچە ئاساسى قانۇن سىياسىتى يولغا قويۇلماي تۇرۇپ، بىزنىڭ مۇشۇنداق بىر سىياسىي پروگراممىغا ئىگە بولىشىمىز، ھەر قايسى ئۇلكىلەر ئۈچۈن ئۇلكە يارىتىپ بەردى. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، مۇشۇ ھۇججەت ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن بىز يالغۇز پۈتۈن ئۇلكە

خەلقى ئالدىدىلا جاۋابكار بولۇپ قالماستىن بەلكى، پۈتۈن مەملىكەتتىكى زاتلار ئالدىدىمۇ جاۋابكار بولىمىز. شۇڭا كەلـ گۈسىدە مەيلى قانداق قىينچىلىقلارنىڭ يۈز بېرىشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنى يۈزدە - يۈز ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز كېرەك. بىز شىنجاڭ خەلقىنى قۇرۇق سۆز بىلەن ئالدىساق بولمايـ دۇ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى زاتلارنى ئالدىساق بولمايدۇ. شەخسەن ئۆزەمنىڭ ئىنقىلاب بىلەن شوغۇللىنىپ كەلگىنىمـ گە 30 يىلدىن ئاشتى. يېشىمۇ ئاتمىشقا بېرىپ قالدى. ھاياتىمدا ھەرگىز يالغان سۆز ياكى ساختا ھەرىكەتتە بو- لۇپ باققان ئەمەسمەن. بۇنى ئۆزەمنىڭ 30 يىللىق ئىنقـ لابىي تارىخىم ۋە كىشىلىك پەزىلىتىم ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا مەن بۇ سىياسىي پروگراممىنى ساداقەتلىك بىلەن ئىجرا قىلىدىغىنىمغا قەتئىي ئىشىنىمەن. ھەر قايسى ھەيئەتلەر- نىڭ بۇ قېتىمقى يىغىن داۋامىدا مۇشۇ پروگراممىغا تۇتقان پوزىتسىيىسىنىڭ ئەستايىدىللىقى ۋە ئېتىبار بەرگەنلىكىگە قاراپ، ھەيئەتلىرىمىزنىڭمۇ بۇنى چوقۇم سەمىمىيەتلىك بىـ لەن ئىجرا قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن!

بۇ پروگراممىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىكى زۆرۈر شەرتلەر- دىن مەركەزگە ئائىتلىرىنى، مەن چوقۇم كۆچۈمنىڭ يېتـ شىچە بىجا كەلتۈرىمەن. مەسىلەن: خىراجەت جەھەتتە مەر- كەزدىن يارىدەم قوشۇپ بېرىشكە تىگىشلىكلىرىنى ئىمكانى- يىتىمىنىڭ بىرىچە تەلەپ قىلىپ ئالىمەن، يەرلىككە ئائىت- لىرى بولسا، خەلق قىزغىنلىق بىلەن ھىمايە قىلىپ يېقىنـ دىن يارىدەم كۆرسىتىشى، ھەر بىر ھەيئەتلەر بۇ جەھەتتە تەشۋىق - تەرغىپ قىلىپ يېتەكچىلىك خىزمىتىنى ئىشلە - شى لازىم. بۇ پروگراممىنىڭ پۈتۈن روھى، ئۆلكىلىك ھۆ- كۈمەت ھەيئەتلىرىنىڭ ۋەزىپە ئۆتكۈزۈۋېلىش قەسەمنامىسـ دا ئېيتىلغان پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تېنچلىقىغا كاپالەت بېرىمىز،

ۋەتەن بىرلىكنى ھىمايە قىلىمىز، دېموكراتىك سىياسىتىنى يۈرگۈزىمىز، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىمىز، دېگەن سۆزدىن ئىبارەتتۇر. بۇ 4 جۈملە سۆزنىڭ بىرىنچى جۈملىسى ئومۇمىي نىشان بولىدۇ. بىز ئەڭ ئەساسلىقى پۈتۈن ئۇيغۇرلىرىمىز مەڭگۈلۈك تىنچلىقنى كاپالەتلىك قىلىشىمىز كېرەك. قانداق قىلغاندا مەڭگۈلۈك تىنچلىققا كاپالەتلىك قىلىش مەقسىدىگە يەتكىلى بولىدۇ؟ مەن 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئېلان قىلغان «پۈتۈن ئۇيغۇرلىرىدىكى قىرىنداشلارغا مۇراجىئەت» دە مۇنداق 4 جۈملە سۆزنى ئوتتۇرىغا قويدۇم، يەنى جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش؛ ۋەتەن بىرلىكنى ھىمايە قىلىش؛ دېموكراتىك سىياسىتىنى يولغا قويۇش؛ مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش. مۇندىن كېيىن بۇ پروگراممىنىڭ ھەر بىر مادداملىرىنى قانداق ئىزچىللاشتۇرۇش كېرەك، بىز بارلىق ھەيئەتلەر ئورتاق جاۋابكار بولىمىز، ئەلۋەتتە، لېكىن شۇنداقتىمۇ بۇنىڭدا ئىش تەقسىم قىلىپ ھەمكارلىشىش روھى بولۇش كېرەك. مەسىلەن ئالايلۇق، يۇقىرىدىكى 4 جۈملە سۆز ئىچىدە، مەركەز بىۋاسىتە تەيىنلىگەن ئون ھەيئەتنىڭ جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى كۈچەيتىش ۋە دېموكراتىك سىياسىتىنى يولغاقويۇش، دېگەن ئىككى جۈملە سۆزگە نىسبەتەن ئۆز ئۈستىگە ئالغان جاۋابكارلىقى ئالاھىدە زورراق. يەرلىكتىن كۆرسىتىلگەن 15 ھەيئەتنىڭ ۋەتەن بىرلىكنى ھىمايە قىلىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش دېگەن ئىككى جۈملە سۆزگە نىسبەتەن ئۆز ئۈستىگە ئالغان مەسئۇلىيىتى ئالاھىدە زورراق، تېخىمۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتساق، مەسىلەن، مەن بىلەن ئىككى نەپەر مائاۋدىن رەئىسىنىڭ مەرتىۋىسىنى سېلىشتۇرغاندا مېنىڭ جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇشقا نىسبەتەن جاۋابكارلىقىم كۆپرەك بولىدۇ؛

مائا ۋىن رەئىس ئەخمەدجان ۋە بورھانلارنىڭ ۋەتەن بىر-
لىكىنى ھىمايە قىلىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىشكە
نىسبەتەن جاۋابكارلىقى ئېغىرراق بولىدۇ. لېكىن مەن شۇ-
نى ئىخلاس بىلەن چۈشەندۈرۈپ ئۆتەيكى، مېنىڭ ئىش ھەم-
كارلىقى دېگىنىم،ھەر بىر ئادەمنىڭتۇتقان ئورنىنىڭ ئوخ-
شاش بولمىغانلىقىدىن ئۇلارنىڭ ئۆز ئۈستىگە ئالغان مەس-
ئۇلىيىتىمۇ ئېغىر - يېنىكلىكتە خېلى پەرقلىنىدۇ، دېگەن-
لىكتىن مۇبارەت. بۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق مەنانى ئۆز
ئىچىگە ئالمايدۇ. بىزنىڭ سىياسىي پروگراممىمىز بىر پۈ-
تۈن نەرسە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىر پۈتۈن گەۋدە. بىز-
نىڭ 25 كىشىلىك ھەيئىتىمىزمۇ بىر گەۋدە بولۇپ ئور-
تاق مەسئۇل بولۇشى لازىم.

مەن بۇگۈن بۇ پروگراممىنىڭ رەسمىي ماقۇللانغانلىقىغا
ئىنتايىن خۇشال، بۇنىڭدىن ئىنتايىن ئۈمىدۋار. چۈنكى
مېنىڭچە خەلقنىڭ بايىاشاد، ئەركىن، شاد خورام، بەختە-
يار، داغدام يولغا مېڭىشى يەنى سەنمىنجۇيى ئاساسىدا
يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشنىڭ ئاساسىي سىلىندى، دەپ ھېسابلاي-
مەن. شۇ نەرسە ئېسىمدىكى، ئۆتكەن قېتىمقى ئۆلكىلىلىك
ھۆكۈمەن يىغىندا، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەدجان: «مېنىڭچە
سىياسىي پروگراممىا ئەمەلدە كۆرسىتىلىدىغانلار بولسا، شىن-
جاڭ جەزمەن باغۇ - بوستانلىققا ئايلىنىدۇ» - دېگەنىدى.
مەن بۇ سۆزگە تامامەن قوشۇلىمەن. بىز 25 نەپەر ھەيئەت
ئەزانىڭ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى، پۈتۈن ئۆلكە
خەلقىنىڭ قىزغىن ھىمايە قىلىشى ۋە يارىدەم كۆرسىتىشى ئار-
قىسىدا شىنجاڭ چوقۇم جۈگگونىڭ باغۇ - بوستانىغا، دۇنـ
يانىڭ باغۇ - بوستانىغا ئايلىنىدۇ.

نۆۋەتتە سىياسىي پروگراممىمىز گەرچە ئېلان قىلىنغان
بولسىمۇ، لېكىن ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئىتى قۇرۇلغاندىن كې-

يمن، يەنە تېخى ئۇلارنىڭ ئېتىراپ قىلىشى ئۈچۈن يوللىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مەركەزنىڭ تەكشۈرۈپ ئەنگە ئېلىشى ئۈچۈن سۈرۈلىدۇ، ھىراق بۇ پەقەت رەسمىيەت مەسىلىسى، چۈنكى مەركەز بىزنىڭ مۇشۇنداق قىلىشىمىزنى چوقۇم قوللايدۇ. سەنىيىۋي بولسا خەلققە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئورگان، بىزنىڭ مۇشۇنداق قىلىشىمىزنى ئۈمىد قىلىشىمۇ چوقۇم.

بۇگۈن ھەممەيلەن بۇ مۇھىم لايىھەنىڭ قاراردىن ئۆتۈپ كەتكىنىگە نىسبەتەن شادلىق، خوشاللىق ھېس قىلماقتىمىز. مەن بۇگۈنكى يىغىنغا قاتناشقان چەتتىن ئىشتىراك قىلغان بارلىق ھەيئەتلەر ۋە ئەپەندىلەرنى بىردەك ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، دەۋر بۇلگۇچ تارىخىي خاراكتېرلىك بۇ ھۇججەتكە ئاۋاز بېرىشىنى تەكلىپ قىلىمەن! ھەممە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىكى بارلىق ھەيئەتلەرنىڭ سىياسىي پروگراممىنى سەمىمىي ساداقەتلىك بىلەن ئىجرا قىلىشتەك مەسئۇلىيەتنى ئورتاق ئۈستىگە ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئۆتىمەن! (پۈتۈن زالدىكىلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ئالقىش ساداسىنى ياڭراتتى)

ماۋاۋىن رەئىس ئەخمەدجان بىلەن ماۋاۋىن رەئىس بورھان قىسقىچە سۆز قىلىپ ئۆتتى. بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ماۋاۋىن رەئىس ئەخمەدجاننىڭ سۆزى:

سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىش يەنە تېنچلىق بىلەن ئەمەلدە ئىجرا قىلىش دېمەكتۇر. بۇنىڭدىكى مەقسەت: ئۆلكىمىزنى باغۇ - بوستانلىققا ئايلاندۇرۇشتىن ئىبارەت. ھازىر بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئۇلۇق ئىنقىلاب - يەنە مەدەنىيەت ئىنقىلابىي، ماۋاردىپ ئىنقىلابىي، ئىلىم - پەن يالىنى تېخنىكا ئىنقىلابىي تۇرۇپتۇ. بۇ ئىنقىلابلار ھەر قانداق جاي ۋە ھەرقانداق ئىجتىمائىي ئىنقىلابلاردىن قىيىن. چۈنكى ئۆلـ

كىمىز ئوتتۇرا ئەسىردىن يېڭى باسقۇچ دەۋرىگىچە بولغان جەريانىنى بىسىپ ئۆتمەكتە. بىزنىڭ ئورتاق، تېنچ ئىجرا قىلىنىۋاتقان مەدەنىيەت ئىنقىلابىمىز دەل بىز ماقۇللىغان سىياسىي پروگراممىدىن ئىبارەت. شۇڭا مەن ھەر قايسى ۋەكىللەردىن سىياسىي پروگراممىنى ناھايىتى تېز ۋاقىت ئىچىدە ھەقىقىي تۈردە ئىجرا قىلىشنى تەلەپ قىلىمەن. بۇ مېنىڭ ئۈمىدىم.

مائاۋېن رەئىس بۇرھاننىڭ سۆزى:

بىرىنچى، ئىككىنچى قېتىملىق ئۆلكە ئىشلىرى يىغىندا قوشۇمچە رەئىس جاڭ جۇجۇڭ سىياسىي پروگراممىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ھەمدە سىياسىي پروگراممىنىڭ مۇھىملىقىنى ئەسكەرتايىدىللىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى. مېنىڭچە بۇ پروگراممىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ تارىختىن بۇيان شىنجاڭغا چاپلاشقان كېسەلگە بىرىلگەن دورا، بۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇ دورا شىپالىق بېرىپ كېسەل ساقىيىدۇ. يېڭى تەقدىر، يېڭى بەختىمىز مانا كۆز ئالدىمىزدا كۆرۈنۈپ تۇرىۋاتىدۇ. لېكىن بۇ ۋەزىپە ئىنتايىن چاپا - مۇشەققەتلىك، بەكمۇ ئېغىر بولۇپ، تاماممەن ئاممىنىڭ كۈچ - پاراسىتىگە، بىر دىل، بىر مەخسەت بىلەن قولغا كەلتۈرۈشىگە باغلىق، مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن نەچچە ئون يىللىق قاراڭغۇ زۇلمەتلىك سىياسەتنى يىلتىزىدىن قۇمۇرۇپ تاشلاپ، يېڭىلىق يارىتىپ، دېموكراتىيە ۋە بەخت - سائادەت داغدام يولىغا كىرەلەيمىز.

بىز بارلىق ھەيئەتلەر سىياسىي پروگراممىنى باشتىن - ئاياق سەممىيەتلىك بىلەن كەم - كۈتىسىز ئەمەلدە كۆرسىتىپ ۋە تەدرىجى يولغا قويۇپ، خەلقنىڭ سەممىي ئارزۇ-ئۈمىدىگە ئۈيغۇنلىشىشىمىز كېرەك. مەن ھەر دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ مۇشۇ يېڭى چوڭ ۋەزىپىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ، ساداقەتلىك بىلەن ئىجرا قىلىپ دەۋر بۆلگۈچ خاراكتېرگە

مۇناسىپ يېڭى كادىرلاردىن بولۇشنى ئۈمىد قىلىمەن. قىسقىسى بىزدە ئامما ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان مەقسەت، دۆلەتكە ساداقەتلىك كۆرسىتىدىغان ئىرادە بولۇشى لازىم. شۇنداق بولغاندىلا، بۇ پروگراممىنى ناھايىتى تېز ئوڭۇشلۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇپ، دېموكراتىك ۋە بەخت - سائادەتلىك يېڭى شىنجاڭ بارلىققا كېلىدۇ. بۇ پروگراممىنى ماقۇللانغاندىن كېيىن، نەنجىن ھۆكۈمىتىگە يوللاپ ئەنگە ئالدۇرۇلدى ھەمدە قوشۇلغانلىق ھەققىدە جاۋاب تېلېگراممىسى تاپشۇرۇۋېلىندى.

سايلام قانۇنىنىڭ ئېلان قىلىنىشى

سىياسىي پروگراممىنىڭ سىياسىي قىسمىدىكى 5 - ، 6 - ، 7 - ماددىلىرىدا: خەلق ناھىيىلىك سەيلىۋۇي ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك سەيلىۋۇي ھەيئىتىنى تەشكىللەش، ناھىيە ھاكىمىنى سايلاش، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە نازارەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھەمكارلىشىش ھوقۇقىغا ئىگە. ئۆلكىلىك سەيلىۋۇي ئەزالىرىنى سايلاپ، ئۆلكىلىك سەيلىۋۇي ھەيئىتىنى قۇرۇش، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە نازارەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھەمكارلىشىش ھوقۇقىغا ئىگە، دەپ بەلگىلەنگەن، بىز بۇ بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ دېموكراتىك ھوقوقىنى تېز ۋاقىت ئىچىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇش، يەنى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان كۆرەش قىلىپ قولغا كەلتۈرۈش ئارزۇسىدا بولۇپ كېلىۋاتقان ھوقۇقىنى ئەمەلدە كۆرسىتىش ئۈچۈن، تېزلىكتە سايلام قانۇنىنى تۈزۈپ چىقىپ، ئىككىنچى قېتىملىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت يىغىنىنىڭ ماقۇللىشىغا سۇندۇق، بۇ 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى رەسمىي ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى مۇنداق:

(1): سايلام ئورگانلىرىنى باشقۇرۇش ۋە نازارەت قىلىش (A)

ئۆلكىدە، ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتى قۇرۇلىدۇ. بۇنىڭ ئەزالىرىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كۆرسىتىپ بېكىتىدۇ. (B) ناھىيىلەردە، ناھىيىلىك سايلام ھەيئىتى قۇرۇلىدۇ. ھەيئەت باشلىقلىقىغا بىر ئادەم، مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا بىر ئادەم، ھەيئەتلىككە ئۈچ ئادەم تەيىنلىنىدۇ ھەمدە ھەيئەتلەر ئارىسىدىن بىر ئادەم كاتىپلىققا كۆرسىتىلىدۇ. بۇ نامزات ئىسىملىكى، جايلاردىكى يەرلىك زاتلار ئىچىدىن تاللىنىدۇ ۋە ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتىگە مەلۇم قىلىنىپ ۋەزىپىگە قويۇلىدۇ. (C) ھەر بىر يېزا - قىشلاق، جىگىلاردا شۆبە سايلام ھەيئەتلىرى قۇرۇلۇپ، ھەيئەتلىككە ئۈچ ئادەم قويۇلىدۇ. بۇلاردىن ھەيئەت باشلىقلىقىغا بىر ئادەم كۆرسىتىلىدۇ. نامزاتلارنى ناھىيىلىك سايلام ھەيئىتى شۇ يەردىكى زاتلار ۋە زىيالىلار ئىچىدىن تاللاپ ئېلىنىدۇ. (D) ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتى ئايرىم - ئايرىم ھالدا سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىلىرىنى ھەر قايسى مەمۇرىي ۋىلايەتلەرگە ئەۋەتىش بىلەن، ھەر بىر ناھىيىلەرگە نۆۋەت بىلەن بېرىپ سايلامغا نازارەتچىلىك قىلىدۇ، ھەر خىل سايلام تۈرلىرى مۇشۇ گۇرۇپپا بارغاندىن كېيىن ئۇنىڭ نازارىتى ئاستىدا ئېلىپ بېرىلىدۇ.

(2) ناھىيىلىك سەنىيىخۇي ھەيئەت ئەزالىرىنى سايلاش:

(A) ناھىيىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىرىنىڭ سانى ئاھالىنىڭ ئاز - كۆپلۈكى، مىللىي تەركىب نىسبىتى بويىچە ئايرىم بەلگىلىنىدۇ. (B) ناھىيىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىرىنى سايلاشتا، ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى شۆبە سايلام ھەيئەتلىرى ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئاممىۋي چوڭ يىغىنلارنى ئېچىپ سايلام ئىسىملىكلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ. ھەر قايسى شۆبە ھەيئەتلەر سايلانغانلارنى ناھىيىلىك سايلام ھەيئىتىگە يوللاپ بېكىتىدۇ. ئاممىۋى چوڭ يىغىن چاقىرىش ئۇسۇلىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئايرىم بەلگىلەيدۇ. (E) ناھىيىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىقىغا سايلايدىغان ۋە سايلىنىدىغانلار بىردەك مۇشۇ دۆلەتنىڭ تەۋەلىكىدە بولۇشى كېرەك.

(3) ناهیه هاکمنی سایلاش: (A) ناهیه هاکمی هەر قایسی ناهیەلیك سەنیەخۇي هەیئەتلەرنىڭ بىرىنچى قېتىملىق سايلام يىغىندا سايلاپ چىقىلىدۇ. ھۆكۈمەت ۋەكالەتخانىسىنىڭ باشلىقلىرىنى سايلاش ئۇسۇلى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن ئايرىم بېكىتىلىدۇ. (B) ناهیه هاکمنی سایلاشتا، مەخپي يۇسۇندا ئىسىملىك يېزىش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، ئەڭ كۆپ بىلەتكە ئىگە بولغۇچىلار سايلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن سەل ئازىراق بولغانلار كاندىدات بولىدۇ. ئەگەر بىلەت سانى ئوخشاش بولۇپ قالسا چەك تارقىتىش ئارقىلىق بېكىتىلىدۇ. (C) هاكم سايلاش ۋاقىتىدا شۇ ۋاقىتتىكى ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان ناهیه هاکمی سایلام هەيئىتىنىڭ باشلىق ۋە مۇئاۋىن باشلىقلىرى، ئۆلكە تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن نازارەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر نەق مەيدانىدا بولۇشى كېرەك. (D) هاكىملىقتا سايلانغۇچىلارنىڭ سالاھىيىتى مۇنداق بولۇشى كېرەك: جۇڭگونىڭ دۆلەت تەۋەلىكىگە ئىگە، بىر خىل تىل - يېزىقنى پىشىشق بىلىدىغان، سىياسىي پروگراممىنى سادىقلىق بىلەن ھىمايە قىلىدىغان، يېشى 25 ياشتىن يۇقىرى بولغانلار مىللىتى، دىنى، يۇرتى، جىنسى، ئايرىلماستىن بىردەك سايلىنىش ھوقۇقىغا ئىگە. (E) ناهیه هاکىملىرىنى سايلاش بىلىتى ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتى تەرىپىدىن تەييارلىنىپ، ناهیەلەرنىڭ ئىشلىتىشى ئۈچۈن، سايلام نازارەت گۇرۇپپىسىغا تاپشۇرۇلىدۇ. سايلامدىن كېيىن، نازارەت گۇرۇپپىسى قايتۇرۇپ كېلىپ تەكشۈرىدۇ.

(4) ئۆلكىلىك سەنىيەخۇي ھەيئىتى ئەزالىرىنى سايلاش:
(A)ئۆلكىلىك سەنىيەخۇي ئەزالىرىنى سايلاش ھەر قايسى ناهیەلىك سەنىيەخۇي ھەيئەتلىرى ناهیه هاکمنی سايلىغانچاغدا تەڭ ئېلىپ بارىدۇ. بۇنىڭدىكى ئۇسۇلمۇ ناهیەنىڭ هاکمنى سايلاش بىلەن ئوخشاش.(B) ھەر قايسى ناهیەلەردىن ئۆلكىلىك سەنىيەخۇي ئەزالىقىغا سايلىنىدىغانلارنىڭ سانى، نوپۇسى ۋە مىللىي تەركىب

نسبىتى بويىچە، باشقا جەدىۋەلدە ئايرىم كۆرسىتىلمىدۇ. (C) ئۆلـ
كىلىك سەنىيەتخۇي ھەيئىتىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرىنىڭمۇ
ئورۇن ئېلىشى ئۈچۈن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت يىغىنى ھەرقايسى
ئاز سانلىق مىللەت جامائەت تەشكىلاتلىرىدىن كۆرسىتىلگەن
ئىسىملىك بويىچە 12 نەپەر كىشىنى ئۆلكىلىك سەنىيەتخۇي ھەيئىتـ
نىڭ ئەزالىقىغا سايلايدۇ. (D) ئۆلكىلىك سەنىيەتخۇي ھەيئىتى ئەزا-
لىرىنىڭ سايلىنىش سالاھىيىتى ناھىيە ھاكىملىرىنىڭكىگە ئوخشاش،
بىراق يېشى 25 تىن يۇقىرى بولسىلا بولىدۇ. باشقا چەك
قويۇلمايدۇ.

(5) سايلامنىڭ تەرتىپى ۋە پرىنسىپى: (A) ھەر خىل سايـ
لاملار چارە ئېلان قىلىنغان كۈندىن باشلاپ، ئىككى ئاي ئىچىدە
(يەنى بۇ يىل 10 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە) ئورۇنلاپ بولۇنىدۇ.
(B) ناھىيىلىك سەنىيەتخۇي ھەيئىتى نازارەت گۇرۇپپىسى يېتىپ بە-
رىپ، ئۇچ كۈن ئىچىدە سايلاپ چىقىلىدۇ. (C) ھەر خىل سايلام
تەكلىك ئاساستا ئومۇمىيۈزلۈك ئېلىپ بېرىلىدۇ. ھەر قانداق ئادەمـ
نىڭ ئارىلىشىشىغا، تىزگىنلىشىگە ياكى كۆز بويىشىغا يول قويۇل-
مايدۇ. خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ سايلىنىش - سايلاش سالاھىيىتى
بىكار قىلىنىپ، قانۇن بويىچە قاتتىق جازاغا تارتىلىدۇ. (D)
ئۆلكىلىك ۋە ناھىيىلىك سەنىيەتخۇي ھەيئىتى سايلاپ چىقىلغاندىن
كېيىن، بۇرۇنقى سەنىيەتخۇي ھەيئىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلىدۇ.

يۇقىرىدىكى بىر قانچە خىل مەزمۇنلار سايلام چارىسىنىڭ
مۇھىم نۇقتىلىرى بولۇپ، بۇنىڭ ھەممىسى تولۇق تېكىستى بىلەن
ئېلان قىلىنىدۇ.

بۇ سايلام قانۇنى بىر تەرەپتىن ئېلان قىلىندى، يەنە بىر
تەرەپتىن ۋىلايەت، ناھىيە، ھۆكۈمەت ۋاكالەتخانىسىنىڭ ئىجرا
قىلىشى ئۈچۈن تېلېگراممىا ئارقىلىق ئەۋەتىپ بېرىلدى. ھەمدە
تۆۋەندىكى تۆت نۇقتىلىق يولىيورۇق كۆرسىتىلدى: (1) ھەر قاي-
سى ناھىيىلەردىكى سايلام ھەيئىتى ۋە شۆبە ھەيئەتلەر بىر ھەپـ

ته ئىچىده قۇرۇلۇپ مەلۇم قىلىنغاندىن كېيىن تەبىيارلىق خىزمىتىگە كىرىشىلىشۇن. (2) ھەر خىل سايلام، ئۆلكە تەرەپىدىن ئەۋەتىلگەن سايلام نازارەت گۇرۇپپىسى بىلەن بارغاندا يۇرگۈزۈلگەن تۈنجىقېتىملىق ئومۇمىي سايلام، ھۆكۈمەتىمىز دېموكراتىك سىياسەتنىڭ روھىنى ئىزچىلاشتۇرۇش ۋە ھۆكۈمەتىمىزنىڭ سىياسىي پروگرامىمىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، بۇ خىزمەتنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئورۇنلاپ، شىنجاڭدا مەڭگۈ تېنچلىق ۋە بەخت سائادەتنىڭ ئاساسىنى سېلىشنى قارار قىلدى. بۇنى كەڭ تۇردە تەشۋىق قىلىپ خەلقىمىزگە ئومۇمىيۈزلۈك چۈشەندۈرۈش ئۈمىد قىلىنىدۇ. (4) ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي ئەمەلدارلارنىڭ سايلامغا ئارىلىشىشىغا، ئۇنى تىزگىنلىشىگە مۇتلەق يول قويۇلمايدۇ. يەرلىك زاتلار ئادەتتىكى دېموكراتىك قائىدە بويىچە ئاشكارا سايلام مۇسابىقىسى ئېلىپ بارسا بولىۋېرىدۇ، قانۇنغا خىلاپلىق قىلمىشقا، كۆز بۇياشقا يول قويۇلمايدۇ.

تېلېگراممىا يوللىنىپ بولغاندىن كېيىن، مەن ئىككى مۇئاۋىن رەئىس دىلەن كېڭىشىپ، 1946 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى «ئۆلكىلىكۋە ناھىيىلىك سەنىيىخۇي ھەيئىتىنىڭ ئەزالىرىنى، ناھىيە ھاكىملىرىنى سايلاش سايلىمى ئېلىپ بېرىش يۈزىسىدىن» پۈتۈن ئۆلكىدىكى پۇقرالارغا مۇراجىئەتنامە» ئېلان قىلدۇق. بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

سۆيۈملۈك ھەر مىللەت قېرىنداشلار!

7 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ئېلان قىلىنغان شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت سىياسىي پروگراممىسىنىڭ سىياسىي بابىدا كۆرسىتىلگەن 5 ـ، 6 ـ، 7 ـ ماددىلىرىدىكى بەلگىلىمىگە ئاساسەن، خەلقىمىز ناھىيىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك سەنىيىخۇي ھەيئىتىنى قۇرۇش، بۇ، ناھىيە ھاكىملىرىنى سايلاپ چىقىش، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىشلىرىغا نازارەت قىلىش ۋە يار-

دەمقىلىش؛ ئولكىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىرىنى سايلاپ، ئۆلكىلىك سەنىيىخۇي ھەيئىتىنى قۇرۇپ چىقىش، بۇ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى نازارەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھەمكارلىشىش ھوقۇقىغا ئىگە دېيىلگەن. يانا بۇ «دېموكراتىك سىياسەت ئەمەلگە قويۇلۇپ، خەلق سىياسىي ئىشلارغا تولۇق قاتنىشىش ھوقۇقىغا ئىگە قىلىنىدۇ» دېگەن ماددىنىڭ (سىياسىي بابتا كۆرسىتىلگەن) ئىجرا قىلىنىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىل ھوقۇقنىڭ ئەمەلدە يۈرگۈزۈلىشى ئۈچۈن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت 9- ئاينىڭ 1-كۈنى ئۆلكىلىك، ناھىيىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىرى بىلەن ناھىيە ھاكىملىرىنى سايلاش چارىسىنى تۈزۈپ تارقاتتى. ئەمدى مۇشۇ چارە بويىچە سايلام يۈرگۈزۈلىدۇ. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەن ۋە ئىككى مۇئاۋىنىم ھەئىس كۆچىلىككە ئالاھىدە بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلىپ ئۆتمەكچىمىز:

ئالدى بىلەن بىز كۆچىلىككە شۇنى ئۇقتۇرۇپ ئۆتۈمىزكى، بۇ ھوقۇق ئاسان قولغا كەلمىدى. بۇ پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ يۈز يىللاپ، مىڭ يىللاپ كۈرەش قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى. بىز ئۇنى قەدىرلىشىمىز، ئەتىۋالىشىمىز كېرەك. ھەربىر كىشى ئۆز ۋىجدانى ۋە ئادىللىق بىلەن كۆچىلىك ئەڭ ئىشىنىدىغان خەلقنىڭ مەنپەئىتىگە تولۇق ۋەكىللىك قىلىدىغان زاتلارنى ناھىيىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىقىغا ۋەناھىيىنىڭ ھاكىملىقىغا سايلاشلىرى لازىم. بۇ ئەڭ مۇھىم بىر نۇقتا. سىياسىي پروگراممىنىڭ سىياسىي بابىدىكى 5- ماددىدا « خەلق ئىرادىسى بىلەن سايلىنىدىغان ھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنى سايلاش ئومۇمىيۈزلۈك، باراۋەرلىك، مەخپىيەتلىك يولى بىلەن ئېلىپ بېرىلىدۇ. بۇنىڭدا تىزگىنلىۋېلىش، كۆز بويىمچىلىق قىلىش مۇتلەق مەنئىي قىلىنىدۇ» دەپ كۆرسىتىلگەن. كۆچىلىك بۇ قېتىمقى سايلامدا كۆز بويىمچىلىق قىلغۇچىلارنىڭ بار-يوقلىقىغا، بەزىلەر تەرىپىـ

ھەتتىن تىزگىنلەنگەن ياكى تىزگىنلەنمىگەنلىكىگە دىققەت قىلىش كېرەك. ئەگەر موشۇنداق ئەھۋال بولسا، بۇ دىموكراتىك سىياسىتىنى يولغا قويۇشقا قارىتا قىلىنغان بۇزغۇنچىلىق بولىدۇ. شۇنداقلا خەلقنىڭ ئىرادىسىگە خىلاپ كېلىدۇ، سىلەرنىڭ بۇنى رەت قىلىشىڭلار، پاش قىلىشىڭلار، ئۇلارنىڭ تىزگىنلىشىنى قوبۇل قىلماسلىقىڭلار، ئۇنىڭ سايلامدا رەڭۋازلىق قىلىشىغا سۈكۈت قىلىپ تۇرماسلىقىڭلار لازىم. مۇشۇنداق قىلغاندىلا كۆپچىلىك ئاندىن دېموكراتىك سىياسەت ئاستىدىكى ئىلغار پۇخرا بولالايدۇ. كۆپۈنچە ئىچكى ئۆلكىلەردە ئۆلكىلىك، ناھىيىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىرى سايلام ئارقىلىق مەيدانغا كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ناھىيىنىڭ ھاكىمىغا قارىتا تېخى خەلق سايلىمى يۈرگۈزۈلمىدى. ھازىر شىنجاڭنىڭ بۇ جەھەتتە ئالدىدا كېتىۋاتىدۇ دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ. ئەگەر بۇ قېتىمقى سايلام تولۇق قانائەتلەنمەرلىك ئورۇنلانسا، پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ھەرقايسى ئۆلكىلەر ئۈچۈن نەمۇنە بولۇپ قالالايدۇ دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ. بۇ پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ شان - شەرپى، مەن كۆپچىلىكنىڭ مۇشۇنداق شان - شۆھرەتكە چوقۇم مۇيەسسەر بولىدىغانلىقىغا، شىنجاڭنى جەزمەن ھەر قايسى ئۆلكىلەر ئۈچۈن ئۈلگە قىلىپ چىقالايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

يەنە بىرسى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغىلى ئىككى ئاي بولدى. شۇنى يوشۇرماي ئېيتالايمىزكى، يەنە ئاز سانىدىكى كىشىلەر دىمىدكراتىيە ئەركىنلىك دېگەننىڭ ھەقىقىي مەنىسىگە يەتمەيۋاتىدۇ. ھازىر دىموكراتىيە ئەركىنلىك دائىرىسىدىن ھالقىپ كېتىدىغان سۆز - ھەرىكەتلەر مەۋجۇت. بىراق ھەممەيلەن شۇنى چۈشۈنىشى لازىمكى، دىموكراتىيە دېگىنىمىز سىياسىي تۈزۈم، ئەركىنلىك دېگىنىمىز خەلققە بېرىلگەن ھوقۇق، لېكىن بۇ ئىككىسى قانۇن دائىرىسىدىن چەتنىگەن

هالدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ، يەنى ئۇلار قانۇننى ئا-
ساس قىلىدۇ. مۇبادا سىياسىي تۈزۈم قانۇن ئاساسىدا تۇر-
غۇزۇلمىسا، زوراۋانلىق، ئىستىبداتلىق يولغا قويۇلسا، بۇنى
دىموكراتىيە دېگىلى بولمايدۇ؛ خەلقنىڭ ئەركىنلىكىمۇ قانۇن
ئارقىلىق قولغا كەلتۈرۈلمەي قارغۇلارچە ھەركەتلەردە
بولسا، بۇمۇ ھەقىقىي ئەركىنلىك ھېسابلانمايدۇ. شۇنىڭ
ئۈچۈن ئېيتالايمىزكى، قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش بولمى-
سا، دىموكراتىك سىياسەتمۇ بولمايدۇ، قانۇن بىلەن ئىدارە
قىلىش بولمىسا، دىموكراتىك سىياسە تەۋبولمايدۇ قانۇن بىلەن
ئىدارەقىلىش بولمسا، خەلقنىڭ ئەركىنلىكى ھەم بولمايدۇ. بىز
دىموكراتىكسىياسەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن قانۇنىي ئىدارە قى-
لىشقا بويسۇنۇشىمىز، ھەر خىل ئەركىنلىكنى قولغا كەلتۈ-
رۈش ئۈچۈن قانۇنىي ئىدارە قىلىشقا ئەمەل قىلىشىمىز لا-
زىم. سىياسىي پروگراممىا خەلق ئەركىنلىكىگە قىلىنغان بىر
خىل كاپالەت، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئۆزى بىر قانۇن، خەلق
مۇشۇنداق قانۇنغا تايانغاندىلا ئاندىن ئۇلارنىڭ ئەركىن-
لىكى كاپالەتكە ئېرىشەلەيدۇ، سىياسىي بابنىڭ 2-ماددىسى-
دا: «خەلقنىڭ تەپەككۇر، سۆز، مەتبۇئات، يىغىلىش، تەش-
كىلاتلارغا ئويۇشۇش، ئولتۇراقلاشىش، كۆچۈش جىسمانىي،
مال - مۈلۈك جەھەتتىكى تولۇق ئەركىنلىكى قانۇنىي كاپا-
لەتكە ئېرىشىدۇ»؛ 3 - ماددىسىدا: «خەلقنى قانۇنسىز قول-
غا ئېلىشقا، تۇتۇپ تۇرۇشقا ياكى جازالاشقا يول قويۇلمايدۇ»؛ 4 - ماددىسىدا: «قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش يولغا
قويۇلۇپ، خەلقتە قانۇنغا بويسۇنۇش ئادىتى يېتىلىشتۈرۈلىدۇ»،
دېيىلگەن.

ھەربىر ماددىدا قانۇنغا ئاساسلىنىش ھەققىدە سۆز بار.
ئۇنىڭ شۇنداق يېزىلىشىدىكى سەۋەبىمۇ مانا شۇ يەردە.
مۇشۇ داۋلىنى چۈشەنگەندىلا دىموكراتىيە - ئەركىنلىكنىڭ

هەقىقىي ماھىيىتىنى بىلگىلى، مۇشۇ داۋلىغا ئەمەل قىلغاندىلا، دېموكراتىيە - ئەركىنلىكتىن بەھرىمان بولغىلى بولىدۇ. بۇنى بىر جۈملە سۆزگە يىغىنچاقلىساق، ھۆكۈمەت قانۇنغا ئەمەل قىلىش، خەلق قانۇنغا ئەمەل قىلىش، ھۆكۈمەت بىلەن خەلق بىرلا قانۇنغا ئەمەل قىلىش ئارقىلىق دۆلەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇپ، قۇرۇلۇشنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم دېگەنلىك بولىدۇ. قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش، دېمىدكراتىك سىياسەت دېگەن مانا شۇ!

بىزنىڭچە بۇ قېتىمقى سايلامنىڭ ئەھمىيىتى ناھايىتى زور. ئۇنىڭ ئۇتۇقلۇق بولۇشى ياكى مەغلۇپ بولۇشى، ئۇنىڭدىكى پايدا - زىيان پۈتۈن شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن بىر سىناق تېشىدۇر. يەنى شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھازىرقى دەۋرىدىكى دېموكراتىك سىياسىي تۈزۈمى يولغا قويۇلغان دۆلەتنىڭ خەلقى بولۇش سالاھىيىتىگە ئىگە ياكى ئىگە ئەمەسلىكى، بۇقېتىمقى سايلامدا ئېنىق بولىدۇ. كۆپچىلىك جەزمەن ھازىرقى دېموكراتىك دۆلەتنىڭ خەلقلىرىدىن بولۇپ، دېموكراتىك سىياسىي يولىدا مېڭىپ، پارلاق بايا شات، بەختىيار ئىستىقبالغا قەدەم قويىدۇ!

شۇندىن كېيىن ھەرقايسى ناھىيىلەردە ناھىيىلىك سەيلىخۇي ھەيئەتلىرى ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلدى. ناھىيە ھاكىملىرىمۇ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ سايلاپ چىقىلدى. نەتىجىدە پۈتۈن ئۇلكىنىڭ ھەرقايسى ناھىيىلىرىنىڭ جۈملىدىن، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئوچ ۋىلايەتنىڭ ھەممە ناھىيە ھاكىملىرى شۇ يەردىكى زاتلاردىن سايلىنىپلا قالماستىن، مىللى تەركىپ جەھەتتىن ئېيتقاندا، خەلق سايلاپ چىققان ناھىيىلىك سەيلىخۇي ھەيئەت ئەزالىرى ئىچىدە، ئۇيغۇرلار 59.31% نى تەشكىل قىلدى. شۇ چاغدا مەن دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇشنىڭ ئاساسىيقاتلام تەشكىلاتلىرى قۇرۇلۇپ بولدى، دەپ ھېسابلىغانىدىم. بىراق ئۇلكىلىك سەيلىخۇي ئەزالىرىنى سايلاپ چىقىش، ئۇلكىلىك سەيلىخۇي

هەيئىتمنى قۇرۇش خىزمىتى ئىنتايىن زور ئوكۇشسىزلىقلارغا ئۇچراپ، ناھايىتى زور داۋالغۇشلار يۈز بەردى. بۇنى كېيىن بايان قىلىپ ئۆتىمەن.

غۇلجىغا زىيارەت

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قورۇلغان ۋە سىياسىي پراگرامما يولغا قۇيۇلغاندىن كېيىن، مەن غۇلجىنى زىيارەت قىلىش قارارىغا كەلدىم. بۇ سىياسىي ئەھمىيەتكە ئىگە بىر ئىش ئىدى. چۈنكى غۇلجا ئۆزگىرىشى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەتتىن قوزغالغان بولۇپ ئۈچ ۋىلايەت بولسا، غۇلجىنى مەركەز قىلغان. ھازىر پۈتۈن ئۆلكە تېنچ بىرلىككە كېلىشكە قاراپ يۈزلۈنۈپ، بارلىق ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە قۇرۇلۇش خىزمەتلىرىنى سىياسىي پراگراممىا بويىچە ئېلىپ بېرىش زۆرۈر بولۇپ تۇرىۋاتىدۇ. مەن قوشۇمچە رەئىسلىك سالاھىيىتىم بىلەن غۇلجىنى زىيارەت قىلىش، كۆزدىن كۆچۈرۈش ئارقىلىق، ئىككى تەرەپنىڭ قايتىدىن ھەمكارلاشقانلىقىنى، ئۈچ ۋىلايەتتىكى زاتلارنىڭ كونا كۆز قاراشلىرىنى ئۆزگەرتىپ، يېڭى تۇنۇش ھاسىل قىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىمنى ئىزھار قىلماقچىمەن، بۇلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى زۆرۈر.

مەن مۇناۋىن رەئىس ئەخمەدجانغا غۇلجىنى زىيارەت قىلىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويغىنىمدا، ئۇ دەرھال ماقۇل بولدى، لېكىن ئاۋال بىر قايتىپ بېرىپ تەييارلىق كۆرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. مەن ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنەتتىم. چۈنكى ئۆزگىرىشنىڭ ئالدى ـ كەينىدە ۋە تېنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندا ئۇلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا توۋۇق بىرلىك يوق ئىدى. ئۇ مېنىڭ زىيارىتىمنى ئەلۋەتتە رەت قىلالمايتتى. بىراق ئۇنىڭ مېنىڭ بىخەتەرلىك مەسىلەم ۋە ئۆزلىرىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى

پىكىر بىرلىك مەسىلىسىنى ئويلانماسلىقى مۇمكىن ئەمەس. مەن ئۇنىڭ غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ، مېنىڭ غۇلجىنى زىيارەت قىلىدىغانلىقىمنى ئېلان قىلغاندا، بەزىلەرنىڭ قارشى چىققانلىقىنى ۋە بەزى سۆزگە كىرمىگەن رادىكال ئۇنسۇرلارنى ۋاقتىنچە نازارەت ئاستىغا ئېلىپ، تەسادىپى ھادىسىلەرنىڭ ئالدىنى ئالغانلىقىنى كېيىن ئۇقتۇم. بۇ توغرىدا مەن ئۇنىڭدىن ۋە باشقا غۇلجىلىق دوستلاردىن چوڭقۇر مىننەتدارمەن.

8 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مەن دىخۋادىن غۇلجىغا قاراپ ئۇچتۇم. مەن بىلەن بىرگە سەپەر قىلغانلاردىن دىخۋا شەھەر باشلىقى چۇي ۋۇ، ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن دىپلوماتىيە خادىمى لىيۇزىرۇك، خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى ۋاڭ زېگشەن، غەربىي - شىمال مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ مائاۋىن سەنمۇجاڭى لىيۇدىڭ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇد قاتارلىق كىشىلەر باردى. باشقا مەمراھلار ماشىنىغا ئولتۇرۇپ، 2 - 3 كۈن يۇرۇن بېرىپ بولغاندى. بىزنى غۇلجا ۋىلايەت مەھكىمىسىگە ئورۇنلاشتۇردى. دەرۋازىنىڭ سىرتىغا ئاسمان ۋە قۇياش چۈشۈرۈلگەن دۆلەت بايرىقى ئېسىلغاندى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا كوچىنىڭ مەلۇم جايلىرىدا «شەرقىي تۈركىستان» دۆلەت بايرىقىمۇ ئېسىلغان، بىز كېلىشتىن بۇرۇن ئۇلار ھەقىقەتەنمۇ تازا باش قاتۇرۇپ پۈتۈن شەھەر بويىچە «شەرقىي تۈركىستان» بايرىقىنى يىغىشتۇرىۋەتكەن.

ئەخمەدجان باشچىلىقىدىكى غۇلجا تەرەپ بىزنى ئىنتايىن سەمىمىي قىزغىن كۈتىۋالدى. كۈنتەرتىپلەر ناھايىتى زىچ ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ھەر كۈنلۈكى زىياپەت بولۇپ تۇردى. زىياپەتلەر چوڭ مېۋىزارلىق باغ ئىچىدە ئۆتكۈزۈلدى. باياشات داستىخانلار ئۆز رېتى بىلەن ئارقىمۇ - ئارقا سېلىنىپ تۇراتتى، تۇرىمۇ كۆپ ئىدى. زىياپەت داۋامىدا يەنە ناغرا، سۇناي، مۇزىكا - ئۇسۇل قاتارلىق سەنئەت نومۇرلىرى ئوينىلىپ تۇردى،

تاماقمۇ ئۇزۇلمەي كەپ تۇردى. بەزىدە ئەتتىگەنلىكى سائەت 9 دىن تارتىپ تاكى چۈشتىن كېيىن سائەت 4 - 5 لەرگىچە يەپ - ئىچىپ، زىياپەت بىلەنلا ئۆتتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ ئەك ئالىي مېھمانغا قىلىنغان ھۆرمەت بولۇپ، ئادەتتىكى مېھمانلارغا قارىتا بۇنداق قىلىنمايدىكەن.

غۇلجىغا قىلىنغان بىر ھەپتىلىك زىيارەت داۋامىدا، بىز جۇڭگو - سوۋېت چىگرىسى بولغان قورغاسقا، بېلىق مەھسۇلاتى مول، سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئېقىپ كىرىدىغان ئىلى دەرياسىغا، سەنتەي، ۋۇتەيلەرنىڭ مەنزىرلىك رايونى بولغان سارىۋىسقا، سۈيدۇك، توققۇزتارا، نىلقا ناھىيىلىرىگە باردۇق. جايلارنى زىيارەت قىلغان چېغىمىزدا، شۇ يەردىكى خەلقلەرنىڭ قىزغىن تارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولدۇق. بىزنى يىتىپ بېرىشتىن ئىلگىرىلا ئۇلار يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە كۆتۈپ تۇرغان ئىكەن ۋە ھاراق، مېۋە - چېۋە، چاي - پىرەندىكىلەرنى ۋە دەم ئالىدىغان چېدىر - بارگاھلارنى تەييارلاپ قويغان ئىكەن. ئۇلار بىزنى قىزغىن سەممىي كۈتىۋالدى. ئۇلارنىڭ پوزىتسىيىسى سەممىي بولۇپ، بىزنى چوڭقۇر تەسىرلەندۈردى.

يول ئۈستىدىكى زىيارەتتە مەن ئاممىغا نۇتۇق سۆزلىدىم، ئۇلار بىلەن ئايرىم سۆھبەتلەشتىم. ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن ئىچكى قەلبىدىن ۋەتەنگە تەلپۈنۈپ تۇرىدىغان سەممىي مۇھەببەت چىقىپ تۇراتتى، مەن سۆزۈمدە مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى، تېنچ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشنى، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنى تەكىتلىدىم. غۇلجىدا مەن يەنە خەنزۇ مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنى زىيارەت قىلدىم، دەمدە شۇ يەرلىك خەنزۇ مەسئۇل خادىملارنى چاقىرتىپ سۆھبەتلەشتىم.

بەزىلەر شىنجاڭ تارىخىدىن بۇيان «10 يىلدا بىر چوڭ قالايىمىقانچىلىق، 5 يىلدا بىر كىچىك قالايىمىقانچىلىق يۈز

بىرىپ تۇرىدىغان» جاي دېيىشىدۇ. مىللىي ئاداۋەت ناھايىتىمۇ چوڭقۇر ئىكەن. ھەر قېتىم قالايمىقانچىلىق يۈز بەرگەندە ھەر قايسى مىللەتلەر، بولۇپمۇ خەنزۇلار بىلەن تۇركى تىل سىستېمىسىدىكى مىللەتلەر بىر - بىرىنى قىرغىن قىلىشىپ كەلگەن. بۇ قېتىمقى غۇلجا ئۆزگىرىشىدىمۇ ھەم شۇنداق بولۇپ، ئۇچ ۋىلايەتتىكى خەنزۇلار كۆپ ئۆلتۈرۈلگەن. بەزى جايلاردا قېرى - ئاجىزلار، خوتۇنلار ۋە نارىسىدە بالىلاردىن بولۇپ، بىر قانچە ئون كىشىلا قالغان. غۇلجىدا قەپقالغان خەنزۇلار ئارىسىدىمۇ قېرى، ئاجىزلار، خوتۇن - قىزلار، نارىسىدە بالىلار كۆپ سانىنى ئىگەللەيدۇ. ياشلار، ئۇتتۇرا ياشلىقلارنىڭ ھەممىسى قىرىپ تۈگىتىلگەن.

خەنزۇلارنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى توغرىسىدا، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەدجان مەن بىلەن سۆزلەشكەندى. ئۇ ئىنقىلاب كۆتىرىلگەن چاغدا بەزىلەر خەنزۇلارنى قىرغىن قىلىشنى تەشەببۇس قىلغاندا، ئۆزىنىڭ قارشى تۇرغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ يەنە ئەسەبىيلەشكەن ئۇنسۇرلارنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش قىلغان بولساق، ئېھتىمال خەنزۇلارنىڭ بىرەرسىمۇ قالمىغان بولاتتى، دېدى. مەن شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە ئۇنىڭغا: ئۆتكەن ئىشلارغا سالاۋات، ھازىردىن باشلاپ مىللىي ئاداۋەت كونا تارىخىي ئىز پېتىچە قالىۋەرسۇن، ئەمدى ئۇنى قايتا تەگەپ ئولتۇرمايلى، مۇشۇنىڭدىن ئېتىبارەن شىنجاڭدا مەڭگۈ تىنچلىقنىڭ ئورنىتىلىشى، مىللەتلەرنىڭ مەڭگۈ ئىتتىپاق ئۆتىشىنى، ئۆتمۈش تارىختىكى جىنايى قىلمىشلارنىڭ قايتا تەكرارلانماسلىقىنى ئۈمىد قىلايلى، بۇ ھەممىزنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنگەن ئورتاق مەسئۇلىيەت، دېدىم. ئەمەلىيەتتىمۇ راست شۇنداق. گەپنى يىراقتىن قىلماي، نىيەن گۈياۋنىڭ «خۇيزۇلارنى بىسىقتۇرۇشى» دىنلا باشلىساق، خەنزۇلار شىنجاڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلغاندا، ھەر مىللەت خەلقىگە ئۆزلۈكسىز قىرغىنچىلىق يۈرگۈزۈپ گەلگەن؛ بولۇپمۇ شېك شىسەينى

ئالساق، ئۇ مەيلى ئازسانلىق مىللەت ياكى خەنزۇ بولۇشتىن قەتئىنەزەر، ھەدەپ كەڭ قىرغىنچىلىق قىلغان. ئاز سانلىق مىللەتلەر ھۆكۈمرانلارنىڭ پەقەت خەنزۇ ئىكەنلىكىنى كۆرۈپلا، خەنزۇلار بىزنى ئۆلتۈرىدۇ دەپ قارىغان. بۇنىڭ بىلەن ئۇزۇن مۇددەتلىك مىللىي ئۆچمەنلىكنىڭ ئۇرۇقى تېرىلىپ كەلگەن، شۇنىڭ ئۈچۈن نۇلارمۇ قوزغىلاڭ يۇز بېرىش بىلەنلا، قىساس ئېلىش ۋاستىسىنى قوللىنىپ، بىر پەس قىرغىنچىلىق يۈرگۈزگەن. تارىختىكى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار تېرىپ قالدۇرغان مۇشۇ جىنايى سەۋەبلەر كاساپىتىدىن كېلىپ چىققان ئېچىنىشلىق پاكىتلار ئالدىدا بىز يەنە نېمە دېيەلەيمىز!؟

غۇلجىدا زىيارەتتە بولۇۋاتقان مەزگىلىمدە، يەنى 9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى مەن غۇلجا بويىچە ئەڭ چوڭ باغ ـ ھەرەمباغدا 1500 دىن ئارتۇق ھەرمىللەت ۋەكىللىرىنى تەكلىپ قىلىپ، ئۇلارغا ھۆكۈمەت زىياپىتى بەردىم ۋە نۇتۇق سۆزلىدىم. شۇ چاغدا تاماشا كۆرۈش ئۈچۈن تۆت ئەتراپقا يىغىلغان ئاممىمۇ بىر قانچە مىڭدىن ئاشىدۇ، مېنىڭ نۇتقىمدىكى سۆزلەر ناھايىتى قەتئىي، لېكىن پوزىتسىيەم ئىنتايىن سەممىي بولۇپ، خېلى ئوندان ئىنكاسلار قوزغىدى.

مەن ئالدى بىلەن مۇنۇلارنى كۆرسەتتىم: بۇ قېتىمقى غۇلجا ۋەقەسىنىڭ تېنچ ھەل قىلىنغانلىقى، ئاساسەن مەركەزنىڭ تېنچلىق سىياسىتىنى قەتئىي ئىجرا قىلغانلىقى ۋە ئۇلۇق ئىنتىپاقچىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ چەتتىن ياردەم بەرگەنلىكىدىن بولدى، ئۇ شۇنداقلا يەنە پۈتۈن ئۇلكە خەلقىنىڭ، تېنچلىقنى بىردەك تەلەپ قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئېيتالايمىزكى، تېنچلىقنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقى، خەلقنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقى بولىدۇ، شۇنداقلا شىنجاڭ خەلقىنىڭ تارىختا مىسلى كۆرۈلۈپ باقمىغان دەرىجىدە قولغا كەلتۈرگەن غەلىبىسى بولىدۇ.

ئاندىن كېيىن، ئۆزەمنىڭ ئەخمەدجان ۋە بورھان، ئىككى ماتاۋىن رەئىس بىلەن بىرگە يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇۋا-غاندىن كېيىن سەممىيەت بىلەن ھەمكارلىشىپ ئىش ئېلىپ بارغانلىقىمىز مەسىلەن: سىياسىي پىراگراممىنىڭ ئوڭۇشلۇق قارارىدىن ئۆتكەنلىكى، ئۆلكىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرى بىلەن نا-ھىيە ھاكىملىرىنى سايلاش چارىسىنىڭ ئېلان قىلىنغانلىقى، ماتارىپ تۈزۈمىنىڭ تۈزىتىلىپ بەكىتىلگەنلىكى، كارخانا - شىركەتلەرنى قىسقارتىش - ئەمەلدىن قالدۇرۇش، شېك شىسەي تەرىپىدىن مۇسادىرە قىلىنغان خەلقنىڭ مال - مۈلۈكلىرىنى ئېنىقلاپ قايتۇرۇش ۋاھاكازالار ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتتۇم. ئۇلار-نىڭ ھەممىسى بىزنىڭ ئۆزئارا سەممىي ھەمكارلاشقانلىقىمىز-نى، نىشانىمىزنىڭ بىر ئىكەنلىكىمىزنى ئىسپاتلايدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە سىياسىي پىراگراممىنىڭ قىسقىچە مەزمۇنىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتۇم. دېمەكراتىك سىياسەتنى يۈرگۈزۈش، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، جۇڭگو - سوۋېت ئىقتىسادىي ھەلكارلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈستىدە قىسقىچە ئىزاھات بەرگەنلىكىم سىرتىدا يەنە بۇنىڭ بىرشۇئار ياكى ئۈمىد ئەمەس، بەلكى پات ئارىدا پەيدىن - پەي ئەمەلدە كۆرسىتىلىدىغان پاكىت ئىكەنلىكىنى، مۇندىن كېيىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تە-رەپلا بۇنى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن قەتئىي ئىجرا قىلىپ قالماي، بەلكى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭمۇ بۇ پىراگراممىنىڭ ئەمەلدە ئىج-را بولۇشىنى ھىمايە قىلىشى ۋە ئۇنىڭغا نازارەت قىلىشى لازىم-لىقىنى تەكىتلەپ ئۆتتۇم. 3 ۋىلايەت ئۆلكىمىزنىڭ بىر قىس-مى، ئەلۋەتتە بۇنىڭ سىرتىدا قىلىشقا بولمايدۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن ئۇرۇمچى شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن تەبرىك-لەش چوڭ يىغىندا قىلغان سۆزۈمدىن نەقىل كەلتۈرۈپ: شىن-جاڭدا تىنچلىق قولغا كەلدى، بىز ئۇنى ئوبدان ساقلىشىمىز، ئاسرىشىمىز، يۈكسەلدۇرىشىمىز، بۇ ئارقىلىق شىنجاڭدا مەڭگۈ

تىنچلىق ئورنىتىشىمىز لازىم. قانداق قىلغاندا شىنجاڭدا ئومۇمىيۈزلۈك مەڭگۈ تىنچلىق ئورناتقىلى بولىدۇ؟ بۇنىڭ ئۈچۈن: جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك سىياسەتنى ئەمەلگە قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىشتىن ئىبارەت تۆت جۈملە سۆزنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز كېرەك، دەپ سۆزۈمنى تاماملىدىم.

بۇ نۇتۇق شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىندى.

غۇلجىدىكى زىيارەت مەزگىلىدە، مەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى دوباشىن بىلەن بىرقانچە قېتىم سۆھبەتلەشتىم. ئۇمۇمەنى تاماققا تەكلىپ قىلدى. ئۇ تەكلىپ بويىچە كۆپلىگەن يىغىنلارغىمۇ قاتناشتى. بىراق دەسلەپكى كۆرۈشكەن چاغدا، ئۇنىڭ پوزىتسىيىسى بىر ئاز قاتتىقراق، گەپ - سۆزلىرى قورپالراق كۆرۈندى. كېيىن بىز جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى خالايدىغانلىقىمىزنى نەكرار بىلدۈرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ پوزىتسىيىسىدە كۆرىنەرلىك ئۆزگىرىش پەيدا بولۇپ سەممىي مۇئامىلە قىلدى، بۇنىڭ بىلەن سۆھبىتىمىزمۇ يۇرۇشلۇپ كەتتى. كېيىن ئاڭلىسام، ئۇ مېنىڭ پوزىتسىيەمگە نىسبەتەن ناھايىتى قايىل بولغان. بۇنىڭدىن قارىغاندا، ئېھتىمال مېنىڭ سىياسىي تەشەببۇسلىرىمنى ئۇمۇ بىرقەدەر چۈشىنىپ يەتكەن بولۇشى كېرەك. مېنىڭ سوۋېتكە مايىل تەشەببۇسلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ كەلگىنىمگە بىر قانچە 10 يىل بولغانىدى. بۇ ئىچكى ئامىل بولمىسا تاشقى كۈرۈنۈش شەكىللەنمەيدۇ. ئۇنىڭ مېنى چۈشىنىشتىن ئىلگىرى پوزىتسىيىدە قاتتىقراق بولغانلىقىنى چۈشىنىشكە بولاتتى.

غۇلجىدا بىر ھەپتە تۇردۇم. مېنىڭچە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بۇنىڭ ئۈچۈن ناھايىتى زور كۈچ چىقاردى. ئۇنىڭدا ھەر قاچان جىددىي ۋە ئېھتىياتچانلىق قىياپەت ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئالدى بىلەن ئۇ مېنىڭ بىخەتەرلىكىم ئۈچۈن ئالاھىدە

باش قاتۇردى. مەسىلەن: ھەرەمباغدىكى كاتتا زىياپەتكە كەلگەن مېھمان شۇنچۇالا كۆپ، ئۇنىڭ تۆت ئەترابىدىكى ئاممىا تېخىمۇ نۇرغۇنىدى. يەنە كېلىپ بۇ يەر ئۇچ ۋىلايەت ۋەقەسىنىڭ مەركىزدى رايونى ھېسابلىناتتى. ۋەقە ئەمدىلا تىنچلانىپ، كىشىلەرنىڭ پىكىر - ھېسسىياتلىرى نورمال ھالەتكە تېخى قايتىپ كەلمىگەن ئەھۋال ئاستىدا، مېنىڭ كەڭ ئاممىنىڭ ئالدىغا مەيدىنى كېرىپ چىقىشىم ئۇلار بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ سۆزلىشىشىم، نۇرغۇن ئادەملەرنى ئەندىشىگە سالغانىدى. بەزىلەر مېنى قاپتەك يۇرىكى بارىكەن دېيىشىپتۇ. مېنىڭچە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بۇنىڭدىن تولىمۇ ئەنسىرىگەنىدى. بەلكى ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە شۇ چاغدىكى تەرتىپنى ساقلاش ئۈچۈن ناھايىتىمۇ كۆپ كۈچ كەتكەندۇ؟

بۇ قېتىمقى سەپەردىن قولغا كەلگەن ئۇنۇم ئاز ئەمەس، سىياسىي جەھەتتە كۆپلىگەن ياخشى تەسىراتلارنى پەيدا قىلدى. ئومۇمەن بۇ سەپىرىمىز بىھۇدە بولمىدى.

دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى

1946 - يىلى نەنجىن ھۆكۈمىتى دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى چاقىردى. بۇنىڭغا شىنجاڭدىن بېرىشقا تېگىشلىك ۋەكىل 18 نەپەر بولۇپ، ئىلى ۋىلايەت يەتتە سانىنى تىگىللىدى. ئۇلار: مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان، مۇئاۋىن باش كاتىپ ئابباسوۋ، ئەنۋەر سالىجان، خەمىت سۇلتان، ئابلەھەت مەخسۇم، كېرىم ھاجى، زىيا قاتارلىق يەتتە كىشىدىن ئىبارەت. قالغان 11 نەپەر ئادەم يەتتە ۋىلايەتتىن بولۇپ، مېنىڭ ئېسىمدە قېلىشىچە — خادىۋاڭ، ئامىنە، ئەيسا، ۋۇجىڭبىن، چاۋجاپۇ، مەھەممەت ئىسىن، جاۋجيەنفېڭ قاتارلىقلار.

مېنىڭ شىنجاڭغا كەلگىنىمگە يېرىم يىلدىن ئاشقان بولۇپ،

ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەرسىز قالغانىدىم. دۆلەت قۇرۇلتىيىنىڭ بىر تەرەپلىمە ھالدا چاقىرىلىشىغا نىسبەتەن، ئاڭلىنىشچە جۇڭگو كومپارتىيىسى قارشى چىقىپتۇ. نەنجىن ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقى شىنجاڭغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۆزۈمدە ھېچقانداق ئىددىيە تەييارلىقى بولمىغانلىقتىن، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن مەسلىھەتلەشتىم، ئۇ قاتنىششىنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. مېنىڭچە بۇ ۋەتەنگە تەلپۈنگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى ئىدى، مەنمۇ بۇنىڭغا ماقۇل بولدۇم. بۇ ئاتالمىش ئاساسىي قانۇننى ئۆزۈش قۇرۇلتىيى بولۇپ، بۇنى تېخى ئاساسىي قانۇننى يۇرگۈزۈش قۇرۇلتىيى دېگىلى بولمايتتى. ئۇلار يولغا چىقىشتىن بۇرۇن، مەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاندىن: تەكلىپ لايىھىسى تەييارلىدىڭلارمۇ - يوق، دەپ سوريدىم. ھەمدە تەكلىپ لايىھە بولغان تەقدىردىمۇ، ئارتۇقچە ئارزۇلاردا بۇلماسلىق ھەققىدە، مەسىلەن: تېنچلىق سۆھبىتى مەزگىلىدە قايتۇرۇۋالغان شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىق مەسىلىسى، يۇكسەك ئاپتونومىيە مەسىلىسى قاتارلىقلار، دەپ بىشارەت قىلدىم. ئۇ: ھازىر بىزدە تەييارلىغان تەكلىپ لايىھە يوق، نەنجىنگە بارغاندىن كېيىن، ئەھۋالغا قاراپ بىر نەرسە دەرمىز، دېدى.

ئۇلار نەنجىنگە بارغاندىن كېيىن، ئاڭلىنىشچە شىنجاڭلىق بىر قىسىم ۋەكىللەر دۆلەت قۇرۇلتىيىغا تەكلىپ لايىھىسى سۈنغان، جۈملىدىن شىنجاڭنى جۇڭخۇا مىنگو تەۋەسىدە شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىگە ئۆزگەرتىپ، يۇكسەك ئاپتونومىيە بېرىشنى تەلەپ قىلغان ئەنزىمۇ بارىكەن. تېلېگراممىا مەزمۇنى قىسقا بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ كونكرىت مەزمۇنىنى بىلىش مۇمكىن بولمىدى. مېنىڭ نەزىردە تۇتقىنىم، ئىچكى جايلاردىكى زاتلارنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسى بىلەن ئانچە تونۇشلۇقى يوق، مۇزاكىرە قىلغاندا ئاسانلا يوققا چىقىرىش ياكى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىپ تاشلاپ، ناچار ئاقۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ قويۇشى مۇمكىن ئىدى.

شۇڭا مەن، يۇي يۇربن، سۇن‌كې، جاڭچۇن، شياۋلىزى، ۋۇ-تىيچىڭ، ۋاڭشىجيې، چېن‌لىخۇ، بەي‌چۇڭشى، چېن‌چېڭ، خوڭلەنـ ياۋ قاتارلىق كىشىلەرگە ئالاهىدە تېلېگراما يوللاپ، ئۆزۈمنىڭ پىكرىمنى يەتكۈزدۇم. هەمدە ئىشتىن بۇرۇنقى كېلىشتۈرۈش خىزـ مىتىنى ئىشلىدىم.

مەن مۇنداق دېدىم: ئۇلار ئوتتۇرىغا قويۇۋاتقان مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسى، زۇڭلىنىڭ ۋەسىيىتىدە مەلۇم نەزەريىۋى ئاساسقا ئىگە. بىراق ئۇلار مىللىي ئاپتونومىيە بىلەن يۇقىرىدىكى ئاپتونومىيە ئوتتۇرىسىغا بەلگىلىك چەك قويمىغان. ئادەتتىكى يەرلىك ئاپتونومىيە دېگەن بىلەن ئارىلىقى قانچىلىك، بۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشمۇ تەس. ئەگەر ساپ نەزەريىە نۇقتىسىنەزەرـ دىن ئېيتقاندا، مەملىكەت ئىچىدىكى بەزى ئاز سانلىق مىللەتـ لەرگە ئۆلچىمى كەڭرەك بولغان ئاپتونومىيە هوقۇقىنى بېرىش، مىللىي مەسىلىكنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئەمما مەملىكەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەسىلىسىمۇ هەرـ قايسى جايلاردا هەر خىل. مىسالى، ئىچكى موڭغۇلنى ئالساق، بۇ يەردە چەت‌ئەلگە چېتىلىشىدىغان مۇناسىۋەت يوق. شىزاڭنى ئالساق، ئەنگلىيە، هىندىستاننىڭ مۇستەقىللىقىنى ئېتىراپ قىلـ غاندىن كېيىن داۋاملىق شىزاڭغا خىرىس قىلىش ئېهتىمالىمۇ قالمىدى. بۇندىن كېيىن شىزاڭنىڭ ۋەتەن بىلەن بولغان مۇنا-سىۋىتىمۇ ياخشىلىنىشى مۇمكىن. هازىر شىنجاڭنىڭ ۋەتەن بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى گاه قۇشۇلۇش، گا چەتنەپ كېتىش هالىتـ ىدە تۇرماقتا. دۆلەتنىڭ شىنجاڭنى قولغا كەلتۈرۈش جەهەتتە ئىشلىگەن خىزمىتى يېتەرلىك بولمىدى. ئۇلكە ئىچىدىكى مىللەتچى ئۇنسۇرلار گەرچە هازىر ئۆتكەنكى تەلەپلىرىنى قايتا ئوتتۇرىغا قويمىسىمۇ، لېكىن مۇستەقىللىق دەۋاسىنى هامان يۇرىكىدە ساق لاپ كەلمەكتە. ئۇلارنىڭ يۇكسەك ئاپتونومىيە دېگىنى ئېنىق، كونكرىت چۈشەندۈرۈلمىگەن بولسىمۇ، ئومۇمەن قەلىپ يەشكەندە،

ئاساسەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلەرنى چىقىش نۇقتىسى قىلغان. مۇبادا دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى بۇ پىرنسىپنى قوبۇل قىلىپ، ئاساسىي قانۇندا ئاددىي، مۇجمەل بىر بەلگىلىمىنى بېكىتىپ قويسا، ئاسانلا كىشىلەر تەرىپىدىن بۇرمىلىنىپ، ئۇلاردا ھەددىدىن ئارتۇق تەلەپنى پەيدا قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، شىنجاڭ بىلەن ۋەتىنىمىز ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتە پەيدىنپەي يىراقلىشىش ئەھۋالى كېلىپ چىقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىر بۇ مەسىلىدە نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىرلىككە كەلتۈرگىلى بولمايدىغان زىددىيەت كېلىپ چىقتى. بۇنى ھەل قىلىش ناھايىتى تەس، ئەگەر دۆلەت قۇرۇلتىيى ئۇلارنىڭ تەلىپىگە تۈپتىن پىسەنت قىلمىسا ياكى كۆپ ئاۋاز بىلەن بۇنى رەت قىلىۋەتسە، ئىجرا قىلغاندا ئاسان چۈشكەندەك قىلغان بىلەن ئاقىۋەتتە رادىكاللارنىڭ خەنزۇلارغا قارشى، ۋەتەنگە قارشى تەشۋىقات ئېلىپ بېرىشىغا مەددەت بولۇپ قالىدۇ - دە، خەنزۇلارنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كەمسىتكەنلىكىنى سەۋەب قىلىپ قۇتراتقۇلۇق ئېلىپ بارىدۇ. ھازىر مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلىشى، دۇنيا ئېقىمىنىڭ يۇزلىنىشى بولۇپ قالدى. بىزنىڭ بۇنداق قىلىشىمىز، خەلقئارا كۆز قاراشتىن ئالغاندا ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى ئىتتىپاقلىققا پايدىسىز.

يۇقىرىدىكى كۆز قاراش بويىچە، مەن ئۇلارنى كۆپرەك سۆز بىلەن قايىل قىلىش ۋە كۆپ تەرەپلىمە ئۇچرىشىش، ھىسسىياتتا بىرلىككە كېلىش، داۋلىنى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ ئۇلارنى ئۆز تەلىپىدە يەنىلا چىڭ تۇرىۋالمايدىغان قىلىش ئارقىلىق زىددىيەتلەرنى تۈگىتىش لازىم، دەپ ھىسابلىدىم.

شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ نام مەسىلىسى توغرىسىدا، شىنجاڭ خەلقى، شىنجاڭ دېگەن نىسبەتنىڭ مەنىسىدىن بۇ، شىنجاڭنى جۇڭگونىڭ يېڭىدىن بەرپا قىلغان زېمىنى دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ تونۇپ، ئۇنىڭغا قارىتا قاتتىق بىزار بولۇپ كەلگەن. مېنىڭچە،

ئۆلكە ئىسمىنى ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ، بىراق، شىنجاڭنىڭ تەدرىجى شەكىللەنگەن تەرەققىياتىدىن قارىغاندا، شىمالىي شىنجاڭدىكى ھەرقايسى رايونلار ئەسلىدە مۇڭغۇللارغا تەۋە بولۇپ كەلگەن، ھازىر كۆپلىگەن جايلاردىكى تاغ، دەريا، شەھەرلەردە ھېلىمۇ مۇڭغۇل تىلىدىكى ئىسىملار قوللىنىلىپ كەلگەن. ئۇرۇمچى، قۇتۇبى، بۇغدا تېغى دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى مۇڭغۇلچە سۆز. ئەگەر شىنجاڭنى شەرقىي تۈركىستان ئۆلكىسى دەپ ئۆزگەرتسەك، بۇ پەقەت جەنۇبىي شىنجاڭنىلا ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇكى، پۈتۈن ئۆلكىنى ئۆز ئىچىگە ئالالمايدۇ. ئۇنداقتا تارىخىي، جۇغراپىيەۋى ۋە مىللىي چىنلىققىمۇ مۇخالىپ كېلىدۇ. ئېلىمىزنىڭ ھەر قايسى ئۆلكىلىرىدە كۆپلۈنچە تاغ، دەريالارنى ئاساس قىلىپ نام بەرگەن. ئەگەر شىنجاڭنى تيانشان ئۆلكىسى دەپ ئۆزگەرتسە تازىمۇ باب كەلگەن بولاتتى. چۈنكى تيانشان تېغى پۈتۈن ئۆلكىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ، جۇغراپىيىلىك نامى جۇڭگو ۋە چەت ئەللەردىمۇ مەشھۇر، بۇ پۈتۈن ئۆلكىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇ، قۇلاققىمۇ يېقىملىق، جاراڭلىق ئاڭلىنىدۇ.

مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسىگە كەلسەك، شىنجاڭ جۇڭگونىڭ بىر ئۆلكىسى، شۇڭا يەرلىك ئاپتونومىيە توغرىسىدىكى بەلگىلىمىلەر تەبىئىكى شىنجاڭغىمۇ باب كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئۇيغۇر، قازاق مىللىتى ئۆلكە ئىچىدە كۆپچىلىكنى تەشكىل قىلىدۇ. سايلام نەتىجىسىدە خەلق ئارزۇ قىلغان ئىدارە - ئورگان ۋەكىللىرى ۋە ھەر دەرىجىلىك ئەمەلدارلار ئىچىدە ھەر مىللەتتىن بولغان زاتلار كۆپ سانىنى تەشكىل قىلىشى شەرت. شۇڭا ئاتاقتىكى يەرلىك ئاپتونومىيە ئەمەلىيەتتىكى مىللىي ئاپتونومىيە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بىراق بۇ بىرلا جەھەتتىكى دەلىل ئاساس. ئۇلار يۈكسەك ئاپتونومىيە كۆزقارىشى بويىچە بۇنىڭغا قانائەتلەنمەيدۇ، ئېلۋەتتە. ئۇلار يەنە مىللىي، دىنىي،

ئۆزۈپ ـ ئادەت، تىل ـ يېزىق قاتارلىقلارنىڭ خەنزۇلار بىلەن ئوخشىمايدىغانلىقىنى ئاساس قىلىپ، بۇنى يۇكسەك ئاپتونومىيە تەلەپ قىلىشنىڭ تۈتقۇسى قىلدۇ. بىز پاكىت ۋە نەزەرىيىنى چىقىش نوقتىسى قىلىپ، بۇنىڭغا قارىتا مۇۋاپىق ئىزاھات بېرىشىمىز كېرەك. مەسىلەن:

بىرىنچى، ئەگەر نوقۇل شۇ مىللەتنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقى بولۇشنى ئېتىراپ قىلساق، ئۇ ھالدا شىنجاڭدا مىللەت كۆپ، مۇلارنىڭ نۇپۇسىنىڭ جايلىنىشىغا ئاساسەن، ئۆلكە ئىچىدە ھەر قايسى مىللەتلەر ئۈچۈن ئاپتونومىيە رايونىنى ئايرىپ چىقساق بولىدۇ. مەسىلەن: ئىلى، تارباغاتايلاردا قازاقلار كۆپ سانلىق تەشكىل قىلىدۇ. دېخۋا رايونىدا خەنزۇ، خۇيزۇلار كۆپ سانلىق ئىگىلەيدۇ. ئىلى ۋىلايىتىنىڭ مەلۇم ناھىيىلىرىدە شىبە، سولۇن، مانجۇرلار كۆپ سانلىق ئىگىلەيدۇ، ئۇلارغىمۇ ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى بەرگەندە ئاندىن مۇۋاپىق بولىدۇ. سۇۋېتلەر ئىتتىپاقىمۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى يولغا قويغاندا، ئوخشاشلا مۇشۇ خىل ئۇسۇلنى قوللانغانىدى. مۇشۇ مەنادىن ئېيتقاندا، ئۆلكە ئىچىدىكى ئاپتونومىيە چوقۇم بىر قانچە رايونلاردىكى باشقا مىللەتلەرنىڭ ئاپتونومىيە رايونلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشى شەرت. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، مىللىي ئاپتونومىيىنىڭ ھەقىقىي مەنىسىگە ئۇيغۇن كەلگەن بولىدۇ.

ئىككىنچى، مىللىي ئاپتونومىيىنىڭ دەرىجىسى ۋە دائىرىسىگە نىسبەتەن، ئېنىق كۆرسىتىش شەكلىنى قوللىنىپ، ئاساسىي قانۇنىدا ئۈچۈق بەلگىلەش لازىم. بولۇپمۇ دۆلەت مۇداپىئەسى، دىپلوماتىيە، ئىقتىساد، قاتناش، ئەدلىيە قاتارلىقلار مەملىكەتلىك خاراكتېرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇنى مەركەزنىڭ ھوقۇق ۋەزىپىسى ئىچىدە بولىدىغانلىقىنى ئېنىق بەلگىلەش كېرەك. ئاساسىي قانۇن ئىچىگە مىللەتلەر ھەققىدە بىر باب كىرگۈزۈشكە كەلسەك، بۇ تولىمۇ زۆرۈر بولۇپ قالدى. بۇ يالغۇز زامانىنىڭ

ئېقىمىغا ماس بولۇپلا قالماستىن، بەلكى مىللىي مەسىلەكتە كۆرسىتىلگەن مىللەتلەر باب باراۋەر دېگەن روھقىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بېرىشتىكى باناسىۋەيلىرىنىمۇ ئازايتقىلى بولىدۇ.

ئاخىرىدا مەن يەنە تەكىتلەپ مۇنداق دېدىم: شىنجاڭدىكى ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ تارىخىي بەلگە مۇرەككەپ، مىللىي تۈيغۇسى ناھايىتى كۈچلۈك، ئۇلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىمۇ ئالاھىدە، مۇبادا ئاساسىي قانۇندا مىللىي ئورۇن بېرىلمىسە، ئۇلار مەركەز ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كەمسىتتى، ھەتتا بىر رەمۇ مىللىي نام ۋە مىللىي ئاپتونومىيە ئورنى بەرمىدى، دەپ بىزار بولۇشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا تەسىر يەتكۈزۈشى، دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە دەخلى يەتكۈزۈشى مۇمكىن، بۇ ياخشى ئەمەس.

تېلېگراممىا يوللانغاندىن كېيىن، نەنجىن تەرەپ مېنىڭ تەكلىپىمنى قوبۇل قىلىپ مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىپ ئەخمەتجان ۋە باشقا ۋەكىللەر بىلەن كۆپ قېتىم سۆھبەت ئۆتكۈزگەن. ئەڭ ئاخىرىدا ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپ لايىھىسىنى ئۆزلىكىدىن قايتۇرىۋالغان.

شۇ چاغدا مەن شىياۋلىزى ئەپەندىنىڭ يازغان خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. خەتتە مۇنداق دېيىلگەن: «شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ۋەكىللىرى نەنجىنگە كەلگەندىن كېيىن، كەمىنە ئىنىلىرى تاپىلىغانلىرىغا ئەمەل قىلىپ، ئۇلارنى ئەتراپلىق كۈتىۋالدىم. بۇنى پەش قىلىپ ئولتۇرمايمەن. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن ئۈچ قېتىم ئۇزۇن سۆھبەتتە بولدۇم. بىرىنچى قېتىمقى، دۆلەت قۇرۇلتىيىغا سۈتىدىغان تەكلىپلەر ئايالاشقان كۈنى بولدى. نەتىجىدە قارشى تەرەپ ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپنى قايتۇرۇۋېلىشقا ماقۇل بولدى. 2 ـ، 3 ـ قېتىمقى سۆھبەتلەر، دۆلەت قۇرۇلتىيى يېپىلغاندىن كېيىن بولدى. دەسلەپتە قارشى تەرەپ كونكرىت جاۋاب بەرمىدى. ئۇلارغا سەمىمىي ھالدا چۈشەنچىلەر

بەرگىنىمدىن كىيىن، ئاخىرى بايراق تەقدىم قىلىش ھەمدە زۇكسەيگە يۇزمۇ يۇز ئەرز سۇنۇش دېگەن سۆز ئېلىۋېتىلىپ، قالغان سەككىز ماددا مۇۋاپىق تېپىلدى، ئۇلارغا يۇمشاق سۆز-لەر بىلەن تەسەللىي ئېيتتىم. ئۇلار بۇنىڭدىن رازى بولۇشتى. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان ماڭا نىسبەتەنمۇ ياخشى تەسىراتتا بولدى، ئۇ بىز ئىككەيلەننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ چوڭقۇر، تۇتقان يولىمىزنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى چۈشىنىدىكەن. مەن مۇشۇ بىرقانچە قېتىملىق ئۇزۇن سۆھبەت ئارقىلىق، سىزنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشىڭىزنىڭ ئاسانغا چۈشمىگەنلىكىنى چۈشەندىم، شۇنداقلا سىزنى بۇ قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ كېتەلەيدۇ، دېگەن تولۇق ئىشەنچىدىمەن».

مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان دېخۋاغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، نۇرغۇن كىشىلەرگە ئۆزلىرىنىڭ بۇ قېتىم ئىچكى جايلار-غا بارغاندا ناھايىتى ياخشى قارشى ئېلىنغانلىقىنى، شۇنداقلا يەنە مەركەزنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىگە، ئىززەت - ئابرويىي بىلەن كۈتۈۋېلىشقا سازاۋەر بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەن. بولۇپمۇ جىياڭ جىيىشىنىڭ ئۇنى بىرنەچچە قېتىم قوبۇل قىلغانلىقى، جىياڭ-جىڭگونىڭ يەنە كۆپ قېتىم يوقلاپ بارغانلىقى، ئوتتۇرىغا قويۇ-غان مەسىلىلەرگە قانائەتلىنەرلىك جاۋاب ئالالىغانلىقى، ھەم-مەيلەننىڭ ئۇلارغا ھېسداشلىق قىلىپ قارشى ئېلىۋاتقانلىقىغا قاراپ ئۆزلىرىنىڭ نەنجىنگە بېرىشتىن ئىلگىرى ھۇنداق بولۇ-شىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ يېتەلمىگەنلىكىنى ئېيتقان. شۇنىڭ ئۈچۈن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ كۆڭلى خوش بولۇپ، ناھا-يىتى ياخشى تەسىراتلارغا ئىگە بولغان ھەمدە قولغا كەلگەن نەتىجىلەر ئاز ئەمەس، دەپ ھېسابلىغان.

جەنۇبىي شىنجاڭغا زىيارەت

مەن خېلى بۇرۇنلا شىنجاڭنى زىيارەت قىلىشنى ئارزۇ

قىلىپ كەلگەنىدىم. بۇ سەپەرگە 1947 - يىلى 4 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئاتلىنىپ5 - ئاينىڭ8 - كۈنى ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدىم. بىرىنچى - كېلىشكە 23 كۈن ۋاقىت كەتتى. مەن بىلەن بىرگە بارغانلاردىن تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇد، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان، ھەيئەت ئەيسا، مۇئاۋىن نازىر رەھىمجان، نازىر ۋاڭ زىڭشەن، ھەيئەت چۈي ۋۇ، ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن دىپلوماتىيە خادىمى لىيۇزىرۇڭ قاتارلىق كىشىلەر بارىدى. ئالدىن بەلگىلىگەن يۆنىلىشىمىز: ئۇرۇمچىدىن ئاقسۇ، قەشقەر، يەكەن، خوتەن قاتارلىق ھەر قايسى ۋىلايەتلەرگە ئايروپىلان بىلەن بىرىپ، قايتىش تا قەشقەردىن كۈچا، قارا شەھەرگە كېلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭ دىكى بەش ۋىلايەتنى بىر ئارىلاپ چىقىش ئىدى. ھەر بىر ۋىلايەتكە بارغاندا، ئالدى بىلەن ھەر قايسى ناھىيىنىڭ ھاكىملىرىنى، ئۆلكىلىك سەنىيىخۇيئەزالىرىنى، ناھىيىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىرىنىڭ بىرىنچىسى، سەنىيىخۇي باشلىقلىرى ياكى مۇئاۋىن باشلىقلىرىنى ۋىلايەت مەھكىمىسىگە ئالدىن چاقىرىپ كۆرۈشمەكچى بولدۇق. ھەر بىر جايغا بارغاندا بىز ھەر ساھەدىكى زاتلار بىلەن بىر نۆۋەت سۆھبەت ئۆتكۈزۈش، بىر قېتىم ئايرىم ئۇچرىشىش، بىر قېتىم ئاممىۋى يىغىن ئېچىش، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىي ئىۋەتىسىر - جەڭچىلەرگە بىر قېتىم نۇتۇق سۆزلەش، قالغان ۋاقىتتا جايلانى كۆزدىن كۆچۈرۈپ زىيارەت قىلىشنى ئالدىن بەلگىلەۋالدۇق. ئىقتىسادچىل بولۇش ئۈچۈن، ھەرقايسى جايلاردا زىيارەت ئۆتكۈزمەسلىكنى، ياكى پەقەت مەن بىلەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاننىڭ نامىدىلا ھەمداستىخان بولۇشنى بەلگىلىدۇق. يەنە جايلارغا بارغاندا، يەرلىكنىڭ ئالاھىدا چۈشكۈن جاي تەييارلاشتىكى ئىغىرچىلىقنى ئاشۇرىۋەتمەسلىك ئۈچۈن، ھەممەيلەننىڭ ۋالىي مەھكىمىسىدە يېتىپ - قوپۇشنى بەلگىلىدۇق.

بۇ قېتىمقى زىيارەت ئاساسىي جەھەتتىن پىلان قىلىنغان لىنىيە بويىچە ئېلىپ بېرىلدى. بىراق يەكەن، خوتەن، قارا شەھەر-

لەردىكى ئايرودىروملارغا 47 C تىپتىكى ئايروپىلانلار چۈشۈشكە مۇمكىن بولمىغانلىقتىن، ئۇرۇمچىدىن ئاقسۇ ئارقىلىق قەشقەرگە بىرىپ كېلىشتىلا ئايروپىلانغا ئولتۇردۇق، قالغانلار ماشىنىغا ئولتۇردى.

بۇ قېتىمقى زىيارەت مەزگىلىدە، مەيلى قايسى ۋىلايەت، ناھىيىگە بارمايلى، ھەممىلا يەردە رادىكاللار بىلەن كونسېرۋاتىپ لار ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش كەسكىن بولۇۋاتقان ئىكەن. سۆھبەت يىغىنلىرىدا ھەمىشە تىغمۇ - تىغ ئېلىشىپ، چەكتىن ھالقىغان ھالدا قاتتىق سۆز - ئىبارىلەرنى ئىشلىتىپ، مېنى تولىمۇ قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى. بىرگە بارغان بىر قانچە كىشىلەر ئىچىدە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان رادىكاللارغا مايىلراق تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇت بولسا كونسېرۋاتىپلارغا مايىلراق ئىدى. بۇ دەل ھەرقايسى ناھىيىلەرنىڭ ناھىيىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىرى سايلىمىدىن كېيىنكى ۋاقىت بولۇپ، سايلام جەريانىدا ئەۋج ئالغان ئىككى گۇرۇھ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشنىڭ ئاخىرقى غەۋغالىرى تېخى تۈگىمىگەن، بەزى ناھىيىلەردە بولسا ناھىيىنىڭ ھاكىمىنى ئىككى - ئۈچ قېتىم سايلاپمۇ نەتىجە چىقمايى، قانمال ۋەزدىيەت شەكىللىنىپ ئېسىلىپ قالغانىدى. بۇنىڭدىن كۈرەشنىڭ ئەھۋالىنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا بولىدۇ.

مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش ۋە تېچ قۇرۇلۇشنى باشلىۋېتىش ئۈچۈن، مەن ئىزچىل تۈردە بىتەرەپ ئورنۇمنى ساقلاپ قېلىشقا دىققەت قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەپ بولۇپ، ئورتاق ئىش ئېلىپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلدىم. لېكىن مۇشۇنداق ئىنتا- يىن كەسكىن كۈرەش داۋامىدا، مېنىڭ بىتەرەپ ئورنۇمنى ساق- لاپ قېلىشىمۇ ئانچە ئاسانغا چۈشمىدى. مېنىڭ قىلغان سۆزلە- ردىم بەزىدە رادىكاللارنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاپ قويسا، يەنە بە- زىدە كونسېرۋاتىپلارنىڭ نارازىلىقىنىمۇ قوزغاپ قويدى. مەن ھا- مان ئۆزۈمنىڭ مەركەزنىڭ ۋەكىلى ئىكەنلىكىمنى، ھەققانىي

مەيداندا تۇرۇپ سۆز قىلىشىم ۋە مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشىم لازىملىقىنى ھېس قىلىپ تۇردۇم، لېكىن سۆھبەت يېغىنىدا ئەنۋەرنىڭ قارشى، ۋەتەنگە قارشى ئېيتىلغان بەزى سۆزلەرنى ئاڭلىغان ھامان بۇنىڭغا قارىتا قاتتىق رەددىيە بەرمەي تۇرالمىدىم. گەرچە بۇ تاسادىپىي ۋاقىتلاردىلا كۆرۈلگەن ئەھۋال بولسىمۇ، لېكىن ماھىيەتتە، كونىرۋاتىپلار تەرىپىگە يان باسقانلىقىم بولۇپ ھېسابلىناتتى، بولۇپمۇ قەشقەردە ئۆتكۈزۈلگەن ھەر ساھە زاتلارنىڭ سۆھبەت يېغىندا، رادىكاللار ئامىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، نۇرغۇن نامۇۋاپىق تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. مەسىلەن: مىللىي ئارمىيە قۇرۇش، گومىنداڭ ئارمىيىسىنى چېگرا رايونلارغا يۆتكەش، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىي باشلىقلارنى ئېلىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا خەلق باشقىدىن سايلاپ چىقىش؛ كونىرۋاتىپلا ئارىسىدىكى ئەكسىيەتچى دەپ سانالغان يەرلىك رەھبىرلىرى ئەرباپلارنى قاتتىق جازالاش، ۋەھاكازالار. ھەتتا، خەنزۇلارنى چېگرىدىن قوغلاپ چىقىرايلى، دەپ شۇئار توۋلاندى. بۇ تامامەن خەنزۇلارغا، ۋەتەنگە قارشى تۇرىدىغان، تېنچلىق ئېتىمىگە بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان سۆز ـ ھەرىكەت بولۇپ، مېنىڭ غەزىپىمنى قوزغىماي قالمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن سۆھبەت يېغىندا : «ھەممىيلەن خىلمۇ ـ خىل زىددىيەتنى تۈگەتكەندىلا، ئاندىن تېنچلىقنى مۇستەھكەملەپ، قۇرۇلۇشنى باشلىۋەتكىلى بولىدۇ» دېگەن تېمىدا ئۇزۇن نۇتۇق سۆزلىدىم.

نۇتۇق ئۇچ قىسىمغا بۆلۈندى.

ئەڭ ئاۋۋال ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش يىلىدىن، جۇڭگو ـ سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرۈشنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتىنى شەرھىلەپ، ئىككىسىگە تەڭ ئەھەمىيەت قىلىش، خىلاپلىق قىلماسلىقنى كۆرسىتىپ ئۆتتۇم. بىز ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشىمىز شۇنداقلا جۇڭگو ـ سوۋېت دوستلۇقىنىمۇ ئالغا سۈرۈ-

شىمىز. جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرگەندە ۋەتەن بىرلىكىنى تېخىمۇ ھىمايە قىلىشىمىز كېرەك. لېكىن بەزىلەر ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنىلا تەشەببۇس قىلىپ، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىغا قارشى تۇرىدۇ. يەنە بەزىلەر بولسا، جۇڭگو- سوۋېت دوستلۇقىنىلا تەشەببۇس قىلىپ، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشقا قارشى تۇرىدۇ. بۇنداق بىلەن ئىككى گۇرۇھ شەكىللىنىپ قالدى. جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنىلا تەشەببۇس قىلىپ ۋەتەن بىرلىكىگە قارشى تۇرغۇچىلار، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنى تەشەببۇس قىلىپ، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى خالىمايدىغان كىشىلەرنى «خەنزۇلارنىڭ غالچىسى» دەپ تىللىدى. ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنىلا تەشەببۇس قىلىپ، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرۈشكە قارشى تۇرغۇچىلار، جۇڭگو- سوۋېت دوستلۇقىنىلا تەشەببۇس قىلىپ ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنى خالىمايدىغانلارنى «چەت ئەللىنىڭ قۇيرۇقى» دەپ تىللىدى. بۇنداق بىلەن ئۇلار بىر - بىرىگە ھۇجۇم قىلىپ، بىر - بىرىنى قاغاپ ناھايىتى زور خاتالىق ئۆتكۈزگەن بولدى. شۇنى تەكىتلەپ ئۆتۈش كېرەككى، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش شۇنداقلا جۇڭگو-سوۋېت دوستلۇقىنىمۇ ئىلگىرى سۈرۈش لازىم. بىر ياققا ئېغىپ يەنە بىر ياقنى ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇ. مەن بۇ شىنجاڭ خەلقى مېڭىشقا تېگىشلىك توغرا يول دېدىم.

ئۇنىڭدىن قالسا يەنە ۋەتەن كۆزقارشى بىلەن مىللىي ئاڭنىڭ مۇناسىۋىتىنى چۈشەندۈردۈم. جەمئىيەتتە ھازىر مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان بىر خىل زىددىيەتلىك ئەھۋالنى كۆرسىتىپ بەردىم. يەنى بەزىلەر، ۋەتەن نۇقتىسىنەزەرىنىلا كېرەك قىلىپ، مىللىي ھېسسىياتقا سەل قارايدۇ، ھەتتا مىللىي ھىسسىياتنى بار كىشىلەرگە قارشى تۇرىدۇ. ۋەھالەنكى مىللىي ھېسسىياتنى بار بەزى كىشىلەرمۇ ۋەتەن كۆز قارىشىغا قارشى تۇرىدۇ. ئۇلار، مىللىي

هېسسيات بولسىلا بولدى، ۋەتەن كۆزقارىشىنىڭ لازىمى يوق. دەپ هېسابلايدۇ؛ بۇلارنىڭ هەممىسى خاتا پىكىر، خاتا سۆزلەر بولۇپ، بىر - بىرىگە زىت هادىسە. كۆپچىلىككە شۇنداق نەسىھەت بەرگۈم كېلىدۇكى، بارلىق كاللىسى بار، كۆزى روشەن كىشىلەرنىڭ هەممىسى مىللىي هېسسياتنىمۇ ئۆستۈرۈشى، ۋەتەن كۆزقارىشىنىمۇ كۆچەيتىشى لازىم. مانا بۇ شىنجاڭ خەلقىنىڭ مېڭىشىغا تېگىشلىك پارلاق، توغرا يول.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن دېموكراتىك سىياسەت بىلەن مۇستەبىت سىياسەتنىڭ پەرقى ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتتۈم. هازىر جەمئىيەتتە بەزىلەر ئۆز ئارا هۇجۇم قىلىشىپ، بىرسى قوپۇپ ئۇنى مۇستەبىت، ئۆزىنى خەلقچىل دېسە، يەنە بىرسى قوپۇپ بۇنى سەن مۇستەبىت، مەن خەلقچىل دېيىشۋاتىدۇ. زادى كىم دېموكراتىيىنى يولغا قويۇۋاتىدۇ، كىم مۇستەبىتلىك يۈرگۈزۈۋاتىدۇ؟ مېنىڭچە هەممىمىز سالقىن قانلىق بىلەن رېئال مۇلاهىزە يۈرگۈزۈپ كۆرەيلى، ئەگەر بىز ئەمەلىيەتتە تىزگىنلەش، چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىش بىلەن شۇغۇللانماي دېموكراتىك سىياسەتنى هەقىقىي رەۋىشتە يولغا قويايلۇق دېسەك، چوقۇم خەلقنىڭ هوقۇقىغا چىن كۆڭلىمىزدىن هورمەت قىلىپ، دېموكراتىيىنى يولغا قويۇشىمىز كېرەك.

مەن بۇ قېتىمقى نۇتقۇمنى ئىنتايىن ئوچۇق - يورۇق سۆزلىدىم. ئۆزۈمنىڭ بىتەرەپ هەققانىي مەيداندا تۇرۇپ سۆزلەۋاتقانلىقىمغا ئىشىنەتتىم.

ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ هەرقايسى جايلىرىدا كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىمنى يىغىنچاقلىسام، ئىككى گۇرۇھ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش مەندە شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالىغا نىسبەتەن چوڭقۇر قايغۇ پەيدا قىلدى. مەن بۇ خىل خاھىشلارنى ئوڭشاپ گۇرۇھۋازلىق كۈرىشىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئالاهىدە باش قاتۇرۇپ چارە ئىزدىدىم. شۇنىڭ بىلەن ئىككى

نەپەر مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن بۇرھاننى، نازىر مەھەممەت ئىمىن، نازىر سەيپىدىن، مۇئاۋىن نازىر رەھىمجان، ھەيئەت ئەيسا، ھەيئەت چۈي ۋۇ، باش كاتىپ لىۋىمىڭچۈن، نازىر ۋاڭ زىڭشەن، ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن دىپلوماتىيە خادىمى لىۋزىروك قاتارلىقلارنى تەكلىپ قىلىپ، ئۇچ كۈن سۆھبەتلەشتىم، ئاۋۋال كۆپچىلىك ئۆزلىرىنىڭ كۆرگەن- ئاڭلىغانلىرى ئۈستىدە سۆز قىلدى. ئەڭ ئاخىرىدا مەن سەممىي ھالدا ئۇزۇن بىر سۆز قىلىپ، نۆۋەتتە شىنجاڭ مەسىلىسىدىكى تۇتقۇنىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم.

بۇ قېتىمقى سۆزۈم «مەسىلىنى يىلتىزىدىن ھەل قىلايلى» دېگەن تېمىدا بولۇپ، كېيىن پۈتۈن شىنجاڭغا ئاشكارا بېسىپ تارقىتىلدى.

بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە بولۇندۇ.

1. كۆز قاراش نەزەريىسى ۋە قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش نەزەريىسى. بۇ نۆۋەتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل بىلىش نەزەريىسى، شۇنداقلا رېئال شەيئىلەرنى ئۆلچەشنىڭ ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل ئۆلچىمى بولىدۇ. كۆز قاراش نەزەريىسىدىكىلەرپەقەت ئۆزىنىڭ سوبيېكتىپ ئادۋانتىنى ئاساس قىلىپ، رېئال مەۋجۇدىيەتنىڭ چىنلىقىغا گۇمان بىلەن قارايدۇ. ھېسسىياتنى يېتەكچى قىلىپ، قارىشىغا ھۆكۈم قىلىۋېرىدۇ، نۆۋەتتە ئىككى گۇروھنىڭ كۈرىشىدىكى نۇرغۇن مەسىلىلەرنىڭ يۈز بېرىشى،كۆز قاراش نەزەريىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە بولغان. قانۇنىي ئىدارە قىلىش نەزەريىسىدىكىلەر ئوبيېكتىپ پوزىتسىيە بىلەن ئىلمىي تەھلىل يۈرگۈزۈشنى، پاكىتنى چىقىش نۇقتىسى قىلىشنى، قانۇننى ئۆلچەم قىلىپ ھەق ناھەقنى ئەگرى - تۈزنى، راس يالغاننى تەھلىل قىلىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئالدىنقىسى خاتا، كېيىنكىسى توغرا، شىنجاڭ

تېچ بىرلىككە كەلدى. ئەمدى دۆلەتنىڭ قانۇنى بار. تېنچلىق بىتىم بىلەن سىياسى پروگراممىا بار، ھەممە نەرسە ئۆز يولىدا دەۋرى قىلىپ تۇرىدۇ. سوبىيىكتىپ كۆز قاراشنىڭ ئوك - تەتۇر ئىرغىتىشىغا ئۇچرىماسلىق كېرەك.

2. گۇروھ مەنپەئەتى بىلەن دۆلەت مىللەت مەنپەئەتى ئۇستىدە تۇختىلىپ بۇنىڭدا شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ ئىچىدە شەخسەن ئۆزىنى مەركەز قىلىپ شەكىللەندۇرگەن گۇرۇھلارنىڭ ئاز ئەمەسلىكىنى ئۇلارنىڭ پەقەت ئۆز مەنپەئەتىنىلا كۆزۈپ، دۆلەت - مىللەتنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزلەمەيۋاتقانلىقى، بۇنداق قىلىشنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىپ بەردىم. جەنۇبىي شىنجاڭنى زىيارەت قىلىغىنىمىزدا كۆردۇك: بەزىلەر خەنزۇلارغا مايىل كىشىلەرنى، خەنزۇلارنىڭ غالچىسى دەيدىكەن. يەنە بەزىلەر سوۋېتكە مايىل كىشىلەرنى، چەتئەللىنىڭ قۇيرۇقى دەيدىكەن. ماھىيەتتە بولسا، خەنزۇغا مايىل بولۇش بىلەن سوۋېتكە مايىل بولۇشنىڭ ھەممىسى، دۆلەت، مىللەتنىڭ مەنپەئەتىگە زىيانسىز، بەلكى پايدىلىق. دۆلەت، مىللەتنىڭ مەنپەئەتىنى چىقىش قىلماي، پەقەت گۇروھ مەنپەئەتىگىلا كۆز سالغانلىقتىن خاتالىقلار كېلىپ چىقتى. بەزىلەر ھەربىي ئىنتىزامنىڭ ياخشى بولمىغانلىقىنى سەۋەپ قىلىپ «يەنە بىر قېتىم قان تۆكۈش»، «يەنە بىر قېتىم ئىنقىلاپ قىلىش» كېرەك دەۋاتىدۇ. قەشقەردىكى نامايىش داۋامىدا «ياشىسۇن دۆلەت، مىللەت» دەپ شۇئار توۋلىماي، بەلكى «ياشىسۇن ئىنقىلاپ» دېگەن شۇئار توۋلاندى. بۇ بىر بىمەنىلىك. بۇگۈنكى شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمىتى خەلققە سىياسىي زۇلۇم سالمىسا، ئىقتىسادىي جەھەتتە ئېكسپىلاتاتسىيە يۈرگۈزمىسە، يەنە نېمىشقا ئىنقىلاپ قىلىش كېرەك؟

خەلق ئىنقىلاپ قىلىمىز دىمەي، بەلكى سۇ ئىنشائاتى، سەھىيە، مائارىپ ۋە ئىقتىسادىي سەپلەردە قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. يۇقىرىقىدەك ئىشلارنى ئاز ساندىكى

يامان غەرەزلىك كىشىلەر كەلتۈرۈپ چىقارغان. كۆپچىلىكنىڭ گۈروھۋازلىق كۆز قارىشىدىن ۋاز كېچىپ، دۆلەت، مىللەت ھېسسىياتىنى ئۆستۈرۈشنى، دۆلەت، مىللەتنىڭ مەنپەئەتىنى گۈروھ مەنپەئەتىڭ ئورنىغا دەسستىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

3، دېموكراتىيىچە رەھبەرلىك بىلەن سىياسىي كۈرەش ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتتۈم. شىنجاڭنىڭ بۇگۈنكى ئەھۋالىدىن ئېيتقاندا، دېموكراتىيىچە رەھبەرلىك بىزگە تولىمۇ زۆرۈر. سىياسىي كۈرەش بولسا، ئارتۇقچە نەرسە. يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەممىگە دېموكراتىيە رەھبەرلىك قىلىدۇ. ئەزەلدىن ئاز سانلىقلارغا ھۇرمەت قىلىپ، كۆپ سانلىقلارنىڭ ئاۋازىبىرىش ھوقۇقى ئىشلىتىلمەي كەلگەنىدى. ئەمدى ھەمە - مە ئىش مەسلىھەتلىشىش، سەۋر - تاقەت قىلىش، يول قويۇش بىلەن ھەل قىلىنىدۇ. سىرتتىكى نۇرغۇن ئادەملەر ھۇشۇ نىڭغا قاراپ مېنى يۇمشاق قول، ئاجىز دېيىشىدۇ. ئەھەلىيەتتە بۇ مېنىڭ دېموكراتىيىچە رەھبەرلىك قىلىش ئىستىلىنى تەشەبىبۇس قىلغانلىقىم. يەنە بەزىلەر تېچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن ھەربىي كۈرەش سىياسىي كۈرەشكە ئايلاندى دېيىشىۋاتىدۇ: نۆۋەتتىكى ئىشلارغا ئورتاق جاۋابكار بولۇشىمىز لازىم. نىشان بىر، تېنچلىق بېتىمىنى سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىشتىن باشقا سىياسىي مۇددىئا يوق، كۈرەشنىڭ نېمە كېرىكى؟ مۇنداق كېيىن كۆپچىلىك بىردەك ئىتتىپاقلىشىمىز، دېموكراتىيىچەرەھبەرلىكنى كۈچەيتىشىمىز لازىم. مانا بۇ بىزنىڭ قوللىنىشىمىزغا تېگىشلىك پوزىتسىيە ۋە مەيدانىمىز بولىدۇ.

4. زىددىيەت ۋە بىرلىك ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتتۈم. شىنجاڭدا گەرچە تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغان بولسىمۇ، لېكىن داۋالغۇپ تۇرغان يۇشۇرۇن ئېقىم يەنىلا مەۋجۇت ئىدى. مۇنداق بولۇشىغا ئۆلكە ئىچىدە يەنىلا نۇرغۇن زىددىيەتلەرنىڭ مەۋجۇتلى-

قى سەۋەپ بولاتتى. مەركەزنى ئالساق، شىنجاڭغا مەللىي بارا-
ۋەرلىكنى، دېموكراتىك سىياسەتنى بەردى ۋە مالىيىدەزور كۈچ
بىلەن يارداەم قىلدى. ۋاھالەنكى بىزدىن تەلەپ قىلىدىغىنى بول
سا، ۋەتەننىڭ بىرلىكىدىنلا ئىبارەت. ئەيتالايمىزكى، بۇ بىر -
بىرىگە زىت كەلمەيدۇ. بىراق مەركەزگە نىسبەتەن شىنجاڭنىڭ
بولۇپمۇ ئۇچ ۋىلايەتنىڭ روھى ھالىنىدە زىددىيەت ئۇمۇمىيۈز-
لۈك مەۋجۇت. مەسىلەن، ئۇلكىگە نىسبەتەن ئەڭ پايدىلىق بول
غان بىر قانچە ئىشلارغا كەلسەك، تېنچلىق بېتىمىنى ئىجرا قى-
لىش، شىنجاڭ ئىنىستىتوتىنى دۆلەتلىك ئونۋېرسىتىتقا ئۆزگەرتىش-
نى تەكلىپ قىلىش، ئۇلكە پۇلىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، گەنسۇ
شىنجاڭ تۆمۈر يولىنى ياساش، ۋالىيلارنى سايلاش قاتارلىقلارغا
نىسبەتەن، ئۇچ ۋىلايەت پۈتۈنلەي گۇمانلىنىش پوزىتسىيىسىدە
تۇرىۋاتىدۇ. ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قېلىشنى
ئالايلۇق، ئۇلار مەللىي قوشۇنلارنى ساناپ ئۆتكۈزۈۋېلىشنى رەت
قىلغانلىقتىن ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ ئۈستىگە ئالغان يۈكى بەك
ئېغىرلىشىپ كېتىپ، خەلق تۇرمۇشىغا تەسىر قىلدى. زىددىيەت
قاتمۇ - قات ئېغىر بولۇپ، ھەل قىلىشقا ئامالسىز قالدى. مۇ-
شۇلارنىڭ ھەممىسى زىددىيەت. بىز بارلىق زىددىيەتلەرنى تۈگە-
تىشىمىز، سۆز بىلەن ھەرىكىتىمىزنى بىرلىككە كەلتۈرىشىمىز، ئىچ-
كى ماھىيىتىمىز بىلەن تاشقى كۆرۈنىشىمىزنى بىردەك قىلىشىمىز
رەھبەرلىك بىلەن ئامىمنى بىردەك قىلىشىمىز لازىم. شۇنداق
قىلغاندىلا بارلىق مەسىلىلەر ئوڭاي ھەل بولىدۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن مۇنۇلارنى كۆرسەتتىم: شىنجاڭدا گەر-
چە نۇرغۇن زىددىيەتلەر مەۋجۇت بولسىمۇ، لېكىن بۇلارنىڭ ھەم-
مىسىنى سىياسىي ۋاستە، تېنچ ئۇسۇللار بىلەن ھەل قىلىپ كەتكە-
لى بولىدۇ. «قايتا ئىنقىلاپ قىلىش»، «قايتا قوزغىلاڭ كۆتىرىش»
نىڭ ھاجىتى يوق. خەلق ئۇرۇشقا تەشنا ئەمەس. ئۇرۇشنى
خەلققە مەجبۇرى تاڭغۇچىلار جەزمەن مەغلۇپ بولىدۇ. بىز مەھ-

سىلىنى چوقۇم يىاتىزىددىن ھەل قىلىشىمىز، سىياسىنى مۇھىم ئورۇنغا قۇيۇپ، سوبيېكتىلىپىقتىن ۋاز كېچىشىمىز، دۆلەت، مىللەتنىڭ مەنپەئەتىنى مۇھىم بىلىپ گۇروھۋازلىق كۆز قارىشىدىن ۋاز كېچىشىمىز؛ دېموكراتىيىچە رەھبەرلىككە ھۆرمەت قىلىپ سىياسىي كۈرەش ۋە بىر تەرەپنىڭ تېزگىنلىۋېلىشىدىن ۋاز كېچىشىمىز، زىددىيەتلەرنى تۈگىتىپ، سۆز بىلەن ھەركىتىمىزنى دىلىمىز بىلەن تاشقى كۆرىنىشىمىزنى، يۇقىرى بىلەن ئاممىنى بىرلىككە كەلتۈرىشىمىز لازىم. بۇ بىزنىڭ پارلاق كەڭ ئىستىقبالىمىز بولۇپ ھىسابلىنىدۇ.

بۇ قېتىم جەنۇبىي شىنجاڭدىكى سەپەردە مەيلى سۆھبەت يىغىنلىرىدا، ئاممىۋىي يىغىنلاردا، قونالغۇ ئورنىمىزدا ياكى يول ئۈستىدە بولسۇن خەلقتىن ناھايىتى كۆپ خەت ـ چەك، ئىلتىماس، مۇراجىئەتنامىلارنى تاپشۇرۇۋالدۇق. سەپىرىمىز ئالدىراش بولغانلىقتىن، يەنە خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىشقا ئادەم كەمچىل بولغانلىقتىن، ئۇرۇمچىگە قايتۇرۇپ كېلىپ ھەل قىلىشىمىزغا توغرا كەلدى. بۇ خىل خەت ـ چەكلەر نەچچە مىڭ پارچىدىن كەم ئەمەس، مەزمۇن جەھەتتە نۇرغۇن مەسىلىلەرنى ئۆز ئىچىگە تالىدۇ. تەرجىمە قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن، بىر قانچە يولداشلارنى بۇنى تەھلىل قىلىپ يىغىنچاقلاپ، مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ ھەل قىلىشقا قويىدۇم. جۈملىدىن ئايىرىم، ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان مەسىلىلەرنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەستايىدىللىق بىلەن ھەل قىلىشقا تاپشۇرۇپ بەرگەنىڭ سىرتىدا، مۇھىم مەسىلىلەرنى يەر سېلىقى، باج، سۇ ئىنشائاتى، مائارىپ، ھەرىمگە بېرىش، مال ـ مۈلۈكلەرنى ئېگىسىگە قايتۇرۇشقا ئوخشاش مەزمۇنغا يىغىنچاقلاپ «جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىگە مۇراجىئەت» ئېلان قىلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كۆچۈرگەندە خەلق ئاممىسىنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان پىكىر، تەلەپلىرىگە بىر قېتىم ئومۇمىيۈزلۈك جاۋاپ بەردىم. جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىگە مۇراجىئەت» گومىنجىڭغۇ رەئىسى

غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسى مۇدىرىنىڭ نامىدا تارقىتىلدى.

بۇ قىتىمقى زىيارەتتە بىر تەرەپتىن ئىككى گۇروھ ئۇتتۇرىسىدىكى گەسكىن كۈرەشنى كۆرۈۋالغان بولساق، يەنە بىر تەرەپتىن ئاممىنىڭ قىزغىن قارشى ئالغانلىقىنىمۇ كۆردۇق. ھەر بىر جايغا بارغىنىمىزدا خەلق ئاممىسى قېرىلارنى يۆلەپ، بالىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، شەھەر ئەتراپىدىكى ئون چاقىرىم ھەتتا نەچچە ئون چاقىرىم يىراقلىققىچە چاي، مۇۋە ـ چۇۋىلەرنى تەييارلاپ قىزغىن سەممىي كۈتۈۋالدى. ئۇلاردىكى ساددىلىق، سەمىمىيلىك بىزدە ئۇنۇتقىسىز چۈكمۈر تەسىرات پەيدا قىلدى. بۇنداق ئەھۋالدا، شىنجاڭ خەلقىدە خەنزۇلارغا قارشى، ۋەتەنگە قارشى نىيەت بار دەپ كىممۇ ئېيتالىسۇن!

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ تەبىئىي شارائىت جەھەتتە شىمالىي شىنجاڭدىن سەل ياخشىراق ئىكەنلىكىنى كۆردۇق. ئۇ يەرنىڭ ھاۋاسى مۇتىدىل بولۇپ، شىمالىي شىنجاڭدەك قاتتىق سوغۇق بولمايدىكەن. جەنۇبتا كۈنلۈن تېغى غەربتە پامىر ئېگىزلىكى، شىمالدا تەڭرى تېغى، شەرقتە تەكلىماكان چۆلى بار بولۇپ، شۇنچە سەلتەنەتلىك، گۈزەل ئىكەن. كۈچا، ئاقسۇ، ئاقسۇ كونىشەھەر، قەشقەر كونىشەھەر، قەشقەر يېڭىشەھەر، يېڭىسار، يەكەن، پوسكام، قاغىلىق، گۇما، خوتەنلەرنىڭ ھەممىسى تەكلىماكان چۆلى ياقىسىدىكى بوستانلىق بولۇپ سۇ بارلىكى جاي بولسا، ھەممىسى بۆك ـ باراقسانلىق، يېرى مۇنبەت، بايلىقى مول ئادەمى زىچ ئىكەن.

بىز يەنە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى خەلقنىڭ پاك سەممىي خۇسۇسىيىتىنى، ساغلام قەددى ـ قامىتىنى كۆردۇك. ئۇلارنىڭ ئىچىدە چوڭ ياشلىقلار ناھايىتى كۆپ بولۇپ ساقىلى كۆكسىگە چۈشۈپ يەلپۈنۈپ تۇرغان ئاقساقالىلارنى ھەممىلا جايدا ئۇچراتتۇق دەرۋەقە جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىنىڭ نامرات، جاپالىق تۇرمۇشىنىمۇ كۆردۇك. ناھىيە بازارلىرىدىمۇ رەتلىك، پۇتۇن كىيىم كەيگەن

لەر پەقەتلا ئاز سانلىقلار ئىدى. ئۇلارنىڭ زور كۆپچىلىكى ئەس كى - تۇسكى، كونا كىيىملەرنى كىيىۋالغان. ئايالىلاردا يۇزىگە چۈمبەل تارتىدىغان ئادەت بولۇپ، يۇز - كۆزىنى ئېچىشقا جۈر- ئەت قىلالمايدىكەن.

مۇشۇنداق گۈزەل تاغ - دەريا، تۈزلەڭلىكلەردە خەلقنىڭ مۇشۇنداق نامرات تۇرمۇشتا قالغانلىقى، بىر - بىرىگە ئىنتايىن ماس كەلمىگەن، مەن شۇنداق ھېسابلايمەنكى، سىياسىي مەسىلە ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، مەدەنىيەت قۇ- رۇلۇشلىرىنى يۈرگۈزۈش، شىنجاڭدا ئەڭ مۇھىم مەسىلە.

مەن يەنە، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا تۇرۇشلۇق ھەربىيلەر بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى سەزدىم. شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىيلەر- دىن خەلقنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشكەنلىرى ئاز، كۆپ سانلىق ھەربىيلەر بولسا، سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشۋېلىپ، كونسېرۋا- تىپلار تەرىپىدە تۇرۇپ، رادىكاللارنى باسقان، ئىشلەپچىقىرىش جەھەتتە خەلققە يارەم بەرمىگەن. مۇشۇ سەۋەبلىك ئومۇمىيۈز- لۈك نارازىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. مېنىڭچە بۇ ناھايىتى يامان ئەھۋال. شۇنىڭ ئۈچۈن بارغانلىكى جايدا ئۇلارغا، يەر- لىكنىڭ ئىشىغا مۇتلەق ئارىلاشماسلىق، خەلق ئارىسىدىكى جە- دەل - ماجرالارغا قاتناشماسلىق، تامامەن بىتەرەپ پوزىتسىيە قوللىنىش توغرىسىدا سەھىمىي نەسىھەت قىلدىم. شۇنداق قىل- غاندىلا، ھەربىي بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتنى ساق- لاپ، خەلقنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. ھازىرقى دەۋر، دېموكراتىيە دەۋرى بولغانلىقتىن، يەرلىكنىڭ ئىشلىرىغا ھۆكۈ- مەت ئەمەلدارلىرى جاۋابكار بولىدۇ. ھەربىيلەرنىڭ چات كىرە- ۋېلىشى ھاجەتسىز، ئەگەر ھەربىيلەر سىياسىي ئىشلارغا ئارىلى- شىۋالسا، قانۇنسىزلىق بولىدۇ. بۇ ھەم مۇۋاپىق بولمىغان ھەرە- كەت. نەتىجىدە ھەربىي ئىنتىزام بۇزۇلىدۇ. تەلىم - تەربىيە

مەشقىنى بوشاشتۇرۇپ ئاقىستىپ قويىدۇ. ھەربىي بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىققا داغ چۈشۈپ خىلمۇ خىل ئىللەتلەر پەيدا بولىدۇ. بۇنىڭدىن ھوشيار بولۇش، بۇنداق ئەھۋاللارنى قەتئىي چەكلەش شەرت. ئۇلاردىن: خەلقنى سۆيۈش، ھەربىي - خەلق دوستلۇقىنى ياخشىلاش، يۇقىرى باشلىققا بويسۇنۇش، تۆۋەندىكىلەرنى تەربىيىلەپ باشقۇرۇش، ئۆزىنى تەربىيىلەشنى ئۈمىد قىلدىم. ئەمەلىيەتتە بولسا، مەن بۇ سۆزلەرنى ئاللىقاچان شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئوفېتسىر - جەڭچىلەرگە سەھىمىي يوسۇندا تەكرار سۆزلەپ بولغان ھەمدە ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشى ئۈچۈن كىچىك قوللانما قىلىپ قولىغا تارقىتىپمۇ بەرگەنىدىم. بىراق جەنۇبىي شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملار بۇنى ئىشقا ئاشۇرالمىدى، بۇ مېنى چوڭقۇر ئېچىندۇرىدۇ ۋە ئەپسۇسلاندۇرىدۇ.

بىرقانچە ھۇججەتلەر

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ، سىياسىي پروگراممىا ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، يەنىلا ھەرقايسى جايلاردا ئارقا - ئارقىدىن توختىماي مەسىلىلەر يۈز بېرىپ تۇردى. بۇ ئاساسەن مىللەتلەر ئارىسىدىكى بولۇپمۇ ئۇيغۇر - خەنزۇ ئىككى مىللەت ئارىسىدىكى مەسىلە بولۇپ،ئۇرۇمچى ۋە ھەرقايسى چەت ناھىيە - شەھەرلەرنىڭ ھەممىسىدە ئېچىنىشلىق ۋەقەلەر كېلىپ چىقتى. مەسىلەن: ئۆتكەندە ئۇيغۇر خوتۇن - قىزلىرىنى خوتۇنلۇققا ئېلىۋالغانلار ھاقارەتلەندى ۋە تاياق يېدى. ھەتتا يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈلۈشتەك ۋەقەلەر كۆرۈلدى. شۇنداقلا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلغاندا، ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ھەر مىللەتتىن بولغان مۇنەۋۋەر زاتلار ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت خىزمىتىگە قويۇلۇپ، ئۆلكە (شەھەر)، ۋىلايەت، ناھىيىدىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجىنىڭ ھەممىسىدىلا كۆپلىگەن خەنزۇ كادىرلار

چەتتە قالدۇرۇلغانلىقتىن، ئۇلاردىن نۇرغۇنلىرى ئۆزىنى تۇتۇۋا-
لالماي، ئۇيغۇرلارنىڭ خورىكى بەك ئۆسۈپ كەتتى، سەن پو-
زىتسىيىدە يۈمشاق - ئاجىز كەپقالدىڭ، مۇندىن كېيىنكى تۇر-
مۇش ۋە ھاياتىمىزنىڭ كاپالىتى بولماي قالدى، دېيىشتى. ھەم-
مىلا جايدا ئاغرىنىش، نارازىلىق سادالىرى ئاڭلىنىپ تۇردى.
شۇڭا مەن بەزى مۇھىم ھۇججەتلەردە ئالدى بىلەن خەنزۇ
كادىرلار ۋە قېرىنداشلارغا ھەقمىي چۈشەنچىلەرنى بېرىپ
ئۆتتۇم.

1- ۋججەت 1946 - يىلى 8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئې-
لان قىلىنغان «پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلارغا
مۇراجىئەت» ئىدى.

ئالدى بىلەن مەن خەنزۇ قېرىنداشلارغا مۇنداق دېدىم:
بىز شۇنى ئويلىشىمىز كېرەككى، ئۆتمۈش تاريخقا نەزەر سالـ-
دىغان بولساق، شىنجاڭدىكى قېرىنداشلارغا سېلىنغان زۇلۇم
بەك ئېغىر، ئۇلارنىڭ تارتقان ئازابى بەك چوڭقۇر بولغان.
ھالبۇكى ئۆتمۈشتە، شىنجاڭدا ئەمەلىي مەسئۇلىيەتكە جاۋابكار
بولغۇچىلار خەنزۇلار ئىدى. گەرچە ئۇلار خەنزۇ مىللىتىكە ۋە-
كىللىك قىلمىسىمۇ، شۇنداقلا ھازىرقى مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ
يول قويۇشى ۋە قوللىشىدىن تېخىمۇ گەپ ئاچقىلى بولمىسىمۇ،
لېكىن ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەت قېرىنداشلار، بۇ نۇقتىنى
ئوڭاي چۈشىنىپ كېتەلمەيدۇ. ئۇلار ھۆكۈمرانلارنىڭ ئۆزلىرىگە
سالغان ئازاب - ئىۋۇبىتىنى ھامان خەنزۇلارنىڭ جىنايىتى
دەپ ھېسابلايدۇ. شۇڭا ئۆتمۈشتە قانلىق پاجىئەلەر ئىۋزلۈكسىز
يۈز بېرىپ تۇردى ۋە بۇگۈنكى قالايمىقانچىلىقلار ھەر يەردە دا-
ۋام ئەتمەكتە. بۇ ئىككى ئايدىن بۇيانقى يۈز بەرگەن ئېچىـ-
نىشلىق ۋەقەلەر ھەرقايسى مىللەتلەر ئىچىدىن چىققان مۇناپىقلار
تەرىپىدىن پەيدا قىلىنغان ئاپەت بولۇپ، بۇ ھەممەيلەننى كۈتـ-
مىگەن يەردىن مۇشۇ جىنايەتنىڭ جاۋابكارى قىلىپ قويدى.

شۇڭلاشقا بۇنى ھەرقايسى مىللەت قېرىنداشلىرىمىزدىن ئاغرىنماي، ئۆز مىللىتىمىزدىكى مۇناپىقلارنى ئەيىپلىگىنىمىز تۇزۇك. بۇنى باشقا مىللەتتىكى قېرىنداشلارنىڭ كەلتۈرۈپ چىقارغان چاتىقى دەپ قارىماي، ئۆز مىللىتىمىزدىن چىققان مۇناپىقلارنىڭ كۆپچىلىك ئارىسىغا تېرىغان جىنايىتى دېگىنىمىز تۇزۇك. ئەگەر ھەممىمىز مۇشۇنداق قارايدىغان بولساق، ئۆزىمىزنى بېسۋالالايمىز.

ئاندىن كېيىن مەن ئۇلارغا يەنە: ھۇرمەت قىلغانلىق تېز پۈككەنلىك ئەمەس، يول قويغانلىق ئاجىزلىقنىڭ ئىپادىسى ئەمەس، دېگەن نەسىھەتنى بەردىم. جۇڭگو خەلقى ئەپۇ چانلىق مەسلىكىگە ئىگە، بۇ مەسلەكنىڭ ھەقىقىي روھى باشقىلارغا مەنپەئەت يەتكۈزۈش، يول قويۇش، باشقىلارنى ھۇرمەتلەش، تارىخىي جاۋابكارلىقنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىش، باشقىلارنىڭ ئالدىدا سەۋەنلىكنى قوبۇل قىلىش، شەخسىي مەنپەئەتنى ئومۇمنىڭ ئارزۇسى ئۈچۈن قۇربان قىلىش، ھەممىدە ۋاقتىنچە ئەلەم تارتىش، ھەممىدە تاريخ ئۈچۈن جاۋابكار بولۇش، باشقىلار ئۈچۈن سەۋەنلىكنى قوبۇل قىلىشتەك ئالىيجاناپ روھ بويىچە يول قويۇپ، ھەر مىللەت ئارىسىدىكى ئۆچمەنلىك كەيپىياتىنى دوستانلىق بىلەن تەسىرلەندۈرۈشتىن ئىبارەت. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئۆچمەنلىك كەيپىياتىنى توگىتىپ، شىنجاڭنىڭ مىڭ تومەن يىللىق تېنچلىق تاريخىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگىلى، ئەۋلاتتىن - ئەۋلادقا مەڭگۈ بەخت ياراتقىلى بولىدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن مەن خەنزۇ بولمىغان باشقا مىللەت قېرىنداشلارغا، بولۇپمۇ نوپۇسى كۆپرەك بولغان ئۇيغۇر قېرىنداشلارغا مۇنداق مەسىلىھەت بەردىم. مۇندىن كېيىن شىنجاڭ ئۈچۈن سىياسىي پروگراممىا بويىچە تىرىشىپ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش ئەڭ مۇھىم. قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، ئەڭ ئاۋۋال كىشىلەرنىڭ كۆڭلى خاتىرجەم، جەمئىيەت تىنچ بولۇشى شەرت. كى

شملەرنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم، جەمئىيەتنى تىنچ قىلىش ئۈچۈن ھەممەيلەن ئۆتكەنكى ئۆچمەنلىكنى ئۇنتۇشىمىز، مۇھىم ھازىرقى قۇرۇلۇش بىلەن شۇغۇللىنىپ، كەلگۈسى ئۈچۈن بەخت يارىتىشىمىز كېرەك. مەسىلەن ئىپتايلۇق، ئۆتمۈشتىكى ئۆچمەنلىكنى ئۇنتۇش دېگىنىمىزدە ئەڭ مۇھىمى ئۆتمۈشتە مىللەتلەر ئارىسىدىكى ئۆچمەنلىكنى ئەستىن چىقىرىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۆتمۈشتە شىنجاڭدا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن خەنزۇلارنىڭ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئالدىدا يۈز كېلەلمەيدىغان جايلىرى كۆپ. مەن بۇنى يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتتۇم. بىراق بۇ كونا تاريخ بولۇپ قالدى. بىز شۇنىڭغا ئىشىنىمىزكى، مۇنداق كېيىن مۇشۇنداق ئىشلار ھەرگىزمۇ تەكرارلانمايدۇ. ھازىرقى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەر مىللەتتىن تەركىب تاپقان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت، دېموكراتىيەلەشكەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت، مۇنداق كېيىن مۇستەبىتلىك سىياسەت، قاتىتىق بېسىم سىياسىتى، مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتى، جاھانگىرلىك مەڭگۈ يۈز بەرمەيدۇ، ئەلۋەتتە.

بۇنىڭ كەينىدىنلا مەن مۇنداق دېدىم: ھازىر ياخشى بولمايۋاتقان بىرمۇنچە ئەھۋاللار مەۋجۇد. مەسىلەن: بەزى ھەربىي قىسىملارنىڭ ئىنتىزامى ياخشى ئەمەس، بەزى ئەمەلدارلار چىرىكلىشىپ خىيانەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ، يەنە زۇلۇم سېلىش، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش، خەلققە ھاقارەت قىلىشتەك پاكىتلار مەۋجۇد. دەرۋەقە بۇ پەقەت كونا دەۋردىن يېڭى دەۋرگە ئۆتۈۋاتقان ئۆتكۈنچى دەۋردىكى قالدۇق ئىللەتلەر. مەن كۆپچىلىككە شۇنداق ۋەدە بېرەلەيمەنكى، بۇنداق كېيىن بۇنىڭغا ئوخشاشلارنى چوقۇم يوقىتىمىز. ھەربىي ئىنتىزامنى چوقۇم چىڭىتىمىز، مەمۇرىي ئەمەلدارلارنىڭ ناچار ئىستىللىرىنى چوقۇم ئۆزگەرتىپ، ئۇلارنى تامامەن دېموكراتىك سىياسىي روھى بويىچە خەلق ئۈچۈن سادىق خىزمەت قىلىدىغان قىلىپ چىقىمىز.

مەن يەنە مونۇلارنى كۆرسەتتىم: ھازىر سىرتتا بىر خىل

توغرا بولمىغان قۇتراتقۇلۇق كەيپىياتى ئېقىپ يۇرمەكتە. ئۇ بول-سىمۇ ۋەتەنگە قارشى، خەنزۇلارغا قارشى، سەنمىنجۇيىغا قارشى قۇتراتقۇلۇق ئېقىمى بولۇپ، بۇ ئۇزلۇكسىز، مەخپىي، كەڭ دا-ئىرىدە تارقىلىۋاتىدۇ، ئويلاپ يەتكۈسىز بالايى - ئاپەت ئا-مىلىنى تېرىۋاتىدۇ. بۇ — جىددىي ئەھمىيەت بېرىشىمىزگە ئەرزىيدۇ.

شۇنىڭدەك يەنە ئاتالمىش شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى ئۈستىدە، بىر ئۇزۇل - كېسىل چۈشەنچە بەردىم. ئەڭ ئاخىر-ىدا كۆپچىلىكنىڭ ۋەتەن قوينىدا، دېموكراتىك سىياسەت ئاستىدا، ھەر مىللەت ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىل قېرىنداشلاردەك بىرگە ياشاپ ئورتاق گۈللىنىش، تىنچ - خاتىرجەم ئۆتۈش، مىللىي باراۋەرلىك، مىللىي ئىنتىپاقلىق پرىنسىپى ئاستىدا، ئەركىن، بەختىيار تۇرمۇشتىن كەڭ بەھرىمان بولۇشنى لازىم، ھەرگىزمۇ ئىختىلاپ تۇغدۇرۇپ، ھەق - ناھەق مەسىلىسى پەيدا قىلىپ، ھەر مىل-لەت خەلقىنى چاك - چېكىدىن بۆلۈۋېتىپ كېنىش ۋە بىر - بىرىدىن گۇمانلىنىپ ئىشەنمەسلىكتەك ھالغا كەلتۈرۈپ قويماس-لىقنى تەۋسىيە قىلدىم. قۇدرەتلىك، دېموكراتىيىلەشكەن بۇيۇك جۇڭخۇا مىنگۇنىڭ بىرگراژدانى بولۇش بىز ئۈچۈن نۇمۇس ئە-ھەس، بەلكى شان - شەرەپ. بۇنىڭدىن بىزگە ئەركىنلىك كې-لىدۇ، زۇلۇم بولمايدۇ. بەختلىك بولىمىزكى ئازاپ چەككەيمىز. نېمە ئۈچۈن بەزى كىشىلەر مىللىي ئۆچمەنلىك تېرىش ئىشى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، ۋەتەن بىرلىكىنى پارچىلاشقا قۇتراتقۇلۇق قىلىدۇ، ھەر مىللەت خەلقىنى ئۇزۇنارا ئۆچلەشتۈرۈپ، ئۆز - ئۆزىنى قىرغىن قىلىدىغان يولغا باشلاشتىن يانمايدۇ؟

ئەڭ ئاخىرىدا يەنە مۇنداق دېدىم: بىز مەڭگۈ تىنچلىققا كاپالەت بېرىش ئۈچۈن، چوقۇم جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىنتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشتىن

ئىبارەت. بۇ تۆت جۈملە سۆزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىمىز لازىم. ئومۇمەن جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىغا قارشى، ۋەتەن بىرلىكىگە قارشى، دېموكراتىك سىياسەتكە قارشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا قارشى تۇرغانلىكى ئادەمنى ئەكسىيەتچى، تېنچلىقنى بۇزغۇچى دەيمىز. مەن بولسام، دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ مەنپەئەتىگە سادىق مۇرتىمەن، پۈتۈن ئۆلكىدىكى .تۆت مىليون خەلقنىڭ چاكىرىمەن. قىلغان سۆزلىرىمنىڭ ھەممىسى پاك - سادىق قەلبىمدىن ئۇۋۇغۇپ چىققان. مەن كۆز ئالدىمدىكى ۋەزىيەت تەقەززاسىدىن، قەتئىي پوزىتسىيە ۋە مەيدانىدىن بىلدۇرمەي تۇرالمايمەن. مۇشۇنىڭدىن ئېتىبارەن جەمئىيەتنىڭ كەيپىياتى ساغلاملىشىدىغانلا بولسا، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ كۆڭلى ئەمىن تاپىدۇ، ھۆكۈمەت ۋە خەلق تېنچ، ئەركىن، شات، بەختىيار، گۈللەپ - ياشنىغان يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشىنىڭ داغدام يولىغا بىردەك قەدەم قويىدۇ. مانا بۇ مېنىڭ ئەڭ پاك، ئەڭ سەممىي دۇئايىم ۋە ئۈمىدىم.

ئىككىنچى ھۈججەت، 1946 - يىلى 10 - ئايىنىڭ 10 - كۈنى ئېلان قىلىنغان «دۆلەت بايرىمىدىن ئالغان تەسىرات» ئىدى

بۇ ھۈججەتتە، مەن پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ جۇڭخۇا مىنگۇنى، مەركىزىي ھۆكۈمەتنى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى سەممىي ساداقەتلىك بىلەن ھىمايە قىلىشنى ئۈمىد قىلدىم.

ئالدى بىلەن، دۆلەت بايرىمى «پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە جۈملىدىن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە مەنسۇپ. سۇن جۇڭسەن ئەپەندى رەھبەرلىگىدىكى شىڭخەي ئىنقىلابى بولمىغان بولسا، دۆلىتىمىز مۇستەبىتلىك تۈزۈمىدىن دېموكراتىزىمغا ئۆتەلمىگەن بولاتتى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ غەلبىسىمۇ قولغا كەلمەيتتى. 100 يىل مابەينىدىكى تەڭسىز شەرتنامىلارنى بىكار قىلغىلى بولمايتتى. دۇنيادىكى بەش چوڭ قۇدرەتلىك دۆلەتنىڭ بىرسى بولالمايتتى، — دەپ كۆرسەتتىم.

ئاندىن دۆلەتنىڭ قۇدرەتلىك بولۇشى، شىنجاڭ خەلقىنىڭ بەخت - سائادىتى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ ئۆتتۇم. ئۆتمۈشتىكى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىق ئاستىدا، بولۇپ مۇ يېقىنقى ئون نەچچە يىلدىن بۇيان، مەركەزنىڭ نۇرغۇن ئىشلارغا چامىسى يەتمىدى. شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئازاب - ئۇقۇبەتلىرىگە دەرمان بولالمىدى. شېڭ شىسەي كەتكەندىن كېيىنلا، گومىنداڭ ئارمىيىسى كېلىپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ بەخت - سائادىتىگە كاپالەتلىك قىلدى. تۇرمىلەردە قامىلىپ ياتقان نۇرغۇن ئىلغار زاتلار قويۇپ بېرىلدى. ھۇنددىن كېيىن يېڭى شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىنى باشلىۋەتكۈسى، شىنجاڭ خەلقى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشقا قاتناشمىغانلىقتىن گومىنداڭ ئارمىيىسىگە بولغان تۇنۇشى توغرا بولماي، گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرگەنلىكىنى، يامان غەرەز بىلەن تۇيۇقسىز بېسىپ كىرگەنلىك دەپ خاتا تونىدى. مەركەزمۇ بۇنى سۈرۈشتە قىلمىدى. ھۇنددىن كېيىن پاكىتنى ئېتىراپ قىلىپ، شىنجاڭنىڭ جۇڭگونىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكىنى تونۇشىمىز، ھايات - ماماتىمۇ، گۈللىنىش خورلىنىشىمۇ بىرگە بولۇشىمىز كېرەك. ئەڭ ئاخىرىدا، شىنجاڭ خەلقىگەئەڭ ئېھتىياجلىق نەرسىدىمۇكىراتىك سىياسەت، ئەركىنلىك، باراۋەرلىك. يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن بۇيان، شىنجاڭ خەلقى بۇ ھوقۇقلارغا ئېرىشتى. ھۇنددىن كېيىن ئۇنى قەدىرلەش، ئاسراش كېرەك، — دېدىم. يەنە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانىڭ سۆزىدىن نەقىل كەلتۈرۈپ، مىللىي باراۋەرلىكنىڭ قولغا كەلگەنلىكنى چۈشەندۈردۈم ھەمدە كۆپچىلىكنى جۇڭخۇا مىنگونى ھىمايە قىلىشقا، مەركىزىي ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىشقا، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىشقا چاقىردىم.

ئۈچىنچى ھۇججەت، 1946 - يىلى 11 - ئاينىڭ 25 - كۈنى شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان: «مېنىڭ ھەقىقىي جاۋابىم ۋە كەسكىن نەسىھىتىم»، ئىدى.

تاشقىرىدا يەنە نۇرغۇن پىكىر ئىختىلاپلىرى مەۋجۇت بولغاچ-
قا، 10 - ئاينىڭ 26 - كۈنى مەن ۋە تەپتىش ئەمەلدارى مەس-
ئۇد، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانلار نامىزدىن دېخۋا شەھىرىدە-
كى ھەرىمللەت ۋەكىللىرىدىن مىڭدىن ئارتۇق كىشىنى تەكلىپ
قىلىپ، كەڭ كۆلەمدە سۆھبەت ئۆتكۈزدۇق. بۇ يىغىن سەككىز
سائەت داۋام قىلدى. پىكىر قىلغۇچىلار بەس - بەس بىلەن
سۆزلىدى. شۇ ئاينىڭ 30 - كۈنى، مەن يەنە بىر قېتىم يىغىن
قاتناشچىلىرىنى تەكلىپ قىلىپ ئالدىنقى قېتىم ئۇلار ئوتتۇرىغا
قويغان مەسىلىلەرگە قارىتا قىسقىچە جاۋاب بەردىم. بۇ جەمئىي
سەككىز مەسىلىگە بۆلۈنۈدۇ.

بىرىنچى، ئۆلكە پۇلىنىڭ (پۇل يۈزىدىكى) سومما مەسىلە-
سى، بەزىلەر پۇلنىڭ سوممىسى ئاشسا، مال باھاسىغا تەسىر
يېتىدۇ، دېيىشىدۇ. يەنە مەركەز شېڭ شىسەي سوغات قىلغان
50 مىڭ سەر ئالتۇن بىلەن 500 مىڭ سەر كۈمۈچنى قوبۇل
قىلغان. بۇ بولسا شىنجاڭ خەلقىدىن شىلىپ ئېلىنغان، شۇنىڭ
ئۈچۈن بۇنى قايتۇرۇپ بېرىشى كېرەك، دېدى. مەن ئۇلارغا
مۇنداق دېدىم: بۇ ئالتۇن - كۈمۈچلەرنىڭ ئۆز قىممىتى دېگەن-
دەمۇ شۇچاغدىكى شىنجاڭ پۇلىنىڭ 12 يېرىم مىلىيارت دوللىرىغا
توغرا كېلىدۇ. مەركەزنىڭ بۇ يىل بىزگە بەرگەن يارىدىمى 100
مىليارت يۈەنگە بارىدۇ. بۇ يىل 7 - ئايدىن باشلاپ يېرىم
يىل ئىچىدە، باج - سېلىق پۈتۈنلەي ئېلىنمىدى، غەللە - پاراق،
ئالۋان - ياساق يەنە بىر يىلغىچە ئېلىنمايدۇ. پۇل تارقاتمىساق،
چىقىمنى قانداق قىلىمىز، قۇرۇلۇشنى قانداق ئېلىپ بارىمىز؟
شىنجاڭنى ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا، شىنجاڭ خەلقى-
نىڭ ئۇستىدىكى يۈك ئەڭ يەڭگىل.

ئىككىنچى، ئىشسىزلىق مەسىلىگە كەلسەك، مېنىڭچە بۇنى
ھەل قىلغىلى بولىدۇ، — دېدىم. ھازىرچە بىرىنچى قەدەمدە،
ئالدى بىلەن ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي ئورگانلاردىن 50% شى-

تاتنى بوشتىپ، ھەر مىللەت خادىملىرىگە ئاجرىتىپ بېرىش، مۇنددىن كېيىن خەنزۇلارنىڭ كەم ئورنىنى مىللىي خادىملار بىلەن تولۇقلاپ، خەنزۇلار 30%، ھەرقايسى مىللەتلەر 70% نى تەشكىل قىلىش ئۈچىمىگە يېتىش كېرەك. ئۇنددىن باشقا يەنە قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەدىرىجىي قانات يايدۇرۇلۇشىغا ئەگىشىپ، ئىشسىزلىق مەسىلىسىمۇ ھەل بولۇپ كېتىدۇ.

ئۈچىنچى، خىيانەتچىلىك مەسىلىسى، مېنىڭچە بۇ مەۋجۇد مەسىلە. كۆپچىلىك بىزگە يېقىنددىن ماسلىشىپ پاش قىلىش كېرەك. بىز چوقۇم قاتتىق جازالايمىز، جازا بەرگەنلىرىمىز- مۇ خېلى كۆپ. مەسىلەن: يېڭىسار باج ئىدارىسىنىڭ باشلىقى خوجۇن چېن خىيانەت قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئايروپىلان بىلەن دېخۇاغا ئالدۇرۇلۇپ ئېتىپ تاشلاندى، دېخۇا سانائەت ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋاڭ سىخ ۋاي خىيانەت قىلغانلىقى ئۈچۈن، مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى. مەلۇم قىسمىنىڭ ئىككى نەپەرھەربىي لاۋازىمەتچىسى ئەپىۋۇن ساتقانلىقى ئۈچۈن ئېتىپ تاشلاندى ..... بۇلار ھەربىي سودىنىڭ ھۆكۈم قىلىشىغا تاپشۇرۇلۇپ دەرھال ئىجرا قىلىنغانىدى.

تۆتىنچى، ھەربىي ئىنتىزام مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇ قەت- ئىي تەرتىپكە سېلىنىۋاتىدۇ. مەسىلەن: قاراشەھەردە تۇرۇشلۇق مەلۇم قىسمىدىكى بىر روتا كوماندىرى بىر ئۇيغۇر جەڭچىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرگەن. سوت قىلىش ئارقىلىق بۇنىڭغا ئۈلۈم ھۆكۈم قىلىندى. ئومۇمەن، قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلىپ خەلققە زىيان سالغۇچىلارنىڭ ھەممىسى تېگىشلىك جازاسىنى تاپتى. بىراق خىيانەتچىلىك، ھەربىي ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلىشتىن ئىبارەت بۇ ئىككى مەسىلىگە كېلىدىغان بولساق، بۇ ئۆتمۈشتىكى ئېغىر زۇلمەتلىك قارا سىياسەتنىڭ قالدۇق زەھەرلىرى بولۇپ، بۇنى ئۈزۈل ـ كېسىل تازىلاپ بولۇش ئۈچۈن، يەنە مەلۇم ۋاقىت كېتىش مۇمكىن.

بەشىنچى، دۆلەت قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى مەسىلىسى ئۈستىدە، بەزىلەر پالانچى، پۈستانچىلار سايلىنىشقا بولمايتتى، دېيىشتى. پىكىر بېرىشكە بولىدۇ، لېكىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى بۇنىڭ بىلەن ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ. چۈنكى ئۇلار، بىرىنچىدىن مىلىلەت ۋەكىلى خاراكتېرىگە ئىگە بولۇپ، ئالماشتۇرۇۋۇتسەك، مىلىلىي ئىتتىپاقلىققا تەسىر يېتىدۇ. ئىككىنچىدىن، كۆرسىتىلگەن ۋەكىللەر رەسمىي تەرتىپلەردىن ئۆتكۈزۈلگەن. يەنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاننىڭ نامزات كۆرسىتىش ھەيئىتىگە رىياسەتچىلىك قىلىشى ئارقىسىدا تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇت بىلەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان ئىسىم كۆرسىتىش ئارقىلىق، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەكشۈرۈپ مۇزاكىرە قىلىشىنەتىجىسىدە ماقۇللانغان.

ئالتىنچى، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋەكىللىك مەسىلىسى ئۈستىدە، بەزىلەر ئوسماننىڭ ۋەكىل ئەۋەتىش غەرىزى بىلەن ئارقا كۆرۈنۈشىدىن گۇمانلاندى. مەن كۆپچىلىككە ئۇختۇرۇپ ئۆتەيكى، ئوسمان بولسا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزاسى شۇنداقلا ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى، ئۇ ۋەكىل ئەۋەتىشكە ھوقۇقلۇق. ئىككىنچىسى، مەن ئوسماننىڭ ۋەكىلنى قوبۇل قىلغاندا، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن بۇرھان بىللە بولدى. كېيىن مەن يەنە، ئوسماننىڭ ۋەكىلى ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلەرنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاننىڭ شەخسەن بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرغانىدىم. مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۆزدە تۇتقانلىق ئىدىغۇ!

يەتتىنچى، تېنچلىق بىتىمنىڭ ئىجرا قىلىنىش مەسىلىسى ئۈستىدە، بەزىلەر بۇنى ئىجرا بولمىدى، دېيىشۋاتىدۇ. بۇنداق دېيىش پاكىتقا ئۇيغۇن ئەمەس. مەسىلەن: بىتىمدە بەلگىلەنگەن، سايلام ئېلىپ بېرىش، ھۆكۈمەت ئالاقىلىرىدا ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە ئىككى خىل يېزىقنى تەڭ قوللىنىش، نەشىر قىلىش تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش، سۆز ئەركىنلىكى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت

ئى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش، ۋەقە جەريانىدا قاماپ قويۇلغان زاتلارنى قويۇپ بېرىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئەمەلدە كۆزدە ستىلدى. ھەربىي قىسىم جەھەتتە مەركەزگە تەۋەلىرىنىڭ ھەممىسى ئىجرا بولدى. قالغانلىرىنى بولسا سىياسىي پروگراممىسىدا تەدريجىي ئەمەلگە قويۇش بەلگىلەنگەن، پاكىتنى يوققا چىقارماسلىق كېرەك.

سەككىزىنچى، ئاتالمىش شەرقى تۈركىستانىنىڭ مۇستەقىللىق مەسىلىسى ئۈستىدە، توختىلىپ ئۆتەيلى، سۆھبەت يىغىندا، بىر ئاقساقال ئادەم بىلەن يەنە بىر ياش تۈرۈپ مەردانىلىق بىلەن سۆز قىلىپ ئاممىنى مۇستەقىللىق، ئەركىنلىك تەلەپ قىلىشقا ئۈترىتتى. مەن مۇشۇ نۇقتىغا قارىتىپ، تەپسىلىي، سەممىي تەھلىل يۈرگۈزۈپ ئالدى بىلەن شەرقى تۈركىستاننىڭ تارىخىدىكى بىر جوغراپىيەۋى نامبولۇپ، بۇنىڭ ئالىلىقاچان ئۆتمۈش بولۇپ قالغانلىقىنى، بۇنى ۋەتەننى پارچىلايدىغان شۇئار قىلىۋالماسلىق لازىملىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۇم. ئاندىن مەن، شىنجاڭ خەلقى مېڭىش ئېھتىمالى بولغان ئۇچ يولنى تەپسىلىي تەھلىل قىلىپ كۆرسەتتىم. بىرىنچى يول، ئۆلكە ئورنىنى ساقلاپ قىلىپ، كەلگۈسىدە يەرلىك ئاپتونومىيە ھوقۇقى بولغان بىر ئۆلكىگە ئايلىنىش؛ ئىككىنچى يول، ۋەتەندىن بۆلۈنۈپ چىقىپ، شەرقى تۈركىستان دۆلىتىنى قۇرۇش؛ ئۈچىنچى يول، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قوشۇلۇپ كېتىش. ئۈچىنچى يولنى ئېلىپ ئېيتساق، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بۇنداق قىلىشقا قوشۇلمايدۇ. ئىككىنچى يولنى ئېلىپ سۆزلىسەك، شەرت ـ شارائىت ھازىر ئەمەس، ئىككىنچى، ئۈچىنچى يولدا مېڭىشقا پۈتۈن مەملىكەت خەلقىمۇ قوشۇلمايدۇ، پەقەت بىرىنچى يولدىلا مېڭىشقا بولىدۇ. مەركەز شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا سەممىي يارىدەم بېرىشنى خالايدۇ. مەن شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن، سەممىي ـ سادىقلىق بىلەن خىزمەت قىلىمەن. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان مەز

بىلەن ھەمكارلىشۋاتىدۇ. سوۋېتلەر ئىتتىپاقى جۇڭگو ـ سوۋېت دۇستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى خالاۋاتىدۇ. كۆپچىلىك پىتنە ـ ئىغۋالارغا، ئەپقاچتى گەپلەرگە ئىشەنمەسلىكى، ئېزىقىپ تۇيۇق يولغا كىرىپ قالماسلىقى كېرەك.

تۆتىنچى ھۇججەت، 1946 ـ يىلى II ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى پۈتۈن ئۇلكىدىكى دۆلەت ئارمىيىسىگە بېسىپ تارقىتىلغان قىسقا نۇتۇق ئىدى.

بۇ بىر قانچە ئايدىن بۇيان يۈز بەرگەن ئۇيغۇر ـ خەنزۇ ئىككى مىللەت ئوتتۇرىسىدىكى ۋەقەلەر ئۈستىدە، ھەربىيلەرمۇ تەبىئى ھالدا بۇنىڭغا چېتىلىپ قېلىشتىن خالى بولالمىدى. شۇنداقلا ھەربىيلەر سىياسىي ئىشلارغا ئارىلاشقان پاكىتلار ھەقىقەتەنمۇ سادىر بولۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا تەسىر يېتىپ، خەلقنىڭ ئەيىپلىشىگە ئۇچراپ كەتتى. مەن خەنزۇ ھەربىي،مەمۇرىي خادىملارغا قىلغان بىر قانچە قېتىملىق نۇتقۇمدا، بۇ مەسىلە ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتكەنىدىم. ئەمدى بۇنى ئالاھىدە بىر پارچە ئوچۇق، چۈشىنىشلۈك ھۇججەت قىلىپ، ھەر قايسى قىسىملارغا بېسىپ تارقىتىپ بېرىشكە توغرا كەلدى. بۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە:

ھازىر شىنجاڭ يەنىلا دەۋرىي ئۆزگىرىش جەريانى ئىچىدە تۇرۇۋاتماقتا. بۇ ئۆزگىرىشنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى، مەركەزنىڭ سەنمىنجۇيىنى ئىجرا قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى. بىز بولساق سەنمىنجۇيىچى ئىقىلاۋىي قوشۇن. شىنجاڭدا قەتئىلىك بىلەن مىللىي مەسىلەكنى يولغا قويۇپ، ئۇششاق، ئاجىز مىللەتلەرگە ياردەم بېرىشىمىز كېرەك. بىز خەلقنى سۆيۈشىمىز لازىم. شىنجاڭنى ئېلىپ ئېيتقاندا مۇشۇنداق قىلغانلىقىمىز ئاجىز، ئۇششاق مىللەتلەرگە ياردەم بېرىش سىياسىتىنى يولغا قويغانلىقىمىز بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، قانداق قىلغاندا خەلقنى سۆيگەن بولىمىز؟ بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئىنتىزامنى چىڭىتىپ، ئىش

نى خەلقنى قالايمىقانچىلىققا سالماسلىق، خەلقنى بۆزەك ئەتـ
مەسلىكتىن باشلىشىمىز، خەلقنىڭ چارۋا مالىلىرىنى ئەرزان با-
هادا سېتىۋالماسلىقتىن، خەلقنىڭ ماددىي بۇيۇملىرىنى قەرز
ئالماسلىقتىن باشلىشىمىز لازىم.

بىز مەنىۋى جەھەتتە خەلق بىلەن ئىناق ئۆتۈشىمىز، لېكىن تۇرمۇش جەھەتتە خەلقتىن ئايرىلىپ تۇرۇشىمىز كېرەك. بولۇپمۇ هەر دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ يەرلىكنىڭ ئىچكى ئىشـ لىرىغا ئارىلىشۋېلىشىغا هەرگىز بولمايدۇ. خەلق ئارىسىدىكى جىدەل - ماجىرالارغا قاتنىششقا هەرگىز بولمايدۇ. بۇنىڭغا قا- رىتا تامامەن بىتەرەپ پوزىتسىيە تۇتۇش لازىم. مۇشۇنداق قىلغاندىلا هەربىي بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلىقنى ساقلاپ قالغىلى، خەلقنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. هازىر بولسا، دېمىكراتىيە دەۋرىي. يەرلىكنىڭ ئىشىغا، مەمۇرى ئەمەلدارلار ئۆزى مەسئۇل بولسۇن. بىز هەربىلەرنىڭ بۇنىڭغا چات كىرىـ ۋېلىشىمىزنىڭ هاجىتى يوق. ئەگەر دە هەربىيلەر سىياسىي ئىشلار- غا ئارىلىشۋالسا بۇ، قانۇنسىزلىق، نامۇۋاپىق ئىش بولۇپ هې- سابلىنىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە جەزمەن هەربىي ئىنتىزام بۇزۇ- لىدۇ. هەربىي تەلىم - تەربىيە بوششىپ، هەربىي بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى مۇهەببەتكە نوقسان يېتىشتەك خىلمۇ خىل يا- مان ئەهۋاللار پەيدا بولىدۇ. بۇنداق بولۇشتىن ئاگاه بولۇشـ مىز ئۇنى چەكلىشىمىز لازىم.

بەشىنچى هۇججەت 1947 - يىلى 3 - ئاينىڭ 25 - كۈنى شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان «ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنىڭ ئا- ساسىي پوزىتسىيىسى ۋە قەتئى مەيـــدانى» دېيـــلگەن مۇهىم مۇراجىئەتنامە بولۇپ، بۇ مەمۇرىي مەهكىمە مۇدىرى قوشۇمچە ئۆلكە رەئىسى ۋە بارلىق ئۆلكىلىك هۆكۈمەت هەيئەت ئەزالىرىـ نىڭ بىرلەشمە نامىدا ئېلان قىلىنغانىدى.

2 - ئايدا مەن ئىش سەۋەبىدىن نەنجىڭدا بولۇۋاتقان

چاغلىرىمدا، ئۇرۇمچى شەھىرىدە نامايىش بولۇپ، زور توقۇنۇش ۋەقەسى يۈز بېرىپ، رادىكاللار بىلەن كونسېرۋاتىپلار ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش قىزىپ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلگەنىكەن ئۇ مىللىي ئىتتىپاقلىققا ئىنتايىن زىيانلىق ئىدى. مەن بۇنىڭغا نىسبەتەن سۈكۈت قىلىپ تۇرالمىدىم. بۇ ھۇججەت ئون نۇقتىغا بۆلۈندى.

1. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ـ مىللىي دېموكراتىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت، خەلقنىڭ ئۆز ھۆكۈمىتى. ئۇ مەركەزنىڭ زور كۈچ بىلەن قوللاپ قۇۋەتلىشىگە ئېرىشكەن بولۇپ، پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. ئۇنى بىردەك ھىمايە قىلىش شەرت.

2. پۈتۈن ئۆلكە خەلقى، تېنچلىق بىتىمنىڭ ئۇزۇل ـ كېسىل ئەھمىيەتلىگە قويۇلۇشىغا مەڭگۈ كاپالەت بېرىش كېرەك. شۇنداق قىلىغاندىلا پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تېنچلىقىنى كاپالەتلەندۈرگىلى، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، سەنەمنجۇيىچە يېڭى شىنجاڭ قۇرغىلى بولىدۇ. ئەگەر بىرەر كىشى چىقىپ، تېنچلىق بىتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىغا بۇزغۇنچىلىق سالسا، شۇ كىشى خەلقنىڭ ئورتاق دۈشمىنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

3. مەركىزىي ھۆكۈمەت، شىنجاڭ خەلقىنىڭ بارلىق مۇۋاپىق قانۇنىي تەلەپ ۋە ھوقۇقلىرىغا نىسبەتەن، خۇددى تېنچلىق بېتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىدا بەلگىلەنگەنلەرنى قوللاپ يارىدەم كۆرسەتكىنىدەك جەزمەن قوللايدۇ. ھېچنېمىنى ئايىمايدۇ، بۇ سىياسەتنى ھەم ئۆزگەرتمەيدۇ.

4. 8ـ9 ئايدىن بۇيان تېنچلىق بېتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن كۈچ چىقارغان بولساقمۇ لېكىن ئادەم كۈچى، مالىيە كۈچى ۋە ماددىي كۈچلەرنىڭ چەكلىمىكىلىكى ۋە ئىسكىسىتىچى ئۇنسۇرلارنىڭ بۇزغۇنچىلىقى تۈپەيلى

دىن بەزى نۇقسانلارمۇ كۆرۈلىدى، مىللەتلەر ئارا يەنە بەزى سۈركىلىشلەر سادىر بولدى، تېنچلىق بېتىمىدىكى ھەربىي ئىش لارغا دائىر قىسمىنىڭ كۆپىنچىسى ئىجرا قىلىنمىدى، ھەتتا بەزى جايلاردا تېنچلىق بېتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىنى تەشۋىق قىلىش چەكلەنگەندى، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى تۈزىتىشكە توغرا كېلىدىغانلىقى قاتتىق تەكىتلەندى.

5. چوقۇم تېنچلىقنى قوغداش كېرەك. ھەممە جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ۋەتەن بىرلىكنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىت تىپاقلىقنى كۈچەيتىشنى ئۆلچەم قىلىش لازىم. كىممىكى بۇ ئۆل چەمگە خىلاپلىق قىلىدىكەن، شۇ كىشى تېنچلىققا بۇزغۇنچىلىق سالغان بولىدۇ.

6. كۆپچىلىك دېموكراتىيىگە تەشنا، بىراق جەمئىيەتتە دېموكراتىيىگە قارشى قالاق ئۇنسۇرلار بار، ئىدارىلار ئىچىدە دېموكراتىيىگە قارشى جاھىللار بار. بۇلاردىن باشقا يەنە دې موكراتىك ئېڭىمغا خىلاپلىق قىلىدىغان مۇداخىلچىلار بار. ئۇ- لارنىڭ چىقىش يولى يوق، بىز ئۇلارنى ئۇيغىتىۋېلىشىمىز لازىم. ئەگەر يەنىلا جاھىللىق قىلىدىغان بولسا، بىز چوقۇم بۇ مەسىلىنىمۇ ھەل قىلىپ كېتەلەيمىز.

7. دېموكراتىيىنى خاتا چۈشىنىپ قالماسلىق لازىم. ئەر- كىنلىكنىڭمۇ دائىرىسى بولۇشى كېرەك. دېموكراتىيىنىڭ ھەق- قىي روھى قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىشتا. خەلق ئۆز ئار - زۇ - ئارمانلىرىنى ئىپادىلەش توغرا كەلسە، ھەر دەرىجىلىك خەلق ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئورگانلار بار. تېنچلىق بېتىمى، سىياسىي پروگراممىلىرىدا ئەركىنلىك ھوقۇقى توغرىسىدا ئېنىق بەلگىلىمىلەر بار. بۇ قانۇنىي كاپالەتكە ئىگە. لېكىن خەلقتە دۆلەتكە قارشى تۇرىدىغان ئەركىنلىك بولمايدۇ. تېنچ- لىققا بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان ئەركىنلىك بولمايدۇ. باشقا كى

شىلەرنىڭ ئەركىنلىكىگە دەخلى يەتكۈزىدىغان ئەركىنلىك بولـ مايدۇ. تېرورلۇق پەيدا قىلىدىغان ئەركىنلىك بولمايدۇ. بۇنداق قىلىش قانۇنغا خىلاپ ھەرىكەت، بۇنى چەكلەش لازىم. مەسىلەن: 2 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى رادىكاللار قوزغىغان ھۆكۈمەت بىلەن دۇشمەنلىشىدىغان ۋە ھۆكۈمەتكە تەھدىت سالىدىغان ھەرىكەت، 25 ـ كۈنى كونسېرۋاتىپلار قوزغىغان نامايىش جەر- يانىدا يۈز بەرگەن پاجىئە، 3 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى نوپۇس تەك شۇرۇش جەريانىدا مىللىي ھېسسىياتقا تېگىشتەك بىر قاتار ئىشـ لارنىڭ ھەممىسىنى تۈزىتىش كېرەك.

8 . ھەرقايسى مەمۇرىي ئورگانلار سىياسەت يۈرگۈزۈشتە زۆرۈر بولغان ھوقۇقلارنى ھازىرلىشى، بۇنىڭدا ھېچقانداق مۇدا- خىلىگە ئۇچرىماسلىقى، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيە- سى سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىپ قېلىش ۋە خەلقنىڭ قانۇنىي ئەركىنلىكىگە دەخلى يەتكۈزۈپ قويۇشتىن ساقلىنىشى لازىم. بىراق خەلقمۇ دۆلەت ئارمىيىسىنى ھۇرمەتلىشى، ئۇنىڭغا دۇشـ مەنلىك بىلەن قارىماسلىقى لازىم.

9 . مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئەبەدىي تېنچلىقنى ساقلاپ قې- لىشتىكى زۆرۈر شەرت. ھازىر ئىجرا قىلىۋاتقىنىمىز مىللىي با- راۋەرلىك سىياسىتى. ئۆتمۈشتىكى مىللىي تەڭسىزلىك ھادىسىلىرى ۋە كەيپىياتلىرىنىڭ قالدۇقلىرى تېخى تۈگەپ كەتكىنى يوق. لېكىن شۇنداقتىمۇ بىزنىڭ مىللىي سىياستىمىزدىن گۇمانلىنىشـ قا بولمايدۇ. ئاز سانلىق بۇزغۇنچى ئۇنسۇرلارنىڭ ئارىغا بۆل- گۈنچىلىك سالىدىغان قىلمىشلىرىنى سەپ چەقىرىپ زەربە بې- رىشىمىز لازىم.

10. بىز ھەم ئىجابىي رەۋىشتە تېنچلىق بېتىمى بىلەن سى- ياسىي پروگراممىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىمىز، ھەم سەلبىي رەۋىشـ تە قاتتىق، ئۇنۇملۇك چارىلارنى ئىشلىتىپ بۇزغۇنچى ئۇنسۇرلار- نى چەكلىشىمىز لازىم.

ئالتىنچى هۆججەت 1947 - يىلى 4 - ئايدا، تارمىيە هۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرىغا بېسىپ تارقىتىلغان مەخپىي هۆججەت بولۇپ، نامى «نۆۋەتتىكى شىنجاڭ مەسىلىسى ۋە بىزنىڭ تۈپ قاراشلىرىمىز هەم پوزىتسىيىمىز»ئىدى.

2- ئايدا ئۇرۇمچى شەھىرىدە نامايىش ۋاقەسى پارتلاپچىقىقاندىن كېيىن بەزىلەر، كونسېرۋاتىپلانىڭ كەينىدە قوللاۋاتقان ئادەم بار، بەلكى بۇنىڭ ئىچىدە ئۇرۇمچىدىكى ئارمىيە - هۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرى بولۇپمۇ يۇقىرى دەرىجىلىك گېنىرالىلىرى بار دېيىشتى. شۇڭا مەن 31 - كۈنى دېخۋادا بارلىق پارتىيە، هۆكۈمەت، ئارمىيىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرىنى يىغىپ تۆت سائەت داۋام قىلغان ئۇزۇن بىر مەخپىي نۇتۇق سۆزلىدىم.

ئالدى بىلەن، يىغىنچاق ۋە ئوچۇق قىلىپ، شىنجاڭ مەسىلىسى دېپلوماتىيە مەسىلىسى بىلەن مىللىي مەسىلىنىڭ گىرەلىشىشىدىن شەكىللەنگەن بىر كۆرۈنۈش ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتىم. هەر قانداق بىر تەرەپ تىنلا قاراش خاتا بولىدۇ. پەقەت سىرتقى كۆرۈنۈشىدىنلا قاراشمۇ توغرا بولمايدۇ. بەزىدە مىللىي مەسىلە ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ، بەزىدە بولسا دېپلوماتىيە بولسا ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. بىراق ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، مىللىي مەسىلە تۈپ مەسىلە بولۇپ هېسابلىنىدۇ. مىللىي مەسىلە بولمىسا دېپلوماتىيە مەسىلىسىمۇ بولمايدۇ.

ئىككىنچىدىن، بۇنى توغرا هەل قىلىشنىڭ پىرىنسىپى، مىللىي مەسىلىنى هەل قىلىپ دېپلوماتىيە مەسىلىسىنىڭ ياخشىلىق تەرەپكە ئۆزگىرىشىگە تەسىر كۆرسىتىش، دېپلوماتىيە مەسىلىسىنى هەل قىلىپ، مىللىي مەسىلىنىڭ ياخشىلىق تەرەپكە بۇرۇلۇشىغا تەسىر كۆرسىتىش بولىدىغانلىقىنى، ئەمما ئالدى بىلەن قول سېلىپ مىللىي مەسىلىنى هەل قىلىش لازىملىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۇم. هالبۇكى مىللىي مەسىلىنى هەل قىلىشتا پەقەت تېنچلىق

تىن ئىبارەت بىرلا يول بار. ھەر قانداق قورال كۆچى بىلەن توقۇنۇش پەيدا قىلىشلارنىڭ ھەممىسى ئىنتايىن خاتا.

شۇنىڭدىن كېيىن يەنە مۇنداق دەپ تەكىتلىدىم، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان پىرىنسىپلارغا ئاساسەن، شۇنى قارارلاشتۇرۇشقا بولىدۇكى، شىنجاڭدىكى مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ يۇنىلىشى سەنمىنجۇيىدىكى مىللىي مەسىلەك بولۇشى شەرت. مەيلى ھەق - ناھەق مەسىلىسىدىن، پايدا - زىيان مەسىلىسىدىن، مۇھىت - شارائىت مەسىلىسىدىن قارايلى، مەيلى مەيدان ۋە مەسىلەك نۇقتىسىدىن قارايلى، بۇلارنىڭ ھەممىسىدە مىللىي مەسىلەكتىن باشقا ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك يولنىڭ يوقلۇقى ئىسپاتلىنىپ تۇرۇپتۇ. چوقۇم ئۆز ئىشەنچىسىگە ئۆزى خىلاپلىق قىلماسلىق روھى بويىچە ھەق - ناھەقنىڭ، پايدا - زىيانىنىڭ بار يېرىنى ئېنىق ئايدىڭلاشتۇرۇپ، مۇھىت - شارائىتىنى تونۇپ، مەيدانىمىزنى قەتئىيلەشتۇرۇشىمىز، ئىشەنچىنى چىڭىتىشىمىز كېرەك. ئەگەر سەنمىنجۇيىدا چىڭ تۇرۇپ، شىنجاڭنى قولدىن بېرىپ قويساقمۇ، كۆڭلىمىز خاتىرجەم قىلىۋېرىدۇ. ئەگەردە جاھانگىرلىك ۋاستىسىنى قوللىنىپ، شىنجاڭنى ھەربىي كۈچكە تايىنىپ تۇتۇپ تۇرساقمۇ، ئوخشاشلا خاتا قىلغان بولىمىز. قولدا داۋاملىق بېسىپ تۇتۇپ تۇرۇش دېگەن نەدىكى گەپ؟

ئاندىن، دۇچ كېلىۋاتقان زىددىيەتلەرنى جۇملىدىن ھەربىي ستراتېگىيە بىلەن ئىنقىلاۋىي تەشەببۇس ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتلەرنى، ھەربىيلەردىكى روھىي ھالەت بىلەن سىياسىي ئىستىل ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتلەرنى تەھلىل قىلىپ ئۆتتۇم. خەقلەر مېنى ئاجىز - يۇمشاق ئىكەن، يېڭىلىشى مۇمكىن دەۋاتقىدەك، مېنىڭچە مۇبادا يېڭىلسەم، گەپ ئاجىز - يۇمشاقلىقتا ئەمەس، مۇشۇ زىددىيەتلەرنى ھەل قىلالمىغانلىغىمىزدا.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن ئالاھىدە سەممىيەتلىك بىلەن جىددىي پوزىتسىيىدە تۇرۇپ، ھەربىيلەردىكى روھىي ھالەت بىلەن

هەركىتىنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىدە پەيدا قىلغان زىيانلىق تەسىرىنى كۆرسىتىپ، ئۆز پوزىتسىيەم بىلەن ئىرادەمنى قايتا-قايتا تا شەرھىيلەپ ئۆتتۈم. ھەربىيلەرنىڭ سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىشى مۇتلەق خاتا. قوشۇننى بۇزۇدىغان، ئىقتىسادقا خىلاپ ئىستىل، مەسىلەن، سايلام داۋامىدا، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى بەزىبىر يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ بالىلارچە قىلغان بىمەنە قىلىقلىرى، ۋەتەننى سۆيگەنلىك ئەمەس، بەلكى پاراكەندىچىلىك سالغانلىق. ھەربىي ئىشلار جەھەتتە چوقۇم سىياسىغا بويسۇنۇش سىياسىي ئىشلار بىلەن ئاسلىشىش شەرت. سىياسىي جەھەتتە شىنجاڭنى قولدىن بېرىپ قويساق، بۇ ھەربىيلەرنىڭ مەسئۇلىيىتى ئەمەس؛ ھەربىي ئىشلاردا شىنجاڭ قولدىن كېتىپ قالسىلا، بۇ ھەربىيلەرنىڭ مەسئۇلىيىتى ھېسابلىنىدۇ.

مەيلى ھەربىي ياكى سىياسىي ئىشلار جەھەتتە بولىمىسۇن ھەممىسىدە مېنىڭ جاۋابكارلىقىم بار. مۇۋەپپەقىيەت قازانساق كۆپچىلىككە ھېساب بولسۇن، مەغلۇپ بولۇپ كەتسەك شەخسەن ئۆزۈم جاۋاب قىلاي. مېنىڭ سىياسىتىم ۋە پوزىتسىيەم توغرا، كەڭ بولدى. قاندۇقتۇر ئاجىز، يۇمشاق بولۇپ كەتكىنى يوق، بۇ مەلۇم تەسىر كۆرسەتتى. بۇنىڭدىن گۇمانلىنىش ھاجەتسىز.

نۇتۇق ناھايىتى سەمىمىي تۇز كۆڭۈللۈك بىلەن، ناھايىتى تەلتەكۇس. ناھايىتى ئوچۇق سۆزلەنگەن بولۇپ، مەسىلىلەرنى ھەل قىلالىشى لازىم ئىدى. بىراق بەزى كىشىلەر بۇنى كاللىسىدىن ھامان ئۆتكۈزەلمىدى، بۇنىڭغا ئىشەنمىدى. مەسىلەن: شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى سۇڭ شىلىيەن كەينىمدىن مېنى ئاجىز، يۇمشاق، شىنجاڭنى قولدىن بېرىۋېتىدۇ، دەپ يۇرۇپ-تۇ. كېيىن مېنىڭ ئۇنى شىنجاڭدىن كەتكۈزۋېتىشىمدىكى سەۋەب مانا مۇشۇ.

تۆتىنچى باب. قۇرۇلۇش پىلانى

بىر قانچە قېتىملىق تەكلىپ

مەن ئۆتكەندە: سەنمىنچۇيىنىڭ كۇچى بىلەن شىنجاڭنى كا-پالەتلىك قىلىش، پاك - ئادىل سىياسىي كۇچ ئارقىلىق شىن-جاڭنى تېنچلاندۇرۇش، تولۇق ئىقتىسادىي كۇچ بىلەن شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش، دېگەن چاقىرىقنى ئوتتۇرىغا قويغانىدىم. بۇ ئۇچ جۈملە سۆزگە نىسبەتەن، نەنجىن ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن قارشى پىكىر قويالايدىغان ئادەم چىقمىدى، تېنچلىق بىتىمگە ئىمزا قو-يۇلغاندىن كېيىن، مەن كۆپ قېتىم جياڭ جىيشىغا شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشنىڭ ئەھمىيىتى، ئىقتىسادنىڭ ھەربىي ئىشلار ۋە سىياسىي ئىشلاردىن ھالقىپ كېتىۋاتقانلىقى توغرىسىدا تەكلىپ بەردىم. شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قالاق بولغانلىقتىن ئەگەر مەر-كەزدىن زور كۇچ بىلەن بۇ جاينى ئېچىپ، سانائەت ئاساسىنى قۇرۇدىغان بولسا، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلىنىدۇ. ۋە شۇنداقلا شىنجاڭدا ۋەتەنگە تايىنىپ باشاش مۇناسىۋىتى ۋۇجۇدقا كېلىدۇ. شىنجاڭ خەلقى بىلەن ۋەتىنىمىز ئوتتۇرىسىدا ئايرىلماس مۇناسىۋەت ئورنىتىلىدۇ. بۇ شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن ئېلىپ ئېيتقاندا ھەل قىلغۇچ ئەھمىيەتكە ئىگە بىر تەدبىر.

شۇنىڭدەك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشتىن باشقا، مەن يەنە نۇقتى-لىق قىلىپ مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىشنىمۇ تەكلىپ قىلدىم. مېنىڭچە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ۋەتەنگە تەلپۈنىشىنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئۇلاردا ۋەتەن كۆز قارىشىنى قوزغاش ئۈچۈن، مەدە-نىيەت قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىش يالغۇز مەنىۋىي جەھەتتىكى دۆلەت مۇداپىئەسى بولۇپلا قالماي، بەلكى بەزىدە بۇ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش بىلەن تەڭ ئورۇندا تۇرىدۇ. بۇنىڭ كونكېرىت ئۇسۇللىرى مۇنداق: مەدەنىيەت خىز-

مەت قىلىش ئورگانلىرى تەسىس قىلىش، كىتاب، گېزىت - ژورنالىلارنى تەۋزىۋش - بېسىش، تارقىتىش، كىنو كەسپىنى كېڭەيتىش، ھەر مىللەت يېزىقىدىكى باسما زاۋۇتلىرىنى قۇرۇش، مۇزىكا، تىياتىر - ئۆمەكلىرىنى تەشكىللەش، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئىلمىي جەمئىيەتلىرىنى قوللاش، ھەر مىللەتنىڭ مۇنەۋۋەر ئوقۇغۇچىلىرىنى ئىچكى جايلارغا بېرىپ ئوقۇشقا رىغبەتلەندۈرۈش ھەر مىللەتنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە زاتلىرىنى ئۈيۈشتۈرۈپ ئىچكى جايلارغا ئېكسكۇرسىيىگە ئەۋەتىش ۋە باشقا تەشۋىقات خىزمەتلىرى قاتارلىقلار.

مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى مائارىپ قۇرۇلۇشىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۆتمۈشتە شىنجاڭدا ئۆتكەن ھۆكۈمرانلارنىڭ ھەممىسى خەلقنى ئەخمەق قىلىش سىياسىتىنى، نادان قالدۇرۇش سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ كەلدى. بۇنىڭغا بىز مۇتلەق خاتىمە بېرىمىز. بىز جەزمەن ئومۇمىي مائارىپنى يولغا قويۇپ، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان مەدەنىيىتى ۋە ئىلىم پەننى راۋاجلاندۇرۇپ ھەم ئۆستۈرۈپ، كۆپ سانلىقى مىللىي كادىرلارنى يېتىشتۈرۈش ئارقىلىق، ئۇلارنى تەدرىجى باشقۇرۇش ۋە قۇرۇلۇش قىلىش مەسئۇلىيىتىنى ئۆز ئۈستىگە ئالالايدىغان قىلىشىمىز كېرەك.

مەن يەنە جىياڭ جېيشىغا مۇنۇلارنى چۈشەندۈردۈم: شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن كېتىدىغان بارلىق چىقىمنى مەركەز بېرىشى كېرەك. يەرلىكلەرنىڭ زاپىسىغا تايانغىلى بولمايدۇ. چۈنكى شىنجاڭ ئەزەلدىن نامرات. بۇنى ئۆز ئۈستىگە ئالغىدەك قۇۋۋىتى يوق؛ شۇنىڭ بىلەن بىرگە خەلقنىڭ قەلبىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىش لازىم. چوتنى كىچىك سوقماي، ئۇزاق كەلگۈسىنى كۆزدە تۇتقاندا، ئاندىن شىنجاڭنى گۈللەندۈرگىلى بولىدۇ. بىرەر ئاساس بولماندىلا، ئاندىن شىنجاڭدا ۋەتەندىن ئايرىلىماي ئۆز ئارا

تايىنىپ ياشاش مۇناسىۋىتى ۋۇجۇتقا كېلىدۇ. مەن يەنە تەكىت لەپ مۇنداق دېدىم: مەركەزنىڭ نۆۋەتتىكى مالىيە ئەھۋالى ما- ئا چۈشىنىشلىك. مەركەزدىن شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ھەد- دىدىن ئارتۇق كۆپ كۈچ ۋە مەبلەغ تەلەپ قىلىش قىيىنچىلىق تۇغدۇرىدۇ. لېكىن شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، قولغا كەلتۈ- رۈشنىڭ ئەڭ ئاخىرقى چېكىگە يېرىپ قالدۇق. ئەگەر مەركەز ئەڭ زور دەرىجىدە بەل باغلاپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇش مەسىلىسىنى ئەڭ زور كۈچ بىلەن ھەل قىلمايدىكەن، كەلگۈسىدە تامامەن پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈپ قالىمىزدە، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ بولالمايمىز.

ئىككى ئورگاننى تەسىس قىلىش

بىز ئالدى بىلەن ئىككى ئورگاننى تەسىس قىلدۇق: بۇنىڭ بىرى، غەربىي ـ شىمال مىنىشىڭ سودا ـ سانائەت شىركىتى، يەنە بىرى غەربىي شىمال مەدەنىيەت قۇرۇلۇش جەمئىيىتى.

شېڭ شىسەي دەۋرىدە شىنجاڭ بەرلىك مەھسۇلاتلار شىر- كىتى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، بۇ شېڭ شىسەينىڭ شىنجاڭ خەلقىنى ئېكسپلاتاتسىيە قىلىشتىكى ئالاھىدە ئورگىنى ۋە شېڭ جەمەتى گۇرۇھىنىڭ پۇل توپلاپ باي بولۇش بازىسى ئىدى. ھەر مىللەت خەلقى بۇنىڭغا كۈچىنىڭ بېرىچە قارشى تۇرۇپ كەلگەن، بىز بۇنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتتۇق.

غەربىي شىمال بويىچە مىنىشىڭ سودا ـ سانائەت شىركە- تى، غەربىي شىمال رايون دائىرىسىنى چۆرىدەپ قۇرۇلغان بول- سىمۇ، لېكىن ئۇ شىنجاڭنى مۇھىم نۇقتا قىلغان ئىقتىسادىي ئور- گان. ئۇنىڭ باش ئاپپاراتى لەنجۇدا بولۇپ، شاڭخەي، نەنجىن، دېخۇالاردا شۆبە ئورگانلىرى بار. ئېسىمدە قېلىشىچە، بۇنىڭ

مەبلەغ فوندى بەش مىليارد ① فابى بولۇپ، بۇنى مەركەز ئاجرىتىپ بەرگەندى. مۇشۇ مەزگىللەردە شىنجاڭنىڭ تاشقى سودىسى ئاساسەن توختىغان بولۇپ، ئىچكى ئۆلكىلەردىن توشۇپ كىلىش ناھايىتى قىيىن ئىدى. بۇ ئۆلكە ئىچىدە مادداى بۇيۇملار ئىنتايىن كەمچىل بولۇش، مال باھاسى كۈنسايىن ئۆرلەش ۋە خەلق تۇرمۇشى تىخىمۇ گادايلىشىشتەك ئەھۋاللارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. شۇڭا شىركەت قۇرۇلۇپ، بىرىنچى مەۋسۇملۇق ئىشلەنگەن خىزمەت كۈچىنى توپلاپ كۈندىلىك بۇيۇملار مەسىلەن: چاي، شېكەر، رەخت قاتارلىقلارنى شىنجاڭغا توشۇپ كىلىپ، تەننەرقىگە كەتكەن باھاسى بوينىچە سېتىشتىن ئىبارەت بولدى. دەسلەپتە ھېساب دەپتىرىگە يېزىپ قويۇپ، مۇددەتكە ئايرىپ پۇل تۆلەش چارىسى قوللىنىلدى. مادداي بۇيۇملار گەرچە بەك كۆپ بولمىسىمۇ، لېكىن ئارقا - ئارقىدىن ئۈزۈلمەي كىلىپ تۇرغاچقا، جىددىي ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان شىنجاڭ خەلقىنى ھامان قىسمەن دەرىجىدە بولسىمۇ يارداىمى تەگدى، بىراق كېيىنگە بېرىپ مەبلەغ ئوبوروتىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىقى ترانسپورتنىڭ قىينچىلىقىغا دۇچ كەلگەنلىكى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىچكى جايلاردىكى مادداي ئەشيالارنىڭ كەمچىل بولۇشى تۈپەيلىدىن كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولمىدى. تەدرىجى بېرىپ بەزىدە ئۈزۈلۈپ قېلىش، بەزىدە داۋاملىشىش ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى.

غەربىي شىمال مەدەنىيەت قۇرۇلۇش جەمئىيىتىنى قۇرۇشتا ئىجتىمائىي مەدەنىيەت تەشكىلاتلىرى شەكلى قوللىنىلىپ، ئادەم تاللاشتا مەملىكەت ئىچىدىكى مەشھۇر مەدەنىيەت ئەربابلىرىنى تەكلىپ قىلىپ، كۆلىمى زور ھەيۋەتلىك پىلان تۈزۈپ چىقىلدى. يايىمۇ كۆپ سېلىندى. خىزمەتلەرمۇ خېلى دەرىجىدە ئىشلەندى.

① فابى — گومىنداڭ ھۆكۈمىتى 1935 - يىلدىن كېيىن تارقاتقان قەغەز پۇل. — ت.

گەرچە ئادەم كۆچى، ماددىي كۆچ، مالىيە كۆچى ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەتنىڭ تەسىرىدىن ئومۇمىيۈزلۈك خىزمەتلەر يۇرۇشۇپ كېتەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن شۇ ۋاقىتتىكى غەربىي شىمالغا، بولۇپمۇ شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇنىڭ مەلۇم تەسىرى بولدى. باش ئاپپارات لەنجۇدا قۇرۇلغان بولۇپ، دېخۇا، نەنجىن، شاڭخەيلەردە يەنە كۆپلىگەن شۆبە تەشكىلاتلىرى بارىدى. ئۇلارنىڭ ئاساسلىق ئىشلىگەن خىزمەتلىرى تۆۋەندىكى بىر قانچە جەھەتلەردە كۆرۈلىدۇ:

تەھرىر - تەرجىمە خىزمىتى جەھەتتە، دېخۇا شەھىرىدە تەھرىر - تەرجىمە يۇرتى قۇرۇلۇپ، ئۇيغۇرچە - خەنزۇچە «تىيانشان رەسىملىك ژورنىلى» ۋە ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئوبيېكتى قىلغان «ئەدەبىي پارچىلار»، «ئۆسمۈرلەر بىلىمى»، «تىيانشان ئەدەبىيات - سەنئەت كىتابچىسى» قاتارلىقلار نەشىر قىلىندى. يەنە بۇرھان ئەپەندى ئىشلىگەن «ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە، رۇسچە لۇغەت» ئالاھىدە نەشىر قىلىندى.

لەنجۇدا كۆلىمى زورراق بولغان بىر باسما زاۋۇتى قۇرۇلدى. بۇنىڭ ئۈسكۈنىلىرى يېڭى، زاپپاسلىرى تولۇق، ئادەملىرى يېتەرلىك، مەلۇم تېخنىكا سەۋىيىسىگە ئىگە ئىدى. ئۇ، غەربىي شىمال بويىچە بىرىنچى دەرىجىدە بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىمۇ كىچىك ھېسابلانمايتتى. دېخۇادا ئۇيغۇرچە، قازاقچىنى ئاساس قىلىپ، ئوتتۇرا تىپتىكى باسما زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، گېزىتلەرنىڭ بېسىلىشىغا يارىدىمى بولدى.

كىنوچىلىق جەھەتتە، «غەربىي - شىمال كىنو شىركىتى» ۋە بىر قانچە سەييارە كىنو قويۇش ئەترىتى قۇرۇلدى. بىر قانچە ھېكايە فىلىم ۋە بىر مۇنچە ھۇججەتلىك فىلىملارنى ئىشلەپ چىقتى. سەييارە كىنو قويۇش ئەترىتى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ جەنۇبىي، شىمالىي شىنجاڭلارغا بارغانىدى. شۇ چاغدىكى شىنجاڭ شارائىتىدا، ئېلىمىزدە ئىشلەنگەن كىنو، ھۇججەتلىك فىلىم

لارنىڭ قويۇلۇشى خېلى چوڭ بىر ئىش ھېسابلىناتتى.

مەدەنىيەت ئىشلىرى جەھەتتە، قىلىنغان ئىشلار خېلى كۆپ بولدى. مەسىلەن، سەييارە مەدەنىيەت خىزمەت ئەترىتى تەشكىل قىلىنىپ، ھەربىر ئەترەت ئۇچۇن ئىككى ماشىنا، يەتتە ئادەم ئاجرىتىلدى. ئۇلار كىنو، رەسىم، خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە ئەدەبىي كىتاب، گېزىت - ژورناللارنى بىرگە ئېلىپ بېرىپ جايلاردا كىنو قويدى، كۆرگەزمە قىلدى. ئاغزاكىي تەشۋىق ئېلىپ باردى. بۇلار بىلەن يەنە ئاز ساندا تىببىي داۋالاش خادىملىرىمۇ بىرگە بېرىپ، تىببىي داۋالاش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. بۇندىن باشقا غەربىي شىمال مەدەنىيەتتەمىنلەش كوپىراتىپى قۇرۇلۇپ، دېخۇا، لەنجۇلاردا بۇنىڭ تارقىتىش ئورۇنلىرى تەسىس قىلىندى. بۇ ئورۇنلار، ئىچكى جايلار ۋە ھەر مىللەتنىڭ يېڭى نەشىر قىلغان كىتاب - ژورناللىرى بىلەن تەمىنلەپ ئالاھىدە قارشى ئېلىشقا ئېرىشتى. ھەر ئايدا كېلىپ كىتاب - ژورنال سېتىۋالغۇچىلار ۋە جايلاردا قوشۇمچە ئېچىلغان قىرائەتخانىلار ناھايىتى كۆپ بولدى. يەنە شىنجاڭ ناخشا - ئۇسۇل ئۆمىكى قۇرۇلۇپ نەنجىن، شاڭخەي، بېيپىڭ ۋە تەيۋەننىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا بېرىپ ئويۇن قويدى. ئۇلارنىڭ كىيىم - كېچەك، زىبۇ - زىننەتلىرى يېڭى، قويغان ئويۇنلىرىنىڭ مەزمۇنى مول، ئارتىسلىرى سەر خىل بولغانلىقتىن، كۆپلىگەن ياخشى باھالارغا ئېرىشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئىچكى جايلاردىن مۇزىكا ئۆمەكلىرى ۋە مەشھۇر پىيانىنۇچىلار، ئىسكىرىپكىچىلار، ناخشىچىلار تەكلىپ بويىچە دېخۇا، لەنجۇ شەھەرلىرىگە كېلىپ ئويۇن قويۇپ، كەڭ ئاممىنى بىلەن يۈز كۆرۈشتى. بۇنىڭدىكى داغدۇغىلىق كەيپىيات بۇرۇن كۆرۈلۈپباقمىغان.

شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكى

شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئىختىساسلىق تېخنىكا خادىملار مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا توغرا كېلەتتى.

شۇ چاغلاردا هەر مىللەت خەلقى ئارىسىدىن بىرەر ئىنۇپىنىرىنىمۇ ئىزدەپ تاپقىلى بولمايتتى. شۇڭا مەن نەنجىن ھۆكۈمىتىگە شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تىخىمكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۈچۈن بىرنى تەشكىللەپ ئەۋەتىشنى، ئىچكى ئۇلكىلەردىكى ئىختىساسلىق خادىملاردىن پايدىلىنىپ، شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش توغرىسىدا تەكلىپ بەردىم.

مەن تەكلىپىمدە ئالدى بىلەن مۇنۇلارنى كۆرسەتتىم: سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ھەرقايسى جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ مىللەت تەركىبى. جۇغراپىيىلىك مۇھىتى ۋە ئىنقىلابتىن ئىلگىرىكى تۇرمۇش ئەھۋالى شىنجاڭنىڭ ئەھۋالى بىلەن ئاساسەن ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن ئۇلار ئۇچ بەشىيللىق پىلاننى ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش جەھەتتە ئۈچقاندەك ئالغا ئىلگىرىلىدى. خەلق تۇرمۇشىمۇ كۆرنەرلىك ئۆستى. بۇ جۇمھۇرىيەتلەر بىلەن شىنجاڭ خەلقى ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا مۇناسىۋەت كۈچلۈك، ئۆزئارا بېرىش ـ كېلىش قويۇق، سېلىشتۇرۇپ كۆرىدىغان بولساق، بۇنىڭ شىنجاڭدىكى ھەرقايسى مىللەتلەرگە بولغان تەسىرى ناھايىتى زور. ھالبۇكى مۇشۇ جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا كېتىدىغان ئىختىساسلىق خادىملار بىلەن مەبلەغنى ئەڭ دەسلەپتە سوۋېتلەر ئىتتىپاقى مەركىزىي تەمىنلەپ بەرگەن.

ئاندىن مەن شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئېھتىياجى ئۈستىدە توختىلىپ، ئىنسانىيەتنىڭ ھەققانىي ئارزۇسى ئەركىنلىك ۋە بەخت ـ سائادەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ھازىر شىنجاڭدا ئەركىنلىك قولغا كەلدى. دېموكراتىك سىياسەت باشلاندى. خەلق جەزمەن تۇرمۇشىنىڭ تېخىمۇ ياخشىلىنىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. پەيدىنپەي بەختىيار، شاد ـ خۇرامىلىق تۇرمۇشقا ئىگە بولۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. شىنجاڭ تەبىئىي شارائىت تارىخىي، سىياسىي، نەقلىيات قاتارلىق باغلىنىشلار تۈپەيلىدىن، ئىشلەپچىقىرىشى قالاق بولۇپ،

ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا، خەلق تۇرمۇشى ئىنتايىن نامراتلاشتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇگۈنكى كۈندە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ مەركەزدىن كۈتىدىغان سەممىي ئۈمىدى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇش، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاشتىن ئىبارەت.

مەركەز شىنجاڭغا كاپالەت بېرىش، خەلق قەلبىنىڭ ۋەتەنگە بولغان مايىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھەققانىي ئارزۇسىنى قاندۇرۇش شەرت. بىراق شىنجاڭنىڭ نۆۋەتتىكى ئەھۋالىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى يولغا قويۇشتا ئەڭ مۇشەققەتلىك بولوپ تۇيۇلۇۋاتقىنى، بىرىنچىسى قاتناش، قىينچىلىقى، ئىككىنچىسى مالىيە كۈچىنىڭ يېتەرسىزلىكى، ئۈچىنچىسى، تېخنىكىدا ئىختىساسلىق خادىملارنىڭ ئازلىقى. ھازىر ئالاھىدە مۇشۇ مەسىلىلەر ئۈستىدە يۇقىرىغا تەكلىپ قويۇپ، «مەمۇرىي پالاتادىن» شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۈمىكىدىن بىرنى ئەۋەتىشنى ئىلتىماس قىلدىم.

بۇ يېتەكچىلىك ئۈمىكىنى تەسىس قىلىشنىڭ چارىلىرى مۇنداق:

A. مەمۇرىي پالاتانىڭ تەشكىللىشى بىلەن شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۈمىكى ئەۋەتىپ (ئۆۋەندىكى قىسقارتىپ مەزكۇر ئۈمەك دەپ ئاتىلىدۇ) دائىملىق شىنجاڭدا نۇرغۇزىدۇ. بۇ ئۈمەك شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتگە يارىدەملىشىپ، ھەر خىل قۇرۇلۇش پىلانلىرىنى تۈزۈپ، ھەرساھە قۇرۇلۇش خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈپ، ھەرخىل قۇرۇلۇش خىزمەتلىرىنى ئىشلەيدۇ.

B. مەزكۇر ئۈمەكتە بىردىن ئۈمەك باشلىقى ۋە مائاۋىن ئۈمەك باشلىقى تەيىنلىنىپ، پۈتۈن ئۈمەكنىڭ كەسپىي ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىدۇ ھەمدە دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇ

ئىنشائاتى، چارۋىچىلىق، قاتناش، سانائەت، كانچىلىق، مالىيە، سەھىيىگە ئوخشاش گورۇپپىلار تەسىس قىلىنىدۇ. ھەربىر گۇ-رۇپپىلارغا مەخسۇس كەسپىي تېخنىكا خادىملىرى قويۇلىدۇ.

C. مەزكۇر ئۆمەك دېخۇادا تۇرىدۇ. كەسپىي ئېھتىياجىغا قاراپ تېخنىكا خادىملارنى ھەرقايسى ئېھتىياجلىق رايونلارغا ئەۋەتىپ ئورگان قۇرۇلۇش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانىدۇ.

D. مەزكۇر ئۆمەك شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ھەرخىل قۇرۇ-لۇش ئىشلىرىغا كېرەكلىك ئىختىساسلىق تېخنىكا خادىملىرىنى يېتىشتۇرۇپ ئۆزىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش دەرىجىسىگە يەتكۈزىدۇ.

E. مەزكۇر ئۆمەكتە ئىشلىگۈچى خادىملارنىڭ شىنجاڭدا ئىشلەش مۇددىتى ئىككى يىل بولىدۇ. مۇددىتى تولغاندىن كېيىن يۆتكىلىپ ئىچكىرىگە قايتىدۇ.

F. ئۆمەك باشلىقى ۋە مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقىنى تال-لاشتا، يالغۇز چوڭقۇر بىلىم قابىلىيىتىگە ئىگە بولغانلارنىلا ئە-مەس، بەلكى چېگرا رايوندا ئىشلەش قىزغىنلىقى بارلارنى، مە-سىلەن: شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى خېلى پىششىق بىلىدىغانلارنى تاللاش تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

G. مەزكۇر ئۆمەكتە ئىشلەيدىغان خادىملارنى تاللاشتا، ئۇلارنىڭ تېخنىكا شەرتىگە كۆڭۈل بۆلگەنلىكى سىرتىدا، جاپاغا چىداپ ئىشلەش، ۋەزىپىسىگە چىن كۆڭۈلدىن مەسئۇل بولۇشتەك پەزىلەتكە ئىگە بولغانلارنى تاللاش ئەڭ ياخشى بولىدۇ (ئۆتـ-كەندە ئىچكى ئۆلكىلەردىن شىنجاڭغا كەلگەن دوختۇرلارنىڭ تېخنىكىسى ئۇستۇن ئەمەس، خىزمەت ئىشلەش روھى تېخىمۇ تۆۋەن، ھەر مىللەت زاتلىرى بۇلارنى كۆزگە ئىلمىغان، ھازىرغىچە خەلق-نىڭ ئاغىزىدا دەستەك بولۇپ كەلمەكتە).

O. مەزكۇر ئۆمەكتىكى خادىملارنىڭ تەمىناتى بىلەن سالاھىيەت دەرىجىسىنى بەلگىلەشتە، قائىدىنى بۇزۇپ تاشلاپ ئالاھىدە مۇئامىلە قىلىش كېرەك. ئادەتتىكى

قائىدىلەرگە ئىسىلۇبلىشقا بولمايدۇ. بولۇپمۇ تەمىنات جەھەتتە ئۇلارنى رازى قىلىش ۋە ئەندىشىسىز قىلىش لازىم.

P. مەزكۇر ئۆمەكنىڭ شىنجاڭدا قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى يول غا قويۇشى ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان خراجىتى بىلەن ئۆمەكنىڭ ئىچكى قىسمىغا كېتىدىغان خراجەتنى پۈتۈنلەي مەركەز كۆتۈرىدۇ. يەرلىكتىن ئازراقمۇ ئىلىپ بېرىلمەيدۇ (شىنجاڭنىڭ يەرلىك مەمۇرىي خراجىتىنى مۇنداق كېيىن شىنجاڭ ئۇلكىسى ئۆزى ھەل قىلىپ تەمىن ئېتىدۇ، مەركەزدىن يارەم قوشۇپ بەرمەيدۇ).

Q. مەزكۇر ئۆمەكنىڭ تەشكىلىي قائىدىسى بىلەن شتات خامچوتى مەمۇرىي پالاتا تەرىپىدىن بېكىتىلىپ ئىجرا قىلىنىدۇ.

بۇ تەكلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، جياڭ جېيشى تەرىپىدىن تەستىقلىنىپ مەمۇرىي پالاتانىڭ ھەقىقىي رەۋىشتە تەكشۈرۈپ توغرىلىشى ئۈچۈن تاپشۇرۇلدى. كېيىن مەمۇرىي پالاتا، مەملىكەت ئىچىدە مەشھۇر، سابىق ئىقتىسادىي مىنىستىرلىقنىڭ لەنجۇ سانائەت تەجرىبە ئىنىستىتوتىنىڭ باشلىقى گې فۇشياڭ ئەپەندىنى ئۆمەك باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى. مەن شۇئان ئۆمەك باشلىقى گې فۇشياڭنى، بىر تۈركۈم مۇتەخەسىسلەرنى باشلاپ ئۇرۇمچىگە كېلىپ، كۆپ تەرەپلىمىلىك تەتقىقات يۈرگۈزۈشكە تەكلىپ قىلدىم. شۇ چاغدىكى مەركەزنىڭ مالىيە ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتقان ھالدا بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇش پىلانىنىڭ پروگراممىسى تۈزۈپ چىقىلدى. بۇ، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇ ئىنشائاتى، چارۋىچىلىق، سانائەت، كانچىلىق، قاتناش تىرانسپورت ۋە تىجىي دورىگەرلىك، سەھىيە قاتارلىق يەتتە خىل مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، خېلى كونكرېت مۇكەممەل تۈزۈپ چىقىلدى.

مەمۇرىي پالاتانىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇش تىخنىكىسىغا يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىنىڭ بىرىنچى قارارلىق (مىنگۇنىڭ 37 - يىلى كېيىنكى يېرىم

يىلدىن 40 - يىلنىڭ ئاخىرىغىچە) قۇرۇلۇش پروگراممىسى،

كىرىش سۆز

شىنجاڭ ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمالىدىكى زېمىنى ئىبو-
لۇپ، يېرى كەڭ، ئاھالىسى شالاڭ، ئىشلەپچىقىرىشى ئارقە-
دا قالغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ يەردە كۆۋۈلۈپ ياتقان
بايلىق ئىنتايىن مول، ئەۋزەل تەبىئىي شارائىتلارغا ئىگە.
ئەگەر بۇنى پائال رەۋىشتە ئېچىپ خەلق تۇرمۇشىغا
مۇۋاپىقلاشتۇرىدىغان بولساق، خەلق تۇرمۇشىنى يا خشىلاپ،
كۈندىن - كۈنگە بايا شات، بەختىيار نۇرمۇشقا قەدەم
قويغىلى بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن چېگرا خەلقىنىڭ كۆڭۈل
مايىللىقىنى مۇستەھكەملەپ، خەلق تۇرمۇشىغا ھەقىقىي پاي-
دا يەتكۈزۈپ، چېگرا رايونىنى مۇستەھكەملەشتەك كاتتا ئۇ-
نۇمگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. بۇنىڭ دۆلەت مۇداپىئەسىگە دا-
ئىر بايلىق مەنبەسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى زور. شۇنىڭ
ئۈچۈن ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش پىلانى تۈزۈپ چىقىپ، پا-
ئال يولغا قويماي بولمايدۇ. مەركەز بۇنىڭغا مەمۇرىي پا-
لاتانى شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك
قىلىش ئۈچىكى تەشكىللەپ، ھەر خىل تېخنىك، مۇتەخەس-
سىس خادىملارنى ئەۋەتىپ ئۇزۇن مۇددەت تۇرغۇزۇشقا
بۇيرۇدى. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش ئار-
قىلىق چېگرا رايون خەلقىنىڭ ئارزۇسى بويىچە ئىشلەپ،
دۆلەتنىڭ ئىناۋىتىنى كىشىلەر قەلبىگە سىڭدۈرۈش خېلى
جاپالىق ئېغىر ۋەزىپە. مەزكۇر ئۈمەكنىڭ تەشكىلىي لايى-
ھىسى بويىچە، شىنجاڭنىڭ بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇش
پىلان پروگراممىسىنى تۆۋەندىكىچە تۈزۈپ چىقتۇق:

بۇ پىلان تەشكىلىي قانۇن لايىھىسىدىكى بەلگىلىمىلەر-

گه ئاساسەن، قۇرۇلۇش تۈرلىرىگە قاراپ، گۇرۇپپىلارغا بۆ-
لۈپ تەرتىپ بويىچە تۈزۈلدى. يەنى دېھقانچىلىق، ئور-
مانچىلىق، سۇ ئىشىئاتى، چارۋىچىلىق، سانائەت، كانچى-
لىق، قاتناش - ترانسپورت، سەھىيە - تىببىي داۋالاش
قاتارلىق يەتتە قىسىمغا بۆلۈندى. بۇنىڭ مەزمۇنى ئەمەلىي
ئىجرا قىلىشقا ئاسان بولۇپ، ئىسراپچىللىقنىڭ مۇتلەق ئالـ
دى ئېلىنىدۇ ھەمدە مىنگۇنىڭ 40 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن
بۇرۇن ئورۇنلاپ بولۇش مۇددەت چەكلىمىسى قىلىندى.

مۇبادا خىراجەتنى كەڭرەك ئىشلىتىپ، ئىشلارنى مۇشۇ
پىلان بويىچە ئەمەلىي تۈردە ئىشلەيدىغان بولساق، ئۆل-
كىمىزنىڭ ھەر قايسى رايونلىرىدىكى خەلقنىڭ تۇرمۇشى
زور دەرىجىدە ياخشىلىنىدۇ. ئۇلار كۈنسايىن باي بولۇپ
شاد - خۇراملىققا چۆمۈلىدۇ. ئۆزىمىزمۇ جەزمەن خۇشاللىق
بىلەن قايتىمىز. خەلقنىڭ ئىچكى مايىللىقى كۈچۈيىدۇ.
يەنى مۇدىر جاڭ جۆجۈگنىڭ «تېنچ ھەل قىلىش تەشەببۇسى
ئىزچىللىشىدۇ. چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەش ئەمەل-
گە ئاشىدۇ. بۇنىڭ بىلەن خوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتى تې-
خىمۇ يېقىنلىشىپ، جۇڭخۇا مىنگۇنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن
ھەقىقىي پايدا يېتىدۇ.»

1. دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق تارماقلىرى

(I) زىرائەت ئىشلەپچىقىرىشى

① دېھقانچىلىق تەجرىبە مەيدانلىرى قۇرۇلۇپ (ئۇرۇم-
چىدە باش مەيدان قۇرۇلىدۇ. غۇلجا، قۇمۇل، تۇرپان، قەش-
قەر، ئاقسۇلاردا شۆبە مەيدانلار قۇرۇلىدۇ) ئەلا سۈپەت-
لىك زىرائەت تۈرلىرى، مەسىلەن: بۇغداي، شال، زىخىر،
ئاق كەندىر، تاماكا، كۆممە قوناق، ياڭيۇ، ئۇژمە، ئوت-

چۆپلەر تېرىلىدۇ، يەرلىككە مۆۋاپىق كېلىدىغان تەجرىبىلەر ئۆتكۈزۈلۈپ، ھەر خىل زىرائەتلەرنىڭ ئەلا سورتلىرى يېتىشتۈرۈلىدۇ ھەمدە كۆپەيتىش ۋە كېڭەيتىش ئىشى يولغا قويۇلىدۇ.

② پاختا ئىشلەپچىقىرىشنى ياخشىلاش مەيدانلىرى قۇرۇلۇپ (جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئاساسلىق پاختا ئىشلەپچىقىرىدىغان ئورۇنلاردىن تۇرپان ياكى قەشقەردە قۇرۇلىدۇ) ئەلا سۈپەتلىك پاختا سورتلىرى يېتىشتۈرۈلىدۇ. كۆپەيتىش ۋە كېڭەيتىش ئىشى يولغا قويۇلىدۇ.

③ قىزىلچا ئۆستۈرۈش مەيدانى (ئۇرۇمچىدە) قۇرۇلۇپ، 300 مو بوز يەر ئېچىلىدۇ. ئەلا سورتلۇق ئۇرۇق كۆپلەپ يېتىشتۈرۈلۈپ، ئومۇمىيۈزلۈك كېڭەيتىلىدۇ. پەقەت دەسلەپكى يىل ئىچىدىلا مەيدان مەسئۇل بولۇپ باشقۇرىدۇ. ئاندىن كېيىن شېكەر ئىشلەش خامىشىياسى سۈپىتىدە تەمىنلەپ، بۇ ھەققىدە تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلىدۇ. كېيىنكى يىللاردا بولسا دېھقانلارنىڭ تېرىشى ئۈچۈن كېڭەيتىپ بېرىلىدۇ. قىزىلچا يېتىشتۈرۈش مەيدانى، مەخسۇس سورت يېتىشتۈرۈش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

④ ماشىنىلاشقان ئۇلگە كۆرسىتىش دېھقانچىلىق مەيدانى قۇرۇلۇپ (ئۇرۇمچىدە باش مەيدان، قەشقەردە شۆبە مەيدان قۇرۇلىدۇ) بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈلۈپ، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش كۆپەيتىلىدۇ.

⑤ كېسەل پەيدا قىلغۇچى ھاشاراتلارنى تەكشۈرۈش ئۇچۇن ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش خىزمەت ئەترىتى قۇرۇلۇپ، چېكەتكە يوقىتىش، كېسەللىكلەرنى تۇگىتىش ۋە باشقا زىيانداشلارنىڭ زىرائەتلەرگە سالىدىغان زىيانلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ، ھەمدە شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى زىياندىش ھاشاراتلارنى تەكشۈرىدۇ.

زىياندا شلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۇسۇلى تەتقىق قىلىنىپ، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشى كۆپەيتىلىدۇ.

(2) ئەلا سورتلۇق مېۋە دەرەخلىرى كۆپەيتىلىپ، يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار تەرەققىي قىلدۇرۇلىدۇ.

① ئۇلگىلىك مېۋىلىك باغلار قۇرۇلىدۇ (ئۇرۇمچى، غۇلجا، تۇرپان، قەشقەر، خوتەن بەش ئورۇندا) ئۇرۇمچى، غۇلجا ئىككى ئورۇن ئەلا سورتلۇق ئالما، ئۈزۈم، شاپتۇل خىللىرىنى ئۆستۈرۈشكە مۇۋاپىق بولۇپ، بازارلار يېڭى (ھۆل) مېۋە بىلەن تەمىنلىنىدۇ. تۇرپان، قەشقەر ۋە خوتەنلەردە كۆپلەپ ئۈزۈم، ئۆرۈك، ئەنجۈر، قوغۇن تېرىلىپ ۋە پىششىقلاپ ئېشىلىنىپ (ئىلمىي ئۇسۇل بىلەن قۇرۇتۇپ) يۆتكەپ سېتىلغاندىن باشقا يەنە چىلان، چاي، شىزى، سۆك، ئاپىلىسىن، شېكەر قومۇچى، لوخۇاسىك، گەنشۇغا ئوخشاش مېۋىنىڭلا ئاز ئۇچرايدىغان ياكى ئەلا سورت ھېسابلانمايدىغان مېۋىلىك دەرەخلەر بىلەن كۆكتاتلارنى سىرتتىن كىرگۈزۈپ تېرىيدۇ. سىناپ تېرىش يولغا قويۇلۇپ، ئونۇم ھاسىل قىلىنغاندىن كېيىن ئومۇمىيۈزلۈك كېڭەيتىلىدۇ.

(3) ئورمانزارلىقلار مۇھاپىزەت قىلىنىپ، ئورمان بەرپا قىلىنىدۇ.

① ئورمانچىلىق رايونلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىلىرى قۇرۇلۇپ (ئۇرۇمچى، قومۇل، قارا شەھەر، ئاقسۇ، قەشقەر، ئىلى، تارباغاتاي ۋە ئالتايلاردا) ئەسلىدە بار بولغان تەبىئىي ئورمانلار مۇھاپىزەت قىلىنىدۇ. ئوت ئاپىتىنىڭ ئالدىنى ئېلىنىدۇ. قالايمىقان كېسىش مەنئىي قىلىنىدۇ. يېڭىدىن ئىنا قىلىش پىلان قىلىنىدۇ ھەمدە تاغلىق جايلاردىكى ئورمانچىلىق مەيدانلىرى كېڭەيتىلىدۇ.

② مۇۋاپىق جايلارنى تاللاپ، ناھىيىلىك كۆچەت يېتىشتۇرۇش باغلىرى قۇرۇلۇپ، شۇ يەرنىڭ ئەلا سورتلۇق

دەرەخ خللىرى ئۆستۈرۈلىدۇ ھەمدە سىرتتىن كىرگىەن ئەلا سورتلۇق دەرەخ خللىرى تېرىلىدۇ. مەسىلەن: ياڭاق، كاشتان دەرىخى، فرانسىيە چىنار دەرىخى، پاۋتۇك دەرىخى، سەر-ۋە دەرىخى ياغ دەرىخى قاتارلىق دەرەخ سورتلىرى تېرىلىدۇ.

(4) يىپەك سۈپىتى ياخشىلىنىدۇ

① يىپەك سۈپىتىنى ياخشىلاش مەيدانى (خوتەنده) قۇرۇ لۇپ، پىلە ئۇجمىسى يېتىشتۈرۈلىدۇ ۋە كېڭەيتىلىدۇ.

(5) دېھقانچىلىق سايمانلىرى ياخشىلىنىدۇ

① ئۇرۇمچى دېھقانچىلىق سايمانلىرى زاۋۇتى (ئۇرۇمچى تۆمۈرچىلىك زاۋۇتى) تەكشۈرۈش، لايىھىلەش، چېر-تىيۇژ سىزىش، نازارەت قىلىپ ياسىتىش، مىخانىزىملارنى رىمونت قىلىپ قۇراشتۇرۇش ۋە يېتەكچىلىك قىلىپ ئومۇم-لاشتۇرۇش ئىشلىرىنى بېجىرىدۇ.

(6) ئىختىساسلىق خادىملار تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈلىدۇ

دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈش كورسلىرى ئېچىلىپ، دېھقانچىلىقنى، ئورمانچىلىقنى باشقۇرۇش، زىرائەت-لەرنى ياخشىلاش، يېزا ئىگىلىكىنى كېڭەيتىش، دېھقانچىلىق ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش قاتارلىق تېخنىكا خادىملىرى تەر-بىيىلىنىدۇ.

2. سۇ ئىنشائاتى تارماقلىرى

(1) شىنجاڭ جۇغرافىيىسى جەھەتتە ئېگىزلىككە جايلاشقان، تەڭرى تېغى ۋە كوئىنلون تاغ تىزمىلىرى شىمال بىلەن جەنۇپتا سوزۇلۇپ ياتىدۇ، ھۆل - يېغىن مىقدارى ئىنتا-يىن ئاز بولغانلىقتىن، زىرائەتلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش ئېھتىياجىنى قانائەتلەندۈرەلمەيدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن تاغ چوقى قارلىرىدىكى قار سۈلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنى سۇ ئام-

بارلىردا ساقلاپ، تېرىلغۇ تېتىزلىرىنى سۇغۇرۇش ئىشلىـ
رىنى قىلماي مۇمكىن ئەمەس. ھەمدە بۇنى قۇشۇمچە ئېـ
نىرگىيە مەنبەيى قىلىپ، بۇ ئارقىلىق تۇك ئىشلەپچىقـ
رىش ۋە باشقا كىچىك تىپتىكى سانائەتلەر ئۈچۈن ئىشـ
لىتىشكىمۇ بولىدۇ.

(2) سۇ مەنبەيى: تەكشۈرۈشلەرگە قارىغاندا، شىنجاڭدا
ھۆل - يېغىن مىقدارى ئومۇمىيۈزلۈك ئاز، جەنۇبىي شىنـ
جاڭدا تېخىمۇ شۇنداق. ئۇشەمسىيە 11 - ئايدىن كېيىن يىل
4 - ئايغىچە بولغان ئارىلىق ھۆل - يېغىن پەسلى بولۇپ،
مۇشۇ مەزگىل ئىچىدە، يامغۇرغا قارىغاندا قار كۆپ بولـ
دۇ. قىش مەسىلىدە تاغلارغا دۆۋىلەنگەن قارلار، يازلىقى
تومۇزدا ئېرىپ دەريالارنى ھاسىل قىلىدۇ. ھەتتا تاشقىن
كېلىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتىلغان ھۆل - يېغىن مەزگىلىدىن
باشقا چاغلاردا ھۆل - يېغىن تېخىمۇ ئاز بولىدۇ. يۇقىرىـ
قى ئەھۋالدىن قارىغاندا، شىنجاڭنىڭ سۇ مەنبەيى تەڭرى
تېغى بىلەن كوئىنلون تاغلىرىنىڭ تېرىسكەي تەرىپىگە مەر-
كەزلەشكەن. مۇبادا بۇنى تىزگىنلىمىگەندە سۇ مەنبەلىرى پۈـ
تۈنلەي قوملۇققا سىڭىپ ئورۇنسىز زايا بولىدۇ.

(3) سۇ ئامبارلىرى: شىنجاڭدا ئۇرۇمچى دەريا سىستېمىسى ئۈچ
قىرغىقىدىكى خوڭيەنچى كۆلىدە سۇ قۇرۇلۇشى قىلىنىۋاتىدۇ
تەڭرى تېغى ۋە كوئىنلون تاغلىرىنىڭ شىمالىي باغرىدا
سۇ ئامبىرى قۇرۇشقا تېگىشلىك ئورۇنلار تېخىمۇ كۆپ، بو-
لۇپمۇ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى چەرچەن، چاقىلىق كېرىيە قا-
تارلىق جايلاردا يامغۇر بەكمۇ ئاز بولۇپ، سۇ ئامبارلىرى
قۇرۇپ، سۇ مەنبەيىنى تەڭشەپ سۇغۇرۇش ئىشلىرىغا پاي-
دىلىق شارائىت يارىتىشقا توغرا كېلىدۇ. ھەقىقىي زۆرۈر
بولغان ھەرقايسى نۇقتىلاردا تەكشۈرۈش خىزمىتىنى ئىشـ
لەش ئارقىلىق ئاندىن بېكىتىش كېرەك.

(4) ئېرىق ـ ئۆستەڭلەر: ئېرىق ـ ئۆستەڭلەر، سۇئامبىرىدىكى سۇنى تېرىلغۇئېتىزلىرىغا باشلاپ سۇغۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

(5) كارىز: تاغ سۇلىرىنى يەر ئاستى ئېرىقلار بىلەن باشلاپ كېلىپ سۇغۇرۇش ئىشى بىلەن شوغۇللىنىشنى كارىز دەپ ئاتايمىز. كارىز ھازىرقى يەر سۇغۇرۇشتىكى بىر دىنىمىز مۇھىم قورال بولۇپ بۇنىڭ كۆپ قىسمى خەلقنىڭ شەخسى ئىگىلىكىدە ئىقتىسادىي كۆچىنىڭ چەكلىك بولۇشى تۈپەيلىدىن، ئۇمۇمىيۈزلۈك بەرپا قىلىشقا ئىمكانىيەت يوق، شۇڭا ھۆكۈمەتنىڭ ئىقتىسادىي كۆچى ئارقىلىق مۇۋاپىق كەلگەن جايلاردا بۇنى زور مىقداردا كۆپەيتىش ئارقىلىق سۇ ئامبارلىرىنىڭ يېتىشمەسلىكىنى ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

(6) ئاسما ئېرىق: ياغاچ ـ تاختايلاردىن نوكەش ياساپ ئۇنى ياغاچ جازىنىڭ ئۈستىگە ئورنىتىپ، تاغدىكى قار سۇلىرىنى تېرىلغۇ يەرلەرگە باشلاپ كېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى ئاسما ئېرىق (نوكەش ئېرىق) دەپ ئاتايمىز. بۇ ئۆسۈلمۇ سۇئامبارلىرى ھەل قىلىپ كېتەلمىگەن ئېھتىياجنى تولۇقلاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى يۇرگۈزىدىغان ئورۇن ۋە ئۇنىڭ سانىنى، ئەمەلىي تەكشۈرۈشتىن ئۆتكەندىن كېيىن بەلگىلەش لازىم.

(7) سۇ ئامبارلىرىدىن قوشۇمچە پايدىلىنىش:

① ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇش، سۇ بېسىمىدىن پايدىلىنىپ توك ئىشلەپچىقىرىش.

② قۇۋۋەت مەنبەيى ـ ئۇن تارتىش، توقۇمىچىلىق قاتارلىق كىچىك تېپىتىكى سانائەتلەر ئۈچۈن ئېنېرگىيە قىلىپ ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

(8) تەكشۈرۈپ پىلانلاش: ھازىر بار بولغان كارىز، ئاسما نوكەشلەرنىڭ ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش، مەبلەغ تاجىرىتىپ سۇ

ئامبىرى قۇرۇلىدىغان ئورۇننى تەكشۈرۈپ ئۆلچەش، شۇ-
نىڭ بىلەن بىر چاغدا گېدرولوگىيە پونكىتلىرىنى قۇرۇش،
بۇنىڭ ئورنىنى باشقىدىن بەلگىلەش لازىم.
(9) ئىش يۈرگۈزۈلىدىغان قۇرۇلۇشلار: شىمالىي ۋە جە-
نۇبىي شىنجاڭدا بىردىن سۇ ئامبىرى قۇرۇش، ئۇنىڭ يېنى-
دا قۇشۇمچە ئېرىق ـ ئۆستەڭ بەرپا قىلىش ھەمدە مۇۋا-
پىق كېلىدىغان جايلاردا كارىز، ئاسما نوكەش ئېرىقنى كۆ-
پەيتىپ قۇرۇش لازىم.

3 . چارۋىچىلىق تارماقلىرى

(1) ئىلگىرىكى نەسىللىك ئات فېرمىلىرى تولۇقلىنىدۇ
(2) ئاساسىي چارۋىچىلىق رايونلىرىداقوي نەسلىنى يا-
شىلاش فېرمىلىرى قۇرۇلىدۇ.
(3) بۇرۇن بار بولغان مال دوختۇرلۇق قۇرۇلمىلىرى
تولۇقلىنىدۇ. ھەمدە ئۆي ھايۋانلىرىنى سەييارە يۇرۇپ داۋا-
لاش ئەترەتلىرى قۇرۇلىدۇ.
(4) ئۇرۇمچىدىكى قان زەرداپ ۋاكسىنىسى ئىشلەش تو-
لۇقلىنىدۇ. ھەمدە ئۆي ھايۋانلىرىدا بولىدىغان يۇقۇملۇق
كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈملاشتۇرۇلىدۇ.

4. سانائەت تارماقلىرى

(1) ئېنېرگىيە سانائىتى:
① ئۇرۇمچى بىلەن قاراشەھەرنىڭ ئەڭ يوقىرى سۇ ئې-
لېكتر كۈچى مىقدارى تەكشۈرۈلۈپ توپا قۇرۇلۇش ۋە مېخا-
نىزاتسىيە قۇرۇلۇشلىرىنى لايىھىلەش خىزمىتى پۈتتۈرۈلىدۇ
② ئۇرۇمچى ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ توك بېرىش مىقدارى

5000Kw قا كېڭەيتىلىدۇ.

③ قەشقەر، گۇچۇك، خوتەن ۋە كۇچا قاتارلىق جايلاردا 00Kw تىن يۇقىرى توك ئىشلەپچىقىرالايدىغان ئېلېكتر ئىستانسىلىرى قۇرۇلىدۇ.

(2) ئاساسىي سانائەتلەر

① ئۇرۇمچىدە بىر ماشىنىسازلىق زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. 100 يۇرۇش دەستگاھ ئورنىتىش ئۆلچەم قىلىنىدۇ.

قەشقەردە بىر ماشىنىسازلىق زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. 30 يۇرۇش دەستگاھ ئورنىتىش ئۆلچەم قىلىنىدۇ. كۇچاردا 15 يۇرۇش دەستگاھ ئورنىتىلغان رېمونت زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

② بىر ياكى ئىككى ئورۇندا مايلىق سىلانتىسىدىن سىناق تەرىقىسىدە سۈيۇق يېقىلغۇ ئەشياسىنى چەككىلەش زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

③ سېمونت خامىشىياسى تەكشۈرۈلۈپ شىمالىي ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇۋاپىق كەلگەن ئورۇندا بىردىن سېمونت زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

④ ئۇرۇمچى، كۇچار ياكى قەشقەرلەردە بىردىن خىمىيە سانائىتى سانائەت زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، كىسلاتالىق تۇز ئىشقارى ئىشلەپچىقىرىلىدۇ.

(3) خەلق تۇرمۇشىغا دائىر سانائەتلەر

I. توقۇمچىلىق سانائىتى

A. پاختا توقۇمىچىلىق

① ئورنى ئۇرۇمچى، قەشقەردە بولىدۇ.

② پاختايىپ ئىگىرىدىغان ئورچۇق سانى 10000 دانە، رەخت توقۇش ماشىنىسى 350 بولىدۇ.

③ مەھسۇلات نورمىسى: يىلىغا ئىشلەپچىقىرىلىدىغان پاختا يىپ (كۇندىلىك ئىش ۋاقتىنى 13 سائەتتىن ھىسابلىغاندا 1500000 قاداق (سۇندۇرغاندا 3500 جىيەن) رەخت

هېسابىدا 110000 تاي بولىدۇ (ئىنى دۇۋاينى).

B. يۇك توقۇمچىلىق:

① ئورنى ئۇرۇمچى. قەشقەر، ئىلىدا بولۇپ، ئالدى بىـ لەن ئۇرۇمچى، قەشقەردە قۇرۇلىدۇ.

② يۇك يىپ ئىگىرىدىغان ئۇرچۇق سانى 4000، رەخت توقۇش ماشىنىسى 60 يۇرۇش بولىدۇ.

③ مەھسۇلات نورمىسى: يىلىغا ئىگىرىدىغان يۇك يىپ (كۇنددىلىك ئىش ۋاقتىنى 12 سائەتتىن ھېسابلىغاندا) 600000 قاداق بولۇپ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك سوكنوغا سۇندۇرغاندا (كىيىم تىكىشكە بولىدىغان سوكنى) 300000 مېترغا توغرا كېلىدۇ.

C. يىپەك توقۇمچىلىقى:

① بۇنىڭ ئورنى خوتەندە بولىدۇ.

② ماشىنا سانى: پىلە غوزىدىكى قۇرۇتۇش ماشىنىسىدىن 18 پىلە غوزىكىي قاينىتىش ماشىنىسىدىن ئىككى مەشۇت سا- ۋاش ماشىنىشىدىن 250، مەشۇت گىرەلەش ماشىنىسىدىن 200 بىسىش - بوياش ئۇسكۇنىسىدىن بىر يۇرۇش بولىدۇ (بۇ پۇتۇن يىللىق ئىشلەپچىقىرىلىدىغان يىپەكنىڭ 3 تىن بىر- قىسمى بويىچە ھېسابلانغان)

③ ئىشلەپچىقىرىش نورمىسى: 600000 قاداق قۇرۇق يىـ پەك ئىشلەپچىقىرىلىدۇ.

2. كۆن - خۇرۇم ئىشلەش، تېرە ئەيلەش سانائىتى: ئۇـ رۇمچى بىلەن كۇچاردا بىردىن زاۋۇت قۇرۇلۇپ، ئۇرۇمچىدە كۆن خۇرۇم ئىشلەش، كۇچاردا تېرە ئەيلەش ئاساس قىلىنىدۇ.

3. قەغەزچىلىك سانائىتى: ھەر قايسى چايلارنىڭ قەغەزچـ لىك سانائىتى كېڭەيتىلىدۇ ۋە ياخشىلىنىدۇ. ھەمدە ئۇرۇمـ چىدە ماشىنا ئارقىلىق قەغەز ئىشلەش زاۋۇتىدىن بىرسى قۇرۇلىدۇ.

① شكەرچىلىك سانائىتى: گەنسۇ، نىڭشياە سۇييۇەن ئۆل كىلىرىدە كېڭەيتىلىپ ئۆنۈم ھاسىل قىلىنغان، ئاددىي ئۇسۇل بىلەن قىزىلچىدىن شكەر ياساش سانائىتى، شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا كېڭەيتىلىدۇ.

⑤ سەرەڭگە ئىشلەش سانائىتى: ئۇرۇمچى سەرەڭگە زاۋۇتى تەرتىپكە سېلىنىدۇ. ھەمدە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇۋاپىق بىر ئورۇنغا سەرەڭگە زاۋۇتىدىن بىرسى قۇرۇلىدۇ.

6. ئۇن زاۋۇتى: ئۇرۇمچى، گۇچۇڭ كۇچار، قەشقەر ۋە خوتەنلەرنىڭ ھەر قايسىدا كۇنىگە 500 خالتا ئۇن ئىشلەپچىقىرالايدىغان زاۋۇت قۇرۇلىدۇ.

7. ياغچىلىق سانائىتى: گۇچۇڭدا ياغ زاۋۇتىدىن بىرسى قۇرۇلىدۇ. ئۇرۇمچىدە شام - سوپۇن زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇۋاپىقراق بىر ئورۇندا ياغ تارتىش شام - سوپۇن زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

8. پار - پۇرچىلىق، ئەينەكچىلىك سانائىتى: بۇرۇن ئۇرۇمچىدە قۇرۇلغان پار - پۇرچىلىق، ئەينەكچىلىك زاۋۇتلىرىنى ياخشىلاشقا يېتەكچىلىك قىلىنىدۇ ھەمدە باشقا رايونلارنىڭ خامۇشىيا ئەھۋالى تەكشۈرۈلىدۇ.

9. تاماكا سانائىتى: ئۇرۇمچى ۋە باشقا مۇۋاپىق جايلاردا بىردىن تاماكا زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

5. كانچىلىق تارماقلىرى

(1) كۆمۈر كانلىرى

① ھەر قايسى جايلاردىكى كۆمۈرۈلۈكلەرنىڭ ئەھۋالى ئۇستىدە قىزىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىدۇ، ھەمدە تاللاپ قىزىتىدۇ.

② قىزىلىۋاتقان كۆمۈر كانلىرى ياخشىلىنىدۇ ھەمدە ئۇ-
نىڭ مەھسۇلاتى كۆپەيتىلىدۇ.
③ ئۇرۇمچىدە يېڭى تىپتىكى كۆمۈر كانىدىن بىرسى قۇرۇلىدۇ.
(2) تۆمۈر رودىسى ۋە ئۇنى ئېرىتىپ تاۋلاش
① ھەر قايسى جايلارنىڭ تۆمۈر زاپىسى ۋە ئۇنىڭ سۈپە-
تى تەكشۈرۈلىدۇ.
② ئۇرۇمچى مېتالاۋرگىيە زاۋۇتىنىڭ قۇرۇلۇشىنى داۋاملىق
ئىلگىرى سۈرۈش، ئۇنىڭ چۈڭچىڭ، يۈيىشىن پولات زاۋۇتلىرى-
دا ياسىلىدىغان ماشىنا زاپچاسلىرىنىڭ ئۈلگۈرۈپ كېلەلمىگەن قىس-
مىنى ئامال قىلىپ يەتكۈزۈپ كېلىپ، مۇشۇ مەۋسۇم ئىچىدە قۇ-
راشتۇرۇپ ئىشقا چۈشۈپ مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىشى كېرەك.
(3) كان مەھسۇلاتلىرى ۋە مېتال رودىلىرى
① جايلاردىكى كان بايلىقلىرىنىڭ جايلىشىش ئەھۋالى
بىلەن زاپاس مىقدارى ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىدۇ.
ھەمدە تاللاپ قېزىپ ئېرىتىلىدۇ.
(4) نېفىت
① ھەر قايسى ئاساسىي رايونلاردا نېفىت زاپاسلىرى تەگ-
شۈرۈلىدۇ ھەمدە بۇرغۇلاپ، چارلاش يولغا قويۇلىدۇ.
(5) ئالتۇن كانى
ھەر قايسى جايلاردا قوللىنىۋاتقان ئالتۇن قېزىش ئۇسۇل-
لىرى ياخشىلىنىدۇ. بۇ ئارقىلىق مەھسۇلات مىقدارى كۆ-
پەيتىلىدۇ.

6. قاتناش ـ ترانسپورت تارماقلىرى

(1) تۆمۈر يول: تۆۋەندىكى ھەر قايسى نۇقتىلار ئارىسى-
دا ئېلىپ بېرىلىدىغان ئۆلچەپ تەكشۈرۈش خىزمىتى ئورۇن-
لاپ بولۇنىدۇ.

① لەنجۇ — ئۇرۇمچى
② تۇرپان - قاراشەھەر - ئاقسۇ - قەشقەر كونا شەھەر.
(2) تاشيول:
پۈتۈپ بولغان تاشيوللارنىڭ سۈپىتى ياخشىلىنىدۇ.
② مۇھىم تاشيول لىنىيەلىرى ئۆلچەپ تەكشۈرۈلىدۇ. ئۇ-
رۇن كۆزدىن كۆچۈرۈلۈپ بولغاندىن كېيىن ئەھۋالغا قاراپ
بېكىتىلىدۇ.
(3) سۇ ترانسپورتى:
① ئىلى دەريا سىستېمىسىدىن قورغاسقىچە بول-
غان دەريا قاتناش لىنىيەسى ياخشىلىنىپ، ئېكسپورت ئىش-
لىرىغا قولايلىق يارىتىلىدۇ.
② تارىم دەريا سىستېمىسىدىكى ئاۋات ئاقسۇدىن
تارتىپ كورلىغىچە بولغان ئارىلىقتا سال بىلەن توشۇش
يولغا قويۇلىدۇ.
(4) ترانسپورت:
① ئۆلكىلىك تاشيول ئىدارىسى قۇرۇلۇپ ئۆلكە
يوللىرىدىكى ترانسپورت ئىشى بىر تۇتاش باشقۇرۇلىدۇ.
② ئۇرۇمچىدە باش رېمونت زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. ھەمـ
دە مۇھىم نۇقتىلاردا رېمونت، پەرۋىش قىلىش پونكتلىرى
قۇرۇلىدۇ.
③ ئومۇمىيۈزلۈك يول ئاسراش ئۇچاستىكىلىرى قۇرۇ-
لۇپ، كېلىپ كېتىۋاتقان ئاپتوموبىللارنى سۇ بىلەن تەمىن
لەيدۇ. ھەمدە ئادەتتىكى رېمونت سايمانلىرى تەييارلاپ، ما-
شىنىلارنى جىددىي قۇتقۇزۇش ئىشلىرى يولغا قويۇلىدۇ.
④ ترانسپورت قوراللىرى جەھەتتە:
A. يۈك ئاپتوموبىلى 200 دانە
B. پاسساژىر ئاپتوموبىلى 50 دانە
C. رېزىنكا چاقلىق ھارۋا 100 دانە

(5) تېلېگراف — خەۋەرلىشىش ئاپپاراتلىرى

① سۆزلەشكىلى ھەم تېلېگرام بەرگىلى بولىدىغان 15 ۋاتـ لىق ئاپپاراتتىن 30.

② سۆزلەشكىلى ھەم تېلېگرام بەرگىلى بولىدىغان 50 ۋاتلىق ئاپپاراتتىن 2 سى قۇرۇلىدۇ.

7. تىببىي دوردىگەرلىك، سەھىيە تارماقلىرى

(1) ئاھالىسى كۆپرەك بولغان شەھەرنىڭ ھەرقايسىـ دا بىرىدىن دوختۇرخانا قۇرۇلىدۇ. قۇرۇلۇپ بولغانلىرى ئىمـ كانقەدەر تولۇقلىنىدۇ.

(2) ھەر قايسى ۋىلايەتلەردە سەييارە تىببىي داۋا ـ لاش، ساقلىقنى ساقلاش ئەترەتلىرى قۇرۇلىدۇ. ھەرقايسى شەھەر ـ جىڭلاردا ۋە كۆچمە چارۋىچىلىق را يونلىرىدا، ساقلىقنى ساقلاش بويىچە تەشۋىقات ۋە يۇقۇملۇق كېسەل ـ لەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش خىزمىتى ئىشلىنىدۇ.

(3) ھايۋانات قانلىرىدىن تەييارلىنىدىغان دورىلار بە ـ لەن ئادەتتىكى دورىلارنى ياساش زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. ھەمـ دە بونىڭدا ئۆز ـ ئۆزىنى تەمىنلەش مەقسەت قىلىنىدۇ.

8. ئۇرۇمچى شەھرىنىڭ مەۋرى قۇرۇلۇشى

(1) پۈتۈن شەھەرنىڭ تەپسىلى خەرىتىسىنى سىزىپ چـ قىپ، شەھەر رايونلىرىنى لايىھىلەش خىزمىتى ئىشلىنىدۇ.

(2) شەھەر يوللىرى ۋە سۇ يوللىرى ياخشىلىنىدۇ.

(3) جەمئىيەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان كەسىپى ئۇـ رۇنلار ياخشىلىنىدۇ ۋە كۆپەيتىلىدۇ.

پروگراممىا تۈزۈلۈپ بولدى. شۇنداقلا مەۋرى پالاتانىڭ

تەكشۇرۇپ بېكىتىشىدىنمۇ ئۆتتى. ھەمدە بىر تۈركۈم خادىم-
لار ئۈرۈمچىگە كېلىپ لايىھىلەشنى باشلىۋەتتى. بىز بۇ-
نىڭغا تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق ۋە خام خىياللارنى قى-
لىپ يۈردۇق. بىراق مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەتنىڭ
كۈندىن - كۈنگە جىددىيلىشىشى، مەغلۇپ بولۇش ئالامىتى-
نىڭ روشەنلىشىشى تۈپەيلىدىن، نەتىجىدە تەرەپنىڭ بۇنىڭغا
قارىغىچىلىك ھالىمۇ قالمىغانىدى.

بىر قانچە كىچىك قۇرۇلۇشلار

بىرىنچى قۇرۇلۇش، خۇگىيەنچى سۇ ئامبىرىنى قۇرۇپ، تېچ-
لىق ئۆستىگىنى ئېچىش.

ئۈرۈمچى شەھرى شىنجاڭنىڭ ئۆلكە مەركىزى بولۇپ، ئا-
ھالىسى كۈندىن - كۈنگە كۆپىيىشكە باشلاۋاتاتتى. ھەربىي
بىلەن خەلقنىڭ يەيدىغان ئاشلىقى سىرتقا قاراشلىق ئىدى. ۋا-
قىت بەكمۇ جىددىي بولۇپ، غۇلجا ئىنقىلابىي پارتىلىغاندىن كې-
يىن، تەڭشەپ تۈرۈشنىڭ ئامالى قالمىغانىدى. جەنۇبى شىنجاڭ -
نىڭ يولى ئۇزۇن، ئۇنىڭ ئۈستىگە قاتناش قوراللىرى كەمچىل
ئىدى. ئەگەر لەنجۇ بىلەن خېشى كاربىدورى ئارقىلىق توشۇپ
كېلىنگەندە، كىرا ھەققى ئىنتايىن قىممەت چۈشەتتى. كۆپۈنچە
ھالاردا بىر دەن ئاشلىقنى توشۇپ كېلىش ئۈچۈن، 5 دەن ئاش-
لىقنىڭ قىممىتىدە كىرا ھەققى تۆلىنەتتى. شۇڭلاشقا ئۈرۈمچى شە-
ھىرىنىڭ ئاشلىق بىلەن تەمىنلىنىش مەسىلىسىنى قانداق ھەل
قىلىش، بىر جىددىي ئىش بولۇپ قالغانىدى. بۇ ئىشتا بىزنىڭ
دىققىتىمىز، ئۈرۈمچىنىڭ ئۆزىگە چۈشتى. بۇرۇن ئۈرۈمچىنىڭ يې-
نىدىكى چىڭتاداخۇ ئەتراپىدا 100 مىڭ مو تېرىلغۇ يەر بار
بولۇپ، بۇ نىڭ سۈيىلا يوق ئىدى. ئۈرۈمچى شەھرى ئەتراپىدا
يەنە كىچىككىنە خۇگىيەنچى سازلىقى بار بولۇپ، ئۇنىڭدا سۇ

ساقلىغىلى بولاتتى. بۇنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن پەقەتلا ئۇسـ
كۇنە ـ سايمانلار يوق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن سۇ ئىشلار ئىدا ـ
رىسى مۇھاكىمە قىلىپ، خۇڭيەنچىدە بىر سۇ ئامبىرى قۇرۇپ،
توغان قۇرۇلۇشى ياساپ، تېنچلىق ئۆستىڭى چېپىشنى ئوتتۇرىغا
قويدى. (ئۇلار مېنىڭ نامىمدا، «ھەزىرتى جاڭ ئۆستىڭى» دەپ
ئاتاشنى تەكلىپ قىلدى. مەن بۇنىڭغا قوشۇلمىدىم. ئۆزۈمنىڭ
ئارزۇسىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، تېنچلىق دەپ نام بەردىم) شۇنىڭ
بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە بىر ھەربىيلەرنىڭ بوزيەر ئۆزلەش ـ
تۈرۈش باشقارمىسى قۇرۇلۇپ، بوز يەر ئېچىش ئىشلىپ بېرىلدى.
بۇنىڭدىكى مەقسەتمۇ سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى، ھەربىيلەرنىڭ
بوزيەر ئۆزلەشتۈرۈش كەسپىنى كېڭەيتىشنى تەشەببۇس قىلىش،
شىنجاڭدىكى ئارمىيە بىلەن خەلقنى، تىرىشىپ تەبىئەتنى بويسۇنـ
دۇرۇشقا چاقىرىشتىن ئىبارەت ئىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئازد ـ
راق سىناق نۇقتىسى بولۇپلا قالدى، خالاس.

ئىككىنچى قۇرۇلۇش، تارىم دەريا سىدا قاتناشنى يولغا قو ـ
يۇش. شىنجاڭ تەڭرى تاغنى چېگرا قىلغان ھالدا، جەنۇبىي ۋەشىمالىي
شىنجاڭ دەپ ئىككىگە ئايرىلىدۇ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ يەر كۆلـ
مى بولسا شىمالىي شىنجاڭنىڭكىدىن چوڭ، ھالبۇكى زېمىنى مۇ ـ
شۇنداق چوڭ بولغان جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ مەركىزىي قىسمىدا
تەكلىماكان قۇملىقى زور كۆلەمنى ئىگىلەپ، تارىم ھۆيمانلىـ
قىنى ھاسىل قىلغان. ئىـۇزۇنلىقى 2000 كىلومېتر كېلىدىغان
تارىم دەريا سى مۇشۇ قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ.
بۇ دەريا جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ھەرقايسى دەريا ئېقىنلىرىنىڭ
قوشۇلىسىدىن ھاسىل بولۇپ، ئاساسىي سۇ مەنبەسى يەكەن، ئاق
سۇ، خوتەن، كۆنچى (قاراشەھەر دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمى)
قاتارلىق دەريالاردىن كېلىدۇ. غەربتە يەكەن ۋىلايىتىنىڭ مە ـ
كىت ناھىيىسىدىن باشلاپ شەرقتە لوپقىچە (تەخمىنەن شەرقىي
مېرىدىئاننىڭ 91 ـ 90 ـ گرادۇس ئارىلىقىدا، شەرقتە گەنسۇـ

نىڭ دۇخۇاڭ ناھىيە شەھىرىدىن 4 گرادۇس ئارىلىق قالىدۇ) تولۇق سۇ قاتىشى ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ. ئاقسۇ دەر ياسى شىمالدا ئاقسۇ بىلەن ۋېنسۇ قاتارلىق جايلارنى تۇتاشتۇرىدۇ. خوتەن دەرياسى جەنۇبتا خوتەننىڭ بىر قانچە ناھىيىلىرىنى تۇتاشتۇرىدۇ. (ھەر يىلى 2 ئاي قاتناش ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ) كۆنچى دەرياسى كورلىنى تۇتاشتۇرىدۇ. ئەگەر مەكىت ناھىيىسىنى باشلىنىش نۇقتىسى قىلغاندا، قەشقەر، يەكەن ئىككى ۋىلايەتنىڭ ترانسپورت ئىشغا قولايلىق شارائىت يارىتىلىپ بولىدۇ. يەنە ئەگەر لوپنۇر كۆلىدىن ئۇ ئۆتۈپ، قۇرۇقلۇق يولى ئارقىلىق دۇخۇاڭغا تۇتاشتۇرۇدىغان بولساق، تارىم دەر ياسى پۈتۈن جەنۇبىي شىنجاڭ بىلەن دۇخۇاڭنى تۇتاشتۇرالايدۇ، - دە بۇنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى قىممىتىمۇ زور بولىدۇ.

1944 - يىلى 8 - ئايلاردا، ئۆچ دانە ياغاچ كېمە بىلەن تۇنجى قېتىم سىناق قاتناشى ئېلىپ بېرىلدى. ئاقسۇدىن لوپنۇرغا 21 كۈن ۋاقىت كەتتى. 1946 - يىلى 3 - ئايدا 5 دانە ياغاچ كېمە ئارقىلىق 25 ئادەمنىڭ ئىشتىراكى بىلەن، 2 - قېتىم سىناق قىلىندى. بۇ نىڭغا 35 كۈن ۋاقىت كەتتى، ئىككى قېتىملىق سىناق قاتناشىدىن كېيىن، مەسئۇل خادىم جاڭ زۇئىيىن، دەريالارنى تىزگىنلەشنىڭ دەسلەپكى لايىھەسىنى ئىشلەپ چىقتى. مەن ئەسلىدە بۇنى شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىش ئۈمىدىنىڭ ئىشلىشىگە تاپشۇرغانىدىم. كېيىن بۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقىمۇ چولا تەگمىدى. مۇلچىرىمچە، كەلگۈسىدە تارىم ئويمانلىقىدىكى قۇملۇقلارنى ئۆزلەشتۈرۈشكە كىرىشىپ، قۇملۇقلارنى بوستانلىققا ئايلاندۇرۇدىغان چاغدا، تارىم دەرياسى ۋە ئۇنىڭ يۇقىرقى ئېقىمىدىكى سىرقانچە دەريالارنى تىزگىنلەش ۋە قاتناش يوللىرىنى ئېچىش بىر مۇھىم مەسىلە بولۇپ قالىدىغۇ، دەيمەن.

ئۇچىنچى قۇرۇلۇش، ئاقسۇ ۋىلايىتىدىكى قۇم ئېرىقتىكى، پار-

چه تاش كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش قۇرۇلۇشى.

ئاقسۇ ۋىلايىتىدە قۇم ئېرىق دەيدىغان بىر دەريا بولۇپ، ئۇنىڭ مەنبەسى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئېرىستىك تېغىنىڭ جەنۇبىي ئېتىگىدىن باشلىنىدۇ. بۇ دەريا قاقشال تاغلىرى ئارقىلىق دۆلەتسىز ئىچىگە كىرىپ، ۋېنسۇ ناھىيىسىنىڭ 20 كىلو مېتر غەربىي شىمالىدىكى پارچە تاش دىگەن يېرىگىچە كېلىدۇ. دەريانىڭ ئۆزى چېچىلاڭغۇ (تارقاق) دەريا ئېقىنلىرى رەتسىز، قالايمىقان، يېڭى دەريا قىنلىرى، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن تىنىپ، دەريانىڭ ئۆزى كونادەريا قىنىدىن 10 نەچچە مېترلا ئېگىزلەپ كەتكەن. كونا دەريا ئېقىنلىرى مۇنبەت چۆكمە قاتلام تۈز لەڭلىكى بولغاچقا، ئاقسۇ، ۋېنسۇ ئىككى ناھىيىنىڭ ئاساسلىق تېرىلغۇ مەيدانى بولۇپ قالغانىدى. ئەگەر دەريا قېشى بۆسۈلۈپ كېتىدىغانلا بولسا، ئاقسۇ بىلەن ۋېنسۇدىن ئىبارەت ئىككى ناھىيىگە ئېغىر سۇ ئاپىتى بولاتتى. شۇنداقلا يەنە مۇشۇ دەريانىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىكى ئاۋات ناھىيىسى، دەر ياقۇرۇپ سۇ قىسلىقىدىن ھەر دائىم قۇرغاقچىلىق ئاپىتىگە ئۇچراپ تۇراتتى. شۇڭلاشقا كەلكۈندىن مودا پىئە كۆرۈدىغان بۇ قۇرۇلۇشنىڭ ئاقسۇ، ئاۋاتتىن ئىبارەتئۇچ ناھىيىدىكى 200 مىڭدەك خەلقنىڭ ھاياتى، مال - مۈلكىگە نىسبەتەن زور مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بۇنى تېزدىن ياسىماي بولمايتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن بىر ياقتىن سۇ ئىشلار ئىدارىسى كونكىرىت پىلان تۈزۈپ بوغالتىر باشقارمىسى خامچوت كۆرسەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن شۇ يەردىكى ھەربىي — خەلق ھەسۈل بولۇپ ئىشلەش ئۈچۈن قۇرۇلۇش ھەيئىتى تەشكىلىدى. بۇ قۇرۇلۇشنى ھەربىي قىسىملارنىڭ يارىدىمى ئارقىلىق خەلق ئاممىسى ئۆزى ئىشلىدى. مەن جەنۇبىي شىنجاڭدىن ھال سوراش ئۈچۈن بارغاندا بۇ قۇرۇلۇشنى كۆزدىن كۆچۈردۇم. ھەربىي قىسىملار بىلەن يەرلىك ئاممىنىڭ ئوبدان ھەمكارلاشقانلىقى، يەرلىك زاتلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن ئىكەن. شىنـ

ـاڭدا تۇرۇشلۇق ھەربىيلەرنى خەلققە بىر ئاز ياخشى ئىش قىلدى، دەيدىغان بولساق، موشۇ بىر كىچىك ئىشنى مىسال كەلـ تۇرسەك كىپايە قىلار!

بۇنىڭدىن باشقا چەتئەللىك مېھمانلار بىلەن مۇتەخەسـ سىسلەرنى كۆتۈۋېلىش ئۈچۈن ياسالغان تىبانشان مېھمانخانىسى بىلەن ئاممىنىڭ يىغىن ئۆتكۈزۈشىگە ئىقولايلىق يارىتىش ئۈچۈن ياسالغان نەنلياڭ زالى، گەرچە كۆپلىگەن قارشى گەپ - سۆز - لەرنى پەيدا قىلغان، يەنى بەزىلەر: چوڭ ۋەزىيەت شۇنچىۋالا ئېغىر تۇرسا، بۇنچىلىك كۆپ خراجەتنى چىقىرىپ، زۆرۈرىيىتى بولمىغان بۇ قۇرۇلۇشلارنى قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى دېگەن بولـ سىمۇ، مەن يەنىلا ياسايمىز دەپ چىڭ تۇردۇم. بىراق ئارىلىقـ تا ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەپ كېتەلمىگەنلىكتىن تاكى ئازات بولـ غانغا قەدەر تولۇق پۈتمىدى.

× × ×

بۇ بۆلۈمدە سۆزلەنگەن قۇرۇلۇش پىلانلىرى ئەمەلىيەتتە قۇـ رۇق گەپ سېتىشتىنلا ئىبارەت بولۇپ، ھېچقانچە ئىشلەنگىنى يوق. ئۇنداق بولسا، نېمىشقا شۇنچىۋالاكۆپ سۆزلەش ھاجەت بولۇپ قالدى؟ بىراق شۇ چاغدا پىلان تۈزگەندە، ھەقىقەتەنمۇ بىر مەھەل يۈرەك قېنىم بىلەن كۆچۈمنى سەرپ قىلغانىدىم. ئەمدىلىكتە بۇـ نى يېزىشىم، پەقەت شىنجاڭ خەلقىغە بولغان ئازراق كۆڭلۈم بىلەن ئارزۇيۇمنى ئىپادىلەپ ئۆتۈشتىنلا ئىبارەت خالاس.

بەشىنچى باب سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق بولۇش سىياسىتىنى ئەمەلگە قويۇش

مەن شىنجاڭ مەسىلىسى ھەل قىلىنىشىڭ دەسلىپىدىلا، ئىچكى ياققا نىسبەتەن تېنچلىق يولى تۇتۇش ۋە سىرتقا نىسبەـ

تەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق بولۇشتىن ئىبارەت ئىككى چوڭ سىياسەتنى بارلىق تەدبىرلەرنىڭ ئاساسى قىلىشنى قارار قىلىغانىدىم.

ئىچكى يانغىنىڭ تېنچلىق مەسىلىسىگە، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرەپتىن شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەيدىغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى قوشۇلاتتى. پەقەت ئاز ساندىكى كىشىلەرلا گۇمانلىق پوزىتسىيە تۇتاتتى. ھالبۇكى شىنجاڭدىكى پارتىيە-ھۆكۈمەت، ئارىمىيە كاتتىباشلىرىنىڭ ئىچىدىكى ئەربابلارغا كەلسەك، دەسلەپتە ئۇلار مېنىڭ تېنچلىق سىياسىتىمنى قوللاپ ماقۇللىدى. بىراق تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، ئۇلار ئۇچ ۋىلايەتتىكىلەرنىڭ تەكەببۇرلۇق پوزىتسىيىسىنى، جايلاردىكى رادىكاللارنىڭ تىزگىنلەش ھەرىكىتىدە بۇلمۇۋاتقانلىقىنى، جايلاردا يۈز بېرىۋاتقان نۇرغۇن مىللىي تالاش - تارتىشلارنى كۆرگەندىن كېيىن، بەزىلەر ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى. مېنىڭ تېنچلىق سىياسىتىمدىن گۇمانلاندى، تەۋرەندى، مېنى ئاجىزلىق قىلىۋاتىدۇ، شىنجاڭنى قولدىن بېرىپ قويىدۇ، دەپ، ئاخىرى بۇ ئىش تەرەققىي قىلىپ مېنىڭ تېنچلىق سىياسىتىمگە قارشى تۇرۇش دەرىجىسىگىچە بېرىپ يەتتى.

تەبىئىيكى، تېنچلىقنىڭ چوڭ ھوقۇقى مېنىڭ قولۇمدا، مېنىڭ بۇيرۇقۇمسىز ئۇرۇش قوزغاش مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا گەرچە تېنچلىق سىياسىتىگە قارشى تۇرغۇچىلار مەۋجۇت بولۇپ تۇرسىمۇ مەن يەنىلا ئۇلارنى تىزگىنلەپ تۇرالايتتىم. بىراق سىرتقا قارىتا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق ئۆتۈشتەك سىياسەتنى يولغا قويۇشتا زىددىيەت بەك زور، قىيىنچىلىق بەك كۆپ ئىدى.

ئالدى بىلەن نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرەپتىن ئېيتىلىۋاتقان، مەن ئەڭ ئاۋۋال جىياڭ جىيىشىغا چۈشەنچە بېرىپ بولغانىدىم. مەن ئۇنىڭغا، مەن شىنجاڭدا بولىدىكەنمەن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى سىياسەت قوللىنىشقا ھەرگىز بولمايدىغانلىقىنى، بۇنىڭ ئەكسىچە

سىچە چوقۇم سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن دوستلۇق سىياسەتنى ئىجرا قىلىدىغانلىقىمنى، شۇنداق قىلغاندىلا شىنجاڭ مەسىلىسىنى تېنچلىق بىلەن ھەل قىلغىلى ۋە شىنجاڭنى تېنچلاندۇرغىلى، شىنجاڭنى قولدا تۇتۇپ تۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۇم. ئۆز دەلىللىرىمنى تەپسىلىي بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇ مېنى شىنجاڭغا دەسلەپ ئەۋەتىشتىلا، مېنىڭ كوممۇنىستلار بىلەن ھىرلىشىش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇشنى ئىزچىل تەشەببۇس قىلىپ كېلىۋاتقان بىر ئادەم ئىكەنلىكىمنى كۆزدە تۇتۇپ، ماڭا: «سەن ھەل قىلىشقا تولۇق ھوقۇقلۇق» دەپ قايتا-قايتا ئېيتقاندى. ئۇ شىنجاڭ مەسىلىسىدە مېنى ئۆز مەيلىمگە قويۇپ بەردى. لېكىن بۇ ھەم ئاسان قولغا كەلمىدى. بۇنىڭ بىلەنلا مېنىڭ ھەرقايسى تەرەپتىكىلەر بىلەن بولغان زىددىيەتلىرىمنى يوق قىلىۋەتكىلى تېخى بولمايتتى. چۈنكى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئىزچىل تۇردە سوۋېتلەرئىتتىپاقىغا قارشى بولۇپ، زور كۆپچىلىك كىشىلەر مېنىڭ سوۋېتكە مايىل بولۇش تەشەببۇسىمدىن گۇمانلىنىپلا قالماستىن، بەلكى بۇنىڭغا ھەدەپ قارشى تۇراتتى. بولۇپمۇ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىدىن ئىبارەت بۇ ئۆتكەلدىن مەن ئۆتكۈزەلمىدىم. ئۇلارنى قايىل قىلالمىدىم. بۇنىڭ ئۈچۈن بىر مىسال كەلتۈرۈپ ئۆتەي: سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى ساۋىلىيوۋ ئۆز دۆلىتىگە قايتماقچى بولغاندا، مەن ستالىنغا بىر پارچە خەت يېزىپ ئۇنىڭغا ئالماچ كېتىشكە ھاۋالە قىلدىم. خەتنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى تېنچ ھەل قىلىش داۋامىدا بىتەرەپ ئورۇندا تۇرۇپ بەرگەن يارىدىمگە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش، بۇنىڭغا قوشۇمچە قىلىپ، شىنجاڭدا ھازىرغىچە تېخى ساقلىنىپ كېلىۋاتقان مەسىلە، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ باشتىن ئاخىرى ئالاھىدە ئورنىنى ساقلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئىزھار قىلىپ قويۇش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ يەنىلا ئىوتتۇرىدا

تۇرۇپ بۇنى ھەل قىلىش ئۈچۈن يول ئېچىپ بېرىشنى بىشارەت-
لىك تەلەپ قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. شىنجاڭنىڭ شۇ چاغدىكى
ئورنىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا بۇنداق خەتنى يېزىش زۆرۈر ئىدى،
ئەمما تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن
كېيىن، ماڭا تېلېگراممىا ئەۋەتىپ، ئەسلىدىكى خەتنىڭ كۆپىيە-
سىنى كۆرۈپ بېقىشنى تەلەپ قىلدى ۋە بۇنى كۆرۈپ بولغاندىن
كېيىن يەنە تېلېگراممىا ئەۋەتىپ، بۇندىن كېيىن بۇۋاستە خەت
يېزىشقا بولمايدىغانلىقىنى، شۇنداقلا سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنى بىتە-
رەپ ئادەم دەپ ئېغىزغا ئېلىشقا بولمايدىغانلىقى، ئۇنداق بول-
غاندا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىزنىڭ ئىچكى ئىشلىرىمىزغا ئارىلى-
شىش ۋاستىسىگە ئىگە بولۇپ قالىدىغانلىقى ۋەھاكازالار سۆزلەن-
گەن. تېلېگراممىدا تولا سۆزلەرنى ھېيىقماستىنلا ئىشلەتكەن.
بۇنىڭغا پەرۋا قىلمىدىم. ئۇلار مېنىڭ پوزىتسىيە بىلدۈرمىگىنىم-
گە قاراپ، جياڭ جېيشىنىڭ نامىدا يەنە تېلېگراممىا ئەۋەتىپ،
ئالدىنقى تېلېگراممىدىكى مەزمۇننى تەكىتلىدى. مېنىڭ پەرەز
قىلىشىمچە ئۇلار بۇ تېلېگراممىنى جياڭ جېيشىنىڭ ماقۇللۇقىدىن
ئۆتكۈزۈپ ئەۋەتكەن.

بۇ ئىش مېنى ئىنتايىن بىئارام قىلىۋەتتى. شۇ نەرسە
ئېسىمدىكى، مەن نەنجىڭگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن ۋاڭشىجېي
(تاشقى ئىشلار مىنىستىرى) شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە سۆز-
لەشكىلى ئۈيۈمگە كەلدى. تېخى بىر نەچچە ئېغىز سۆزلەشمەي
تۇرۇپلا، گېپىمىز بىر يەردىن چىقماي تاكالىشىپ قالدۇق. ئۇ
شىلەپىسىنى قولىغا ئالغىنىچە ئاچچىقلىنىپ كېتىپ قالدى. مەن
بولسام چېگرا رايونىغا نىسبەتەن جاۋابكارلىق ئورنىدىكى ئا-
دەم، يەنە كېلىپ شىنجاڭ مەسىلىسى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن
زىچ مۇناسىۋەتلىك. بىراق دىپلوماتىيە جەھەتتە نەنجىڭ ھۆكۈ-
مىتى بىلەن بىردەك بولالمىدىم. ئاساسلىق مەسىئۇل تارماقلارنىڭ
قوللىشىغا ئېرىشەلمىدىم. بۇ ھەل قىلىش ئەڭ قىيىن بولغان

زىددىيەت ئىدى.

يۇقىرىدا ئېيتقانلىرىم نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرەپتىن كېلىۋاتقان قارشىلىقلار ئىدى. ئەمدى شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىغا كەلسەكمۇ قىيىنچىلىقلار ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى رادىكاللار بىلەن كونسېرۋاتىپلار ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش داۋامىدا، بۇ مەسىلە كۈرەشنىڭ تۈگۈنى بولۇپ قالغان ئىدى. كونسېرۋاتىپلار ئىچىدىكى نۇرغۇن كىشىلەر سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى ئىدى. رادىكاللار بولسا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن بولۇشنى تەشەببۇس قىلاتتى. مەن كونسېرۋاتىپ زاتلارغا نىسبەتەن قايىل قىلىش، نەسىھەت قىلىش خىزمىتىنى كۆپلەپ ئىشلەپ باقتىم. بىراق مەسىلە ھەل بولمىدى. شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئارمىيە ئىچىدىكى گېنېراللاردىن بەزى كىشىلەر بۇ مەسىلە ئۈستىدە كونسېرۋاتىپلار تەرەپتە تۇرۇپ ھەر ۋاقىت ماجرا تۇغدۇرۇپ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى دولقۇن كۆتۈرۈپ كەلدى. ئۇرۇمچى، قەشقەر قاتارلىق جايلاردا سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى نۇرغۇن ھەرىكەتلەر مەسىلەن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىنىڭ كۈندىلىك بۇيۇم ۋە قوشۇمچە بىمەكلىكلەرنى سېتىۋېلىشىغا توسقۇنلۇق قىلىش سىرتقا نەرسە ـ كېرەك سېتىۋېلىش ئۈچۈن چىققان سوۋېت كونسۇلخانا خادىملىرىنى ھاقارەتلەش، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ سوۋېت كونسۇلخانىسى ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ بېرىشىنى چەكلەش قاتارلىق ئىشلار يۈز بېرىپ تۇردى.

مەيلى نەنجىڭ ياكى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ئىچىدە بولسۇن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق ئۆتۈش سىياسىتىنى ئىجرا قىلىشتىكى زىددىيەتلەر ھەقىقەتەنمۇ زور ئىدى. لېكىن مېنىڭ ئىرادەم يەنىلا قەتئىي ئىدى. مەن ھامان، بىزدە مۇئەييەن بىر كۆز قاراشنىڭ بولۇشى، يىراقنى كۆرۈشىمىز، كونا ئادەتلەر پاتقىقىغا پېتىپ قالماسلىقىمىز لازىملىقىنى ھېس قىلاتتىم. شۇڭا

كوممۇنىستلاربىلەن بىرلىشىش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۆتۈش مېنىڭ ئىزچىل تەشەببۇسىم بولۇپ، بۇنىڭدىن ئاسانلىقچە ۋاز كەچمەيتتىم. شىنجاڭدا بىر كۈن بولىدىكەنمەن، سوۋېت ئىتتىپاقىغا تېخىمۇ مايىل بولۇش سىياسىتىمنى ھەرگىز ئۆزگەرتمەيمەن. مۇبادا كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ خىل سىياسەتنى ئىجرا قىلىشقا ئامالسىز قالسام چىرايلىقچە خىزمىتىمدىن ئىستىپا بېرىپ كېتىمەن، دېگەن قارارغا كەلگەنىدىم.

خوش، سوۋېتلىك دوستلار تەرىپىگە كەلسەك، مېنىڭ شۇ چاغدىكى تۇرغان ئەھۋالىمنى ئۇلار ياخشى بىلەتتى ھەم مېنى چۈشىنەتتى. ئۇلارنىڭ ماڭا تۇتقان دوستلۇقى ۋە ماڭا بەرگەن مەدەتلىرىدىن چوڭقۇر مىننەتدارمەن.

مەن « جۇڭگو - سوۋېت ئىناقلىقى » نى قەتئىي ئىجرا قىلىش يۈزىسىدىن بەلگىلەنگەن سىياسەت بويىچە بەزى كونكرىت خىزمەتلەرنى ئىشلىدىم. بۇنىڭ ئىچىدىكى چوڭراقلىرى مۇنۇلار:

سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شېڭشىيا جىلغىسى ۋە قۇمۇلدا توختاپ قالغان ماددىي ئەشيالىرىنى ئېلىپ كېتىشىگە ياردەم بېرىش

ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش مەزگىلىدە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى جۇڭگوغا زور كۆچ بىلەن نۇرغۇن ھەربىي ئەشيا، تېخنىكا ماتېرىياللىرى ياردەم قىلدى. يەنە ھاۋا ئارمىيە پىدائىي قوشۇنلىرىنى ئەۋەتىپ ئۇرۇشقا قاتناشتۇرۇپ، ياپونىيە ھاۋا ئارمىيىسىگە كۆپ قېتىم زەربە بەردى. بۇنداق دوستلۇق مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشكە ئەرزىيدۇ. شۇ چاغدا جۇڭگو ھۆكۈمىتى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا مىننەتدارلىق جاۋابى يۈزىسىدىن بىر تۈركۈم ماددىي ئەشيا مەسىلەن: ۋولفرام، قەلەي، چاي، قوي يۈڭى قاتارلىقلارنى تەقدىم قىلىۋاتىدى. كېيىن بىرىپ شېڭ شىسەينىڭ ئۇشتۇمتۇت سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن يۈز ئۆرۈۋېلىشى بىلەن تەخمىنەن

3100 تونىغا يېقىن ماددىي ئەشيا، شېكىشكىيا جىلغىسى بىلەن قۇمۇلدا توختاپ قېلىپ، بۇنى يۆتكەپ كېتىشكە ئىمكانىيەت بولمىغانىدى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش تاماملانغاندىن كېيىنمۇ، يەنە شۇ يەردە بېسىلىپ تۇرۇۋەردى. شىنجاڭدا تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپ بۇنى توشۇپ كېتىش ئەلىپىنى رەسمىي ئوتتۇرىغا قويدى. مەن شۇ زامات خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولدۇم ھەمدە ئەڭ زور دوستانىلىق بىلەن يارەدەم بېرىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. ھەرقايسى تاشيول بويلىرىدىكى پونكىتلارغا مەخسۇس خادىملار ئەۋەتىپ، ماشىنا ئەترىتىدىكى خادىملارنىڭ تاماق - قونالغۇ ئورۇنلىرىنى قايتىدىن قۇرۇپ مۇۋاپىق كۆتۈۋېلىندى. بۇ ماددىي ئەشيالار 1947 - يىلى 6 - ئاينىڭ ئاخىرىدا توشۇلۇپ بولۇندى. بىز بۇنىڭغا نىسبەتەن خېلى ياماق ئەمەس يارەدەم كۆرسەتتۇق. بۇ ئىشتىن كېيىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى كونسۇلى مەمنۇن بولغانلىقىنى بىلدۈردى.

جۇگگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش كېلىشىمىنى ئىمزالاش مەسىلىسى

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، جۇگگو - سوۋېت ئىككى تەرەپ كېڭىشىپ، جۇگگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش يولى ئاچقانىدى. بۇ ھاۋا يولى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئالما - ئاتىدىن باشلىنىپ، غۇلجا، ئۇرۇمچى ئارقىلىق قۇمۇلغىچە باراتتى. شۇ چاغدا كۆپچىلىك بۇنى ياۋروپا بىلەن ئاسىيانى تۇتاشتۇرىدىغان مۇھىم ھاۋا يولى دەپ ھېسابلىغانىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ ناھايىتى ياخشى رولالارنى ئوينىدى. بىراق 1948 - يىلى 4 - ئايغا كەلگەندە، مەن تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى بىلەن قاتناش مىنىستىرلىقىنىڭ تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم.

تىلىگراممىدا، جۇڭگو - سوۋىت ھاۋا قاتناش كېلىشىمىنىڭ مۇد-
دىتى بۇ يىل 9 - ئايدا توشىدىغانلىقى، كېلىشىمنى بىكار قى-
لىش لازىملىقى ۋە قايتىدىن ئۇزارتماسلىق ئېيتىلغان. دۆلەت
مۇداپىئە مىنىستىرلىقىنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەشەببۇسى ئەڭ كۆچ-
لۈك بولۇپ، بۇ ھاۋا قاتناش كېلىشىمىنى «ئىشكىنى ئېچىپ قو-
يۇپ ئوغرىنى تۇت» دېگەن بىلەن ئوخشاشلا گەپ دەپ ھېساب-
لىغان. ئۇلار كۆرۈنۈشتە زىيان تارتتۇق، ئادەم ئىشلىتىش ھو-
قۇقىدا تەڭسىزلىك بار دېگەننى بانا قىلغان بولسىمۇ، لېكىن
ئەمەلىيەتتە بۇ ئۇلارنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرۇش-
تەك پىسخولوگىيىسىنىڭ تۇرتكىسىدە ھاسىل بولغان.

مەن قايتا - قايتا ئويلانغاندىن كېيىن بۇنىڭغا چوڭ مەن-
پەئەت نۇقتىسىدىن، يەنى جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتى ۋە شىن-
جاڭ ۋەزىيىتىنى كۆزدە تۇتۇپ تۇرۇپ، بۇ شەرتنامىنى ئەمەلدىن
قالدۇرماستىن، پەقەتلا ئەسلىدىكى شەرتنامە ئاساسىدا تەڭشەش
قىلىلا بولىدۇ، دەپ ھېسابلىدىم. ئەگەر شەرتنامىنى ئەمەلدىن
قالدۇرۇشتا چىڭ تۇرساق، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا بەكمۇ قاتتىق
تېگىپ كېتەتتى. بۇنىڭ ئاقىۋىتىمۇ ياخشى بولمايتتى. ھەمكارلى-
شىش زۆرۈر بولغاندا، كىشىلەرنى تەكلىپ قىلىپ ئەكىلىش، ھا-
جەتتىن چىقىپ بولغاندا بىر تىپىك بىلەن ھەيدىۋېتىش تولىمۇ
ئەقىلغا سىغمايتتى. ھالبۇكى ئۇرۇشتىن كېيىن نەنجىڭ ھۆكۈمە-
تى باشقا دۆلەتلەر بىلەنمۇ ھاۋا قاتناش كېلىشىمى تۈزۈپ ھا-
ۋا يوللىرىنى ئاچتى. يالغۇز سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن تۈزگەن
كېلىشىم بىكار قىلىۋېتىلىدىغان بولسا، بۇ ھەم دوستانە ھەر-
كەت ھېسابلانمايتتى. مەن شىنجاڭنىڭ مەسئۇلى بولۇش سۈپىتىم
بىلەن بۇنىڭغا قوشۇلمىدىم. يۇقىرىقى پىكرىم بويىچە، نەنجىڭ ھۆ-
كۈمىتىگە دەرھال جاۋاب تېلىگراممىا يوللىدىم. بىر قانچە قېتىم
تېلىگراممىا ئېلىش - بېرىش ئارقىلىق ئۇلار يول قويغان بولۇپ،
ئاۋۋال كونا شەرتنامىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، ئاندىن كېيىن

باشقا بىكى شەرتنامە تۈزۈش كېرەك دېدى. بۇ ئەنجىلگە ھۆكۈمەتنىڭ، مېنىڭ پىكرىمنى مۇھاكىمە قىلغاندىن كېيىن قوللانغان مۇرەسسە چارىسى ئىدى. كېيىنگە يەنە كۆپ قېتىم كېڭەشىش ئارقىلىق، ئاخىرقى ھېسابتا ئەنجىمن ھۆكۈمەتنى بۇنىڭغا ماقۇل بولدى. ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى لىيۇزىرۇگ بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ۋەكىلى ئۆزئارا خەت - ئالاقە قىلىش ۋاستىسى ئارقىلىق، جۇڭگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش كېلىشىمى يەنە 5 يىل ئۇزارتىلدى.

ئۇرۇمچىدىكى جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى ۋە ئۇنىڭ دائىمىي پائالىيىتى

ئىلگىرى ئۇرۇمچىدە جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق جەمئىيىتى تەشكىلاتى بار ئىدى. كېيىن شېڭ شىسەي سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرۇپ، ئۇنى توختىتىپ قويغاندى. تېچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، مەن بۇ تەشكىلاتنى ھەم ئۇنىڭ پائالىيىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى تەكلىپ قىلدىم. مەزكۇر جەمئىيەتنىڭ مۇدىرلىقىنى شەخسەن ئۆزۈم ئۈستۈمگە ئالدىم. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ باش كونسۇلى ساۋىلوۋنى مۇئاۋىن مۇدىرلىققا كۆرسەتتىم. كونسۇل ساۋىلىيوۋ بىلەن بولغان سۆھبەتتە بۇنى ئوتتۇرىغا قويسام، ئۇ دەسلەپتە بىر ئاز ھەيران بولغاندەك بولدى، ئۇنىڭغا نىسبەتەن بۇ كۈتۈلمىگەندەك بىر ئىش بولۇپ تۇيۇلدى، لېكىن بىر ئازدىن كېيىن بۇنى ئويلىشىپ كۆرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئېھتىمال موسكۋانىڭ يولىيورۇقىنى ئالغان بولسا كېرەك، بۇنىڭغا خۇشالىق بىلەن قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە كونسۇلخانا خىزمەتچىلىرى ئىچىدىن بىر قانچە كىشىنى مەزكۇر جەمئىيەتنىڭ خىزمىتىنى ئىشلەشكە كۆرسەتتى. مەن ئەمەلدىن قالدۇرۇپتىل

گەن شىنجاڭ يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتىنىڭ قورۇ - جايىنى ئالايىتەن مۇشۇ جەمئىيەتكە ئاجرىتىپ بەردىم. پۇل تەستىقلاپ بەردىم. يەنە ھەر مىللەت زاتلىرى ئارىسىدىن كۆپلىگەن ئادەمنى مۇدىرىيەت ئەزالىقىغا، يولداش چۇي ۋۇنى باش كاتىپ لىققا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ مۇئاۋىن كونسۇلى ئۆلمەسوف ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى ئابدۇلكېرىم ئاباباسوۋلارنى جەمئىيەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپلىقىغا كۆرسەتتىم. ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ جەمئىيەت رەسمىي قۇرۇلۇپ، مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنى باشلىۋەتتى. بۇ جەمئىيەت ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدا مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇپ، ھەر مىللەت كىشىلىرىنىڭ مەدەنىي تۇرمۇشىنى بېيىتتى. جۇڭگو - سوۋېت ئىككى مەملىكەت خەلقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇقنى ئىلگىرى سۈردى. بۇنىڭ رولى ناھايىتى زور بولدى. ئۇ يەردە داۋاملىق سوۋېت كىنو - فىلىملىرى قويۇلۇپ تۇردى. نۇرغۇنلىغان كىتاب - ژورناللار ئوتتۇرىغا چىقتى. ھەر خىل كۆرگەزمىلەر، لېكسىيە يىغىنلىرى ئۇيۇشتۇرۇلدى. رۇس تىلى كۇرسى ئېچىلدى. بەزىدە يەنە غەربىي شىمال مەدەنىيەت قۇرۇلۇش جەمئىيىتىدىن توشۇپ كېلىنگەن ئېلىمىزدە ئىشلەنگەن كىنو - فىلىملەر، ئىچكى جايلاردا يېڭىدىن نەشر قىلىنغان كىتاب، گېزىت - ژورناللار بىلەنمۇ تەمىنلەپ تۇرۇلدى. بۇ مەدەنىي پائالىيەتلەر ھەر مىللەت زاتلىرىنى بولۇپمۇ زىيالى باشلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى.

«گۇيخۇا مىللىتى مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى» نىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى

«گۇيخۇا مەدەنىيەت ئۇيۇشمىسى» — «گۇيخۇا مىللىتى مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى» نىڭ قىسقارتىلمىسى. گۇيخۇا مىللىتى — روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابى دەۋرىدە شىنجاڭغا قې

چىپ كەلگەن رۇسلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرىنى كۆزدە تۇتىدۇ. بۇنداق ئاتاش چوڭ مىللەتچىلىك پوزىتسىيىسىنى تولۇق ئاشكارىلاپ بېرىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ رۇس مىللىتى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلماستىن، بەلكى بىزگە قوشۇلۇپ كەتكەن مىللەت دەپ قارىغانلىق بولىدۇ. سوۋېت كونسۇلى تەرەپ بۇنداق دەپ نام بېرىشكە ۋە ئۇيۇشمىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغا ئىنتايىن نارازى ئىدى. مەنمۇ بۇنى ياخشى بولماپتۇ، دەپ ھېسابلىغانىدىم. شۇڭا ئۇلار بۇ تەشكىلاتنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويغان ھامان مەن ماقۇل بولدۇم. مەزكۇر ئۇيۇشمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپلا، سوۋېت گىرازدانلار جەمئىيىتى تەشكىل قىلىندى. مەنمۇ بۇنى قۇۋۋەتلىدىم.

جۇڭگو - سوۋېت ئىككى مەملىكەتنىڭ شىنجاڭدىكى سودىسى ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق مەسىلىسى توغرىسىدا

بۇ سىياسىي پروگراممىغا كىرگۈزۈلگەن مۇھىم بىر ئىش. مەن باشتىن - ئاخىر شىنجاڭ مەسىلىسىنى تولۇق ھەل قىلىش ئۈچۈن، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن قۇرۇق شۇئارغىلا تايانماستىن، بەلكى كونكرېت تەدبىرلەرنى يولغا قويماي بولمايدۇ، دەپ ھېسابلايتتىم. بۇنىڭدىكى مۇھىم ئىش جۇڭگو - سوۋېت ئىككى مەملىكەتنىڭ شىنجاڭدىكى سودىسى ۋە ئىقتىسادىي مۇناسىۋىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئىدى. شىنجاڭدىكى جۇڭگو - سوۋېت سودىسىنىڭ داۋامىلىشىپ كەلگىنىگە ئۇزۇن زامانلار بولغان، ئەپسۇسكى بىر مەھەل ئۈزۈلۈپ قالدى. بۇنى ئومۇمىيۈزلۈك ئەسلىگە كەلتۈرۈش لازىم ئىدى. بۇنىڭ خەلقنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشقا پايدىسى بارىكى، قىلچە زىيىنى يوق ئىدى. شۇنداقلا بۇنى سوۋېتلەر ئىنتىپاقىمۇ قارشى ئالاتتى.

ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا كەلسەك، شېك شىسەي دەۋردىدە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى شىخۇدىكى مايتاغ نېفىت كېنىنى ئېچىشقا يارداەم بەردى. بايلىق مەنبەلىرىنى چارلاش قاتارلىق خىزمەتلەرگە يارداەملەشتى. شېك شىسەي سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى چىققاندىن كېيىن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئۆز خادىملىرى ۋە ئۇسكۇنىلىرىنى يۆتكەپ كەتتى. مېنىڭچە شىنجاڭدا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئىختىساسلىق خادىملىرى، تېخنىكىلىرى، ئۇسكۇنىلىرىنىڭ يارداەمگە تايانماي بولمايدۇ. شۇڭلاشقامەن تېنچلىق كېلىشىمى ئىمزالانغاندىن كېيىنلا قول سېلىپ تەتقىق قىلىپ، شەرتنامىنىڭ دەسلەپكى ئورگىنالىنى تۈزۈپ چىقتىم. ھەمدە بۇنى نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ماقۇللىشىغا سۇندۇم. ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، مەن بۇنى سوۋېت تەرەپكە سۇندۇم. كونسۇل ساۋىلىپوۋ بىلەن سودا ئىشلىرى مەسلىھەتچىسى ئويلىشىپ كۆرىدىغانلىقىنى، لېكىن شۇنداقتىمۇ بۇ ھەقتە موسكۋادىن يولىيورۇق سورايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. كېيىن كۆپ قېتىم سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق (بىز تەرەپنىڭ باش ۋەكىلى ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى يولداش لىيۇزىرۇڭ ئىدى) جۇڭگو سوۋېت ئىككى مەملىكەتنىڭ شىنجاڭدىكى سودىسى ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمى (بۇ سودا مەسىلىسى، رەڭلىك مېتاللار بىلەن ئاز ئۇچرايدىغان مېتاللارنى قېزىش مەسىلىسى، نېفىت ئېلىش مەسىلىسى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى) تۈزۈلۈپ ئەڭ ئاخىرىدا ئىمزا ئوبۇلدى. تاكى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانغا قەدەر سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن تۈزۈلگەن ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمى مۇشۇ لايىھىنى ئاساس قىلدى.

ئامېرىكا ھەربىي ئايروپىلانىنىڭ «سايادەت قىلىش» ئۈچۈن شىنجاڭغا كېلىش مەسىلىسى

1946 - يىلى، ياز ئايلىرىنىڭ مەلۇم بىر كۈنى، مەن نەنـ

جىك ھۆكۈمىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىدىن ئامېرىكىنىڭ بىر قانچە ھەربىي ئەمەلدارلىرىنىڭ ھەربىي ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ ساياھەت قىلىش ئۈچۈن ئۇرۇمچىگە كېلىدىغانلىقى، مېنىڭ ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلارنى كۈتۈۋېلىش لازىملىقى توغرىسىدا ئۇشتۇمتۇت بىر تېلېگراممىا تاپشۇرۇپ ئالدىم. مەن بۇ، شىنجاڭ ۋەزىيىتىگە پايدىسىز بولغان ھەرىكەتنى دەرھال توسۇش قارارىغا كېلىپ، شىنجاڭدا ساياھەت قىلىش ئۈچۈن تەمىن ئەتكۈدەك جايىنىڭ يوقلۇقى، ئامېرىكا ھەربىي ئايروپىلانلىرىنىڭ شىنجاڭغا ئۇچۇپ كەلسە بىئەپ بولىدىغانلىقىنى تەكىتلىدىم. بىراق جاۋاب تېلېگراممىا ئەمەدىلا بېرىلىپ تۇرۇشىغا، ئامېرىكا ئايروپىلانىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكى مەلۇم بولدى. كۈتمەسلىككە ئامال يوق ئىدى، ئۇلار ئۇرۇمچىدە 2 - 3 كۈن تۇرۇپلا قايتىپ كەتتى. بۇ ۋەقە سوۋېت كونسۇلى تەرەپنىڭ گۇمانىنى قوزغىدى. ئۇلار مەندىن يۈزمۇ - يۈز تۇرۇپ: ئامېرىكا ئايروپىلانى نېمە قىلغىلى كەپتۇ؟ دەپ سوردى. سۆزنىڭ ئوراسىدىن قارىغاندا، ئامېرىكا ئايروپىلانىنى رازۋېتكا قىلغىلى ياكى باشقا بىر غەرەزدە كەلدى، دەپ گۇمانلانغان، بۇنىڭدىن شۇنى ئوچۇق كۆرۈۋالغىلى بولىدۇكى، ئامېرىكا ئايروپىلانىنىڭ كېلىشى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئازراق بولسىمۇ جېنىغا تەككەن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا: ئامېرىكا ئايروپىلانلىرىنىڭ ئىككىنچىلەپ شىنجاڭغا كېلىشىگە رۇخسەت قىلماسلىق ھەمدە مۇندىن كېيىن، بۇ خىل ئەھۋاللارنىڭ تەكرارلانماسلىقىغا كاپالەت بېرىش توغرىسىدا، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىمىزغا تېلېگراممىا يوللىماقچى بولۇۋاتىمەن، دەپ ئېيتتىم. شۇندىن كېيىنلا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ گۇمانى تۈگەپ، كۆڭلى ئىمىن تاپتى. ئېسىمدە قېلىشىچە، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىمۇ جاۋاب تېلېگراممىا ئەۋەتىپ، مۇندىن كېيىن ئامېرىكا ھەربىي ئايروپىلانلىرىنىڭ كېلىشىگە رۇخسەت قىلىنمايدۇ، دېگەندى.

بەيتىك ۋەقەسى

1947 ـ يىلى ياز پەسلىدە، ئاتالمىش «بەيتىك ۋەقەسى» يۈز بەردى. ۋەقەنىڭ كېلىپ چىقىش سەۋەبى مۇنداق: ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى ئوسمان، ئۆزگىرىشچان بىر ئادەم بولۇپ، ئەڭ دەسلىپىدە غۇلجا ئىنقىلابىغا ئىشتراك قىلغان، تېنچلىق بىر تىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن ئۇشتۇمتۇتلا غۇلجا ئىنقىلابىغا قارشى چىقتى. بۇنىڭ بىلەن غۇلجا تەرەپ قوشۇن چىقىرىپ ئۇنى قوغلايدۇ، ئوسمان بولسا چېكىنە ـ چېكىنە، ئالتايدىن تاكى ئۇرۇمچى ۋىلايىتىگە قاراشلىق گۇچۇڭ ناھىيىسىنىڭ چېگىرىسى ئىچىدىكى بەيتىك تېغى ئەتراپىغا كېلىپ قالىدۇ. نېمە سەۋەبتىن دۇر، ئۇ بىر مەھەل موڭغۇلىيە چېگىرىسىغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ، موڭغۇل ئەسكەرلىرىدىن 8 نى تۇتۇپ كەتكەن. شۇ چاغدا ماچىكشىياڭنىڭ 5 ـ ئاتلىق كورپۇسىغا تەئەللۇق بىرىنچى لاۋي (بۇنىڭ كوماندىرى خەن يۈۋىن ئىدى) گۇچۇڭدا تۇراتتى، ئۇلاردىن بىرلىەن ئەسكەر بەيتىكتە ئىدى. بەيتىك تېغى ئەتراپىدىكى قارىغايلىقنىڭ ئارىسىدا گۇمانلىق ئات ئىزى كۆرۈنگەنلىكى مەلۇم بولغاندىن كېيىن، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قىسمىنىڭ ليەنجاڭى ماشجېن ھەر تەرەپكە ئادەم ئەۋەتىپ رازۋېتكا يۈرگۈزىدۇ. نەتىجىدە ئۇلار موڭغۇل ئەسكەرلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ قاتتىق جەڭ بولۇپ كېتىدۇ. شۇندىن كېيىن دەرھاللا موڭغۇلىيە چېگرا قوشۇنلىرىنىڭ قوبدادا تۇرىدىغان قىسىملىرىدىن مايور دەرىجىلىك ئەترەت باشلىقى ئىبرىكچىننىڭ ئولتىماتومى بىز تەرەپكە تاپشۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭدا: 5 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى، خەنزۇ، قازاق قوشۇنلىرى قانۇنسىزلارچە موڭغۇلىيە چېگرىسىدىكى بېتىسىتون تېغىدىن ئۇتۇپ 8 نەپەر موڭغۇل ئەسكىرىنى تۇتۇپ كەتتى. بۇ موڭغۇلىيىنىڭ چېگرا مۇداپىئەسىگە ۋە جۇڭگو ـ موڭغۇلىيە دوستلۇقىغا قىلىنغان بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەت. 48 سائەت ئىچىدە داۋ-

تا تورت تېغىنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى قۇچۇرتىنى دەريالىسى ئۇستىدە تۇرۇۋاتقان قىسىملارنى چېكىنىدۇرۇشىڭلار، ھەمدە دېرەكسىز يوقاپ كەتكەن ئەسكەرلىرىمىزنى ۋە ئۇلارنىڭ ئات ـ ئۇلاقلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشىڭلار شەرت. ئۇنداق قىلمايدىكەنسىلەر بۇ نىڭغا مۇشۇ لىيەنىنىڭ كوماندىرى جاۋابكار بولىدۇ، ۋەھاكازالار دېيىلگەن. لۇي كوماندىرى خەن يوۋېن مەلۇماتقا ئاساسەن، موڭغۇل ئەسكەرلىرىنى دەرھال قويۇپ بېرىشكە بۇيرۇق قىلىدۇ. بىراق لىيەن كوماندىرى ماشىجېن 6 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى يەنە تېلىگراممىا ئەۋەتىپ، 5 ـ كۈنى چۈشتە سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ بەلگىسى بار ○ تۆت ئايروپىلان كېلىپ بومباردىمان قىلدى. ماشىجېن لىيەنى مۇدلىپىئە كۆرۈشكە ئۇلگۈرەلمىگەنلىكتىن خېلى زىيانغا ئۇچرىدى، دېگەن. كېيىن ماشىجېن بۇيرۇققا بىنائەن 10 چاقىرىم كەينىگە يەنى قوبۇ دېگەن جايغا چېكىنىدۇ. موڭغۇل قوشۇنلىرىمۇ چېكىنىپ كېتىدۇ. كېيىنچە ئايروپىلانلار كۆپ قېتىم كېلىپ رازۋېتكا قىلغان بولسىمۇ بومباردىمان قىلمايدۇ، ئىككى تەرەپنىڭ قوشۇنلىرىمۇ دوقۇرۇشمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن ۋەقەمۇ ئاستا ـ ئاستا پەسىيىپ قالىدۇ.

بۇ يەردە مۇنداق ئىككى نۇقتىنى ئىزاھلاپ قويۇشقا توغرا كېلىدۇ. بىرىنچىسى، لىيەن كوماندىرى ماشىجېن قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىدىن كېلىپ چىققاچقا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن موڭغۇلىيە بەلگىسىنى ئاجرىتالمىغان. ئاتالمىش «سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ بەلگىسى» دېگىنى ئىشەنچىلىك ئەمەس. ئىككىنچىدىن، جۇڭگو ـ موڭغۇلىيە چېگرىسى ئەزەلدىنلا ئېنىق ئاجرىتىلمىغان. تۇبدا بىلەن ئالتاي مەنچىك سۇلالىسى دەۋرىدە بىر رايون ھېسابلىناتتى. تاشقى موڭغۇلىيە مۇستەقىل بولغاندىن كېيىنمۇ چېگرا مۇقىم بېكىتىلمىگەن ھەمدە بۇرۇندىنلا چېگرىدا قاراۋۇل قويۇلمىغانىدى. مۇشۇنداق تۇرۇقلۇق چېگرا مەسىلىسى ئۇستىدە بىر نەرسە دېيىش ناھايىتى تەس ئىدى.

بىراق گومىنداڭ مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقىنىڭ ئۇرۇم-
چى شۆبىسى بۇ ۋەقەنى مۇبالىغە قىلىپ، مۇنداق بىر بىمەنە خە-
ۋەر تارقاتتى. خەۋەردە: «ھەربىي دائىرىلەرنىڭ ئىسپاتلاپ بە-
رىشىچە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ 4 ئايروپىلانى، 5 - چېسلا چۈش
مەزگىلىدە، بىزنىڭ بەيتىك تېغىدا تۇرۇۋاتقان دۆلەت ئارمىيە-
مىزنى بومباردىمان قىلدى. شۇنىڭدەك تاشقى موڭغۇلىيە قوشۇن-
لىرى، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قوشۇنلىرىمىزغا ھۇجۇم قىلغاندا ھە-
مايىدە بولدى. سوۋېت ئايروپىلانلىرى تۆۋەن ئۇچۇپ بومباردە-
مان قىلىپ ئوققا تۇتتى، نۇرغۇن بومبا تاشلىدى. بىز تەرەپتىن
يارىدار بولغان، ئۆلگەن ھەربىي - خەلقنىڭ سانى خېلى كۆپ.
ھازىر تاشقى موڭغۇلىيىنىڭ ئىككى يېڭ ئاتلىق قوشۇنى شىن-
جاڭ چېگرىسى ئىچىگە 600 چاقىرىم ئىچكىرىلەپ تاجاۋۇز قىلىپ
كىرىپ، قوشۇنلىرىمىز بىلەن كەسكىن جەڭ ئېلىپ بارماقتا». شۇ
چاغلاردا جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتى، گومىنداڭ بىلەن كومپار-
تىيە ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ يامانلىششى تۈپەيلىدىن نا-
چارلاشقانىدى. گومىنداڭ تەشۋىقات ئورگانلىرى ئۇزلۇكسىز تۈر-
دە سوۋېتكە قارشى تەشۋىقاتلارنى ئېلىپ بېرىپ، سوۋېتكە قار-
شى ماتېرىياللارنى ئىزدەۋاتاتتى. بۇ خەۋەر ئىچكى جايلارغا يېـ
تىپ بارغاندىن كېيىن، ھەرقايسى گېزىتلەر بۇنى بەس - بەس-
تە بېسىپ تارقاتتى، ھەتتا بۇ ھەقتە باش ماقالىلەر ئېلان قى-
لىپ، سوۋېتكە قارشى كەيپىيات قوزغىدى، نەتىجىدە ھۆكۈمەتتىدىن
مەمۇرىي پالاتا باشلىقى جاڭ چۈن، تاشقى ئىشلار مىنىستىرى
ۋاڭ شىجيې ئارقا - ئارقىدىن تېلېگراممىا ئەۋەتىپ ۋەقەنىڭ سۈ-
رۈشتۈردى. ھېچنېمىدىن - ھېچنېمە يوق جۇڭگونىڭ سوۋېتلەر ئىت-
تىپاقىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى فۇ بىڭچاڭغا تېلېگراممىا ئەۋە-
تىپ، ئۇنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە ۋە سوۋېتلەر ئىت-
تىپاقى ئارقىلىق تاشقى موڭغۇلىيىگە قاتتىق نارازىلىق بىلدۈ-
رۈشى توغرىلىق بۇيرۇق بەردى.

مەن پاكىتىنىڭ ئەينەن ئەھۋالىنى ئېنىقلاپ چىقىش ۋە شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى تىنچلاندۇرۇش ئۈچۈن، ۋەقەنىڭ ئۆتمۈشى توغرىلىق جىياڭ جىيىشى، جاڭ چۈن ۋە ژاڭ شىجىيلەرگە ئايرىم - ئايرىم تېلېگراممىا يوللاپ، مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقى تارقاتقان خەۋەرنىڭ چىن ئەمەسلىكىنى، موڭغۇلىيە قوشۇنلىرى جۇڭگو چېگرىسى ئىچىگە 600 چاقىرىم تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ، ئارمىيە - خەلقىمىزنى ئېغىر دەرىجىدە ئۆلتۈردى ۋە يارىدار قىلدى. دېگەننىڭ يوق بىر ئىش بولۇپلا قالماستىن، بەلكى بومباردىمان قىلغۇچىلارنىڭ «سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بەلگىسى» بار ئايروپىلانلار ئىكەنلىكىنىمۇ ئىسپاتلاش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئىزاھلاپ ئۆتتۈم. مېنىڭچە بۇ قىسمەن، ژاقىتلىق توقۇنۇش بولۇپ، پەقەت موڭغۇلىيىگە ياكى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئارقىلىق موڭغۇلىيىگە ئېتىراز بىلدۈرۈشكىلا بولاتتى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا نارازىلىق بىلدۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. شۇ ژاقىتتىكى مەملىكەت ئىچى ۋە شىنجاڭ ۋەزىيىتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ۋەقەنى كېڭەيتىش پايدىسىز ئىدى. مەن ژاڭ شىجىيگە يوللىغان جاۋاب تېلېگراممىدا يەنە «باش ئەلچىمىز فۇبىڭچاڭغا بۇنى تۈزىتىۋېلىش» توغرىسىدا قايتا تېلېگراممىا بېرىشنى تەلەپ قىلدىم. بىراق نەنجىڭ ھۆكۈمىتى، مېنىڭ تەكلىپىم بىلەن كۆز قارىشىمغا قوشۇلماي، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن موڭغۇلىيىگە نارازىلىق بىلدۈرۈشتە چىڭ تۇرۇۋالدى. شۇنداق قىلىپ بۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ تاس ئاگېنتلىقى، ھەرقايسى گېزىت مەتبۇئاتلىرى ۋە موڭغۇلىيە تەرەپنىڭ قاتتىق رەددىيە بېرىشىگە ئۇچرىدى.

بۇ ۋەقە تەبىئىيكى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ جېنىغا تەككەنىدى. يەنە مەن 6 - ئايىنىڭ 12 - كۈنى كېچە سائەت 2 لەردە ئۇشتۇمتۇت دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى بەي چۇڭشى بەيتىك ۋەقەسى تۈپەيلىدىن مەخسۇس شىنجاڭغا كېلىپ كۆزدىن كەچۈرۈش ئېلىپ بارىدىغانلىقى توغرىسىدا تېلېگراممىا تاپشۇرۇۋالدىم.

بۇنىڭغا ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون بېرىپ ئالالىمىغاندىن كېيىن، شۇ زامات 2 سائەت ئىچىدە بەي چۇڭشىنىڭ قولىغا تېگىدىغان قىلىپ بىر تېلېگراممىا يوللاپ، ئۇنىڭ كەلمەسلىكىنى، ئەگەر كەلسە، شىنجاڭ ۋەزىيىتى ئۈچۈن پايدىسىز بولىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. چۈنكى بەي چۇڭشى، سوۋېتكە، كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇشتا ئەزەلدىن مەشھۇر ئىدى. ئۆتكەندە تامىرىكىنىڭ ھەربىي ئايروپىلانى ئۇرۇمچىگە كېلىپ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنى گۇمانغا سېلىپ قويىدى. ئەمدى سوۋېتكە، كومپارتىيىگە قارشى يەنە بىر دۆلەت مىنىستىرى كېلىدىغان بولسا، بۇ ئوت ئۈستىگە ماي چاچقانلىق بولمامدۇ؟ شۇڭا مەن جياڭ جېيشىغا تېلېگراممىا يوللاپ، بەي چۇڭشىنىڭ شىنجاڭغا كېلىشىگە ھەرگىز بولمايدىغانلىقى توغرىسىدىكى دەلىللىرىمنى ئىزاھلاپ ئۆتتۈم. تېلېگراممىا يوللىنىپ بولغاندىن كېيىن، مەن كېچىچە كۆز يۇممماي نەنجىڭنىڭ خەۋىرىنى كۈتتۈم. ئەۋەتكەن تېلېگراممىا، بەي چۇڭشى ئايروپىلانغا چىقىشتىن بىر قانچە مىنۇت ئىلگىرىلا تەككەن ئىكەن. ئۇلار مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولۇپ، شىنجاڭغا قىلماقچى بولغان سەپىرىنى توختاتقان. ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام بۇ ئىشنى مەن جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىگەن ئىدىم. جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى كۈچەيتىشتە، شىنجاڭدا سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى كەيپىيات قوزغاشقا قەتئىي قارشى تۇرماي مۇمكىن ئەمەس. مېنىڭ رەت قىلىشىم بىلەن بەي-چۇڭشى شىنجاڭغا قىلماقچى بولغان سەپىرىنى ئەمەلدىن قالدۇردى، بۇ سوۋېتكە قارشى ئېلىپ بېرىلماقچى بولغان بىر قۇترات قۇلۇقنى توسۇپ قالغانلىقىم بولۇپ ھېسابلىنار؛ مېنىڭ ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئازراق ھۇرمەتسىزلىك قىلىپ قويغانلىقىم ھېچقانچە ئىش ئەمەس ئىدى.

يۇقىرىدىكى بىر قانچە مەزمۇنلار سوۋېتلار ئىتتىپاقىغا مايىل سىياسەتنى يولغا قويۇشتىكى بەزى پاكىتلار بولۇپ ھېساب

لىنىدۇ. شىنجاڭدىكى بىرقانچە يىل داۋامىدا، مېنىڭ سۇۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىم ياخشى ئۆتتى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقى كونسۇلى ساۋىلىيوۋ، يېۋسىيىۋ قاتارلىقلار بىلەن بولغان دوستلۇقۇممۇ يامان ئەمەس بولدى. مەن داۋامىق ئۇلارنى زىياپەتكە، تانسىغا، كىنوغا، مۇزىكا كېچىلىرىگە تەكلىپ قىلىپ تۇردۇم. ئۇلارمۇ مېنى ھەمىشەم كونسۇلخانىغا غىزاغا، كېنو ـ تانسىلارغا تەكلىپ قىلىپ تۇردى. ئۆزئارا مۇناسىۋىتىمىز ناھايىتى قويۇق بولدى. شۇ نەرسە ئېسىمدە تۇرۇپتۇكى، 1949 ـ يىلنىڭ ئاخىرى، شىنجاڭ ئازات بولۇپ، ئۇزۇن ئۆتمەي، مەن گېنېرال پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ ئۇرۇمچىگە كەلدىم. باش كونسۇل ساۋىلىيوۋ بىزنى تاماققا تەكلىپ قىلدى. تاماق ئۈستىدە ئۇ، تەنتەنىلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ سۆز قىلدى. ئالدى بىلەن ئۇ، ستالىننىڭ سۆزىدىن بىر جۈملە نەقىل كەلتۈردى. ئاساسىي مەنىسى مۇنداق: «بىر ئادەم يىراقنى كۆرەلەيدىغان بولسا، ئۇ خاتالاشمايدۇ. مېنىڭچە گېنېرال جاڭ جۇجۇڭ يىراقنى كۆرەلەيدىغان ئادەم» ئۇ يەنە بىر مۇنچە ماختايدىغان سۆزلەرنى قىلدى. مەن ئۇنىڭ مۇنچىلىك سۆزلەرنى تىلىشىغا ئەرزىمەيمەن. لېكىن شۇنداقتىمۇ بۇ مېنىڭ ئۆتكەندە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا مايىل سىياسەتنى يولغا قويغانلىقىمنىڭ توغرا بولغانلىقىنى، شۇنداقلا سوۋېتلىك دوستلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەنلىكىمنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

مەن شىنجاڭدا، سوۋېتكە مايىل سىياسەت يۈرگۈزگۈنۈمدە ئەڭ كۆپ كۈچ چىقارغانلاردىن سىياسىي جەھەتتە ئالاھىدە دېپلوماتىيە خادىمى يولداش لىيۇزىرۇڭ، ھەربىي مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ ۋە قوشۇمچە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى يولداش لىيۇمېڭچۈن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزاسى قوشۇمچە ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ باشلىقى يولداش چۈي ۋۇ؛ ھەربىي ئىشلار جەھەتتە، غەربىي شىمال ھەربىي ـ مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ مۇ-

ئاۋىن باشلىقى، قوشۇمچە شىنجاڭ گارنىزۇنىنىڭ باش قوماندانى يولداش تاۋ سىيۇ، گارنىزون باش شتابىنىڭ مەسلىھەتچىسى يولداش تاۋجىنچۇلار ئىدى. ئۇلارنىڭ تۇتقان يولى مەن بىلەن ئوخشاش بولۇپ، ئىچكى جەھەتتە تىنچلىق، دىپلوماتىيە جەھەتتە سوۋېتكە مايىل سىياسەتنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن كۆچنى ئايىماي يارىدەم قىلىپ ناھايىتى نۇرغۇن تۆھپىلەرنى قوشتى. بۇنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدۇ.

ئالتىنچى باب. بۇلۇنۇش

غۇلجا تەرەپتىن ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىگە قاتناشقان مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان، نازىر سەيپىدىن، مۇئاۋىن رەئىس رەھىمجان، مۇئاۋىن باش كاتىپ ئابباسوۋ ۋە باشقا ھەيئەت ئەزالار 1949 - يىل 8 - ئايدا، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ غۇلجىغا قايتىپ كەتتى. بۇ شىنجاڭدىكى بۇلۇنۇشنىڭ باشلىنىشى ئىدى. بىر يىلدىن كۆپرەك ھەمكارلاشقان ئەھۋالنى كۆزىتىشتىن قارىغاندا، ئىلى تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدە ئۇنىڭ يىراق ۋە يېقىنقى سەۋەبلىرى بار ئىدى.

غۇلجا تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى ئاساسىي سەۋەبلەر

(1) ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۇچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئادده بولۇش مەسىلىسى.

تېچلىق بېتىمگە ئىمزا قويۇلغاندىن كېيىن، بېتىمنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن، بىر قانچە گۇرۇپپىلارغا بۆلۈنۈپ، ئىمەلىي يولغا قويۇلىدىغان ئىچكى پىرىنسىپلار ئۈستىدە مەسلىھەت يۈرگۈزدۇق. مەسىلەن: ئۇچ ۋىلايەت ئارىسىدىكى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش ۋە ئۇلارغا بېرىلىدىغان تەمىنات مەسىلىسى؛ دۆلەت

ئارمىيىسىنىڭ ئۈچ ۋىلايەتكە كىرىپ، دۆلەت چېگرىسىنى ساقلاش مەسىلىسى؛ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ مەۋرىي ئورگانلىرىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش مەسىلىسى؛ ئۈچ ۋىلايەتتە مەركەزنىڭ ئورگانلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە ھۆكۈمەت بۇيرۇقلىرىنى، پۈل مۇئامىلە تۈزۈمىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش مەسىلىسى؛ ئۈچ ۋىلايەت بىلەن بولىدىغان تاتناشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەسىلىسى ۋە باشقىلار. بۇنىڭ ئىچىدە كېلىشىم ھاسىل قىلىنغانلىرىمۇ بار ئىدى، مەسىلەن: ئۈچ ۋىلايەتنى تەمىنلەيدىغان شۆبە ئىدارىلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ دۆلەت چېگرىسىغا بېرىپ ساقلاش قاتارلىق ئىككى ئىش ئۈستىدە، گەرچە تولۇق كېلىشىم ھاسىل قىلىنغان بولسىمۇ، بىراق غۇلجا تەرەپ ھەدەپ كەينىگە سوزغانلىقتىن، بۇنى باشتىن - ئاخىر ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولمىدى. غۇلجا تەرەپ قوشۇنلىرى بۇرۇنقىغا ئوخشاش ھەربىي فورما كىيىپ، ئاي يۈلتۈزلۇق كاكار بەلگىلىرىنى تاقاپ يۈرۈۋەردى. بايرىقىمۇ ئوخشاشلا ئاستى يېشىل، ئاي يۈلتۈزلۇق بايراق ئىدى. ئادەتتىكى ئىدارىلەر مەسىلەن: ئەدلىيە، پوچتا - تېلېگراف، تامۇژنا قاتارلىق ئورگانلارغا نىسبەتەنمۇ بانا تېپىپ كەينىگە سۈرەپ، مەركەزنىڭ ئادەم ئەۋەتىپ، خىزمەتلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشىگە يول قويمىدى. گەرچە ئۇلار ئېغىزدا شۇنداق قىلىشقا، ئۆزگىرىش بولۇشنىڭ ئالدىدىكى ھالەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە بولىدۇ، دەپ ماقۇل بولغان ھەمدە ئاساسىي مەسئۇل تارماقلار بىلەن سۆلىھ قىلىشقان بولسىمۇ، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ھەرقايسى ناھىيىلىرى باشتىن - ئاخىر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىپ باقمىدى. ھۆكۈمەت بۇيرۇقلىرىنى ئىجرا قىلىشقا ئامال بولمىدى. غۇلجا تەرەپنىڭ غەرىزى ناھايىتى ئېنىق، يەنى ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئادە ھالىتىنى ساقلاپ قېلىشتىن ئىبارەت. بىراق بۇنداق قىلسا بېتىمگە كاشىلا بولىدۇ، بۇنى ھەم ئېغىزدىن چىقىرىش مۇمكىن ئەمەس. ئەڭ

ياخشىسى كۆپ تەرەپلىمە بانا - سەۋەبلەرنى تېپىپ كەينىگە سوزۇشتىن باشقا چارە يوق ئىدى. بىزنىڭ بۇنى ئۆزلۈكسىز سۈيلىشىمىز، ئۇلارغا تەبەئىي بىر بېسىم بولۇپ تۇيۇلدى، ئۇز-لىرىنىڭ ناھايىتى زىددىيەتلىك شارائىت ئاستىدا قالغانلىقىنى ھېس قىلىشتى.

(2) مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەتنىڭ تەسىرى

نەنجىڭ ھۆكۈمىتى گۇڭچەنداڭغا قارشى ئۇرۇشنى كۈندىن-كۈنگە كېڭەيتتى. مەن شىنجاڭدا گەرچە تېنچلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزۈشتە چىڭ تۇرغان بولسامۇ، لېكىن غۇلجا تەرەپ قانـ داق خاتىرجەم بولالىيۇن؟ ئۇلار مېنىڭ گومىنداڭ مەركىزىگە ۋەكىللىك قىلىپ تۇرۇۋاتقان بىر ئەرباپ ئىكەنلىكىمنى بىلىدۇ، ھەمدە پۈتۈن مەملىكەت بويىچە كومۇنىستلارغا قارشى تۇرۇۋاتـ قان كەيپىيات ئاستىدا شىنجاڭدا يۈرگۈزۈلگەن تېنچلىق سىياسـ تىنى پەقەت بىر دەملىك ۋەزىيەتكە ماسلاشتىنلا ئىبارەت، ئۇزاققا داۋام قىلالمايدۇ ھەم ئىشەشلىك ئەمەس دەپ قارايدۇ. ئۇلار خاتىرجەمسىزلىنىپ گۇمانلىنىپ تۇرغاچقا، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ پەۋ-قۇلئادە ئورنىدىن ۋاز كېچىشنى خالىمايتتى. قوشۇنلارنى ئۆز-گەرتىپ تەشكىل قىلىشقا ئۇنىمايتتى. دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ ئۇچ ۋىلايەتكە كىرىشىگە يول قويمايتتى. مەركەز ئورگانلىرىنىڭ بۇ جايلارغا بېرىپ ھوقۇق، ۋەزىپە يۈرگۈزۈشىگە يول قويمايتتى، بۇنى چۈشىنىشكە بولاتتى.

(3) شىنجاڭدىكى ھەربىي - ساقچىلارنىڭ يەرلىكنىڭ ئىشـ لىرىغا ئارىلىشىشى

ھەربىيلەرنىڭ سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىشىغا يول قوي-ماسلىق، بۇ مەن ئېغىزچە ھەم تەغەز يۈزىدە ئۈستى - ئۈستـ لەپ ئاگاھلاندۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر ئىش ئىدى. مېنىڭچە ھەر-بىيلەرنىڭ يەرلىكتىكى مەزھەپ ماجىرالىرىغا ئارىلىشىشىڭ زىيـ نى ناھايىتى كۆپ بولىدۇ، ھەربىيلەرنىڭ ئۆزلىرى ئۇچۇنمۇ زور

دەرىجىدە پايدىسىز. بىز چوقۇم ئاجىز - ئۇششاق مىللەتلەرگە يارداەم بېرىش روھى بويىچە، ئۇلاردا يولدىن چىقىپ كېتىدىغان سۆز - ھەرىكەتلەر كۆرۈلسىمۇ، يۇقىرى بېسىم ۋاستىسىنى ئىشلىتىپ غەزىپىنى قوزغىماستىن، بەلكى چۈشەنچە بېرىپ سۆز ئارقىلىق قايىل قىلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىشىمىز لازىم ئىدى. گەرچە مەن مۇشۇنداق سەممىي سۆزلەپ تۇرساممۇ، لېكىن كونىرۋاتىپلار بىلەن رادىكاللار ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن كۈرەش ۋەزىيەتنى جىددىيلەشتۈرۈپ تۇراتتى. ھەربىيلەر ھەمىشە كونىرۋاتىپلارغا يان بېسىپ رادىكاللارغا زەربە بېرەتتى. ئوفىتسىرلار بىلەن ساقچى ئەمەلدارلىرى ئوخشاشلا ئىدى. شۇڭلاشقا جايلاردا داۋاملىق ماجرالار يۈز بېرىپ تۇردى. مەسىلەن: 1947 - يىلى، ئۇرۇمچىدە «25 - فېۋرال» ئاممىۋى نامايىش يۈز بېرىپ، نامايىشچىلار ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە بېسىپ كىرىپ، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەدجانغا تەھدىت سالغان. يەنە كوچىدا ئادەم ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈشتەك ۋەقە يۈز بەرگەن. بۇ چاغدا مەن نەنجىڭدا ئىدىم. ئىلى تەرەپ بۇ ۋەقەنى يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ قوللىشى ئارقىلىق يۈز بەردى دەپ قارىغان. ۋەھالەنكى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى ناھىيىلىرىدىكى جىددەل - ماجرالار تېخىمۇ كۆپ بولغان. ئىلى تەرەپ غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمە بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەكشۈرۈش نۆۋىتىگە ئۇيۇشتۇرۇپ، كۇچار، ئاقسۇ، قەشقەر، يەكەن، خوتەننىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا بېرىپ تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. بۇ غۇلجا تەرەپنىڭ بەكمۇ جېنىغا تەككەن ۋە غەزەپلەندۈرگەن بىر ۋەقە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ:

(4) ئوسمان مەسىلىسى

ئالتاي ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىگە كىرىدۇ. ئوسمان بولسا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئىتى، قوشۇمچە ئالتاي ۋالىسى ئىدى. غۇلجا تەرەپ سەككىز ھەيئەتنىڭ بىرسى سۈپىتىدە ئوسماننى ئۆلـ

كىلىك ھۆكۈمەتكە ھەيئەت قىلىپ كۆرسەتكەنىدى. مەن ئەزەلدىنلا ئوسمان بىلەن ئىلى تەرەپنى بىر يولدا دەپ ھېسابلايتتىم. بىراق ئۇ ئۇشتۇمتۇت بىر ۋەكىل ئەۋەتىپ، ئۇنىڭدىن خەت يوللاپتۇ. ئۇنىڭ ۋەكىلى مەن بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن مەن بەكمۇ قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىم. شۇنداقلا بۇنىڭ زادى نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى تېگىدىن بىلىپ بولالمىدىم. مەن ئوسماننى ئالتاينىڭ ۋالىسى ھەم ئىلى تەرەپنىڭ بىرقىسمى دەپ ھېسابلاپ، ئۇنىڭ ۋەكىلىنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەدجان، بۇرھان شەھىدىلەر بىلەن بىرگە قوبۇل قىلىش توغرىسىق تەكلىپ بەردىم. كەلگەن ۋەكىل يۈزمۇ - يۈز تۇرۇپ خەتنى سۇندى. خەتتە ئەڭ ئالدى بىلەن، تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، ئالتاينىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن مۇناسىۋەتنى ئورناتمىغانلىقى، شۇڭا سالام بېرىش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتكەنلىكى ئىزھار قىلىنغان. ئۇنىڭدىن قالسا قازاق مىللىتى ئىچىدە نامى بار مۆتىۋەر زاتلاردىن مەسىلەن: ئەلەن ۋاڭ، جانىمقان، سۇلايمان قاتارلىقلارنىڭ ئالتايغا قايتىپ بېرىشى تەلەپ قىلىنغان. ئۇچىنچىدىن، تېنچلىق بېتىمىنىڭ مەزمۇنىغا قارىتا توغۇق ئىزاھات بېرىش ئۈمىد قىلىنغان. تۆتىنچىدىن، يەرلىكنىڭ ھەر خىل قىيىنچىلىقلىرىغا نىسبەتەن قۇتقۇزۇش بېرىش تەلەپ قىلىنغان. كىشىنى ئەڭ تەئەججۈپلەندۈرىدىغىنى خەتنىڭ بەشىنچى مەزمۇنى بولۇپ، دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ كېلىپ ئورۇنلىشىشى ئىلىتماس قىلىنغان. ناھايىتى روشەنكى، بۇ جەھەتتە ئىلى تەرەپ بىلەن زور دەرىجىدە ئىختىلاپ بارلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇچىرىشىشتىن كېيىن بۇ ۋەكىل يەنە ۋاسىتىلىق يوشۇرۇن ھالدا ماڭا ئىككى مەسىلە بارلىقىنى ئىزھار قىلدى. بىرىنچى، سۈپىتىلەر ئىتتىپاقى شەرتنامىنى بانا قىلىپ، كۆكتوقاي ناھىيىسىگە ئادەم ئەۋەتىپ ۋولفرام كېنىي ئاچماقچى بولغان. ئوسمان بۇنىڭغا قارشى تۇرۇپ، ئۇلارنى قورال كۆچى بىلەن قوغلاپ چىقارماقچى بولغان

لىقىنى ئېيتقان. ئىككىنچى، دەرھال چېگرا قاراۋۇل قىسمىلىرى دېگەن نام بىلەن قوشۇن ئەۋەتىپ يارىدىم قىلىش ھەمدە قو- رال - ياراق بېرىش تەلەپ قىلىنغان. مەن بۇنىڭغا نىسبەتەن تۆ- ۋەندىكى جاۋابنى بەردىم: بىرىنچى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ كۆك توقاي ناھىيىسىگە ئادەم ئەۋەتىپ ۋولفرام كېنى ئېچىش مەسـ- لىسى ئۈستىدە، مەن بۇنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپكە قويىمەن دېدىم. بىراق بۇنى، جۇڭگو - سوۋېت ھەمكارلىق سۆھبىتى مۇ- ۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكەندىن كېيىنلا قويۇشقا بولىدۇ. كۈتۈلمىگەن ماجىرالارنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئوسمان ھەر- گىزمۇ قوراللىق ھەرىكەت قوللانماسلىقى كېرەك. ئىككىنچى، چېگـ- را قاراۋۇل قىسمىلىرى مەسىلىسىگە كەلسەك، تېنچلىق بېتىمگە ئاساسلانغاندا، بۇ ئۈچ ۋىلايەت مەسىلىسىنىڭ بىر قىسمىغا كـ- رىدۇ. بۇنى ئۈچ ۋىلايەت ئارىسىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قى- لىش مەسىلىسى بىلەن بىر ۋاقىت ئىچىدە ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. چېگرا قاراۋۇل قىسمىلىرى ۋاقتىنچە ئەۋەتىلمەيدۇ.

ئوسماننىڭ ۋەكىلى جاۋابىنى ئالغاندىن كېيىن، 8- ئاي- نىڭ 28- كۈنى ئورۇمچىدىن ئالتايغا قايتقاندى. بىراق 9- ئاي- نىڭ 3- كۈنى ئوسمان يەنە، يۈسۈپ ئىسىملىك ئىككىنچى ۋەكىلنى ئەۋەتىپتۇ، ئۇنىڭ ئېيتىشىچە بىرىنچى ۋەكىلى كېتىپ ئۇزاققىچە خەۋەر بولمىغانلىقتىن، ئۇ ۋەكىل بولۇپ كەلگەن. ئورۇمچىدىن قايتقان ۋەكىلنى يول ئۈستىدىمۇ ئۇچراتمىغان. يۈسۈپ ئىسىملىك بۇ ۋەكىلنىڭ ئەكەلگەن ئالاقىسى ئالدىنقى ۋەكىل ئەكەلگەن ئالاقىدىنمۇ كونكرېتراق ئىدى. بۇنىڭدىكى ئاساسىي مەزمۇنلار مۇنداق: بىرىنچى ھۆكۈمەتنىڭ دۆلەت ئارىسىنى ئالتايغا كىرگۈ- زۈشنى ئىلتىماس قىلغان. ئىككىنچى ھۆكۈمەتتىن مىڭ تالدىن ئىككى مىڭ تالغىچە قورال - ياراق يارىدىم بېرىشنى تەلەپ قىلغان. ئۈچىنچى ھۆكۈمەت ۋەكىلى ھەمدە تېلېگراممىا ئاپپاراتى ئە- ۋەتىپ، ئالتايدا دائىملىق تۇرغۇزۇشنى تەلەپ قىلغان. بىز باشقا

تەلەپلەرگە قوشۇلماي، پەقەت بىر تېلېگراممىا ئاپپاراتىنىلا ئەۋەتـ
تۇق. بۇ تېلېگراممىا ئاپپاراتى ئوسمانلىنىڭ تەلەپلىرىنى ئۆزۈلدۈر-
مەي يەتكۈزۈپ تۇردى. مەسىلەن: قوشۇنلارنىڭ يارىدەم بېرىشى،
دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ ئالتايغا كىرىشى، ئوق - دورا يارىدەم قىلىش،
ئايروپىلان ئەۋەتىش ۋاھاكازالار

بۇ ئىككىلا قېتىمدا كەلگەن ۋەكىللەرنىڭ غەرىزى ناھايىـ
تى ئېنىق ئىدىكى، ئۇلار سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغىمۇ، غۇلجا تەرەپـ
كىمۇ قارشى تۇرماقچى بولغان. بىزنىڭ كېيىن ئۇقۇشىمىزچە،
ئوسمان غۇلجا تەرەپنىڭ ئۇنى بىكار قىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا
قازاقلارنىڭ يەنە بىر داھىسى بولغان دەلىللەننى دەسسەتمەكچى
بولغانلىقىدىن گۇمانلانغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۈچ ۋىلايەتتىن
ئايرىلىپ، باشقا بىر يول تېپىش كويىغا چۈشكەن. بۇ ئىش مېـ
نى ناھايىتى قىيىن ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويدى. چۈنكى مەن ئالـ
تاينى باشتىن - ئاياغ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ بىر قىسمى دەپ كەلگەنـ
دىم. ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك ۋەتەن قوينىغا قايتۇرۇلـ
شىنى - قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئوسمانلىنىڭ شەخسەن ئۆزگىرىشـ
گە قاراپلا سىياسەت بەلگىلەشكە بولمايىتتى. شۇنداقلا يەنە تەكـ
شۈرۈپ بىلىشىمىزچە، ئوسمان پەقەت بىر فېئودال خاراكتېرلىك
قەبىلە ئاقساقىلى ئىكەن. ئۇنىڭ سىياسىي مەيدانى، ئىدىيە ئەھـ
ۋالى ناھايىتى قالاق بولۇپ، ئاسان ئىشىنىپ كەتكىلى بولمايىـ
تى. لېكىن شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزاسى،
قۇشۇمچە ئالتاينىڭ ۋالىسى ئىدى. ئۇنىڭغا قارىتا سەممىي چۈـ
شەنچە بەرمەي بولمايىتتى. شۇڭا مەن ئوسمانلىنىڭ ۋەكىلىگە مۇـ
لايىملىق بىلەن چۈشەنچە بەردىم. ھەمدە ئۇنى بىر قىسىم ئاشـ
لىق، كۈندىلىك لاۋازىمەتلىكلەر بىلەن تەمىنلەپ، ئۇنىڭدىن
غۇلجا تەرەپنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىش، پۈتۈن ئۆلكىدىكى
ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ھىمايە قىلىش لازىملىقـ
نى ئۈمىد قىلدىم.

مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان تەرەپنى ئېلىپ ئېيتىساق، بۇ ئىش ئۇنى ئوڭايسىزلاندۇرۇپ قويدى. چۈنكى بۇ ئۇچ ۋىلايەت-تىكى ئىچكى قىسمىدىكى ئاجىزلىق تەرەپنى ئاشكارىلاپ قويغانىدى. شۇنداقلا يەنە كېلىپ ئۇنىڭ گۇمانىنى تۇغدۇردى، يەنە بىزنى ئوسمان بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ ئۇچ ۋىلايەتنى پارچىلىماقچى بولىۋاتىدۇ، دېگەن گۇمانغا سېلىپ قويدى. گەرچە ئوسمانىنىڭ ۋەكىلىنى قوبۇل قىلغاندا، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان، بورھانلار سورۇندا بىللە بولسىمۇ، لېكىن ئوسمانىنىڭ يارىدەمگە بولغان تەقەززاسى جىددىي بولغاچقا، بۇنى بىر تەرەپ قىلىشتا مەن بارغانسېرى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىم، ھالبۇكى ئىلى تەرەپنىڭ گۇمانىمۇ بارغانسېرى كۈچەيدى. مەن ئومۇمىي ۋەزىيەتكە ئېتىۋار بېرىش ئۈچۈن، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانغا، بۇ بولسا ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئىش، ئۆزىڭىز مەسئۇل بولۇپ مۇۋاپىق ھەل قىلىۋەتسىڭىز، دەپ تەكرار ئىزھار قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. لېكىن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاننىڭ گۇمانى ھامان پېشىلىپ كەتمىدى. ئەمەلىيەتتە شىنجاڭدىكى مەسئۇل ھەربىي خادىملار ئىچىدە بەزىلەر مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ پارچىلاش، بۆلۈۋېتىش خىزمىتىگە كىرىشىپ، ئىلى تەرەپنى ئۆزىمىزگە قايتۇرۇۋېلىش تەشەببۇسىدا بولدى. مەن بۇنى قەتئىي رەت قىلدىم. بۇ ئىش ئىلى تەرەپنى ناھايىتى زور دەرىجىدە تەڭلىكتە قويدى ھەم جېنىغا تەككەندى.

(5) چۆچەك، دۆربىلجىن ئەنزىسى

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى كۆتۈرۈلۈپ چىققان چاغدا، تاربا-غاتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى پىك رۇك باشچىلىقىدا، ھەربىي، ساقچى، خەلقتىن بولۇپ 1400 دىن ئارتۇق كىشى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئايكۆز دېگەن يېرىگە بېرىۋالغاندى. تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ ئۇقتۇرۇشى بويىچە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئۇلارنى ئۆز ۋەتىنىگە ئەكىلىپ

قويۇش رەسمىيىتىنى ئۆتەشكە تەييارلىق كۆرىدۇ ھەمدە ئۆلكە-
لىك ھۆكۈمەت ئاخىرقى ئىشلارنى ئوروۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن، گۇ-
رۇپپا تەشكىللەپ، ئۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىش چارىسى ئۈستىدە
مەسلىھەتلىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار 1946- يىلى 2- سىنتەبىر
تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ ۋەتەنگە قايتىش ئۈچۈن يولغا چىقىدۇ. بۇ-
لاردىن بىرىنچى تۈركۈمدىكىلەر ئاممىا، 2-، 3- تۈركۈمدىكىلەر
خىزمەتچىلەر بىلەن بىر قىسىم ساقچىلار، 4- تۈركۈمدىكىلەر
جەڭچىلەر، 5- تۈركۈمدىكىلەر بولسا، پىك رۇك ۋە يۇقىرى دە-
رىجىلىك ھەربىي ساقچى ئەمەلدارلار بولۇپ، 1- — 4- تۈر-
كۈم كىشىلەر چۆچەككە كىرگەندە يولبويى ھاقارەتلىنىپ تاياق
يەيدۇ، 5- تۈركۈمدىكىلەر ئەمدىلا چۆچەككە كىرىشى بىلەن،
تەشكىللىك، پىلانلىق توپلانغان لۇكچەكلەر تەرىپىدىن ئۇلتۇرۇ-
لىدۇ. سابىق 3- ئاتلىق تۇەننىڭ كوماندىرى لىجىنشىڭ، تار-
باغاتاي ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى سۇنشاۋكاك،
ئۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى كې فۇچى، تارباغاتاي ئامانلىق ساق-
لاش قوماندانلىق شتاۋىنىڭ مەسلىھەتچى مۇدىرى شاكەيىسى
قاتارلىق ئەمەلدارلاردىن بولۇپ 35 كىشى ئۇلتۇرۇلىدۇ.

پاجىئە يۈز بەرگەندىن كېيىن، بۇ ئىشنى مۇئاۋىن رەئىس
ئەخمەتجان ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ ئىشلىگەچكە، ئۇنىڭدىن مەن
سۈرۈشتۈرۈپ تېزدىن ئاخىرقى ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشقا
بۇيرۇدۇم. ئۇ دەرھال چۆچەككە بېرىپ بىر كۈن تۇرۇپ قايتىپ
كېلىپ: بۇنىڭ شۇ يەردىكى خەلق ئاممىسىنىڭ ئۆتمۈشتە خەل-
قىنى خارلىغان ھەربىي- ساقچىلار ئۈستىدىن ئېلىپ بارغان قە-
ساسخورلۇق ھەرىكىتى ئىكەنلىكىنى بولۇپمۇ ساقچىلارغا نىسپەتەن
خەلقنىڭ ئەزىيى چۈڭقۇر بولغاچقا، قىساس ئېلىشنىڭ ناھايىتى
دەھشەتلىك بولغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ بۇ ھەقتە ئاممىغا سەممىي
ئاگاھلاندۇرۇش بەرگەنلىكىنى، ئاساسلىق قاتىل جىنايەتچىدىن
ئۈچىنى تەكشۈرۈپ تېپىپ، ئۇلۇم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىش ئالدى-

دا تۇرغانلىقىنى، ۋەھاكازالارنى ئېيتتى. شۇ چاغدا مەن خەلق ئاممىسى تەشكىلسىز ھالدا بۇنداق ھەرىكەتنى ئېلىپ بارالمايدۇ شۇنداقلا، شۇ يەردىكى مەمۇرىي، ھەربىي ـ ساقچى خادىملار ئۆزلىرىنىڭ جاۋابكارلىقىدىن باش تارتماسلىقى كېرەك، دەپ ئېيتتىم. ئەخمەتجان بېشىنى سالغىنىچە لام ـ جىم دېيەلمەي قالدى. مەن يەنە ئالاھىدە دېپلوماتىيە خادىمى لیۇزېرۇگنى، بۇ ئىشنىڭ تەپسىلىي جەريانىنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ كونسۇلى ساۋدلىيوۋقائېيتىپ قويۇشقا تاپىلىدىم. ئۇلارمۇ بۇنى ئۇچىغا چىقىقان ۋەھشىيانە ھەرىكەت، تازا بولمىغۇر ئىش دەپ ھېسابلاپتۇ. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت شۇ زامات قارار ماقۇللاپ، بىر تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئۇيۇشتۇرۇپ، چۆچەككە ئەۋەتمەكچى بولدى. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانمۇ بۇنىڭغا قوشۇلدى.

تەبىئىيكى، بۇ پاجىئە يۇز بېرىشتىن ئىلگىرى، ئۇنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋىرى يوق ئىدى. شۇنداقلا پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويۇدىغان مۇنداق ۋەقەنىڭ يۇز بېرىشىنىمۇ راۋا كۆرمەيدۇ، بىراق بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئۇ تارباغاتاي ۋىلايىتىنى تىزگىنلەپ تۇرۇدىغان ھوقۇقنى تېخى تولۇق قولغا كىرگۈزۈپ بولالمىغان. تەكشۈرۈش ئۆمىكى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلى تەرەپنىڭ كۆپ تەرەپتىن كەينىگە تارتىشى تۈپەيلىدىن، بۇنى باشتىن ـ ئاياق ئىجرا قىلىشقا ئىمكانىيەت بولمىدى. بىز توختىماستىن سۈيلەپ تۇردۇق، بۇ ئۇنىڭغا ناھايىتى قاتتىق بېسىم بولۇپ تۇيۇلدى.

چۆچەك پاجىئەسىدىن كېيىن يەنە دۆربىلجىن پاجىئەسى يۇز بەردى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تېنچلىق بېتىمى ۋە سىياسىي پروگراممىا بويىچە ناھىيىلىك سەنىيخۇي ھەيئەتلىرى بىلەن ناھىيە ھاكىملىرىنى خەلق سايلىمى ئارقىلىق تىكلىمەكچى بولۇپ، ئون مەمۇرىي ۋىلايەتنىڭ ھەرقايسىسىغا بىردىن سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ، سايلام ئۈستىدىن نازارەت يۈرگۈزۈ-

مەكچى بولدى. ھەرقايسى گۇرۇپپىلارنىڭ ئىسمىلىكلىرىنى ئۆلـ كىلىك ھۆكۈمەت ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلىپ، ھەرقايسى تەـ رەپلەرنىڭ ماۋۇلاۋشىدىن ئۆتكۈزدى. ئالتاي ۋىلايىتى سايىلامغا نازارەت قىلىش بويىچە 6 ـ گۇرۇپپا بولۇپ، مەزكۇر ۋىلايەتـ نىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى ياش قازاق يىگىتى تۇركىستان گۇرۇپپا باشلىقلىقىنى ئۈستىگە ئالدى، ئۇنىڭغا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ كاتىبى قازاق كې بىگچۇەن بىللە ھەمرا بولۇپ ماڭغانىدى. ئۈلار 10 ـ ئاينىڭ ئالتىنچى كۈنى تارباغاتايغا قاراشلىق دۆر- بىلجىن ناھىيىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا، شوپۇر بىلەن بىرگە قوشۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىلدى. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بۇ ھەقـ تىكى مەلۇماتنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن ماڭا: بۇ دېلو تۇركىستاننىڭ ھەمراھىسى دۆربىلجىن ناھىيىسىدىكى كۇلۇبتا كىنو قو- يۇلۇۋاتقاندا، ئۇرۇمچىدىن ئالغاچ بارغان ئەكسىيەتچى تەشۋىق بۇيۇملىرىنى تارقاتقان، بۇنىڭدىن ئاما قاتتىق غەزەپلىنىپ تۇـ رىكىستان چۈشكەن ئۆيگە كىرىپ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن، دېدى. مەن دەرھاللا تۇركىستاننىڭ ئەپ ماڭغىنى تېنچلىق بېتىمى، سـ ياسىي پروگراممىا، سايلامغا دائىر ھۇججەتلەر ۋە ئۆلكىلىك ھۆـ كۈمەتنىڭ رەئىس، مۇئاۋىن رەئىسلىرى قول قويغان ھۇججەتلەردىن ئىبارەت. بۇنى ئاما ئارىسىدا تارقىتىش قانۇنغا ئۇيغۇن، ئەـ قىلغا مۇۋاپىق ھەرىكەت، ھەرگىزمۇ ئەكسىيەتچى تەشۋىقات ۋەرەقىسى ئەمەس. لۇكچەكلەرنىڭ بۇ خىل ھەرىكىتى روشەنكى مەقسەتلىك، پىلانلىق رەۋىشتە ئېلىپ بېرىلغان، ھۆكۈمەت بۇـ نىڭغا تاقەت قىلىپ تۇرالمايدۇ، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بۇنى چۆچەك پاجىئەسى بىلەن قوشۇپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشقا بولىدۇ، دەپ ئىپادە بىلدۈردى، بۇ ۋەقەمۇ ئىلى تەرەپكە نىسـ بەتەن ئېيتقاندا كۈتۈلمىگەن يەردىن كەلگەن بېسىملارنىڭ بىرى بولدى.

غۇلجا تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەبلەر

(1) مەسئۇتنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسى بولۇش مەسىلىسى.

مەن شىنجاڭغا ئەسلىدە گومىنداڭ ھۆكۈمەت رەئىسىنىڭ غەربىي شىمال ھەربىي مەۋرىي مەھكىمە مۇدىرى قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى سۈپىتىدە كەلگەنىدىم. بۇيرۇق چۈشۈشتىن ئىلگىرى، مەن ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۆتەشكە ئۇنىماي، جياڭ جېيشىدىن بۇ ئىشقا شياۋلىزى ئەپەندى بىلەن جياڭ جىڭگونىڭ ئىككىسىدىن بىرىنى تاللاپ قويۇشنى سورىغانىدىم. بىراق ئۇ بۇنداق قىشقا قوشۇلمىدى. ئىلى تەرەپنىڭ پوزىتسىيىسىدىن قارىغاندىمۇ، ئۇلار بۇ ۋەزىپىنى مېنىڭ ئۈستۈمگە ئېلىشىمنى ئۈمىد قىلاتتى. شۇڭلاشقا بۇ ۋەزىپىنى قوشۇمچە ئۆتەشكە توغرا كەلدى. بىر يىل قوشۇمچە رەئىس بولغاندىن كېيىن، مەن يەنىلا بۇ ۋەزىپىدىن ئىستىپا بېرىشنى قەتئىي تەلەپ قىلدىم. نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلماقچى بولدۇم؟

بىرىنچى، مەن باشتىن - ئاخىر شۇنداق ھېسابلاپ كەلدىكى، مېنىڭ مىللىتىم خەنزۇ، خەنزۇلار شىنجاڭ ئۆلكىسى ئىچىدە ئازسانلىق مىللەت. ئۇلار ئاھالىنىڭ ئارانلا بەش پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. شۇڭا رەئىسلىكنى خەنزۇلارنىڭ ئۆتۈشى مۇۋاپىق ئەمەس. خەنزۇلار رەئىسلىككە قويۇلسا، بۇ مۇستەملىكىچىلىك ھۆكۈمرانلىقنىڭ ۋاستىسى — گوبېرناتورلۇقتىن دېرەك بېرىدۇ. شۇنداقلا بۇ مىللىي مەسىلىكنىڭ مىللىي ئايتىۇنومىيە توغرىسىدىكى پرىنسىپىغا خىلاپ.

ئىككىنچى، بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقى تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى، قوشۇمچە ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۈتىگەنلىكىم ئۈچۈن، مىللەتلەرنىڭ ئىچكى تەسىرىدىكى كۈرەش، ھەممە كەلگۈلۈكنى ماڭا ئەكىلىپ بېرىپ، ھەممە ئادەم

ئالدىدا مېنى تەڭلىكتە قويدى. بەزىدە رادىكاللار مېنى كونـ
سېرۋاتىپلارغا يان باستى دەپ ئەيىپلىسە. يەنە بەزىدە كونسېر-
ۋاتىپلار رادىكاللارغا يان باستى دەپ يامانلىدى. بۇ ئىككى گۇ-
رۇھنىڭ تەشەببۇسى خۇددى ئوت بىلەن سۇ بىر - بىرىگە يېقىن
كەلمىگەندەك، ئۇزۇنارا زىتلىشىپ تۇرىدۇ. كونسېرۋاتىپلار ۋەتەننى
ھىمايە قىلىدۇ، مەركەزنى ھىمايە قىلىدۇ. بۇنى مەن قوللىدىم.
بىراق ئۇلار ئارىسىدىكى زور كۆپچىلىك كىشىلەردە سوۋېتلەر
ئىتتىپاقىغا قارشى كەيپىيات بار. بۇ مېنىڭ تەشەببۇسۇمنىڭ
تامامەن ئەكسى ئىدى، بۇنىڭغا يول قويالمايتتىم. رادىكاللار
دەل ئۇنىڭ تەتۇرىسىچە، مەن ئۇلارنىڭ سوۋېتكە مايىل يول
تۇتۇش پوزىتسىيىسىنى ياقلايتتىم. بىراق ئۇلارنىڭ ۋەتەن كۆز-
قارىشى، ئىچكى مايىللىقى كۈچلۈك ئەمەس. بۇ مېنىڭ ۋەتەن
بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش تەشەببۇسۇمغا ئۈيغۇن كەلمەيتتى. شۇڭا
بۇنىڭغىمۇ قوشۇلمىدىم. بۇ ئىككى گۇرۇھ ئادەملىرى ھەر خىل
سورۇنلاردا بىر - بىرىنى قاغاپ كەلدى. رادىكاللار كونسېرۋا-
تىپلارنى خەنزۇلارنىڭ غالچىسى دەپ تىللىسا، كونسېرۋاتىپلار
رادىكاللارنى چەتئەلنىڭ قۇيرۇقى دەپ تىللىدى. شۇنداق قىلىپ
كۈرەش بارغانچە ئۇلغىيىپ باردى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا خەنـ
زۇلارغا مايىل بولىدىكەن، ئۇ چوقۇم سوۋېتكە قارشى تۇرىدۇ،
سوۋېتكە مايىل بولىدىكەن، ئۇ چوقۇم خەنزۇلارغا قارشى تۇرىدۇ،
دەيدىغان خاتا ئۇقۇم شەكىللەنگەن. ھالبۇكى، مېنىڭ تەشەببۇ-
سۇم ھەم ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، ھەم جۇڭگو - سو-
ۋېت ئىناقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈشتىن ئىبارەت. بۇ ئىككىسىگە
نىسبەتەن ئېيتقاندا، بىرىنى دەپ بىرىدىن ۋاز كەچكىلى بول-
مايتتى. خەنزۇلارغا مايىل بولغاندا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەنمۇ
يېقىن ئۆتۈش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا مايىل بولغاندا خەنزۇلار
بىلەنمۇ يېقىن ئۆتۈش لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا مىللەتلەرنى
ئىچكى جەھەتتىن ئىتتىپاقلاشتۇرغىلى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت

خەلقنى مەڭگۈ بەختىيار تۈرمۈشقا ئېرىشتۈرگىلى بولىدۇ. مەن بۇ ئىككى گۈرۈھ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشتە گەرچە نۇرغۇن چۈشەنچە بېرىش، سۆز بىلەن قايىل قىلىش خىزمىتىنى ئىشلىگەن بولسامۇ، لېكىن ئۇلارنى ياراشتۇرۇش ئاسانغا چۈشمىدى. خۇددى مەن جەنۇبىي شىنجاڭنى زىيارەت قىلغان ۋاقتىمدا كۆرگىنىمگە ئوخشاش، بولۇپمۇ قەشقەردىكىدەك ئىككى گۈرۈھ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش ۋەزئىيىتىنىڭ كەسكىنلىكى مەندە چەكسىز ھەسرەت قوزغىدى. مېنىڭ مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ماجىرالارغا چاتاق كېرىۋېلىشىمنىڭ نېمە ھاجىتى؟ يەنە كېلىپ ھەر قانچە ئادىل پوزىتسىيە قوللانسامۇ، ھەر ئىككىلا تەرەپتىلا مەن قوللايدىغان ۋە قوللىمايدىغان ئامىللار بار. نەتىجىدە ئىككىلا تەرەپنىڭ نارازىلىقى پەيدا بولىدىكەن؛ بۇنىڭدىن كۆرە قوشۇمچە رەئىسلىك ئورنۇمدىن چېكىنىپ چىققىنىم تۈزۈك. مۇندىن كېيىن مىللەتلەر ئارىسىدىكى مەسىلىلەرگە چەتتە تۇرۇپ كۆڭۈل بۆلۈپ قويسام، بۇ ماڭا بىر ئارام بولمامدۇ، ئاسانراق بولمامدۇ؟

ئۇچىنچىسى، يەنە بىر سەۋەب، مەن شىنجاڭ بىر يەرگىلا باغلىنىپ، مەركەزدىن ئايرىلىپ قالغاچقا، مەملىكەت خاراكتېرلىك مەسىلىلەر ئۈستىدە بىر نەرسە دېيەلمەيدىغان بولۇپ قالدىم. گومىنداڭ بىلەن گۈڭچەنداڭ ئىككى پارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى مەسىلە، مەملىكەت ئىچىدىكى تېنچلىق مەسىلىسى، بۇلارغا نىسبەتەن مەن ئەزەلدىن كۆڭۈل بۆلۈپ كەلگەن، مەن سوۋېتكە مايىل بولۇپ، كومۇنىستلار بىلەن بىرلىشىش تەشەببۇسۇمنىڭ يالغۇز بىرلا شىنجاڭدا ئەمەلگە قويۇلۇشىنى ئۈمىد قىلىپ قالماستىن، بەلكى تېخىمۇ مۇھىمى مەملىكەت بويىچە ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشنى ئۈمىد قىلاتتىم. ۋاھالەنكى دەل شۇ چاغدا گومىنداڭ، گۈڭچەنداڭ ئىككى پارتىيىنىڭ مۇناسىۋىتى ناھايىتى يامانلىشىپ، مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەت جىددىيلىشىپ كەتتى. مەن ئامالسىز قالتىق تەشۋىش ئىچىدە قالدىم. يۇقىرىدا ئېيتقاندەك

شىنجاڭ مەسىلىسىمۇ مەملىكەت ئىچىدىكى ئەھۋاللارنىڭ تەسىرىگە، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ گۈڭچەندائىغا قارشى، سۇۋېتنىڭ قارشى سىياسىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانىدى. ئەگەر مەملىكەت خاراكتېرلىك مەسىلىلەر ھەل بولمىسا، شىنجاڭ مەسىلىسىمۇ ھەل بولمايتتى. شۇڭلاشقا مەن ئۇزۇن مەزگىل شىنجاڭدا تۇرۇپ قېلىپ، ئۆزۈمنىڭ مەملىكەت ئىچىدىكى تىنچلىق ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىش پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويۇشنى خالىمىدىم. مۇبادا قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىمدىن ئىستىپا بېرىپ، مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ مۇدىرلىقىدىن ئىبارەت بىرلا ۋەزىپىدە قالسام، نەنجىڭ بىلەن غەربىي شىمال ئارىلىقىدا بىر قەدەر ئەركىنرەك قاتناپ تۇرۇشقا، كۆپرەك ۋاقىت مەركەزدە بولۇشقا مۇمكىن بولاتتى.

يۇقىرىدىكى بىرقانچە نۇقتىلارنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، بىر خىل ئەپسۇسلىنىش ۋە خىجىلچىلىق ئىچىدە، شىنجاڭ ئۈلكىسىنىڭ قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قەتئىي قۇتۇلۇشقا بەل باغلىدىم.

مەن ئورۇن بېسىشقا كىمنى قويۇش مەسىلىسىدە ئۇزۇنغىچە ئەستايىدىل ئويلاندىم. ئالدى بىلەن ئەخمەتجان ۋە بۇرھان شەھىدى ئۈستىدە مۇھاكىمە قىلدىم. ئەخمەتجان ياش، ئىستىقبالى بار، كۆچلۈك دالالەت قىلىش كۈچىگە ۋە ئامىمىۋى ئاساسقا ئىگە. بىراق ئۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبىرى، شۇنداقلا يەنە ئۇلكە ئىچىدىكى رادىكالىلارنىڭ يولباشچىسى، ئۇنىڭغا يالغۇز نەنجىڭ ھۆكۈمىتى قەرشۇلمايلا قالماستىن، ئۇچ ۋىلايەتتىن باشقا يەتتە ۋىلايەتتىمۇ مەسىلە بار ئىدى. بولۇپمۇ كونسېرۋاتىپ ئەربابلارنىڭ كەسكىن قارشىلىقىغا ئۇچرايتتى. بۇرھانغا كەلسەك: ئۇ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان، كۆپ يىللار تۈرمىدە ياتقان، ئاسانلا كىشىلەرنىڭ ھېسداشلىقىغا ئېرىشەلەيدۇ. يەنە كېلىپ ئۇيغۇر، قازاق مىل-

لەتلىرى ئارىسىدا ئۇنىڭ بۇرۇندىنلا ئىناۋىتى بار. پوزىتسىيە سىمۇ بىر قەدەر نورمال. رادىكاللار بىلەن كونسىرۋاتىپلارنىڭ ئوتتۇرىلا ماقۇللۇقىدىن ئۆتەلەيدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ يەنە ۋەتەن كۆزقارىشىغا ئىگە، ھەم سوۋېت تەرەپكىمۇ مايىل. شۇڭا ئۇنى بىر قەدەر مۇۋاپىق كېلىدىغان نامزات دەپ ھىسابلاش كېرەك ئىدى. بىراق ئۇ ئەزەلدىن مەركەزگە بېرىپ باقمىغان، جياڭ جېيشى بىلەن بىر قېتىممۇ ئۇچرىشىپ كۆرمىگەن. مەركەزدىكى كىشىلەر ئۇنىڭ بىلەن تازا تونۇش ئەمەس. ئەگەر ئۇنى رەئىس ئىز باسارى دەپ ئوتتۇرىغا قويساق، ماقۇللۇقتىن ئۆتكۈزۈش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئەخمەتجان بىلەن بۇرھان شەھىدىدىن باشقا، پەقەت مەسئۇلا قالدى. ئۇ شۇ مەزگىلدە شىنجاڭنىڭ تەپتىش ئەمەلدارى بولۇپ، ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ئابرويلۇق كىشى ئىدى. شېڭ شىسەيگە قارشى تۇرغانلىقى تۈپەيلىدىن، ئىچكىرىگە قېچىپ بېرىپ مەركەزدە ئون يىلدىن ئارتۇق تۇرۇپ، گومىنداڭنىڭ مەركىزىي ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزاسى، گومىنداڭ مەركىزىنىڭ تەپتىش ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ دائىم مەركەزنىڭ يېغىنلىرىدا دادىل، ئوچۇق - ئاشكارا سۆزلەپ، شېڭ شىسەينى سۆكەتتى. ھەممىدە كۆچىنىڭ بېرىچە شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن دەرد تۆكۈپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ مەنپەئەتىگە ۋەكالىتەن سۆزلەيتتى. ھەممە كىشى ئۇنى شىنجاڭنىڭ رەھبىرى بولالايدىغان زات دەپ قارىشاتتى. شۇ يىلنىڭ بېشىدا مەن نەنجىڭدە جياڭ جېيشىغا شىنجاڭ مەسىلىسىنى دوكلات قىلغان ۋاقتىمدا، جياڭ جېيشى ئۇنى ئېغىزغا ئالغان ھەمدە مەندىن: شىنجاڭنىڭ رەئىسلىكىنى ئۇنىڭغا بەرسەك قانداق بولار؟ دەپ سورىغانىدى. ھېنىڭچە، ئەگەر ئۇنى رەئىسلىككە ئوتتۇرىغا قويىدىغان بولساق مەركەزنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئوڭايلا ئۆتۈپ كېتەتتى.

ئۇنىڭ تائىلىسى غۇلجىدا بولۇپ، ئىلى تەرەپتىن تېنچلىق سۆھ-

بىتىگە قاتناشقان ئۇچ ۋەكىلنىڭ بىرسى بولغان رەھىمجان سابىر-
ھاجى ئۇنىڭ جىيەن ئىنىسى بولىدۇ. غۇلجىدا نۇرغۇن ئادەملەر
بىلەنمۇ بىرىش - كېلىش، مۇناسىۋىتى بار ئىدى. بۇنىڭغا قاراپ
ئۇ كىشىنى بۇ ئورۇنغا قويساق ئۇچ ۋىلايەتنىڭمۇ ماقۇللۇقىغا
ئېرىشىشى مۇمكىن، دەپ ئويلىغانىدىم. يەتتە ۋىلايەت تەرەپتە
ئەزەلدىن ئۇنىڭغا قارشى ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ باقمى-
دۇق. ئۇيغۇرلار شىنجاڭنىڭ ئاھالىسى ئىچىدە 75% دىن ئار-
تۇقراقىنى تەشكىل قىلىدۇ. رەئىس نامزاتلىقىنى ئۇيغۇرلاردىن
ئوتتۇرىغا قويۇش، مىللىي ئىپتىدائىيە روھىغا ئۇيغۇن، شۇنداقلا
شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا مۇۋاپىق كېلەتتى.

دەرۋەقە شۇ چاغدا مەن مۇنۇلارنىمۇ ئويلاپ يەتتىم: مەسىۋت
شىنجاڭدىن ئايرىلغىلى ئون نەچچە يىل بولغان، يەرلىك بىلەنمۇ
كۆپ مۇناسىۋەتتە بولمىغان، غۇلجا ئىنقىلابىغىمۇ ئىشتىراك
قىلمىغان، ئىھتىمال ئۇچ ۋىلايەتنىمۇ جاتاق چىقىپ قېلىشى
مۇمكىن، بىراق ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئۇنىڭغا شۇنچىۋالا قەتئىي،
كەسكىن قارشى تۇرىدىغانلىقىنى مۆلچەرلىمىگەنىدىم. دەسلەپتە
مەن غۇلجا تەرەپ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كۆرۈشنى ئويلاندىم.
بىراق مۇبادا ئوتتۇرىغا قويسام غۇلجا تەرەپ ماقۇل كۆرمىسە
ياخشى بولمايدىغانلىقنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. ۋەھالەنكى
تېنچلىق بېتىمگە ئاساسلانغاندا ئۆلكە رەئىسىنى مەركەز بىۋاسىتە
تەيىنلەيتتى. بۇ جەھەتتە ئۇلار بىلەن مەسلىھەت قىلىشىدىغان
بەلگىلىمىمۇ يوق ئىدى. ئۇلار قارشى تۇرسىمۇ قانۇنىي ئاساسىي
يوق ئىدى. شۇڭا نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە بىۋاسىتىلا ئوتتۇرىغا
قويدۇق.

مەن بۇنى يوللاش بىلەن بىرگە يەنە بۇرھاننى مەركەزگە يۆتە-
ڭەپ، ئۇنى گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ ھەيئەت ئەزالىقىغا
قويۇشنى تەلەپ قىلدۇق. بۇ بىر تەييارلىق خىزمىتى ئىدى.
مەن جىياڭجىيىشىگە يوللىغان تېلېگراممامدا: بۇرھان زور كۆچ

بىلەن يېتىشتۇرۇشكە تېگىشلىك ئىختىساسلىق ئادەم، ھازىردىن باشلاپ بۇ كىشىنى مەركەز بىلەن تونۇشتۇرۇپ، باردى - كەلدى قىلدۇرۇپ، كەلگۈسىدە شىنجاڭغا رەھبەر قىلىشقا تەرەددۇت قىلىساق بولىدۇ، دېدىم.

تەكلىپ ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي، نەتىجىگە ھۆكۈمىتى ماقۇل بولدى. 1947 - يىلى 5 - ئاينىڭ 19 - كۈنى رەسمىي بۇيرۇق ئېلان قىلىندى. 5 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئۇرۇمچى كوچىلىرىدا مەسئۇتقا قارشى تەشۋىق ۋەرەقىلىرى - لوزۇنكىلار پەيدا بولدى. مەن 21 - كۈنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن كۆرۈشۈپ، مەركەزنىڭ قارارىنى ئۇنىڭغا ئۇقتۇردۇم. ئۇ شۇ زامات قوشۇلمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ھەمدە نۇرغۇن دەللەرنى كۆرسەتتى. مېنىڭ خەلق سايلىمى ئارقىلىق ئۆلكە رەئىسى تىكلىگەنگە قەدەر داۋاملىق ئۆلكە رەئىسى بولۇپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى. مەن شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا: بۇيرۇق ئېلان قىلىنىپ بولدى. بۇنى ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ - دېدىم. ھەمدە ئۆزۈمنىڭ قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتىيەلمىگەنلىكىمدىكى سەۋەبلەرنى قايتا - قايتا چۈشەندۈردۈم. ئۇ ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن: غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، پوزىتسىيە بىلدۈرۈشكە بولىدۇ، دېدى.

بۇ قېتىمقى سۆھبەت بەش سائەتتىن ئۇزاق داۋام قىلدى. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان باشتىن - ئاخىر قوشۇلمىدى. مەنمۇ بۇ ئىش ئۈستىدە ھەر قانداق ئۆزگەرتىش ۋە يول قويۇش ئىپادىسىدە بولمىدىم. 5 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مەسئۇتنىڭ ۋەزىپە ئۆتكۈزۈۋېلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئىتىنىڭ قۇرۇلۇش يىغىنى بىلەن بىرگە ئېلىپ بېرىلدى. ئىلى تەرەپكە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرى مۇراسىمغا قاتناشمىدى. مۇراسىمدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت سەنىيىۋي ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى، قەشقەرلىك ئوسمان ۋەكىللىك سا-

لاهيتى بىلەن سۆزگە چىقتى. ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: ئۆتمۈشتە شىنجاڭدا سەنمىنجۇيى يولغا قويۇلمىغانىدى. شۇڭا كۆپ قېتىم ئىنقىلاب يۈز بەردى. رەئىس جاڭ جۆجۇڭ شىنجاڭنا كەلگەندىن كېيىنلا، مەركەزگە ۋەكالىتەن سەنمىنجۇيىنى ئىجرا قىلىپ ھەقىقىي تېنچلىق ۋەزىيىتىنى بەرپا قىلدى. بۇنىڭغا پۈتۈن ئۇلۇكە خەلقى ئىشىنىدۇ. شۇڭلاشقا ئۇلۇكە رەئىسنى يۆتكەشنى خالىمايمىز. مەركەزنىڭ رەئىس جاڭ جۆجۇڭنى شىنجاڭدا قالدۇرۇشنى، رەئىس جاڭ جۆجۇڭ ئۆز قولى بىلەن ھاسىل قىلغان تېنچلىق بېتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىنى تەلتۆكۈس ئىجرا قىلىشنى تەلەپ قىلىمىز ۋەھاكازالار، مەقسەت روشەنكى، بۇنداق دېيىش مەسئۇتنىڭ رەئىس بولۇشنى ياقلىمايمىز دېگەنلىكتىن ئىبارەت.

مۇراسىم ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئۇلكىلىك سەنىمخۇي ئەزاسى ئوسمان داموللا قاتارلىق 40 تىن ئارتۇق كىشى ماڭا بىرلەشمە ئىمزا قويغان بىر پارچە خەت تاپشۇردى. ئۇلار تېنچلىق بېتىمى تېخى ئىزچىللاشتۇرۇلمىدى. ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ۋەزىپىسى تولۇق ئاخىرلاشقىنى يوق، ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلماسلىق لازىم، دېيىلگەن. ئۇلار يەنە ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى بۇ ئىشتىن ئىلگىرى خەۋەر تاپمىغان. ئۇلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ماقۇللىقىنى ئالماي تۇرۇپ، ئۇلكە رەھبىرىنى يەڭگۈشلەش مۇۋاپىق ئەمەس، دەپ قەتئىي تەلەپ قىلىپ تۇرىۋالدى. خەتنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىدەك:

شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قوشۇمچە رەئىسى جاڭ جۆجۇڭ جانابلىرىغا:

كەمىنىلىرى مۇشۇ يىلنىڭ 5 - ئاي 28 - كۈنى غەربىي زالدا ئۆتكۈزۈلگەن يىغىندا، ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ ئالماشتۇرۇلغانلىقىنى ئاڭلىدۇق. بۇ مۇناسىۋەت بى-

لەن سەنىيەخۇي ئەزالىرى ئارىسىدا پىكىر تۇغۇلدى، سەنىيەخۇي ئەزالىرى نەق مەيداندا پىكىر بايان قىلدى. بىز شۇ پىكىر ىمىزدە چىڭ تۇرۇش ئۈچۈن، ئۇشبۇ ئىناتىماسنامىنى ھوزۇرلىرىغا سۇندۇق. مەقسەتنى ئېيتساق، ئۆتكەن يىل تېنچلىق بېتىمگە ئاساسەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان ئىدى. بىر يىل ئىچىدە گەرچە بەزىبىر يېڭى تەدبىر - پىلانلار قوللىنىلىپ، خىزمەتلەر ئىشلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن ھازىرغا قەدەر تېنچلىق بېتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىشتا، خەلقنىڭ كۆڭلى - كۆكسى قانىغىدەك خىزمەتلەر ئىشلەنمىدى. خەلق ئۈمىد قىلغان مۇشۇ مەسئۇلىيەت تېخى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ زىممىسىدە تۇرىۋاتىدۇ. سەنىيەخۇي ئەزالىرى شۇنداق دەپ ھېسابلايدۇكى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تېنچلىق بېتىمگە ئاساسەن ئۆزگەرتىش كېرەك. يۇقىرىدىكى ۋەزىپىلەر ئەمەلگە ئاشۇرۇلماي تۇرۇپ، ئۇنى ئۆزگەرتىش ھاجەتسىز، ئەسلىدىكى ھالىتىنى ساقلاپ قېلىش زۆرۈر. سەنىيەخۇي ئەزالىرى يەنە شۇنداق دەپ ھېسابلايدۇكى، بۇ نۇقتىغا قارىماي، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرىگە ئۇقتۇرماي ھەمسەنىيەخۇي ھەيئەتلىرىنىڭ ماقۇللىقىدىن ئۆتكۈزمەي، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنى ئالماشتۇرۇش مۇۋاپىق ئەمەس. بۇنىڭ ئۈچۈن سەنىيەخۇي ئەزالىرى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تېنچلىق بېتىمگە ئاساسەن ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشنى قەتئىي ئىلتىماس قىلىدۇ. تېنچلىق بېتىمىدە خەلقىمىز ئۈچۈن ئالغان مەجبۇرىيەتلەرنى ئاداققىچە ئورۇنلاشنى، ھەمدە ئۆلكە رەئىسىنى ئاساسىي قانۇن بويىچە خەلق سايلىمى ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈشتىن بۇرۇن، ھەر قانداق ئۆزگەرتىشلەرنىڭ بولماسلىقىنى تەلەپ قىلىدۇ. ھوزۇرلىرىغا ئالاھىدە مۇشۇ ئىلتىماسنى سۇندۇق. جانابلىرىغا بىر نۇسقە

سۇنغاننىڭ سىرتىدا، ئىلان قىلىش ئۇچۇن گېزىتخانىسىمۇ يوللىۋەتتۇق.

ئۆلكىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىرىدىن، ئوسمان داموللا قاتارلىقلار.

مەن بۇنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، ناھايىتى ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن جاۋاب بېرىپ: رەئىسنىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇلۇشى بىلەن تېنچلىق بىتىمى ئىزچىللاشتۇرۇلماي قالمايدىغانلىقىنى؛ مەركەز تېنچلىق بىتىمىگە ئاساسەن ئۆزى تەئىنلىگەن ھەيئەتلەرنى يۆتكەش ھوقۇقىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى، ئۇيغۇرلار ئىچىدىكى ياشانغان، ئابرويلۇق مەسئۇد ئەپەندىنى رەئىسلىككە تەئىنلىگەنلىك دەل شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا ھۇرمەت قىلىپ قوللىنىلغان مۇۋاپىق تەدبىر ئىكەنلىكىنى، مەركەزنىڭ ئوچۇق بۇيرۇقىنى ئۆزگەرتىشكە تەلەپ قىلىشقا زادىلا بولمايدىغانلىقىنى تەۋسىيە قىلدىم. مېنىڭ جاۋاب خېتىمنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ئۆلكىلىك سىياسىي سەنىيىخۇي ئەزاسى ئوسمان داموللا جاناببىرىغا ھەمدە سىلى ئارقىلىق ئەمەت قازى جاناببىرىغا ۋە باشقىلارغا:

ھەر قايسى جاناببلارنىڭ بىرلىكتە ئىمزا قويۇپ يوللىغان مەكتۇپلىرىدىن خەۋەر تاپتىم. ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەسىلىلەرگە قاردىتا، مەن ئەڭ سەممىي پوزىتسىيەم بىلەن تۆۋەندىكىچە جاۋاب بەرمەكچىمەن:

① تېنچلىق بىتىمى ئۆلكىمىزنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك تېنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىدىغان ھۆججەت. ئۆلكە ئىچىدىكى ھەر قانداق جاي، ھەر قانداق ئادەم بىردەك ھوشۇنىڭ چەكلىمىسىدە بولۇشى شەرت. بۇنىڭدىن چەتنەپ تۇرۇشقا بولمايدۇ. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغانلىقى، تېنچلىق بىتىمىنىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا ھەرگىز مۇ

تەسىر كۆرسىتىلمەيدۇ.

② تېنچلىق بىتىمىدە، ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىل قىلىشتا پەقەت ئىسىملىك تەقسىم قىلىش نىسبىتىلا كۆرسىتىلگەن، ئۇنىڭدا نامزات چەكلىمىسى يوق. ھەركەزدىن تەيىنلەنگەن ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرىنى مەركەز خالىغان ۋاقىتتا ئۆز ئالدىغا يۆتكەپ كېتەلەيدۇ. خۇدى غۇلجا تەرەپتىن كۆرسىتىلگەن ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرىنى ئىلى تەرەپ خالىغان ۋاقىتتا ئۆز ئالدىغا يۆتكەپ كەتكەنگە ئوخشاش.

③ مەركەزنىڭ بۇگۈنكى كۈندە شىنجاڭلىقلارنى شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمىتىگە رىياسەتچىلىك قىلىشقا قويۇپ يۈكسەك ئىناۋەتكە ئىگە مەسئۇد ئەپەندىنى ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكىگە تەئىنلەنگەنلىكى، ھەقىقەتەنمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سىياسىي ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىش يولىدا قوللانغان مۇۋاپىق تەدبىر. ناۋادا مەركەزدىن ئېلان قىلىنىپ بولغان بۇيرۇقنى ئۆزگەرتىش تەلەپ قىلىنسا، بۇ مۇتلەق بولمايدىغان بىر ئىش.

④ پېقىر گەرچە قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتىمىسەممۇ، لېكىن يەنىلا گومىنداڭ ھۆكۈمەت رەئىسىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە داۋاملىق مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستۈمگە ئېلىپ تېنچلىق بىتىمىنى تولۇق ئىجرا قىلغۇزىمەن. ھەمدەسىياسىي پروگراممىنىڭ تەدرىجى ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشى ئۈچۈن، سىرتتىن يارىدەم كۆرسىتىشنى خالايمەن. پېقىر بۇ ھەقتە، ھەر قايسى جانابلارغا كاپالەت بېرەلەيمەن.

⑤ ھەر قايسى جانابلارنىڭ تېنچلىق بىتىمىنىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا نىسبەتەن كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىغا مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن. ئۆتكەن يىل 6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى تېنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن بۇيان، تېخىچە تولۇق ئىجرا

قىلىنمىغان تەرەپلەر بار. بۇنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۆڭۈل بۆلىمەن. بولۇپمۇ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۇچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددە بولۇۋىلىش مەسىلىسىگە تېخى خاتىمە بېرىلمىدى. ئۇچ ۋىلايەت ئارمىيىسىنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈش، ئۇلارنى ساناپ ئۆتكۈزۈۋۈىلىش، دۆلەت مۇداپىئە قوشۇنلىرىنى كىرگۈزۈش قاتارلىق ماددىلار تېخى تولۇق ئىجرا بولمىدى. ھەر قايسىلىرىنىڭ خەلق ۋەكىلى سۈپىتىدە، تېنچلىق بىتىمىنىڭ ئىجرا بولۇشىغا يېقىندىن كۆڭۈل بۆلۈپ، كۆپرەك يول كۆرسىتىپ بېرىشلىرى ھەمدە بۇنىڭغا ھەيدەكچىلىك قىلىپ نازارەت قىلىشلىرىنى، تېنچلىق بىتىمىنىڭ بۇرۇنراق تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشىنى تەقەززالىق بىلەن ئۈمىد قىلىمەن.

⑥ ئەڭئاخىرىدا ئۆلكىلىك سەنىيىخۇي يىغىنىنى ئوڭۇشلۇق ئېچىپ، دېموكراتىك سىياسەت ۋە تېنچ قۇرۇلۇش ئۈچۈن ئاساس يارىتىشىڭىزلارنى ئۈمىد قىلىمەن ھەمدە بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ھەر قايسى جانابلارغا ھۆرمەت بىلدۈرىمەن.

ئېھتىرام بىلەن: جاڭ جۆجۈڭ

6 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى

شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا مەن يەنە ئاقسۇ قاتارلىق يەتتە ۋىلايەت تەرەپتىكى بىر قانچە ئون نەپەر ئۆلكىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىرىنىڭ بىرلەشمە ئىمزا قويۇپ يازغان خېتىنى تاپشۇرۇۋالدىم. بۇ خەتتە ئۇلارنىڭ مەركەزنىڭ قارارىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقى، مەسئۇدىنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولغانلىقىنى قارشى ئالىدىغانلىقى بىلدۈرۈلگەن. شۇنىڭدەك يەنە: ① مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقىغا ھۆرمەت قىلىدىغانلىقى؛ ② ئۆزىنى مەلۇم قىلىپ بولغان ئۆلكىلىك سەنىيىخۇي ئەزالىرىنىڭ سالاھىيىتىنى تەكشۈرۈپ چىقىش، ئۇلارنى تەكشۈرۈپ چىقىشتىن بۇرۇن يىغىن

ئېچىشقا بولمايدىغانلىقى؛③ جايلاردىكى ئۆلكىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرى تولۇق كېلىپ بولغاندىلا يىغىن ئېچىشقا بولىدىغانلىقى كۆرسىتىلگەن.

مەسئۇدنىڭ رەئىس بولۇشىغا غۇلجا تەرەپنىڭ قارشى تۇرۇشىدىكى سەۋەب، ئۇلارنىڭ قارىشىچە، مەسئۇد چوڭ «پانتۈرك سىت» بولۇپ، سوۋېتكە قارشى تۇرىدىكەن. بۇ ئىشتىن بۇرۇن مېنىڭ زادى خەۋىرىم يوق ئىدى ھەمدە دىققەتىمۇ قىلمىغانىدىم. مەن پەقەت مەسئۇد مەركەزنى ھىمايە قىلىدۇ، سوۋېتكە قارشى پوزىتسىيە بىلدۈرۈپ باققىنىمۇ يوق، دەپلا ھېس قىلىپ تىمەن. ئېھتىمال بۇ مېنىڭ بىپەرۋالىق تىلغان تەرىپىم بولسا كېرەك.

ئىككى تەرەپ تالاش ــ تارتىشىنىڭ گىرەلەشكەن تۈگۈنى، مەسئۇدنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولۇش مەسىلىسىگە مەركەزلەشتى. غۇلجا تەرەپ باشتىن ئاياق قەتئىي قارشى تۇرۇۋالدى. مەن بولسام بۇيرۇقنى ئۆزگەرتىمەيمەن، دەپ چىڭ تۇردۇم. مانا بۇ غۇلجا تەرەپنىڭ چېكىنىپ كېتىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەب ئىدى.

(2) ئۆلكىلىك سەيىنخۇي يىغىنىنىڭ ۋۇجۇتقا چىقىشىغا ئائىلىقى

سايلام قانۇنىغا ئاساسەن، ھەر قايسى ۋىلايەتلەر ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ چىقىرىدىن كېيىن، ئۆلكىلىك سەنىيخۇي ھەيئىتىنىڭ يىغىنىغا تەييارلىق كۆرۈش باشقارمىسى قۇرۇلۇپ، سەنىيخۇي ھەيئىتىنى قۇرۇش ۋە ئۇنىڭ ئۇراسىم يىغىنىنى ئېچىش تەييارلىقىنى ئىشلىدى. بىر قانچە ئاي تەييارلىق كۆرۈش ئارقىلىق بۇ ئىش ئاساسەن ئاخىرلاشتى. 5 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىگە قەدەر ئۆزىنى تەزىمغا ئالدۇردى، ئۆلكىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرىنىڭ سانى 121 كىشىگە يېتىپ، قانۇندا بەلگىلەنگەن سانغا تولدى. بۇنىڭ بىلەن 5 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى ئېچىلىش ئۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. يىغىندا مەن ئالاھىدە تەبرىك نۇتقى سۆزلىدىم.

ئالدى بىلەن بۇ قېتىمقى يىغىننىڭ مۇھىم ئەھمىيىتىنى، شىنجاڭ ئۆلكىسىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا تارىخىي ئەھمىيەتلىك كاتتايىغىن ۋە دېموكراتىك سىياسەتنىڭ ئاساسىنى سېلىپ، پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تېنچلىق خىزمىتىنى مۇستەھكەملەيدىغان يىغىن ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتىم. «خەلقنىڭ ئۆز ۋەكىللىرى بولغاندا، ھۆكۈمەتنى نازارەتقىلىدىغان ئورگان بولغاندا، سەنىيىخۇي يىغىننى بىر ئۇرۇش مەيدانىغا ئايلاندۇرۇپ، ئېغىز بىلەن قەلەمنى توپ ـ مىلتىق ئورنىدا ئىشلەتكىلى، ھەممە مەسىلىلەرنى دېموكراتىك يىغىن ئارقىلىق ھەل ئىلىۋالغىلى بولىدۇ. مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، مۇندىن كېيىن ئۆلكىمىزدە قايتا ئۇرۇش يۈز بەرمەيدۇ. مىلتىق ـ زەمبىرەك ئاۋازلىرى قايتا ئاڭلانمايدۇ».

بۇنىڭ ئارقىسىدىنلا مەن يەنە شىنجاڭ ئۆلكىسىگە دائىر بارلىق تەدبىرلەر گەرچە تېنچلىق دېتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىدىن ئىبارەت ئاساسقا ئىگە بولسىمۇ، لېكىن بۇ پىرىنسىپلىق بەلگىلىمىلەرنى يەنىمۇ كونكرېت تۈردە ئەمەلىي يولغا قويۇشقا توغرا كېلىدۇ. مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئىقتىساد، قاتناش، مائارىپ، مالىيە جەھەتلەر بويىچە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ قالاق قىياپىتىنى ئۆزگەرتىپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشكەبولىدۇدەپ كۆرسەتتىم «كۆپچىلىكنىڭ بارلىق ۋاقىتنى، زېھنى ـ كۈچىنى تېنچلىقنى مۇستەھكەملەش، قۇرۇلۇشنى كۈچەيتىش يولىدىكى تەتقىقات، لايىھىلەش، تەكلىپ سۈنۈش جەھەتلەرگە سەرپ قىلىش» نى ھەمدە شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش جەريانىدا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى نازارەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا باردەم بېرىش مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشنى ئۈمىد قىلدىم.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن ئۆز ئارزۇيۇمنى قايتا تەكىتلەپ: «مەن ئاللىبۇرۇنلا پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە خىزمەت قىلىش، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنە يول ئېچىپ بېرىش ئۈچۈن شىنجاڭغا كەلگەنلىكىمنى تەكرار ـ تەكرار بايان قىلىپ ئۆتكەنىدىم. مەن ئاچ

ماقچى بولغان قانداق يول بولىدۇ؟ بۇيول — تىنچلىق يولى، بىر-
لىك يولى، دىمىركراتىيە يولى، ئىتتىپاقلىق يولى، شۇنداقلا يەنە
گۈللىنىش يولى. شۇڭا ئىپتىشقا بولىدۇكى، ئۆتكەنكى بىرىيل
ئىچىدە بۇ خىزمەتلەرنىڭ دەستىلەپكى شەكلىنى بولسىمۇ ۋۇ-
جۇتقا چىقىرىۋالىدۇق. مۇنىدىن كېيىن پىلانلىق، باس-
قۇچلۇق ھالدا باشتىن-ئاخىر بوشاشماي ئىشلەيدىغان بول-
ساقلا. بۇنى چوقۇم تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، مەڭگۈ تىنچلىققا
كاپالەتلىك قىلغىلى، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، دىمىركر-
دىك سىياسەتنى ئەمەلگە قويۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈ-
چەيتىپ، سەنمىنجۇيچە يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش مەقسىدىنى ئەمەل-
گە ئاشۇرغىلى بولىدۇ. ھازىر پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئىرادىسى
گە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئۆلكىلىك سەنىمخۇي ھەيئىتى قۇرۇلدى.
مېنىڭ يول ئېچىش ئىشىمۇ دەسلەپكى قەدەمدە ئاخىرلاشقان
ھىسابتا بولدى. ئەمدى ئۆتكۈزۈپ بەرسەملا بولىدۇ» دىدىم.
ھەمدە ئىپادە بىلدۈرۈپ: «مۇنىدىن كېيىن مەن گومىنجىڭغۇ
ھۆكۈمىتى رەئىسىنىڭ ۋەكىلى بولۇش سۈپىتىم بىلەن شىنجاڭنىڭ
قېرىنداشلارنى ئاسراشتەك قىزغىنلىقىم بىلەن، ئۆلكىمىزنى تىنچ
گۈللەندۈرۈش ئىشىغا ياردەم كۆرسىتىمەن، شۇنداقلا بۇ ئىشلار-
نىڭ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىشىگە ئۈمىدۋارلىق بىلەن قارايـ
مەن» دىدىم.

مۇراسىم تۈگىگەندىن كېيىن، ئۆلكىلىك سەنىمخۇي ئەزالىرى
ھەرقايسى ۋىلايەتلەر بويىچە بىردىن ئادەم كۆرسىتىپ ئورتاق
پىرىزدىيوم تەشكىللەپ سەنىمخۇي يىغىنىغا رىياسەتچىلىك
قىلماقچى بولدى. يىغىن باشلىنىشى كېرەك ئىدى. بىراق ئۆلكـ
لىك سەنىمخۇي ئەزالىرىنىڭ سانى بىلەن سالاھىيىتىدە مەسىلە
كۆرۈلدى. مەسىلەن: ئىلى ۋىلايىتىدىن سايلىنىشقا تېگىشلىك
ئەزا 14 نەپەر ئىدى. ئەمەلىيەتتە ئۆزىنى مەلۇم قىلغىنى 18
نەپەر بولۇپ، تۆت نەپىرى ئارتۇق؛ تارباغاتاي ۋىلايىتىدىن

ئالته نەپەر كىشى سايلىنىشى كېرەك ئىدى، ئۆزىنى مەلۇم قىلغىنى سەككىز نەپەر بولۇپ، ئىككى نەپىرى ئارتۇق؛ يەنە تېخى بەش كىشىنىڭ ئىسىم فامىلىسى - ئەسلىدىكىسى بىلەن ماس كەلمەيدۇ. قەشقەر ۋىلايىتىدىن سايلىنىشقا تېگىشلىك ئادەم 20 نەپەر ئىدى. ئەمەلىيەتتە مەلۇم قىلغىنى 22 نەپەر، بۇنىڭ ئىچىدە يەتتە نەپەر كىشىنىڭ ئىسىم - فامىلىسى ئەسلىدىكىسىگە ماس كەلمەيدۇ. هالبۇكى ئىلى تەرەپتىن سايلاپ چىقىلغان سەيىنخۇي ئەزالىرىنىڭ كۆپ ساندىكىسى هازىر ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان ئەمەلدارلار ۋە هەربىي، ساقچى كاتتىباشلار بولۇپ، سايلام قانۇنىدىكى بەلگىلىمىگە ئۇيغۇن كەلمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن جەدەل - ماجرا باشلاندى. ئالاهىدە تەشكىلەش ئارقىلىق مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان رىياسەتچىلىكىدىكى يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپا تەكرار تەكرار مۇهاكىمە يۈرگۈزۈپ. ئىككى قېتىم بۇنى هەل قىلىشنىڭ چارىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئەسلىدە بۇنى هەل قىلىشقا بۇلاتتى. بىراق سەنىيخۇي يىغىنى يەنىلا ئېچىلمىدى. بۇنىڭدىكى ئاساسىي سەۋەب مۇنداق بولغاندى: ئالدى بىلەن سەنىيخۇي ئەزالىرى ئىككى تەرەپكە بۆلىنىپ كېتىپ، بىر - بىرىگە قارىمۇقارشى ئىككى لاگىرنى شەكىللەندۇرۇپ قويدى. ئۇلار بىر - بىرىگە يول قويمىدى. يەنە بىرى، بەزىلەر شۇ چاغدا شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ چېكىنىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلىش ۋە مەسئۇتىنىڭ رەئىس بولۇشىغا قارشى تۇرۇش توغرىسىدا تەكلىپ سۇنماقچى بولدى. شۇڭلاشقا پىرىزدىيومدىكى كۆپچىلىك ئەزالار، ئومۇمەن سەنىيخۇي ئەزالىرى ئوتتۇرىغا قويماقچى بولغان تەكلىپلەر: ① شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ دۆلەت بىلەن بولغان مۇناسىۋەتىنى ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ. ② دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ چېكىنىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلىپ، دۆلەتنىڭ ئىگىلىك هوقۇقىغا زىيان يەتكۈزۈشكە بولمايدۇ؛ ③ مەركەزنىڭ ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىنى

غا قارشى تۇرۇشقا بولمايدىغانلىقى توغرىسىدا پىكىر قىلدى.

بۇ ئۇچ نۇقتا، شۇ چاغدىكى ئۆلكىلىك سەنىيەخۇي ھەيئىتىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى داۋالغۇپ تۇرغان كەيپىياتقا قارىتا ئوتتۇرىغا قويۇلغانىدى. غۇلجا تەرەپ گۇرۇھىدىكى سەنىيەخۇي ئەزالىرى 1 ـ، 2 ـ ماددىنى پىرىنسىپ جەھەتتىن قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بىراق 3 ـ ماددىغا قەتئىي قارشى چىقتى. بۇ ئۇلارنىڭ ئۆلكىلىك سەنىيەخۇي ئەزالىرى يىغىندىن پايدىلىنىپ، مەسئۇتنىڭ رەئىس بولۇشىغا قارشى تۇرۇش يولىدىكى غەرىزىنىڭ تۆگىمىگەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بەردى. پىرىزىدىئومدا پىكىر بىرلىكى بولمىغانلىقتىن يىغىن بىر قېتىمۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېچىلمىدى. 6 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن تارتىپ 3 ـ كۈنىگىچە قەدەر كۆپ تىرىشچانلىق كۆرسىتىلگەن بولسىمۇ، قاتمال ۋەزىيەتنى زادى يۇمشاتقىلى بولمىدى. ۋەزىيەت ياخشى ئەمەس ئىدى. مەن 7 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى يىغىن پىرىزىدىيوم ئەزالىرى بىلەن يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپىنى چاقىرىپ بىرلەشمە سۆھبەت يىغىنى ئېچىپ، ئىككىلا تەرەپنىڭ ئۆز ئارا يول قويۇپ قاتمال ۋەزىيەتنى يۇمشىتىشنى مۇراجىئەت قىلدىم. ئۇدا ئۇچ قېتىم مەسلىھەتلەشتۇق. ئەمما بىر قېتىمۇ نەتىجە بەرمىدى. ئىسلام دىندىكىلەرنىڭ روزى ھېيىت بايرىمى يېقىنلاشىپ قالغاچقا، قەشقەردىن كەلگەن سەنىيەخۇي ئەزالىرىنىڭ تەكلىپى بويىچە، كۆپ سانلىقلارنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتكۈزۈپ، يىغىن پىرىزىدىيومى 7 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىدىن باشلاپ يىغىننى ۋاقتىلىق توختىتىدىغانلىقىنى، قاچان يىغىن چاقىرىشنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بەلگىلەيدىغانلىقىنى قارار قىلدى.

ئۆلكىلىك سەنىيەخۇي يىغىندا ئىككى تەرەپ توقۇنۇشقاندا، غۇلجا تەرەپنىڭ بەزى سەنىيەخۇي ئەزالىرى ماڭا ئىككى پارچە خەت تاپشۇردى. ئۇنىڭدا ئاساسەن مەسئۇتنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولغانلىقىغا قارشى بەزىبىر گەپلەر يېزىلغانىكەن. 6 ـ ئاينىڭ

25 - كۈنى مەن ئۇلارغا «ئىككى تەرەپنىڭ ئۆزئارا ھۇرمەت قىلىپ، بىر - بىرىگە يول قويۇشنى ئارزۇ قىلىمەن» دېگەن تېمىدا ئوچۇق جاۋاب قايتۇردۇم. بۇنىڭ تولۇق تېكىستى 1947 - يىل 7 - ئايىنىڭ 4 - كۈنىدىكى شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىندى.

مەن شۇنداق سەممىي تۇردە تەپسىلىي جاۋاپ بېرىپ چۈشەندۈرگەن بولساممۇ ئۇلارنى يەنىلا قايىل قىلالمىدىم. ئۆلكىلىك سەنىمخۇي يىغىنىنىڭ ۋۇجۇتقا چىقمىغانلىقى مەن ئۈچۈن بىر چوڭ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولدى. ئىلى تەرەپكىمۇ بۇ ئىش قاتتىق تېگىپ كەتتى. ئىلى تەرەپنىڭ كۆچىسى يىغىننى تىزگىنلىيەلمىگەنلىكتىن، ئۇلارنىڭ پىلانلىرىمۇ ئەمەلگە ئاشماي قالدى.

(3) تۇرپان، توخسۇن، پىچان رايونىدىكى قوزغىلاڭ

تۇرپان، توخسۇن، پىچان ئۇچ ناھىيىنىڭ ھاكىملىرى خەلق سايلىمى ئارقىلىق تىكلەنگەندىن كېيىنكى بىر نەچچە ئاي مابەينىدە مەلۇم بولۇشىچە «شەرقىي تۇركىستان ئىنقىلاب چىل ياشلار ئىتتىپاقى» بىلەن «شەرقىي تۇركىستان پارتىزانلىرى» تەشكىلاتى تاشيوللاردىكى ھەربىي ماشىنىلارنى توسۇپ، ئاشلىق بۇلاپ ترانسپورت ئىشلىرىغا توسالغۇ پەيدا قىلغان. خەلقتە تەھدىت سېلىپ ھۆكۈمەتكە ئاشلىق ساتقۇزمىغان. تەمىنات ئىشلىرىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا ئۇرۇنغان. داۋاملىق پىتنە - ئىغۋا تارقىتىپ جىدەل تېرىغان. ھۆكۈمەتكە بۆھتان چاپلىغان. شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىگە تۆھمەت قىلغان. ھەربىي قىسىملار قورال كۆچى بىلەن چەكلەشنى قايتا - قايتا تەلەپ قىلىسمۇ، مەن بۇنى ئىزچىل توسۇپ قورال كۆچى ئىشلىتىشكە يول قويمىدىم. ئالدى بىلەن تىنچلىق، سەۋر قىلىش، داۋالى سۆزلەش

تەك. تەسىرلەندۇرۇش ئۇسۇلىنى قوللاندىم.

مەسئۇت رەئىس بولغاندىن كېيىن، بۇ ئۇچ ناھىيىنىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ كەسكىنلەشكىلى تۇردى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئادەم ئەۋەتىپ تەشۋىق قىلسا بۇنى قوبۇل قىلمىش ئۇياقتا تۇرسۇن، يەنە نۇرغۇن تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. مەسىلەن: مەسئۇتنى رەئىسلىككە قويمايمىز ۋەھاكازالار. ئۇلار داۋاملىق جايلاردىكى ساقچى ئورۇنلىرىغا قورشاپ ھۇجۇم قىلدى. ساقچىلارنى ئۆلتۈردى. ئامبارلارنىڭ ئىشكىنى قومۇرۇۋېتىپ ئاشلىقنى پاك - پاكىز بۇلاپ قۇرىتىۋەتتى. ئۇلارنىڭ خوردىكى شۇنچە ئۆرلەپ كەتكەن بولسىمۇ، مەن يەنىلا شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ مەسىلىنى تېچىلىق يولى بىلەن ھەل قىلىشنى، چەكسىز دەرىجىدە سەۋرى - تاقەت قىلىشنى تەۋسىيە قىلدىم.

7 - ئاينىڭ 10 - كۈنىگە كەلگەندە ئۇلار توخسۇندىن كۆۋۈشتە تۇرۇشلۇق ئارمىيىگە ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قوزغىغان. 7 - ئاينىڭ 13 - كۈنى يەنە تۇرپان ناھىيىسىنىڭ سىڭگىم ئېغىزىدا تۇرۇشلۇق ئارمىيىگە تېخىمۇ زور كۆلەمدە ھۇجۇم قوزغىغان. ئۇلار شەرقىي تۇركىستاننىڭ ئۇچ بايرىقىنى كۆتۈرۈپ مىڭدىن ئارتۇق ئادەمنى توپلاپ ئۆزلىرىنى «شەرقىي تۇركىستان پارتىزانلىرى» دەپ ئاتاشقان. شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيە زور چىقىمغا ئۇچرىغان. ئىش مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، ئەھۋال چىداپ تۇرغۇسىز دەرىجىگە يېتىپ، قايتارما زەربە بەرمەي ئامال بولمىغان. بىر پەللە جەڭ ئارقىلىق توپىلاڭچىلار پات - پاراق بولۇپ كەتكەن. يەنە ئۇلارنىڭ بىر مۇنچە كاتتىۋاشلىرى ئەسىرگە ئېلىنغان ھەمدە بىر مۇنچە ھۇججەتلەر قولىغا چۈشكەن.

شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ مەلۇماتىغا قارىغاندا، توپىلاڭچىلار شۇنىڭ ئۈچۈن تۇرپان، پىچان، توخسۇن ئۇچ ناھىيىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشنى پىلانلىغانكى، بۇ ئۇچ ناھىيىنى جەنۇبىي شىنجاڭغا بارىدىغان قاتناشنىڭ توگۈنى، شىنجاڭنىڭ مەركىزىي

جايى دەپ قارىغان؛ قوزغىلاڭ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشسە، جەنۇبىي شىنجاڭغا تەسىر كۆرسىتىپ، شەرقىي شىنجاڭدىن بىرلا ۋاقىتتا قوزغىلىپ ئورۇمچىگە تەھدىت سالغىلى، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئوچ ۋىلايەت بىلەن بىرلىشىپ قىسىپ ھۇجۇم قىلىش ۋەزىيىتىنى يارىتىقىلى بولىدۇ. ئۇلار شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىللىق ھەرىكىتىنى چاقىرىق قىلىپ، قوراللىق تەشكىلات ئارقىلىق دۆلەت ئارمىيىسىنى قورال كۆچى بىلەن قوغلاپ چىقىرىپ ھاكىمىيەتنى تارتىۋالماقچى بولغان. بۇ ناھايىتى زور سۈيقەستنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. شۇ يەردە تۈرۈشلۇق ئارمىيىنىڭ بەرگەن مەلۇماتىغا ۋە قولغا چۈشكەن نۇرغۇن ئىسپاتلارغا ئاساسلانغاندا، غۇلجا تەرەپ بۇ قېتىمقى قوزغىلاڭنى ئاستىرتىن قوللىغان. بىزگە ئەسىرگە چۈشكەن تۈرپاننىڭ سىگگىم ئىغىزىدا تۈرۈشلۇق قىسىملارغا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلىشقا قاتناشقان كاتتىۋاشتىن ئۇقۇشىمىزچە، ئۇ ئىلى تەرەپتىن كەلگەنكەن. بىراق مەن بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشتا، بۇ ئىشنى ھەرگىزمۇ ئىلى تەرەپكە چاتماسلىق، ۋەقەنىڭ كېڭىيىپ، ئېغىر ماجىرالارنى تۇغدۇرۇپ پارچىلىنىپ كېتىشتەك ئاقىۋەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، بۇنى پەقەت تەساددىپى يۈز بەرگەن ۋەقە سۈپىتىدە بىر تەرەپ قىلىشتىن ئىبارەت تەدبىرنى بەلگىلىدىم. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن سۆزلەشكىنىمدە، بۇمەسىلە ئۈستىدە ئانچەمۇنچە توختىلىپ ئىنچىكىلەپ سۈرۈشتۈرمەيلا ئۆتۈپ كەتتىم. لېكىن شۇنداقتىمۇ ئۇلارنىڭ كەيپىياتىدىن خاتىرجەمسىزلىك بىلىنىپ تۇراتتى. بۇمۇ ئۇلارنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى بۇۋاستە سەۋەبلەرنىڭ بىرى.

ھەربىي دائىرىلەرنىڭ مەلۇم قىلىشچە تۈرپان، پىچان، توخسۇن قوزغىلىڭىدىن كېيىن، قەشقەر تەرەپتىمۇ يوشۇرۇن تەشكىللىنىپ مۇشۇ قوزغىلاڭغا ئاۋاز قوشۇش ھەرىكەتلىرى يۈز بەرگەن. قەشقەر جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇھىم جاي بولغاچقا، تولۇق

تەييارلىق كۆرۈپ قويۇش ئۈچۈن، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ بۇنىڭغا دىققەت قىلىپ ئالدىنى ئېلىشى توغرىسىدا ئالاھىدە بۇيرۇق چۈشۈرۈلدى. تەكشۈرۈپ ئېنىقلىنىشىچە، مۇھىم تەرەپتىن گۇمانلىق دەپ قارالغان ئۇنسۇرلاردىن ئۇن نەچچەيلەننى تۇتۇپ، رىژىم قىلىپ ئۇلارنىڭ ئەركىن ھەرىكەتلىنىشىگە يول قويۇلمىدى. لېكىن ھۆكۈمەتنىڭ كەڭچىلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارغا يەنىلا ئالاھىدە ئېتىبار بېرىلدى. قەتلى قىلىشتەك جازا ئۇسۇللىرى بىلەن سوراق قىلىش مەنئىي قىلىندى. بۇ جەھەتتە شۇ جايدا تۇرۇشلۇق قوشۇنلار ئەشۇنداق ئىشلىدى. سوراق بۇمۇ تەبىئىي ھالدا غۇلجا تەرەپنىڭ ئازىراق جېنىغا تەگدى.

بۇ قېتىمقى ۋەقە جەريانىدا مېنى ئەڭ ئازابلايدىغان ۋە پۇشايمان قىلدۇرىدىغان ئىش شۇ بولدىكى، مەلۇم بولۇشىچە تۇرپان قوزغىلىڭىدىن كېيىن، ئىشپىيونلار سىتېمىسى مۇشۇ جايلاردا ھەدەپ تۇتقۇن يۇرگۈزۈپ، نۇرغۇن كىشىلەرنى شەپقەتسىز تۇردە ئۆلتۈرىۋەتكەن. ئىشپىيونلارنىڭ ئەزەلدىنلا ئۆز سىتېمىسى بار بولۇپ، ئۇلار شۇ يەردىكى ھەربىي - ھۆكۈمەت باشلىقلىرىنىڭ كونترولىلىقىنى قوبۇل قىلمايتتى. مەن بۇنداق خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قاتتىق غەزەپلەندىم، قاتتىق ئەيىپلىدىم، سوراق بولىدىغان ئىش بولۇپ بولغاندا، مېنىڭ بۇ ئەيىپلىشىم نېمىگە كار قىلسۇن!

بىر قېتىملىق سۆھبەت

ئۆلكىلىك سەنىمخۇي يىغىنى ۋۇجۇدقا چىقىمىغان ۋە تۇرپان، پىچان، توخسۇن قوزغىلاڭ ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئۆلكە ئىچى ۋە مەملىكەت مىقياسىدا ھەدەپ غۇلغۇلا پەيدا بولدى. پىتنە - ئىغۋالار ئىنتايىن كۆپ تارقالدى. ھەتتا چەت ئەل مەتبۇئاتلىرىمۇ بۇنى كۆپتۈرۈپ داۋراڭ سالدى. بۇنىڭ ماڭا چېتىلىش

دىغان تەرەپلىرىمۇ بار بولۇپ، پاكىتقا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان نۇرغۇن خەۋەرلەر بار ئىدى. مەسىلەن: بەزىلەر شىنجاڭدا يۈز بەرگەن بىر قاتار ۋەقەلەر بولۇپمۇ ئۆلكىلىك سەنىمخۇي يىغىنىنىڭ ۋۇجۇتقا چىقمىغانلىقى ۋە تۇرپان، پىچان، توخسۇن ۋەقەسىنى يالغۇز ئىلى تەرەپلا كەلتۈرۈپ چىقارغان ئەمەس، بەلكى بۇ ئىش ئاستىرتىن سوۋېت بىلەن مۇناسىۋەتلىك دەپ قارىغان. يەنە بەزىلەر: مېنىڭ ئىزچىل تېنچلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزگەنلىكىمنى ئاجىزلىق قىلىدى، دەل ۋاقتىدا كەسكىن تەدبىر قوللانمىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن نۇرغۇن جىددەل - ماجىرالار كېلىپ چىقتى، دەپ ھېسابلىغان. ھەتتا بەزى كىشىلەر، ئەگەر داۋاملىق مۇشۇ ئۇسۇل بويىچە كېتىۋېرىدىغان بولسا، شىنجاڭنىمۇ قولدىن كەتكۈزۈپ قويىدۇ، دېگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەسىلىنى قورال كۈچى بىلەن ھەل قىلىشنى تەشەببۇس قىلغان. بۇ خىل ئۇي - پىكىرلەر شىنجاڭدىكى ھەربىي مەسئۇل كىشىلەر ئارىسىدا داۋاملىق ئىپادىلىنىپ تۇردى. چەت ئەللەردە يەنە، ئىلى تەرەپ زور كۆلەمدە ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىنىۋېتىپتۇ، دېگەن پىتنە - ئېغۋالار تارقالدى. مەن بۇ خىل ئەھۋالنى كۆرۈپ، بۇ ئىشقا نىسبەتەن داۋاملىق سۈكۈت قىلىپ تۇرۇشقا تاقەت قىلالمىدىم. شۇڭا بىر سۆھبەت ئېلان قىلىپ، ھەممە پىتنە - ئېغۋالارنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، مېنىڭ ئىزچىل پوزىتسىيەمنىڭ شىنجاڭنىڭ تېنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشتىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى شەرھىلەپ ئۆتتۈم. بۇ مېنىڭ قەتئىي تەۋرەنمەيدىغان سىياسىتىم ئىدى. بۇ سۆھبەت 1947 - يىلى 7 - ئاينىڭ 21 - كۈنى بىرلا ۋاقىتتا مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئېلان قىلىندى. ئولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭ ۋەزىيىتى ھەقىقەتەنمۇ ئېغىر، ھەتتا پارچىلىنىپ كېتىش تەرىپىگە قاراپ يۈزلەنمەكتە. مەيلى قانداقلا مەيداندا تۇرۇپ سۆزلىمەيلى، شىنجاڭ مەسىلىسىنى جەزمەن ئۇ-

رۇش يولى بىلەن ھەل قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق. ئىمـ كانىيەتنىڭ بىرىنچە ئەڭ زور دەرىجىدە سەۋرى ـ تاقەت ۋە تىرىشچانلىق كۆرسەتكەندىلا. شىنجاڭنىڭ نۆۋەتتىكى قاتـ مال ۋەزىيىتىنى يۇمشاتقىلى بولىدۇ. شىنجاڭدىكى زور كۆپـ چىلىك خەلق، مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يولغا قويغان تېنچـ لىق، بىرلىك، دىموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىدىن رازى بولدى، ئۇلار قەلبىدە ۋەتەننى ھىمايە قىلىدۇ. ئەگەر بەزى كىشىلەر باشقىچە غەرەز بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا ئۇرۇنسا، بۇخەلقنىڭ ئارزۇسىغا خىلاپ، ھەرگىز مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشەل مەيدۇ. بۇ نۇقتا شىنجاڭ ۋەزىيىتىدە بۇرۇلۇش ھاسىل قىلىشـ تىكى مۇھىم ئاچقۇچ. مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى زاتلارنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىگە دىققەت ـ ئېتىبارى بىلەن قارىغانلىقى بىر ياخشى ئەھۋال. مەن گومىنداڭ ھۆكۈمەت رەئىسىنىڭ ۋەكىلى بولۇش سۈپىتىم بىلەن، شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ھالـ تىگە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان زاتلارغا چىن قەلبىمدىن مىننەتـ دارلىق بىلدۈرىمەن. مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى گېـ زىتىلەرنىڭ مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە ئېلان قىلغان پىكىرلىرىـ دىن پاكىتقا ئۇيغۇن كېلىدىغانلىرى كۆپ. ۋاھالەنكى كۆپـ تۈرۈۋېتىلگەن ھەتتاكى پاكىتقا تامامەن ئۇيغۇن كەلمەيدىغان پىكىرلەرمۇ كۆرۈلۈۋاتىدۇ. مۇشۇنداق خەۋەرلەر ئاسانلا ئىورۇنسىز چۈشىنىشمەسلىكلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ، شىنـ جاڭ ۋەزىيىتىنى پايدىسىز تەرەپكە يۈزلەندۈرۈپ قويىدۇ. بۇنداق بولغاندا، بۇ گېزىت خەۋىرى بولماستىن، بەلكى شەخسى غەرەز بولۇپ قالىدۇ. شۇنىڭدەك بۇ خىل خەۋەرلەر مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى، شىنجاڭ ۋەزىيىتىگە ۋە شەخسەن ماڭا كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھەممىمىز ئارقا ـ ئارقىدىن سۈرۈشتە قىلىشى ۋە تەسەللى ئېيتىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىۋاتىدۇ. گەرچە مەن بۇ ھەقتە جاۋاب بېـ

رىشنى ئويلاشمىغان بولسامۇ، لېكىن بۇ ھەقتە يىغىنچاق بىر جاۋاب بېرىشنى لايىق كۆردۇم. بىرىنچى، دىپلوماتىيە مۇناسىۋىتىددىن ئېلىپ ئېيتقاندا، شىنجاڭ مەسىلىسىنى ئەزەلدىن دۇنياۋى مەسىلە ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى مەسىلە ئەرىنىڭ بىر ھالقىسى دەپ قارىماي مۇمكىن ئەمەس. يالغۇز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىلا ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلار شىنجاڭغا نىسبەتەن جۇڭگونىڭ ئەۋلادىرىغا ئارىلىشىش غەرىزىنىڭ يوقلۇقىنى ئاللىقاچان جاكالاپ ئۆتكەنىدى. ھالبۇكى جۇڭگونىڭ شىنجاڭ تەرەپتىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ خەۋپسىزلىكىگە تەھدىت سېلىش ئىمكانىيىتى يوق. پېقىر ئۆز ئەقىل - پاراسىتىمگە تايىنىپ شۇنى ھۆكۈم قىلالايمەنكى، ئىككى مەملىكەت شىنجاڭنىڭ تېنچلىقىنى ساقلاپ، ئۇزۇنارا مۇناسىۋەتنى يېقىنلاشتۇرماي زاددىلا مۇمكىن ئەمەس. پېقىرنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن شىنجاڭغا كېلىپ ھۆددەمگە ئالغان ۋەزىپەمۇ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ تېنچلىقىغا كاپالەت بېرىش ۋە جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتەك ئىككى چوڭ سىياسەتنى ئىجرا قىلىشتىن ئىبارەت بولدى. بۇ سىياسەت بىر يىلدىن بۇيان، مەلۇم ئۇنۇمگە ئېرىشكەندەك بولدى. تا ھازىرغا قەدەر مەندە بۇ سىياسەتنى قىلىچە ئۆزگەرتىۋېتىدىغان غەرەز يوق. بۇنى داۋاملىق ئىزچىل ئىجرا قىلىمەن. ئىككىنچى، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى مەسىلىلەردىن ئېلىپ ئېيتساق، پېقىر شىنجاڭدىكى سىياسىي مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا تامامەن دۆلەت ئاتىمىزنىڭ تەلىمى بىلەن مەركەزنىڭ ھەل قىلغۇچ تەدبىرلىرىگە ئەمەل قىلدىم. گەرچە ھەممە تەدبىرلەرنى زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشتى، دەپ ئېيتالمىسامۇ، لېكىن شىنجاڭ بىلەن ۋەتىنىمىز ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە نىسبەتەن بىرلىككە كېلىش، ئىتتىپاقلىشىشنىڭ داغدام يولى ئېچىلدى،

شىنجاڭدىكى سىياسىي مەسىلىلەر بىلەن مىللىي مەسىلىنىڭ ئەمدى قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلىشىنىڭ ئامىلى بولمايدىغانلىقى، ئەگەر بولمىغاندا بۇنى قالايمىغانچىلىق تۇغدۇرۇشنىڭ بانىسى قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى ھەر قانداق كىشى ئىنكار قىلمايدۇ. مۇبادا تەساددىپى باشقا ۋەقەلەرنىڭ داۋالاۋتىشىدىن تېنچلىق ۋەزىيىتى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى دېسەك، پېقىر شۇنىڭغا چوڭقۇر ئىشىنىدۇكى، ھۆكۈمىتىمىز شىنجاڭدىكى زور كۆپچىلىك خەلقنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا مۇنداق قالايمىقانچىلىقلارنى جەزمەن چەكلەپ، تېنچلىققا كاپالەت بېرەلەيدۇ، لېكىن مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈرگۈزگەن سىياسىتى، ھەر قانداق تەسىرلەرگە ئۇچرىغان تەقدىردىمۇ، قەتئىي ئۆزگەرمەيدۇ.

خەت - چەكلەر

مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان 1947 - يىلى 8 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئۇرۇمچىدىن ئايرىلغانىدى. ئۇ مېڭىشتىن ئىلگىرى، ئاددىيغىنە قىلىپ بىر نەچچە جۈملە سۆز يېزىپ بىر پارچە خەت قالدۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭدا، ئۆزىنىڭ قايتىپ كېتىپ روزى ھېيتنى غۇلجىدا ئۆتكۈزىدىغانلىقى ۋە ئۇزۇن ئۆتمەي قايتىپ كېلىدىغانلىقى يېزىلغان، كېيىن باشقا ھەيئەت ئەزالارمۇ جىم - جىملا ئارقا - ئارقىدىن كېتىپ قېلىشتى. 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، مەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن مۇئاۋىن نازىر رەھىمجانغا بىر پارچە ئۇزۇن خەت يازدىم. بۇنىڭ مەزمۇنى بىرقانچە قىسمىغا بۆلىنىدۇ:

(1) مېنىڭ يول قويۇشۇم ۋە سەۋرچانلىق قىلىشىم. بۇنىڭدا تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىنكى نۇرغۇن مۇھىم ۋەقەلەرنى تىزىپ كۆرسەتتىم. مەسىلەن: تېنچلىق بېتىمىدىكى ھەربىي ۋە سىياسىي ئىشلارغا دائىر مۇھىم ماددىلارنى غۇلجا تە-

رەپنىڭ ئىجرا قىلمايۋاتقانلىقى؛ چۆچەك پاجىئەسى؛ دۆربىلجىن پاجىئەلىرىنىڭ يۈز بېرىشى؛ خەنزۇلارغا مايىللارنىڭ ھۇجۇم - ھاقارەتكە ئۇچرىشى، ئۇرۇلۇشى، «خەنزۇلارنىڭ غالچىسى»، «مىلىلىي مۇناپىق» دەپ ھاقارەتلىنىشى؛ مەخپىي تەشكىلاتلارنىڭ «شەرقىي تۈركىستان» تەشۋىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىشى، تۈرپان، پىچان، ، توقسۇن قوزغىلىڭنىڭ ئۈيۈشتۈرۈلۈشى، ھۆكۈمەتكە قارشى، خەنزۇلارغا قارشى، مەركەزگە قارشى نامايىش ۋە تەشۋىقاتلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى، ..... مانا بۇلار ئارقىلىق غۇلجا تەرەپنىڭ ئىزچىل ھالدا ۋەزىيەتنى كونترول قىلىش ئۈچۈن ئۇرۇنۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ئۆزۈمنىڭ بولسا ھەر قاچان چەكسىز دەرىجىدە سەۋرى - تاقەت قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىمنى ئىسپاتلىددىم.

(2) بىزدە بولۇشقا تېگىشلىك ئورتاق تۈنۈش، بۇنىڭدا شىنجاڭ مەسىلىسىگە قارىتا غۇلجا تەرەپنە توغرا تونۇشنىڭ يېتەرسىزلىكىنى، بۇنىڭ ئاساسەن مۇنۇلاردا ئىپادىلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۇم: (A) غۇلجا تەرەپنىڭ مەيلى ئاغزىدا، مەيلى ھۇججەتلىرىدە ياكى كۆڭلىدە بولسۇن، پەقەت بىرلا شەرقىي تۈركىستان» بار، جۇڭخۇا مىنگو يوق؛ (B) غۇلجا تەرەپ پەقەت كىشىلەرنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇپ، سوۋېتكە مايىل بولۇشىغىلا يول قويىدۇ. كىشىلەرنىڭ ھەم خەنزۇلارغا، ھەم سوۋېتكە مايىل بولۇشىغا يول قويمايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار: (C) سوۋېتكە مايىل بولۇپ خەنزۇلارغا قارشى تۇرغانلارنى «ئىنقىلاۋىي يولداش»، خەنزۇلارغا مايىل بولۇپ سوۋېتكە قارشى تۇرغانلارنى «ئەكسىيەتچى» دەپ ھېسابلايدۇ. مەن مۇنداق دەپ كۆرسەتتىم: (D) جۇڭگو شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ۋەتىنى، ۋاھالەنكى سوۋېتلەرئىتتىپاقى بولسا شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ دوست خوشنىسى، شۇڭا چوقۇم سوۋېتكە مايىل بولغاندا خەنزۇلارغىمۇ مايىل بولۇشنى، خەنزۇلارغا مايىل بولغاندا سوۋېتكىمۇ

مایىل بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ئىناق كەيپىيات ئىچىدە راۋاج تېپىپ، تېنچ، دېموكراتىيەلەشكەن، ئەركىن، بەختىيار تۇرمۇشتىن مەڭگۈ بەھرىمان بولغىلى بولىدۇ.

(3) مەن بۇنىدىن كېيىنكى ئورتاق قوللىنىشقا تېگىشلىك ئۇسۇلىمىز ئۈستىدە مۇنۇلارنى ئوتتۇرىغا قويىدۇم. (A) ئۆتكەندە كەتكۈزۈپ قويغان تەرەپلەرگە نىسبەتەن ئۆزىمىزنى ئوخشاش تەكشۈرۈپ، تېنچلىق بېتىمنى تەلتۆكۈس ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز؛ (B) سىياسىي پروگراممىدا بەلگىلەنگەن پۈتۈن شىنجاڭنىڭ تېنچلىقىغا كاپالەت بېرىش، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك سىياسەتنى ئەمەلگە قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىشتىن ئىبارەت تۆت پىرىنسىپ ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشىمىز؛ (C) كۈرەشتىن ۋاز كېچىپ، گۈللەندۈرۈش ئىشلىرىغىلا ئەھمىيەت بېرىشىمىز (E) ۋەتەن بىرلىكىنى ساداقەتلىك بىلەن ھىمايە قىلىپ، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرۈشىمىز لازىم.

(4) مېنىڭ سوئالىم ۋە ئەڭ ئاخىرقى ئۈمىدىم: (A) ھەممىگىلارنىڭ قايتىپ كەتكىنىگىلار تېنچلىق بېتىمنى بىر تەرەپلىمە ھالدا يىرتىپ تاشلىغانلىق بولامدۇ — قانداق؟ (B) ئەگەر بىر تەرەپلىمە ھالدا يىرتىپ تاشلىغانلىقىگىلارنى جاكالىساگىلار، ئۇ چاغدا يەنە بىر نۆۋەت قورال كۈچى بىلەن قالايمىقانچىلىق يەيدا قىلىپ، تېنچلىققا بۇزغۇنچىلىق سالامسىلەر — قانداق؟ (C) مۇبادا مەقسىتىگىلار يۇقىرىدا ئېيتقاندەك بولمىسا، ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىپ، ئەقىلغا مۇۋاپىق كېلىدىغان ھەل قىلىش چارىسىنى تېپىپ چىقىش ئۈستىدە كېڭەش ئېلىپ بېرىشنى خالامسىلەر — قانداق؟

1947 - يىلى ئەخمەتجان بىلەن رەھىمجان ئىككىسى ماڭا بىر پارچە جاۋاب خەت يازدى. بۇ ئۇلارنىڭ مېنىڭ خېتىمگە بەرگەن جاۋابى ھەم رەددىيىسى ئىدى. ئۇلار ئەۋەتكەن خېتىمدىكى ھەر قايسى

نۇقتىلارنى تامامەن «قىلچەئاساسسى يوق»، «ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولمىغان» ئىپىپلاش دەپ كۆرسەتكەن. بەلكى يەنە بەزى بىر تەرەپلىمە كۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆزلىرىنى بىز تېنچلىق بېتىمىنى ئىجرا قىلىۋاتىمىز، خەنزۇلار بولسا تېنچلىق بېتىمىگە بۇزغۇنچىلىق سېلىۋاتىدۇ، دەپ بايان قىلغان. بۇنىڭ ئىچىدە، يەرلىك ھەربىي ــ ساقچىلار ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تەرەققىيپەرۋەر زاتلىرىغا زىيانكەشلىك قىلىۋاتىدۇ، دەپ تەكىتلىگەن.

ئەڭ ئاخىردا ئۇلار تۆت تۈرلۈك تەلەپ قويغان: (A) شىنجاڭ خەلقى ئىچىدىكى تەرەققىپەرۋەر زاتلارنى بېسىش ۋە خورلاشتەك ئىشلار دەرھال توختىتىلسۇن؛ (B) قامالىپ قويۇلغان مۇسۇلمان جامائەت تەشكىلاتلىرىنىڭ بارلىق خادىملىرى قويۇپ بېرىلسۇن ھەمدە بۇلارنى قاماققا ئالغان خادىملار قاتتىق جازا تارتىلسۇن؛ (C) مەسئۇد ئەپەندى ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلسۇن؛ (D) 1946 ـ يىلى 6 ـ ئاي مەزگىلىدە ئىمزالانغان بېتىمنىڭ بارلىق مادداىلىرىغا تولۇق ئەمەل قىلىنسۇن.

خەتنىڭ ئاخىرىدا: «بىزنىڭ مۇشۇ تەلەپلىرىمىز مۇبادا ئەمەلگە ئاشۇرۇلسا، مۇسۇلمانلارغا ۋەكىللىك قىلغۇچى كەمىنىلىرىڭ بارلىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرى دەرھال ئۆرۈمچىگە قايتىپ بېرىپ سىلىنىڭ رەھبەرلىكلىرىدە ئىشلەشنى خالايمىز» دېيىلگەن.

مەن ئۇلارنىڭ 10 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنىدىكى جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، قايتا ـ قايتا ئوھاكىمە قىلىپ 12 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى ئۇلارغا يەنە بىر پارچە خەت يازدىم.

مەن خېتىمدە ئالدى بىلەن مۇنداق دېدىم: سىلەرنىڭ ئەۋەتكەن خېتىڭلاردا ئىلى تەرەپنىڭ تېنچلىق يولىدا ھەمكارلى-

شش ئۇمىددىن ۋاز كەچمەيدىغانلىقى ئۈزھار قىلىنغان. بولۇپ مۇ تېنچلىق بېتىمگە، پروگراممىغا ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىگلار، شىنجاڭنى ۋەتىنىمىزنىڭ قوينىدىن ئايرىۋېتىش غەرىزىگلارنىڭ زادى يوقلۇقى تەنتەنىلىك بايان قىلىنغان. بۇنىڭدىن بىز ناھايىتى خاتىرجەملىك ھېس قىلماقتىمىز. ئىشىنىمەنكى شىنجاڭ مەسىلىسى، بىردەك ئورتاق ئاساسىي تونۇشقا ئىگە بولغاندىن كېيىنلا ھەل قىلىنىش يولىنى تاپالايدۇ. ھازىر يەنە بىرمۇنچە ئۇششاق - چۈششەك مەسىلىلەر مەۋجۇت بولۇپ ئۇرغان بۇلسىمۇ لېكىن ئۇلار بىزنىڭ تۈپ ئەقىدىمىزگە تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. تەبىئىيكى، مەسىلىلەرنىڭ ھەل قىلىنىشىغا توسقۇن بولالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن سەممىي پوزىتسىيەم بىلەن سىلەرگە يەنە بىر نۆۋەت خەتىيىزدۇاتىمەن.

بۇ خەت ئۈچ قىسىمغا بۆلىندى (1) ئۇلاردىن كەلگەن خەتتە كۆرسىتىلگەن ھەرخىل «پاكىت» لار ئۈستىدە تەھلىل يۈرگۈزدۇم. ھەمدە ئۇنىڭغا بىر بىرلەپ رەددىيە بەردىم. (2) ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان ئاتالمىش تۆت تۈرلۈك ئالدىنقى شەرتكە جاۋاب بەردىم.

(3) ئاخىرىدا مەن يەنە ئىككى ماددىلىق تەكلىپ قويدۇم. (A) ئۇلارنىڭ ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىشنى ياكى نەنجىڭگە بېرىشنى، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ تېنچلىق بېتىمگە ئاساسەن بىر نۆۋەت ئۆزىنى ئۈزۈل - كېسىل تەكشۈرۈشنى ۋە مەسىلىنى ھەل قىلىشنى، ھەمدە ئۆلكە باشلىقىنى خەلق سايلىمى ئارقىلىق تۇرغۇزۇش چارىسىنى مۇھاكىمە قىلىشنى ئۈمىد قىلدىم. (B) نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن تۆۋەندىكى ھەر قايسى نۇقتىلارنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى تەلەپ قىلدىم:

(a) ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددە بولۇۋېلىشىنى بىكار قىلىش تەدبىرىنى قوللىنىش؛ (b) ئەسكەر قۇبۇل قىلىشنى توختىتىش

ۋە قوشۇنلارنى قىسقارتىش؛ (c) «شەرقىي تۈركىستان» تەشۋىقاتىنى توختىتىش، دۆلەتكە قارشى تۇرىدىغان، خەنزۇلارغا قارشى تۇرىدىغان، گومىنداڭ ئارمىيىسىگە قارشى تۇرىدىغان سۆزلەرنى توختىتىش؛ (d) ماناس دەريا سىدىن ئۆتىدىغان قاتناشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، تەكشۈرۈشنى توختىتىش، ھۆكۈمەت ۋە سودىگەرلەرنىڭ تۈتۈپ قېلىنغان ماشىنىلىرىنى قويۇپ بېرىش؛ (f) ئۇچ ۋىلايەتتىكى خەنزۇ، خۇيزۇ، قازاق (خەنزۇلارغا مايىل) زاتلىرىغا قارىشىلغان زۇلۇم ۋە كەمسىتىشنى توختىتىش.

خېتىمنىڭ ئاخىرىدا تولۇپ - تاشقان ئۈمىدۋارلىق بىلەن ئۇلارنىڭ تولۇق جاۋاب بېرىشىنى، ئۇلار بىلەن شاد - خورام لىق ئىچىدە ئۇچرىشىشنى كۈتىدىغانلىقىمنى ئىزھار قىلدىم.

غۇلجا تەرەپ 1948 - يىل 2 - ئاينىڭ 17 - كۈنىگە كەلگەندە، مېنىڭ 2 - قېتىم ئەۋەتكەن خېتىمگە قارىتا يەنە بىر نۆۋەت جاۋاب بەردى. ئۇلار پەقەت ئومۇملاشتۇرۇپلا مۇنداق تۆت مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويغان.

بۇنىڭ بىرىنچىسى، ئۇلار بىزنى ھەقىقەتەن ئوسمان بىلەن قالىبەكنى قوللىدى دەپ ھېسابلىغان. سۇڭ شىيلەننى بولسا ئوسمان بىلەن قالىبەكنىڭ شۇنداق قىلىشىغا يېتەكچىلىك قىلغان ۋە، تەشكىللىگەن دەپ كۆرسەتكەن.

بۇنىڭ ئىككىنچىسى، جەنۇبىي شىنجاڭ، ئۇرۇمچى، قۇمۇل قاتارلىق جايلاردا ھەقىقەتەنمۇ ئۆزىنى مەدەنىيەتنى راۋاجلاندۇرۇشقا، دېموكراتىيىنى يولغا قويۇشقا بېغىشلىغان ناھايىتى نۇرغۇن زاتلار تۇرمىدە قامىلىپ ياتماقتا دەپ قارىغان.

بۇنىڭ ئۈچىنچىسى، قىسقا مۇددەتلىك ئىپادىسىدىن قارىغاندا، مەسئۇتنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولۇش لايىقتى يوق، دەپ قارىغان.

بۇنىڭ تۆتىنچىسى، ئۆزلىرىنىڭ تۇرپان، پىچان، توخسۇن قوزغىلىڭى بىلەن مۇناسىۋىتى بارلىغىنى قەتئىي ئىنكار قىلغان.

ئەڭ ئاخىرىدا مېنىڭ ئەۋەتكەن خېتىمدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەكلىپلەرنى يەنى ھەر ئىككىلا تەرەپنىڭ ئۇرۇمچىدە تېنچلىق بېتىمگە ئاساسەن ئۆتكەنكى ئىشلار ئۈستىدە ئۆزىنى تەكشۈرۈپ، مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنى ياقلايدىغانلىقىنى، بىراق بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن مۇنۇلارنى ئىشقا ئاشۇرۇش لازىملىقىنى بىلدۈرگەن: تەرەققىيپەرۋەر زاتلارنى چەتكە قاقىدىغان ھەربكەتلەرنى توختىتىش؛ مەسئۇتنى ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش؛ قاماپ قويۇلغان ئىلغار زاتلارنى قويۇپ بېرىش ھەمدە قولغا ئالغۇچىلارنى قاتتىق جازالاش. ئۇلار بۇنىڭغا يەنە مۇنداق بىر مادداننى قوشقان: يەنى ھەممىگە ئورتاق مەلۇم بولغان باندىت قاراقچى ئوسمان ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرىنى خەلقنىڭ ئومۇمىي سوتىغا تاپشۇرۇپ بېرىشنى ھەمدە بۇ ئىشنى مېنىڭ تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىشلىشىمنى ئۈمىد قىلغان. ئەگەردە خەلقنىڭ تەلىپى قاندۇرۇلمىسا، ئۇرۇمچىدە ھەر قانچە سۆھبەت ئۆتكۈزۈلگەن بىلەنمۇ، بەربىر ئۇلار قولغا كەلتۈرۈشنى ئارزۇ قىلغان نەتىجە ئەمەلگە ئاشمايدىكەن.

مەن ئۇلارنىڭ 1948 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنىدىكى جاۋاب خېتىنى كۆرگەندىن كېيىن، شۇ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئۇلارغا قىسقىلا قىلىپبىر پارچە جاۋاب خەت يازدىم. بۇنىڭدا ئۇلارنىڭ پاكىتلارنى تۈپتىن كۆزدە تۇتمىغانلىقى، مېنىڭ سەمىمىيەت كۆرسىتىۋاتقانلىقىمنى كۆزدە تۇتمىغانلىقى، ئەۋەتكەن خېتىمدە ئوتتۇرىغا قويغان بەش تۈرلۈك كونكىرىت چارە ئۈستىدە ئويلاشمىغانلىقى، پەقەت بىر تەرەپلىمە ھالدىلا ئۆزلىرىنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان تۆت تۈرلۈك ئالدىنقى شەرتىنى ئورۇنلاشنى تەلەپ قىلغانلىقى ۋە بۇنداق قىلىشنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى

كۆرستىپ بەردىم. مەن ئاخىرى چىقمايدىغان مۇنازىرە ئېلىپ بېرىشنى خالىمىدىم. ئۇلارغا مەن ئوتتۇرىغا قويغان بەش تۈرلۈك چارىنى ئىجرا قىلامسىلەر ـ قىلمامسىلەر؟ سىلەردە تېنچلىق بىتىمىگە ئاساسەن تانۇنغا مۇۋاپىق كېلىدىغان يولغا ئەمەل قىلىپ مەسىلىنى ھەل قىلىدىغان سەممىيەت بارمۇ يوق؟ دەپ سۇئال قويدۇم.

ئۇلار مېنىڭ 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئەۋەتكەن خېتىمگە 4 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنىلا 3 ـ قېتىملىق جاۋاب خېتىنى ئەۋەتتى. بۇ خەتتە مەن ئوتتۇرىغا قويغان بەش تۈرلۈك چارىغا نىسبەتەن مۇلاھىزە يۈرگۈزگەندىن باشقا، ھېچقانداق يېڭى مەزمۇن يوق ئىدى. ئەڭ ئاخىرىدا ئۇلار پەقەت مۇنۇلارنى ئېيتقان: گېنىرال جاڭ جۇجۇڭ مۇبادا سىز ئۆلكىمىزنىڭ ۋەزىيىتىنى ياخشىلاش ئارزۇسىدا بولسىڭىز، سىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ قانۇنى، توغرا دەپ قارالغان تەرەپلىرىگە ئەھمىيەت بېرىشىڭىزنى، ھەممىدە بۇ ھەقتە تولۇق جاۋاب قايتۇرۇشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز. سىزنىڭ ھەققانىيەت، دېموكراتىيە يولىدا قازانغان ئىناۋىتىڭىز، جەزمەن پات يېقىندا، بىزنىڭ بارلىق تالاش ـــ تارتىشتا تۇرۇۋاتقان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشىمىز ئۈچۈن ئۈمىد بېغىشلىغۇسى.»

يۇقىرىدىكى باردى ـ كەلدى خەتلەردىن قارىغاندا، بىزنىڭ ئىلى تەرەپكە قويغان تەلىۋىمىز ئاساسەن ئۇلاردىن ئۈچ ۋۇلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددىلىقىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، «شەرقىي تۈركىستان» تەشۋىقاتى بىلەن يەنە شوغۇللانماسلىقنى تەلەپ قىلىش بولدى؛ ئىلى تەرەپنىڭ بىزگە قويغان تەلىپى بولسا، ئاساسەن، مەسىۋىتنى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش، ھەربىي ـ ساقچى ئىدارىلىرىنىڭ قانۇنسىز ھەرىكەتلىرىنى توختىتىشتىن ئىبارەت ئىدى. تېنچلىق بېتىمى مەسىلىسىدە بولسا ھەر ئىككىلا تەرەپ ئۆز گېپىنى بورغىلىتىپ، مەن ئۇنى ئىجرا قىلىمىدىڭ دېسەم، ئۇ مېنى ئىجرا قىلىمىدىڭ دېيىشتىن ئىبارەت بولدى. لېكىن شۇنـ

داقتىمۇ ئىلى تەرەپنىڭ ئۇچ قېتىملىق جاۋاب خېتىدىن قارىغاندا، ئۇلاردىمۇ مەسىلىنى تېچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئارزۇسى بار ئىدىگەرچە ۋەزىيەتنى ئوساللىشىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن، ئۇروش قىلىش دەرىجىسىگە يەتمىگەن ئىدى. گومىنداڭ تەرەپتىن ئالساق، بەزىلەر گەرچە ھەربىي يول بىلەن ھەل قىلىشنى تەشەببۇس قىلغان بولسىمۇ، لېكىن مەن تېنچلىقنى ئاخىرغىچە ئىزچىللاشتۇروش شەرت دەپ، بۇنداق مىلىشقا قەتئىي قوشۇلمىدىم.

بۇ مەزگىلدە، ماڭا خوشاللىق بولۇپ تۇيۇلغىنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ ماڭا ناھايىتى كۆپ يار دەم كۆرسىتىپ، ئىككى تەرەپنىڭ كۆز قارىشىنى ياراشتۇروپ قويغانلىقى بولدى. باش كونسۇل ساۋىلىيوۋ 1948 - يىلى 10 - ئايلاردا موسكۋاغا خىزمەتتىدىن دوكلات قىلىپ ئورۇمچىگە قايتىپ كەلگەندە مەن لەنجۇدا ئىدىم. ساۋىلىيوۋ - تاۋسىيۇ، لىيۇ مېڭچۇن، چۇي ۋۇ، لىۋزىبروۋ قاتارلىق يولداشلارغا مۇنۇ بىر نەچچە نۇقتىنى بىلدۈرگەن، بۇنىڭ يولداش لىيۇ مېڭچۇن ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىدا مۇنداق دەپ دوكلات قىلدى:

① مۇشۇ قېتىم مەن سوۋېت ھۆكۈمىتىگە خىزمەتتىدىن دوكلات قىلغىلى بارغىنىمدا، گېنېرال جاڭ جۇڭنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىشتا يىراققا نەزەر سالغانلىقىنى، سىياسىتىنىڭ توغرا بولغانلىقىنى، نۆۋەتتە شىنجاڭدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان بىر قانچە مەسىلىلەرنىڭ گېنېرال جاڭ جۇڭنىڭ تىرىشچانلىقى ئاستىدا بىردەك ھەل بولىدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىدىغانلىقىنى، پەقەت ۋاقىتنىڭ ئىلگىرى - كېيىنلىكىگە نىسبەتەن ھۆكۈم چىقىرىشقا مۇمكىنچىلىك بولمايۋاتقانلىقىنى تەپسىلى بايان قىلىپ ئۆتتۇم. سوۋېت ھۆكۈمىتى مېنىڭ بۇ كۆز قارىشىمغا قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

② شىنجاڭ مەسىلىسى خۇددى گېنېرال جاڭ جۇڭ

ئىپتقاندەك ئاساسەن دىپلوماتىيە مەسىلىسى بىلەن مىللىي مەسىلىدىن ئىبارەت. دىپلوماتىيە جەھەتتە، جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتىنى يېقىنلاشتۇرۇش سىياسىتى ئاستىدا ئانچە زور مەسىلىلەر كۆرۈلمەيدۇ؛ بىراق مىللىي مەسىلە جەھەتكە بولۇپمۇ ئالاھىدە دىققەت قىلىش لازىم. مەن پانتۇركىستلارنىڭ جۇڭگودىن ئايرىلىپ كېتىش ھەرىكىتىگە قەتئىي ھېسداشلىق قىلىمايمەن. ھەر قانداق دۆلەتتىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۆزلىرىنىڭ ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ چىقىپ ھەرگىزمۇ پارلاق چىقىش يولىغا ئېرىشەلمەيدۇ. ئۆز ۋەتىنىدىن بۆلىنىپ چىقىشتەك بۇ ھەرىكەت ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۈچۈن پەقەت زىيان كەلتۈرىدۇ. لېكىن شۇنداقتىمۇ دۆلەت ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتا مۇۋاپىق سىياسەت قوللىنىش ئارقىلىق ئۇلارنى دۆلەتتىن ئايرىلالمايدىغان بىر گەۋدە قىلىش لازىم. بۇ جەھەتتە سوۋېتلەر ئىتىپاقىنىڭ مىللىي سىياسىتىدىن تولۇق پايدىلىنىشقا بولىدۇ.

③ ھازىر شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ھەر خىل مەسىلىلەرنى جىددىي ھەل قىلىشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ. بىز گېنېرال جاڭ جۇڭنىڭ مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئۈچۈن بەل باغلىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىمىز، بىراق ۋاقىتنى بەك كېچىكتۈرىۋەتسەك مۇۋاپىق بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. ئەگەر ئۇنداق قىلمىغاندا ئۇچىنچى بىرسى (بۇ زادى كىمنى دېمەكچى، بۇ ھەقتە كونكرېتنى چۈشەنچە بېرىلمىدى. — تېلېگراما بەرگۈچىنىڭ ئىزاھاتى) پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئىغۋاگەرچىلىك يۈرگۈزۈشى، بۇنىڭ بىلەن مەسىلىلەرنىڭ ھەل قىلىنىشى تېخىمۇ قىيىنلىشىپ كېتىشى مۇمكىن.

④ ئالدىنقى يىلى غۇلجا مەسىلىسى توغرىسىدىكى تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، سوۋېتكەر ئىتىپاقى

تەرەپنىڭ ياراشتۇرغۇچى بولۇش مۇناسىۋىتى ئاخىرلاشقان بولسىمۇ، سۈۋىتلەر ئىتىپاقى ئىككى تەرەپنىڭ بىۋاسىتە كېڭەش ئېلىپ بېرىپ، ئىككى تەرەپنىڭ ھازىر توقۇنۇشۇپ تۇرىۋاتقان ۋەزىيەتنى دەرھال ئۆزگەرتىشنى چوڭقۇر ئۈمىد قىلىدۇ. مۇبادا ھەر ئىككىلا تەرەپنىڭ پىكىر ئىختىلاپلىرى ئېسىلىپ قېلىۋېرىپ، يېقىنلىشىشنىڭ ئامالى بولمىغاندا، ھەر ئىككى تەرەپ سۈۋىتلەر ئىتىپاقىنى ئوتتۇرىغا چىقىپ ياراشتۇرۇپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلسا، مەن سۈۋىتلەر ئىتىپاقى ھۆكۈمىتىدىن يولىيورۇق سورايمەن. ئۆزۈمگە كېلىدىغان بولسام، سىزلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىمەن.

⑤ مەن ئۆز مەملىكىتىمگە قايتىشتىن بۇرۇن، باش كاتىپ لىۋىبكىچۇن مەن بىلەن سەممىي ھالدا كونكرىت سۆھبەتلەشكەندى، بۇنىڭ مەزمۇنىنى دەرھال غۇلجا تەرەپكە يەتكۈزۈپ قويدۇم. ئەپسۇسكى ھازىرغا قەدەر ھېچقانداق ئىنكاس كۆرۈلمەپتۇ. شۇڭا مەن بۇ قېتىم غۇلجىغا بېرىپ ئۆتكەن چېغىمدا (گەپلەردىن قارىغاندا! بۇ قېتىم ئۇ غۇلجىغا چۈشمىگەن ۋە غۇلجا تەرەپنىڭ خادىملىرى بىلەنمۇ ئۇچراشمىغان — تېلېگراما بەرگۈچىنىڭ ئىزاھاتى) غۇلجىدا تۇرۇشاۋق كونسۇلىمىزنىڭ، ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى لىۋزىرۇڭ غۇلجىدىن ئۆتكەندە، ئۇنىڭ ئەخمەتجان بىلەن ئۈچرىشىشنى ئىلگىرى سۈرىگىلار، دەپ تاپىلاپ قويدۇم. لىۋزىرۇڭ 2 ـ 1 كۈن ئىچىدە ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىدۇ. دېمەكچىمەنكى ئىلى تەرەپنىڭ مەقسىدىنىڭ قايسى تەرەپكە يۈزلىنىدىغانلىقى ھەققىدە توغرا ماتېريالارغا ئىگە بولغىلى بولىدۇ. مەن بۇ قېتىمقى ئۈچرىشىشنىڭ تولۇق نەتىجىگە ئېرىشىشنى خۇشاللىق ئىچىدە كۈرۈشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلىمەن. شۇ ۋاقىت كەلگەندە، مەن

بۇ ھەقتە يەنە تەپسىلى توختىلىمەن.

ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى لىۋزىرۇك، جۇڭگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش شىركىتىنىڭ دىرىكتورلار يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئالمۇتىغا بارغانىدى. ئۇ قايتىش سەپىرىدە غۇلجا ئايرۇدىرومىدا مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن سۆزلەشكەن. يولداش لىۋىڭ چۈنىدىن كەلگەن تېلېگراممىدىن قارىغاندا، ئەخمەتجان لىۋزىرۇڭغا تەپسىلى، كونكرىت پىكىرلەرنى ماڭا ئەۋەتكەن خېتىدە يازغانلىقىنى ئېيتقان. لېكىن يەنە مۇنداق ئۇچ نۇقتىنى بايان قىلغان: ① ئىلى تەرەپنىڭ مۇتلەق جۇڭگودىن بۆلۈنۈپ چىقىش غەرىزى يوق. شارائىت يار بەرگەندە ئۇچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددىلىكىنى بىكار قىلىشقا بولىدىكەن. ② ئىلى تەرەپ بارلىق مەسىلىلەرنى تىنچلىق يولى بىلەن ھەل قىلىشنى خالايدىكەن. ③ شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈستىدە كېڭەشكەندە دېمىنىڭ دىپلوماتىيە مۇناسىۋىتىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىشىم تەكىتلەنگەن.

يۇقىرىقى ئەھۋاللاردىن قارىغاندا، شىنجاڭدا ئۇرۇش بۇلۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. لېكىن قاتمالىق ھالەت داۋاملىشىپ كېتىۋېرەتتى. لېكىن مەن ئىلى تەرەپنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرۇش، ئۇلارنى ئۇرۇمچىگە قايتۇرۇپ كېلىپ ھەمكارلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئەڭ زور دەرىجىدە يول قويۇش ھەققىدە ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى ئىزدىنىشكە ئەستايىدىل كىرىشتىم.

يەتتىنچى باب لەنجۇدا قونۇش

ئىلى تەرەپنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ قاچان كېلىشى توغرىسىدا بىر نېمە دېگىلى بولمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەسئۇر رەئىس بولغاندىن كېيىن، تاشقىرىدا مەسئۇد دېگەن قورچاق، جاڭ جۆجۈڭ بولسا يەنىلا تەھ-

تىراۋان ئۇستىدىكى رەئىس دەيدىغان پىتنە - ئىغۋالار تارقىلىش-
قا باشلىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ ئۇرۇمچىدە يەنە قېلىشىم-
نىڭ زۆرۈرىيىتى قالمىدى، شۇ سەۋەبلىك مەن نەنجىن ھۆكۈمە-
تىگە بىرەر ۋاقىت دەم ئېلىش ئۈچۈن نەنجىنگە قايتىشىم دې-
گەن ئىلتماسنى قويدۇم.

مەن بۇ تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويغاندا ئۆزۈمنىڭ شىنجاڭ مە-
سىلىسىدىن قېچىش نىيىتىمنىڭ يوقلىقىنى، داۋاملىق قىزغىنلىق
بىلەن مەسئۇل بولىدىغانلىقىمنى ئەگەر ئىلى تەرەپ ئۇرۇمچىگە
قايتىپ كېلىپ داۋاملىق ھەمكارلىشىشنى خالايدىغان بولسا مەنمۇ
شىنجاڭغا قايتىدىغانلىقىمنى، ھازىر ئۇلارنىڭ قايتىپ كېلىشى توغ-
رىسىدا ھېچقانداق خەۋەر يوقلۇقىنى، شۇڭلاشقا مېنىڭ ئۇرۇم-
چىدىن نەنجىنگە قايتىپ كەتكىنىمنىڭ تۈزۈك ئىكەنلىكىنى، ھەم-
دە مەمۇرى ئىشلار پالاتاسى بىلەن شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشى
مەسىلىسى ئۇستىدە سۆزلىشىدىغانلىقىمنى ئەسكەرتىپ ئۆتتۈم. مەن
يەنە، مېنىڭ غەربىي، شىمال مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ مۇدىرلىكىگە
تەيىنلىنىشىم شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن شىنجاڭ-
مېنىڭ شىنجاڭغا بولغان رولۇم يوق بولغاندا، مەنمۇ شىنجاڭ-
دىن ئايرىلىمەن. بىراق شىنجاڭ مەسىلىسى ھازىر تېخى ئېڭ
ئاخىرقى باسقۇچقا بېرىپ يەتمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن خىزمىتىمدىن
ئىستىپا بېرىش توغرىلىق يېنىكلا بىر نېمە دېيەلمەيمەن. پەقەت-
لا ھازىر ۋەزىيەت بارغانسېرى جىددىيلىشىشكە قاراپ يۈزلىنىۋا-
تىدۇ، بۇنى بۇرۇنلا بايان قىلىپ ئۆتكەن ئىدىم، بۇ مېنىڭ بۇ
قېتىمقى سەپىرىمىدە ئۇستۇمگە ئالغان مەجبۇرىيىتىم، شۇنداقلا
شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن بەرگەن تېنچلىق سىياسىتى يۈرگۈزۈش
ۋەدەمنى ئاداقلىشىنى ئەمەلدە كۆرسىتىش بولىدۇ، دېدىم.

نەنجىن ھۆكۈمىتىنىڭ ماقۇللىقىنى ئېلىپ، مەن 1947 - يى-
لى 9 - ئايدا نەنجىنگە قايتىپ كەلدىم.

كېتىش نىيىتىمنىڭ پەيدا بولۇشى

مەن نەنجىنگە بارغاندىن كېيىن شىنجاڭ ۋەزىيىتى قاتمال-لىققا يېتىپ قالدى. ئىچكىرىدىكى گومىنداڭ - گۇڭچەندىكى ئىككى پارتىيىنىڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش چارىسىمۇ تېپىلماي قالدى. شۇنىڭ بىلەن مەن پەرىشانلىققا چۈشۈپ، غەم - غۇسسەم چېكىگە يەتتى. مۇشۇ سەۋەبلەردىن سايا ھەتكە چىقىپ كۆڭۈل ئارامى قىلماقچى بولدۇم. ئالدى بىلەن ۋۇشى، سۇجۇ، شاڭخەي، خاڭجۇغا بېرىپ، ئاندىن تەيۋەنگە باردىم. مەن جاڭ شۆلىياڭنىڭ تەيۋەندىكى شىنجۇدا نەزەربەنتتە ئىكەنلىكىنى بىلەتتىم شۇڭا زىيارەت قىلىش ئۈچۈن مەخسۇس ئالدىغا بېرىپ بىر كۈن پاراڭلاشتۇق. بۇ مېنىڭ ئۇ نەزەربەنت ئاستىغا ئېلىنغاندىن كېيىن ئۇنى ئۈچىنچى قېتىم زىيارەت قىلىشىم ئىدى.

نەنجىندىكى چاغدا مەملىكەت ئىچىدىكى تېنچلىق مەسىلىسى ھەققىدە مۇناسىۋەتلىك ئەربابلار بولۇپمۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن كۆپ قېتىم ئۇچرۇشۇپ سۆزلەشتىم.

بۇ قېتىم نەنجىنىدە بەش ئايدىن كۆپرەك تۇردۇم.

1948 - يىلنى باشلاندى، جياڭجىيىشى مېنى غەربىي - شىمالغا قايتىشقا ھەيدەكچىلىك قىلغىلى تۇردى. مەن نەنجىندىمۇ ھېچقانداق رولۇم بۇلمىدى، ئۇرۇمچىگە قايتسامۇ ھېچقانداق مەنىسى يوق دەپ ئويلاپ، ئالدى بىلەن لەنجۇغا بېرىپ ئازۇاقمت تۇرماقچى بولدۇم. بۇ چاغدا گومىنداڭ، گۇڭچەندىكى ئىككى پارتىيە مەسىلىسىنى، شىنجاڭ مەسىلىسىنى، گومىنداڭنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنىڭ زادى ئىمكانىيىتى يوق ئىدى. بۇنىڭدىن مەن قاتتىق بىزار بولۇپ، ئىختىيارسىز ھالدا نۇرغۇن ئاچچىق سۆزلەرنى قىلىۋەتتىم. ئۇمۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا ئۇلار: گومىنداڭ ئىنقىلاب قىلمىدى، سەنمىنجۇيىنى يولغا

قويمىدى، بىزنىڭ دۇشمىنىمىز باشقىلار ئەمەس، دەل ئۆزىمىز، گومىنداڭنىڭ ئۆزى بولىدۇ، دېگەنلەردىن ئىبارەت ئىدى.

مەن نەنجىندىن لەنجۇغا كەلگەندە، كوڭلۇمدە كېتىش توغرىلىق پىكىر پۈكۈلگەن ئىدى. بۇ چاغدا جىياڭ زۇئىتۇڭلاۋقىقا ئولتۇرماقچى ئىدى، گومىنجېڭغۇنىڭ رەئىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلماقچى بولدى. رەئىس مەمۇرى مەھكىمىسى تىنچلاندۇرۇش مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلمەكچان بولدى، بۇ ئىش ماڭا قاتتىق تەسىر قىلدى. مەن ئەزەلدىنلا قورال كۈچى ئۈسۈلى بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسى مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا قارشى ئىدىم، يىگىرمە يىلدىن بۇيانقى كومپارتىيىگە قارشى قوزغىتىلغان ئۇرۇشلاردا ئۆزۈمنى ئىلاجى بار دالدىغا ئالدىم، ئەمدى ھازىر مەن قانداق قىلىپ كومپارتىيە ئارمىيىسىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشنى نىشان قىلغان تىنچلاندۇرۇش مەھكىمىسىگە مۇدىر بولۇپ تۇرالايمەن؟ بۇ چاغدا مەن لەنجۇدا گەرچە كومپارتىيىگە قارشى ھەربىي ئىشلارنىڭ سىرتقىنى قىلساممۇ، ھەمدە مەمۇرى مەھكىمىدە مۇئاۋىن مۇدىر گوجىچياۋ مەسئۇل بولۇپ تۇرۇۋاتقان بولسامۇ، لېكىن چۈشۈرگەن بۇيرۇقلاردا يەنىلا مېنىڭ ئىسمىم يېزىلاتتى، مەسىلەن: گەنسۇنىڭ شەرقىدە ئېلىپ بېرىلغان كومپارتىيە ئارمىيىسىگە قارشى ئۇرۇش مانا شۇنداق بولغان، بۇ مېنىڭ يۈزۈكۈمدىكى بىر تۈگۈنچەك ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە نىڭشىيا بىلەن چىڭخەيدىكى ماقسىملىرىنىڭ مىلىتارىستلىق ئىستىلى، ئەسكىلىكلىرى ئۈچىغا يەتكەن بولۇپ، مەن ئۇنىڭغا ئامالسىز ئىدىم، تۇرۇۋاتقان ئەھۋالىممۇ زىددىيەتلىك ئىدى، بۇ مەندە قاتتىق ئازاب پەيدا قىلدى. مەن تەكرار ئويلىنىش ئارقىلىق، تۆۋەندىكىچە سەۋەبلەرگە ئاساسەن چوقۇم كېتىش نىيىتىگە كەلدىم.

بىرىنچى، مېنىڭ غەربىي - شىمالغا كېلىشىم شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش، ئەكسىچە جۇڭگو كومپارتىيە ئارمىيىسىگە قارشى ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن كەلگەن ئەمەس. ھازىر شىنجاڭ

مەسىلىسى تېخى تۈپتىن ھەل قىلىنغىنى يوق. لېكىن تاتمال ھالەت ئاستىدا نىسبەتەن تېنچ بولۇش ۋەزىيىتىدە تۇرۇۋاتىدۇ، (ئۇنىڭ تۈپتىن ھەل قىلىنىشى نەنجىن ھۆكۈمىتىنىڭ سىياسىتى بىلەن زىچ مۇناسىبەتلىك، مەسىلەن: نەنجىن ھۆكۈمىتى داۋامـلىق سۈۋىتكە، كومپارتىيىگە قارشى تۇرسا، ئىككى پارتىيە مەسىلىسى داۋاملىق جىددىيلەشسە، شىنجاڭ مەسىلىسىنىڭ تۈپتىن ھەل قىلىنىشى مۇمكىن بولمايدۇ.)؛ مەن قەپقالىمىمۇ پەقەتلا ھازىر قىلىۋاتقىنى ساقلاپ تۇرۇشتىن ئىبارەت بولىدۇ. كەتكەن تەقدىرىمۇ ھېچقانچە تەسىر قوزغىمايدۇ.

ئىككىنچى، مېنىڭ ئۇرۇمچىگە قايتىشىمىمۇ پايدىسىز، پەقەتلا لەنجۇدا تۇرسام بولىدۇ. بىراق لەنجۇدا تۇرسام مېنىڭ ۋەزىپەم شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتىن، كومپارتىيە ئارمىيىسىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشقا يۈتكىلىدۇ. ئاتاقتىكى ھەربىي كەت جەھەتتىكى زىددىيەتلەر تۈپەيلىدىن مەندە ھاسىل بولغان كۆڭۈل ئازابى كۈنسېرى چوڭقۇرلىشىپ، مەن ئۆزۈمدە ئېتىقات، كىشىلىك ئىززەت مەسىلىسى پەيدا بولىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىدىم.

ئۈچىنچىسى، مەمۇرى مەھكىمىنى، غەربىي ـ شىمال تېنچلاندۇرۇش مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىش توغرىسىدا بۇيرۇق تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن مېنىڭ، ئورنۇمىمۇ مەركەزنىڭ ۋەكىلىسىگىدىن يەرلىكتە تېنچلاندۇرۇشقا مەسئۇل باشلىق بولۇپ ئۆزگەردى، ۋەزىپەمۇ ئۆزگىشىپتى، ھەممىلا نەرسە ئۆزگەرگەن ئىدى. شىنجاڭغا نىسبەتەن رەھبەرلىك رولۇمنىڭ بولماسلىقى، مەسئۇلىيەت ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك تۈيغۇسى مېنىڭ كېتىشىمنى مەجبۇر قىلاتتى.

تۆتىنچى، مەن لەنجۇدا داۋاملىق تۇرغىنىمدىمۇ، تارىخنى مۇھىتنى، ۋە ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىشكە ئىمكانسىز مەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈمنىڭ ئىنقىلابىي تەشەببۇسلىرىمنى تاشلاپ قويۇشتىن باشقا

ئامالىم يوق، پەقەتلا فېئودال كۈچلەر بىلەن مۇرەسسە قىلىمەن خالاس. چۈنكى غەربىي-شىمال بولۇپمۇ گەنسۇنىڭ ئەھۋالىدىن ئالغاندا، ھەربىي جەھەتتىن كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇش ئۇ-چۇن، فېئودال ماجەمەتىنىڭ ھەربىي كۈچىدىن پايدىلىنىشقا توغ-را كېلىدۇ. بارلىق تەدبىرلەردە يول قويۇشقا توغرا كېلىدۇ. بۇنـ داق قىلغاندا فېئودال كۈچلەرنىڭ خورىكى ئاشىدۇ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتىگە خىلاپ كېلىدۇ. مېنىڭ ۋىجدان جەھەتتە پەيدا بولغان زىددىيەت ۋە ئازابىمنى تېخىمۇ چوڭقۇر-لىتىدۇ.

بەشىنچى، ئەنجىن ھۆكۈمىتى سوۋېتكە قارشى سىياسەت تۇ-تىدۇ، مەن بولسام شىنجاڭدا سوۋېت بىلەن يېقىنلىشىش سىياسـ تىنى يۈرگۈزۈۋاتىمەن، بۇ ناھايىتى چوڭ زىددىيەت. نۆۋەتتىكى ئەھۋالدا بۇ زىددىيەت پەقەتلا كەسكىنلىشىدۇكى ھەرگىز يوقـ مايدۇ، بۇمۇ مېنىڭ كېتىشكە ئىرادە باغلىشىمدىكى بىر ئامىل.

ئەستايىدىل ئويلانغاندىن كېيىن، 5 - ئاينىڭ 16 - كۈنى مەن ئەنجىن ھۆكۈمىتىگە تېلېگراممىا يوللاپ، مېنى ھازىرقى ۋە-زىپەمدىن ئېلىپ تاشلاشنى تەلەپ قىلدىم. مەن يەنە بۇ خىل ئەھۋال ئاستىدا نوقۇل ھالدىلا ئىستېپا بېرىشنى تەلەپ قىلىپ نامۇۋاپىق بولۇپلا قالماي، ئۇنىڭ ئۈستىگە باشقىچە ئۇقۇشماسلىق-لارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن دەپ ئويلاپ، مېنى ب ت دا تۇرۇشلۇق ۋەكىللەر ئۈمىكىنىڭ ئۆمەك باشلىقى قىلىپ يۆتكەشنى تەلەپ قىلدىم (ئۆمەك باشلىقى خېيىگچىن بۇ چاغدا مەملىكەتكە يۆتكەپ كېلىنىپ، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىغا تەـ يىنلەنگەن ئىدى). مەن يەنە، ئەگەردە ۋەكىللەر ئۈمىكىگە ئادەم سەپلىنىپ بولغان بولسا، مېنىڭ چەت ئەللىگە چىقىپ بىر يىل تەك-شۈرۈش ئېلىپ بېرىشىمغا رۇخسەت قىلىڭلار، دېدىم.

تېلېگراممىا ئەۋەتىلگەندىن كېيىن، 29 - چىسلا جىياڭنىڭ جاۋاب تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، ئۇنىڭدا: سەل بۇرۇن

تېلېگراماڭنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، ئامېرىكىغا بېرىپ خىزمەت قىلىش توغرىلىق، بۇندىن كېيىنكى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيىنىڭ ئاساسلىق شەخسلىرىنىڭ خىزمىتىنى ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرچە بىر نېمە دېمەيمەن، ئەھۋال سەل بوشىغاندىن كېيىن سىز نەنجىنگە كەلسىڭىز، مەسىلىمىز قىلىشقاندىن كېيىن ئاندىن بېكىتەرمىز » دېگەن. تېلېگرامدىكى سۆزدىن قارىغاندا يۆتكەش توغرىسىدا مەزمۇن چىقىپ تۇراتتى. لېكىن 6 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى توساتتىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى خېيىنگچىننىڭ رەسمىي تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، ئۇنىڭدا: « سىزگە ئايان بولسۇنكى، غەربىي ـ شىمالنىڭ ئىشى ناھايىتى مۇھىم، نۆۋەتتە پەقەت سىزلا ئولتۇرۇپ بېسىپ تۇرسىڭىز بولىدۇ. كۆپرەك مۇشەققەت تارتىدىغان بولىدىڭىز. ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى ماۋباڭچۇ بولىدىغان بولدى » دېيىلگەن. 6 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى مەن يەنە جياڭغا تېلېگراما ئەۋەتىپ، بۇرۇنقى ئىلتىماسىنى قايتا تەكىتلىگەندىن باشقا، ئۆزۈمنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىگە چۈقۇم ئۆمەك باشلىقى بولىمەن دېگەن نىيىتىمنىڭ يوقلۇقىنى، پەقەتلا چەت ئەلگە بىرلا چىقىپ كىرىشىم دەيدىغانلىقىمنى چۈشەندۈردۈم. يەنە، مېنىڭ ھازىرقى روھىي كەيپىياتىم ياخشى ئەمەس، قاتتىق غەش ـ غۇسسىدە قالدىم، ۋەزىپەمدە داۋاملىق تۇرۇۋەرگەن تەقدىردىمۇ ۋەزىپەتكە ھېچقانداق پايدىسى بولماسلىقى مۇمكىن، غەربىي ـ شىمالدىن قىسقا ۋاقىت ئايرىلىپ چەت ئەلگە چىقىپ بىر سەپەر قىلىپ كۆرسەم، يېڭى مۇھىتتا بىر ئاز ياخشى بولۇپ قىلىشىم مۇمكىن، شۇنداقلا مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ دۇنيا ۋەزىيىتىنى كۆزىتىپ كۆپرەك نەرسىدىن خەۋەردار بولىسام؛ ئورۇنباسارغا ھازىرچە قويىدىغان كىشى بولماسا، شۇ بويىچە تۇرۇپ تۇرسىمۇ بولۇۋېرىدۇ، مەن يەنىلا ئاتاقتىكى مەسئۇلىيەتنى ئۈستۈمگە ئالاي، مەخسۇس مۇئاۋىن مۇدىر تاۋسىيۇ مەسئۇل بولۇپ ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلسا بولىدۇ، دېدىم. بىراق جياڭ يەنە

تىلىگراممىا ئەۋەتىپ تەسەللاى بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئەنجەن ھۆكۈمىتى تىلىگراممىا ئەۋەتىپ غەربىي ـ شىمال تىنچلاندۇرۇش مەھكىمىسى توغرىسىدىكى بۇيرۇقنى قايتۇرۇۋالدى ۋە غەربىي ـ شىمال ھەربىي ـ مەمۇرىي باشلىق مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتتى. بۇ ماڭا قىلىنغان ئەڭ چوڭ يول قويۇش ئىدى. باشقا چايلارنىڭ ھەممىسىدە تىنچلاندۇرۇش مەھكىمىسى، پەقەتلا غەربىي ـ شىمالدىلا پەۋقۇلئاددە ھالدا ھەربىي ـ مەمۇرىي باشلىق مەھكىمىسى قۇرۇلدى. ئىش مۇشۇ يەرگە يېتىپ ئايرىلالماس ئەھۋالغا قالدىم، نېمە ئامال، دائىم غەش ـ غۇسسىگە تولغان ھالدا لەنجۇدىن 60 كىلومېتىر نېرىدىكى شىگلۇگشەن تېغىغا چىقىپ چوڭقۇر خىياللارغا پاتىدىغان بولۇپ قالدىم.

ھەر خىل سۆھبەت يىغىنلىرىنى ئېچىش

كۆپچىلىكنىڭ ۋەزىيەتكە، غەربىي ـ شىمالنىڭ ئىقتىسادىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇش مەسىلىسىگە بولغان ئېتىبارىنى قوزغاش ۋە كۆپچىلىكنىڭ چوڭقۇر مۇھاكىمە قىلىشى ئۈچۈن، مەن لەنجۇدا بىر نەچچە خىل سۆھبەت يىغىنى ئۇيۇشتۇرغان ئىدىم. مەسىلەن: سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت، مائارىپ، ئىجتىمائىي مەسىلە قاتارلىقلار، ھەربىر سۆھبەت يىغىندا ئىككى نەپەر يىغىن رىياسەتچىسى سايلىنىپ يىغىن باشقۇراتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە غەربىي ـ شىمال مەدەنىيەت جەمئىيىتى ئارقىلىق قىسمەن ئىلمىي دوكلات يىغىنلىرىنى ئۆتكۈزۈپ، مۇتەخەسىس ـ ئالىملارنى مەخسۇس تېمىدا نۇتۇق سۆزلەشكە تەكلىپ قىلدوق. ئايرىم سۆھبەت يىغىنلىرىنى مەن ئۆزۈم باشقۇردۇم، بەزى دوكلات يىغىنلىرىغا بېرىپ دوكلات ئاڭلىدىم. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە، پىلان تۈزۈپ چىقىپ مەملىكەت ئىچىدىكى مەدەنىيەت ئىلمىي ساھەسىنىڭ داڭدار ئەربابلىرىنى لەنجۇ، ئۇرۇمچىگە كېلىپ دوكلات

بىرىشكە تەكلىپ قىلماقچى بولدۇق، لېكىن بۇ ئىش ۋەزىيەت تۇپەيلىدىن ئەمەلگە ئاشمىدى.

سۆھبەت يىغىندا نۇقتىلىق ھالدا ۋەزىيەت مەسىلىسى مۇھاكىمە قىلىندى. ئۇ چاغدا مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەت كۈنسايىن جىددىيلىشىپ، ۋەزىيەت مەسىلىسى كۆپچىلىك كۆڭۈل بۆلىدىغان ئىشقا ئايلىنىپ قالغان ئىدى. مەن ئاڭلىق لېكىن بەكمۇ ئاشكارا بولمىغان ھالدا كۆپچىلىكنى غەربىي - شىمالنى ساقلاپ قېلىش مەسىلىسىنى مۇزاكىرە قىلىشقا باشلىدىم. بۇ مېنىڭ كېيىنكى ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشنى باشلىشىم ئىدى. چۈنكى مەن گومىنداڭنىڭ مەغلۇبىيىتىنىڭ چوقۇملۇقىغا قەتئى ئىشىنەتتىم. بىراق غەربىي - شىمال خەلقىنى نەزەردە تۇتقاندا، تېنچلىق يولى بىلەن تاپشۇرۇشنى ئېلىپ بېرىشتا غەربىي - شىمال خەلقىنىڭ ھايات ۋە مال مۈلكىنى ساقلاپ قالالىسام، يەرلىكنىڭ ھاياتى كۈچىنى زىيانغا ئۇچراتماسام ئاندىن مەن غەربىي - شىمال خەلقىگە يۈز كېلەلەيتتىم. ئەلۋەتتە، شۇ چاغدا مېنىڭ بۇنداق گەپلەرنى بىرىنىمۇ قالدۇرماي كەڭ - كۇشادە قىلىشىم مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

مەدەنىيەت ئىشلىرى ھەققىدىكى سۆھبەتمۇ مېنى قىزىقتۇردى. مەن ئەزەلدىنلا ئەدەبىيات - سەنئەت پائالىيەتلىرىگە ھەۋەس قىلاتتىم، مەسىلەن دىراما، مۇزىكا، دىكلاماتسىيە قاتارلىقلار، چۈنكى ئۇلار خەلق تۇرمۇشىدا تەڭكەش قىلىش رولىنى ئويناتتى، خەلقنىڭ سىياسىي كەيپىياتىنىمۇ ئىلھاملاندۇرۇش رولىنى ئوينايتتى. ئەلۋەتتە شۇ چاغدا مەنمۇ پەرىشانلىق كەيپىياتىنى سۈسلاشتۇرۇشنى ئىزدىنەتتىم. دىراما بايرىمى بولۇۋاتقان بىر كۈنى مەن لەنجۇ ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىكى بەچچە يۈز كىشىنى ئالاھىدە تەكلىپ قىلىپ غەربىي - شىمال مېھمانخانىسىدا تەبرىكلەش يىغىنى ئۆتكۈزدۇم، سوغات تەقدىم قىلدىم. ھەمدە سۆز قىلىپ ئۇلارنىڭ سەنئەت پائالىيەتلىرىگە ۋە ئىجادىيەت

يىتىگە ئېھتىرام بىلدۇردۇم. گومىنداڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا، بولۇپمۇ چەت - يىراق رايوندىكى غەربىي - شىمالدا بىر يۇقىرى دەرىجىلىك مەسئۇلنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىنى مۇنداق چوڭ كۆرۈشى، سالام بېرىشى، بۇ ئۇلار ئۈچۈن تېخىي تۇنجى قېتىم ئىدى. كۆپچىلىك قاتتىق ھايىجانغا چۆكتى. كېيىن مەن شىئەندىكى چاڭ شىياڭ دىراممىا ئۆمىكىنى لەنجۇدا ئويۇن قويۇشقا تەكلىپ قىلدىم، بۇ لەنجۇ شەھەر ئاھالىسىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولدى. مەملىكىتىمىزدىكى مەشھۇر يۇقىرى ئاۋازلىق ئايال ناخشىچى پىروفىسسور گۈەن يۇ شۈەن ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ لەنجۇ ۋە ئۇرۇمچىدە كۆپ قېتىم يالغۇز كىشىلىك ناخشا كېچىلىكى ئۇيۇشتۇردى. ئۇ يەنە ۋۇ چۈەن شەن جىلغىسىدا چوڭ كۆلەملىك يالغۇز كىشىلىك ناخشا كېچىلىكى ئۆتكۈزگەندە قاتناشقۇچىلار 20 — 30 مىڭدىن ئارتىپ، قالتىس قىزىپ كەتتى. بۇنى ئىچكىرىدىكى، مەسىلەن: شاڭخەي، نەنجىن گېزىتلىرىمۇ قالتىس ماختاپ كەتتى، بەزىلەر: «گۈەن خانىمنىڭ ناخشىسى غەربىي - شىمال خەلقىنى مەس قىلدى!» دېگەن سەرلەۋھىلەرنىمۇ ئىشلەتكەنىدى. بۇنداق كۆلەمدىكى مۇزىكا پائالىيىتىنىڭ ئۆتكۈزىلىشى مەملىكەت ئىچىدە ئاز ئۇچرايتتى، شۇنداقلا ئەزەلدىن مەشھۇر بولۇپ كەلگەن ناخشىچىمۇ ئوچۇقچىلىقتا ئويۇن كۆرسىتىشكە ھەرگىز ئۇنىماسىدى.

ئۇندىن باشقا، مەن يەنە شاڭخەيدىكى ياش مۇزىكانتلار ئۆمىكىنىمۇ لەنجۇغا ئاساسەن ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئويۇن كۆرسىتىشكە تەكلىپ قىلدىم مەسىلەن: رىئالچى ۋۇ لېيى، ئەرلەرچە ئىسكىرىپكىچى ماسىخۇك يۇقىرىئاۋازلىق ناخشىچى خۇاڭيۇەن يىن‌قاتارلىقلار ھەرقېتىم ئويۇن كۆرسەتكەندە قىزغىن‌قارشى ئېلىندى. بۇنداق‌يۇقىرى سەۋىيىلىك مۇزىكا ئۆمەكلىرىنىڭ چېگرا رايونىغا كېلىپ ئويۇن قويۇشى ناھايىتى تەسكە توختايدۇ. سوۋېتلىك درىستلارمۇ ماختىشىپ كەتتى ۋە ئۇلارنى ئىككى قېتىم باش كونسۇلخانىغا تەكلىپ

قىلىپ ئويۇن قويغۇزدى ۋە ناھايىتى يۇقىرى باھا بەردى.

مەن شىنجاڭ بىلەن ئىچكىرىنىڭ مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش خىزمىتىگىمۇ دىققەت قىلدىم ۋە تىيانشان ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمەكىنى نەنجىن، شاڭخەي، خاڭجۇ، تىيەنجىن، بېيجىڭ، تەيۋەن قاتارلىق جايلارغا بېرىپ ئويۇن قويۇشقا ئۇيۇشتۇردۇم. ئۆمەك ئەزالىرى ئىچىدە داڭلىق ئۇسۇلچى قەمبەرخان، مۇنەۋۋەر قاتارلىقلار بار ئىدى. ئىچكىرىدىكى خەلقلەر شىنجاڭنىڭ ئۇسۇلىنى بۇرۇندىنلا ئاز كۆرگەچكە، بولۇپمۇ بۇنداق نۇرغۇن ئادەملىك ۋە نومىرلىرى خىل ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنى كۆرۈپ، قاتتىق ھوزۇرلاندى، باشقا جايلارمۇ زىلزىلىگە كەلدى.

يادىمدا قېلىشچە، مەن ئۆزۈمنىڭ خېلى كەملەردىن بېرى مۇناسىۋەتتە بولۇپ كېلىۋاتقان بۇرادىرىم تىيەن خەن ئەپەندىنى لەنجۇغا كېلىپ غەربىي ـ شىمالنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىشقا تەكلىپ قىلدىم، ئۇ ماقۇل بولدى. مەنمۇ كۆپ خوش بولدۇم ۋە ئۇنىڭغا تۇرارجاي ھازىرلاپ ئوبدانراق كۈتىۋېلىشقا تەرەددۇتلەندىم. بىراق ئۇ شاڭخەيدىن ئۈچۈش ۋاقتىنى قايتا ـ قايتا ئۆزگەرتىپ، ئاخىرى كەلمىدى. مەنمۇ ئىمە سەۋەب ئىكەنلىكىنى سوريىمىدىم، بەلكىم ۋەزىيەت تۇپەيلىدىن بولسا كېرەك.

خېشى كارىدورىنى كۆزدىن كەچۈرۈش

شىڭاۋۇڭ شەن تېخىدا تەنھا تۇرۇۋېرىپمۇ زېرىكتىم ۋە خېشى كارىدورىدىكى ناھىيىلەرگە بېرىپ كۆرۈپ كېلىشنى خىيال قىلدىم. لەنجۇدىن دېخۋاغا قانچە قېتىملار بېرىپ كېلىپ يۈرگەن بولسامۇ لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھاۋادا بولغاچقا ئەمەلىي ئەھۋالنى كۆرۈش مۇمكىن ئەمەسىدى. خېشىدا بۇرۇندىنلا ئالتۇن جاڭيې، كۆمۈش ۋۇ ۋېي دېگەن سۆز بار، دۇڭخۇاڭ، يۈمىندىك

مەشھۇر جايلارمۇ بار، بۇ جايلارنى مەن خېلى بۇرۇنلا ساياھەت قىلىش نىيىتىدە ئىدىم.

بۇ قېتىم يۇڭدېك، شەن دەن، ۋۇۋېي، جاڭ يې، جيۇ-چۈەن، يۈەبىن، ئەنشى، دۇڭخۇاڭ قاتارلىق ئۇننەچچە ناھىيىگە بېرىپ، يول ئۈستىدە نۇرغۇن ئىشلارنى كۆردۈم، تەسىراتىممۇ ناھا-يىتى مۇرەككەپ بولدى.

بىر قەدەر ياخشى تەسىرات قالدۇرغىنى مائارىپ بولدى. مەن بارغانلا ناھىيىدە مائارىپقا دىققەت قىلدىم، ئوتتۇرا مەك-تەپلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆردۈم، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭمۇ نۇر-غۇنلىرىنى كۆردۈم. بۇلارنىڭ ئىچىدە دېڭشىن بىلەن گۇلاڭ ئىك-كى ناھىيىدە ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈۋاتقاندىن تاشقىرى، باشقا ھەممە ناھىيىلەردە بىردىن ئوتتۇرا مەكتەپ بار بولۇپ، دائىرىسى كىچىك ئەمەس ئىكەن. ئوقۇتقۇچى - خىزمەت-چىلەرنىڭ ئوقۇتۇش ۋە خىزمەت قىلىش روھىمۇ يامان ئەمەس ئىكەن. بولۇپمۇ ئوقۇغۇچىلار ساغلام، چىرايلىق، تېتىك ۋە ئو-ماق چوڭ بولۇۋېتىپتۇ. مەن ئۆزۈمنىڭ ھەمراىلىرىمغا: «بۇنداق چىرايلىق ئەۋلادلىرىمىز تۇرسا بىزنىڭ قايغۇرىدىغان نىمىمىز ئاسا-سىمىز بار» دېگەنىدىم.

لېكىن ماڭا يامان تەسىر بەرگەن جايلارمۇ ناھايىتى كۆپ ئىدى. مەسىلەن، پارتىيە ئىشلىرى جەھەتتە مەن بارغان ھەر بىر ناھىيىنىڭ داڭبۇلىرىنىڭ خىزمىتى پۈتۈنلەي توختاپ قالغان ھا-لەتتە ئىدى. ھەر ئايلىق خىزمەت خىراجىتى بىر يۈەنگىمۇ بارمايتتى، بۇ ھالدا بىرەر پارچە گېزىتكە يېزىلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. داڭبۇنىڭ خىزمەتچىلىرى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتە ياكى ناھىيىلىك ئوتتۇرا مەكتەپتە قوشۇمچە خىزمەت قىلىش بە-لەن تۇرمۇشنى قامدايتتى. بۇنداق پارتىيە تەشكىلاتى نىمە رول ئوينىسۇن؟ قانداق پارتىيىگە ئايلىنىپ قالغان؟

مېنى ھەممىدىن تەشۋىشكە سالغىنى خەلق تۇرمۇشىنىڭ يا-

مانلىقى ئىدى. نۇرغۇنلىغان يۇقرالار ھايۋان كەبى تۇرمۇش كەچۈرەتتى، شەندەن، ئەنشى، مىنلې قاتارلىق ناھىيىلەر تېخىمۇ ناچار ئىدى. ھەتتا بەزى بىر ئائىلىلەرنىڭ يېپىنىدىغان بىرەر يوتقىنىمۇ يوق بولۇپ، يەيدىغىنى ياكى ۋە قارا ئاشلىق ئىدى. بەزىدە سېرىق تۇپا ئارىلاشتۇرۇپمۇ يەيدىكەن. ياتار جايى ناچار بولغىنى ئۈچۈن، تازىلىق ئەھۋالىمۇ ئوخشاشلا ناچار ئىدى. مەن لەنجۇ داشۇ ۋە غەربىي-شىمال سىغەن شۇيۇەننىڭ ئىككى پروفېسورى يەنى لىخۇافاڭ، گۇباۋ ئەپەندىلەرنى شەندەندە ئىجتىمائىي تەكشۈرۈش قىلىشقا تەكلىپ قىلغان ئىدىم. ئۇلار ماڭا دېھقانلارنىڭ مۇشەقەتلىك ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەردى - بۇنىڭ كىشى ھاياتى ئىكەنلىكىگە، ھازىرقى زامان دۆلىتىدىكى خەلقنىڭ تۇرمۇشى ئىكەنلىكىگە كىمنىڭمۇ ئىشەنگۈسى كەلسۇن؟

نېمە ئۈچۈن شۇنداق؟ سەۋەبى سۈنئىي ئاپەت ۋە تەبىئىي ئاپەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس، ھالبۇكى سۈنئى ئاپەت تەبىئى ئاپەتتىن تېخىمۇ ئېغىر. مەسىلەن: ئالىاق، ئېغىر ئالۋاڭ-ياساقتىن باشقا يەنە جازانىخورلۇقىمۇ ناھايىتى كۈچلۈك ئىدى. باھارىدا بەش كۈرە ئاشلىق تارقىتىپ، كۈزدە بىر دادەن (ھەتتاكى بىر يېرىم دادەن) ئاشلىققا سۈندۈرۈپ يىغىۋېلىش، باھاردا باھا قويۇپ، كۈزدە پۇلغا سۈندۈرۈپ پۇل قايتۇرۇش، باھاردا باھا قويۇپ، كۈزدە ئەمگەك ھېسابىغا سۈندۈرۈپ ھەق بېرىشتەك ئۇسۇللار بىلەن زور ئۆسۈم شىلىۋالاتتى، مۇشۇ تەرىقىدە ئۇ يانىدىن-بۇيانغا ئۆتۈپ، دېھقانلارنىڭ ئاشلىقى ئەمدىلا قولغا چىقىشى بىلەن پۈتۈنلەي دېگىدەك تۆلىنىپ كېتەتتى. تەكشۈرۈشكە قاتناشقاندا، بىر يېزىدا بىر يۈز ئوتتۇز نەچچە ئوپۇس بولۇپ، جازانىخورلار ئاران 5 — 6 پىرسەنتنى ئىگىلەيدىكەن، 90 نەچچە پىرسەنت كېلىدىغان كىشىلەر ئىزىلىشكە ئۈچىراپ ھايۋان تەرىقىدە ئېچىنارلىق تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن، بۇ كىشىلەر بىلەن كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئېزىش، ھاللىقلارنىڭ نامراتلارنى ئېزىشى بولۇ-

دۇ. خەلقنىڭ بىشىغا كەلگەن زۇلۇمنى سىر ئىغىز سۆز بىلەن چۈشەندۈرۈش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شەندەن ناھىيىسىنىڭ تەزكىرىسىدە يېزىلىشىچە، چىيەنلۇڭ دەۋرىدە شەندەندە 240 مىڭ نوپۇس ئاھالە بار بولۇپ، توڭجىڭ مەۋرىگە كەلگەندە 90 مىڭغا چۈشۈپ قالغان، ھازىر ئارانلا 30 مىڭ نوپۇس بار ئىكەن. چىيەنلۇڭ دەۋرىدىن ھازىرغا تېخى 300 يىل بولغىنى يوق. توڭجىڭ دەۋرىدىن ھىسابلىغاندىمۇ 80 ــ 70 يىلغا بارمايدۇ. ئاھالە نوپۇسىنىڭ مۇشۇ تەرىقىدە تېز ئازلاپ كېتىشىدىن، سۈنئىي ئاپەت بىلەن تەبىئى ئاپەتنىڭ خەلققە ئەپكەلگەن ئاپىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ ئېلىش مۇمكىن.

بۇ قېتىمقى كۆزدىن كەچۈرۈشتە يەنە يۈمىن نېفتلىكىگە باردۇق، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ جاپالىق ئەمگەك ئەھۋالىنى كۆردۇق. ئۇلار شۇنچە جاپالىق ئىشلىسىمۇ، مۇئاملىسى يەنىلا تۆۋەن ئىدى. ياخشى يېرى پاراۋانلىق ئىشلىرى ئوبدان يولغا قويۇلۇپتۇ. ئۇلار ئۈيۈشتۈرغان پاراۋانلىق ھەيئىتى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر كۆرسەتكەن ۋەكىللەر تەرىپىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، يىغىن بولغاندا ھەممەيلەننىڭ پىكىر بايان قىلىش ھوقۇقى، پاراۋانلىقتىن بەھرىمان بولۇش ھوقۇقى بار ئىكەن. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ياتىقى گەرچە بىر قەدەر ناچارراق بولسىمۇ، لېكىن خىزمەتچىلەر بىلەن ئىشچىلارنىڭ ياتاق بىناسىنىڭ ئارىلىقى ئانچە يىراق ئەمەس ئىكەن، بونىڭدىن مۇئاملىدىكى باراۋەرلىكنى كۆرۈپ ئالغىلى بولىدۇ، ئۇلار يەنە تۇرمۇشتىمۇ ئاپاق ـ چاپاق بولۇپ يۈرىدىكەن. ئۇلار ئۆزلىرى تەسىس قىلغان ئوتتۇرا مەكتەپ خېلىلا مۇكەممەل بولۇپ، ئۇنىڭدا ئوقۇيدىغانلار ئىچىدە ئىشچىلارنىڭ پەرزەنتىي 70% ــ 80% نى ئىگىلەيدىكەن. بۇ مېنى ناھايىتى ھايجانلاندۇردى. بۇرۇن نامرات خەقنىڭ پەرزەنتى ئۈچۈن ئوقۇش پۈرسىتى بولمايتتى، بىراق بۇ مەكتەپتە بولسا ئىشچى پەرزەنتلىرى خېلى نىسبەتنى ئىگىلەيدىكەن، بۇ

باشقا جايلاردا ئاھايىتى كەم ئۇچرايدۇ.

نېفىت كاندا ئىككى كۈن ئېكسكۇرسىيىدە بولۇپ، قۇدۇق قېشىدا، نېفىت ئايرىش زاۋۇتىدا ئىشچىلار بىلەن بىللە رەسىمگە چۈشتۈم. ئىشچىلارنى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلىسىنى زىيارەت قىلدىم. ئەڭ ئاخىرىدا مەن تەكلىپكە بىنائەن كۈلۈبتا ئىشچىخىزمەتچىلەرگە سۆز قىلدىم. مەن نۇقتىلىق ھالدا سىياسىي ئەركىنلىك ۋە ئىگىلىكتىكى دېموكراتىيەنىڭ مۇھىملىقى ئۈستىدە توختالدىم. بۇگۈنكى يۈمىن نېفتلىكىنىڭ بىرمۇنچە ياخشى تەرەپلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇنى جارى قىلدۇرۇش كېرەكلىكىنى ۋە ساقلىنىۋاتقان نۇرغۇن مەسىلىلەرنىڭ ئۇزاققا قالماي ھەل قىلىنىدىغانلىقىنى، نېفتلىنىڭ كۆلىمى، ئۈسكۈنە ۋە رولىنىڭ كەلگۈسىدە زورايتىلىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. ئۇلارنىڭ جاپا چېكىشىنىڭ بىھۇدە ئەمەسلىكىنى، ئۇلارنىڭ ھەسسە قوشقانلىقىنى ۋە ئۇلاردىن ئۈمىد بارلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئۆز ئۈمىدىنى كەلگۈسىگە، ئوغۇل - قىزلىرىغا بېغىشلاشنى ئېيتتىم.

مېنىڭ سوزۇمنى ئۇلار ئادەم ئەۋەتىپ خاتىرلەپتۇ ۋە نېفتلىكنىڭ «چېگرا گېزىتى» دە نەشىر قىلىپتۇ. ماڭىمۇ بىر نۇسخە ئەۋەتتى. بەكمۇ توۋۇق ۋە توغرا خاتىرلەنمىگەن بولسىمۇ، ئاساسىي مەزمۇنى يۇقىرىدا ئېيتقىنىمدەك ئىدى. بۇنىڭدىن شۇ مەزگىلدە مېنىڭ دۆلەت كارخانىلىرىغا ۋە ئىشچى ئاممىغا تۇتقان ئاساسىي پوزىتسىيەمنى كۆرىۋالغىلى بولىدۇ. توۋۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

گېنرال جاڭ ۋېنبەينىڭ يۈمىن نېفتلىكىدىكى بارلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە قىلغان سۆزىنىڭ توۋۇق تېكىستى

— 37 - يىلى 9 - ئايىنىڭ 17 - كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 9 دا

ئىنژېنېرلار، خىزمەتچى ئەپەندىلەر، ئىشچى دوستلار!

پېقىر بۇ قېتىم يۈمىن نېفتلىكىگە ئېكسكۇرسىيىگە كېلىپ،

هەرقايسىڭلار بىلەن يۈز كۆرۈشۈشكە مۇيەسسەر بولەۋم. يا-
پونغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە يۈمىن نېفتلىكىدىكى بار-
لىق ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئورتاق تىرىشچانلىق، كۆرسىتىپ،
نۇرغۇن ئەجىر قىلىپ دۆلەتكە ناھايىتى زور تۆھپە قوشتى.
ياپونغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدە، ئاز دېگەندىمۇ غەربىي -
شىمالدىكى ھەربىي ئىشلار جەھەتتە ئىشچى - خىزمەتچىلەر
كۆپ كۈچ چىقاردى، ياپونغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە
قىلغاندىن كېيىن، يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان،
غەربىي - شىمال، بېيجىڭ ۋە شاڭخەي ئارىلىقىدىكى
بارلىق قاتناش ئىنتايىن قىيىن بولۇپ قالغان
ئىدى، بىردىن - بىر لۇڭخەي تۆمۈر يولىمۇ ئۈزۈلۈپ قالغان
ئىدى. غەربىي - شىمالنىڭ بارلىق قاتناش ترانسپورتى،
مەيلى ئۇ ئادەتتىكى ئىگىلىك جەھەتتىكى بولسۇن، بولۇپمۇ
ھەربىي قاتناش ترانسپورت جەھەتتە پۈتۈنلەي يۈمىن نېفت-
لىكىنىڭ ياغ ماتېريالى يەتكۈزۈپ بېرىشىگە قاراشلىق بو-
لۇپ قالغان ئىدى. يەنى دېمەكچى بولغىنىم يۈمىن نېفت-
لىكىدىكى ھەر بىرئىشچى - خىزمەتچى قىممەتلىك تۆھ-
پىلىرىنى قوشتى. شۇڭلاشقا بۇگۈن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدى-
لىنىپ ھەر قايسىڭلارغا سالام بېرىمەن ۋە رەھمەت
ئېيتىمەن.

ئىككى كۈندىن بۇيان جايلارنى ئاساسىي جەھەتتىن
كۆرۈپ چىقتىم. مەن بىلەن بۇ قېتىم بىللە كەلگەنلەرنىڭ
ھەممىسى، بۇ يەردىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئىجا-
دىيەت كۈچى، ئىگىلىك يارىتىش كۈچى جەھەتتىكى كۈن-
كىرىت ئىپادىسىگە نىسبەتەن چوڭقۇر تەسىراتتا بولدى. نېفت
دەرياسى، بۇ تاريختىن قېپقالغان ئاتالغۇ، ئەمەلىيەتتە پەق-
قەتلا قاقاس چۆللۈكتىن ئىبارەت ئىدى. كۆچىلىكىنىڭ
ئۈزلۈكسىز ئىجاتكارلىقى، ئېچىشى بىلەن ھازىر غەربىي -

شمالدىكى چوڭ نېفت شەھىرىگە ئايلاندى. بۇنداق بىر نېفت شەھىرىنىڭ بىنا بولۇشى ئەمەلىيەتتە خالايىقنىڭ جاپالىق ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىدۇر.

يەنە بىر جەھەتتىن ئالسام، بۇنداق بىر چوڭ دائىرىدىكى نېفت شەھىرى داۋاملىق يۈكسىلىش يولىدا كېتىپ بارىدۇ، بىز كان، زاۋۇتلارنىڭ جىددىي ھەقىقىي تۈردە ئىش ئېلىپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆردۇق. بىز خۇددى ئۆزىمىزنى ئۇ-لۇغ پىلان خەرىتىسى ئالدىدا تۇرغاندەك ھېس قىلىپ قا-تىق تەسىرلەندۇق. بىز يەنە پاراۋانلىق تارماقلىرىنى ئې-كىسكۈرسىيە قىلىپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى پاراۋانلىق-تىن بەھرىمەن قىلىش چارىسىنى ئاڭلىدۇق. بۇ يۈھىن نې-فىتلىكىدىكى بىر خىل دېموكراتىيە روھىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ، بۇ بىر خىل ئىجتىمائىي سىياسەتكە يېقىن، شۇنى داقلا دېموكراتىزملىق سىياسەتكە يېقىن روھ، مەن دائىم دۆلەت ئىچىدىكى ھەر خىل ئىشلارغا، ھەر خىل قۇرۇلۇش تارماقلىرىغا قارىتا ئۆزۈمنىڭ پىكرىمنى بايان قىلىمەن، يەنى مېنىڭچە، بىر خىل ئىشنى كېڭەيتىپ ئۇنى تەۋرەت-مەسلىك ئۈچۈن، ئۇنى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراتماسلىق ئۈ-چۈن، ھەقىقىي ئىشنىڭ يېتىلىشى ۋە راۋاج تېپىشى، مىل-يونلىغان خەلقنىڭ ئىشى بولۇشىغا ئاساس سېلىش ئۈچۈن، ئەڭ ئاساسلىق شەرت شۇكى، دېموكراتىك تۈزۈم ۋە دې-موكراتىك روھنى يولغا قويۇش كېرەك. دېموكراتىك تۈزۈم بىلەن دېموكراتىك روھنىڭ مەزمۇنى نېمە؟ ئۇنىڭ مەنىسى شۇكى، ئەركىنلىك، باراۋەرلىك. تۈرمۇش جەھەتتىن ئېيتساق باراۋەرلىك بولىدۇ. سىياسىي جەھەتتىن ئېيتساق ئەركىنلىك بولىدۇ. سىلەرنىڭ پاراۋانلىق جەھەتتىكى تەق-سىمات چارەكلەر، ئىشچى ۋە خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرار جاي، ئۇسكۇنە قاتارلىق جەھەتلەردە شەرتكە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ،

بەكمۇ ئاددىي ۋە ئۆلچەمگە لايىق ئەمەس. بىراق خىزمەتچىلەر بىلەن ئىشچىلارنىڭ تۇرمۇش ئارىلىقى ناھايىتى يېقىن. كۆپچىلىكنى باراۋەرلىك ئاساسىدا ئورتاق تۇرمۇش كەچۈرۈشكە، ئورتاق خىزمەت ئېلىپ بېرىشقا سەۋەبچى بولغان، بۇ قانداق كۈچ؟ ئۇ بولسىمۇ دېموكراتىيە روھىدۇر!

بىز سەنمىنجۇيىلىق دۆلەت. بىز ئەمگەكچىلەر بىلەن كاپىتالىستلار سىنىپى زىتلىشىدىغان كاپىتالىزم يولىغا ماڭساق بولمايدۇ، بەلكى خەلق تۇرمۇشى توغرىسىدىكى مەسىلەكنى ئەمەلدە يۈرگۈزۈشىمىز، ئالدى بىلەن ئەمگەكچىلەر بىلەن كاپىتالىستلار تىغمۇ - تىغ تۇرىدىغان چېگرىنى بۇزۇپ تاشلىشىمىز لازىم. كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى ۋە قۇرغۇچىلاردۇر، ئىجاد قىلغۇچىلاردۇر، ئەمما ھەر بىرەيلەننىڭ ئوقۇش ساتاۋى ۋە تېخنىكىسى، شۇنداقلا خىزمىتىنىڭ ئوخشىماسلىقى ھەر خىل نام - ئاتاقلار بىلەن ئاتىلىدۇ. ئوخشاش بولمىغان تارماق ۋە ئېھتىياجلارغا ئايرىلىدۇ. مانا بۇ خىل مۇئامىلە ۋە ئېھتىياج جەھەتتىكى ئوخشاشماسلىقتىن دۇنيادىكى ھەرقايسى ئىلغار مەملىكەتلەر، يەنى ئىجتىمائىي سىياسەت يۈرگۈزۈۋاتقان ئەنگلىيە بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىمۇ خالى بولالمايدۇ. بۇ قېتىم ئاڭلىشىمىزچە يۇمېن نېفتلىكىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇش مۇئامىلىسى ۋە دېموكراتىيەلىشىش جەھەتتە ئالغا ئىلگىرىلەش ۋە ئىسلاھات توختىماي ئېلىپ بېرىلىۋېتىپتۇ. كاندىكى پاراۋانلىق ھەيئىتى خىزمەتچىلەر ۋە ئىشچى بۇرادەرلەر ئارىسىدىن سايلانغان ئىكەن، يىغىندا كۆپچىلىكنىڭ پىكىر بېرىش ۋە پاراۋانلىق تەلەپ قىلىش ھوقۇقى بار ئىكەن. ئەگەردە بۇنداق كېيىن پاراۋانلىق جەھەتتە يەنىمۇ ئىلگىرىلەش ۋە تولۇقلاش توغرا كەلسە، ئۇنداقتا بىزنىڭ يۇمېن نېفتلىكى پۈتۈن مەملىكەت بويىچە دۆلەت قۇرۇشتىكى نەمۇنە

بولۇشقا تېگىشلىك بولىدۇ. بۇ خىل قۇرۇلۇش ئىشلىرى، پاراڭلاشلىق تارماقلىرىغا نىسبەتەن، دېموكراتىيە روھىغا نىسبەتەن، — بۇ كۆپچىلىكنىڭ دېموكراتىيە روھى — ئور-تاق تۇرمۇش، ئورتاق خىزمەت قىلىش ئىشلىرى مەملىكەت ئىچىدىكى باشقا ئىشلارغىمۇ نەمۇنە بولۇشقا ئەرزىيدۇ، خەلق تۇرمۇشى مەسىلىسى سىياسىتى ئۇچۇنمۇ بىر ئوبدان ئاساس يارىتىش بولىدۇ. ھازىر قۇرۇلۇشنىڭ كۆلىمى تېـ خى تولۇق ھازىرلانمىدى، قاتناشمۇ ناھايىتى قىيىن، ئۇ-نىڭ ئۈستىگە راسخوت چەكلىمىسى تۇپەيلىدىن ھازىر قان-داق كېڭەيتىش، ئۆزىمىزنىڭ غايىسى بويىچە قانداق ئىش-لەشتە ئەلۋەتتە ئوبيېكتىپ شەرت - شارائىتنىڭ چەكلىمـ-سىگە ئۇچرايمىز. بىراق كۆپچىلىك غەم قىلمايلى، ھازىر بىز ئوبدان ئاساسقا ئىگە بولۇپ قالدۇق، ئىستىقبالىمىز چەكسىز. لۇڭخەي يولى تېمىنشۇيگىچە باردى. ئىككى يىل-غىچە ئۇرۇش بولمىسا لەنجۇغا پاكى جىۋچۇەنگىچە چۈقۇم يېتىپ بارالايدۇ. بۇ ئىش توغرىلىق مەن نەنجىنىدە مەر-كەزگە تەلەپ قويغان، ئۇچ يىل ئىچىدە قۇمۇلغا، بەش يىل ئىچىدە ئۇرۇمچىگە يەتكۈزۈش مۇمكىن، زۇڭتۇڭ 37 - يىلىنىڭ يىل ئاخىرى لەنجۇغا ئاپىرىشقا ماقۇل بولدى. مىنگۇنىڭ 40 - يىللىرى ئەنشىگە بارالايدۇ. قاتناش مـ-نىستىرلىقىنىڭ مەسئۇللىرى جىۋچۇەنگىچە ئاپىرىشقا ماقۇل بولغان. يۇمىن نېفتلىكىگىچە ئاپىرالىغان بولساق نېفتلىك-نىڭ تەرەققىياتىدا ئەلۋەتتە گەپ يوق ئىدى. يۇمىن نې-فتلىكىنىڭ نېفتى ياپونىغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدە ۋە ھا-زىر غەربىي شىمالدىكى بىر نەچچە ئۆلكىنى تولۇق تەمىن-لەپ كېلىۋاتىدۇ. بىراق يۇمىن نېفتلىكى جۇڭگو بويىچە دائىرىسى ئىگە چوڭ، خەزىنىسى مول نېفتلىك، مۇشۇ بىر-دىن - بىر چوڭ نېفتلىكنىڭ ماشىنا سايىما نلىرى تولۇق-

لانغاندىن كېيىن، يۈمىن نېفتلىكىنىڭ مەھسۇلاتلىرىنى شەرقىي ـ جەنۇب، شىمالىي جۇڭگو ۋە پۈتۈن مەملىكەتكە يەتكۈزۈش مۇمكىن. بۇنىڭدىن بىز يۈمىن نېفتلىكىنىڭ ئىستىقبالىنىڭ قانچىلىك چوڭ ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئالالايمىز. مېنىڭ بۇ سۆزلەرنى دېيىشىمدىكى سەۋەب، مەن سۆزلەشكەن ئىنژېنىرلار ھەل قىلىش ئاسان بولمىغان نۇرغۇن مەسىلىلەر ئۈستىدە غەم قىلىشۇۋېتىپتۇ. بۇ خىل روھتىن قايىل بولۇشقا ئەرزىيدۇ. شۇنىسى جۇڭگو-دىكى ئۇرۇش ئۇزاققا بارمايدۇ. تېنچلىق ئەمەلگە ئاشقانـ دىن كېيىنكى تەرەققىياتمۇ تېز بولىدۇ. مانا شۇ چاغدا ھەر-قايسى ئىنژېنىرلار ئۈچۈن ماھارەت كۆرسىتىدىغان ئىمكانـ يەت يارىتىلىدۇ.

يەنە بىرسى مەكتەپلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلدىم. ئوتتۇ-را مەكتەپ ۋە باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوسكۇنىلىرى نا-ھايىتى تولۇق ئىكەن. ئوقۇغۇچىلارنىڭ 70% ـــ 80%ى ئىشچى بۇرادەرلەرنىڭ يەرزەنتلىرى ئىكەن. بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى خوش بولدۇم. بۇرۇنقى فېئوداللىق دەۋردە كـ-تاب ئوقۇش پەقەت پۇلى بار ئائىلىلەرنىڭلا ئىشى ئىدى. نام-راتلارنىڭ پەرزەنتلىرى مەكتەپكە كىرىدىغان پۇرسەت ناھايىتى ئاز ئىدى، كىتاب ئوقۇشقا شەرت ـ شارائىت يوق دېيىشكىمۇ بولىدۇ. نېفتىلىكتىكى مەكتەپتە، سىنىپتا خىزمەتچىلەرنىڭ بالىلـ-رى بار ئىكەن، ئىشچىلارنىڭ بالىلىرىمۇ بار ئىكەن. ئىشچى بۇرا-دەرلەر بۇنى ناھايىتى ئاددىي ئىش دەپ چاغلىماڭلار. بۇرۇنقى فېئوداللىق دەۋردە ئىشچى ۋە دېھقانلارنىڭ كىتاب ئوقۇش ئىمكانىيىتى ناھايىتى ئاز ئىدى. ئەمەلدارلارنىڭ، پۇلى بارلارنىڭ كىتاب ئوقۇش ئىمكانىيىتى كۆپ ئىدى. بۇ ھە-قىقەتەنمۇ فېئوداللىق دەۋرىنىڭ يامان ئىللىتى، ئۇ بىزنىڭ دۆلەت، مىللىتىمىز مەدەنىيىتىنىڭ يىمىرىلىشىگىمۇ سەۋەبچى

بولىدۇ. ئاتالمىش «كىتاپ ئوقۇشنىڭ ئۆزى ئەمەلدار بو-
لۇش» دەۋرى بۇرۇنقى زامان بولۇپ قالدى. بۇگۈنكى 20 -
ئەسىر خەلقنىڭ ئەسىرى بولىدۇ. بىزنىڭچە دۆلەت، مىل-
لەت مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىياتىدا ئاساسەن ھەر بىر ئادەم
ئۆزىگە تۇشلۇق بىلىم ۋە ئىقتىدارغا ئىگە بولۇشى ۋە دۆ-
لەت، مىللەتكە ھەسسە قوشۇشى كېرەك، شۇنداق بولغاندىلا
بۇنداق دۆلەت ۋە مىللەت ئاندىن راۋاج تاپالايدۇ، ئىل-
گىرىلىيەلەيدۇ، ئاندىن بىر ئەۋلاد يەنە بىر ئەۋلادنى بې-
سىپ چۈشەلەيدۇ. ھەرقايسى ئىشچى بۇرادەرلەرنىڭ ئائىلە-
سىنى ئېلىپ ئېيتساق، بۇمۇ ناھايىتى مۇھىم مەسىلە. ھازىر
بىز پەقەت ئاددىلا تېخنىكا ئىشچىسىدىن ئىبارەت، لېكىن،
بىز دۆلىتىمىزنى سەنەنجۇيىلىق زامانىۋىيلاشقان مەملە-
كەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن، ئىشچى تەربىيىلەش
ئاسان ئىش، لېكىن ئېنژېنىر يېتىشتۈرۈش ئاسان ئەمەس.
ھازىر ئىشچى ۋە تېخنىكا ئىشچى بولغانلار ئۆز بالىلىرىنىڭ
ئېنژېنىر بولىشىنى ئۈمىد قىلىشى كېرەك. ئۆزى گەرچە
يېشى چوڭىيىپ قېلىپ مەكتەپكە بېرىپ يۇقىرى بىلىم ۋە
تېخنىكا ئۆگىنىش پۇرسىتىدىن قەپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن
ئوغۇللىرىنىڭ كېلەچەكتە يۇقىرى بىلىم ۋە يۇقىرى ماھا-
رەت ئۆگىنىشىنى چۇقۇم تەلەپ قىلىش لازىم، بالدۇر چىق-
قان قۇلاقتىن كېيىن چىققان مۇڭگۈز ئەلا دېگەندەك، بۇ
ئاتا - ئانىنىڭ ئۆز بالىلىرىغا بولغان ئۈمىدى بولۇپ قېلى-
شى لازىم. بۇ يەردە، كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، مەن بىر چوڭ
ئەمەلدار، مەرتىۋەم خېلى يۇقىرى ھەربىي كىشى، بىراق
مەن شۇنى سەمىمىي ئېيتىپ ئۆتۈمەنكى، مېنىڭ ئائىلەمۇ
دېھقان ئائىلىسى بولىدۇ، دادام ئىشچى، بوۋام دېھقان.
ئاتا - ئانام نۇرغۇن يىللار جاپا تارتىپ مېنى ئوقۇتۇپ
ئەمەلدار قىلماقچى بولدى. شۇ چاغدا دادام بىلەن بوۋام-

نىڭ ھەممىسى مۇشۇ ئىدىيىدە ئىدى. ھازىر بىۋ دەۋرگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ، پەقەتلا شۇ دەۋرنىڭ ئىدىيىسىگە ۋەكىلـ لىك قىلىدۇ. ئەينى چاغدا مەنمۇ خېلى جاپا تارتقان. خۇسۇسلار مەكتىپىدە ئوقىغاندا خېلى ئەقىللىق ئىدىم، ئوبدان ئوقۇيتتىم. كېچۇي تۈزۈمى بىكار قىلىنغاندىن كې- يىن شۇ چاغدىكى ئەجنەبىلەرچە مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش ئىمكانىيىتى بولماي ئەسكەر بولدۇم، شىڭخەي ئىنقىلابىي ۋە گومىنداڭ پارتىيىسىگە قاتناشتىم. قۇرۇقلۇق ئارمىيە مەكتىپىگە كىردىم، شۇندىلا ئازىراق پەننى ساۋاتقا ئىگە بولدۇم. ئۆزۈمچە ئالغاندا مەن ھېچقانچە تايىنى يوق بىر ئادەم ئىدىم، بىراق تەقدىر ئوڭدىن كېلىپ قالدى، نەچچە مىڭ يىللىق مۇستەبىتلىك ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىن مەن ئىنقىلابىي ھەربىي ۋە ئىنقىلابىي پارتىيەنىڭ ئەزاسى بولۇپ قالدىم. بۇندىن كېيىن بىزنىڭ دۆلىتىمىز يېڭى ياچە بولـ دۇ، دەۋرىمۇ يېڭى ياچە بولىدۇ. دۆلىتىمىزنىڭ پەننى سا- ۋاتىدا جەھەتتە دۇنيادىكى ئىلغار ئەللەر بىلەن چوقۇم رىقابەت- لىشىشكە توغرا كېلىدۇ. زامانىۋىلاشقان ئەللەر بىلەن رىقابەت- لىشىپ جۇڭگۇنى بۇيۇك دەۋرنىڭ ئارقىدا قويماسلىق لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن دۆلەتنى قۇرۇپ مىللەتنى گۈللەندۈرۈش لازىم.

دۆلەتنى قۇرۇپ مىللەتنى گۈللەندۈرۈشتە ئۇمىدنى بىز كېيىنكى ئەۋلادلارغا قويىمىز. بىز بىر ئەۋلاد كىشىلەر دۆلەت قۇرۇش ئاساسىنى سېلىپ بەردۇق. ھەقىقىي تۇردە دۆلەتنى قۇرۇپ مىللەتنى گۈللەندۈرۈش، دۆلەتنى ئەڭ ئاخىرقى قەدەمدە گۈللەندۈرۈپ بولۇش، بۇ بىزنىڭ كېيىنكى ئەۋ- لادلىرىمىزغا مەنسۇپ، بىز كېيىنكى ئەۋلاد ئوغۇل ـ قىزلار- نىڭ ئىنژېنېر بولۇپ چىقىپ زاۋۇتلاردا، مەدەن تاغلىرىدا، تەجرىبىخانىلاردا ئىشلىشىنى، پروفىسسور ۋە ئىنژېنېر بولۇش- نى، ئىنقىلاب ئۈچۈن دۆلەت قۇرۇشتا تىرشىپ خىزمەت

قىلىشنى ئۈمىد قىلىمىز. بۇ لازىممۇ-لازىم ئەمەسمۇ؟ مەن بۇ يەردە ئىشچى بۇرادەرلەرگە شۇنى ئېيتىپ قۇيايكى، ھازىرقى تۇرمۇشنىڭ قىينىچىلىقىدىن چۈشكۈنلىشىپ كەتمەكلار. ئىشچى بولۇش ناھايىتى ئىستىقبالسىز، ناھايىتى چوڭ ئىستىقبالسىز بولىدۇ.

بۇگۈنكى يۈەيىن نېفتلىكى كىمگە مەنسۇپ؟ قانۇندىن ئالغاندا. دۆلەتكە مەنسۇپ، ئەمەلىيەتتە سىلەرگە مەنسۇپ. ئىنژېنىر ۋە ئىشچى بۇرادەرلەرگە ئورتاق مەنسۇپ، ھەر بىر ئىشچى بۇرادەرنىڭ بىردىن نىسۋىسى بار. بۇندىن كېيىن نېفتلىكنىڭ تەرەققىياتىدا مېنىڭچە، دۆلەت بۇ يەردىن پۇل تاپماقچى ئەمەس، پەقەتلا تەبىئىي بايلىقلارنى ئېچىش ۋە دۆلەت مۇداپىئە بايلىقلىرىنى ئېچىشنى مەخسەت قىلغان. بىراق بارلىق مەنپەئەتتىن ئىنژېنىرلار ۋە ئىشچى-بۇرادەرلەر بەھرىمەن بولىشى كېرەك ۋە مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆز بالىلىرىنى ئوبدان يېتىشتۇرۇپ چىقىشى لازىم. چەت ئەللەردە زاۋۇتلار مۇشۇنداق قىلغان، ئۆزى ئىشچى، لېكىن بالىلىرىنى ئىنژېنىر قىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن نېفتلىكتىكى بۇرادەرلەرنىڭ جاپا-مۇشاققەت تارتىشى ئەۋەبىز ئەمەس. بىراق ئۈمىد كۆز ئالدىمىزدا ئەمەس. بەلكى كېلەچەكتە، بۇ يىل ئەمەس كېلەر يىلدا، بەلكىم كېيىنكى ئەۋلادلاردا بولىشى مۇمكىن. ئىشىنىمەنكى، بىزنىڭ دۆلىتىمىز ياپونغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، ئالدىمىزدىكى دۆلەتنىڭ، مىللەتنىڭ بۇھرانى ئۆتۈۋىشكە ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇندىن كېيىن دۇنيادا ياپون جاھانگىرلىكىگە ئوخشاشلار بىزنىڭ جۇڭگوغا تاجاۋۇز قىلالمايدۇ. مەسىلە قانداق قىلىپ دۆلىتىمىزنى ئۇرۇپ چىقىشتا، يەر ئاستىدىكى بايلىقلارنى ئېچىپ، خەلقىمىزنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتىرىشتە. پۈتكۈل دۆلەت، مىللەتنىڭ

مەدەنىيىتى تەرەققىي تاپسا، ھازىرقى كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىكى بەش چۈڭ دۆلەتنىڭ بىرسى بولغان جۇڭخۇا مىنگو ئىسمى جىسمىغا لايىق بولىدۇ. بۇ مەسئۇلىيەت ئاساسەن بىزنىڭ ئۇستىمىزدە، ھەرقايسى ئىشچى بۇرادەرلەرنىڭ بۇ بويۇك مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۇمەننىڭ ئېكسكۇرسىيىدىن كېيىنكى تەسىراتىم بولۇپ كۆپچىلىككە دوكلات قىلىپ ئۆتۈلدۇم. ئەلۋەتتە مەن كەسىپ ئەھلى ئەمەسمەن، مەخسۇس تېخنىكا ۋە كەسپىي بىلىملەردىن خەۋىرىم يوق. ئاساسىي جەھەتتىن پەقەتلا ئېكسكۇرسىيىدىن كېيىنكى تەسىراتىمنى ھەرقايسى خىزمەتچى، ئىشچى بۇرادەرلەرگە بېغىشلىماقچىمەن،

بۇ ئىككى كۈن ئىچىدە مۇۋەققەت دىرېكتور گېن ئېيتقان بەزى مەسىلىلەر، مەسىلەن ھەربىي مەجبۇرىيەت مەسىلىسى، ئاشلىق مەسىلىسى، ئۆي-جاي، ماتېريال ستۇدىلىش مەسىلىسى، نېفت ماتېريالىرىنى يۆتكەش ۋە يۈل تاپشۇرۇش مەسىلىسى قاتارلىقلارغا مەن كۆپ دىققەت قىلدىم. مەن خالايىققا شۇنى ئېيتىپ تۇيايكى، باشلىق مەھكىمىنىڭ ھۆزۇق كۈچى يەتكەن ئورۇنلارغا مەن چوقۇم يارىدەم قىلىمەن. كۆپچىلىك غەربىي - شىمالنىڭ قاتناش - ترانسپورت ۋە ئىقتىسادىي ھەربىي ئىشلىرىدا كۆپ مىننەت قىلدى، بۇ جەھەتتە غەربىي - شىمالدىكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتلەر ۋە ھەرقايسى ئۆلكىلەرنىڭ ۋالى مەھكىمىلىرىمۇ يارىدەم بېرىشى كېرەك. بۇ قېتىمقى ئېكسكۇرسىيىدىن كېيىن مەن كۆپچىلىك بىلەن دايىم ئۇچرىشىپ تۇرۇشنى، دايىملىق مۇناسىۋەتتە ۋە ھەمكارلىقتا بولۇپ تۇرۇشنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇندىن كېيىن غەربىي - شىمالدىكى ھەربىي - خەلقلەر سىلەرنى ھەر زامان قارشى ئالىدۇ، ئۇلار سىلەرنىڭ قاتناش، ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئەھۋالىرىگە مۇھتاج. مەن بىزنىڭ بۇ قېتىمقى مۇناسىۋەت ۋە ھەمكارلىقىمىزنىڭ سەمىمىي ئىكەنلىكىگە، بۇندىن كېيىن

چوقۇم يەنىمۇ چوڭقۇرلايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. بۇمۇ مېنىڭ بىر تەسىراتىم. خۇسۇسەن كۆپچىلىكنىڭ مەندە قالدۇرغان تەسىراتى ناھايىتى ياخشى بولدى.

ئەڭ ئاخىرىدا بىللە كەلگەنلەرگە ۋاكالىتەن سىلەرگە رەھمەت ئېيتىمەن. يۇمىن نېفتىلىكنىڭ مۇۋاپىقىيەت قازىنىشىغا ۋە ئۇلۇغۋار تەرەققىياتىغا تىلەكداشلىق بىلدۈرىمەن.

كېيىنچە باشقىلارنىڭ ئىنكاس قىلىشچە، مېنىڭ بۇ تېتىمىقى نېفتىلىكتىكى سۆزۈم ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشىپتۇ. ئۇلار: «گومىنداڭنىڭ ئىچىدىمۇ بىز ئىشچىلارغا بۇنداق تەكەللۇپ قىلىدىغان گېنرال بار ئىكەن!» دېيىشكەن. ئەينى ۋاقىتتا يۇمىن نېفتىلىكى چەت بىر جاي ئىدى، بارىدىغانلارمۇ ئاز ئىدى، بولۇپمۇ ئالىي دەرىجىلىك ھەربىي-مەمۇرىي مەسئۇل خادىملارنىڭ بېرىشى تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ۋاھالەنكى، مەن باردىم، ئۇلار بىلەن رەسمىگە چۈشۈپ قىزغىن سۆھبەت ئېلىپ باردىم، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئىستىقبالىغا كۆڭۈل يۆلدۈم، شۇڭا ئۇلارنىڭ خوشال بولىشى تەبىئى ئىدى.

مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇۋېتىش

مەن لەنجۇدا ئىلى تەرەپنىڭ 2 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئەۋەتكەن جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، مەسىلىنىڭ تولۇق كۈنى، بىرى مەسئۇدنى ئېلىۋېتىش ياكى قالدۇرۇش مەسىلىسى يەنە بىرى شىنجاڭ گارنىزۇن ئورگىنىنىڭ قانۇنسىز ھەرىكەتلەرنى قىلىۋاتقانلىق مەسىلىسىدە بولۇپ قالغانلىقىنى ئېنىق بىلىۋالدىم. ئىلى تەرەپ مەسئۇدقا ئاشكارە قارشى تۇراتتى، ئۇلار شىنجاڭ گارنىزۇنىنىڭ باش قوماندانى سۇڭ شىلىەنگە دەسلەپتە ئوچۇق-ئاشكارە قارشى تۇرمىغان بولسىمۇ لېكىن ئارمىيە - ساقچى ئورگىنىنىڭ قانۇنسىز ھەرىكەتلەرنى قىلىۋاتقانلىقىغا سۇڭ ئالدى بىلەن مەسئۇل بولۇشى كېرەكلىكىنى كۆپ قېتىم غەيرى - رەسـ

مىي ئىپادىلىگەنىدى. ھازىر ئەمدى ئۇلار سۆكۈنى ئاشكارە ئەيىپلەشكە باشلىدى. ئىلى تەرەپ سۆكۈنى مېنىڭ «يېقىن يار-دەمچىم» دەپ قاراپ، سۆكۈنىڭ مېنىڭ تېنچىلىق سىياستىمگە قاتتىق قارشىلاشقۇچى ۋە قارشى تۇرغۇچى ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ بەزىبىر خاتا ھەرىكەتلىرى مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىدىغان چاغلاردا مېنى مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويۇاتتى. ئەگەر بۇ تۈگۈن يوقۇتۇلمايدىكەن ۋەزىيەتنىڭ ياخشىلىنىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا مەن شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتا ئىككى تەرەپ قايتىدىن ھەمكارلىشىشقا توغرا كەلسە ئالدى بىلەن مەن تەشەببۇسكارلىق بىلەن يول ئوچۇپ كەسكىن ھەرىكەت قوللۇنۇپ، بۇ ئىككى كىشىنى ئالماشتۇرىۋەتمىسەم بولمايدىكەن دېگەن تونۇشقا كەلدىم.

لېكىن، ئەنجىن ھۆكۈمىتىدە مەسئۇدنى جېنىنىڭ بېرىچە قولالايدىغانلارنىڭمۇ بارلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەنلىكىگە ئەندىلا بىر قانچە ئاي بولغانلىقى ئۈچۈن، مۇبادا ئۇنى ئالماشتۇرۇش توغرىسىدا ئىلتىماس قىلغاندا، ماقۇللاش تەسكە توختايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن سۈڭ شىلىەننى ئالماشتۇرىۋېتىش لازىملىقىنى ئويلاپ، جياڭ جىيشىغا ئۇ ھەقتە تەكلىپ سۇنۇپ، ماقۇللىقىنى ئالدىم. ئۇزۇن ئۆتمەيلا سۈڭ ئىچكىرىگە يۆتكەلدى، ئۇنىڭ ئورنىغا تاۋسىيۇ غەربىي-شىمال ھەربىي - مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، قوشۇمچە شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى بولدى.

بىرىنچى قەدەم ئىشقا ئاشۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلى تەرەپنىڭ 1948 - يىلى 10 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئەۋەتكەن خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. مەن لىيۇ مىڭ چۈن، چۇ يۇۋۇ، لىيۇ زېرۇۋلارنى ئېلىپ لەنجۇغا بېرىپ، ئومۇمىيۈزلۈك تەھلىل يۈرگۈزۈش ئارقىلىق مەسئۇدنى ئالماشتۇرىۋېتىشنى قارار قىلدۇق. لېكىن مەن، تېلېگراممىا ئەۋەتكەندە بىر مۇنچە ئاۋارىچىلىق بولىدىكەن دەپ

ئويلاپ ئۆزەم بىۋاسىتە نەنجىنگە بېرىپ، ئالدى بىلەن جىياڭغا شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتا چوتۇم مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇۋېتىشنىڭ زۆرۈرلۈكى توغرىسىدىكى سەۋەبلەرنى چۈشەندۈردۈم. كېيىن يەنە ئالاقىدار تەرەپلەرگىمۇ چۈشەندۈردۈم. بۇنىڭ بىلەن كۆپچىلىك مۇشۇنداق قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنىڭ ھەقىقىي سەۋەبلىرىنى ئاندىن چۈشەندى. شۇ چاغدا بەزىلەر مېنىڭ يەنە قوشۇمچە ئۆلكە رەئىسى بولۇشۇمنى تەشەببۇس قىلغان بولسىمۇ لېكىن مەن ئۇنى قەتئىي رەت قىلىپ، بۇرھاننى بۇ ۋەزىپىگە قويۇشقا كۆرسەتتىم. بۇرھاننىڭ نەنجىنگە بۇتكۈلۈپ ھۆكۈمەت ھەيئەتى بولۇپ ئىشلەۋاتقىنىغا بىر يىلدىن ئاشقان ئىدى، ئۇ خەنزۇچە سۆزلىيەلەيتتى، كىشىلەرگە خۇشخۇي - مۇلايىم مۇئامىلە قىلاتتى، نەنجىن ھۆكۈمىتىدە ئۇنى يىلدىغانلارمۇ ئاز ئەمەس ئىدى، ئەگەر مۇشۇنداق چاغدا ئۇنى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىگە قويۇش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىلسە ئاسانلا ماقۇللىناتتى. لېكىن شۇنداق بولسىمۇ بۇ ئىش كەينىگە سۈرۈلۈپ قېلىۋەردى - دە 1948 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندىلا ئاندىن رەسمىي بۇيرۇق ئېلان قىلىنىدى①.

بۇ يەردە مەن مەسئۇد توغرىسىدا ئازراق قوشۇمچە قىلىپ ئۆتەي. ئۇ شېڭ شىسەي دەۋرىدە زىيانكەشلىككە ئۇچراشتىن قورقۇپ مەركەزگە قېچىپ كېلىۋالغىنىغا 10 يىلدىن ئاشقان بولۇپ، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئەزەلدىن باردى - كەلدى قىلىشىپ باقمىغان، پەقەت بەزى يىغىنلاردا ئۇنىڭ سۆزلىگەن سۆزىنى ئاڭلىغانمەن. مەن 1946 - يىلى شىنجاڭغا بېرىشتىن ئاۋال، ئۇ جىياڭغا ئۇچ تۈرلۈك تەكلىپنى ئوتتۇرىغا قويدى، شۇنداقلا ماڭىمۇ بىر پارچە خەت يېزىپ، خەتكە جىياڭغا يوللىنىدىغان بىر

① « مىنگو چوڭ ئىشلار خاتىرىسى » دا خاتىرلىنىشىچە 1949 - يىلى 1- ئاينىڭ 10 - كۈنى جىياڭ زۇڭتۇڭ بۇيرۇق چىقىرىپ: بۇرھاننى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلىدى.

پارچه تەكلىپنىمۇ قوشۇپ ئېۋەتىپتۇ. خەتتە مەركەزنىڭ ھەل قىلىش ئۇچ تەدبىرلىرىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى ھەمدە مېنىڭ بۇ قېتىم شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن يەرلىك خەلقنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرۇشۇمنى، خەلققە مۇۋاپىق سىياسىي ئورۇن بېرىشىمنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىمنى بىلدۈرۈپتۇ. جىياڭغا سۈنغان 15 ماددىلىق تەكلىپتە، ئاساسەن مەركەزنىڭ چېگرا رايونىنىڭ ئۆز - ئۆزىگە خوجا بولۇش ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلىش، يەرلىك خەلق ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى ئۆزى بېجىرىش، بىگۇنا تۇتقۇن قىلىنغانلارنى تويۇپ بېرىش، مۇسادىرە قىلىنغان مال - مۇلۇكلەرنى ئېنىقلاپ بىردەك قايتۇرۇپ بېرىش، خەلقنىڭ باج سېلىقىنى يەڭگىللىتىش تاتارلىقلار تەلەپ قىلىنغان. خەتتىن قارىغاندا ئۇنىڭ ۋەتەننى، مىللەتنى سۈيىدىغان ئادەملىقى چىقىپ تۇراتتى. شۇڭا مەن شىنجاڭغا بېرىپلا ئۇنى شىنجاڭنىڭ مۇپەتتىشلىكىگە كۆرسەتتىم ھەمدە مەن قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بەرسەم بۇ ئورۇنغا ئۇنى قويارمىز دەپ ئويلىغانىدىم.

ۋاھالەنكى ئۇ رەئىس بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئاجىزلىقلىرى بارا - بارا ئاشكارلىنىشقا باشلىدى. ئالدى بىلەن ئۇ، ئۆزىنىڭ جاھىل ھەم قابىلىيەتسىزلىقىنى ئىپادىلىدى، ئۇ پۈتۈنلەي ئاز ساندىكى بىر قىسىم كىشىلەر تەرىپىدىن قورشۇۋېلىنغان ئىدى. ئۇ سوۋېتكە قارشى تۇرۇپلا قالماي يەنە بارا - بارا خەنزۇلارغا، مەركەزگە قارشى تۇرۇشقا ھەتتا «يۈكسەك دەرىجىدە ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش» دېگەن مۇقاملارنى تىۋۇلاشقا باشلىدى. مەن، ئۇنىڭ بىلەن ئەيسىغا بىر پارچە شەخسى خەت يېزىپ، ئۇلارنىڭ خاتا قىلمىشلىرىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. ئەسلى خەت مۇنداق يېزىلغان:

مەن شىنجاڭدىن ئايرىلغىلى بىر يىلدىن ئاشتى، بۇ بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە مەن، شىنجاڭدا دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان نۇرغۇنلىغان ئىشلارنىڭ بولغانلىقىنى

ئاڭلىدىم. پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىپ، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، دېموكراتىك سىياسەتلەرنى يولغا قويۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش يۈزىسىدىن بېكىتىلگەن سىياسەتلەرنى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراتماسلىق، مېنىڭ سىلەر ئۇچۇقلار② بىلەن بولغان دوستلىقىمنىڭ بۇزۇلماسلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ئۆزەم بىر قەدەر چوڭ مەسىلە دەپ قارىغان ئىشلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، سىلەر بىلەن بىللە مۇزاكىرە قىلىشنى ئويلىغانىدىم. ھازىر ئۇنى مادداىلارغا ئايرىپ تۆۋەندىكىچە يازماقچىمەن:

ئا. خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش مەسىلىسى. بۇ مەسىلىنىڭ پايدا - زىيىنى توغرىسىدا مەن بۇرۇن ناھايىتى كۆپ سۆزلىگەنمەن. سىلەر ئەلۋەتتە ئۇنى ئوبدان بىلىسىلەر، شۇڭا ھازىر بۇ توغرىدا كۆپ سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوق. ھازىر مۇزاكىرە قىلىدىغىنىمىز: ئەيسا ئەپەندى رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ئۇيغۇرچە گېزىتتە ئېلان قىلىنغان سۆزلەردە ئىپادىلەنگەن پوزىتسىيە بولۇپ، ئۇنىڭدا يەرلىك ھۆكۈمەتلەرنىڭ خىزمىتى كاشىلىغا ئۇچرىدى دېيىلگەن، ھەمدە خەلقنىڭ دۆلەت ئارمىيىسىگە بولغان ھېسىياتىدا ئارىنى بۇزىدىغان بىرمۇنچە پاكىتلار ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان، بۇ سۆزلەردە خەنزۇلارغا قارشى مەنا بارمۇ - يوق؟ جايلار ۋە ھەر دەرىجىلىكلەرگە بېرىلگەن يولىيورۇقتا خەنزۇلارغا قارشى مەزمۇن بارمۇ - يوق؟ بۇ توغرىدا كۆپچىلىكنىڭ ئېغىز - بىسقلىق بىلەن خاتالىقى ئۈستىدە ئويلىنىپ كۆرۈشنى ئۈمىد قىلىمەن. شۇنىڭ بىلەن بىللە كۆپچىلىكنىڭ بۇ مەسىلىگە قارىتا چوڭقۇر ئويلىنىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. چۈنكى

② ئۇچ كىشى: مەسۇدە ئەيسا ۋە مۇھەممەت ئىمىنلارنى كۆرسىتىدۇ.

خەنزۇلارغا قارشى ئىدىيىلەر داۋاملىق ئۇلغىيىپ كېتىۋەر-
سە، ئۇ شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالىغا نىسبەتەن ناھايىتى ئېغىر
خەۋپ كەلتۈرۈپلام قالماي، سىلەر بىر قانچىلار رەھ-
بەرلىك قىلىۋاتقان ھاكىمىيەتمۇ ئىنتايىن زور تەسىرگە
ئۇچرىشى مۇمكىن دەپ كېسىپ ئېيتىشقا بولىدۇ. سىلەر ئۇيە-
غۇرچە گېزىتتە «خەنزۇلارغا قارشى تۇرغانلىقىنى ئەتەي
بىر خىل جىنايەت قاتارىغا قوشۇۋالدىلار» دېدىڭلار، سى-
لەرچە بۇ ئادىل تەنقىت بۇلارمۇ؟ مېنىڭچە، ئەيسا ئەپەندى
خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشقا رەھبەرلىك قىلىۋاتىدۇ دېگەن
بۇ سۆز ئورۇنسىز، شۇنداقتىمۇ يەنە شۇنى تەكىتلەپ ئۆ-
تەيكى، كۆپچىلىك سەممىي ھالدا خاتالىقى ئۈستىدە ئوي-
لىنىپ كۆرۈشى ۋە ئويغىنىشى لازىم.

ب. مەركىزىي ھۆكۈمەتكە نارازى بولۇش مەسىلىسى.
دەرۋەقە، ھازىر مەركەز بەزى جەھەتلەردە بىزنىڭ تەلە-
پىمىز بويىچە بىزنى كۆچلۈك تۇردە قوللىيالمايۋاتىدۇ ۋە
تولۇق يارىدەم بېرەلمەيۋاتىدۇ. بۇ توغرىدا مەن ھەر دائىم
غەم يەيمەن ۋە ئەپسۇسلىنىمەن. لېكىن كۆپچىلىك شۇنى
بىلىشى كېرەككى، ھازىر مەركىزىي ھۆكۈمەت ناھايىتى
قىيىن ئەھۋالدا تۇرۇۋاتىدۇ، مەركەز شىنجاڭغا يارىدەم بې-
رىشنى خالىمايدۇ ئەمەس بەلكى ئارمانى بولسىمۇ دەرمانى
يوق ھالەتتە تۇرىۋاتىدۇ؛ بۇ ئەھۋالنى كۆپچىلىك ئەپو قىلىش
ئاساسىدا ئويلايدىغان بولسىلا چۈشىنىدۇ. ئەگەر ئادەتتىكى
نورمال ئەھۋالدا بولغان بولسا، مەركەز شىنجاڭنى چوقۇم
ناھايىتى زور كۈچ بىلەن قوللىغان ۋە گۈللەندۈرگەن بو-
لاتتى، دەپ ئويلىشىڭلار كېرەك. ھازىر يەنە بەزىلەر ئاممە
ئارىسىدا مەركەزگە نىسبەتەن ھەر خىل نارازىلىقلارنى ئى-
پادىلىمەكتە، بۇنى قانداقمۇ ئادىللىق دېيىشكە بولىدۇ؟

س. يۇكسەك دەرىجىدە ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش

مەسىلىسى. بۇ مەسىلە توغرىسىدىمۇ مەن كۆپ سۆزلىگەن مەن، سەنمىنجۇيىنىڭ مىللى مەسىلىكى «يۇكسەك دەرىجىدە ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش» نى يولغا قويۇشقا بىرلىدۇ دەپلا قارىماستىن كەلگۈسىدە «مۇستەقىل» بولىدىغان بولسىمۇ ئۇنى قوللايدۇ. ۋاھالەنكى بۇگۈنكى كۈندە شىنجاڭدا يۇكسەك دەرىجىدە ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىشنى يولغا قويۇشقا بولامدۇ - يوق؟ ئەگەر دەرھاللا شىنجاڭدا ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش يولغا قويۇلسا، دۆلەت ئارمىيىسىنى ھەتتا مەركەزنىڭ شىنجاڭدىكى بارلىق ئورگانلىرىنىمۇ نايۇرۇپ كېتىشكە توغرا كېلىدۇ، بۇنى بىزنىڭ ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتىمىزنىڭ مەيدانىدىن ئېيتقاندا قىلالايمىز لېكىن شىنجاڭنىڭ ئۆز ئەھۋالىدىن ئېلىپ ئېيتىدىغان بولساق، ھەربىي ئىشلارنى ئالايلى، مۇبادا سىلەر دەرھال ھەربىي قىسىملارنى قۇراللىنىڭلار، بىلەنمۇ يۇكسەك دەرىجىدە ئۆز - ئۆزەڭلەرنى ئىدارە قىلىشنى يولغا قويالىشىڭلارغا ئىشەنچ قىلالامسىلەر؟ ھازىرچە بۇنى تىلغا ئالماي تۇرايلى، ئىقتىسادتىلا ئېلىپ ئېيتىدىغان بولساق، شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ئىشلەپچىقىرىش ۋە بارلىق ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋەزىيىتى بويىچە قارىغاندا، مەركەزنىڭ زور كۈچ بىلەن مەددەت بېرىشى ۋە قوللىشى بولغان تەقدىردىمۇ، 10 يىل ھەتتا 30 يىلچە ۋاقىت سەرپ قىلىپ قۇرۇلۇش ئېلىپ بارغاندا ئاندىن ئىسمى - جىسمىغا لايىق ئۆلكە قىلىپ قۇرۇپ چىققىلى، ھازىرقى دۇنيادا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغىلى بولىدۇ. ئەگەر مەركەزنىڭ قوللىشى بولمىسا، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىلمىسا، ئىشلەپچىقىرىش ئارقىدا قالغان، قاتناش - ترانسپورت قىيىن، كۆپ ساندىكى خەلقلەر جاپالىق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان، باج يىغىش توغرىسىدا ئېغىز ئېچىشقا بولمايدىغان شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىدا قانداقمۇ پۇت تىرەپ تۇرغىلى بول-

سۇن؟ دەرۋەقە، ھازىر شىنجاڭ ئۆز ئالدىغا قەغەز پۇل تار-
قىتىۋاتىدۇ، لېكىن سىلەر يەنە مەركەز شىنجاڭغا ئاھايىتى
ئاز قوشۇمچە ياردەم بېرىدۇ دېگەن مەسىلىنى ئوتتۇرىغا
قويۇۋاتىسىلەر. ئەگەر مەركەز بۇرۇن يېڭى پۇل بىلەن كونا
پۇلنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى نىسبەت قىممىتىنى بەرمىگەن بولسا،
ھازىرقى يېڭى پۇل بىلەن دوللار ئوتتۇرىسىدىكى نىسبەت
قىممىتى بويىچە ئوبۇروت جەريانىدا يىغىلغان پۇلنى تاپ-
شۇرۇپ بېرىشكە يول قويمىغان بولسا، شىنجاڭنىڭ ھازىر-
قى ۋەزىيىتىدىن قارىغاندا قەغەز پۇل تارقىتىشقا بولاتـ
تىمۇ؟ بۇنى ئەلۋەتتە مەركەزنىڭ شىنجاڭنى كۆچلۈك قىول-
لىغانلىقى دەپ ھېسابلاشقا بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە يە-
نە شۇنى سۆزلەپ ئۆتەي، مەركەز شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي
قۇرۇلۇشى توغرىسىدا، بىزنىڭ شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخـ
نىكا جەھەتتە يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىنى قۇرۇش ھەققـ
ىدىكى ئىلتماسىمىزنى ماقۇللىدى. ئۆمەك باشلىقىمۇ ئېلان
قىلىندى. بۇ، لايىھىنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى مەركەزنىڭ تېخـ
نىكا، ئىقتىساسلىق خادىم ۋە مالىيە كۆچى ئارقىلىق شىنـ
جاڭنى گۈللەندۈرۈپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخـ
شىلاپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنى
مەقسەت قىلغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. بۇنى مەركەز شىنجاڭ
كەلگۈسىدە «مۇستەقىل» بولسۇن، «يۇكسەك ئاپتونومىيە» گە
ئىگە بولسۇن دەپ قىلغانمۇ؟ شۇنى بىلىش كېرەككى، يۇك-
سەك ئاپتونومىيە، مۇستەقىللىق دېگەنلىك قۇرۇق گەپ ئە-
مەس، بۇنىڭ ئۈچۈن شەرت ـ شارائىت، ئىقتىدار كېرەك.
يەنە بىر نۇقتىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتەي ئەگەر شىنجاڭدىكى
دۆلەت ئارمىيىسى قايتۇرۇپ كېتىلسە، مەركىزىي بانكا ئىشـ
تىن توختىتىلسا، شىنجاڭ بىردەمدىلا قالايمىقان ھالەتكە
چۈشۈپ قالىدۇ ـ دە، ئۇنى ئۇكىشىش تەس بولىدۇ. بۇ ھالـ

دا يۇكسەك ئاپتونومىيەدىن ئېغىز ئېچىشقا بولامدۇ؟ جۇڭ-
خۇا مىنگۇ — يەنى شىنجاڭنىڭ ئانا ۋەتىنىنىڭ خەلقئارادىكى
ئورنىنىڭ، شىنجاڭغا كەلتۈرىدىغان پايدىسى ھەققىدە سۆز-
لەپ ئولتۇرۇش تېخىمۇ ھاجەتسىز.

د. دېموكراتىك سىياسەت ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى مە-
سىلىسى، دېموكراتىك سىياسەتنىڭ شىنجاڭدىكى كونكرېت
ئىپادىلىرى مۇنداق: ئۆلكىلىك، ناھىيىلىك سەنىيەۋي ھەيئە-
تى قۇرۇلدى، ھەر قايسى ۋىلايەتلەرنىڭ ۋالىلىرى ۋە نا-
ھىيىنىڭ ھاكىملىرى خەلق تەرىپىدىن سايلاندى. بۇ خىل
دېموكراتىك تۈزۈمنىڭ تۇرغۇزۇلىشى مەڭگۈ تىنچلىقنى
ئورنۇتۇشقا ئاساس ۋە چوڭ مۇھىم ئىش ھېسابلىنىدۇ ئەل-
ۋەتتە. دېموكراتىك تۈزۈم سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇل-
ۋاتقان دەسلەپكى مەزگىللەردە ئانداق - ياكى مۇنداق خاتا-
لىقلاردىن خالى بولۇش تەس، لېكىن ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بى-
لەن خەلقئارا بارا - بارا ئۇنى چۈشۈندىغان، تەبىئىي ھال-
دا سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىدىغان بولىدۇ. خەلقنىڭ كۆ-
چىدىن پايدىلىنىپ دېموكراتىك سىياسەتلەرنى يولغا قو-
يۇش جەريانىدا يۈز بەرگەن يېتەرسىزلىك ۋە نۇقسانلارنى
ئاستا - ئاستا ئازايتقىلى ۋە ئۇنى تۈگەتكىلى بولىدۇ. نۆ-
ۋەتتە ئەڭ مۇھىمى ۋە تۇتىشىشقا تېگىشلىك بولۇۋاتقىنى —
دېموكراتىك سىياسەتكە رەھبەرلىك قىلىدىغان ئۆلكىلىك
ھۆكۈمەتنىڭ دېموكراتىك تۈزۈمگە سەمىمىيەتلىك بىلەن ھۇر-
مەت قىلىشى، خەلقنىڭ ئىرادىسىگە ھۇرمەت قىلىشى كې-
رەك، دېموكراتىك سىياسەتنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا
قويۇۋاتقان دەسلەپكى مەزگىلدە يۈز بەرگەن كادىرلار ئىشى
جەھەتتىكى يېتەرسىزلىكلەرنى دەپ دېموكراتىك تۈزۈمگە
خىلاپ كېلىدىغان ئىشلارنى ھەرگىز ئالدى بىلەن قىلماس-
لىقىمىز كېرەك - ئەگەر بۇنداق ئىشلارغا يول قويۇلسىلا، ئۇ

هالدا بىزنىڭ قاتتىق جاپا چېكىپ تۇرغۇزغان بۇ تۈزۈمىمىز بىردەمدىلا بۇزۇۋېتىلىدۇ، ھەتتا ئىچكى قىسىمدا ماجرا كېلىپ چىقىدۇ. شۇنى بىلىش كېرەككى، بۇ خىل دېموكراتىك تۈزۈم جەزمەن ئالغا باسىدۇ، خەلقنىڭ ئەركىنلىك ئىرادىسى ھامان باش كۆتۈرۈپ چىقىدۇ. يۇقىرى بېسىم بىلەن سوۋېيىكتىپ ھالدا كادىرلار ئىشىنى ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ، بۇ دېموكراتىك تۈزۈم روھىغا خىلاپ كېلىدۇ. مەسىلەن: ھاكىملارنى ناھىيىلىك سەنىيخۇي ھەيئىتى سايلايدۇ، ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىدىن تۆۋەن بولغان خادىملارنى ناھىيىنىڭ ھاكىمى ناھىيىلىك سەنىيخۇي ھەيئىتىگە سۇنۇپ ماقۇللاتقاندىن كېيىن ۋەزىپىگە تەيىنلەيدۇ، ۋەزىپىدىن ئېلىۋېتىدۇ. بۇنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە يوللاپ ئەنگە ئالدۇرىدۇ. بۇ بىرئىنىق بەلگىلىمە بولۇپ، قانۇنغا ئايلىنىپ قالغان بولسىمۇ لېكىن ھازىر بەزىلەر ھاكىمنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالمايلا ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىرى ۋە ناھىيە ئىچىدىكى باشقا ئەمەلدارلارنى بىۋاستە خالىغانچە يۆتكىمەكتە. ئەگەر بۇنداق يامان ئىشقا يول قويۇۋېرىدىغان بولساق، كەلگۈسىدە ئۇنى تۈزەش مۇمكىن بولماي قالىدۇ. بىلىشىمىز كېرەككى، نۆۋەتتىكى مەسىلىلەرگە قارىتا بىر تەرەپنىلا كۆرۈپ، كەلگۈسىدىكى ئىشلارنى نەزەردە تۇتمىساق بولمايدۇ، بولمىسا پايدىسى زىيىنىنى قاپلىيالماي، پايدىسى يوق زىيىنى كۆپ ئىشلار يۈز بېرىدۇ. ئەگەر سىلەر دېموكراتىك تۈزۈمنىڭ يولغا قويۇلۇشى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مەمۇرىي ھوقۇقىنى ئاجىزلاشتۇرۇۋېتىدۇ دەپ قارىساڭلار، ئۇ بىر خىل ئېقىمغا قارشى ئىدىيە ۋە سوۋېيىكتىپ كۆز قاراش بولۇپ قالىدۇ. ئۇنى دېموكراتىك تۈزۈمنى تۈپتىن ئىنكار قىلىشنىڭ ئاساسى قىلىشقا بولمايدۇ. سىلەر ئېھتىمال بەزى تەرەپلەرنىڭ ئىشىڭلارغا ئارىلىشىۋالغانلىقى ئۈچۈن ھوقۇقۇڭلارنى

تولۇق جارى قىلدۇرالماي، تۇزۇم مەسىلىسىدىن گۇمان قىلىۋاتقانسىلەر. بىرىنچى نۇقتىغا كەلسەك، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت توغرا سىياسەتلەرنى چىك ئىگىلەپ بارلىق مەسىلىلەرنى ئاددىل پۇزىتسىيە بىلەن بىر تەرەپ قىلىدىغانلا بولسا، يەرلىكتىكى ھەر خىل ناچار ھادىسىلەر ئۆزلىكىدىن يوقاپ كېتىدۇ. ئىككىنچى نۇقتىغا كەلسەك، مەن ئۇنىك ئومۇمىۋۇزلۇك ئەھۋال ئەمەسلىكىگە ئىشىنىمەن، ئۇ ئېھتىمال بەزى جايلاردا يۈز بەرگەندۇر، ئۇ تۈزەتكىلى بولمايدىغان ئىش ئەمەس. دىققەت قىلىشقا تېخىمۇ تېگىشلىك بولغان ئەھۋال شۇكى، ئەگەر قايسىبىر تەرەپ كادىرلار مۇناسىۋىتىدىن پايدىلىنىپ يەرلىكتە ماجرا تۇغدۇرۇشقا ئۇرۇنىدىكەن، ئۇ دېموكراتىك تۈزۈمدىن ئىبارەت بۇ ئاساسىي مەزمۇندىن پۈتۈنلەي ئايرىلغانلىق، ئۆزىنىك مەيدانى ۋە سىياسىتىدىن ئىككىلەنگەنلىك بولىدۇ. دېموكراتىك سىياسەتنىك ئاساسىي مەزمۇنىغا كەلسەك، بىزدە يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن تونۇش بولۇشى كېرەك يەنى ئۆكتىچى پارتىيە ۋە ئوخشىمىغان پىكىردىكىلەرگە يول قويۇش كېرەك. بۇ، شىنجاڭنى بىر ئېقىمدىكىلەرلا كونترول قىلماستىن بەلكى دېموكراتىك شەكىلدىكى رەھبەرلىك بولۇشى لازىم دېگەنلىكتۇر. بۇگۈنكى جۇڭگو دېموكراتىك سىياسەت يۈرگۈزىدىغان دۆلەت بولغاچقا بارلىق مەسىلىلەردە خەلقنىك توغرا چۈشىنىشىنى قوزغاش، جامائەتنىك ئارزۇسى بويىچە ئىش كۆرۈش لازىمكى، ھاكىمىيەت كۆچىدىن پايدىلىنىپ باشقا پىكىردىكىلەرنى چەتكە قاقماسلىقى كېرەك. بۇ يەردە مەن يولداشلارنىك كاللىسىنى سەگەك تۇتۇشنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇگۈن، بىر تەرەپتىن فىئودالىزمغا قارشى تۇرۇپ، دېموكراتىيىنى يولغا قويايلى دەپ قويۇپ يەنە بىر تەرەپتىن كاللىسىزدا يېڭى فىئودالـ

لىق پىكىر ئېقىمىنى ئۇلغايتىۋالساق بولمايدۇ. بۇنى تۆزۈتىش لازىم. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق مەسىلىسىگە كەلسەك، ئەگەر توغرا دېموكراتىك سىياسەت تەغرا يولغا قويۇلىدىغان بولسا ئۇ ھالدا مىللىي باراۋەرلىكنى ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقىمۇ ئەلۋەتتە ياخشىلىنىدۇ. بۇگۈن ئەگەر مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدا ياكى ھەر قايسى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا يەنە ئىتتىپاقسىزلىق ئىشلىرى بولسا، ئۇلارنىڭ ھۆكۈمەت تەرەپ ئۇنى ئويلىنىپ كۆرۈش كېرەك. سىياسىي جەھەتتە يەنە دېموكراتىيە بولمىغان جايلار بارمۇ - يوق، كۆپچىلىكنىڭ يىراققا نەزەر سېلىش ۋە ئاق كۆڭۈللۈك پوزىتسىيە تۇتۇش ئاساسىدا بۇ مەسىلىنى تونۇشنى تېخىمۇ ئۈمىد قىلىمەن.

يۇقىرىدىكى بىر قانچە مەسىلە مېنىڭچە ئىنتايىن مۇھىم بولغاچقا، ئۇنى ئوتتۇرىغا قويۇپ سىلەر بىلەن بىرلىكتە مۇزاكىرە قىلىش كېرەك دەپ ئويلىدىم. مەمۇرىي ئۇنۇم مەسىلىسى، ئەمەلدارلارنىڭ پارىخورلۇق مەسىلىسى ئۈستىدە كۆپ سۆزلىمىسەممۇ بولار. مېنىڭ ئېيتىدىغىنىم ھەممە ئىشتا ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى باشلامچى بولۇش، ھەممە ئىشنى ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك خادىملىرىدىن باشلاش، نەمۇنىلىك رول ئوينىتىش، ئۆزى باشلامچى بولۇش لازىم، مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئۇنۇمنى يۇقىرى كۆتۈرگىلى بولىدۇ. پارىخورلۇقنى تۈگەتكىلى بولىدۇ. ھازىر يەنە شۇنى تەنتەنىلىك ھالدا بايان قىلىمەنكى، مېنىڭ بۇ خەتنى بېزىشتىكى مەقسىتىم پۈتۈنلەي بىزنىڭ دوستلۇقىمىز ئۈچۈندۇر. چۈنكى سىلەر شىنجاڭنىڭ رەھبەرلىرى، سىلەرنى مەن كۆرسەتكەن، سىلەر بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامىزدىكى مۇناسىۋەت مەنىۋى جەھەتتىكىلا مۇناسىۋەت بولۇپ قالماستىن، يەنە شەرەپ بىلەن نومۇسنى تەڭ

تارتىدىغان مۇناسىۋەتتۇر. مەن پەقەت سىلەرنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىڭلارنى، شىنجاڭغا رەھبەرلىك قىلىپ، تىنچلىق، بىرلىككە كەلگەن، دېموكراتىك، ئىنتىپاقلىق داغدام يولىدا مېڭىشىڭلارنى سەمىيمىي ئۈمىد قىلىمەنكى، مەغلۇب بولۇشۇڭلارغا ھەرگىزمۇ تىلەكداش ئەمەسمەن. مېنىڭ بۇ سۆزلىرىم بىر ئاز ئېغىر كەتكەندۇر، لېكىن ھەممىسى پۈتۈنلەي ياخشى نىيەتتىلىك بىلەن ئېيتىلدى. ئەگەر سىلەر مېنىڭ مۇشۇ سۆزلىرىمگە ئاساسەن ئۆزۈڭلەرنى چوڭقۇر تەكشۈرۈپ، ئەمەلىيەتتە، ھەرىكەتتە بىر ئاز ئىپادا كۆرسىتەلىسەڭلار، بۇ مېنىڭ ئەڭ سەمىمىي ئۈمىدىم بولۇپلا قالماي يەنە پۈتۈن شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلقلەرنىڭمۇ ئۈمىدى ھېسابلىناتتى.

ھازىر مەن يۇقىرىدا ئېيتقان سۆزلىرىمنى يىغىنچاقلاپ قايتا سۆزلەپ ئۆتەي.

(1) خەنزۇلارغا قارشى پىكىرلەر ھەمدە مەخپى ھەرىكەتلەر ئەگەر داۋاملىشىپ كېتىۋېرىدىغان بولسا، شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالى ناھايىتى خەتەرلىك بولىدۇ، شۇڭا سالماقلىق بىلەن ئويلىشىپ كۆرۈش ۋە دىققەت قىلىش لازىم.

(2) مەركىزىي ھۆكۈمەتكە رازى بولىشىڭلار، بىر تەرەپتىن مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ نۆۋەتتىكى قىيىنچىلىقىنى توغرا چۈشىنىشىڭلار كېرەك، يەنە بىر تەرەپتىن سىلەرنىڭ ھازىرقى شىنجاڭ ھاكىمىيىتىنىڭ مەركىزىي ھۆكۈمەت بىلەن ئەڭ يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇشۇاتقانلىقىنى نەزەردە تۇتۇشۇڭلار كېرەك.

(3) يۇكسەك ئاپتونومىيە مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇنىڭغا مەركەز يول قويمايدۇ ئەمەس، دېگەن گەپ يوق، لېكىن ئۇ بىر قۇرۇق گەپ بولماسلىقى كېرەك، ئۇنىڭدا شىنجاڭنىڭ ھازىرقى شەرت - شارائىتى ۋە ئىقتىسادىنى ئۈزۈل - كې

سىل بىلىش كېرەك، يۇكسەك ئاپتونومىيىنى ئىدارە قىلىپ كېتىشكە ئىشەش بارمۇ - يوق؟

(4) شىنجاڭدا دېموكراتىك سىياسەتنىڭ ھۆلى دەسلەپ كى قەدەمدە تۇرغۇزۇلدى، ئۇنى ئاساسلىقچە بۇزۇۋېتىشكە بولمايدۇ. بولۇپمۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت دېموكراتىك تۈزۈمگە سەممىيلىك بىلەن ھۇرمەت قىلىپ، خەلققە رەھبەرلىك قىلىپ، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇشى لازىم كى. قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ ھوقۇق دائىرىسىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ ئالدى بىلەن دېموكراتىيىنى بۇزىدىغان تەدبىرلەردە بولماسلىقى كېرەك.

ئاخىرىدا مەن سىلەرنىڭ تۆۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىغا قارىتا راست سۆزۈڭلەرنى قىلىشىڭلارنى سەممىيلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمەن.

(1) سىلەرنىڭ ھازىر مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسىدىن نارازى بولۇشقا زادى قانچىلىك پاكىتىڭلار بار؟ مەركىزىي ھۆكۈمەتكە ياخشىلاش ۋە تۈزىتىش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىش كە قولاي بولسۇن ئۈچۈن بىر - بىرلەپ ئوتتۇرىغا قويىساڭلار.

(2) سىلەر ئۈمىت قىلىۋاتقان يۇكسەك ئاپتونومىيىنى زادى قايسى ۋاقىتتا ئىشقا ئاشۇرۇشنى خالايسىلەر؟ شۇنداقلا يۇكسەك ئاپتونومىيىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، مەركەزدىن ئۈمىد قىلىدىغىنىڭلار قانداق شەرت؟ سىلەرنىڭ راستچىللىق بىلەن قىلچە قالدۇرماي يېزىپ بېرىشىڭلارنى ئۈمىت قىلىمەن. مەن سىلەرنىڭ پىكىرىڭلارنى جەزمەن ئوبدان ئويلىشىپ مەركەزگە يوللاپ بېرىمەن.

(3) سىلەر ئەگەر يۇكسەك ئاپتونومىيىنى يولغا قويماقچى بولساڭلار قانداق شەكىلنى قوللىنىسىلەر؟ سىياسىي،

ئىقتىسادىي، تاشقى ئىشلار ۋە ھەربىي ئىشلار جەھەتتىكى پىلانىڭلار قانداق؟ يۇكسەك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشقا ئىشەنچىڭلار قانداق؟ ئىچكى قىسمدىكى ھەر قايسى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى بىرلىك، ئىتتىپاقلىقىدا قالايمىقانچىلىق چىقماسلىققا ئىشەنچىڭلار بارمۇ؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە بولغاچقا، مەن ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈشۈم. ئېنىق بىلىشىم كېرەك. شۇنداقلا ئۇمۇ سىلەر ئالدىن - ئالا ئويلاشقا تېگىشلىك بولغان مەسىلىلەردۇر. سىلەرنىڭ راست چىللىق بىلەن ئۇنى ماڭا ئېيتىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

(4) سىلەر كۆتكەن يۇكسەك ئاپتونومىيىنى مەركىزىي ھۆكۈمەت قىلالمايدۇ ئەمەس، ئۇنى ئويلۇشۇپ كۆرۈشكە بولىدۇ. چۈنكى بىر ئاز سانلىق مىللەتنىڭ ھەققانىي تەلىپى ۋە ئارزۇسىغا مەن ئەزەلدىن ھېسداشلىق قىلىپ كەلگەنمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەركەزنىڭ ئويلىشىپ كۆرۈشىگە يوللاپ بېرىشنى خالايمەن. لېكىن بارلىق ئارزۇ ۋە تەلەپلەر خەنزۇلارغا قارشى پىكىر (مەسىلەن ئەيسا ئەپەندى ۋە باشقا ئەربابلار) ۋە مەركىزىي ھۆكۈمەتكە نارازى بولىدىغان تەشۋىقاتلارنى ۋاستە ۋە شۇئار قىلماسلىق كېرەك. چۈنكى بۇنداق پىكىر ۋە تەشۋىقاتلار ھەرگىزمۇ مەقسەتكە يېتىشىنىڭ ئۇنۇملۇك ئۇسۇلى ئەمەس. بەلكى ئۇ نامايىتى ئوڭايلا توسالغۇ يەيدا قىلىدۇ ھەمدە خىيىم - خەتەرگە ئۇچرىتىدۇ. كۆپچىلىكنىڭ بۇنى چۈشىنىدىغان ياكى چۈشەنمەيدىغانلىقىنى، بۇ خىل پىكىر ۋە تەشۋىقاتلاردىن ۋاز كېچەلەيدىغان ياكى كېچەلمەيدىغانلىقىنى ئۇقمايمەن. بۇنى ھازىر سىلەرگە سەممىيلىك بىلەن ئوتتۇرىغا قويىمەن ھەمدە سىلەرنىڭ سەممىيلىك بىلەن ماڭا جاۋاب قايتۇرۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

يۇقىرىدا ئېيتقان سۆزلىرىمدە ئېھتىمال بەزى ئېغىر كەتكەن جايلىرى بولۇشى مۇمكىن. لېكىن مەن ئۇلارنى سەمىمىيلىك ۋە ياخشى نىيەت بىلەن قىلدىم. بۇنى چۈشىنىشكىلارنى ئۈمىد قىلىمەن. ھەر قايسىكىلارغا سالامەت لىك تىلەپ، جاك جۇك.

مىنگونىك 37 ـ يىلى 10 ـ ئاي لەنجۇ

يەنە مەسئۇدنىك ئوغلى ئەر توغرۇل (مەي خۇەنشىن ـ ت) جەنۇبىي شىنجاڭغا بارغان تەشۋىق قىلىش ـ ھال سوراش، كۆزدىن كەچۈرۈش ئۈمىكىنىك نامىدا، جەنۇبىي شىنجاڭدا ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن بىر مۇنچە قانۇنسز ئىشلارنى قىلغان. جەنۇبىي شىنجاڭدىكى يەرلىك ئەسكەر ۋە ساقچىلار مەسئۇللىرىنىك دوكلات قىلىشىچە، ئەرتوغرۇل يەرلىك ئەمەلدارلارنى ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ئالماشتۇرۇۋەتكەن، يەرلىكتىكى خەلق پىكىرلىرىگە ۋەكىللىك قىلغۇچى ئورۇنلارنى كۆزگە ئىلمىغان. يەرلىكتىكى ئاتاغلىق ئەربابلارنى ھاقارەتلىگەن، يەرلىك ئەدلىيە مەمۇرىيىتىگە ئارىلاشقان، ئارمىيە بىلەن خەلق ۋە ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە بۇلغۇنچىلىك سالغان. تارمىلەتچىلىك ئىدىيىسىنى تارقىتىپ، چەت ئەل مۇھاجىرلىرىنى ئاشكارا ھالدا چەتكە قاققان، بۇنىك بىلەن شىنجاڭ ۋەزىيىتى تېخىمۇ ئەنسىزلىك ـ پاراكەندىچىلىك ئەھۋالىغا چۈشۈپ قالدى. مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ئىلى تەرەپ قارشى تۇرمىغان تەقدىردە مۇ ئۇنى ئالماشتۇرۇۋېتىش كېرەك ئىدى. ئۆزۈمنىك دەسلەپتىلا ئادەملەرنى بىلىشتە كەتكۈزۈپ قويغانلىقىمنى ئېتىراپ قىلىمسام بولمايدۇ.

مەركەزنىك ئالماشتۇرۇۋېتىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقى چۈشكەندىن كېيىن، مەن يەنە مەسئۇدقا بىرپارچە تېلېگرامما ئەۋەتتىم، ئۇنىڭدا مۇنداق دەپ يېزىلدى: بۇ قېتىم

پۈتۈنلەي شىنجاڭنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتى ۋە ئىستىقبالى نەزەردە تۇتۇلۇپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىندى. 1945 ـ يىلى لەنجۇدا سىز بىلەن تونۇشقان چېغىمنى ئەسلىگىنىمدە، سىزنىڭ شىنجاڭ خەلقىغە رەھبەرلىك قىلىپ، مەركەزنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگىزگە ئېلىپ، ئۆلكىگە رەئىس بولغىنىگىزدىن كېيىن، ئۆزىگىزنىڭ رەھبەرلىك ئورنىگىز ۋە ئىناۋىتىگىزنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەپ، شىنجاڭ خەلقىنى تېنچ، بىرلىككە كەلگەن دېموكراتىيە، ئىتتىپاق بولغان بەختلىك تۇرمۇش شارائىتىغا ئىگە قىلىدۇ دەپ سەممىي ئۈمىد قىلغان ئىدىم. ئەپسۇسكى بۇ ئىككى يىلدىن بۇيان سىزنىڭ ئەمەلىي ئىپادىگىز ۋە ئىستىلىگىز مېنىڭ دەسلەپتە ئويلىغىنىمدىكىدەك بولمىدى. يېرىم يولدا ئۆزگىرىپ قالغانلىقىگىزغا چۈشكۈر ئەپسۇسلىنىمەن. ھازىر مەركەز ئەمەلىي ئېھتىياج تۆپەيلىدىن زۆرۈر بولغان تەدبىرلەرنى قوللانمىسا بولمايدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭا ئورۇنسىز ماجىرالارنىڭ كېلىپ چىقىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، نەزەر دائىرىگىزنى كەڭرەك تۇتۇپ قوبۇل قىلىشىگىزنى، كۆڭلىگىزدە غوم ساقلىماسلىقىگىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

بۇ مېنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان سەممىي نەسىھىتىم ھەمدە ئۇنى ئۆزىنى تەكشۈرۈپ كۆرسۇن دېگەن ئۈمىدىم ئىدى.

بۇ چاغدا بۇرھان ئەپەندى نەنجىندىن ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلگەن بولۇپ، مەن بۇيرۇق ئېلىنغاندا، دەرھال ئۇنىڭغا تېلېگرام بېرىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىدىغانلىقىنى ئۇنىڭغا ئۇقتۇرۇش بىلەن بىللە، ئۇنىڭ رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۈتكۈزۈۋېلىشى ـــ شىنجاڭ ئۆلكىسىدە تېنچلىق، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا زور ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ھەممە ئىشتا مۇئاۋىن باشلىق تاۋسيۇ بىلەن يېقىندىن ئالاقىلىشىپ تۇرۇشنى ئۈمىد

قىلىدىغانلىقىمنى، ئۇنىڭ بىخەتەرلىكىنى تاۋنىڭ قوغدايدىغانلىغىنى ئۇقتۇرۇپ قويدۇم. بۇنىڭدىن سەل بۇرۇنراق ئالدى بىلەن مۇئاۋىن باشلىق تاۋغا تېلېگرام سوقۇپ ھەممە ئىشنى پۈختا بېجىرىشنى ئۇنىڭغا تاپىلىغان ئىدىم. يەنە شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا تۇرۇشلۇق قىسىملارنىڭ كاتتىباشلىرى ۋە ھەرقايسى ۋىلايەتنىڭ ۋالىلىرىغا تېلېگرام سوقۇپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشنىڭ ئەۋەبلىرىنى چۈشەندۈردۈم ھەمدە ئۇلارنىڭ خاتىرجەم ئىشلەپ، يەرلىكنى قوغداپ ھەرقايسى مىللەتلەر بىلەن ئىناق ئۆتۈشنى ئۈمىد قىلدىم. كۆپلىگەن زۆرۈر تەدبىرلەر قوللىنىلغانلىقتىن، ئىشلار ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىپ ھېچقانداق مەسىلە چىقمىدى.

قەتئىي نىيەتكە كېلىپ سۇڭ شىلىيەن بىلەن مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇۋېتىش بىر مۇھىم تەدبىر ھېسابلىناتتى. ئەينى ۋاقىتدا ئاشۇنداق قىلىش، ئاساسەن شىنجاڭدىكى بۆلۈنۈش ۋەزىيىتىنى تۈزەشكە يول ئېچىش ئۈچۈن ئىدى، كېيىنچىرەك ۋەزىيەت تەرەققىي قىلىپ، شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا تېخىمۇ زۆرۈر شەرتلەر ھازىرلاندى، ئەگەر سۇڭ شىلىيەن يۆتكەپ كېتىلمىگەن بولسا، تاۋسيۇ شىنجاڭغا كېلەلمەيتتى، جاھىل ئەكسىيەتچى كۈچلەرنىڭ كونترولۇقى ئاستىدا ھەقىقەتكە قايتىشنى قوزغاش ناھايىتى تەس ئىدى. ئەگەر مەسئۇد ئالماشتۇرۇۋېتىلمىسە، بۇرھان رەئىسلىكنى ئۆتكۈزۈۋالمايتتى، مەسئۇدمۇ ھەقىقەتكە قايتىشقا قوشۇلمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە داۋالغۇپ تۇرۇۋاتقان ۋەزىيەتتە شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى كونسىرۋاتىپلار بولۇپ مۇ بىر قىسىم چوڭ تۈركىسىزمچىلار چوقۇم ۋەزىيەتنى تېخىمۇ جىددىيلەشتۈرۈۋېتىشتەك يامان رول ئوينىشى مۇمكىن ئىدى، گەرچە سۇڭ شىلىيەن ۋە مەسئۇدلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى جان تالىشىشى جەزمەن مەغلۇپ بولىدىغان بولسىمۇ، لېكىن شىنجاڭ ۋە شىنجاڭدىكى ئارمىيە بىلەن خەلق يۈزغۇنچىلىققا ئۇچراشتىن ۋە قان

تۆكۈش، قۇربان بولۇشتىن خالى بولالمايتتى. ئەمەن بىر قانچە يىلدىن بۇيان ساقلاپ كېلىۋاتقان شىنجاڭنىڭ تىنچلىق ۋەزىيىتى ۋە ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن بۇيان كۆڭلۈمگە پۈكۈپ كېلىۋاتقان تىنچلىق بىلەن ئۆتكۈزۈپ بېرىش ئارزۇيۇممۇ يوققا چىقىشتىن خالى بولالمايتتى. شۇڭا تاۋسىيۇنى سۈك شىيەنىنىڭ ئورنىغا قويۇش، بۇرھاننى مەسئۇدىنىڭ ئورنىغا قويۇشتىن ئىبارەت بۇ تەدبىر، شۇۋاقىتتىكى ئويىمىز ياكى كېيىنكى رولى جەھەتتىن ئېيتقاندا زۆرۈر ۋە توغرا ئىدى.

بۇرھاننىڭ دوكلاتى

بۇرھان رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغاندىن كېيىن، مەسئۇلىيىتىنى ئاكتىپلىق بىلەن ئۈستىگە ئېلىپ، تىنچلىق، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىنى يولغا قويدى. بۇنىدىن كېيىنكى سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاكىتلىرىدا: پۈتۈن ئۆلكىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، تىنچلىق پۈتلىكىشاڭلىرىنى تۈگىتىش ئۈچۈن، سۈۋىت بىلەن، خەنزۇلار بىلەن بىقىن ئۆتۈشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئالدى بىلەن تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى ئالاھىدە بىلدۈردى. ئۇ 1949 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى ماڭا بىر پارچە دوكلات سۈندى ھەمدە بىرقىسىم ھۆججەتلەرنى قوشۇپ ئەۋەتتى. دوكلاتنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

بۇيۇرۇققا بىنائەن بېكى ۋەزىپىگە تەيىنلىنىپ، ئىشقا چۈشكەندىن كېيىن، يولغا قويغان مۇھىم سىياسىي تەدبىرلەرنى قىسقىچە قىلىپ، ھۆرمەت بىلەن جانابلىرىغا سۇندۇم:

(1) بېكى ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، «پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىغە مۇراجىئەت» نى ئېلان قىلىپ، جانابلىرى ئۈچۈق كۆرسەتكەن تىنچلىق، دېموكراتىيە، بىرلىك، ئىتتىپاقلىقتىن ئىبارەت تۆت چوڭ تەشەببۇسنى چاقىرىق قىلدىم. بۇ

مۇراجىئەتنامىلەر خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە، قازاقچە، مۇڭغۇلچە تۆت خىل يېزىقتا بېسىلىپ پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەرقايسى ناھىيىلەرگە ھەمدە ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىگە تارقىتىلدى.

(2) جانابلىرى تۇزۇپ ئېلان قىلغان سىياسىي پروگراممىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىش ئۈچۈن، مىنگۇنىڭ 38 - يىلىدىن سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاكىتىنى ئالاھىدە تۇزۇپ چىقىلىپ 1 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئىككىنچى قېتىملىق ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىنىدا ماقۇللىنىپ يولغا قويۇلدى.

(3) ۋەزىپىگە تەيىنلىنىپ خىزمەتكە كىرىشكىنىمدىن كېيىنكى ئىككىنچى ھەپتىدە، ئۆلكىمىزدىكى ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئىۋقۇتقۇچىلار ھەمدە ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرىنىڭ ئوفىتسىر - جەڭچىلىرىنى يىغىپ يول يورۇق بەردىم. جانابلىرىنىڭ تۆت چوڭ سىياسىي تەشەببۇسى، ئۇچ تۈرلۈك مەنئى قىلىش بۇيرۇقى ھەمدە ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئۇقۇتقۇچىلار، ئامانلىق ساقلاش ساقچى خادىملىرىدا بولۇشقا تېگىشلىك تونۇش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆز قىلدىم. شۇنداقلا مۇخبىرلارنى كۆتۈۋېلىپ، بۇنىدىن كېيىنكى سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاكىتىدا، پۈتۈن ئۆلكىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، تىنچلىق پۈتلىكاشاڭلىرىنى تۈگىتىش ئۈچۈن، سۈۋىت بىلەن، خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئالى بىلەن تەلەپ قىلىدىغانلىقىمنى شەرھىلىدىم.

(4) ئۆلكىمىزدىكى ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئۇقۇتقۇچىلارنى مال باھاسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچىرىغانلىقتىن ۋە تەمىناتى ناھايىتى ئاز بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆلكىمىزنىڭ مالىيە كۈچى يېتىشمىگەچكە، مەركەز بەلگىلىگەن ئۆلچەم بويىچە ۋاقتىدا تەگشىش ئېلىپ بېرىلمىغاچقا، شۇڭا ئۇلار

تۇرمۇشتا تولىمۇ قىينالماقتا. مەن ۋەزىپىگە ئولتۇرغان دىن كېيىن دەرھال ياخشىلاش چارىسى ئۈستىدە مۇزاكىرە ئېلىپ باردىم. ئىككىنچىقېتىملىق ئۆلكىلىكھەيئەتلەر يىغىنىنىڭ قارار قىلىشى بىلەن، خامچوت دائىرىسىدىن ئاشۇرۇۋۇۋەتمەسلىك ئاساسىدا. ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلارغا ماددىي نەرسىلەرنى تارقىتىپ بەرمەكچى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت چۈڭچىڭنىڭ غەربىدىكى رايونلاردىن ماددىي ئەشيالارنى سېتىۋېلىپ يۆتكىمەكچى ھەمدە تەمىنلەش بۇيۇملىرى بىلەن تەدرىجىي ھالدا ئۆز - ئۆزىمىزنى قامداشنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئۆلكىمىزدىكى كۈندىلىك تۇرمۇشقا ئېھتىياجلىق بولغان بۇيۇملارنى ئىشلەپچىقىرىشنى تېزلەتمەكچى بولىدۇق.

(5) مەمۇرىي ئۇنۇمنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، ۋەزىپىسىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، ھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنى ھەقىقىي تۈردە تەرتىپكە سېلىش، ئالاقىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش، كادىرلارنى تەكشۈرۈش جەھەتتە ئۆزلىشىپ قالغان ئادەتلەرنى تۈگىتىپ، مۇۋاپىقراق بولۇش، تەمىناتنى ئامال قىلىپ ياخشىلاش، خىزمەتتە ۋاقىتنى ئىسراپ قىلماسلىق توغرىسىدا ئومۇمىي بۇيرۇق چىقاردىم.

(6) ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى تەمىنلەيدىغان ماددىي نەرسىلەرنى تەييارلاش ۋە خامچوتنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىنىنىڭ قارار چىقىرىش بىلەن كاتىۋات باشقارمىسى، بوغالتىرلىق باشقارمىسى، مالىيە نازارىتى، تەمىرات نازارىتى، يېزا ئىگىلىك باشقارمىسى، ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسى، ئۆلكىلىك بانكا، شەھەرلىك ھۆكۈمەت، كوپىراتىپ قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ ئاساسلىق ئەمەلدارلىرى قاتناشقان مالىيە گۇرۇپپىسىنى تەشكىللەپ، پىلاننى پات - پات مۇزاكىرە قى

لىپ تۈرۈشنى بىكىتتۈق ھەمدە ھەرگەزنىڭ ئۇرۇمچىدە تۈرۈشلۇق ئورگىنىنىڭ ئالاھىدە ۋەكىلى لىيوزىرۇگنى تەك لىپ قىلدۇق.

(7) خەلقنىڭ ئازاب - ئۇقۇبىتىنى ئازايتىپ، دېموكراتىك سىياسەتكە ئاساس تۈرغۇزۇپ، جەمئىيەتتىكى چىرىك، رەزىل كۈچلەرنى ئۈزۈل - كېسىل تۈگىتىش، يۇرگۈزۈلۈۋاتقان مەمۇرىي بۇيرۇقنىڭ تېزرەك ئۇنۇم بېرىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، پەقەت ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىكى ھەيئەتلەر بىلەن مۇزاكىرە قىلىپ، ھازىرقى يېزا، بازارلار ۋە نوپۇس ئارقىلىق باشقۇرۇش (باۋجيا) تۈزۈمىنى تەرتىپكە سالماقچى ھەمدە نوپۇس ئارقىلىق باشقۇرۇش تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، ھەرقايسى يېزا - بازارلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ باشلىقلىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى يېزا مەمۇرىيىتىنى قوشۇمچە باشقۇرۇشقا مەسئۇل قىلماقچى بولدۇق. بۇ پىلاننى ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىنىنىڭ بېكىتىش گۇرۇپپىسى تەپسىلىي مۇزاكىرە قىلىۋاتىدۇ، كونكرىت لايىھە تەييار بولسا، جانابلىرىنىڭ تەكشۈرۈپ - يولىيۇرۇق بېرىشلىرى ئۈچۈن يوللايمىز (1 - ، 2 - ، 3 - قېتىملىق ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىنىنىڭ خاتىرىسى بىر پارچىدىن قوشۇمچە قىلىندى.)

بۇ دوكلات ۋە بىر قىسىم ھۆججەتلەردىن قارىغاندا بۇرھان مېنىڭ سىياسىتىمنى چۈشەنگەن، قوللىغان ۋە ئۇنى سەمىمىلىك بىلەن ئىجرا قىلغان. ئۇ ئادەمەتچىلىك ۋە ئىستىلدىمۇ ئاق كۆڭۈل، جانلىق، زېرەك ۋە قابىلىيەتلىك، ھەقىقىي ياخشى رەھبەر ئىدى. شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن مۇۋاپىق ئادەمنى ئىشقا سالغانلىقىم ئۈچۈن، كۆڭلۈم ئورنىغا چۈشتى ۋە خاتىرجەم بولدۇم.

سەككىزىنچى باب تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش

بارغان ـ كەلگەن تېلېگراممىلار

1949 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى ماۋجۇشى مېنى چاقىرتىپ، ئازادلىق زور قوشۇنىمىز لەنجۇ ۋە چىڭخەيدىن ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىشنى قارار قىلدى، سىزنىڭ شىنجاڭدىكى ئارمىيە ـ ھۆكۈمەت مەسئۇللىرىغا ھەقىقەتكە قايتىش توغرىسىدا تېلېگرام بېرىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن دېدى، ئۇ يەنە مەن شىنجاڭدىن ئىگىلىگەن ئەھۋالدىن قارىغاندا، سىز تېلېگرام بېرىدىغانلا بولسىڭىز ئۇلار چوقۇم شۇ بويىچە ئىشلەيدىكەن دېدى. مەن ماۋجۇشىنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھايا جانلانغان ھالدا: مەنمۇ خېلى بۇرۇنلا شۇنداق نىيەتكە كەلگەن ئىدىم. لېكىن مەن 5 ـ ئايلاردا تاۋسىيۇ ۋە بۇرھانلار مەندىن ھال سوراپ ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىنلا خەۋەر ـ ئالاقىمىز ئۈزۈلۈپ قالدى، ھازىر ئۇلار بىلەن قانداق ئالاقىلىشىشنى ئۇقمايمەن دېدىم. ماۋجۇشى: بىز غۇلجىدا رادىئو ئىستانسىسى قۇردۇق، سىز ئاۋۋال تېلېگراممىنى غۇلجىغا بەرسىڭىز ئۇلار ئۇرۇمچىگە توغرىلاپ بېرىدۇ، مەن بۇنى غۇلجىدىكى مەسئۇل يولداش دېگۈچىلىگە ئېيتىپ قويسام بولىدۇ دېدى، مەن ئۇنداق بولسا ياخشى بولىدۇ دېدىم. شۇنىڭ بىلەن 9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى گېنېرال تاۋسىيۇ، رەئىس بۇرھانغا بىر پارچە تېلېگرام ئەۋەتتىم، تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

ئۇرۇمچى شەھىرى قېرىندىشىم مۇئاۋىن قوماندان مىنيۇ، قېرىندىشىم رەئىس بۇرھان: سىلەرنىڭ تېلېگراممىلارىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن غەربىي ـ شىمالنىڭ كا-

دىرلار ئىشىدا ئۆزگىرىش بولغانلىقى يەنە ۋاقىت ئىس بولغانلىقى ئۈچۈن، ئالاقىلىشىپ تۇرالمىدۇق. مەن 6 - ئاينىڭ 26 - كۈنى بايانات ئېلان قىلدىم. ئۇنى بىيىڭنىڭ شىنخۇا ئاگېنتلىقى ئاڭلاتتى. خەۋەر تاپقانسىلەر، ھازىر ئومۇمىي ۋەزىيەتتە پەيدىنپەي ئۆزگىرىش بولماقتا. ۋەزىيەت مۇقىملاشتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەنجۈ ئازاد بولۇپ، شىنجاڭ ئۆزى پالغۇز خەۋپ ئەھۋالدا قالدى. ئىنقىلابنىڭ بۇيۇك مەقسىدىنى ۋە شىنجاڭ ئۇلۇكسىنىڭ تىنچلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ ھەمدە پۈتۈن ئۇلۇكىدىكى خەلقلەر ۋە بارلىق ئوفىتسىر - جەڭچىلەرنىڭ مەنپەئەتىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۆز ۋاقتىدا ئىپادە بىلدۈرۈپ، گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان ئالاقىلەرنى ئۈزگەنلىكىلارنى رەسمىي جاكالاپ خەلق دېموكراتىيىسى لاگىرىغا قايتىپ كېلىڭلار. مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىڭلار. مەن ماۋجۇشىنىڭ شىنجاڭ ئۇلۇكىدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى، بارلىق ئوفىتسىر - جەڭچىلەر، ئارمىيە - ھۆكۈمەت كادىرلىرىغا دائىم كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى، ئىشلارنى مۇۋاپىق ۋە قانائەتلىنەرلىك ھالدا بىر تەرەپ قىلىدىغانلىقىنى ئۈمىدان بىلىمەن. مەن تەكلىپكە بىنائەن پات يېقىندا ئېچىلىدىغان يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ يىغىنىغا قاتنىشىمەن ھەمدە ماۋجۇشى بىلەن يۈزمۇ - يۈز تۇرۇپ كېڭىشىش پۇرسىتىگە مۇيەسسەر بولالىسام ئۇزۇمنىڭ شىنجاڭغا بېرىش نىيىتىم بارلىقىنى ئېيتىمەن. ماقۇل كۆرسە تاپشۇرۇقىنى ئاڭلاشنى خالايمەن. سىلەر دەرھال قەتئىي قارارغا كېلىپ، بارلىق قىينىچىلىق ۋە غەم - ئەندىشىلەرنى چەتكە قايرىپ قويۇپ، ھەممە ئىشنى ئەتراپلىق ئورۇنلاشتۇرۇپ، كەسكىن ھەرىكەت قىلىڭلار كۆپرەك يا-

دەمنی ساقلاپ قالغىلى، كۆپرەك تۆھپە قېشقىلى بولىدۇ. ھەرقايسى ئارمىيە - دىۋىزىيە باشلىقلىرى ياكى ئالاقىدار ئارمىيە - ھۆكۈمەت كادىرلىرىغا زۆرۈر تېپىلما مېنىڭ نامىمدا ۋەكالىتەن تېلېگراممىا بەرسەڭلار، ئۇلار ئەھۋالنى چۈشىنىپ قوبۇل قىلىدۇ. يولداش شاۋجۇۋ (لىيۇزىرۇڭ)، مىڭ چۈن (لىيۇ مېڭچۈن)، جىڭ ۋېن (چۈيۋۇ)لارغا سالام ئېيتىڭلار، سىلەرنىڭ پىكرىڭلار قانداق؟ تېزدىن جاۋاب قايتۇرۇشۇڭلارنى كۈتىمەن. جاڭ جۇڭ، بىيىپىڭ. 9 - ئاينىڭ 21 - كۈنىگە كەلگەندە يەنە بىرمۇنچە مەسىلىلەر ئېسىمگە كەلگەنلىكى ئۈچۈن قايتىدىن تاۋسىيۇغا بىر پارچە تېلېگرام بەردىم:

«ئۇرۇمچى شەھىرى قېرىندىشىم مۇئاۋىن قوماندان مىنيۇ: ئېستىمگە بىر قانچە ئىشلار كېلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، ئالاھىدە يەنە تېلېگراممىا بېرىپ سىز بىلەن مەسىلىھەتلەشمەكچىمەن: (1) مازىشياڭ ئاتا - بالا (مابۇفاڭ ئاتا - بالىنى كۆرسىتىدۇ — ت) ۋە ئۇلارنىڭ قالدۇق قىسىملىرى ھازىر قەيەردە؟ ئۇلارنىڭ خۇاڭ زۇشۇن، جۇۋجيابىن قىسىملىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى قانداق، ئۇلارنىڭ ئورنى قەيەردە؟ (2) ماچىڭ شياڭنىڭ پوزىتسىيىسى قانداق؟ زىشياڭ ئۇنىڭغا بىرەر ئىشتىن بىشارەت بەرگەنمۇ - يوق؟ ئەگەر ئۇنىڭ يولۇش - تۇرۇشى گۇمانلىق بولسا، سىلەر ئۇنىڭغا قانداق تاقابىل تۇرماقچى؟ مېنىڭچە ئۇنى ئەڭ ياخشىسى نەسىھەت بىلەن قايىل قىلىش لازىم. بولمىسا مەزكۇر قىسمىنى قارا شەھەر ۋە بۇگۇرگە، جۇڭ زۇيىڭنىڭ دىۋىزىيىسىنى تۇرپان، پىچان، توخسۇن ئەتراپىغا يۆتكەپ، ئۇلارنى خاتىرجەم بۇيرۇق كۈتۈش، كېيىنكى ئىشلارنى ئەزەردە تۇتۇش، بۇيرۇققا خىلاپلىق قىلىپ قارشىلىق كۆرسىتىش ئىشلىرىنى قىلماسلىق توغرىسىدا ئورۇنلاشتۇر-

سىڭىزمۇ بولىدۇ.(3) ھازىر خۇاڭ، جۇۋ قىسىملىرىنىڭ خېـ
شىدا ئىكەنلىكىنى بىلىمىز، ۋاڭ جىژجىنىڭ قىسىملىرى
غەربكە يۆتكەلدىمۇ - يوق؟ سىز ئۇ تەرەپ بىلەن ئالاقـ
لىشىشقا ئادەم ئەۋەتتىڭىزمۇ؟ زۆرۈر تېپىلغاندا مېنىڭ
نامىمدا تېلېگراممىا بېرىپ، مەزكۇر ئۇچ قىسمىنىڭ بۇنىدىن
كېيىن سىزنىڭ بۇيرۇقىڭىزنى ئاڭلىشى كېرەكلىكى توغرىسىدا
بۇيرۇق چۈشەرسىڭىز بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار چىڭخەيدىكى
ما قىسىملىرىدىن ئايرىلغان بولسا، ئەڭ ياخشىسى شەرقىي
شىنجاڭدا مۇھاپىزەت قىلىپ، ما قىسىملىرىنى شىنجاڭغا
كىرىش نىيىتىدىن يانداۋرۇپ ئۇلارنى جاڭيې، جىيۇچۈەن،
يۈمىن ئەتراپىدا تىزگىنلەپ تۇرساق قانداق؟ (4) شىنجاڭـ
دا تۇرۇشلۇق يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلەر ئىچىدە،
بۇرۇن بىر تەرەپلىمىلىك تەشۋىقاتىنى ئاڭلاۋېرىپ قايمۇقۇپ
قالغانلارنىڭ ئىچىدە ئومۇمىي ۋەزىيەتنى ئېنىق چۈشەنـ
مەيدىغان، خاتالىقىدا چىڭ تۇرۇۋېلىپ ئويغانمىغان ياكى
گۇرۇھۋازلىق ھېسسىياتىغا بېرىلىپ كەتكەنلەرنى يوق دېگـ
لى بولمايدۇ، شۇڭا سىز بۇنى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ ئۇلارغا
نەسىھەت قىلىپ باقسىڭىز قانداق بولار؟ كۆپچىلىكنىڭ مەن
بىلەن جاپا - مۇشەققەتنى تەڭ تارتىشنى ئۈمىد قىلىمەن،
ئەگەر بۇيرۇقنى قوبۇل قىلىدىغان بولسا، مەنىۋى جەھەتـ
تىكى مەسئۇلىيەتنى ئۈستۈمگە ئېلىپ، كۆپچىلىكنى قايتـ
دىن ھەرگىز خاتا يولغا باشلىمايمەن ۋە زىيانغا ئۇچراتـ
مايمەن، ئاخىرغىچە جاھىللىق قىلىدىغانلار بولۇپ، قۇتقۇزۇ-
ۋېلىش مۇمكىن بولمىغانلارنى ئالدى بىلەن ئالماشتۇرۇۋېتىپ،
ئىشنى بۇزۇپ تۈيۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىش لازىم. (5) ئۇلـ
كىدىكى كونىرۋاتسىيلارنى كۆپ يىللاردىن بۇيان ھەر
تەرەپتىن تىزگىنلەپ ھەم ئۇلارغا تەربىيە بېرىپ، كەلگەن
بولساقمۇ لېكىن يەنە ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن كۈچلىرى بار،

شۇڭا ئۇلارغا سەل قاراشقا بولمايدۇ. بولۇپمۇ ئۇيغۇر ۋە قازاقلارنىڭ ئىچىدە سوۋېتتىن، كومۇنىستلاردىن قورقۇش كەيپىياتى ئاشكارىلىنىپ تۇرىدۇ. مېنىڭ ۋە ئۆزبېكنىڭ نامىدا مۇراجەتنامە ئېلان قىلىپ، جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ ھازىر يۇرگۈزۈۋاتقىنىنىڭ كوممۇنىزمنى ئەمەس، سوتسىيالىزمنى ئەمەس، بەلكى يېڭى دېموكراتىزم ۋە سەنەمنجۇيىنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنىغا ئۇيغۇن كېلىدىغانلىقىنى، بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتا باراۋەرلىك ـ ئىتتىپاقلىق سىياسىتىنى يۇرگۈزىدىغانلىقىنى ھەمدە دىنىي ـ ئېتىقات ئەركىنلىك سىياسىتىگە كاپالەتلىك قىلىدىغانلىقىنى، شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ مەركەز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدە ئۆزگىرىش بولغان بولسىمۇ لېكىن شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ سىياسىي پروگراممىسى بويىچە تۈزۈلگەن تىنچلىق، دېموكراتىيە، بىرلىك، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىدە زادى ئۆزگىرىش بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ ئۇلارنىڭ گۇمان قىلىش، قورقۇش تۇيغۇسىنى تۈگەتسىڭىز، ھەمدە رەئىس بۇرھاننىڭ سىيىت، ئۆمەر، يولۋاس، مەسۇد، ئىمىن، جانىمقان ① قاتارلىقلارنى ئۇرۇمچىگە تەكلىپ قىلىپ كېلىپ، ئۇلارغا ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ، توسالغۇلۇق قىلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى ئۈمىد قىلىمەن. (6) ئىلى تەرەپ بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇرۇشنىمۇ توختىتىپ قويۇشقا بولىمايدۇ، ئالاقىلىشىپ تۇرۇلدىمۇ يوق؟ ئەگەر ياخشىسى سوۋېتلىك قوشنىلار بىلەن بولغان ئۇچرىشىشنى داۋاملاشتۇرۇش لازىم. (7) بۇ ئىشنى ئېەنگلىيە، ئامېرىكىنىڭ دېپ

① سىيىت ـــ ئۇلكىلىك مەسلىھەتچىلەر ھەيئىتى، ئۆمەر ـــ قەشقەرنىڭ ۋالىسى، يولۋاس ـــ قۇمۇلنىڭ ۋالىسى، جانىمقان ماليە نازارىتىنىڭ نازىرى، مەسۇد سابىق ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى، ئىمىن ـــ تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرى ئىدى.

لوماتىيە خادىملىرىدىن ئىنتايىن مەخپى تۇتۇپ، ئىشتىن كېيىن قوغداش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلسا بولىدۇ. مۇۋاپىق خەلقئارالىق رەسمىيەتلەر ۋە مۇئامىلىنى ساقلاش لازىم. (8) ھەربىي ئاشلىق، قىشلىق كىيىم - كېچەك ۋە مائاش خىراجىتى قاتارلىقلارنىڭ تەييارلىنىشى قانداق بولدى؟ مەن بۇنىڭدىن غەم قىلىۋاتىمەن، رەئىس بۇرھان بىلەن مەسلىمەتلىشىپ ۋاقتىنچە ئۆلكە دائىرىسىدىن ھەل قىلىشقا تىرىشاڭلار. غەرب بىلەن شەرق ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش ئەسلىگە كەلتۈرۈلىۋاتقاندا قىيىنچىلىقتىن ساقلىنىش تەس، شۇڭا بۇ ئىشقا ئۆز ۋاقتىدا ئەھمىيەت بېرىشىڭلارنى سورايمەن. (9) ئۇقۇشۇمچە جۇڭگو بىلەن سوۋېت شىنجاڭ ئۆلكىسىدە سودا ۋە ئىقتىسادىي توختام تۈزۈشكە قوشۇلۇپتۇ، لېكىن گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى ئىمزا قويۇشقا رۇخسەت قىلمىدى، بۇ بىر ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولدى، شۇنداقتىمۇ يېڭى مەركىزىي ھۆكۈمەت كېيىنكى ئايدا قۇرۇلماقچى، پەرەز قىلىشىمچە سوۋېتلەر ئىنتىپاقى ئۇنى ئالدى بىلەن ئېتىراپ قىلىدۇ، بۇ چاغدا ئۇ كېلىشىم ئۈستىدە داۋاملىق سۆھبەت ئېلىپ بېرىلىپ ئىمزا قويۇلىدۇ، ئىقتىسادىي ئەھۋال يېڭى تۈسكە كىرىدۇ. يۇقىرىدىكى ئىشلارنى ئويلىشىپ مەسلىھەت قىلىش يۈزىسىدىن ئوتتۇرىغا قويىدۇم. سىزنىڭ بۇ مۇناسىۋەت بىلەن، ۋەزىيەتكە ماسلىشىپ ھەربىي ۋە خەلقلەرنى قوغداپ قېلىش يۈزىسىدىن ئىنقىلابىي ھەرىكەت قوللىنىشىڭىزغا، ئەتراپلىق ئويلىشىپ، ئورۇنلاشتۇرۇشلارنى پۇختا ئىشلەپ، سالماقلىق، ئوڭۇشلۇق ئورۇنلىشىڭىزغا ئىشىنىمەن. سىلەردىن خوش - خەۋەر كۈتىمەن. جاڭ جىژۇجۇڭ، بېيپىڭ.

ئۈزۈن ئۆتمەيلا تاۋسىيۇ، بۇرھانلارنىڭ 9 - ئاينىڭ 17 -

كۇنى ئەۋەتكەن جاۋاب تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، ئۇلار تېنچ يول بىلەن ئۆزگىرىش ياساشقا ئېھتىياتچانلىق بىلەن مەسلىھەت قىلىشۋاتقانلىقىنى، دۆلەت زېمىنىگە كاپالەتلىك قىلىش، پۇتۇن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىنى قوغداپ، ئورۇنسىز قۇربان بېرىشتىن ساقلىنىش پىرنسىپى ئاستىدا، ھەرىكەت قوللىنىپ تېزدىن گۇۋاڭ جۇ ھۆكۈمىتى بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي كومىتېتىنىڭ ردىبەرلىكىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ، تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

گېنېرال ۋىنبەي جانابلىرى: 9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى بېجىڭدىن ئەۋەتكەن تېلېگراممىلىرىڭىزدىن خەۋەر تاپتۇق. شىنجاڭ ۋەزىيىتىنىڭ ئىستىقبالى توغرىسىدا تەپسىلىي يولىيورۇق بېرىپلا، بىز بۇنىڭدىن چوڭقۇر مىننەتدارمىز. مەملىكەتنىڭ تىنچلىق ۋەزىيىتى ئۈچۈن ئاشمىغانلىقتىن جانابلىرى بېيجىڭدە قەپ قالالا، بىز مۇشۇ يىرىم يىلدىن بۇيان شاۋجۇ، مىڭ چۈن، جىڭ ۋىن قاتارلىق قېرىنداشلار بىلەن ھەر دائىم ئېھتىياتچانلىق بىلەن مەسلىھەتلىشىپ تۇرۇۋاتىمىز، دۆلەت زېمىنىگە كاپالەتلىك قىلىش، ئۆلكىمىزنىڭ تىنچلىقىنى قوغداش ھەمدە قىسىلاردا ئورۇنسىز قوربان بېرىشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىن ئىبارەت ئۈچ پىرىنسىپ ئاستىدا مۇۋاپىق پەيت تاللاپ تىنچ يول بىلەن ئۆزگىرىش ياسىماقچى بولدۇق. ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق بۇ تەشەببۇس پۇتۇن شىنجاڭدىكى زاتلار ۋە پۇتۇن ئارمىيىدىكى ئوفىتسىر ـ جەڭچىلەرنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشتى. ئاز ساندىكى فاشىستلار جۈملىدىن ـ ماچىڭ شياڭ، يى چىڭ، لوشۇرىن① قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ خا-

① ماچىڭ شياڭ ـ 5 ـ ئاتلىق ئارمىيىنىڭ باشلىقى، يى چىڭ ئۆزگەرتىپ تۇزۇلگەن دىۋىزىيىنىڭ باشلىقى، لوشۇرىن ـ لۇيجاڭ قوشۇمچە ئۇرۇمچى گارنىزونىنىڭ قوماندانى.

هىشى بويىچە ئاز سانلىق كادىرلارنى باشلاپ يېقىندا پۈر-
سەتتىن پايدىلىنىپ ئۇرۇمچىدىن ئايرىلىپ چەتكە چىقىپ
كەتتى. جەنۇبىي - شىمالىي شىنجاڭدىكى قالغان بارلىق قە-
سىملار ئۆز ئوروناىرىدا تۇرۇپ داۋاملىق يەرلىكنىڭ تەر-
تىپىنى ساقلىماقتا. ما قاتارلىقلار كەتكەندىن كېيىنلا تاۋ-
سىيۇ رەھبەرلىكىدە گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان مۇنا-
سىۋەتنى ئۈزۈپ، دۆلەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تېنچلىق
كېلىشىمى بويىچە، خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتې-
تىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلغانلىقىمىزنى جاكالىدۇق.
ھۆكۈمەت تەرەپ بولسا ستراتېگىيىدە ئۆزگىرىش ياسىلىشى
بىلەن تەڭلا جانابلىرىنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى بىلەن
تۈزگەن تىنچلىق ماددىسىغا ئاساسەن، ئۇچ ۋىلايەتتىن ئەس-
لىدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە ھەيئەت بولغانلارنى ئۇرۇمچىگە
قايتىپ كېلىشكە تەكلىپ قىلىپ، ھەمكارلىقنى ئەسلىگە
كەلتۈرۈپ، تۈزۈلگەن تىنچلىق، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىت-
تىپاقلىق سىياسىتىگە ھەمدە ئۆلكىمىزنىڭ سىياسىي پروگ-
رامىسىغا بىنائەن، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇشتىن
ئاۋۋال ۋاقتىنچە يەرلىكنىڭ سىياسىي ئىشلىرىنى بىر تەرەپ
قىلىپ تۇرماقچىمىز. مەركەزنىڭ ئۆلكىمىزدە ۋاقىتلىق خەلق
ھۆكۈمىتى قۇرۇش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىنى كۈتىۋاتىمىز. مۇ-
چەرلىشىمىزچە، يۇقىرىدىكى خىزمەتلەرنى مۇشۇ ئاي ئىچىدە
پۈتۈنلەي تولۇقى بىلەن ئورۇنلاشقا بولىدۇ. بىز شۇنىڭغا
ئىشىنىمىزكى، ئىنقىلابنىڭ يۈيۈك مەخسىتى بىلەن ئۆز
بۇرچىنى ئېنىق بىلگەن كىشى سىياسىي جەھەتتە باشقىچە
تەلەپ قويمايدۇ. پەقەت پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقنىڭ كا-
پالەتكە ئىگە بولۇشىنى، خەلقنىڭ ئازاب - ئوقۇبەت ئىچىدە
قالماسلىقى، قىسىلارنى قۇربان قىلماسلىقنى، دۆلەتكە، ھەر

مىللەت خەلقلىرىگە ئۆزلىرىنىڭ تېگىشلىك مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشنى ئويلايدۇ. ماۋجۇشىنىڭ ۋە جانابلىرىنىڭ ئومىدىنى يەردە قويمايدۇ. شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى پىكرىمىزنى يېزىپ ئۇنى جۇشىغا بېرىپ قويۇشى ئۈچۈن دېڭ لىچۈن ئەپەندىگە تاپشۇرۇپ بەردۇق. ئىزاھ بېرىش يۈزىسىدىن بۇ تېلېگرامىمىنى ئەۋەتتۇق، تاپشۇرۇپ ئالارسىز. ھازىر خەلقلەر جانابلىرىنىڭ بالدۇرراق قايتىپ كېلىپ رەھبەرلىك قىلىشلىرىنى سەمىمىيلىك بىلەن كۈتمەكتە. قاچان يول ئالىسىز، ئالدىن تېلېگىراما بىلەن خەۋەربېرىۋېتىشىڭىزنى سەمىمىيلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمىز. تاۋسيۇ، بۇرھان (9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى)

شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە گېنېرال تاۋسيۇنىڭ ماڭا ئەۋەتكەن شىنجىن تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم:

گېنېرال ۋەن بەيي جاناپلىرى: شىنجىن تېلېگراممىسىدىن خەۋەر تاپتىم. ھازىر ئاساسلىق ھەل قىلغۇچ سىياسەتلەرنى رەئىس بۇرھان بىلەن بىرلىكتە ئۆزلىرىگە تېلېگرام ئارقىلىق يوللىدۇق، يولىرۇق بېرىشلىرىنى ئۈتۈنىمىز. ئۆزلىرى تېلېگرام ئارقىلىق سۈرۈشتۈرگەن ئىشلارنى تۆۋەندىكىچە دوكلات قىلىمەن:

1 - مازىشياڭ ئاتا - بالا ئائىلە - تاۋابا تىنى ئېلىپ ھەج قىلىش چەت ئەللىگە چىقىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ قالدۇق قىسىملىرى چىڭخەيدە ئاساسەن دېگىدەك تىرە - پىرەن بولۇپ تۈگەشتى. ھەر دەرىجىلىك قۇماندانلىرى خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىگە تەسلىم بولدى. گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ غەربىي چېگرىسى ئىچىدە چىڭخەي قىسىملىرى قالمىدى. خۇاڭ، جۇ قىسىملىرى، ما قىسىملىرى بىلەن خېلى بورۇنلا ئالاقە قىلىشماس بولغان.

2 ـ ما شىياڭ شىنگدىن قىچىپ كەتكەندىن كېيىن، ما چىڭ شىاڭغا يولىيورۇق بەرمەكچى. ماچىڭ شىاڭنى سۆز بىلەن قايىل قىلىش ئارقىلىق، ئۇ ئۆزى بىلەن ئازساندىكى كادىرلارنى باشلاپ، ئۇرۇمچىدىن ئايرىلىپ چەت ئەللىگە ھەج قىلىشقا يارىدىغان بولدى. ئۇنىڭ قىسىملىرى بىزنىڭ رەھبەرلىكىمىزگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

3 ـ ۋاڭ جىژچى قىسىملىرى غەربكە يۆتكەلگىنى يوق. خېشى تەرەپ توغرىسىدا ھازىر زىڭ جىن ۋۇ① ئۇرۇمچىگە كېلىپ بىز بىلەن يۈزمۇ-يۈز تۇرۇپ مەسلىھەتلىشىپ ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بارىدىغان بولدى. شىنجاڭ مەسىلىسى ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، مېنىڭ رەھبەرلىكىمدە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلىدىغان بولدى. پاپ ـ يېقىندا لەنجۇ دائىرىلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ قالارمىز. شۇ چاغدا جۇ بىلەن بىۋاسىتە سۆھبەت قىلىشنىڭ ئامالىنى قىلىمەن.

4 ـ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ھەربىي ئەمەلدارلاردىن ماچىڭ شىياڭ، يې لېچىڭ، لوشۇرىنلارنىڭ ئاز ساندىكى كادىرلارنى باشلاپ قىسىمدىن ئايرىلىپ شەرق تەرەپكە كېتىپ قالغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قالغانلىرىدا مەسىلە چىقمايدۇ. ئۇلار ئۇرۇمچىدىن ئايرىلغاندىن كېيىنكى ئەھۋاللارنى، ئايرىم خەۋەر قىلىمەن.

5 ـ ئىمىن، ئەيسا قاتارلىقلار بىر قىسىم ئاز ساناق مىللەت ئىقتىسادىكىلەرنى باشلاپ پاكىستانغا كېتىشنى قارار قىلدى. كوپىسىر ۋاتىپلارنىڭ كاتىبلاشلىرىدىن جانىمقان، خادىۋاڭ② مەسۇد قاتارلىقلارمۇ شىنجاڭدىن ئايرىلىشنى قارار قىلدى. پېقىر رەئىس بۇرھان بىلەن تەپسىلىي مەسلىھەتلىشىپ ئۇلار-

① زىڭ جىن ۋۇ ـ غەربىي شىمال ھەربىي مەمۇرى ئەمەلدارلار مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن سەنمۇيىكى.

② خادىۋاڭ ـ ئۇرۇمچىنىڭ ۋالىسى.

غا توسقۇنلۇق قىلماي بىخەتەر كىتىشىگە يول قويىدىغان بولدۇق. ھەر مىللەت ئاممىسىغا مۇۋاپىق ھالدا تەشۋىق قىلىپ ئۇلاردىن ھال سوراپ تۇرغانلىغىمىز ئۈچۈن ئۇلار خۇشال ـ خۇرام ئىتائەت قىلىشتى.

6 ـ ئىلى تەرەپ بىلەن ئالاقىلىشىشنى رەئىس بۇرھان بىجىرىۋاتىدۇ. تېنچلىق بېتىم، سىياسىي پروگراممىا بويىچە ھەمكارلىق ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. لېكىن ھەربىي ئىشلار جەھەتتە ھەر قايسى تەرەپ ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ مەركەزنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىنى كۈتۈپ ھەر قانداق تىگىشلىك بولمىغان ئۇقۇشماسلىقلاردىن ساقلانماقتىمىز.

7 ـ ئامېرىكا كونسۇلخانىسى چېكىنىپ چىقىپ، پەقەت بىر نەپەر مۇئاۋىن كونسۇلىلا قەپ قالدى. ئەنگلىيە كونسۇلىنىڭ ھازىرچە ھىچقانداق رولى قالمىدى، زۆرۈر تىپىلغاندا ئۇ-لارنى قوغدايمىز.

8 ـ ھازىر ھەربىي خىراجەت مەسىلىسىدىن تولىمۇ قىينىلىۋاتىمىز. 7 ـ ئايدىن كېيىن ھەربىي تەمىنات تارقىتىلىمىغاچقا قىسىلاردىمۇ تېنچسىزلىق خىيالى كۈچلۈك. بىر قانچە ئايدىن بۇيان گۇاڭجۇ بىلەن ئىمكانىيەتنىڭ بىرىچە سۆزلىشىپ يۇرۇپ پۈتۈن قىسىلارنى شەرققە يۆتكەيمىز دېگەننى بانا قىلىپ كۆرسىتىپ، ھەر خىل خىراجەتلەردىن ئازراق ھەل قىلدۇق. يېقىندا بۇ پۇلنى مەخسۇس ئايرو-پىلان بىلەن ئېلىپ كەلمەكچىمىز. ئەگەر ھەممىسىنى (تەخ-مىنەن 1 مىليون 800 مىڭ يۈەن كۆمۈش تەڭگە) ئۇرۇمچى-گە يۆتكەپ كېلەلىسەك نۆۋەتتىكى ئەھۋالنى ياخشىلاشقا بو-لىدۇ. بىر قانچە ئايدىن بۇيان ئوچۇق ئىپادە بىلدۈرلمەي كەلگەنلىكىمىزدىكى ئاساسلىق سەۋەبلەرنىڭ بىرى مۇشۇ رەئىدى. چۈنكى ئۇلكىنىڭ غەزىنىسىدە ھىچنەرسە قالمىغانلىقى ئۈچۈن، رەئىس بۇرھانمۇ ئامالسىز قالغانىدى.

9 ـ جۇڭگو ـ سوۋېت دوستلۇق مۇناسىۋىتىدە يېڭىدىن بۇيان ئىلگىرىلەشلەر بولىۋاتىدۇ. سودا ۋە ئىقتىسادىي توخـ تام كېلىشىمى تېخىچە ئىمزالانغىنى يوق، بۇ شىنجاڭ ئۆلـ كىسىدىكى مەسئۇللارنىڭ مەسىلىسى ئەمەس. بۇ نۇقتىنى سوۋېت تەرەپ پۈتۈنلەي چۈشىنىدۇ. يېڭى ھۆكۈمەت قورۇلـ غاندىن كېيىن، بۇنى ئوڭۇشلۇق ھالدا ھەل قىلىشقا بولـ دىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىمىز. قىسقىسى شىنجاڭ ئۆلكىسـ ىنىڭ ئەھۋالى ئالاھىدە، ھەممە ئىشنى ئىچكىرى ئۆلكىلەر بىلەن تەڭ كۆرۈشكە بولمايدۇ، بۇنى جانابلىرى ئوبدان بىلىلا. ھازىرقى مەسىلە، كەلگۈسىدە تەمىنلەش مەسىلىسىدە مەركەزنىڭ مۇۋاپىق يارىدەم بېرىشنى ئىلتىماس قىلغاندىن سىرت قىشنى ۋاقتىنچە يەنىلا بۇرۇنقىدەك ئۆتكۈزۈپ كەتـ كىلى بولىدۇ. بۇنىڭدا مەن زادى ھىچقانداق ئىككىلەنمەيلا ھەرقانداق مەسئۇلىيەت بولسا ئۈستۈمگە ئالالايمەن. بۇندىن كېيىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەسىلىسىدە يەنىلا مىللىي، ئىقـ تىسادىي، سىياسىي جەھەتتىكى ئىشلار نەزەردە تۇتۇلۇپ، خەلقنىڭ رايى بويىچە ئىش كۆرۈلۈپ، جانابلىرى تۈزگەن سىياسەتلەر ئىجرا قىلىنىدۇ، بۇنى ماۋجۇشى ئوبدان ئويلـ شىپ، رەھبەرلىك قىلغۇسى. دۆلەت ئۈچۈن چېگرا رايـوندا ئۇزۇن مۇددەتلىك ئۇلۇق پىلاننى ۋۇجۇتقا چىقىرىش، ھەـ ھىقەتەنمۇ كۆز ئالدىمىزدىكى جىددىي ۋەزىپە بولۇپ ھىساب لىنىدۇ. ھەر ۋاقىت يولىيورۇق بېرىشلىرىنىسورايمىز. ھۆر- مەت بىلەن تاۋسىيۇ. 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى.

بۇ ئىككى تېلېگراممىدىن قارىغاندا، تېنچلىق بىلەن ھەـ قىقەتكە قايتىشتا مەسىلە كۆرۈلمەيتتى. مەن 9 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى بۇرھانغا بىر پارچە تېلېگرام ئەۋەتتىم، ئۇلارنىڭ پوزىت- سىيىسىنىڭ توغرا، تەدبىرلىرىنىڭ مۇۋاپىق بولغانلىقى ئۈچۈن خا- تىرجەم بولغانلىقىمنى بىلدۈردۇم، مېنىڭ قاچان ئۇرۇمچىگە يول

ئالدىغانلىقىم توغرىسىدا ماۋجۇشىنىڭ يولىيورۇقىغا ئاساسەن يول-
غا چىقىش ۋاقتى بېكىتىلگەندىن كېيىن، ئاندىن تېلېگرام ئار-
قىلىق خەۋەر قىلىدىغانلىقىمنى ئوختۇرۇپ قويدۇم. تېلېگرامىم-
نىڭ تېكىستى مۇنداق يېزىلغان:

ئۇرۇمچى شەھىرى مۇئاۋىن قوماندان مىنيو ۋە سىز ئار-
قىلىق رەئىس بۇرھانغا، 9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئەۋەتكەن
2 پارچە تېلېگراممىدىن خەۋەر تاپتىم. سىلەرنىڭ پوزىتىس-
يەكىلەر توغرا، تەدبىرلىرىڭلار مۇۋاپىق بولغانلىقى ئۈچۈن
خاتىرجەم بولدۇم. ماۋجۇشى تېلېگراممىنى كۆرۈپ ئاپىرىدن
ئوقىدى. ما، يې، لو قاتارلىقلار ئۇرۇمچىدىن ئايرىل-
دىمۇ - يوق، بىلمىدۇق؟ خۇاڭ، جۇ قىسمىلىرى بىلەن
ئالاقە باغلىيالىدىڭىزمۇ - قانداق؟ مېنىڭ نامىمدا ئۇلار
ئىككىسىگە تېلېگرام ئارقىلىق سىزنىڭ بۇيرۇقىڭىزنى قو-
بۇل قىلىش كېرەكلىكى توغرىسىدا ئوختۇرۇپ قويۇشىڭىزنى
ھەمدە ئادەم ئەۋەتىپ ئازادلىق ئارمىيەنىڭ ئالدىنقى سەپ-
تىكى قوماندانلىرى بىلەن سۆزلىشىپ، ئۇلارغا سەممىي نىيە-
تىمىزنى بىلدۈرۈپ قويۇشىڭلارنى، ئەمدى يەنە ئىككىلىنىپ
تورماسلىقىڭلارنى ھەمدە پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويماس-
لىقىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن. يەنە سىز، ئادەم ئەۋەتىپ قو-
ماندان پېڭ دېخۇەي بىلەن سۆزلەشسىڭىز ياخشى بولاتتى.
يېڭى مەسىلىھەت كېڭىشى تۈنۈگۈن ئېچىلدى، يىغىن ۋاقتى
سەككىز كۈن بولۇشى مۇمكىن، يىغىن ئاخىرلاشقاندىن كېيىن،
ماۋجۇشىنىڭ يولىيورۇقىغا بىنائەن ئۇرۇمچىگە بېرىش مەسە-
لىسىنى ئاندىن بېكىتىمەن. بىردىن ئىش بولسا ھەر ۋاقىت تې-
لېگرام ئارقىلىق خەۋەر قىلىشىڭلارنى سورايمەن. جاڭ جىڭ-
جۇڭ، بىيپىڭ.

شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملار 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى
ھەقىقەتكە قايتقانلىقىنى جاكالىدى. باش قوماندان تاۋسيۇ-

نىڭ باشلامچىلىقىدا ھەر قايسى دىۋىزىيە، بىرىگادىلارنىڭ كوماندىرلىرى بىرلىكتە ماۋجۇشى ۋە خەلق ئىنقىلابى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىغا تېلېگراممىا يوللاپ، گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ بۇيرۇقنى قوبۇل قىلمىغانلىقىنى بىلدۈردى.

تېلېگراممىا تېكىستى مۇنداق:

ماۋجۇشى، باش قۇماندان جۇدې، مۇئاۋىن باش قۇماندان پېڭ دېخۇەي، خەلق ئىنقىلابى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىغا ھەمدە سىلەر ئارقىلىق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ھەر قايسى ئالا ئارمىيە قوماندانلىرى مۇئاۋىن قوماندانلىرى، سىياسىي كومىسسارلىرى ھەمدە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ۱ - نۆۋەتلىك يىغىنىنىڭ ۋەكىللىرىگە: بىز شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئوفىتسىر — جەڭچىلەر تۆت يىلدىن بۇيان گېنېرال جاڭ جىژجۇڭنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئىچكى جەھەتتە تىنچلىق، سىرتقا قارىتا سوۋېت بىلەن يېقىن ئۆتۈش سىياسىتىنى ھىمايە قىلىپ كەلدۇق. گېنېرال جاڭ جىژجۇڭ غەربىي - شىمالدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ئىچكىرىنىڭ ۋەزىيىتى يېڭى تۈسكە كىرگەن بولسىمۇ لېكىن گېنېرال جاڭ جىژجۇڭ چېگىرىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن، ئىنقىلابنىڭ بۇيۇك مەقسىدىنى ھەممىدىن مۇھىم بىلىپ، پۈتۈن ئارمىيىدىكى ئوفىتسىر - جەڭچىلەرنى تېزدىن خەلق دېموكراتىيىسى لاگىرى ئەرەپكە ئۆتۈشكە، دۆلەتكە تۆھپە قوشۇشقا دەۋەت قىلدى. تاۋسىيۇ قاتارلىقلار ھەربىي كىشى بولغانلىقى ئۈچۈن دۆلەتكە، خەلققە پايدىلىقلا بولىدىكەن، ئۆزلىرىنىڭ شان - شۆھرىتىنىڭ نىمە بولۇشى بىلەن ھەرگىز ھىساپلىشىپ كەتمەيدۇ. ھازىر دەل جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ۱ - نۆۋەتلىك يىغىنى ئېچىلىۋاتىدۇ. پۈتۈن مەملىكەت خەلقى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۇنياغا كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە.

يېڭى جۇڭگو تەنچ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت پارلاق يولغا قاراپ ماڭماقتا. شىنجاڭ جۇڭگونىڭ بىر ئۆلكىسى، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملار دۆلەت چېگىرىسىنى قوغدايدىغان قوراللىق كۈچ، بىز دۆلەتنىڭ مۇستەقىللىقى، گۈللىنىشى، رىۋاجلىنىشى ۋە ئىستىقبالىغا قىزغىن تىلەكداشمىز، خەلق ئىنقىلابىي ئىشلىرىنى ئۈزۈل - كېسىل ئورۇنلاش ئۈچۈن ئۆزىمىزنىڭ تېگىشلىك تىرىشچانلىقىمىزنى كۆرسىتىشنى خالايمىز. تاۋسيۇ قاتارلىق كىشىلەر پۈتۈن ئارمىيىدىكى ئوفىتسىر - جەڭچىلەرگە ۋاكالىتەن تەنتەنىلىك بىلەن جاكالايمىزكى: بۇگۈنىدىن ئېتىبارەن گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ، ماۋجۇشى تۈزگەنسەككىز ماددىلىق تىنچلىق بايانىتى ۋە دۆلەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تىنچلىق كېلىشىمنى سەمىمىيلىك بىلەن قوبۇل قىلىمىز، پۈتۈن ئارمىيە ئەسلىدىكى تۇرىۋاتقان ئورۇننى مۇداپىئە قىلىپ، يەرلىكنىڭ تەرتىپىنى ساقلاپ، خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى باش شتابىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتىمىز. مەزكۇر تېلېگرامىنى يوللىدۇق، يولىيورۇق بېرىلىشنى كۈتىمىز. شىنجاڭ ئۆلكىلىك گارنىزونىنىڭ باش قۇماندانى تاۋسيۇ، مۇئاۋىن قوماندان قوشۇمچە ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان 42 - دىۋىزىيىنىڭ كوماندىرى جاۋشىگۇاڭ، ۋاقىتلىق تەشكىللەنگەن 1 - ئاتلىق دىۋىزىيىنىڭ كوماندىرى خەن يۇۋىن، ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەن 78 - دىۋىزىيىنىڭ كوماندىرى مو ۋورو، بىرىگادا كوماندىرى جۇڭ زۇ يىڭ، لى زۇتاڭ، تىيەنزى مىي، خەن رۇڭ فۇ، گۇچاۋەنلىياڭ، جۇمىڭ گاڭ، لورۇجىڭ، لىيۇ لۇن سەي، ياڭ يەن يىڭ، ما پىڭ لىن ھەممىمىز تەڭ تاۋىم قىلىمىز. 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى

مەن ماۋجۇشىنىڭ قېشىدا يۇقىرىدىكى تېلېگرامىمنى كۆر-

گەندىن كېيىن، كۆڭلۈم بىردىنلا ئىنتايىن سۈيىۋنۈپ كەتتى. چۈنكى مېنىڭ ئىزچىل تۈردە شىنجاڭنى ئامان - ئىسەن ساقلاپ قېلىش، تىنچلىققا كاپالەتلىك قىلىش مەقسىتىم بىۋگۈنگە كەلگەندە كۆڭۈلدىكىدەك بولۇپ چىقتى. دۆلەتكە، شىنجاڭ خەلقىغە مەسئۇلىيەت جەھەتتە، مەنىۋى جەھەتتە ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلدىم. بۇندىن كېيىنكى شىنجاڭ مەڭگۈ جۇڭگونىڭ شىنجاڭى بولىدۇ. شىنجاڭ خەلقى مەڭگۈ ۋەتەن چوڭ ئائىلىسىنىڭ تىنچلىق، ئەركىنلىك، بەختلىك سىياسىتىدىن بەھرىمان بولىدۇ. بۇ تىنچ يول بىلەن ئۆزگىرىشنى ئىلى تەرەپنىڭمۇ قوللايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. ئۇلارنىڭ جەزمەن ۋەتەننىڭ قوينىغا قايتىپ كېلىپ، قايتىدىن ھەمكارلىشىشقا، كومپارتىيە ۋە ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلىكىدە شىنجاڭدا سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشقا قوشىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. بۇ شەك - شۈبھىسىز. 1945 - يىلىدىن 1949 - يىلىغىچە بولۇپمۇ 1946 - يىلىدىن 1948 - يىلىغىچە بولغان ئۇچ يىلنى ئەسلەيدىغان بولساق، شىنجاڭ ۋەزىيىتى شۇنچە جىددىي بولدى، خەلقنىڭ كۆڭلى شۇنچە داۋالغۇپ تۇردى، كۆپ قېتىملىق بۇلۇنۇش ۋە جەڭ بولىۋېرىپ، كىشىنىڭ روھى دۇنياسىنى زىل - زىلىگە سېلىپ، تۇرمۇشتا خاتىرجەمسىزلىك پەيدا قىلدى. ئەمدى ھازىر بارلىق مەسىلىلەر ئوڭايلا ھەل بولدى، بارلىق مەسىلىلەر ئۆتىمۇشكە ئايلاندى.

ھەقىقەتكە قايتىش جەريانى

شىنجاڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتقانلىقىنىڭ جاكالىنىشى جاپالىق ھەم ئەگرى - توقاي جەريانىنى باشتىن ئۆتكۈزدى. جاھىل ئۇنسۇرلاردىن، مەسىلەن: ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق قىسمىنىڭ كاتىتىبىشى يې چىڭ، لوشۇرىن، ماچېڭشياڭ قاتارلىقلار بىر قانچە قېتىم تەۋرىنىپ، قايتا ئېلىشىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان بولۇپ،

هەر قاچان قان تۆكۈلۈش ۋەقەسىنىڭ يۈز بېرىش ئېھتىمالى بارئىدى، بەختكە ياۋىشا گېنېرال تاۋسيۇ ئەپچىللىك بىلەن مۇۋاپىق تەدبىر، ياخشى چارە ئىشلەتتى، كۆپ كۈچ چىقاردى. ليۇ مېڭچۈن، چۈيۈۋ، ليۇزىرۇك قاتارلىق يولداشلارمۇ كۆپ تەرەپلىمە پىلان تۈزۈپ، پۈتۈن كۈچى بىلەن خىزمەت ئىشلىدى، بۇ تۈپەيلىدىن لو، ما، يې قاتارلارنىڭ قەست قىلىشىغا ئۇچراشقا تاس قالدى. بۇنى ئالاھىدە كۆرسىتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ.

مەن ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، گېنېرال تاۋسيۇ ۋە يولداش ليۇ مېڭچۈندىن شىنجاڭ قىسملىرىنىڭ ھەقىقەتكە قايتىش ۋە تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش توغرىسىدىكى جەريانلارنى سوراپ كەلگەن ئىدىم، ئۇلار ئۇمۇمەن تۆۋەندىكىچە جاۋاب بەردى:

1949 - يىلىنىڭ بېشىدا، نەنجىن تەرەپ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق غەربىي - شىمال ھەربىي - مەمۇرى قوماندانلىق مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قوشۇمچە شىنجاڭ گارنىزۇنىنىڭ باش قوماندانى گېنېرال تاۋسيۇغا شىنجاڭدا مۇداپىئە ئىشلىرى ئۈچۈن پەقەت بىر بىرىگادا قالدۇرۇپ، نالغان قىسملارنى ئىچكى ئۇرۇشقا قاتنىشىش ئۈچۈن پۈتۈنلەي ئىچكىرىگەيۇ تكەش توغرىسىدا تېلېگراممىا ئارقىلىق بۇيرۇق قىلغان. تاۋ ئىچكىرىگە قايتىشقا قارشى ئىدى، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق گارنىزۇنىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى قوشۇمچە ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەن دېۋىزىيەنىڭ كوماندىرى جاۋشىگۇاڭمۇ ئىچكىرىگە قايتىشقا قارشى ئىدى. لېكىن ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق 5 - ئاتلىق كورپوسنىڭ كوماندىرى ماچېڭشىياڭ، بىر بىرىگادا كوماندىرى لوشۇرىن بولسا ئىچكىرىگە قايتىشنى قۇۋەتلەيتتى، دېۋىزىيە كوماندىرى يې چېڭ ئانچە قۇۋەتلەپمۇ كەتمەيتتى.

نەنجىندىن يەنە تېلېگراممىا كېلىپ گېنېرال تاۋسيۇنى

نەنجىنگە چاقىرىتقان بولۇپ، تاۋسيۇ ۋە ليۇمېڭچۈن، چۇ يۇۋۇ، ليوزېرۇك دىن ئىبارەت ئۇچ يولداش مەسلىھەت قىلىشىپ، تاۋسيۇنىڭ بارماسلىقىنى تۈۋەتلىگەن. لى زۇگرىن نەنجىندىن گۇاڭجۇغا بېرىپ، يەنە تاۋسيۇنى چاقىرتىپ تېلېگراممىا ئەۋەتكەن. تاۋسيۇ يەنىلا بېرىشنى خالىمىغان. بارماسلىقنىڭ قانداقلا بولىمىسۇن بىرەر سەۋەبىي، قىسىملارنى ئىچكىرىگە يۆتكىمەسلىكنىڭمۇ سەۋەبىي بولۇشى كېرەكتە. شۇنىڭ بىلەن گېنېرال تاۋسيۇ ئۇرۇمچىدىن لەنجۇغا كېلىپ، قىسىملارنى ئىچكىرىگە يۆتكەش پىلانىنى تۈزۈپ، كۆپلەپ ئاپتوموبىل، بېنزىن، ۋە كومۇش تەڭگە تەلەپ قىلغان. بۇ ئىش شۇ چاغدىكى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ قولىدىن كەلمەيتتى. شۇ چاغدا مابۇفاڭ مۇئاۋىن باشلىقلىق نامىدا لەنجۇغا كەلگەن بولۇپ، دائىملىق لەنجۇدا تۇرۇشلۇق مۇئاۋىن باشلىق گوبى شەن، ما بىلەن ھەمكارلىشىشنى خالىمىغاچقا گۇاڭجۇغا كەتمەكچى بولغان، تاۋسيۇ بۇ پىلاننى ئالغاچ كېتىك دەپ دەرھال ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بەرگەن.

تاۋسيۇ ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىپلا مەخپىي ھالدا پائال تۇردە تىنچلىق ھەرىكىتى خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان يولداش ليۇمېڭچۈن ۋە ليۇزېرۇك (چۇيۇۋۇ شۇ چاغدا تىنچلىق ۋەكىلەر ئۆمىكىگە قاتناشىپ بېيجىڭدە تۇرۇۋاتقان ئىدى) يولداشلار بىلەن شىنجاڭ ۋەزىيىتىگە بولغان كۆز قاراش مەسىلىسى ئۈستىدە مەسلىھەتلەشكەن. تاۋسيۇ بۇ سىياسىي مەسىلە بوۋىاستىن بەلكى ھەربىي ئىشلار مەسىلىسى، شۇڭا ھەربىي قىسىملارنى قانداق قىلىپ ئۆزگىرىش تەرەپكە قاراپ يېتەكلەش چوڭ مەسىلە دەپ قارىغان ھەمدە ئۇلارغا پۈتۈن ئارمىيىنى ئىچكىرىگە يۆتكەش توغرىسىدىكى زور پىلاننى گوجىشەننىڭ ئالغاچ كېتىشى ئۈچۈن تاپشۇرۇۋەتكەنلىكىنى، بۇنىڭدىكى مەقسەت ئۆزىنى قاچۇرۇش ئىكەنلىكىنى ئېيتقان.

7 ـ ئايلاردا رەئىس بۇزھان، تاۋ، ليۇ، چۇي، ليۇ قاتارلىق

لارنى همده سۆۋىتلىك دوستلارنى تەكلىپ، قىلىپ نەنسەندە بىر قانچە كۈن تۇرۇپ، شىنجاڭ ۋەزىيىتى توغرىسىدا ئەھۋالنى پىكىر ئالماشتۇرغان. ئۇندىن كېيىن تاۋ، لىيۇ قاتارلىقلارنى يەنە رەئىس بۇرھان ۋە سوۋىتلىك دوستلار شەھەر سىرتىدىكى كۆل بويىدا بىر قانچە كۈن تۇرۇپ كېلىشكە تەكلىپ قىلىپ، پىكىر ئالماشتۇرغان، قىلىشقان سۆزلەر ئانچە كونكرىت بولمىغان بولسىمۇ لېكىن بىر قەدەر ئېنىق بولغان.

8 ـ ئايىنىڭ ئوتتۇرلىرىغا كەلگەندە گېنېرال تاۋسىيۇ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى جاۋشىگۇۋاڭنى قارا شەھەرگە ئالاھىدە چاقىرتىپ كۆرۈشكەن، ھەربىي تەمىنات ئىدارىسىنىڭ باشلىقى خاۋ جىيا جۇن، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قىسىملارنىڭ بىرىگادا كوماندىرى جۇڭ زۇيىڭ تاۋ بىلەن بىللە بارغان بولسىمۇ، لېكىن يالغۇز تاۋ بىلەن جاۋ ئىككى كىشىلا سۆزلەشكەن بولۇپ، خاۋ، جۇڭ ئىككىسى سۆھبەتكە قاتناشمىقان. تاۋ بىلەن جاۋ مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق جاۋ جەنۇبىي شىنجاڭغا، تاۋ شىمالىي شىنجاڭغا مەسئۇل بولۇپ، دەسلەپكى تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلەشكە قوشۇلغان ھەمدە (1) ئازادلىق ئارمىيە يېقىنلاشقاندا تاندىن ئۇچرىشىش، تاۋ بىلەن جاۋ ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا قىسمىنى تاپشۇرۇش. (2) قىسىملارنى ئازادلىق ئارمىيە شەرتسىز ھالدا ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشتىن ئىبارەت بۇ ئىككى نۇقتىنى بېكىتكەن.

تاۋنىڭ گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتىگە قويغان تەلىپى بەك يۇقىرى بولغاچقا، گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى جاۋاب بېرىشكە ئامالسىز قالغان. تاۋ 8 مىليون يۈەن كۈمۈش تەڭگە تەلەپ قىلغان بولۇپ، گۇاڭجۇ تەرەپ ئاران 1 مىليون كۈمۈش تەڭگە بەرگەن. بۇنىڭدىن مابۇفاڭ 200 مىڭ يۈەننى تۇتۇپ قالغان، شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىي تاپشۇرۇپ ئالغىنى 800 مىڭ يۈەن بولغان، جاۋشىگۇاڭغا 200 مىڭ يۈەن بېرىپ، قالغان 600 مىڭ يۈەننى قۇمۇلدا ساقلاپ كېيىن 7،8 ئايلىق ھەربىي تەمىناتقا ئىشلەتكەن.

بۇ چاغدا شىئەن ئازاد قىلىنغان بولۇپ، لەنجۇ جىددى ئەھـ ۋالدا قالغانىدى، شىنجاڭدىكى ھەربىي قىسىملارنى ئىچكىرىگە يۆتكەش مەسىلىسى يەنىلا كەينىگە تارتىلىپ كېلىۋاتقاچقا، ئورۇمـ چىدىكى ھەربىيلەر قانداق قىلىش كېرەك دېگەن مەسىلە ئۈستىدە كۆندە دېگۈدەك مۇزاكىرە ئېلىپ بارغان، شۇ چاغدا ئىككى تـەرەپـ كە بۆلۈنۈش شەكىللەنگەن؛ بىرىگادا باشلىقى لـوشۇرىن ۋە 5 ـ ئاتلىق كورپۇسنىڭ كوماندىرى ماچىڭ شىياڭ ئىچكىرىگە قايـ تىمىز دېگەن. دېۋىزىيە كوماندىرى يې چېڭ پىكىر قىلمىغان. يې خوزۇگۇنەنگە يېقىنلاشماقچى بولغان، مانىڭ ئائىلە تاۋابـاتلىرى چىڭخەيدە بولغانلىقى ئۈچۈن مابۇفاڭغا يېقىنلاشماقچى بولغان، لو بولسا گۇاڭجۇنىڭ بىۋاسىتە باشقۇرۇشىنى قوبۇل قىلىدىغان ئادەم بولۇپ، ئاڭلىشىمىزچە جۇنتۇڭنىڭ شىنجاڭدىكى ئەمەلىي مەسـ ئۇلى ئىكەن. ئۇ ماچىڭ شىياڭ بىلەن ياخشى ئۆتىدىكەن. تاۋ ئىچكىرىگە قايتىشقا بولمايدۇ دەپ چىڭ تۇرۇۋالمىغان بىلەن، ئاپتوموبىل، بېنزىن، نەق پۇل بولمىسا قانداق يولغا چىقىسىلەر دېگەن ئەمەلىي مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئۇ يەنە: «سىلەرنىڭ زادى كېتىمىز دېگىنىڭلارغا مەن قارشى تۇرمايمەن، لېكىن مەن كەتمەيمەن. يەنە قول ئاستىمدا ئارمىيە ـ ھۆكۈمەتتىكىلەردىن 100 مىڭچە ئادەم بار، مەن ئۇلارنى چۆلگە تاشلاپ كەتسەم بولـ مايدۇ» دېگەن. بۇ ھەقتە ئىككى تەرەپ بىر قانچە ئاي تالاش ـ تارتىش قىلغان.

لەنجۇ بىلەن شىنىڭ ئازات بولغاندا لو، ما، يې لار تاۋـ دىن گۇمان قىلىشقا باشلىغان. ئۇلار ئۇچى مانىڭ ئۆيىدە يىـ غىن ئېچىپ، تاۋنىڭ ئىككىلىنىپ بىر پىكىرگە كىلەلمەسلىكىدىكى سەۋەب، ئۇ لىيۇمىڭ چۈن، چۈيۋۇ (چۈي بىيىجىڭدىن نەنجىن ئارقىلىق ئۆتۈپ ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلگەنىدى) ۋە لىيۇ زېرۇڭ تەرىپـ دىن قورشۇۋلىنغان. شۇڭا لىيۇ، چۈي، لىيۇ ئۇچىنى نەزەربەنت قىلىۋېلىپ، جايلىۋەتمەكچى بولغان. يى چىڭ ئۇنىڭغا قوشۇلغان

بولسىمۇ لېكىن، ئالدى بىلەن تاۋنىڭ ماقۇللىقىنى ئېلىش كېرەك دېگەن. لو بىلەن ما ئىككىسى ئۇنداق بولسا سىز بېرىپ تاۋ بىلەن كۆرۈشۈڭ دېگەن. يى تاۋنىڭ يېنىغا بېرىپ: «سىز ئادەت تە ھەممە ئىشقا قىزىقاتتىڭىز، لېكىن يېقىندىن بۇيان لۇ، مالار- غا ئانچە قىزىقمايدىغان بولۇپ قالدىڭىز، بۇنى لىيۇ، چۈي، لىيۇ ئۇچى كەلتۈرۈپ چىقاردى. شۇڭا بىز ئۇلارنى نەزەربەنت قىلىش- نى قارار قىلدۇق» دېگەن. تاۋ، يېغا مۇنداق دېگەن: «مەن سە- لەرنىڭ ئىچكىرىگە قايتىشىڭلارنى توسىمايمەن. لېكىن مەن سىلەر- نىڭ مەنپەئىتىڭلارنى ئويلىمىسام بولمايدۇ. سىلەر ئۇلارنى نەزەر بەنت قىلىشنى قارار قىلىپسىلەر. نەزەربەنت قىلغاندىن كېيىن قانداق قىلماقچى؟ قانداق پۇتۇشمەكچى بولدۇڭلار؟» «ھازىر كۆپچىلىك ھايات - ماماتلىق ئۆتكىلىدە تۇرۇۋاتىدۇ، دېگىلى بولمايدىغان يەنە قانداق گەپبار؟ مەن كۆپچىلىكنى ئويلايمەن. ئىشنى يېغىشتۇرالماي قالماڭلار يەنە، مەن لو، ما ئىككىسىنى تېلېفون بىلەن چاقىرتاي، كۆپچىلىك بىللە ئولتۇرۇپ سۆزلىشەيلى» دېگەن. لو بىلەن ما، تاۋنىڭ تېلېفونىنى ئالغاندىن كېيىنلا يېتىپ كېلىپ ئۇلار بىر قانچە سائەت سۆزلەشكەن. تاۋ گىپىنى باشلاپلا: «بۇگۈن بىز مەھبۇسلار، بىر، بىرىگە قاراپ يىغلاپ ھەسرەت چەككەندەك ئىش قىلماي، جەزمەن مەسىلىنى ئېنىق سۆزلىشىمىز كېرەك ئىدى سىلەر مېنى قىزىمايدىغان بولۇپ قالدىڭىز دەۋاتىسىلەر. ئۇنداق ئىش يوق. ئارىمىزدىكى يۇقىرى - تۆۋەنلىك مۇناسىۋە- تىنى بىر ياققا قايرىپ قويايلى، بىز يەنىلا كۆپ يىللار بىرگە يۈرگەن دوستلارمىز، ھازىر كۆپچىلىك ھايات - ماماتلىق پەيتىدە تۇرۇۋاتقاچقا بىر - بىرىمىزگە مۇھەببىتىمىز بولمىسا بولامدۇ؟» «بۇگۈنكى ئىشنى مۇھەببەت - نەپرەت، ھەق - ناھەق ۋە پايدا - زىيان تەرەپلەردىن قاراپ باقايلى، مۇھەببەت - نەپرەت بىلەن ھەق - ناھەق مەسىلىسىنى ئېغىزغا ئالمىغان تەقدىردىمۇ پايدا - زىيان مەسىلىسىنى سۆزلىمىسەك بولمايدۇ. سىلەر ئىچكىرىگە قايتـ

ماقچى، مەن ئەزەلدىن سىلەرنى تىوسىمىدىم. بەلكى ئىمكانىيەتـ
نىڭ بارىچە ئاپتۇمۇ بىل، بىنزىن ۋە نەق پۇل تەييارلاپ بېرىشـ
نىڭ ئامالىنى قىلدىم. ئەپسۇسكى ئادەملىرىمىز كۆپ، ئارمىيە،
ھۆكۈمەت خادىملىرىنى قوشقاندا 100 مىڭغا يېتىدۇ. ئويلاپ
بىقىڭلارچۇ، مەن ئۇلارنى چۆلگە تاشلۇۋېتىپ كارىم بولمىسا
بولامدۇ؟ مەن ئۇنىڭغا قانداق چىدايمەن!» «سىلەر يۇنداق قىلـ
ساڭلار بولمايدۇ، ھازىرقى مەسىلە مەن بىلەن سىلەر بىرقانچىڭـ
لارنىڭ مەسىلىسى بولماستىن بەلكى 100 مىڭ ئادەمنىڭ ھايات ـ
ماماتى مەسىلىسى. شۇڭا يېنىكلىك بىلەن ئىش قىلىشقا بولمايدۇ.
ئەگەر مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىنمىسا ئىشنى قانداق يىغىشتۇرۇش
كېرەك؟ 100 مىڭ ئادەمگە قانداق ئۇيۇز كېلىمىز؟»
شۇنىڭ بىلەن، قايتا ـ قايتا بىرنەچچە سائەت سۆزلەشكەنـ
دىن كېيىن، لۇ، ما، يې لار ئاندىن لىۋ، چۇي، لىۋ ئۇچ ئا ـ
دەمنى نەزەربەند قىلىش پىلانىدىن ۋاز كەچتى.
بۇ ئۆتكەلدىن شۇنداق قىلىپ ئۆتۈپ كەتكەن، ئىككىنچى
كۈنى تاۋ يەنە ماچىڭشياڭنى يوقلاپ بېرىپ ، ئۇنىڭغا: «سىلەر
كىتىمەن دىسەڭلارمىنىڭ نىمىئامالىم؟ سىلەر مېنى نېمە قىل دېسەڭـ
لەر شۇنى قىلالايمەن، نېكىن مەن سىلەر بىلەن بىللە كېتەلمەيـ
مەن!»، «ئەندى ئۇرۇش قىلىشقا بولمايدۇ، جەزمەن ئۇچ ۋىلا ـ
يەت بىلەن مۇرەسسە قىلىشىمىز كېرەك، مەن ئۆزۈمنىڭ ھايات ـ
ماماتىمنى بىر ياققا قايرىپ تويۇپ، ھاياتىم بىلەن كۆپچىلىككە
كاپالەت قىلىمەنكى، مەندە ھەرگىزمۇ سىياسىي مەقسەت يوق!»
دىگەندە ما سۆز قىلالمىغان.
ماچىڭشياڭ نېمە ئۈچۈن جەزمەن كەتمەكچى بولىدۇ؟ ئەسـ
لىدە شىنىڭ ئازاد بولغاندا، ما ئۆز ئائىلە، تاۋاباتلىرىنىڭ
خەۋىرىنى ئالالمايدۇ. شۇڭا ئۇ ئىچكىرىگە قايتىپ چىڭخەي ۋە
چارقىلىق، دۇڭ خۇاڭ ئەتراپىدا پارتىزانلىق قىلىمەن دېگەن.
بۇنىڭ بىلەن تاۋسيۇ يەنە يالغۇز لوشورۇننى چاقىرىپ: «ما بول ـ

ـا چىڭخەيلىك، ئۇ ئۆز يۇرتىدا ۋاقتى كەلگەندە كىچىك ئەترەت لەرگە بۆلۈنۈپ بىر مەزگىل پارتىزانلىق قىلالىشىمۇ مۇمكىن، سەن بولساڭ چىڭخەيلىك ئەمەس، ھازىر ما بىلەن مۇناسىۋىتىڭ مۇ ناھايىتى ياخشى، ۋاختى كەلگەندە شەخسى ھىسسىيات بىلەن مۇناسىۋەتنى ساقلاپ تۇرۇشقا بولمايدۇ. شۇڭا ياخشىراق ئويلاپ ئىش قىلىش كېرەك» دېگەن.

بۇ بىر قانچە قېتىملىق خەتەرلىك دولقۇن ئارقىلىقمۇ ۋەزىيەتتە ياخشىلىنىش بولمىغان. بىر كۈنى ماچىك شياڭ ئۇشتۇمتۇت دادىسىدىن كەلگەن تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغان، دادىسى ئۆزىنىڭ ساق ـ سالامەت شياڭگاڭغا يېتىپ بارغانلىقىنى ئېيتقان. بۇنىڭدىن ما نىڭ كۆڭلى ئورنىغا چۈشكەن. بۇ بىر بۇرۇلۇش پەيتى بولغان. ئەسلىدە شۇ چاغدا، ئورۇمچى ئەتراپىدا ماچىڭشياڭنىڭ ئىككى ئاتلىق ئەسكەر بىرىگادىسى بىلەن لوشۇر ننىڭ پىيادە ئەسكەرلەر بىرىگادىسى بولۇپ، ما تەۋرىنىپ قالغان، يې بىر پىكىرگە كەلمىگەن ئىدى، ئەگەر لو ئەيۋەشكە كەلتۈرۈلسىلا مەسىلىنى ھەل قىلغىلى بولىدىكەن. شۇ چاغدىكى ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ليۇخەندۇڭ لو، مالار بىلەن ناھايىتى ئەپ بولۇپ، ليۇمىڭچۈن قاتارلىقلار ليۇ خەندۇڭ ئارقىلىق لو، مالارغا خىزمەت ئىشلىگەن، بەزى چاغلاردا بىۋاستە ئۇلار بىلەن سەممىي سۆزلەشكەن. بىر كۈنى ليۇ خەندۇڭ گېنرال تاۋسيۆ نى يوقلاپ بېرىپ: «ماچىك شياڭ قىسملارنى تاپشۇرۇپ كەتمەكچى بولدى، لو شۇرىنمۇ ئاساسەن قوشۇلدى» دېگەن. تاۋ دەرھال لو، ما لارغا: «سىلەر كېتىدىغان بولساڭلار مەن قوشۇلمەن، چىرايلىقچە كېتىشىڭلارنى، ھەممە ئىشنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشۇڭلارنى ئۈمىت قىلىمەن» دېگەن، ما بىلەن لو ئۇنىڭغا قوشۇلغان.

بۇ چاغدا جۇڭگو كومپارتىيىسىدىن يولداش دېڭلىچۈن غۇلجىدىن ئورۇمچىگە كېلىپ پارتىيە ۋە ماۋجۇشىنىڭ مەقسىدىنى

يەتكۈزگەن ھەمدە مەن تاۋسيۇ بىلەن بورھانغا ئەۋەتكەن تېلېگرامـ
مىنى كۆرسەتكەن، تاۋ بىلەن ليۇمېڭچۈن، چۈيۈۋ قاتارلىقلار ئىشـ
لىگەن خىزمەتلەر ئاساسىي جەھەتتىن مەن ئوتتۇرىغا قويغان تەـ
لەپكە ئۇيغۇن ئىدى.

9 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنىگە كەلگەندە خۇزۇگنەن ئايرىم ـ
ئايرىم تاۋ بىلەن يې، لوغا تېلېگراممىا ئەۋەتكەن. تاۋغا ئەۋەتكەن
تېلېگراممىدا: خەۋەرلەرگە قارىغاندا، سىز خېشىدىكى شىنجاڭ
قىسىملىرىنى باشلاپ كومۇنىست باسمىچىلىرىغا تەسلىم بولۇپسىز،
تولىمۇ ھاماقەتلىك قىلىپسىز! زادى ئەھۋال قانداق بولدى؟
تېزدىن تېلېگراممىا ئارقىلىق خەۋەر قىلىڭ! دېيىلگەن، يې بىلەن
لوغا ئەۋەتكەن تېلېگراممىدا ئۇلارنى: «ئۇرۇمچىدىكى توپىلاڭچىلار-
نى تازىلاپ، قىسمىنى جەنۇبقا ـ يۆتكەڭلار، كېيىن ھاۋادىن يار-
دەم بېرىمىز دېيىلگەن. يې بىلەن لوتېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغان
دىن كېيىن، يەنە بىر مەزگىل ئىككىلىنىپ قالغان بولسىمۇ لېكىن
ماچىڭشياڭ يېڭىلىشىڭ، كۆزى يەتكەنلىكتىن بۇ ئىشقا ئانچە قىزىق-
مايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن، يې بىلەن لو مۇ پىكىردە بىرلىككە
كېلەلمىگەن.

تاۋ تېلېگراممىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپلا خۇزۇگنەنگە جاۋاب
تېلېگراممىا ئەۋەتكەن، ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: مېنىڭ
شىنجاڭدا قېلىشىمدىكى ئاساسلىق سەۋەب ھازىر قىسىملار
جەڭ قىلالمايدۇ ياكى ئۇلارنى يۆتكەشكە بولمايدۇ، بۇ يەردە
100 مىڭدىن ئارتۇقراق ئادەم بار، ئۇلار بىلەن ئوينىشىغلى بول-
مايدۇ. مەندە باشقىچە نىيەت يوق، 100 مىڭ ئادەمنى چۆلگە
تاشلاپ قويۇپ كارىم بولمىسا بولمايدۇ دېيىلگەن، تاۋ يەنە لو،
يې، مالارغا: سىلەر كېتىدىغان بولساڭلار ئىككىلىنىپ ئولتۇرماڭلار
دېگەن ھەمدە ئۆزىنىڭ خۇ غا ئىۋەتكەن تېلېگراممىسىنى ئۇلاغا
كۆرسەتكەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئاندىن كېتىشنى قارار قىلغان.
ماچىڭشياڭ، لوشۇرىن 9 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى، يې چىڭ 25 ـ

كۈنى ئەتتىگەندە ئىلگىرى كېيىن بولۇپ ئۇرۇمچىددىن ئايرىلىپ جەنۇبىي شىنجاڭ ئارقىلىق پاكىستانغا كەتكەن.

ئۇلار نۇرغۇن ئەجىرە - مىھنەت قىلىش ۋە كۆپلىگەن ئوگۈش سىزلىقلاردىن كېيىن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملارنىڭ ھەقىقەتكە قايتىش يولىدىكى ئەڭ زور توسالغۇنى ئېلىپ تاشلىغان.

تىنچلىق ئۈستىدە كېڭىشۋاتقان مۇشۇ مەزگىللەردە گېنېرال تاۋسيۇ يولداش زېڭ جېنۇۋۇنى ئۇرۇمچىدىن جىيۇچۈەن ئارقىلىق لەنجۇغا بېرىپ، نۇماندان پاڭ دېخۇي بىلەن كۆرۈشۈش، ئالاقىلىشىش ۋە يولىيورۇق سوراشقا ئەۋەتكەن.

ۋەزىيەت تەرەققىي قىلىپ شەرت - شارائىت پىشىپ يېتىلگەنلىكى ئۈچۈن، گېنېرال تاۋسيۇ 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى باش بولۇپ ئىمزا قويۇپ ھەقىقەتكە قايتىش توغرىسىدىكى ئومۇمىي ئۇقتۇرۇشنى جاكارلىدى.

26 - كۈنى چۈشتىن بۇرۇن رەئىس بۇرھان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ جىددىي يىغىنىنى ئۆتكۈزۈپ دەرھال ھەقىقەتكە قايتىش تېلېگراممىسىنى جاكارلىدى.

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولۇشى - ئالدى بىلەن پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئازاد بولغانلىقى بولۇپمۇ ئازادلىق زور قوشۇنىنىڭ خېشى كارىدورىنى بۇيلاپ شىنجاڭغا يۇرۇش قىلىش نەتىجىسىدە ھاسىل بولغان ۋەزىيەت تۈپەيلىدىن بولدى. ئىككىنچىدىن، بىز 1946 - 1948 - يىللىرى ئىچرا قىلغان تىنچلىق دېموكراتىيە سىياسىتىمىز، مىللىي ئۆچمەنلىكنى پەسەيتىپ، شىنجاڭنىڭ تىنچلىقى ئۈچۈن ئاساس يارىتتى. ئۈچۈنچىدىن، ئارمىيە ۋە خەلقنىڭ رايى تىنچلىققا يۈزلەنگەچكە كۆپچىلىك تىنچلىق ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسەتتى، شۇڭا ئاز سانلىق كىشىلەر تەۋەككۈلچىلىك قىلىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ يەنىلا ئارىسالدى بولۇپ تۇراتتى. تۆتىنچىدىن شىنجاڭدىكى ئارمىيە - ھۆكۈمەت مەسئۇللىرىنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىقى بولغاچقا داۋالغۇپ، بىرقانـ

چه قیتىم خەتەرلىك قاينامغا چۈشۈپ قالغان ۋەزىيەت تىنچلىنىپ قالغان ئىدى. ھەربىي ئىشلار تەرەپتە يولداش تاۋسيۇ، جاۋشىگۈاك، زىك جىنىۋۇ، تاۋجىن چۇ قاتارلىقلار، بولۇپمۇ گېنېرال تاۋ سيۇنىك ئېغىر بېسىقلىق، پەم - پاراسەتلىك بىلەن، كەسكىن تەدبىر قول لۇنۇشى، ئۆز ئابرويى ۋە شەخسى مۇھەببىتى بىلەن يى چىك، لوشورىن، ماچىك شياگلارنى مەنۇى جەھەتتىن يۇمشۇتۇش ۋە ئىشنىك يۈلىنى چۈشەندۈرۈش ئارقىلىق ئاخىرى ئۇلارنى قالايمىقان ھەرىكەت قىلىشتىن توختۇتۇپ چىرايلىقچە يول ئاسىلىپ قويىشى بۇ، شىنجاڭنىك قىسمىلىرىنىك ھەقىقەتكە قايتىشىغا يول ئېچىپ بەردى. سياسىي جەھەتتە يولداش ليۇمېڭچۈن، چۇ يۇۋ، ليۇزىرۇك قاتارلىقلار ئەك كۆپ كۈچ چىقاردى ھەمدە كۆپ لىگەن خەتەرلىكلەرگە يولۇقتى. بۇ يەردە ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا تېگىشلىك ئىش 1948 - يىلى ئاخىرىدا ئۇلۇكۇلۇك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىپ بۇرھان رەئىس بولغاندىن كېيىن. شىنجاڭ ۋەزىيىتى ياخشىلىنىپ، شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش ئۈچۈن سياسىي شارايىت ھازىرلاشتا مۇھىم رول ئوينىدى.

ماۋجۇشى بىلەن شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە سۆزلەشىش

شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، مەن ماۋجۇشى بىلەن شىنجاڭدىكى بىرقانچە ئاساسلىق مەسىلە ئۈستىدە سۆزلەشكەن ئىدىم (بۇ ھەقتە جۇئىنلەي زۇگلى بىلەنمۇ سۆزلەشكەن):

بىرىنچى، مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسى توغرىسىدا. مېنىڭچە ئەك ياخشىسى ئالدى بىلەن مىللىي ئاپتونومىيىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتىنى تەسىس قىلىش كېرەك، تەييارلىق خىزمىتىگە كېتىدىغان ۋاقىت ۋە شەرت - شارائىت ھازىرلانغاندا ئاندىن ئاپتونومىيىنى

كىرگۈزۈلۈشى مۇمكىن، ھازىرچە ئۇ توغرىدا قارار چىقىرىشقا بولـ مايدۇ دەپ جاۋاپ بەردى.

ئۇندىن باشقا مەن، شىنجاڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىش جەريانىنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن، ئۆز - ئۆزۈمنى تەكشۈرۈپ ئۆتـ تۈم، شۇنىڭ بىلەن بىللە نۆۋەتتىكى بىر قانچە مەسىلە ئۈستىدە ئۆز پىكرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، «شىنجاڭدىكى ئاساسلىق مەسـ لە» دېگەن يازما دوكلاتىنى يېزىپ چىقىپ ماۋجۇشىغا يوللاپ بەردىم. «شىنجاڭنىڭ جۇغراپىيە، تارىخىي ۋە سىياسىي جەھەتـ تىكى تەرەققىيات جەريانى»، «ئىلى ۋەقەسى ۋە تىنچلىق كېلىـ شىمى»، «ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىشى ۋە ئىلى تەرەپنىڭ چېكىنىشى»، «شىنجاڭ مەسىلىسى توغرىسىدا ئۆز- ئۆزۈمنى تەكشۈرۈشۈم»، «بىر قانچە مەسىلە ۋە پىكىر» دېگەن بىر قانچە تېما ئۈستىدە ئۆز پىكرىمنى يىغىنچاقلاپ بايان قىلغان ئىـ دىم. «بىر قانچە مەسىلە ۋە پىكىر» دېگەن بۇ قىسمىنىڭ كۆچۈرمىسى مۇنداق:

جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە يېڭى ھاكىمىيەت قۇرۇلغان ۋە جۇڭگو خەلق سىياسىي كېڭىشىنىڭ ئورتاق پروگراممىسىدا مىللىي سىياسەت ۋە دىپلوماتىيە سىياسىتى بەلگىلەنگەندىن كېيىن، شىنجاڭنىڭ بۇرۇنقى مەسىلىلىرىدىـ كى بارلىق ئاساسلىق نېگىزلىك زىددىيەتلەر تۈگىتىلدى، باشقا ئىشلارىمۇ ئەلۋەتتە كۆپ مەسىلە قالمىدى، لېكىن نۆۋەتتە بىرمۇنچە رېئال ياكى لاۋازىمەت خاراكتېرلىك مەـ سىلىلەر بار، بۇنى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ يولىيورۇـ قى بويىچە ھەل قىلىشقا توغرا كىلىدۇ. ئۇ توغرىدا ئۆزۈمـ نىڭ يۈزەكى پىكرىنى تۆۋەندىكىچە بايان قىلىمەن:

(1) مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسى. شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى مىللەتلەر ئىچىدە ئۇيغۇرلار ئەڭ كۆپ، ئۇلار پۈتۈن ئۆلكە نوپۇسىنىڭ 70% نى ئىگىلىگەن بولۇپ تەخمىنەن 3 مىلـ

يون چىقىدۇ. قازاقلار 10% نى ئىگىلىگەن بولۇپ، تەخمىنەن 400 مىڭ چىقىدۇ، قەيسەر كېلىدۇ. ئۇلار ھازىرغىچە كۆچۈپ يۈرۈپ چارۋىچىلىق قىلىدۇ. خەنزۇ بىلەن خۇيزۇلار قوشۇلۇپ 10% نى ئىگىلىگەن بولۇپ 410 مىڭ چىقىدۇ. ئۇلاردىن دېھقانچىلىق، سودىگەرلىك قىلىدىغانلار، ھۆكۈمەت ئىشىنى قىلىدىغانلار ئەڭ كۆپ قىسمىنى ئىگىلەيدۇ. قالغانلىرى مانجۇ، موڭغۇل، شىبە، سۇلۇن، تاتار، تاجىك، قىرغىز، ئۆزبېكلەر بولۇپ سانى ئانچە كۆپ ئەمەس، ھەممىسىنى قوشقاندا تەخمىنەن 10% نى ئىگىلەيدۇ. بۇرۇن ئىلىدىكى رادىكالىلار ۋە چوڭ تورگىزمچى كونسېرۋاتىپلار ئاپتونومىيىنى تەشەببۇس قىلغان ھەمدە شىنجاڭ ئۇلكىسىنى «شەرقىي تۈركىستان»، «چىنى تۈركىستان» ياكى «تۈركلەر جايى» دەپ ئۆزگەرتىشنى تەشەببۇس قىلغان ئىدى. ئىككى گۇرۇھنىڭ مەيدانى ۋە ئىدىيىسى بىر - بىرىگە ئوخشىمىغۇ لېكىن ئۇلارنىڭ ئاپتونومىيىنى تەشەببۇس قىلىش ۋە شىنجاڭ ئۇلكىسى دېگەن نامغا بولغان يىرگىنىش كەيپىياتىدا ھېچقانداق پەرق يوق. مەن بۇرۇن ئۇلارغا ئوچۇق - ئاشكارا ھالدا: مېنىڭ يولۇمنى قوبۇۋاتقىنىم — سەنمىنچۈيى ئاساسىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە يار - يولەكتە بولۇش سىياسىتى، سىلەر كەلگۈسىدە ئۆز - ئۆزۈڭلەرنى ئىدارە قىلىپلا قالماي، شەرت - شارائىت ھازىرلانغاندا يەنە بىر قانچە 10 يىل ياكى بىر قانچە 100 يىلدىن كېيىن مۇستەقىل بولىسىلارمۇ بولىدۇ» دېگەن ئىدىم. ھازىر مەركىزىي ھاكىمىيەت ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. شىنجاڭمۇ ئازاد بولدى، لېكىن بۇندىن كېيىن شىنجاڭ ئۇلكىسىدىكى ئاساسلىق مەسىلە يەنىلا مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. پىرىنسىپ جەھەتتە بىزنىڭ ئورتاق پروگرامىمىزدىكى مىللىي سىياسەتكە ئاساسەن شەكىز ھالدا ئۇ-

لارنىڭ ئۆز - ئۆزىنى باشقۇرۇشقا يول قويۇلۇشى كېرەك ئىدى (ۋەھالەنكى بۇ قېتىم ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىلى ئاپتونومىيە مەسىلىسىنى ئوتتورىغا قويمىدى)، لېكىن شىنجاڭ ئۆلكىسىدە مىللەتلەرنىڭ كۆپ ۋە ئەھۋالىنىڭ مۇرەككەپلىكىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا خېلى ئۇزاق ۋاقىت تەييارلىق كۆرۈش لازىمدەك تۇرىدۇ. ئەگەر ئۇلار يەنىلا ئاپتونومىيىنى تەلەپ قىلىدىغان بولسا، ئەڭ ياخشىسى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىللىگەندىن كېيىن، ئالدى بىلەن مىللىي ئاپتونومىيىگە تەييارلىق كۆرۈش مەيئىتى تەسىس قىلىپ، ئۇنىڭغا ھەر مىللەت ۋەكىللىرىنى قاتناشتۇرۇش كېرەك. قانچىلىك ۋاقىت كېتىدىغانلىقى ۋە قانداق شارائىت ھازىرلىغاندا ئاندىن ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشقا بولىدىغانلىقىنى ياخشىسى ئۆزگەرتىپ تەشكىلگەندىن كېيىنكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئالدىرىماي مەسىلىنى تەتقىقلاپ مەركەزنىڭ قارار قىلىشىغا يوللاش لازىم.

(2) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسىلىسى. بۇرۇنقى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت گەرچە مىللىي بىرلەشمە ھۆكۈمەت بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئىچكى قىسمىغا بىر مۇنچە كونسىرۋاتىپلار كىرىۋالغان ئىدى. بۇ قېتىم ئازاد بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسمى كېتىپ قالدى، قالغانلىرىنى شاللىۋېتىش لازىم. لېكىن ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش ۋاقتىدا ئەزالارنىڭ ئىسىملىكى، نامزاتى قاتارلىق ئىشلاردا ئالدى بىلەن ئىلىنىڭ ۋەكىلى ۋە تاۋسىيۇ، بۇرھانلارنىڭ پىكرىنى ئېلىش كېرەكمۇ يوق، بۇنى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ئەھۋالغا قاراپ تەستىقلىسا، ئەلۋەتتە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىمۇ ئادەم قاتناشتۇرۇشى كېرەك.

(3) قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسىلىسى. ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرى بۇ يىل 3 -

ئاينىڭ ئالدىدا ئەسلىدە ئىككى ئۆزگەرتىپ ئەشكىللەنگەن دىۋىزىيە بولۇپ، ھەر بىر دىۋىزىيىدە ئۈچتىن بىرىگادا، ھەر بىر بىرىگادىدا ئىككىدىن پىيادە ئەسكەرلەر پولكى ۋە بىر ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكى بار ئىدى. بىر تەرتىپكە سېلىنغان ئاتلىق ئەسكەرلەر دىۋىزىيىسىدە ئىككىدىن بىرىگادا بولۇپ، دىۋىزىيىگە بىۋاسىتە قاراشلىق قىسىملار بىلەن قوشۇلۇپ جەمئىي 5 پولىك بار ئىدى. ئۇندىن باشقا يەنە ئىككى ئاتلىق ئەسكەرلەر بىرىگادىسى بولۇپ، ھەر بىر بىرىگادىدا ئىككىدىن پولىك بار ئىدى. يەنە 4 مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكى (موڭغۇل، قازاق، خۇيزۇ، خەنزۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ھەمدە توپچىلار، قۇرۇلۇش، ھەربىي لازىمەتلىكلەر، ئالاقىلىشىش قاتارلىق قىسىملاردىن بىر قانچىسى بار ئىدى. لېكىن ھەرقايسى قىسىملاردا ئادەم تولۇق ئەمەس ئىدى. ئىلى ئۈچ ۋىلايەت مىللى قىسىملىرىدا ئەسلىدىكى بەلگىلىمە بويىچە 6 پولك بار ئىدى، لېكىن ھازىر ھەقىقى سانى ئېنىق ئەمەس. شىنجاڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن، ئۆزگەرتىپ تۈزۈش خىزمىتى ئىشلىنىۋاتىدۇ. قارىشىچە، ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭ قىسىملىرىغا قارىتا: (ئا) ئەسلىدە يەرلىك مىللەتلەردىن تەشكىللەنگەنلىرى يەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىك قىسىملىرى قىلىپ ئۆزگەرتىلسە. (ب) قالغان ئىچكىرىدىن يۆتكەپ كېلىنگەنلىرى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلسە، ئۆزگەرتىپ تۈزۈش ئۇسۇلىدا، قىسىملارنىڭ سانىغا قاراپ ئىدىيە ۋە تىخنىكا جەھەتتە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلسا، بۇنى تاۋسىيۇ مۇئاۋىن باش قومانداندان پىكىر دېخۇەينىڭ يولىيورۇقىغا بىنائەن مەسلىھەتلىشىپ مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلسا. لېكىن (س) ئوفىتسىر - جەڭچىلەر ئارىسىدا چېگرىدا ئۇزۇن يىل ئىشلىگەنلەر ئۆز يۇرتىنى سېغىنىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ كەيپىياتى خاتىر-

جەم ئەمەس، ئەگەر ئۇلارنىڭ يۇرتى ئازاد بولغان بولسا ئۆزلۈكىدىن قايتىپ كېتىشكە رۇخسەت قىلساق ھەمدە ئائىلىسىگە قايتىش خىراجىتى، يەر بۆلۈپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىشىغا شارائىت ھازىرلاپ بەرسەك. (د) ئۆزگەرتىپ تۇزۇلگەندىن كېيىنكى قىسىملارغا مەركەز يارىدەم بەرسە، ئۇلار سۇ ئىشلىرى، بوز يەر ئېچىش بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۈرۈپ ھەربىي ئاشلىق يۆتكەش قىينچىلىقىنى يەڭگىللەتسە. (ئە) چېگرا راۋىنىدىكى قىسىملارنىڭ ۋاقىت ئۆزىراش بىلەن يۇرتىنى سېغىنىش كەيپىياتى تۇغۇلۇپ جەڭگىۋارلىق روھىغا تەسىر يېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، بۇندىن كېيىن نۆۋەت بىلەن ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش ئۇسۇلى بەلگىلەنسە. ئۇچ ۋىلايەت مىللىي قىسىملىرىغا نىسبەتەن، پىرىنسىپ بويىچە يەنىلا ئازادلىق ئارمىيىنىڭ تۈزۈمى بويىچە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلسا ياكى يەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىك قىسىملىرى قىلىپ ئۆزگەرتىلسە، بۇنىڭدا ئىلى ۋەكىللىرىنىڭ پىكرىنى ئېلىش لازىم.

(4) مالىيە (ھەربىي ئاشلىق، كىيىم - كېچەك راسخودى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) مەسىلىسى. بۇ نۆۋەتتە ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بولۇۋاتقان مەسىلە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شىنجاڭ بىر نامىرات ئۆلكە، چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىن باشلاپلا ئىچكىرىدىكى 18 ئۆلكە بۇ جايىغا يارىدەم بېرىپ كەلگەن ئىدى. بۇرۇن ئۆز ئالدىغا پۇل تارقىتىش (ئۆلكە پۇلىنى تارقىتىش) تۈزۈمىگە تايىنىپ ئۆزىنى قامداپ كەلگەن، ھازىر بولسا مالىيىدە خۇددى ئىككى پۇتى بىر ئۆتۈكتە تىقىلىپ قېلىۋاتقاندەك ئەھۋال يۈز بەرمەكتە. قىسىملارنىڭ ئاشلىق - مائاش، كىيىم - كېچەك، خىراجەت قاتارلىقلىرىنى ئەزەلدىنلا پۈتۈنلەي مەركىزدىن ھۆكۈمەت بې-

ربپ كەلگەچكە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن يەرلىك ئۇنى ئۈستىگە ئالمىغان. يېقىندا دوكلات قىلىشچە 7 - ئايدىن باشلاپ ئايلىق مائاش تارقىتىلماپتۇ. چېگردا بالدۇر قىش چۈشىدۇ. شۇڭا قىشلىق كىيىم - كېچەكلەرنىمۇ بالدۇرراق تارقىتىپ بېرىش كېرەك. ھەربىي ئاشلىق جەھەتتە ھەر يىلى مەركىزىي ھۆكۈمەت شىنجاڭ، گەنسۇغا پۇل ئاجرىتىپ بېرەتتى، ھازىر كۈزلۈك يىغىم تۈگەپ قالدى، شۇڭا بۇنىڭغا بالدۇرراق تۈتۈش قىلىش كېرەك. بۇ مەسىلىلەرنى ھەقىقىي تۈردە، ئوڭۇشلۇق تۈردە ھەل قىلىش ئۈچۈن، خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى بىلەن مەمۇرى ئىشلار كېڭىشى ئادەم ئەۋەتىپ نەق مەيدانىدا ئەمەلىي ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ، ئۆز جايىدا ئايرىم - ئايرىم بىر تەرەپ قىلسا بۇلارمۇ قانداق؟

(5) ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش مەسىلىسى. شىنجاڭ ئىرقىدا قالغان بىر ئۆلكە، كەڭ خەلق ئاممىسىغا جىددى ھەل قىلىپ بېرىشكە تېگىشلىك بولۇۋاتقىنى تۇرمۇشنى ياخشىلاش مەسىلىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شىنجاڭدا گەرچە بايلىقلار كۆپ بولسىمۇ لېكىن ماددىي ئەشيالار تولىمۇ قىس. مەسىلەن: كەڭ يەرلىرى بولسىمۇ سۇ ۋە قاتناش ئىشلىرى كەمچىل، قوي يۈڭى مول بولسىمۇ (خېلى كۆپ مىقداردا پاختا چىقىدۇ) توقۇمچىلىق ئىشلىرى يوق دېيەرلىك، چارۋىچىلىقى تەرەققىي تاپقان بولسىمۇ كۆن - خۇرۇم سانائىتى يېتەرسىز ... ئۆلكىنىڭ ئۆزىدىن چىقىدىغان ئاشلىق (بولۇپمۇ شىمالىي شىنجاڭدا) يېتىشمەيدۇ. يىنىك - ئېغىر سانائەت ئاساسى يوق. كۈندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرى ۋە بارلىق سانائەت بۇيۇملىرىنى پۈتۈنلەي دېگۈدەك سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ۋە ئىچكىرى تەمىنلەيدۇ. مال باھاسى تولىمۇ ئۈستۈن، خەلق تۇرمۇشى جاپالىق، بۇلارنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن

ئەمەس. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى قانداق قىلىپ تېز ئېلىپ بېرىپ خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ھەققىدە تەنمۇ نۆۋەتتىكى جىددىي ئىش. لېكىن ئۆلكە ئىچىدە ئىختىساسلىق خادىم، تېخنىكا، ئۇسكۇنە، خىراجەت قاتارلىقلارنى ھەل قىلىش مۇمكىن ئەمەس، ھەتتا ئادەتتىكى ئىنژىنېرلاردىن بىرەرسىمۇ يوق دېيەرلىك. شۇڭا ئەڭ ياخشىسى مەركەزنىڭ مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشى قۇرۇلۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش ئۈمىدىدىن بىرنى تەشكىللەپ كۆپلەپ مۇتەخەسسىس ۋە خىراجەت ئاجىرىتىپ، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلىشىنى ئىلگىرى سۈرسە، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئەلۋەتتە مەملىكەت خاراكتېرلىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش پىلانىغا ماسلىشىشى كېرەك. لېكىن ھازىر شىنجاڭ ئۈچۈن ئېيتقاندا ھەممىدىن مۇھىم بولغىنى ــ سۇ ئىشلىرى، قاتناش (بولۇپمۇ تۆمۈر يول)، دېھقانچىلىق ـ ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، دورىگەرلىك، سەھىيە، خەلق تۇرمۇشى سانائىتى، شەھەر مەمۇرىيىتى قاتارلىقلاردۇر. بۇ يېتەكچىلىك قىلىش ئۈمىدىگە سۈۋەت مۇتەخەسسىسلىرى ۋە ئىنژىنېرلىرىنى تەكلىپ بىلەن قاتناشتۇرۇشقىمۇ بولىدۇ، لېكىن يەنىلا پېشقەدەم ئاكا بولغۇچى خەنزۇ مۇتەخەسسىس ـ ئىژىنېرلارنى ئاساس قىلىش لازىم. چۈنكى بۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە تەسىر كۆرسىتىشتە ئۇزۇن مۇددەتلىك سىياسىي ئەھمىيەتكە ئىگە. (مەن بۇرۇن نەنجىن ھۆكۈمىتىگە تەكلىپ بەرگەنىدىم، ئۇ قوبۇل قىلىنىپ، بىر قىسىم مۇتەخەسسىسلەر ۋە باشقۇرغۇچىلارمۇ ئۇ رۇمچىگە كەلگەنىدى، ئەپسۇسكى راسخود مۇناسىۋىتى بىلەن، خىزمەتلەر باشلانمىدى. بۇ ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلقلەرگە قىلغان ۋەدىسىنى بەجا كەلتۈرمىگەنلىكى بولىدۇ.

مەدەنىي ـ مائارىپ قۇرۇلۇشىمۇ ئەلۋەتتە ئىقتىسادىي

قۇرۇلۇشقا ئوخشاشلا جىددىي تىپىياجلىق ئىش. مائارىپ مەسىلىسىنىلا ئالىدىغان بولساق، ئۆلكە ئىچىدە ساۋاتسىزلار ئېھتىمال پۈتۈن ئۆلكە نوپۇسىنىڭ 85% دىن كۆپىرەكنى ئىگىلىشى مۇمكىن، باشقا مەدەنىي - مائارىپ ئەسلىمىلىرى مۇ ئىنتايىن كەمچىل. ئەلۋەتتە بۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەسىۇل بولىدىغان ئىش، مەركەز پەقەت يېتەكچىلىك قىلسا ھەمدە يارداملەشسىلا بولىدۇ.

بىز دەسلەپ شىنجاڭغا كەلگىنىمىزدە، ئۆلكىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىغا يارداملىشىش ئۈچۈن، دۆلەت بىلەن بىرلىشىپ باشقۇرىدىغان «غەربىي - شىمال خەلق تۇرمۇشى سودا - سانائەت شىركىتى» ۋە ئىجتىمائىي كوللېكتىپ خاراكتېرىدىكى «غەربىي - شىمال مەدەنىيەتنى گۈللەندۈرۈش جەمئىيىتى» گە ئوخشاش تەشكىلاتلاردىن بەشنى تەشكىللەپ ئايرىدىم - ئايرىدىم مەسىۇل بولۇپ، شىنجاڭ ئۆلكىسى بىلەن ئىچكىرى ئوتتۇرىسىدا ماددى ئەشيالارنى ئالماشتۇرۇش ۋە گېزىت - ژورناللارنى تەھرىرلەش ۋە يەتكۈزۈپ بېرىش قاتارلىق بەزى خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن بولساقمۇ، لېكىن راسخود، قاتناش، ئىختىساسلىق خادىم ۋە ھەر خىل ئوبيېكتىپ - سوبيېكتىپ شەرت - شارائىتلارنىڭ چەكلىك بولۇشى تۈپەيلىدىن، ئۇنۇمى كۆپ بولمىغانىدى. بۇنىدىن كېيىن يەنە داۋاملىق ئىشلەش، قايتىدىن ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش كېرەكمۇ - يوق، مەركەزنىڭ قارارىنى كۈتىمىز.

(6) سوۋېتلەر شەرتنامىسى مەسىلىسى توغرىسىدا. شىنجاڭ سوۋېت بىلەن ئىنتايىن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. تاريخىتا 1871 - يىلى (توڭجۇنىڭ 10 - يىلى) چارروسسىيە ئىلىدا 10 يىل ئەسكەر تۇرغۇزغان ھەمدە ئىلى شەرتنامىسىنى تۈزگەن. جۇغراپىيىلىك جەھەتتە سوۋېت بىلەن شىنجاڭ چېگرىسى ئۇزۇنلۇقتا 3000 كىلومېتر كېلىدۇ. ئۇ-

نىڭ ئۇستىگە شىنجاڭ ئۆلكىسى بىلەن ئىچكرى ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش، بىۋاسىتە سوۋېت چىگرىسى ئىچىگە بېرىشتىكىدەك قولايلىق ئەمەس. مىللەتلەر جەھەتتە شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى ئىتورکى تىل سىستېمىسىغا مەنسۇپ يەتتە مىللەت سوۋېتتىمۇ بار، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بەشى رىسپوبلىكا قۇرۇدى. ئىقتىسادىي جەھەتتە شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى كۇندىلىك بۇيۇملار ۋە سانائەت بۇيۇملىرىنىڭ كۆپ قىسمى سوۋېتتىن كەلتۈرۈلىدۇ. مەدەنىيەت جەھەتتە، ئۆلكىدىكى ھەر قايسى مىللەتلەردە سوۋېت مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرى بار، سوۋېتنىڭ تەربىيىسىنى ئالغانلارمۇ بىر قەدەر كۆپ. مانا بۇ ھەر خىل ئامىللار شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئوتتۇرىسىدا ئالاھىدە مۇناسىۋەتنى پىشكىللەندۈرگەن، شۇڭا بىز شىنجاڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىشتا بۇ نۇقتىغا سەل قارىساق ئىنتايىن نامۇۋاپىق بولىدۇ. بۇرۇن جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئوتتۇرىسىدىكى شىنجاڭ ئۆلكىسىگە دائىر ھەرتنامىلەر ئىچىدە بىرىنچى جۇڭگو سوۋېت ھاۋا قاتنىشى ھەرتنامىسى بولۇپ، قاتناش لىنىيىسى سوۋېتنىڭ ئالمۇتىدىن ئۇرۇمچى — قۇمۇلغا تۇتىشاتتى. ئۆتكەن يىلى 9 - ئايدا ۋاقتى توشۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئىككى تەرەپ كېڭىشىش ئارقىلىق بەش يىلغا ئۇزارتتۇق، ھازىر قاتناش لىنىيىسىنى لەنجۇ ياكى شىئەنگە ياكى بىۋاسىتە بېيجىڭغا ئۇزارتىشقا بولامدۇ - يوق، مەركەز قارار قىلسا، ئۇندىن باشقا يەنە بىر مۇھىم ھەرتنامە بار، يەنى جۇڭگو بىلەن سوۋېتنىڭ شىنجاڭدىكى سودا ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمى بولۇپ، ئىككى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى بۇ يىل ئەتىيازدا ئۇرۇمچىدە كېلىشىم ھاسىل قىلغانىدى. ئەپسۇسكى ئەڭ ئاخىردا گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى تۈيۇقسىزلا ئىمزا قويۇشقا ئۇنىمىدى. بۇ ئىنتايىن ئەپسۇسلىنارلىق بىر ئىش بولدى. لېكىن بۇندىن كېيىن جۇڭگو

بىلەن سوۋېتنىڭ سودا ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق مەسىلىسى ئۈستىدە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ئومۇمىيۈزلۈك بىر پۈتۈن كېلىشىم ھاسىل قىلماقچىمۇ ياكى جۇڭگو بىلەن سوۋېتنىڭ شىنجاڭدىكى قىسمەن ھەمكارلىق مەسىلىسى ئۈستىدە ئالدى بىلەن سۆھبەت ئېلىپ بېرىپ شەرتنامە تۈزەمدۇ؟ تەكشۈرۈپ بېكىتىلسە.

قانداق ئۆزگەرتىش كېرەك

1949 - يىلى 9 - ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مېنى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلىدى. ئىارقىدىنلا مېنى يەنە غەربىي - شىمال ھەربىي - مەمۇرىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قىلىپ ئەۋەتتى. گېنېرال پېڭ دېخۇەي رەئىس ئىدى، ئۇ شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە بارماقچى بولۇپ مېنى بىرگە بېرىشقا تەكىلىپ قىلدى. مېڭىشتىن بۇرۇن ماۋجۇشى، جۇزۇڭلىمۇ ماڭا قايتا - قايتا، گېنېرال پېڭ دېخۇەي بىلەن بىر بېرىپ كېلىڭ، بۇنىدىن كېيىن كۆپرەك غەربىي - شىمالدا ئىشلەيسىز، شۇنىڭ بىلەن بىر جىڭ ئوتتۇرىسىدا بېرىپ - كېلىپ تۇرىسىز دەپ ئېيتتى. شۇ يىلى 11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى مەن بېيجىڭدىن مەخسۇس ئايروپىلان بىلەن بۇۋاستە لەنجۇغا بارماقچى بولۇپ تۇراتتىم، ئۇچۇشتىن ئاۋۋال جۇزۇكلى يەنە ئۈزى بۇۋاستە ئايرودۇرۇمغا ئۈزىتىپ چىقتى ھەمدە سەممىي نەسىھەت قىلغاچقا مەن چىن قەلبىمدىن ھاياجانلاندىم. لەنجۇغا كەلگىنىمدە گېنېرال پېڭ دېخۇەي، گېنېرال خېلوڭ. سىياسىي كومىسسار شى جۇڭشۈن ۋە كۆپلىگەن يۇقىرىدەرىجىلىك ئەمەلدارلار ئايرودۇرۇمغا چىقىپ كۈتۈۋالدى (ئۇلار يىغىن ئېچىۋاتقان ئىكەن). بۇ پارتىيىنىڭ ماڭا ئالاھىدە ئېتىبار بەرگەنلىكى، مەن ئۇنى مەڭگۈ ئەستە ساقلايمەن.

لەنجۇدا بىر قانچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن، گېنېرال پېك دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ ئۇرۇمچىگە قاراپ ئۇچتۇم. گېنېرال پېك دېخۇەي بۇ قېتىم ئاغەرىبى - شىمالنىڭ ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبىرى، سۈپىتىدە كۆزدىن كۆچۈرۈشكە ھەمدە شىنجاڭ ئۇلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنى ئۆزگەرتىپ قۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش، شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش ئاڭچىنىنى تۇزۇپ چىقىشقا كېتىۋاتاتتى. ئۇ چوڭ - كىچىك بىر قاتار يىغىنلارنى ئاچتى، ھەممىسگە مېنى تەكلىپ قىلدى، بەزىدە مەنمۇ ئازراق سۆز قىلدىم، بەزى تەكلىپلەرنى بەردىم.

ئەڭ ئاساسلىقى، ھەقىقەتكە قايتقان ئۇيغۇرلار ۋە ئورگان كادىرلىرىنى يىغىپ تۆت سائەت تەپسىلىي ۋە سەمىمىي سۆز قىلدىم، بۇ سۆزنىڭ تېمىسى «قانداق ئۆزگەرتىش كېرەك؟» مەزمۇنى: — بىرىنچى قىسىمى: مېنىڭ بېيجىڭدە تۇرغان ۋاقىتتىكى سەككىز ئايلىق كەچۈرمىشلىرىم: ئىككىنچى قىسىمى: دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئۇمۇمىي ۋەزىيەتنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى؛ ئۈچىنچى قىسىمى: شىنجاڭنىڭ ئىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغانلىقى ھەققىدە تەسىرات، تۆتىنچى قىسىمى: بىر قانچە نۇقتىلىق پىكىردىن ئىبارەت. ھازىر تولۇق تېكىستىنى تۆۋەندىكىچە بايان قىلىمەن:

قانداق ئۆزگەرتىش كېرەك؟

(1949 - يىلى 12 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق ھەقىقەتكە قايتقان قىسملار ئورگىنىدىكى كادىرلارغا قىلىنغان سۆز)

گېنېرال تاۋسيۇ، ھەر قايسى ئوفىتسىر بولداشلار: بۈگۈن مەن ئۇرۇمچىگە كېلىپ، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق گېنېرال تاۋسيۇنىڭ رەھبەرلىكىدە ھەقىقەتكە قايتىشقا قاتناشقان قىسمىدىكى بولداشلار بىلەن كۆرۈشۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم.

بۇ ئىنتايىن خۇشاللىق ئىش بولدى.

مەن بۇ قېتىم ئۇرۇمچىگە، مۇئاۋىن باش قوماندان پېك دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ، يولداشلارنى يوقلاپ كەلدىم. مەن يولداشلارنىڭ ھەر دائىم مېنى ئەسلەپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلىمەن، مەنمۇ ئوخشاشلا يولداشلارنى ھەممىنى ئەسلەپ تۇرىمەن. بۇگۈن مۇشۇ پۇرسەتتە كۆرۈشكىنىمىز، بولۇپمۇ دەۋر ئۆزگەرگەندىن كېيىنكى مۇشۇنداق پەيتتە كۆپچىلىك بىلەن كۆرۈشىشىمىز ھەقىقەتەنمۇ كەم ئۇچرايدىغان ئامەتلىك پۇرسەت، شۇڭا مەن ئالدى بىلەن يولداشلاردىن ھال سورايمەن.

1 ـ مېنىڭ بېيجىڭدىكى سەككىز ئايلىق كەچۈرمىشلىرىم

بۇگۈن كۆپچىلىك بىلەن كۆرۈشتۇم، گەپنى قەيەردىن باشلىسام بولار؟ ئالدى بىلەن ئۆزۈمنىڭ بۇ بىر قانچە ئايدىن بۇيانقى كەچۈرمىشلىرىم ھەققىدە بۇ يىل 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى نەنجىندىن بېيجىڭغا بېرىپ جۇڭگو كومپارتىيىسى بىلەن قىلغان سۆھبەت ھەمدە سۆھبەت بۇزۇلغاندىن كېيىن بېيجىڭدە تۇرۇپ قالغان سەككىزئايدىن بۇيانقى كەچۈرمىشلىرىمنى كۆپچىلىككە دوكلات قىلماقچىمەن. ئەلۋەتتە گېزىتتە، گۇاڭجۇ، تەيۋەنلەردىكى مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقى ئېلان قىلغان خەۋەرلەردە، مېنى بېيجىڭدە قەپ قالدى، ئۇ بولدى، بۇ بولدى دېگەندەك خەۋەرلەرنى ئاڭلاتتى، كۆپچىلىك ئېھتىمال كۆرگەندۇ؟ بۇ پەقەت بىر گۇروھتىكىلەرنىڭ يوقىلاڭ گەپ ـ سۆزلىرىدىنلا ئىبارەت. بۇگۈن مەن كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا ھەقىقى ئەھۋالنى قىسقىچە دوكلات قىلىپ ئۆتەي. بۇ ئەلۋەتتە كۆپچىلىك كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان مەسىلىلەرنىڭ بىرى.

كۆپچىلىككە مەلۇمكى، مەن بۇ يىل 1 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا لەنجۇغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، نەنجىنگە قايتا بارماس

لىق ھەمدە دۆلەت ئىچىدىكى تىنچلىق سۆھبىتى مەسىلىسى - گە قاتناشماسلىق نىيىتىگە كەلگەندىم. لېكىن نەنجىن تەرەپ مېنى ئالغىلى ئىككى قېتىم ئايروپىلان ئەۋەتتى، ھەر كۈنى تېلېگراممۇ ۋە تېلېفون بېرىپ، نەنجىنگە بارمىسام بولمايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە تىنچلىق سۆھبىتىگە قاتناشمىسام بولمايدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. نەنجىنگە بارغاندىن كېيىن خېلى ئۇزاق ۋاقىت كېڭىشىش ئارقىلىق، مەن تىنچلىق سۆھبىتى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باش ۋەكىلى سۈپىتىدە 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى نەنجىندىن بېيپىڭغا قاراپ ئۇچتۇم، 20 كۈنلۈك سۆھبەت ئاخىرى بۇزۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى بەزى جەريانلارنى كۆچىرىلىك گېزىتتىن كۆردى، خەقلەرنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىدى. مەن يەنە شۇنى كۆچىرىلگەك ئېيتىمەنكى، ئۇ چاغدا نەنجىن تەرەپ مەسئۇلىنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىگە تۇتقان پوزىتسىيىسى، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىغە تۇتقان پوزىتسىيىسى قانداق بولدى؟ ھەقىقى يوسۇندا تىنچلىقنى كۆزلەش ھەمدە ماۋجۇشىغا يېزىلغان خەتنى رەسمىي ئېلان قىلىش، ماۋجۇشى ئوتتۇرىغا قويغان سەككىز ماددىنى سۆھبەتنىڭ ئاساسىي قىلىشنى ئېتىراپ قىلىش ئىدى، لېكىن قايتا - قايتا تالاش - تارتىش قىلىش نەتىجىسىدە، بىز كۆپرەك قاتتىق تۇرۇۋالدۇق، جۇڭگو - كومپارتىيىسى تەرەپ ناھايىتى كۆپ يول قويدى، ۋەكىللەر ئۆمىكى كۆپ قېتىم ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلىغاندىن كېيىن، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا ئوتتۇرىغا قويغان «دۆلەت ئىچىدىكى تىنچلىق كېلىشىمى» دىن ئىبارەت سەككىز ماددىلىق 24 تارماقلىق تەكلىپنى قوبۇل قىلىشنى قارار قىلدى. ۋەكىل خۇاڭ شاۋخۇڭ بىلەن مەسلىھەتچى چۈيۈۋۇنى نەنجىنگە ئەۋەتىپ، ھۆكۈمەتنىڭ قوبۇل قىلىشى توغرىسىدا تەكلىپ بەردۇق. لېكىن ئۇلار نەنجىنگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن، نەنجىن ھۆكۈمىتىنىڭ

پوزىتسىيىسى بۇرۇن بىزگە ئىپادىلىگەن ھەقىقىي يوسۇندا تىنچلىقنى كۆزلەش پوزىتسىيىسىگە پۈتۈنلەي ئوخشىمىغان، ئۇلار تەكلىپنى قوبۇل قىلىشنى رەت قىلغان. شۇنىڭ بىلەن بىللە بەزىبىر جاھىللار ۋەكىللەر ئۆمىكىگە، بولۇپمۇ ماڭا ھەدەپ ھۇجۇم قىلغان. شۇڭا مەن ئۇلارنىڭ بۇرۇن مېنى بېيىڭغائەۋەتىپ تىنچلىق سۆھبىتىگە قاتناشتۇرۇشنىڭ سەممىي ئەمەسلىكىنى، پۈتۈنلەي بىر ئالدامچىلىق ئىكەنلىكىنى، ئۇ پەقەت ۋەكىللەر ئۆمىكىگە قىلغان ئالدامچىلىق بولۇپلا قالماي پۈتۈن مەملىكەت خەلقىغە نىسبەتەن تېخىمۇ ئالدامچىلىق ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالدىم. بۇگۈن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مەملىكەت خاراكتېرلىك غەلىبىسى پاكىت بولۇپ قالدى. بۇ ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز ئوتتۇرىغا قويغان پىكىرنىڭ مەملىكەت خەلقىنىڭ كۆڭلىگەن ئىۋىدى ۋە تەلىپىگە پۈتۈنلەي ئۇيغۇن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. بۇ قېتىمقى شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش پاكىتلىرىدىن قارىغاندىمۇ بىزنىڭ تىنچلىق تەشەببۇسىمىز، «دۆلەت ئىچىدىكى تىنچلىق كېلىشىمى» نى قوبۇل قىلىش توغرىسىدىكى پىكرىمىزنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

تىنچلىق سۆھبىتى بۇزۇلغاندىن كېيىن، ۋەكىللەر ئۆمىكى ئەلۋەتتە نەنجىنگە قايتىپ بۇيرۇق كۈتۈشى كېرەك ئىدى. نەنجىن تەرەپمۇ بىزنى ئالغىلى ئايروپىلان ئەۋەتتى. لېكىن بىز يەنە نەنجىن ئەۋەتكەن يولىيورۇقنى تاپشۇرۇپ ئالدۇق. يولىيورۇقتا بىزنى شاڭخەيگە بېرىڭلار دېگەن ئىكەن، بۇ چاغدا ئۇلار نەنجىنىدىن كېچىشنى قارار قىلغان ئىدى. شۇ چاغدا جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى يولداشلار بىزگە: «ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ قايتىپ كېتىش زۆرۈرىيىتى قالمىدى، سىلەر بېيىڭدا قەپ قېلىڭلار، ھازىر نەنجىن ھۆكۈمىتى گەرچە تىنچلىق كېلىشىمىنى قوبۇل قىلمى-

ئىنى بىلەن، ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىشى بىلەن ۋە ئا-
زادلىق ئارمىيە چاڭجياڭدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار كې-
لىشىمگە ئىمزا قويۇشقا قوشۇلسىلا بىز ھەر ۋاقىت ئىمزا
قويۇشنى خالايمىز» دەپ ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە
بەزى دوستلاردا باشقىچە بىر خىل كۆز قاراش بولۇپ، ئۇ
بولسىمۇ ۋەكىللەر ئۆمىكى شاڭخەيگە ياكى گۇاڭجۇغا قايت-
سا گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى ۋە ئەكسىيەتچىلەر زىيانكەش-
لىك قىلماي قويمايدۇ، خەۋپ ناھايىتى زور دەيتتى. بۇ
نۇقتىنى ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزدە بولۇپمۇ شەخسەن مەن ئۆ-
زۇم ئانچە ئويلاپ كەتمەيتتىم. لېكىن ۋەزىيەتنىڭ تەرەق-
قىياتى بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئەسلىگە كېلىپ تىنچلىق
كېلىشىمى ئىمزالىنىدىغان بولسا، ئەنۇەتتە ۋەكىللەر ئۆمىكى-
دىكى ھەممىمىز رازى بۇلغان بولاتتۇق. شۇنداق قىلىپ
بىز بېيپىڭدە تۇرۇپ قالدۇق.

بېيپىڭدە تۇرغان ۋاقىتتا، مەن ھەر دائىم بەزى مەسـ-
لىلەر ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزدۈم. تىنچلىق سۆھبىتى توخـ-
تاپ قېلىشى بىلەنلا مەن بىخارامان يۈرىيدىغان بولۇپ
قالدىم. ئەڭ ئاز دېگەندە 30 نەچچە يىلدىن بۇيان مەن
بۇنداق دەم ئېلىپ باقمىغان ئىدىم. ئۆيدىكىلەر ماڭا
چاخچاق قىلىپ: «تەڭرى سىزنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان
بەك جاپا چەككەنلىكىڭىزنى كۆرۈپ، سىزگە ئالاھىدە بۇ
قېتىمقى دەم ئېلىش پۇرسىتىنى ئاتا قىپتۇ» دېيىشتى. ئۇ-
زۇن ئۆتمەيلا، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ بىرلىك سەپ
خىزمىتى بۇلۇمى مەن ئۈچۈن بېيجىڭدا خېلىلا ھەشەمەت-
لىك غەربچە بىر قەۋەتلىك ئۆي ھازىرلاپ بەردى. بۇ
جايدا گۈللۈك، چىملىق ۋە يېڭى پاسوندا ئۈسكۈنىلىرى
بار ئىكەن، ئۇ بۇ يەردىكى يېڭى بىنا (شىندالۇنى دېمەك-
چى — ت) دىن خېلىلا ياخشى ئىدى. بۇ ئۆينى بۇرۇن

بىر گېرمانىيىلىك سالدۇرغان بولۇپ، كېيىن قاتناش زۇڭـ سەيى بولغان بىر ياپونالۇق ئولتۇرغان، ياپونغا قارشى ئۇ- رۇشتىن كېيىن، سون لىيەنجۇن تۇرغان ئىدى. مەن بۇ قورودا ئالتە ئايدىن كۆپرەك، يەنى ئۆتكەن ئاينىڭ 22 - كۈنى بېيجىڭدىن لەنجۇغا كەلگەنگە قەدەر تۇردۇم. 26 - كۈنى مۇئاۋىن قوماندان پېك دىخۇەيگە ھەمراھ بو- لۇپ لەنجۇدىن جيۇچۇەنگە 27 - كۈنى بۇ يەرگە كەلدىم.

بېيپىڭدە تۇرغان بىر قانچە ئايلىق تۇرمۇشۇمنى دوكـ لات قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا دەسلەپكى ئۇچ ئايدا، بېيپىڭنىڭ مەنزىرىسى، مەشھۇر يادىكارلىقلارنى بىر - بىرلەپ كۆرۈپ چىقتىم، بېيپىڭـ دىكى داگو نەغمىسىنى پات - پات بېرىپ ئاڭلاپ تۇردۇم. پىڭجۇي تىياتىرىدىكى ئايال رولىنى ئالغۇچى تۆت چوڭ داڭلىق ئارتىست — مېي لەنفاڭ، چىڭ يەنچيۇ، شاڭ شياۋيون، شۇن خۇيشىڭلارنىمۇ كۆردۇم. بىر مەزگىل ھەر كۈنى دېگۈدەك داگۇ نەغمىسىنى ئاڭلىغىلى بېرىپ تۇردۇم. (بۇ چاغلاردا ئېھتىمال شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق يولداشلار خىزمەت ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ چارە - تەدبىرلەرنى ئوي- لىشىۋاتقاندۇ؟)، جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى دوستلارمۇ پات - پات ئۆيۈمگە كېلىپ پاراڭلىشىپ تۇراتتى، جۇئېنلەي ئە- پەندى، لىن بوچۈي ئەپەندى، بولۇپمۇ ماۋجۇشى ۋە باش قوماندان جۇ دېلار شۇنچە ئالدىراش بولسىمۇ بۇۋاستە كېلىپ مېنى يوقلاپ تۇردى. ئۇلار ھەمىشە مېنى بېيجىڭدا قولى قىسىلىپ قالدىمىكىن، ئەتراپلىق كۆتۈلمىگەن جايلار بارمىكىن دەپ پات - پات سوراپ تۇراتتى. بۇ خىل دوستلۇق ۋە قىزغىنلىق مېنى ھەقىقەتەنمۇ ھايا جانغا سالاتتى.

كېيىنكى ئۇچ ئايدا مەن ئانچە بىكار يۈرمىدىم. جۇڭگو

خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىن ئاچقاندىن كېيىن، ئارقىسىدىنلا مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى. ھەر قايسى تەرەپلەردىن كەلگەن دوستلارمۇ كۆپەيدى، يىغىن، زىياپەتلەر كۆپ بولۇپ تۇرغاچقا، بۇ بىر قانچە ئايدا مەن چوڭ داگۇ نەغمىسىنى ناھايىتى ئاز ئاڭلايدىغان بولۇپ قالدىم. جۇڭنەنخەيدىكى خۇەيرىنىتاڭ زالىدا ئىككىنچى، ئۈچىنچى قېتىملىق كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكىگە مۇ قاتناشتىم.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان تۇرمۇشقا دائىر پارچە - پۇرات دوكلاتلارنىڭ ھېچقانداق قىممىتى يوق. مېنىڭ ھازىر ئالاھىدە دوكلات قىلىدىغىنىم، مەن بېيجىڭدا تۇرغان 4 -، 5 -، 6 - ئاي ئىچىدە، كۆڭلۈم ئىنتايىن پەرىشان بولۇپ، كاللامدا يېشىلمەي كېلىۋاتقان ناھايىتى كۆپ مەسىلىلەر يىغىلىۋالغان ئىدى. مەسىلەن، بىرىنچى مەسىلە: مەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۈچۈن كەلگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باش ۋەكىلى تۇرسام، تىنچلىق سۆھبىتى بۇزۇلغان ئىكەن مەن نېمىشقا قايتىپ كەتمەيمەن؟ بېيجىڭدا قېلىپ نېمە قىلىمەن؟ بۇ زادى نېمە ئىش؟ ئەجبا مەن بېيجىڭدا تۇرۇپ كۈندە داگۇ نەغمىسىنى ئاڭلىسام مەسىلە ھەل بولۇپ كېتەرمۇ؟ مەن بۇ مەسىلىلەرنى كۈندە ئويلايتتىم، جۇڭگو كومپارتىيىسى ئىچىدىكى دوستلاردىن جۇئىنلەي ئەپەندىنى ئالىدىغان بولساق، بىز 20 نەچچە يىللىق دوستلارمىز، ئارىمىزدا قىلىشمايدىغان ھېچقانداق گەپ يوق. مېنىڭ پەرىشان بولۇپ يۈرگىنىمنى ئۇ ئاللىقاچان بىلىپ بولغان ئىدى. بىز ئىككىمىز پات - پات گەپ تالىشىپ قالاتتۇق. ئۇ مېنى تەنقىتلەپ: «سىزدە ۋېئۇدالىق ئەخلاق بار، سىز نېمىشقا مەلۇم ئادەملەرگىلا ئۈمىد باغلاپ پۈتۈن جۇڭگو خەلقى ئۈچۈن باش قاتۇرمايسىز؟ نېمە ئۈچۈن ئىنقىلاب

ئىشلىرىنى ئويلىمايسىز؟» دەيتتى. ئۇ بۇنداق گەپلەرنى ناھايىتى كۆپ قىلاتتى، بىزنىڭ گەپ تالىشىشىمىزمۇ كۆپ بولاتتى. مەن: «ئىنقىلاب داۋلىسىنى مەنمۇ بىلىمەن، لېكىن ئىنقىلاب قىلىشتىمۇ ئادەمگەرچىلىكنى ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەك» دەيتتىم. كېيىن مەن كۆپ قېتىم جۇئېنلەي ئەپەندىدىن: «مەن بېيجىڭدا ئۇزۇن تۇرۇۋۇرسەم ھېچقانداق پايدىسى يوقتەك تۇرىدۇ، سوۋېتكە بارسام قانداق؟ ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا خېلى بۇرۇنلا كۆپ قېتىم بېرىش نىيىتىدە بولغان بولساممۇ لېكىن بارالمىغان ئىدىم. ھازىر مانا پۇرسەت ھازىر بولدى.» دېدىم. ئۇ: ھازىر سوۋېت بىلەن بىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا دىپلوماتىيە مۇناسىۋىتى ئورنىتىلمىغان تۇرسا، سىز قايسى مەيدان بىلەن بارىسىز؟ خەقنىڭ سىزنى كۆتۈۋېلىشىمۇ قولايسىز بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس دېدى. ئۇندىن باشقا ئۇ يەنە بىر مۇنچە سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ ھازىرچە مېنىڭ سوۋېتكە بارالمايدىغانلىقىمنىڭ سەۋەبلىرىنى چۈشەندۈردى. شۇنىڭ بىلەن بارالماندىكىن دەپ يېتىۋەردىم! خىيالنى قىلىۋەردىم! تاماقتىمۇ، ئۇيقۇلۇقتىمۇ بۇ خىل خىياللار مەندىن نېرى كەتمەدى، چۈملىدىن ئىنتايىن پەرىشان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئىدىم.

توپتوغرا ئىچ ئاي پەرىشانلىقتا يۈردۈم. قۇرۇق خىيال بىلەن پەرىشان يۈرۈۋېرىش چارە ئەمەس ئىدى. ئەتىدىن ـ كەچكىچە ئويلاۋېرىپمۇ بىرەر نەتىجە چىقىرىش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ بىلەن كىتاب كۆرىدىغان بولدۇم. «ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى» نى، «سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسى (بولشېۋىك) تارىخىدىن قىسقىچە دەرسلىك» نى، كادىرلار ئۈچۈن ئوقۇشلۇق دېگەن كىتابتىنمۇ بىر قان

چىنى كۆرۈپ چىققان بولساممۇ، لېكىن كاللامدىكى كونـ
كرىت مەسىلىەر زادى ھەل بولمىدى. 6 ـ ئاينىڭ 15 ـ
كۈنىگە كەلگەندە گۇاڭجۇنىڭ مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنت-
لىقى «جاڭ جۆجۈڭنىڭ بېيپىڭدا نەزەربەنت قىلىنغانلىقـ
نىڭ تەپسىلىي ئەھۋالى» دېگەن تېمىدا تېلېگراممىا خەۋەرـ
نى ئاڭلاتتى. 20 ـ ۋە 22 ـ كۈنلىرى يەنە تېلېگراممىا
خەۋەرى ئاڭلاتىپ مېنى بېيپىڭدە جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ
«كۈشكۈرتۈشى بىلەن تىنچلىق نەيرىڭىنى ئىشقا سېلىۋاتـ
دۇ، بېيپىڭدىن ئايرىلىپ ئىز ـ دېرەكسىز يوقاپ كېتىپتۇ»
دەپ، ماڭا ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي گۇاڭـ
جۇدىكى گومىنداڭ پىرقىسى بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قوـ
يۇپ مۇزاكىرە قىلىشىپ ئىككى تەرەپكە ئايرىلغان: بىر
تەرەپتىكىلەر، جاڭ پارتىيىگە ئاسىيلىق قىلدى، ئۇنىڭغا
پارتىيىدىن چىقىرىش جازاسىنى بېرىش كېرەك دېسە، يەـ
نە بىر تەرەپ، جاڭ بېيپىڭدە ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلـ
نىپتۇ، ۋاقتىنچە توختاپ تۇرۇپ كېيىن بىر نېمە دېـ...ك
دېگەن (10 ـ ئاينىڭ بېشىغا كەلگەندە ئاندىن مېنى پارـ
تىيىدىن رەسمىي چىقىرىۋەتكەنلىكى ھەممە تۇتۇش كېرەكـ
لىكىنى ئېلان قىلغان). بۇ ئىشلار مېنىڭچىلى كۆپ ئويغـ
تىپ قويدى. مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقى ئۈچ پارچە تېلېـ
گراممىا خەۋەرى ئاڭلاتقاندىن كېيىن مەن ئائىلاج 6 ـ
ئاينىڭ 26 ـ كۈنى ۋەزىيەت ھەققىدە بايانات ئېلان قىلـ
دىم. تېكىستىنى ئېھتىمال كۆپچىلىك گېزىتتىن كۆرگەندۇ؟
ئەلۋەتتە بۇ بايانانىڭ ئاساسلىق قىسمىنىڭ مەزمۇنىنى
بېيجىڭدىلا سۆزلىگەن ئەمەسمەن، نەنجىندە ئۇنى چىلى بۇـ
رۇنلا سۆزلىگەن ئىدىم، چۈڭچىڭدا ياپونىغا قارشى ئۇرۇش
مەزگىلىدىمۇ سۆزلىگەنمەن. بۇنى مەن دوستلار بىلەن پا-
راڭلاشقاندا مۇنداقلا ئېيتىپ قويغان بولماسىمەن، بەلكى

كۆپ قېتىم گومىنداڭنىڭ رەھبەرلىرىگە ئېيتقانىمەن. ھۆكۈمەتنىڭ مەسئۇللىرىغا ئېيتقانىمەن. كۆپ يىللاردىن بۇيان ۋەزىيەت ھەققىدىكى كۆز قارىشىم ۋە تەشەببۇسۇم مۇنداق ئىدى: گومىنداڭدىن ئىبارەت بۇنداق پارتىيە مەغلۇپ بولماسلىقى كېرەكمۇ؟ گومىنداڭ سۇن جۇڭشەن ئەپەندى قۇرغان، ئىنقىلابى سەنمىنجۇيىنى يولغا قويىدىغان پارتىيە ئىدى. 1924 - يىلىدىكى بىرىنچى قېتىملىق مەملىكەتلىك ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن، كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىش ۋە ئىشچى دېھقانلارنى يۆلەشتىن ئىبارەت ئۈچ چوڭ سىياسەت ماقۇللانغان ئىدى، لېكىن گومىنداڭ ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەندىن كېيىن قانداق قىلدى؟ ئىنقىلابىي سىياسەتنى ئىجرا قىلدىمۇ؟ ياق. ئىنقىلاپ قىلمىدى، ئەكسىلئىنقىلاپچى بولۇپ كەتتى، سەنمىنجۇيىنى يولغا قويدىمۇ؟ ھۆكۈمەتنىڭ قايسىبىر تارمىقى سەنمىنجۇيىلىق سىياسەتنى يولغا قويدى؟ سەنمىنجۇيىغا پۈتۈنلەي خىلاپلىق قىلدى! سەنمىنجۇيىدىن ۋاز كەچتى! ئىنقىلاب قىلىشنى چاقىرىق قىلغان بىر پارتىيە كېيىن بىرىپ ئىنقىلاب قىلمايدىغان ئەكسىلئىنقىلاپچى پارتىيىگە ئايلىنىپ قالدى. «قوي گۆشىنى ئېسىپ قويۇپ ئىت گۆشىنى ساتتى»، مەغلۇپ بولماي باشقا يول يوققۇ! ئۇلار جاڭ پارتىيىگە ئاسىيلىق قىلدى دېيىشتى، زادى كىم پارتىيىگە ئاسىيلىق قىلدى؟ ئىنقىلاپقا كىم ئاسىيلىق قىلدى؟ كىم سۇن جۇڭشەن ئەپەندىنىڭ ئىنقىلابىي سىياسىتىگە، ئىنقىلاۋىزىمغا ئاسىيلىق قىلدى؟ بۇرۇن بۇنداق سۆزلەرنى ئادەتتىكى يولداشلارغا قىلىشقا پۇرسەت ئاھايىنى ئاز ئىدى. بۇنى يۇقىرى دەرىجىلىك كادىر يولداشلارغا سۆزلىگەنمەن، بۇگۈن مۇشۇ يەردە ئولتۇرغان يولداشلارنىڭ بىر مۇنچىسى ئاڭلىغان ئىدى. ئەنجىن، چۈڭچىڭدىكى پارتىيە

يىغىنلىرىدا تۈز كۆڭۈللۈك بىلەن سىلىقراق قىلىپ سۆزلىـ
گەن ئىدىم ھەمدە كۆپ قېتىم يازما قىلىپ پارتىيە رەھبەـ
رلىرىگە سۇنغان ئىدىم. كەلگۈسىدە پۈرسەت بېرىلسا مەن بۇ
ھۇججەتلەرنىڭ مۇھىم مەزمۇنلىرىنى تاللاپ ئېلان
قىلىمەن.

مەن بېيىڭدە جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئىستىلى ۋە كا
دىرلىرى، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ روھى قىياپىتىنى كۆردۈم
بىز گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئىستىلى ۋە كادىرلىرى، پار-
تىيە ئەزالىرىنىڭ روھىي قىياپىتىگە قارايدىغان بولساق،
خىجالىلىقتا قالىمىز! مەن بۇلسام گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ
بىر مەسئۇل كادىرى، خەقنىڭ دۆلەت ۋە خەلق ئۈچۈن
قانداق جاپالىق كۆرەش قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم، بىز بۇـ
رۇن قانداق قىلدۇق؟ ئۆزىمىزنىڭ خاتالىقى ئۈستىدە
ئويلانمىساق، يەنىمۇ خىجىل بولمىساق بولامدۇ؟ كۆپچىلىك
كە مەلۇمكى، مەن ئەزەلدىنلا تېنچلىقنى تەشەببۇس قىلىپ
كەلدىم. گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى مەـ
سىلىلەرنى سىياسىي ئۇسۇل بىلەن ھەل قىلىشنى، ئىچكىي
ئۇرۇشقا قارشى تۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىپ كەلدىم. لېكىن
مېنىڭ تەشەببۇسلىرىم جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ مەيدانىدا
تۇرۇپ ئوتتۇرىغا قويۇلماستىن بەلكى گومىنداڭ پارتىيـ
سىنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ ئوتتۇرىغا قويۇلغان. مەن خېلى
بۇرۇنلا گومىنداڭ مۇشۇنداق چىرىپ كېتىۋەرسە، ئەكسىـ
يەتچىلىشىپ كېتىۋەرسە بۇ، دۆلەت ۋە خەلقنىڭ مەنپەئەـ
تىگە تاقالىدىغان مەسىلە بولۇپلا قالماي يەنە گومىنداڭنىڭ
ئۆز مەنپەئەتىگىمۇ تاقالىدىغان مەسىلە، بۇنىڭغا بىز ئوبـ
دان دىققەت قىلىشىمىز لازىم دەپ قارىغان ئىدىم. شۇڭا
مېنىڭ خېلى بۇرۇنلا ئوتتۇرىغا قويغان پىكرىم — كومـ
پارتىيە بىلەن بىرلىشىش سىياسىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ،

گومنداڭ بىلەن كومپارتىيىنىڭ ھەمكارلىقىدىن پايدىلىنىپ گومنداڭ پارتىيىسىدە ئۆزگۈرۈشلەر ياسىلىپ قالماقتا، گومنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئالغا بېسىشىغا تەسىر كۆرسىتىش، ئىككى پارتىيىنىڭ ھەمكارلىقى ئارقىلىق دۆلەتنى ياخشىلاش، ئىنقىلاپ ئىشلىرىنى ئورۇنلاشنى تەشەببۇس قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە بىز ئۇزۇل - كېسىل مەغلۇپ بولغان بولساقمۇ لېكىن بەزىلەر يەنىلا ئۇنى گومنداڭ پارتىيىسىنىڭ ھەربىي جەھەتتىكى مەغلۇبىيىتى كەلتۈرۈپ چىقاردى دەپ قاراۋاتىدۇ. ئۇلار پەقەت مەسىلىنىڭ بىر تەرىپىنى ياكى يېرىمىنىلا كۆرۈپ مەسىلىنىڭ تۈگۈنىنى چۈشەنمىگەن. راستىنى ئېيتقاندا گومنداڭنىڭ مەغلۇبىيىتى كۆرۈنۈشتە ھەربىي جەھەتتىكى مەغلۇبىيەتتەك بىلىنگىنى بىلەن ماھىيەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئۇ سىياسىي جەھەتتىكى مەغلۇبىيەت. سىياسىي جەھەتتىكى مەغلۇبىيەت بولمىسا نەدە ھەربىي جەھەتتىكى مەغلۇبىيەت بولىدۇ؟ گومنداڭ گۇاڭدۇڭدا جۇڭگو كومپارتىيىسى بىلەن ھەمكارلىشىپ قەسەمىيات قىلىپ شىمالغا يۈرۈش قىلىپ يۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھاكىمىيىتىنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، ئەگەر ئىزچىل ئىنقىلاب قىلىپ سەنمىنجۇيىنى يولغا قويغان، بىرىنچى قېتىملىق مەملىكەتلىك ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدا ماقۇللانغان سىياسەتلەردە چىڭ تۇرغان بولسا، جۇڭگو بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ دوستلىقى، گومنداڭ بىلەن كومپارتىيىنىڭ ھەمكارلىقى تەبىئى بولماسمىدى؟ دۆلەتنىڭ ئالغا بېسىشى تەبىئى بولماسمىدى؟ جۇڭگو ئىنقىلابى ئىشلىرىنىڭ ئورۇنلىنىشى تەبىئى بولماسمىدى؟ بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە گومنداڭ پارتىيەسىنىڭ مەغلۇبىيىتىنى باشقىلاردىن كۆرسەك بولمايدۇ! بۇ ئۆزىمىز تاپقان بالا، ئۆزىمىزنىڭ شورى! ئىنقىلاب

قىلىشنى چاقىرىق قىلغان پارتىيە، ئىنقىلاب قىلمايدىغان پارتىيىگە ئايلىنىپ قالسا، يالغان ئىنقىلابى پارتىيە بولۇپ قالسا، ئەلۋەتتە ئۇ كىشىلەر تەرىپىدىن تۈكۈرۈپ تاشلىنىدۇ، تارىخ تەرىپىدىن شاللىۋېتىلىدۇ! بۇ ناھايىتى تەبىئى قائىدە.

بىيىگدە مەن گەرچە ئۇچ ئايچە ئىنتايىن پەرىشان ھالەتتە يۈرگەن بولساممۇ، ھېلىمۇ ياخشى مەن ئەڭ ئاخىرىدا ئۆز-ئۆزۈمنى تەنقىتلەش روھى بويىچە ئۆز خاتالىقىم ئۈستىدە قاتتىق ئويلۇنۇپ ئۆزۈمنى تەكشۈرگەندىن كېيىن، ئاخىرى ئىددىيىنى دەسلەپكى قەدەمدە ئايدىڭلاشتۇرىۋالدىم. روھى جەھەتتە ئازاد بولدۇم. دەسلەپ، جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى دوستلار مېنىڭ سىياسىي كېڭەش ۋە مەركىزى خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمىتىگە قاتنىشىشىمنى ئۈمىد قىلغان، ماۋجۇشى ۋە جۇئىنلەي ئەپەندىمۇ ئۇ ھەقتە ماڭا كۆپ قېتىم ئېيتقان ئىدى. ئۇلارنىڭ ياخشى نىيىتىگە مەن چىن قەلبىمدىن تولىمۇ رەھمەت ئېيتىمەن. لېكىن مەن داۋىم مۇنداق ئويلايتتىم: بۇرۇن بىر مەزگىل مەن رەھبىرى كىشىلەرنىڭ بىرى ئىدىم، بۇ مەزگىل ئۆتۈپ كەتتى، ئەلۋەتتە مەنمۇ ئۆتمۈشكە ئايلىنىپ قالدىم، بۇرۇنقى مەسئۇلىيەتنى بىز ئۈستىمىزگە ئېلىشىمىز كېرەك، بىز مەغلۇپ بولدۇق. بۇندىن كېيىنكى مەسئۇلىيەتنى ئۇلار ئۈستىگە ئالىدۇ، مەن ئۇلارنىڭ مۇۋاپىقىيەتكە ئېرىشىشنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۇلارنىڭ مۇۋاپىقىيىتىنى ھىمايە قىلىمەن. لېكىن مېنى يەنە ئىشلە، رەھبەر بول دېسە مەن ئۇنىڭغا قىزىقمايمەن. بىر كۈنى مەن ماۋجۇشىنىڭ قېشىغا بارسام باش قومانداندان جۇدې ۋە جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ بىر قانچە يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرىمۇ شۇ يەردە ئولتۇرۇشقان ئىكەن، ماۋجۇشى ھېلىقى مەسىلىنى يەنە ئېغىزغا ئالغان ئىدى. مەن يۇقىرىدا ئېيتقىنىمدەك جاۋاب بەردىم. ئۇ كۈلۈپ

تۇرۇپ: « بۇرۇنقى مەزگىل ئۆتۈپ كەتتى، بۇندىن كېيىن كۈنلەر يېڭى يىلنىڭ 1- كۈنىدىن باشلىنىدۇ!» دېدى، ئۇنىڭ سۆزى ناھايىتى يۇمۇرلۇق ئىدى، ئۇنىڭ پوزىتسىيىسى مېنى ناھايىتى تەسىرلەندۇرىۋەتتى. ئۇلۇق جۇڭگو خەلقىنىڭ داھىسى بولغان ماۋجۇشى، مەندەك كىچىككىنە جاڭ جۇجۇڭنى بۇنداق ئەتىۋارلاۋاتسا، ماڭا بۇنداق نەسىھەت قىلىۋاتسا، تەسەللىي بېرىۋاتسا، ئىلھام بېرىۋاتسا، مەن ھەقىقەتەنمۇ نېمە دېيالايتتىم. يەنە باشقا دوستلارمۇ كىلىپ ماڭا: « سىز ئىنقىلابچىمۇ، ئەمەسمۇ؟» دەپ سوراشتى. مەن ئەلۋەتتە مەن ئىنقىلابچى ئەمەس دەپ ئېيتالمايمەن دە! باشقىسىدىن كېچەلەيمەنكى، ئىنقىلاب قىلىشتىن كېچەلمەيمەن. ئۇلار يەنە: « بۇغۇ شۇنداق بولسۇن، جۇڭگو كومپارتىيىسى ئىنقىلابىمۇ- ئەمەسمۇ؟» دەپ سوردى. مەن جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ھاكىمىيەتنى ئىنقىلابي ئەمەس دېيەلەيمەنمۇ؟ دېيەلمەيمەن. مەن ئۇلارنىڭ ئىنقىلابچى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىمەن. ئەلۋەتتە ئۇلار يەنە: « ناھايىتى ياخشى، سىز ئىنقىلابى دەپ ئېتىراپ قىلدىڭىز، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئىنقىلابچى ئىكەنلىكىنمۇ ئېتىراپ قىلدىڭىز. يېڭى ھاكىمىيەتنىڭ ئىنقىلابى ئىكەنلىگىنى ئېتىراپ قىلدىڭىز، يەنە نېمىشكە ئۇنىڭغا قاتناشمايسىز؟ » دەپ ئېيتتى. بۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەرگە مەن ھېچنېمە دېيەلمەيتتىم، ئاخىرىدا ئۇنى قوبۇل قىلغان بولدۇم. ئوبدان، بولىدۇ مەن قاتنىشاي! كېيىن مەن سىياسىي كېڭەش مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولۇپ سايلاندىم، يەنە مەركىزى خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى بولۇپ سايلاندىم. ئاخىرىدا يەنە جۇڭگو خەلق ئىنقىلابى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلاندىم. بۇ ئۇچ كومىتېتقا ماۋجۇشى بىۋاسىتە رەھبەرلىك قىلاتتى،

مەن بۇرۇن گومىنداڭ ھۆكۈمىتىدىكى كادىرلارنىڭ بىرى بولغانلىق مەرتىۋەم بويىچە بولسا دۆلەت، خەلق ئالدىدا ئەيىپنى بوينىمغا ئېلىپ خىزمەتتىن چىكىنىشىم بولاتتى، لېكىن جۇڭگو كومپارتىيىسى ۋە ماۋجۇشى دېموكراتىك بىرلىكسەپ سىياسىتىنى ئىجرا قىلىپ، مېنى ئەتىۋارلاپ، يېڭى جۇڭگونىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا قاتناشتۇردى. مەن بۇنىڭ ئۈچۈن ھەم خىجىل بولىمەن ھەم ئۆزەمنى شەرەپ-لىك ھېس قىلىمەن!

شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، بىر مونچە يولداشلاردا مەندە بۇرۇن يۈز بەرگەنگە ئوخشاش ئىدىيە، پەرىشانلىقلارنىڭ بولغانلىقى ماڭا مەلۇم ئىدى. شۇڭا مەن ئۆزەمنىڭ بۇرۇن قانداق ئىدىيىۋى كۈرەشلەر-نى باشتىن كەچۈرگەنلىگىمنىڭ جەريانىنى كۆپچىلىكنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن ئالاھىدە سۆزلەپ ئۆتتۇم. كۆپچىلىك مېنىڭ بۇنداق ئۇيلىغانلىرىم، بۇنداق قىلغانلىقىمنى خاتا دېمەس! كۆپچىلىككە ئېيتىپ قويايكى، مېنىڭ قىلغىنىم توغرا، پۈتۈنلەي توغرا! بۇ مەندىكى ئىدىيىۋى كۈرەشنىڭ خۇلاسىسى.

جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ يىغىنى ئېچىلىشتىن بۇرۇن، ماۋجۇشى كەلگۈسىدە سىز يەنە غەربىي-شىمالغا بېرىپ «پېك دېخۇەي بىلەن ھەمكارلىشىسىز»، مۇئاۋىن باش قوماندان پېك دېخۇەينىڭ «يارىدەمچىسى» بولىسىز دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كادىرلىرىغا ئىنتايىن سەمىمىي پوزىتسىيە تۇتاتتى، قىلچىمۇ قۇرۇق رەسمىيەتچىلىك قىل-مايتتى. يەنە ئۆزىنىڭ ھەزىلچىلىگىنى ھەمىشە ئىپادىلەپ تۇراتتى. ئۇ ھەمىشە يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ ئىسمىنى يۈزمۇ - يۈز تۇرۇپ ئاتايتتى. ئۇ شۇ چاغدا ناھا-يىتىمۇ تەكەللۇپ قىلغان ھەم يۇمۇرلۇق ھالدا: «بىز يەنە

بىر قېتىم گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيىنىڭ ھەمكارلىقىنى ئىشقا ئاشۇرايلى!» دېدى، مەن: «ھازىر سىز رەھبەرلىك قىلىۋاتىسىز، گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيەنىڭ ھەمكارلىقى ئۈستىدە بىر نېمە دېگىلى بولماس؟ لېكىن غەربىي-شىمالدىكى خەلقلەر ۋە سەبداشلار ھەمىشە مېنى ياد ئېتىپ تۇرىدۇ، مەنمۇ ھەر دائىم ئۇلارنى ياد ئېتىپ تۇرىمەن، سىز ئەگەر مېنىڭ غەربىي-شىمالغا بېرىپ كىلىشىمنى زۆرۈر دەپ قارىسىڭىز، ئۇ تەرەپكە بېرىپ مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەينىڭ مەسلىھەتچىسى بولۇشنى خالايمەن» دېدىم. ئۇ: سىز بېرىپ پېڭ دېخۇەيگە يارىدەمچى بولىسىڭىز، ئەلەم قىلماسمۇ؟ سىز بۇرۇن غەربىي-شىمالدىكى تۆت ئۆلكىنىڭ ھەربىي-مەمۇرى باشلىقى بولغان تۇرسىڭىز، ھازىر يارىدەمچى بولۇپ قالسىڭىز سىزگە ئەلەم قىلمامدۇ؟ دېدى، ئۇنىڭ بۇ سۆزى مېنى ناھايىتى خىجىل قىلىۋەتتى. بىز ئىنقىلابچىلار ئەزەلدىن مەرتىۋە مەسىلىنى ئويلىمىغان ھەم ئويلىماسلىقىمىز لازىم. ئۇ يەنە: مەن چىڭ سۈگىيۈن ئەپەندىنى لىن بىياۋنىڭ يارىدەمچىسى بولۇشقا تەكلىپ قىلدىم، مېنىڭچە بۇ ئۇنىڭغا بىرئاز ئەلەم قىلىشى مومكىن. لىن بىياۋ شۇنچە ياش، چىڭ سۈگ يۈن ئەپەندىنىڭ ئىستاژى شۇنچە ئۇزۇن تۇرسا، ئۇنىڭغا يارىدەمچى بولسا قانداق بولىدۇ؟ لېكىن سىزگە مەلۇمكى، لىن بىياۋ ھازىر بىر مىليونلۇق چوڭ قوشۇنغا قوماندانلىق قىلۋاتىدۇ، چىڭ سۈگ يۈن ئەپەندى قوماندانلىق قىلالارمۇ؟ شۇنداقتىمۇ چىڭ ئەپەندى پۈتۈنلەي ماقۇل بولدى. ئۇ بۇنداق دەپ تۇرۋاتسا، مەن يەنە نېمە دەيمەن؟ چىن كۆڭلۈمدىن قوبۇل قىلىپ، بۇيرۇق ۋە تاپشۇرۇقىغا ئىتائەت قىلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۇم. مەن بۇ قېتىم مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ شىنجاڭغا كېلىپ كۆپچىلىكنى

يوقلاش ئارقىلىق، ئۆزەمنىڭ مەنىۋى جەھەتتىكى تىلىكىمنى ئىشقا ئاشۇردۇم، پات - يېقىندا لەنجۇغا قايتىمەن. بۇنىدىن كېيىن بىز بىر - بىرىمىزدىن يىراق جايدا تۇرساقمۇ، كۆپچىلىكنىڭ تىرىشىپ ئۇلۇقۋار ئىنقىلابىي ئىستىقبالغا ئاتلىنىشىنى ئۈمىد قىلىمەن!

2 ـ دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئومۇمىي ۋەزىيەتنىڭ قىسقىچە ئەھۋالى

ئىككىنچى، مەن خەلقىمىزا ۋەزىيەت ۋە دۆلەتنىڭ ئىچكى ۋەزىيىتى ئۈستىدە توختىلىمەن. دۆلەت ئىچىدە، ھازىر خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مەملىكەت مىقياسىدا غەلىبە قازىنىشى مۇقەررەر بولۇپ قالدى ۋە مۇقىملىشىپ قالدى. گۇييانڭ، چۇڭچىڭ، نەنىڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن، پۈتكۈل غەربىي - جەنۇبتا مەسىلە چىقمايدۇ. مەن لەنجۇدا گېنېرال خې لۇڭنى ئايرودورومغا ئۇزىتىپ چىققىنىمدا، چىڭدۇغا قاچان بارىسىز دەپ ئۇنىڭدىن سورىسام ئۇ: « چىڭدۇغا كېلىپ چاغان ئوينارمەن! » دېدى. چىڭدۇ ئازاد بولغاندىن كېيىن، كۈنمىڭ ھەم شىكاگىنىڭ ئازاد بولۇشىدىمۇ گەپ يوق. شىزاڭ ۋە تەيۋەنگە كەلسەك بۇنىدىن كېيىنكى ھەل قىلىش ئۇسۇلىنى بەك بالدۇر مۆلچەرلەشنىڭ ھاجىتى يوق، مەيلى ھەربىي ياكى سىياسىي ئۇسۇلدىن پايدىلىنىپ ھەل قىلىنسۇن، بۇ پەقەت ۋاقىت مەسىلىسى قالدى. شۇڭلاشقا مەملىكەت مىقياسىدا غەلىبە قازىنىشقا قىل سىغمايدۇ. بۇ ھازىر جۇڭگودىكى مەسىلىلەرنى ھەربىي جەھەتتە ھەل قىلىشتا مەسىلە چىقمايدۇ دېگەنلىكتىن ئىبارەت.

سىياسىي جەھەتتىمۇ مەسىلە چىقمايدۇ. بۇگۈنكى كۈندە كىم مەركىزدىي خەلق ھۆكۈمىتىنى ھىمايە قىلمايدۇ؟ ماۋ-

جۇشىنىڭ رەھبەرلىكىنى كىم ھىمايە قىلمايدۇ؟ يېڭى دېموكراتىزمنى كىم ھىمايە قىلمايدۇ؟ يېڭى دېموكراتىزم دېگەن نېمە؟ ئۇ — ئىنقىلابىي سەنمىجۇيىدىن ئىبارەتتۇر. ئىككىنىڭ ئاساسلىق مۇھىم نۇقتىلىرى بىر-بىرىگە ئوخشىشىپ كېتىدۇ، بۇ نۇقتىنى ماۋجۇشى: «يېڭى دېموكراتىزم ھەققىدە» دېگەن ماقالىسىدا ناھايىتى ئېنىق سۆزلىگەن، لېكىن ئۇ، بۇنى جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەڭ تۆۋەن پروگراممىسى دەپ ھىسابلىغان. بۇندىن كېيىن يېڭى جۇڭگودا يېڭى دېموكراتىزم يولىغا قويىلىدۇ. بىزنىڭ كۆزقارىشىمىز بىلەن قارىغاندا ئۇ ئىنقىلابىي سەنمىنجۇيىدۇر. بۇندىن كېيىن يېڭى دېموكراتىزم قاچانىچە يولىغا قويۇلغاندا ئاندىن سوتسىيالىزمغا يەتكىلى بولىدىغانلىقىنى ھازىرچە مۆلچەرلەش تەس. ماۋجۇشى بىر كۈنى بىزگە: بىز 50 نەچچە يىلغا كىرگەندىلا ئېھتىمال سوتسىيالىستىك جۇڭگونى كۆرەلمەسلىكىمىز مۇمكىن، دېگەن ئىدى. بۇ سۆزنىڭ مەنىسى: ئېھتىمال بىر قانچە 10 يىل، ھەتتا 30 يىل ياكى 20 يىل كېتەمدۇ؟ بىرنېمە دېگىلى بولمايدۇ دېگەندىن ئىبارەت. بېيجىڭدىكى چېغىمدا بەزىلەر 15 يىل بولۇشى مۇمكىن دېگەن ئىدى. لەنجۇغا بارغاندا مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭدېخۇەي: «ئوتتۇرىدا خاتالىق يۈز بەرمىسە، ئېھتىمال 20 يىل كېتەر» دېدى. شۇبھىسىزكى، مەن بۇ يىل 60 ياشقا كىرىپ قالدىم، مەن 80 ياشقىچە ياشالايمەنمۇ؟ مېنىڭ ئۆمرۈمنىڭ ئالدىنقى 40 يىلدەك ۋاقتى سەنمىنجۇيىنى يولىغا قويۇش بىلەن ئۆتتى. بۇندىن كېيىنكى 20 يىلدا يېڭى دېموكراتىزمنى يولىغا قويسام، بۇ مېنىڭ ئىنقىلابىي ئىدىيەم ۋە ئېتىقاتىمغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ھېچقانداق پەرق ئەمەس قۇ؟ ھازىر پۈتۈن جۇڭگو خەلقىنىڭ ئېتىقات قىلىۋاتقىنى، ھىمايە قىلىۋاتقىنى يېڭى دېموكراتىزم، بۇنىڭدا مەسىلە

يوق. راستىنى ئېيتقاندا، جۇڭگو كومپارتىيىسى تەشەببۇس قىلىۋاتقان، يولغا قويۇۋاتقان سىياسەت مېنىڭ قارىشىمچە ھەقىقەتەن ناھايىتى پۇختا، ناھايىتى مۆتەددىل ھەتتا مۇرەسسەلەشتۈرۈش خاراكتېرلىك سىياسەت. (گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ 6 - نۆۋەتلىك ئومۇمىي يىغىنى چۈڭچىڭدا ئېچىلغاندا، مەن سىياسىي پروگراممىلىق بىر تەكلىپ بەرگەن ئىدىم، شۇ چاغدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىدىن چۈڭچىڭدا تۇرۇۋاتقان دوستلار مەندىن: « تەكلىپىڭىز ماقۇللاندىمۇ - يوق؟ » دەپ سوريدى، « تۈزۈتۈش كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن ماقۇللاندى » دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ يەنە: « ئەمەلد، كۆرسىتىلدىمۇ؟ » دەپ سوريدى، مەن: « ئەمەلدە كۆرسىتىلمىنى ئۈمىد قىلىمەن » دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ: « ئەگەر راستىنلا ئەمەلدە كۆرسىتىلسە، ئۇ ھالدا گومىنداڭ سولچى بولغان، كوممۇنىستىك پارتىيە بولسا ئوڭچى بولغان بولىدۇ! » دېدى. تەكلىپ گەرچە تۈزۈتۈش كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن ماقۇللانغان بولسىمۇ، نەتىجىدە بىز ئوتتۇرىغا قويغان سىياسىي پروگراممىا يەنە خەلققە قىلىنغان بىر قېتىملىق يالغان سۆزگە باراۋەر بولۇپ قالدى!) لېكىن ھازىر يېڭى ھاكىمىيەت يولغا قويۇۋاتقان سىياسەت پۈتۈنلەي ئۇنىڭ ئۆزى ھازىرقى باسقۇچتىكى جۇڭگونىڭ ئەھۋالى ۋە ئېھتىياجىغا پۈتۈنلەي ئۇيغۇن، شۇڭا سىياسىي جەھەتتىن ئېيتقاندىمۇ ئۇنىڭدا مەسىلە يوق.

ھەربىي ئىشلاردا مەسىلە بولمىسا، سىياسىي جەھەتتە مەسىلە بولمىسا، يەنە قانداق مەسىلە بار؟ مالىيە ئىقتىساد مەسىلىسى. نۆۋەتتە مېنىڭ گەپنى يوشۇرۇشۇمنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق. مالىيە - ئىقتىسادتا مەسىلە بار. ھازىر مەملىكەت بويىچە مال باھاسىدا تۇراقسىزلىق مەۋجۇت. ئۇرۇمچىنى ئالىدىغان بولساق، بۇرۇن بىر يۈەنلىك

تەڭگە چېكىمگە بىر يۈەنلىك كۈمۈش تەڭگە تېگىشلىك بو-
لاتتى. ھازىر 20 ــ 30 يۈەنگە بىر يۈەن تېگىشلىدىغان بو-
لۇپ قالغاچقا، خەلق تۇرمۇشى ئەلۋەتتە تەسىرگە ئۇچراي-
دۇ، قىسىملاردىمۇ شۇنداق بولىدۇ. قانداق قىلىش كېرەك؟
مەن بېيجىڭدىن قايتىپ كەلگەندە، ھۆكۈمەت بۇ مەسىلىنى
ئەتراپلىق مۇھاكىمە قىلىۋېتىپتىكەن، كېلەر يىل مۇشۇ ۋا-
قىتتىمۇ ئېھتىمال قىيىنچىلىقنى پۈتۈنلەي ھەل قىلىپ كەت-
كىلى بولماس. لېكىن كۆپچىلىك بىلىشى كېرەككى، بۇ خىل
قىيىنچىلىق بۇرۇنقى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەزگىلىدىكى قى-
يىنچىلىق بىلەن ماھىيەت جەھەتتىن ئوخشاشمايدۇ. بۇرۇنۇ-
قى قەغەز پۇل، دوللار چېكى، خەلققە ئاۋارىچىلىق كەلتۈر-
دى. بۇ خىل قىيىنچىلىق، كەينىگە چېكىندۈرىدىغان، مەغ-
لۇبىيەتكە ئۇچرىتىدىغان قىيىنچىلىق ئىدى، ھازىرقى قى-
يىنچىلىق بولسا يەڭگىلى بولىدىغان، كۆپ يىللاردىن بۇيانـ
قى ئىچكى ئۇرۇش قالدۇرۇپ قويغان، ساقلانغىلى بولماي-
دىغان قىيىنچىلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مەغلۇبىيەتكە باش-
لايدىغان قىيىنچىلىققا ئامال يوق. يەڭگىلى بولىدىغان قى-
يىنچىلىقنى ھەل قىلىشقا بولىدۇ. نۆۋەتتىكى قىيىنچىلىقنى
كېلەر يىلىمۇ پۈتۈنلەي ھەل قىلىپ كەتكىلى بولماس،
كېينكى يىلدىن باشلاپ مەسىلە چىقماسلىقىغا ئىشىنىشكە
بولىدۇ. مەركەزنىڭ مالىيە مەسئۇلىمۇ: «ھېچگەپ يوق. ھەل
قىلىش چارىسى تېپىلىدۇ، ئەگەر قاتناش جەھەتتە بىر قانچە
چوڭ تۈمۈر يول تېيەنجىن ـ پۇكۇ، لەنجۇ ـ لىيەنيوگاڭ،
بېيجىڭ ـ ۋۇخەن، گۇاڭجۇ ـ ۋۇخەنلەرگە قاتنىسا، جەنۇب،
شىمال، شەرق، غەربنىڭ ماددىي ئەشىيالىرىنى توسالغۇسىز
ھالدا ئالماشتۇرۇشقا بولىدۇ. ئىشلەپچىقىرىش، خىزمەت،
زاۋۇت ياكى يېزىلاردا بولسۇن، دېموكراتىك باشقۇرۇش
يولغا قويۇلۇۋاتقانلىقتىن سانائەت ـ دېھقانچىلىق ئىشلەپچى-

قىرىشنىڭ كەيپىياتى زور دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كېلەر يىل قىسىملارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن، قىسىملارنىڭ چىقىمىنى تولۇقلاپ كېتىشكە بولىدۇ» دېدى. شۇڭا مالىيەمۇ ھېچقانچە مەسىلە ئەمەس دېيىشكە بولىدۇ.

ئۇنىدىن باشقا خەلقئارا مەسىلىلەر. مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قورۇلغانلىقى جاكالانغاندا، ئالدى بىلەن ئۇنى ئۇلۇغ دوست مەملىكەت سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئېتىراپ قىلدى. كەينى-كەينىدىن شەرقىي ياۋروپادىكى ھەرقايسى يېڭى دېموكراتىك دۆلەتلەرمۇ بىر-بىرىگە ئۇلىشىپ ئېتىراپ قىلدى. ئامېرىكا، ئەنگلىيە قاتارلىق كاپىتالىستىك دۆلەتلەر كۆزىتىپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئۇلار ۋاقتىنچە سودىلىشىش پۇزىتسىيىسىدە تۇرماقتا. بەزىلەر: «ئۇلار ئېتىراپ قىلىدىغان بولسا، شەرتسىز ئېتىراپ قىلسۇن، ئېتىراپ قىلمىسا مەيلى!» دېگەن ئىدى. ھازىر قارىغاندا ئەنگلىيە ئاۋۋال ئېتىراپ قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ. ئەنگلىيىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان، قالغان دۆلەتلەردە مەسىلە يوق. ئەلۋەتتە، ئەنگلىيىنىڭ ئېتىراپ قىلىش-قىلماسلىقىنىڭ بىز بىلەن ئانچە چوڭ ئالاقىسى يوق. ئەگەر ئۇلار شەرتسىز ئېتىراپ قىلىشنى خالىسا بىزمۇ ئەلۋەتتە ئۇنى ھەرگىز رەت قىلمايمىز. نۆۋەتتىكى خەلقئارالىق مەسىلىلەر تېخى بۇ يەردە ئەمەس، ھازىر دۇنيا مۇنداق ئىككى چوڭ لاگىرغا بۆلۈندى: بىرى ئامېرىكا، ئەنگلىيە باشچىلىقىدىكى كاپىتال-جاھانگىرلىك گۇرۇھى، يەنە بىرى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى باشچىلىقىدىكى تېنچلىق-دېموكراتىك گۇرۇھ. بۇ ئىككى چوڭ گۇرۇھنىڭ قارىمۇ قارشىلىقى دۇنيادىكى ئىنسانلار ئارىسىدا ئۇرۇشتىن ئىبارەت بۇ ھادىسىنى پەيدا قىلدى. ئامېرىكا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى باشچىلىقىدىكى ئىككى چوڭ گۇرۇھ ھامان بىر ئېـ

لىشىپ كۆرۈشتىن ھەرگىزمۇ خالى بولالمايدۇ. ئەكسىيەت چىلەر 3 ـ دۇنيا ئۇرۇشى پات ئاردىدا پارتلايدۇ. جۇڭگو مەسىلىسى شۇ چاغدا ھەل بولىدۇ دەپ قاراپ ئۆزلىرىنىڭ بارلىق ئۈمىدىنى دۇنيا ئۇرۇشىغا باغلاپ، ئەنە شۇ چاغدا نەپ ئالالايمىز، يەنە قايتىدىن باش كۆتۈرۈپ چىقالايمىز دەپ ھىسابلاشتى. بۇ خىل كۆز قاراش خام ـ خىياللا بولۇپ قالماستىن، يەنە جىنايەت خاراكتېرلىك خام ـ خىيال، شۇنداقلا نادان ھەم تەلۋىلىك، خەلقنى ئالدايدىغان رەزىل تەشۋىقاتتۇر! ئۇچىنچىدۇنيا ئۇرۇشى مەسىلىسىگە كەلسەك، ئەگەر مەندىن سورايدىغان بولسا، مېنىڭ ئىزچىل جاۋابىم شۇكى: ئۇ ئىشەنچسىز گەپ، بىز مەڭگۇ ئۇنداق بولماسلىقىنى ئۈمىد قىلىمىز. ئەگەر بولغان تەقدىردىمۇ ئۇ پات يېقىندا بولىدىغان ئىش ئەمەس. ھازىر خەلقئارادىكى ئومۇمىي ۋەزىيەت ئۇرۇش يولىغا يۈزلەنگەن بولماستىن، ئۇنىڭ ئەكسىچە تىنچلىق يولىغا قاراپ يۈزلەنمەكتە. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، دۇنيا ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۇرۇش يولىنى تەشەببۇس قىلىۋاتقانلارنىڭ كۈتكىنىدەك بولماستىن، بەلكى تىنچلىق تەرەپدارلىرىنىڭ كۈتكىنىدەك بولماقتا. بولۇپمۇ ھازىر قۇدرەتلىك بىر ئامىل قوشۇلدى، ئۇ بولسىمۇ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇپ، 475 مىليون خەلقنىڭ غايەت زور، چەكسىز كۈچى تىنچلىق ـ دېموكراتىيە لاگىرىغا قوشۇلدى. بۇ ئامىل دۇنيا تىنچلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا كاپالەتلىك قىلىشقا قادىر، ئۇ پۈتۈن دۇنيادىكى تىنچلىق ـ دېموكراتىيىنى ھىمايە قىلىدىغان ئەربابلارنىڭ ئەھمىيەت بېرىشىگە ئەرزىيدىغان، كىشىلەر دۇنيا ئۇرۇشى مەسىلىسىنى مۆلچەرلىگەندە سەل قاراشقا بولمايدىغان مۇھىم ئامىل.

يۇقىرىدىكى تەھلىللەرنى ئومۇملاشتۇرۇپ قارىغاندا، بىز ـ

نىڭ ھەربىي ئىشلىرىمىزدا مەسىلە يوق، سىياسىتىمىزدە مەسىلە يوق، مالىيىدە ئانچە كۆپ مەسىلە يوق، خەلقئارامەسىلىلەردىمۇ ھېچقانچە ئېغىر ۋە بۇزۇلۇش ئەھۋالى مەۋجۇت ئەمەس. شۇڭا دۆلەتنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى ۋەزىيەتتىن قارىغاندا، بىز ئۈمىدۋارمىز. لېكىن ئەھۋال قانداق بولمىسۇن، بىزدە ئەڭ ئۇھسىز تېنچلىق قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تەييارلىق بولۇشى، تولۇق تەييارلىق بولۇشى لازىم. بىز بەك ئارقىدا قالدۇق، بىز يېڭى دېموكراتىزمىدىن سوتسىيالىزمغا ئۆتۈشتە ئالدى بىلەن جۇڭگونى يېزا ئىگىلىك دۆلىتىدىن سانائەتلەشكەن دۆلەتكە ئايلاندۇرۇش لازىم. بۇندىن كېيىن، پۈتۈن مەملىكەت جۇملىدىن غەربىي - شىمال، شىنجاڭ ئۈچۈن ئېيتقاندا، بىزتىنچ قۇرزلۇشقا، ئۇزۇن مۇددەت تىنچ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشقا مۇھتاج. شىنجاڭنى ۋە پۈتكۈل غەربىي - شىمالنى چوڭ سانائەت رايونىغا، پۈتۈن جۇڭگونى چوڭ سانائەت دۆلىتىگە ئايلاندۇرۇساق، ئاندىن بىزدە ھەممە ئىشقا چارەتېپىلىدۇ، جۇڭگونى يېڭى دېموكراتىزمىدىن سوتسىيالىزم باسقۇچىغا باشلىيالايمىز. بىز ئىشىنىمىزكى، بىزنىڭ يېڭى جۇڭگودا مۇشۇنداق ھەرخىل ئاساسىي شەرتلەر بار. بىز چوقۇم پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ئورتاق ئۈمىد قىلىۋاتقان نىشانغا پۈختا قەدەملەر بىلەن پىلانلىق ھالدا يېتەلەيمىز.

3 - شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى ھەققىدە تەسىرات

ئۇچىنچى، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى ھەققىدىكى تەسىراتىمنى سۆزلەپ ئۆتەي. بۇ قېتىم شىنجاڭنىڭ قان تۆكۈلۈش - قۇربان بېرىشتىن ساقلىنىپ

تىنچ يول بىلەن ئازاد بولالىشىدا ناھايىتى كۆپ سەۋەب لەر بار. ئالدى بىلەن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مەمـ لىكەت بويىچە غەلىبە قىلىغانلىقىنىڭ تەسىرى بار، ئەلۋەتتە. بۇ ئىنكار قىلىشقا بولمايدىغان پاكىت. شىنجاڭ قىسىملىرىـ نىڭ ئەھۋالى ۋە ئازاد بولۇشىنىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى بەزى مەمۇرىي ـ ھەربىي يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار ھەمدە يەرلىك ياكى مىللىي داھىلارنىڭ ئىدىيىسى ۋە كۆز قارىشىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئەگەر ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مەملىكەت مىقياسىدىكى غەلىبىسى بولمىغان بولسا، كونكرىتـ راق قىلىپ ئېيتقاندا، ئازادلىق زور قوشۇنى لەنجۇنى ئازاد قىلىغاندىن كېيىن جاڭيى، جىيۇ چۈەنلەرگە قىستاپ كەلمىگەن بولسا، گېنېرال تاۋسيۇ ۋە يۇقىرى دەرىجىلىك بىر قانچە نەپەركادىرنىڭ قوزغىتىشى بىلەن تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشنى توغاكەلتۈرگىلى بولامىتى، ئەلۋەتتە مۇمـ كىن ئەمەس ئىدى. ئۇندىن قالسا، پۈتۈن تۆلكىدىكى خەـ لقلەر تىنچلىقنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى بىردەك تەلەپ قىلدى ھەمدە تىنچلىققا بولغان روھى ھالىتىنى ئىپادىلىدى. بىز ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، ھەر مىللەتتىكى دوستلار بو- لۇپمۇ سوۋېتلىك دوستلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلىدۇق، ئۇلار، سىلەر بۇرۇن يولغا قويغان تىنچلىق سىياسىتى بۇ قېتىم شىنـ جاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا سەۋەپ بولدى، چۈنكى ئۇ مۇشۇ بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئادەتتىكى خەلقـ لەرنىڭ تىنچلىققا مۇھتاج بولۇشتەك ئومۇمىيۈزلۈك روھى ھالىتىنى بارلىققا كەلتۈردى. شۇنداقلا بۇگۈنكىدەك تىنچ يول بىلەن ئازاد بولۇش شەرت ـــ شارائىتلىرىنىڭ پېـ شىپ ـ يېتىلىشىنى ئىلگىرى سۈردى دەپ ئاتىغان. بۇ بىزنىڭ مەنمەنچىلىك ياكى قارىسىغا ھۆكۈم قىلىپ ئېيتقان سۆزىـ مىز ئەمەس بەلكى ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ بەرگەن ئوبىيېك

تىپ باھاسى.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئىككى سەۋەبتىن باشقا يەنە بىر سەۋەپ بار، ئۇ بولسىمۇ بىزنىڭ شىنجاڭ قىسمىمىزدىكى ئازسانلىقىدىكى ئىدىيىسى جاھىللار، ھەق - ناھەقنى ئېنىق بىلمەيدىغان ئىنقىلاپ داۋلىسىنى چۈشەنمەيدىغان، خەلقنىڭ مەنپەئەتى، قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ھايات - ماماتى بىلەن كارى بولمايدىغانلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئىككى كۆپ ساندىكى ئوفىتسىرلەر تىنچلىقنىڭ پايدىسىنى بىلىدۇ، ئۇلار تىنچلىقنىڭ كاپالەتلەندۈرۈلۈشىگە موھتاج. شۇڭا بۇقېتىم تىنچ يول بىلەن شىنجاڭنىڭ ئازاد قىلىنىشىنى شىنجاڭدا تۇرۇۋاتقان سەبداشلارنىڭ گېنېرال تاۋسيۇنىڭ رەھبەرلىكىدە، يەنە بىر يۈرۈش كۆچلۈك مەمۇرىي ھەربىي كادىرلار مەسلەن: جاۋشىگۇاڭ، لىيۇمىڭ چۈن، چۈيۇۋۇ، لىيۇزىرۇڭ، زىڭ جىنۋۇ، تاۋ جىڭچۇ قاتارلىق يولداشلار ۋە باشقا ھەردەرىجىلىك يولداشلارنىڭ كۆرسەتكەن تۆھپىسىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ، ئۇلار شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش ئۈچۈن زېھنى ۋە كۈچ - قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلدى، خەۋپ خەتەرگە قارىماي تۆھپە قوشتى. مەن ئۆز مەيدانىمدىن ئېيتقاندا، گېنېرال تاۋسيۇ ۋە مەمۇرىي ھەربىي كادىرلار، بارلىق ئوفىتسىر - جەڭچى يولداشلارنىڭ شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا رەھبەرلىك قىلغانلىقى، تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشنى ئىلگىرى سۈرگەنلىكى ئۈچۈن سەممىي ئېھتىرام بىلدۈرىمەن ھەمدە تەبرىكلەيمەن!

شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشىنىڭ سەۋەبلىرىنى يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتتۇم، ھازىر مەن ئۇنىڭ پايدا - زىيىنى ھەم ئۇنىڭ ئەھمىيىتى ۋە قىممىتىنى تەھلىل قىلىپ ئۆتىمەن. بۇ كۆپچىلىككە ناھايىتى ئايان ئىش بولغاچقا بۇ ھەقتە كۆپ سۆزلەشنىڭمۇ ھاجىتى يوق

ئىدى. شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشى دۆ-
لەتكە، خەلققە پايدىسى بولىدۇكى زىيىنى بولمىدى. بىز بار-
لىق ئوفېتسىتېر - جەڭچىلەر ئۇچۇنمۇ پايدىسى بولىدۇكى
زىيان بولمىدى، قاراڭغۇ هاڭدىن پارلاق داغدام يولغا،
پەرىشانلىق مۇهىتتىن بەختلىك ئىستىقبالغا چىقتۇق دېگەن
سۆز. يەنىمۇ ئەمەلىي قىلىپ ئېيتقاندا، ئازادلىق ئارمىيە-
نىڭ ئىككى بىكتۇەنى شىنجاڭغا كىرىشكە تەييارلىنىۋا تاتتى،
جەمئىي ئالتە كۆرپۈس ئەسكەر شەرقتىن غەرپكە،ماناس
دەريا سىنىڭ غەربىي قىرغىغىدىكى مىللىي ئارمىيە غەربتىن
شەرققە ئىلگىرىلەشكە تەييارلىق كۆرۈۋاتاتتى. بىزنىڭ ئىچ-
كى قىسىمىمىز قانداق؟ بۇنى كۆپچىلىك بىلىدۇ. ئىككى
تەرەپتە جەڭ قىلىشقا توغرا كەلسە، قانچىلىك ئوفېتسىر ۋە
جەڭچىلەر ئۆلىدۇ — يارىدارلىنىدۇ؟ قانچىلىك خەلق قازا
بولىدۇ؟ قانچىلىك مال - مۈلۈك ۋەيران بولىدۇ؟ قان-
چىلىك يەر نابۇت بولىدۇ؟ ئازادلىق ئارمىيىنى ئېلىپ
ئېيتساق، ئۇلار لەنجۇدىن ئۇرۇمچىگە كەلگىچە 2200 كىلومې-
تردىن كۆپرەك يول يۈرۈش جېڭى قىلىشقا، مۇزداۋان، قارلىق
داۋانلاردىن ئۆتۈشكە توغراكېلىدۇ، غەلىبە قىلىشداگەپ يوق.
لېكىن بىر مۇنچە قان تۆكۈلۈشلەردىن خالى بولالمايدۇ.
بۇنداق ئەھۋالدا بىزنىڭ بىرقانچە 10 مىڭ ئوفېتسىر
جەڭچىلىرىمىز نەگە قاچىدۇ؟ قۇملۇققا قېچىپ كىرىۋالامدۇ؟
تەڭرى تېغىغا چىقىۋالامدۇ؟ ئەلۋەتتە مۇمكىن ئەمەس، مۇم-
كىن ئەمەس دېگىنىمىز تەڭ هالاك بولىدۇدېگەنلىكتۇر.
خەلققە كەلسەك، بۇ توغرىدا سۆزلەشنىڭ هاجىتى يوق، بۇ
قېتىم تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغان بولسىمۇيەنە كۆپ
لىگەن جايلاردا بەختسىزلىك ۋەقەلىرى يۈز بەردى. ئەگەر
تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنمىغان بولسا قازا بولىدىغانلار-
نىڭ تېخىمۇ كۆپ بولۇشى تۇرغان گەپ ئىدى. مېنىڭچە

هەربىيلەر ۋە خەلقتىن ئازدىگەندە 50 ـ 100 مىڭچەكشى چىقىم بولۇشتىن ساقلاپ قىلىندى. بۇ نىمە دىگەن زور چىقىم ھە! شۇڭا بۇ قېتىمقى تىنچ يول بىلەن ئازاد بولۇش ئىنتايىن زور ئەھمىيەتكە ۋە قىممەتكە ئىگە. بىر پىڭنىڭ ئازاد قىلىنىشىنى مىسالغا ئالىدىغان بولساق، بۇرۇن ھەر ئىككى تەرەپ كۆپلەپ ئەسكەر يىققان ئىدى، گېنىرال فۇزۇيي 200 مىڭ تال زەمبىرەك ئوقى تەييارلاپ شەھەرنى ساقلىماقچى بولغان، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ قىسىملىرىمۇ 200 مىڭ تال زەمبىرەك ئوقى تەييارلاپ شەھەرگە ھۇجۇم قىلماقچى بولغان، كۆپچىلىك ئويلاپ باقايلى ئەگەر بۇ 400 مىڭ تال زەمبىرەك ئوقى ئېتىلىدىغان بولسا قانچىلىك ئادەمنىڭ ھاياتى نابۇت بولىدۇ، قانچىلىك مال ـ مۇلۇك زىيانغا ئۇچرايدۇ، ھەتتا بىپىگىدىكى بىر قانچە يۈزىللىق مەدەنىي ـ قەدىمى ئاسارە ـ ئەتىقىلەرنى ساقلاپ قېلىشمۇ تەس بولار. شۇڭا تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش يەرلىكلەر، خەلقلەر ئۈچۈن پايدىلىق بولۇپلا قالماي، يەنە ئۆزىمىز ۋە قول ئاستىمىزدىكىلەرئۈچۈنمۇ پايدىلىق بولدى. مۇشۇنداق تۇرۇغلۇق بۇگۈنگە كەلگەندە يەنە پۇشايمان قىلىدىغانلار چىقارمۇ؟ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلماي، پۇخادىن چىققىچە بىر قەپەز ئېلىشىش كېرەك ئىدى دەيدىغانلار چىقارمۇ؟ بۇنداق ئەسەبىيلىشىدىغانلار يوق بولۇشى مۇمكىن ئەلۋەتتە.

بۇ قېتىمقى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشنىڭ ئەھمىيىتى ۋە قىممىتىنى سەممىيلىك بىلەن سۆزلەپ ئۆتتۇم. بىراق قۇمۇل، قارا شەھەر، پىچان، تۇرپان، بۇگۇر، كۇچارلاردا ئوت ـ قويۇش، ئۆلتۈرۈش، بۇلاش، باسقۇنچىلىق قىلىشتەك كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدىغان ۋە قاتتىق غەزەپلەندۈرىدىغان بەختسىزلىك ۋەقەلىرى يۈز بەرگەن. بەزىلەر بۇ

قىتمىقى ۋاقەلەرنى ئازسانلىق كىشىلەر بېيىش مەقسىتىدە قىلغان، ۋەزىيەتنىڭ قالايمىقانلىقىدىن پايدىلىنىپ، سۇنى لېيىتىپ بېلىق تۇتماقچى بولغان دېدى. بۇنداق دېيىش توغرا ئەمەس. ئەگەر بۇ ساددە ئەسكەرلەرنى ئىشپىيۇنلار، جاھىل ئىسكىيەتچى ئۇنسۇرلار كۆشكۈرتمىسە، قانداقمۇ پىلانلىق ھالدا بۇنداق ئىشلار يۈز بېرىدۇ؟ مەن بۇ ۋەقەنى ئاڭلىغاندىن كېيىن. خوددى بۇ ئىشنى مەن قىلغاندەك ئىنتايىن ئازاپلاندىم! بىز شىنجاڭ خەلقىگە يۈز كېلەلمەيمىز! كۆپچىلىك بۇنى ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار قىلدى دەيدۇ. ئازسانلىق كىشىلەرنىڭ جىنايىتى كۆپ سانلىق كىشىلەرنىڭ نامىغا داغ كەلتۈردى. ئەلۋەتتە ئازاتلىق ئارمىيە تەرەپ ناھايىتى ئوبېكتىپ كېلىدۇ، ئۇلار يامان ئىش قىلغان قىسىم، ئورۇنلارنى تەپسىلىي تەكشۈردۇ. ناھايىتى ئېنىق پەرىقلەندۈرىدۇ، ھەرگىزمۇ قارا ـ قويۇقلا ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار قىلدى دېمەيدۇ، لېكىن بىز ئۇنداق قارىماسلىقىمىز كېرەك، ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ قىسىمىمىز، ئۇلار شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىمغا قاراشلىق ئورۇن، ئايرىۋېتىشكە بولمايدۇ ـ دە!

مەن بۇ ۋەقە ھەققىدە يېزىلغان بىر پارچە دوكلاتنى كۆرگەن ئىدىم، ئۇنى كىمنىڭ يازغانلىقىنى ئېيتىش ئەپسىزرەك، ئۇنى ئازادلىق ئارمىيە پارتكومى ئۆزلىرىنىڭ رەھبەرلىكىگە يازغان ئىكەن. ئۇلار بۇقېتىمقى ۋەقەنى تەپسىلىي ۋە پاكىتلىق ھالدا تەھلىل قىپتۇ، ئۇلار ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى مونداق 2 تۈرگە ئايرىپتۇ: بىرى خەلققە ھېچقانداق زىيان سالمىغان. يەنە بىرى خەلققە ئېغىر ھالدا زىيان سالغان. كېيىنكىسى قۇمۇلدىكى 178 ـ قىسىمنىڭ 538 ـ تارمىقى. پەچاندىكى 65 ـ قىسىم 194 ـ تارمىقىنىڭ

3 ـ باتالیونی (7 ـ روتا ئۇنىڭ سىرتىدا)، تۇرپاندىكى 65ـ قىسمىنىڭ 194 ـ تارمىقى، قاراشەھەردىكى 128 ـ قىسمىغا بىۋاسىتە قاراشلىق ئورۇنلار ۋە ئاتلىق ئەسكەر پولكى، بۇ گۇردىكى 128 ـ قىسىم 382 ـ تارمىقىنىڭ 1 ـ باتالیونى، كۇچاردىكى 65 ـ قىسمىنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكى ۋە تەمىنات ئىدارىسىنىڭ يۇك توشىغۇچى ئاتلىق پولكىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ قىسىملار قانداق جىنايەتلەرنى ئۆتكۈزگەن؟ ئۇلار بۇلاڭچىلىق قىلغان، ئادەم ئۆلتۈرگەن، ئوت قويغان، باسقۇنچىلىق قىلغان! كۆپچىلىك ئويلاپ باقايلى، بىزنىڭ قىلابىي ھەربىيلەرمىز. شىنجاڭدا شۇنچە يىل تۇردۇق. شىنجاڭ خەلقىنىڭ بىزنى يەرگە قاراتقان جايى يوقمۇ؟ ئۇلار نېمىشكە بۇنداق ئىنسانىيەت قېلىپىدىن چىققان ئەسكىلىكلەرنى قىلىدۇ؟ بۇ دۆكلاتتا مۇنۇلار ئالاھىدە كۆرسىتىلگەن: 128 ـ قىسمىنىڭ 382 ـ تارمىقى ھەمدە 1 ـ باتالیۇننىڭ قىلمىشى ئەڭ دەھشەتلىك بولغان، مەزكۇرناھىيىدە ئۆلتۈرۈلگەنلەر 30 دىن كۆپرەككە، يارىدارلانغانلار 100 گە يەتكەن، ئۆلتۈرىۋېتىلگەنلەرمۇ، كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈرگەنلەرمۇ، تىرىك كۆمۈۋېتىلگەنلەرمۇ، قىيناپ ئۆلتۈرۈلگەنلەرمۇ بولغان. 10 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 28 ـ كۈنىگىچە بولغان ئارىلىقتا توپ ـ توغرا 23 كۈن توختىماي بۇلاڭچىلىق قىلغان. خەلقلەرنىڭ تارتقان زىيىنىنى ھىسابلاشقا مۇمكىن بولمىغان. پۈتۈن شەھەردىكى ئايالىلارغا ياش ـ قېرى دېمەي باسقۇنچىلىق قىلغان، ھەتتا 11 ـ 12 ياشلىق قىزلارغىمۇ باسقۇنچىلىق قىلغان. كۆپچىلىك بۇ دوكلاتنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بۇلارنىڭ ئىنقىلابىي ھەربىي ئىگەنلىكىنى ئېتىراپ قىلمايدىغۇ دەيمەن؟ ئۇلارنى ئادەم دەپ قارىمايدۇ! بۇ ئادەم قىلىدىغان قىلىق بولماستىن بەلكى ھايۋانلىق قىلىقى! قانداقمۇ ئىنقىلاپ، ئادەمگەرچىلىك، ئىـ

زىم ئۇستىدە سۆزقىلغىلى بولىدۇن! بۇ زادى ھايۋانلىق! بىز ئۇلارنى ئادەم قاتارىدا كۆرسەك بۇلامدۇ؟ يەنە ئۇلانى يولداش دەپ ھىسابلىساق بۇلامدۇ؟

بۇ دوكلاتتىن قارىغاندا، بۇ ئىشلارنى ئەسكەرلەر ئۆزى قىلىمغان، قىسملاردىكى ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلار ۋە ئىشپىۋنلارنىڭ قوزغىتىشى، يول كۆرستىشى بىلەن قىلىنغان. بۇ ئىشلاردىن قارىغاندا، گەرچە بىزشىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولدى دەپ قارىغىنىمىز بىلەن لېكىن قىسملارنىڭ ئىچىدە ئەكسىيەتچىل جاھىللار، ئىشپىۋنلارنىڭ مەۋجۇت بولىشىدىن خالى بولغىلى بولمايدىكەن. شوڭا بىز تېزدىن تازىلاش ئېلىپ بېرىپ، بۇ ئازساندىكى كۆپچىلىككە زىيان سالغۇچىلار نىڭ خەلققە زىيان سېلىشىغا، بىزنىڭ ئاتاق - ئابرويىمىزغا نۇقسان يەتكۈزۈشىگە يول قويماسلىقىمىز لازىم. بۇ، ئادەمنىڭ يۈزىنى كەتكۈزۈپ رەسۋا قىلىدىغان ۋەقە، سىلەر ئەمدى ئورۇنسىز يول قويۇپ بېرىۋەرمەڭلا! سىلەر باتۇرلۇق بىلەن ئۇلارنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاڭلار، پاش قىلىڭلار، بۇنىڭدا مۇھىمى ئوفتىسىر - جەڭچىلەر ئاممىسىنىڭ ئۆزىنى ئۆزى تازىلاش ھەرىكىتىگەيېتىلىدىن تايىنىش لازىم. خەلقنىڭ مۇھەببىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ئازادلىق ئارمىيە بىلەن ئىتتىپاقلىقنى مۇستەھكەملەش ھەممىدە ئۆزىمىزنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن، چوقۇم قىسملارنىڭ ئۆزىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش لازىم! كۆپچىلىك بىلىشى كېرەككى، بىز پات ئارىدا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىمىز. سابىق شىنجاڭدا تورۇشلۇق قىسملار جەمئىي بەش دىۋىزىيە بولۇپ، ئۇچ پىيادە دىۋىزىيە بىر جۈن بولىدۇ ۋە ئىككى مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەر دىۋىزىيىسى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ بىرئاتلىق بىگتۈەن قىلىپ ئۆزگەرتىپ تۈزۈلىدۇ. يەنىلا گېنرال تاۋسىيۇ مەسئۇل بولىدۇ. مۇئاۋىن باش قوماندان پېك دېخۇەينىڭ يولىيورىغىغا

ئاساسەن، پەقەت سياشىي كومىسسار ۋە سىياسىي خىزمەت خادىملىرىلا ئېۋەتىلىدۇ. ئوفىتسىرلەر ئوزجايىدا تۇرىۋېرىدۇ. جۇن - دىۋىزىيە كوماندىرلىرىنىڭ نامزاتى ئۇسـتىدە مەسلىھەت قىلىنغان، لېكىن كۆپ قىسمى ئەسلىدىكى باشلىقلاردىن تاللىنىدۇ. ئەسلىدە ئىنتىزامى، مەشق قىلىشى ياخشى بولغان، خەلق ئۈچۈن تۆھپە قوشقانلار جەزمەن مۇھىم ئىشقا قويۇلىدۇ. بۇ قېتىم ئۇرۇمچىنى تېنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشتا تېنچ، ئامان ئۆتۈپ ھېچقانداق ۋەقە چىقارمىغىنى — دىۋىزىيە كوماندىرى خەن يۇۋىن بولۇپ ئۇنىڭ دىۋىزىيىسىدىكى بارلىق ئوفىتسىر. جەڭچىلەر گېنىرال تاۋسىۋىنىڭ بۇيرۇقىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇرۇمچىنىڭ تەرتىپىنى ساقلاشتا تۆھپە قوشتى. خەلقنىڭ كۆزى ئادىل. ئازادلىق ئارمىيىنىڭ كۆزقارىشىمۇ ئوبيېكتىپ بولدى، ئولار ئاتالمىش 1 - دىۋىزىيىنى ئالاھىدە قەدىرلىدى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغاندا، گېنىرال پېڭ دېخۇەي دىۋىزىيە كوماندىرى خەن يۇۋىننى ئالاھىدە ھەيئەت ئەزالىقىغا كۆرسەتكەن. بۇ ئاتالمىش 1 - دىۋىزىيىنىڭ شان - شەرىپى، شۇنداقلا دىۋىزىيە كوماندىرى خەن يۇۋىننىڭ شان - شەرىپى. ھەربىي قىسىملار بىكىتۈەن قىلىپ ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، قوماندان ۋاڭ جىن رەھبەرلىك قىلىۋاتقان بىكىتۈەنگە ئوخشاشلا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ھېسابلىنىدۇ. بىراق قىسمىنى ئازادلىق ئارمىيە دەپ ئۆزگەرتىشلا كۇپايە قىلمايدۇ. بىزنىڭ - جىسمىغا لايىق ھالدا ماھىيەتتە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى دېيىشكە مۇناسىپ بولۇشىمىز، تۇزۇم، ئىدىيە، تەربىيىلىنىش، ئىقتىسادىي جەھەتتە، ئىنتىزام جەھەتتە ھەمدە بارلىق جەھەتلەردە ئۆزۈل، كېسىل ئۆزگىرىش ياسىشىمىز، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ئۇگىنىشىمىز، ئولارنى ئولگە قىلىشىمىز لازىم. ھەممە جەھـ

هەتتە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ بۇ شەرەپلىك - غەلىبە بايرىقىغا مۇناسىپ ئىش قىلىشىمىز لازىم. بۇنى بارلىق ئوفىتسىرلار جەڭچى يولداشلار مەسئۇل بولۇپ ئىشلىشى كېرەك. بۇ ئۆزىنى قاچۇرۇشقا بولمايدىغان مەسئۇلىيەت. كۆپچىلىك قىسىم، دەرىجە ئايرىماي ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، بۇ شەرەپلىك ۋەزىپىنى ئورۇنلايلى!

4 - بىر قانچە نۇقتىلىق پىكىر

ئاخىرىدا مەن يەنە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق بارلىق سەبداش-يولداشلاردىن كۆتىدىغان ئۆمىدىمنى يەنى بىرقانچە نۇقتىلىق پىكىرىمنى ئوتتۇرىغا قويىمەن ياكى ئۇنى دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار دېيىش كېرەك. مەن ھەمىشە بىز خاتالىقنى ئىقرار قىلىشقا جۇرئەت قىلىشىمىز، خاتالىقنى سەممىيەتلىك بىلەن توۋزىتىشىمىز لازىم دەپ كەلدىم. بىزدە ئەجىبا خاتالىق يۇقمۇ؟ بۇرۇن قىسىملاردا خاتالىق بەك كۆپ سادىر بولۇپ تۇردى. مەسىلەن: لوشۇرىنغا ئوخشاش ئادەملەرنى ئالىدىغان بولساق، ئۇنىڭ ئادەتتىكى تۇرمۇشى قانداق ئۆتكەن؟ سىلەر بۇ يەردە ئولتۇرۇۋاتقانلارنىڭ كۆپىگىلار ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەن، ئەلۋەتتە بىلىسىلەر. بۇنداق ئادەم قانداقمۇ بىر ئىنقىلابىي ھەربىي بولۇشقا، قانداقمۇ بىر ئىنقىلابىي قوشۇننىڭ باشلىقى بولۇشقا مۇناسىپ بولالىسۇن! ئۇ بۇ قېنىم نېمىشكە بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كەتمەكچى بولىدۇ؟ مۇھىمى ئۇ ئادەتتە پارىخورلۇق قىلىپ چىرىكلىشىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن. ئازاد بولغاندىن كېيىن قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ئۇنىڭدىن ھېساب ئېلىشىدىن قورقتى. كۆپچىلىك ئويلاپ باقايلى، ئۇ تېخى بىرىگادا باشلىقى، 10

مىڭدىن كۆپرەك ئادەمگە رەھبەرلىك قىلىدىغان باشلىق تۇرۇقلۇق ھەربىكەتتە مۇشۇنداق چىرىكلىشىپ، ئىدىيىدە مۇشۇنداق جاھىللىشىپ كېتىش ھەقىقەتەنمۇ بىز ئۈيلاپ باقمىغان ئىش. ھازىر ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلار ئىچىدە لۇشۇرىنغا ئوخشاشلارنىڭ چوڭ - كىچىكىدىن بىرەرسىمۇ يوقمىدۇ؟ يوق ئەمەس، ئۇلار ھازىر ئازسانلىق ئىچىدىكى ئازسانلىق. كۆپچىلىك بۇندىن كېيىن جەزمەن ئويغىنىشى كېرەك. بىزنىڭ قىسمىلىرىمىزدا خېلى كۆپلىگەن يېتەرسىزلىكلەر بار، خېلى كۆپلىگەن مۇكەممەل بولمىغان، نورمالسىز بولغان ئەھۋاللار بار. بىز ئىسمى - جىسمىغا لايىق بولغان ھەقىقىي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بولىمىز دەيدىكەنمىز، ئۆز خاتالىقىمىز ئۈستىدە ئوبدانراق ئويلىنىپ، ئۆزىمىزنى تەكشۈرۈپ، ئۈزۈل - كېسىل ئۆزگەرتىشىمىز لازىم! بۇ قېيىن ئىش ئەمەس. بىزنىڭ بۇرۇنقى ئاساسىمىز بار ئۇنىڭ ئۈستىگە چىن كۆڭۈل - سەممىي نىيەت بىلەن ئۆزگىرىشنى خالىساقلا ئاھاينىي ئاسانلا قىلىپ كېتەلەيمىز.

بايا ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك دوكلاتتا مۇنداق بىر ئابزاس سۆز بار: ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلار ئارىسىدىكى بىرمۇنچە كىشىلەر ئازادلىق ئارمىيىگە زوقلىنىپ، ئازادلىق ئارمىيىگە قاتنىشىشنى تەلەپ قىلدى. يەنە بىرمۇنچە كىشىلەر: بىز بىر ئائىلە كىشىلىرىمىز، سىلەر بىزنى يات كۆرمەكچىلەر. بىز چوقۇم خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ئۆگىنىمىز دېيىشتى ھەمدە ئۆگىنىش ئىپادىسىنى ئىپادىلىدى. ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلارغا ئومۇمىي جەھەتتىن قارىغاندا ئۇلار تالغا ئىلگىرىلەشنى يولغا ماڭىدۇ، بىزنىڭ خىزمەت تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسەن، ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلارنى ئۆزگەرتىش قېيىنراق بولىدۇ، لېكىن ئۇ ئانچە قېيىن ئەمەس.

بۇ ئۇلارنىڭ بىزگە قىلغان ناھايىتى ئوبيېكتىپ كۆز قارىشى ۋە تەنقىدى. ئۇلار بىزنى ئالغا ئىلگىرىلەش يولىغا مېڭىشنى خالايدۇ. ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ دەپ قاراپ، ئۆزلىرىنىڭ بىزگە قارىتا دەسلەپكى ئىشەنچىسىنى ئىپادىلىدى. سۈبيېكتىپ جەھەتتە بىزمۇ ئۆزگىرىشنى خالايمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوبيېكتىپ جەھەتتە، خەق ئۆزىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىزگە يارىدەم بېرىشنى خالايدۇ. شۇڭلاشقا مەن ئېيتىمەنكى ئۇ دەرگىزمۇ قىيىن ئىش ئەمەس. ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ناھايىتى ئاسان. ھازىرقى مەسىلە ئۆزىمىزگە يەنى ئۆزىمىزنىڭ قانداق قىلىپ ئۇنى ئىدىيىمىزدىن ئۆتكۈزۈشىمىزگە باغلىق بولۇپ قالدى.

بۇ دوكلاتتا يەنە ئىنتايىن ئوبيېكتىپ ئېيتىلغان بىر ئاۋازاس سۆز بار: ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئىچىدە ھەقىقەتەنمۇ بىرمۇنچە ئىلغارلار ۋە ئاكتىپلار بار، بۇ كىشىلەر ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئۈزۈل ـ كېسىل ئۆزگەرىسىلا ئاندىن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلىنالايدۇ دەپ قارايدۇ. بۇ ئىنتايىن توغرا. ئۇلار ئاسانلىقچە باشقىلارنى ئىلغار ۋە ئاكتىپلار دەپ ئېتىراپ قىلمايدۇ، ھازىر ئۇلار بىزنى ئۆزگىرىدۇ دەپ قاراپلا قالماي يەنە بىزنىڭ ئارىمىزدا ھەقىقەتەنمۇ بىرمۇنچە ئاكتىپ ۋە ئىلغارلارنىڭ بارلىقىنى ئېتىراپ قىلغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنىڭ يول داشلىرىمىزمۇ ئۈزۈل ـ كېسىل ئۆزگەرگەندىلا ئاندىن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلانغىلى بولىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغان، مېنىڭچە بۇ بەك ياخشى پۇرسەت، ھازىرقى ۋاقىت، ھەقىقەتەنمۇ بىزنىڭ پارلاق، ئۇلۇقۋار ئىستىقبالىغا قاراپ ماڭغانلىقىمىزنىڭ باشلىنىشىدۇر. خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئارتۇقچىلىقى ناھايىتى كۆپ. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرى دەل بىزنىڭ بۇرۇنقى يېتەرسىزلىكلىـ

رىمزدۇر، ئەگەر بىز كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىدىغانلا بولساق، مېنىڭچە يېرىم يىلدىن بىرىلغىچە بولغان ۋاقىت ئىچىدە، كۆپچىلىك ئىسمى - جىسمىنا لايىق بولغان خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگەئايلىنالايدۇ. كۆپچىلىك سىپىدىك - مېنىڭ دېيىشىمەي خۇددى ئاكا - ئۇكا قېرىنداشلاردەك يېقىن بولۇپ كېتىدۇ.

قانداق ئۆزگىرىش مەسىلىسىگە كەلسەك، تېنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، كۆپچىلىك كۆرۈش، ئاڭلاش ئارقىلىق چوقۇم مەلۇم چۈشىنىش ياكى دەسلەپكى تونۇشقا ئىگە بولدى. يەنە يېقىندا مەن گېنېرال تاۋسىيۇ ئېلان قىلغان ئىككى پارچە مۇراجەتنامىنى تەپسىلىي كۆرۈپ چىقىپ، ئۇنىڭغا تامامەن قوشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۇم. كۆپچىلىك ئەگەر بۇ ئىككى پارچە مۇراجەتنامىنى سەمىمىيلىك بىلەن قوبۇل قىلىدىغان ھەمدە شۇ بويىچە ئىش قىلىدىغان بولسا ناھايىتى ياخشى بولاتتى. لېكىن مەن ھازىر يەنە بىر نەچچە ئېغىز سۆزلەپ ئۇنى كۆپچىلىككە ئايرىلىش ئالدىدىكى خاتىرە سۆزى سۈپىتىدە تەقدىم قىلماقچىمەن. چۈنكى مەن بۇ يەردە ئانچە ئۇزۇن تۇرالمايمەن. پات يېقىندا لەنجۇغا قايتىپ كېتىمەن. بىراق يەنە شۇنى ئەسلىتىپ ئۆتەيكى مېنىڭ دېگەن سۆزلىرىم كۆپچىلىك ئاڭلاۋېرىپ كۆنۈپ قالغان ئادەتتىكى سۆزلەر بولۇپ، ئۇنى پەقەت يىغىنچاقلاپ ئوتتۇرىغا قويىمەن خالاس. مېنىڭ سۆزۈم مۇنداق تۆت جۈملە سۆز: ئىدىيىنى ئۆزگەرتىش، رەھبەرلىك ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىش، خىزمەت ئىستىلىنى ئۆزگەرتىش، تۇرمۇش ئادىتىنى ئۆزگەرتىشتىن ئىبارەت. ھازىر ئۇنى ئاددىي قىلىپ تۆۋەندىكىچە ئىزاھلاپ ئۆتەي:

بىرىنچى: ئىدىيىنى ئۆزگەرتىش. مەن ئالدىدا ئېيتىپ ئۆتكەن مەندىكى ئىدىيىۋى كۆرەش - ئىدىيە ئۆزگەرتىش

نىڭ بىر خىل جەريانى ھېسابلىنىدۇ. مەن مەنمەنچىلىك بىلەن مۇنداق بىر سۆزنى ئېيتاي، سوتسىيالىستىك ئىدىيە بىلەن مېنىڭ ئىدىيەم ۋە يېڭى دېموكراتىزم ئوتتۇرىسىدا ئاساسىي جەھەتتىن ھىچقانچە پەرق يوق. ئۇ ھالدا قانداق ئۆزگىرىش دېگەن سۆزنى ئېيتىشنىڭ ھاجىتى يوق. لېكىن يەنىلا ئىدىيەدىن ئۆتمەيدىغان كۆپلىگەن كونكرىت مەسىلىلەر بولغاچقا پەرىشانلىق كەيپىياتى پەيدا بولىغاندى. مىسال ئۈچۈن ئېيتساق: مەن گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى، مەن گەرچە ئىنقىلابىي گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى بولساممۇ لېكىن ھازىر مەن كومپارتىيە تەرەپتە تۇرىۋاتقانلىقىم ئۈچۈن، خەلقلەر مېنى پۈرسەتپەرەسلىك قىلىۋاتىدۇ دېمەسمۇ؟ بۇ مەسىلە مېنىڭ خېلى ئۇزۇندىن بۇيان كاللامدىن نېرى كەتمىگەچكە زادى جاۋاب تاپالماي كەلدىم. ئەگەر مۇشۇ نۇقتىنىلا ئويلايدىغان بولسام كاللامدىن ئۆتمەيتتى. لېكىن مەن ئەتىراپلىقراق پىكىر يۈرگۈزۈپ يەنە بىر نۇقتىدىن ئويلاپ قارىسام كاللامدىن ئۆتتى. مەن ئالدى بىلەن ئۆز - ئۆزۈمگە: گومىنداڭ پارتىيىسى قانداق پارتىيە؟ ئۇ پارتىيە ئەزاسى ئۈچۈن مەۋجۇد بولۇشى كېرەكمۇ ياكى دۆلەت - مىللەت ئۈچۈن مەۋجۇد بولۇشى كېرەكمۇ؟ ئىنقىلاب ئۈچۈن، سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن مەۋجۇد بولۇشى كېرەكمۇ ياكى ئەشۇ فېئودال پومېشچىكلار سىنىپى، بىيوروكرات دەللالىلار سىنىپى (كوك شىياڭشى، سۇڭ زىۋىنغا ئوخشاش) ياكى نەپسانىيەتچىلىكتە ئۈچىغاچىققان ئەكسىيەتچى گۇروھلار (CC غا ئوخشاش) ئۈچۈن مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشى كېرەكمۇ؟ دەپ سوئال قويا تتىم، بۇ مەسىلە ئىنتايىن مۇھىم ئىدى. يەنە ئۆزۈمگە: «بىزنىڭ ئىنقىلابىي پارتىيىمگە ئەزا بولۇشىمىزدىكى مەقسەت نېمە؟ 4 دەپ سوئال قويا تتىم. بۇ ئەلۋەتتە ناھايىتى ئېنىق.

گومىنداڭ ئەسلىدە ئىنقىلابنى، سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى مەقسەت قىلغان پارتىيە ئىدى. دۆلەت ۋە خەلق ئۈچۈن مەۋجۇد بولاتتى. بىز پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ۋەزىپىمىز ئىنقىلاب قىلىش، سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئىدى. لېكىن ھازىرقى كۈنگە كەلگەندە گومىنداڭ ئىنقىلاب قىلمايلا قالماي ئەكسىچە ئەكسىلئىنقىلابچى بولۇپ كەتتى. سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرمايلا قويماي بەلكى سەنمىنجۇيىغا قارشى يولغا مېڭۋاتىدۇ. گومىنداڭ پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى ھۆكۈمەتنىڭ بارلىق سىياسەت - تەدبىرلىرىدە سەنمىنجۇيىدىن ۋاز كېچىلدى. خەلقتىن يۈز ئۆرىدى. سۈن جۇڭشەن ئەپەندىگە خائىنلىق قىلىندى. گومىنداڭ ئەندى خەلقنى، ئىنقىلابنى، سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى مەقسەت قىلىدىغان پارتىيە بولماي قالدى. ئەندى بىز ئۇنىڭدىن قىيالمايدىغان نېمە بار؟ ئۇلارنىڭ ھېلىقىدەك فاشىستىك كونترولۇقى ئاستىدا پارتىيە ئەزاسى بولساق، ئەمەلىيەتتە دۆلەت - مىللەتنىڭ جىنايەتچىسى بولۇپ قالغىنىمىزنى بىلمەي قالىمىز! تارىخ ئالدىدا جىنايەتچى بولۇپ قالىمىز! خەلق ئالدىدا جىنايەتچىسى بولۇپ قالىمىز! بۇ ھالدا قىيالمايدىغان يەنە نېمە بار؟ ئەكسىلئىنقىلابىي مۇھىتتىن ئىنقىلابىي مۇھىتقا يۆتكەلسەك، خەلققە قارشى گۇروھتىن خەلق گۇروھىغا ئۆتسەك كۆڭلىمىز ئارام تاپمامدۇ؟ ئىككىلىنىپ خاتىرجەم بولالمايدىغان نېمە بار؟ كىممۇ مېنى "پۇرسەتپەرەسلىك قىلۋاتىدۇ" دەپ گۇمانلىنار؟ ئەگەر مېنى پۇرسەتپەرەسلىك قىلىپ ئەمەلدار بولماقچى بولۇۋاتىدۇ دېيىلسە، مەن ئەنجىن ھۆكۈمىتىدىكى چېغىمدا، مېنى نېيگېنى تەشكىللەشنى ھاۋالە قىلغاندا، مەن يەنىلا تېنچلىق ئۈچۈن ئاۋارە بولۇشقا رازى بولىدىغانلىقىمنى بىلدۈرۈپ قەتئىي رەت قىلغانىدىم.

بۇرۇن مەن غەربىي ـ شىمالدىكى تۆت ئۆلكىنىڭ ھەربىي-
مەمۇرىي باشلىقى بولغان بولسام ھازىر خۇشاللىق بىلەن
گېنېرال پىڭ دېخۇەينىڭ يارده‌مچىسى بولدۇم، بۇنىڭغا قارىـ
تا بەزىلەر مېنى ئەمەلدار بولغۇسى بار ئوخشايدۇ دەپ
گۇمان قىلماسلىقى مۇمكىن. زادى نېمە ئۈچۈن؟ ئۇ ئاھا-
يىتى ئېنىق. مەن بۇرۇن ھېمىشە كۆپلىگەن يولداشلارغا:
مەن گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى بولۇپ، خەلق، دۆ-
لەت ئالدىدا خىجىل بولۇپ قېلىشنى راستىنلا خالىمايمەن
دېگەنىدىم. يېقىندا گومىنداڭ پارتىيىسىدىكى دېموكراتـ
لار بېيجىڭدە يىغىن ئاچقانىدى. مەن پارتىيىنىڭ ئىسـ
مىنى ئۆزگەرتىۋېتىشنى قەتئى تەشەببۇس قىلدىم. گومىنداڭ
دېگەن بۇ ئىسىم ھەقىقەتەنمۇ ناھايىتى سېسىپ كەتتى!
خەلقلەر بۇ ئىسىمنى ئاڭلىسا بېشى ئاغرىيدىغان، يامان
كۆزىدىغان بولۇپ قالدى. كۆپچىلىك ئويلاپ كۆرەيلى،
بۇ ئىسىمنى بىزنىڭ بېشىمىزغا كىيگۈزۈپ قويسا شەرەپـ
سىز بولامدۇ ياكى نومۇس بولامدۇ؟ راستىنلا نومۇس بو-
لىدۇ! ھازىر بىز ئويغاندۇق، بىز قەتئى، ئۈزۈل ـ كېسىل
ھالدا دۆلەتكە بالايى ئاپەت كەلتۈرۈشتىن ۋەتەنپەرۋەرلىك-
كە، ئەكسىلىنقىلابتىن ئىنقىلابقا خەلققە قارشى تۇرۇشتىن
خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان تەرەپكە ئۆتۈشىمىز لازىم.
بۇ ئىنقىلابىي پارتىيە ئەزاسىدا بولۇشقا تېگىشلىك ئاق
كۆڭۈللۈك پوزىتسىيە سەمىمىي ئېتىقاد ھېسابلىنىدۇ. بىز
ئىنقىلابقا، سەنمىنجۇيىغا ئېتىقاد قىلىمىز شۇڭا بىز ئىنقى-
لابىي مەيدانىدا، سەنمىنجۇيىلىق مەيدانىدا چىڭ تۇرۇشىمىز
لازىم. كۆپچىلىككە مەلۇمكى، گومىنداڭ كۆپ يىللاردىن
بۇيان ئەكسىيەتچى گۇروھ CC نىڭ پارتىيىسىگە ئايلىنىپ
قالدى. ئۇنى تاز سىندىكى كىشىلەر چاڭگىلىغا ئېلىۋالغاچ-
قا سەل ـ پەل دېموكراتىيىنى، ئىلغارلىقنى ياقىلىغۇچىلار

بولسلا چەتگە قېقىلدى. بۇنداق پارتىيىگە يەنە نېمىشكە قىيالمايمىز: يۇقىرىدىكىدەك تەھلىل قىلغانلىقىم ئۈچۈن كاللامدىن ئۆتتى. مېنىڭ ھازىر كومپارتىيە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ھاكىمىيەت تەرەپتە تۇرۇۋاتقانلىقىم، ھەرگىزمۇ «پۇرسەتپەرەسلىك قىلىش» بولماستىن، ئىنقىلاب قىلىش، ئىنقىلابىي پارتىيىنىڭ مەيدانىدا ئىزچىل چىڭ تۇرۇش ئۈچۈندۇر.

يەنە بىر مىسال كۆرسىتەي: مەن بىلەن جياڭجېشى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى ئېلىپ ئېيتىۋاتىم، ئۇ گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ زۇڭ سەيى، مەن بولسام پارتىيىنىڭ كادىرى، ئادەتتىكى كىشىلەر مېنى ئۇنىڭ مۇھىم كادىرى دەپ قارايدۇ. ئۇ كومپارتىيىگە قارشى، مەن بولسام ئىزچىل تۇردە كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىشنى، تىنچلىقنى تەشەببۇس قىلىپ كەلدىم.

4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن كېيىنلا كومپارتىيە تەرەپكە كېلىۋېلىپ قايتىپ كەتمىدىم. بۇ ئۇنىڭ كادىرىنىڭ داھىسىغا ئاسىيلىق قىلغانلىقى بولىمامدۇ؟ بۇ مەسىلە بىلەن يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن مەسىلىلەر خېلى ئۇزۇندىن بۇيان كاللامدىن نېرى كەتمىدى. مەن ئۆزۈمنىڭ بىر ئىنقىلابىي پارتىيە ئەزاسى ئىكەنلىكىمگە ھەمدە مەن جۇڭگوچە ئەخلاقى ـ قائىدە كۆز قارىشىغا ئىگە ئادەملىكىمگە ئىشەنچەم كامىل. مەن بۇ مەسىلىلەرگە يولۇققىنىمدا ئۆزۈمنى ئىنتايىن پەرىشان ھىس قىلىمەن. بىراق كېيىن مەن ئۆلارنى ئاخىرى كاللامدىن ئۆتكۈزدۈم. دۇرۇس، ئۇ بولسا پارتىيىنىڭ كاتىبىشى، مەن بولسام پارتىيىنىڭ كادىرى، مەن بىلەن ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت، پارتىيە ئەزاسى بىلەن پارتىيە كاتىبىشى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت، كادىر بىلەن پارتىيە رەھبىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت. بۇنىڭ ئەكسىچە ئىنقىلابىي مۇناسىۋەت، ئىنقىلابىي تەشكىلىي مۇناسىۋەت بولىشى كېرەك ئىدى. ئۇشۇخىل مۇناسىۋەت ھېسابلانمايدۇ. پادىشاھ

بىلەن ۋەزىر، خۇجايىن بىلەن چاكار ئوتتۇرىسىدىكى فېئو-
دالىلىق مۇناسىۋەت بولۇشى تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس. پادى-
شاھ بىلەن ۋەزىر، خۇجايىن بىلەن چاكار ئوتتۇرىسىدىكى
مۇناسىۋەتتە، ئۆتمۈشتىكى فېئودالىلىق جەمئىيەتتە جان پە-
دالىق بىلەن ساداقەتلىك كۆرسىتىش كېرەك ئىدى. كۆپ-
چىلىك ئەلۋەتتە بىز كۆپچىلىك بىلەن جىياك جىپشى ئوتتۇ-
رىسىدىكى مۇناسىۋەتنى پادىشاھ بىلەن ۋەزىرلەر، خۇجايىن
بىلەن چاكارلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت دەپ قارىماس؟
مەن بىلەن جىياك جىپشى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت فېئو-
دالىلىق مۇناسىۋەت پادىشاھ بىلەن ۋەزىر، خۇجايىن بىلەن
چاكار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بولماستىن بەلكى ئىنقىلابىي
مۇناسىۋەت ئىنقىلابىي تەشكىلىي مۇناسىۋەت ئىكەن ئۇنداق-
تا، جاۋاب تېپىلدى، مەسىلىمۇ ھەل بولدى دېگەن سۆز،
ھازىر گومىنداڭ پارتىيىسى پارچىلىنىپ كەتتى. ئالالىبۇ-
رۇنلا ئەكسىلىنقىلابچى بولۇپ قالدى، جىياك جىپشىنىڭ رەھ-
بەرلىكى ئاللىقاچانلا ئەكسىلىنقىلابىي بولىغا ماڭدى! (مەن
بۇنداق سۆزلەرنى بۇگۈن ئېيتقىنىم يوق، ئۆتكەن يىلى ئۇ
زوڭتۇڭلۇق ۋەزىپىسىگە ئولتۇرغاندا، مەن ئۇنىڭغا ئون مىڭ
خەتلىك بىر پارچە خەت يېزىپ، ئوچۇق قىلىپ: بىز ئەكـ
سىلىنقىلابىي بولغا، سەنمىنچۇيىغا قارشى بولغا مېڭىپ
كەتتۇق، بىزنىڭ ئۈستىمىزدىن ئىنقىلاب قىلىدىغان ئادەم
چىقىدىغان تەقدىردىمۇ، بىز بەربىر مەغلۇب بولىمىز دەپ
كۆرسەتكەنىدىم ھەمدە دەرھال كومپارتىيە بىلەن، سو-
ۋېت بىلەن بىرلىشىش سىياسىتىنى تۈزۈپ چىقىش توغرى-
سىدا تەكلىپ بەرگەنىدىم). بىزنىڭ شۇنىڭغا ئىشەنچىمىز
كامىلكى، بىز ئىنقىلابىي پارتىيىلىك كىشى، پارتىيىنىڭ
كاتىبىشى بولغان كىشى ئىنقىلاب قىلمىسا، بىز قانداقمۇ
شەخسى ئاغىنىدارچىلىقنى دەپ ئۇنىڭغا قارىغۇلارچە ئەگىشىپ
مېڭىپ، ئۆزىمىزنىڭ ئىنقىلابىي مەيدانىمىزدىن كېچەلەيمىز؟
بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، بىز ئەگەر يەنىلا ھەق - نا-

هەقنى ئايرىالمساق، كىشىلەر قەلبىنىڭ مايىل بولۇش-
بولماسلىقىنى، دۇنيا ئىقىمىنى كۆرۈۋالالمساق بىزنى قان-
داقمۇ ئىنقىلابىي پارتىيىنىڭ كىشىلىرى دەپ ھىسابلىغىلى
بولسۇن؟ مەن نىمە ئۈچۈن بۇ ئىككى مىسالنى ئالاھىدە
ئوتتۇرىغا قويۇۋەتتىم؟ چۈنكى بۇ يەردە ئولتۇرۇۋاتقانلاردىن
مەن بىلەن ئوخشاش ئەھۋالدىكىلەرمۇ ناھايىتى كۆپ بو-
لۇشى مۇمكىن، مەن ئۆزۈمنىڭ ئىدىيەمنى قانداق ئايدىڭ-
لاشتۇرۇۋالغانلىقىم توغرىسىدىكى تەجرىبىلەرنى كۆپچىلىككە
ئېيتىپ بېرىشنى خالايمەن. ئېھتىمال دەرىجىسىدە ئېگىز-
پەسلىك پەرقى باردۇر، لېكىن بۇ جاۋاب ئومۇمىيۈزلۈك
مۇۋاپىق كېلىدىغاندەك قىلىدۇ. يەنە ھازىر قىسىملاردا
مۇنداق بىر كونا كۆزقاراش يەنى خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىبى
كۆزقارىشى ساقلىنىۋاتىدۇ. بۇگۈن بۇ يەردە ئولتۇرۇۋا-
قانلاردىن خېلى كۆپ كىشىلەر خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىبىدىن
چىققان. خۇاڭپۇ كۆزقارىشى تومتاق كونلىكتىپ كۆزقارىشى-
مۇ - قانداق؟ ئۇنداق ئەمەس. بىز خۇاڭپۇ روھىنى جارىي
قىلدۇرۇش دەۋاتىمىز. چۈنكى، خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىبىنى
سۈن جۇڭشەن ئەپەندى قۇرغان، جىياڭجىيىشى مەكتەپ مۇدى-
رى بولغانىدى. ئۇ چاغلاردا بۇ مەكتەپنىڭ شۇغۇللان-
غىنى ئىنقىلابىي تەربىيە ئېلىپ بېرىش ئىدى، جىياڭجىيىشى-
مۇ كۆپچىلىككە ئىنقىلابقا قاتنىشىش توغرىسىدا تەربىيە بې-
رىش، ئىنقىلابىي تەربىيىنى ئۆزىنىڭ بۇرچى دەپ قاراش
لازىم دەپ ئېيتقانىدى، ئۇنىڭ كېيىن بۇنداق ئۆزگە-
رىپ كېتىشىنى كىممۇ ئويلىغان، ئويلىغان تەقدىردىمۇ
كېچىكىپ قالدۇق. گېنېرال چىن مىشرىن خۇاڭپۇ ھەربىي مەك-
تىپىنىڭ 1 - قارارلىق ئوقۇغۇچىسى بولۇپ، بۇ قېتىم
چىڭ سۇڭ يۈن ئەپەندىنىڭ رەھبەرلىكىدە ھەققەتكە قايى-
تىپ، ئىپىچىگگە كېلىپ جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت

كېڭىشىنىڭ بىغىنىغا قاتناشقاندا سۆز قىلدى. ئۇنىڭ سۆز-زىدە مۇنداق بىر جۈملە سۆز بار: «جىياڭچىپشى سىز بۇرۇن بىزگە، كۆپچىلىك بىز ھەممىمىز ئىنقىلاب قىلايلى، ئەگەر مەن ئىنقىلاب قىلمىسام، ھەرقانداق كىشى مېنى ئاغدۇرۇۋەتسە بولىدۇ دېگەن ئىدىڭىز، ئۇنداقتا سىز ھازىر مەندىن ئاغرىنماڭ، سىز ھازىر ئىنقىلاب قىلماي ئەكسىلئىنقىلابچى بولۇپ كەتتىڭىز، مەن سىزنى ئاغدۇرۇشۇم كېرەك! سىز بۇنى ئۆزىڭىزدىن كۆرۈڭ!» (ئاساسىي مەنىسى شۇنداق). بۇ سۆز شۇ چاغدا پۈتۈن زالدىكىلەرنى قاقاقلىتىپ كۈلدۈرۈۋەتكەنىدى. خۇاڭپۇ دېگەن بۇ كۆزقاراش قايسى ئاساسقا ئاساسەن تۇرغۇزۇلۇشى كېرەك؟ ئەلۋەتتە ئىنقىلابنى ئاساس قىلىپ تۇرغۇزۇلۇشى كېرەك. خۇاڭ پۇ بۇرۇن ئىنقىلابىي ھەربىي كادىرلارنى تەربىيىلەيدىغان ئورۇن ئىدى. بىز ئىنقىلابىي كادىرلار ئەگەر ئىنقىلابىي مەيدانىمىزنى يوقىتىپ قويساق، بىزدە يەنە قانداق خۇاڭپۇ كۆزقارىشى قالىدۇ؟

بىز ئىدىيىنى ئۆزگەرتىمىز دەيدىكەنمىز، سەلبىي تەرەپكە قارىتا يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئۇچ مىسالغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم. ئىجابىي تەرەپتە، بىز ئالدى بىلەن ھازىر جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىنىڭ ئەڭ توغرا بولۇۋاتقانلىقىنى ئېنىق تونۇشىمىز لازىم. ماۋجۇشى «خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرىسى توغرىسىدا» دېگەن ماقالىسىدا: «بۇرژۇئازىيە دېموكراتىيىسى ئىشچىلار سىنىپى رەھبەرلىگىدىكى خەلق دېموكراتىيىسىگە ئورۇن بوشىتىپ بەردى، بۇرژۇئازىيە جۇمھۇرىيىتى خەلق جۇمھۇرىيىتىگە ئورۇن بوشىتىپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن: خەلق جۇمھۇرىيىتى ئارقىلىق سوتسىيالىزم ۋە كوممۇنىزمغا يېتىش، سىنىپلارنىڭ يوقىلىشى ۋە دۇنيانىڭ بۇيۇك بىرلىكىگە يېتىش» كە مۇمكىنچى-

لىك تۇغۇلدى دەپ كۆرسەتكەندى.

بۇنداق دېگەنلىك، جۇڭگو تارىخىنىڭ تەرەققىياتى ئالدى بىلەن يېڭى دېموكراتىزم باسقۇچىنى بېسىپ ئۆتۈپ، ئاندىن سوتسيالىزم باسقۇچىغا قەدەم قويۇش، ئاخىرىدا كوممۇنىزم باسقۇچىغا قەدەم قويۇش، ئەڭ ئاخىرىدا دۇنيانىڭ بۇيۇك بىرلىكىگە قەدەم قويۇش دېگەنلىكتۇر. بۇ سۆزنىڭ، بىزنىڭ سەنمىنجۇيىمىزنىڭ جەريانى بىلەن پەرقى بارمۇ - يوق؟ مېنىڭ قارىشىمچە، سەنمىنجۇيىنىڭمۇ ئۆزىگە چۈشلۈق دەۋر تەرەققىياتى بولىدۇ، شۇڭا ئۇ دەۋرنىڭ ئىلگىرىلىشىگە ئەگىشىپ تەرەققىي قىلىپ بارىدۇ. بۇ تەرەققىيات ئۇشىيەنىنى گەرچە سۇن جۇڭسەن ئەپەندى كونكرىت كۆرسىتىپ ئۆتمىگەن بولسىمۇ لېكىن ئۇ، دۇنيانىڭ بۇيۇك بىرلىكى ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ ئالىي غايىۋى مەقسىتى بولىدۇ دەپ كۆرسەتكەن. سەنمىنجۇيىدىن دۇنيانىڭ بىرلىكىگىچە، ئەلۋەتتە يەنە بىرقانچە باسقۇچلۇق جەريان بولۇشى كېرەك. ئەگەر سۇن جۇڭشەن ئەپەندى ھايات بولغان بولسا، ئۇ ئەلۋەتتە ئۇنى بىزگە كۆرسىتىپ بەرگەن بولاتتى. بىزنىڭچە سەنمىنجۇيىنىڭ دەۋر تەرەققىياتى بولىدۇ، ئۇ ئاخىرىدا ئوخشاشلا دۇنيانىڭ بۇيۇك بىرلىكى يولىغا ماڭىدۇ. مەن نېمە ئۈچۈن بۇگۈن بۇ سۆزنى قىلىمەن؟ بۇنىڭدىكى مەقسەت يولداشلارغا: سىلەرنىڭ ئىنقىلاب مۇرىتى، سۇن جۇڭسەن ئىنقىلابىي مەسىلىسىنىڭ سادىق ئېتىقاتچىسى ئىكەنلىكىگلارنى ئېتىراپ قىلدۇرۇش، سىلەرنىڭ يېڭى دېموكراتىزمدىن سوتسيالىزمغا، كوممۇنىزمغا، دۇنيانىڭ بۇيۇك بىرلىكىگە ئۆتۈشتىن ئىبارەت بۇ ھەقىقەتنى، بۇ توغرا ئىنقىلابىي جەريانىنى ئېتىراپ قىلماسلىققا، ھىمايە قىلماسلىققا ئاساسىغلار يوق ئىكەنلىكىنى تونۇتۇش ئۈچۈندۇر.

يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، ئىدىيىنى ئۆزگەرتىش كېرەك دېيىشىمىزدىكى مەقسەت، ئەڭ تۆۋەن ئۆلچەم بويىچە، سەلەبى جەھەتتە، ئۆزىمىزنىڭ بۇرۇنقى بارلىق كونا، پېئودال، قالاق ئىدىيىۋى ئاڭنى ئۈزۈل - كېسىل پاكىزە تۈگىتىش، ئىجابىي جەھەتلەردە دېموكراتىزمدىن سوتسىيالىزمغا، كومۇنىزمغا، بۇيۇك بىرلىككە ئۆتۈشتىن ئىبارەت بۇ ئىنقىلابىي لۇشيەنگە، ئۆزىمىزنىڭ ئىدىيىمىزدىكى بارلىق نەرسىلەرنى مۇشۇ لۇشيەننىڭ تەرەققىياتىغا قىلچە ئىككىلەنمەستىن ماسلاشتۇرالايدىغان قىلىشتىن ئىبارەت.

ئىككىنچى، رەھبەرلىك ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىش. سىز بىر روتا كوماندىرى بولغان ئىكەنسىز ئۇ ھالدا سىز شۇ روتىدىكى كىشىلەرگە رەھبەرلىك قىلىسىز، پولك كوماندىرى ئىكەنسىز پولككە رەھبەرلىك قىلىسىز، بۇ يەردە ئولتۇرىۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى ھەر دەرىجىلىك رەھبىرى كادىرلار، سىلەر بىر قىسىم رەھبەرلىك مەسئۇلىيىتىنى ئۈستۈڭلەرگە ئالغانسىلەر. بۇرۇن بىزنىڭ رەھبەرلىك ئۇسۇلىمىز ھەقىقەتەن مۇ ياخشى بولمىدى! بۇ يىلنىڭ بېشىدا مەن جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ شىنخۇا ئاگېنتلىقى ئاڭلاتقان قىسىملاردىكى دېموكراتىك تۈزۈم مەسىلىسى ھەققىدىكى ماقالىنى كۆردۈم، ئۇ تەپسىلىي، ھەقىقىي يېزىلىپتۇ، بۇ ماقالىغا مەن چىن قەلبىمدىن قوشۇلىمەن. بۇنى ناھايىتى ياخشى ئەسەر ئىكەن، بىزنىڭ ئۆگىنىشىمىزگە ئەرزىيدىكەن دەپ قاراپ، ئۇنى سابىق سىياسىي خىزمەت باشقارمىسىنىڭ باشلىقىغا تاپشۇرۇپ بېرىپ، تېىزدىن ھەرقايسى قىسىملارنىڭ باشلىقلىرىنى يىغىپ مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىشنى تاپىلىدىم ھەمدە غەربىي - شىمالدىكى تۆت ئۆلكىدىكى ھەرقايسى قىسىملارغا ئۇنى يوللىغا قويۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردۈم. بىز بۇرۇن باشلىقلىق تۈزۈمىنى يولغا قويغان، ئۇ بىر

خىل ھاكىم مۇتلەقلىق شەكلى بولغاچقا ئۇ ئاممىنى قوزغىتالمايتتى، ئاممىغا ئىلھام بېرەلمەيتتى. ئاممىنىڭ كۆچىرىشىنى جارى قىلدۇرالمايتتى. ئىنتىپاقلاشتۇرالمايتتى. جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ھازىر يولغا قويۇۋاتقىنى دېموكراتىك تۈزۈم، دېموكراتىيە ئاساسىدىكى مەركەزلەشتۈرۈش، مەركەزلەشتۈرۈش يېتەكچىلىكىدىكى دېموكراتىيە. قىسىملاردىكى بارلىق ئىشلار دېموكراتىيە شەكلى ئارقىلىق بىر تەرەپ قىلىنىدۇ. ئۇچىنى تەكشۈرۈش، تۆتىنى باھالاش، ئۈچ چوڭ ئىنتىزام، سەككىز دىققەت، كادىرلار ئىشى، ئىگىلىك، مائارىپ، ئىنتىزام قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى كۆپچىلىكنىڭ مۇزاكىرىسىدىن ئۆتكۈزۈلگەنلىكى، ھەر بىر ئادەمگە ئۆز پىكرىنى تولۇق بايان قىلىشقا پۇرسەت بېرىلگەنلىكى ئۈچۈن، قىسىملاردا پولاتتەك ئىنتىزام، پولاتتەك ئىتتىپاقلىق شەكىللەنگەن. شۇڭا خەقنىڭ غەلىبىلىك جەڭ قىلىشى تاسادىپى ئىش ئەمەس. بۇگۈن مەملىكەت بويىچە غەلىبەقىلىشتا ئۇنىڭ ئاساسىي بار. (25 مىڭ يوللۇق ئۇزۇن سەپەر جەريانىدا ئۇلار سانسىز ئىجاپا - مۇشەققەت، خەۋپ - خەتەرلەرنى، سۈنئىي ۋە تەبىئىي بالا - قازالارنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى. يولغا چىقىشتىن بۇرۇن 300 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم بولغان بولسا، شىمالىي شەنشىگە يېتىپ كەلگەندە ئاران 35 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم قەپ قالغان، مۇنۇۋەن باش قوماندان پېك دېخۇەينىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ ئېلىپ ماڭغان قىسىم يولغا چىققاندا 83 مىڭ ئادەم بولۇپ، شىمالىي شەنشىگە كەلگەندە ئاران 7200 ئادەم قەپ قالغان)، كېيىن بارا - بارا كۆپىيىپ ھازىرقىدەك 4 مىليوندىن كۆپرەك كىشىلىك قوشۇنغا ئايلىنىپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئازات قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەلۋەتتە باشقا ھەر خىل سەۋەبلەرمۇ بار. لېكىن پەقەت ھەربىي ئىشلارنىلا ئېلىپ ئېيتىدىغان بول-

ساق، ئۇلارنىڭ قوشۇنىدىكى ھەربىي ئىشلار دېموكراتىيىسى، سىياسىي دېموكراتىيە، ئىقتىسادىي دېموكراتىك تۈزۈم ئا-ساسلىق ئەڭ چوڭ مۇناسىۋەت ھېسابلىنىدۇ. كۆپچىلىك بۇرۇن، قىسىملاردا دېموكراتىيىنى يولغا قويۇشتىن ناھايىتى گۇمان قىلاتتى. لېكىن ئازاتلىق ئارمىيە ئىچىدە ھەقىقە-تەنمۇ دېموكراتىيە يولغا قويۇلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئالا-ھىدە ئۇنۇملۇك بولغان تۈرسا، بۇ بىزنىڭ قايىل بولۇشىمىز-غا ئەرزىمەيدۇ؟ ھەرقايسى ئوفىتسىر يولداشلار، بىز ئالدىن بىلگۈچى، ئالدىن سەزگۈچى بولالمىغان تەقدىردە-مۇ، كېيىن بىلگۈچى، كېيىن سەزگۈچى بولۇشىمىز لازىم. ئە-گەر بىز مۇشۇنداق ياخشى تۈزۈمنىڭ بارلىقىنى بىلىپ تۇ-رۇپمۇ، بىر ئىزدا توختاپ قېلىپ، بۇرۇنقى كونا قا ئىددىلەرگە يېپىشۋالساق، ئۇ ھالدا تۈگىشىمىز، ئالغا ئىنتىلمەستىن ئارقى-دا قېلىشقا تەن بەرگەنلىكىمىز بىلەن باراۋەر بولىدۇ. كۆپچىلىك قاراپ باقايلى، بىزنىڭ بۇرۇنقى ئىشلىرىمىزدا يۇقىرى بىلەن تۆ-ۋەن، ئوفىتسىرلەر بىلەن جەڭچىلەر ئايرىلىپ تۇراتتى، ئوشۇرىنى-غا ئوخشاش ئادەملەر ئازادلىق ئارمىيىنىڭ ئىچىدە تېپىل-مايدۇ، دېموكراتىك تۈزۈم ئاستىدا چىرىكلىششكە، پا-رىخورلۇق قىلىشقا كىم جۈرئەت قىلالايدۇ؟ سەل - پەللا بۇزۇلسىڭىز قول ئاستىڭىزدىكىلەر سىزنى تەنقىت قىلىدۇ، سىزنى پاش قىلىدۇ! لېكىن بىزنىڭ قوشۇنىمىز ئىچىدە بولسا يۇقىرى بىلەن تۆۋەن ئايرىلىپ تۇرغاچقا ھېچكىم بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى يوق، يۇقىرىدىن يوشۇرۇپ تۆۋەن-دىن يوشۇرمايدۇ. ھەتتا يۇقىرى بىلەن تۆۋەن بىر - بى-رىدىن يوشۇرىدۇ. ھەربىيلەر بىلەن خەلقمۇ بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ تۇرىدۇ. شىنجاڭنى ئېلىپ ئېيتايلى، ئادىل سۆز-لەيدىغان بولساق، يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئار-مىيە بىلەن خەلقنىڭ مۇناسىۋىتى يەنىلا خېلى ياخشى

بولۇپ كەلدى، لېكىن ئىچكىرىدە ئۇنداق ئەمەس، ئارىسىيە بىلەن خەلق بىر - بىرىدىن ئايرىلىپلا قالماستىن، يەنە قىسىملار نەگىلا بارسا، خەلققە قارشى تۇرىدىغان، خەلققە زىيان سالىدىغان ئىشلارنى كۆپلەپ قىلىپ يۈرگەچكە، خەلق ئۇلارغا چىش - تىرنىقىنچە ئۆچ! كۆپچىلىك ئويلاپ باقايلى: خەلق ئۆچ كۆرىدىغان قوشۇن، خەلقنىڭ ھىمايىسى ۋە يارىدىمگە ئېرىشەلەمدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە قوشۇن ئىچىدىكى كادىرلار مەسىلىسى، مەزھەپچىلىك مەسىلىسى، باشقۇرۇش زادى ھەل بولماي كېلىۋاتقاچقا، بىز ئۇنىڭ دەردىنى ئاز تارتمىدۇق. ھازىر ئازادلىق ئارمىيە ئىچىدە ئۇنداق ئىشلار يوق، ئۇلاردا قاتتىق بولغان ئۆز - ئۆزىنى تەنقىت قىلىش تۈزۈمى بولغانلىقى، تەنقىت ۋە ئۆز - ئۆزىنى تەنقىت قىلىشنى يولغا قويۇپ تۇرۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن، ھېچكىممۇ قانۇنغا خىلاپلىق قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ. بۇرۇن بىزنىڭ قىسىملىرىمىز ئىچىدىمۇ كىچىك گۇرۇپپىلار بارئىدى، ئاتالمىش تەنقىت، ئۆز - ئۆزىنى تەنقىتىمۇ بولغان، لېكىن ئۇ پۈتۈنلەي شەكىل ئىدى. ھەتتا شەكلىمۇ بولمىغانلىقتىن ئۇنى يولغا قويۇش تامامەن مۇمكىن بولمىغان. خوپ، بىز ھازىر رەھبەرلىك ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇق!

ئۈچىنچى، خىزمەت ئىستىلىنى ياخشىلاش. بۇرۇن قىسىملاردىكى نۇقسانلارنى مەسىلەن، بىر - بىرىگە دۆكگەش، كەينىگە سوزۇش، ساختىپەزلىك، پاراخورلۇق، چېچىلاڭغۇلۇق قىلىش قاتارلىقلارنى كۆپچىلىك ئوبدان بىلگەچكە، بۇ توغرىدا كۆپ سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. بىر - بىرىگە دۆكگەش — مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. كەينىگە سوزۇش — ئۇنۇمگە ئەھمىيەت بەرمەي، بۇگۈن قىلىپ بولوشقا تېگىشلىك ئىشنى ئەتىگە، ئەتىسى

ئۆرگۈنگە، بۇ ھەپتىدىن كېيىن ھەپتىگە، بۇ ئايدىن كېيىن ئايغا سوزۇشنى كۆرستىدۇ. ساختىپەزلىك قىلىش — يالغان سۆزلەش، ساختىپەزلىك بىلەن ئىشلەش بولۇپ، بۇ بىر خىل ئومۇمىيۈزلۈك ھادىسە. پارىخورلۇق قىلىش توغرىسىدا سۆزلەپ ئۆلتۈرۈشنىڭ تېخىمۇ ھاجىتى يوق. قىسىملاردا گەرچە بىر مۇنچە پاك - دىيانەتلىك، ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ئادەملەر بولسىمۇ لېكىن پارىخورلۇق كەيپىياتى خېلىلا ئومۇملىشىپ قالغان. ئاڭلىشىمچە يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسىرلەر ھەمىشە بىر يەرگە يىغىلىپ پۇل تىكىشىدىكەن، ماجىياڭ پەيجىيۇ ئوينايدىكەن، خالتىغا پۇل قاچىلاپ تىكىشىپ ئوينايدىكەن. بۇ پۇللارنەدىن كەلگەن؟ ئۇلار يوق ئادەملەرنىڭ پۇلىنى سوقۇۋېلىش، سودىگەرچىلىك قىلىش، ھۆكۈمەتنىڭ ماشىنىسىنى ئىشلىتىپ سىرتتا ئەتكەسچىلىك قىلىپ مال ئېلىپ سېتىش، ھۆكۈمەت نامىنى سېتىپ ئۆزى پايدا ئېلىش قاتارلىق ھەرقانداق قانۇنسىز قىلمىشلارنى قىلالايدۇ، بولمىسا ئۇلاردىكى پۇل نەدىن كېلىدۇ؟ چېچىلاڭغۇلۇق قىلىش - تەشكىلسىزلىك، ئىنتىزامسىزلىق قىلىش — يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك يۇقىرى بىلەن تۆۋەننى ئوفىتسىرلەر بىلەن ئەسكەرلەرنى، ئارمىيە بىلەن خەلقنى بىر-بىرىدىن ئايرىۋېتىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بۇ ھالدا قوشۇن قوشۇنغا ئوخشىماي قالىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتىلغان ھەر خىل يامان ھادىسىلەر ئەلۋەتتە خىزمەت ئىستىلىدىكى خاتالىق ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىل خاتا خىزمەت ئىستىلىنىڭ شەكىللىنىشى، غەربىي - شىمالدىن ئېيتقاندا، مېنىڭ رەھبەرلىك قىلىش جەھەتتە ئىشنىڭ يولىنى بىلمىگەنلىكىمدىن بولغانلىقىنى ئالدى بىلەن بوينۇمغا ئالىمەن، ئەلۋەتتە. بىز ھازىر بۇرۇنقى خاتالىقلىرىمىزنى ئېتىراپ قىلساق، كېيىن مەغلۇبىيەت يولىغا قايتا قەدەم قويمايمىز. بىز مەسئۇلىيەتنى

ئۇنۇتۇمنى، ئىنتىزامنى، جامائەت ئەخلاقىنى، كىشىلىك قەدىر - قىممەتنى تەشەببۇس قىلىپ، بۇرۇنقى كونا ئىستىل، كونا قىلىق، كونا كۆز قاراشلارنى سەممىيلىك بىلەن ھەقىقىي يوسۇندا تۇزىتىپ، تىرىشىپ ئۆگىنىپ، مەسئۇلىيەتچان، ئىشچان - چەبدەس، راستچىل، پاك - دىيانەت، تەشكىلچان ۋە ئىنتىزامچان بولۇشتەك خىزمەت ئىستىلىنى ئۆزلەشتۈرۈۋ شىمىز لازىم.

تۆتىنچى، تۇرمۇش ئادەتنى ئۆزگەرتىش. ھازىر دەۋر ئۆزگەرگەچكە، ئىجتىمائىي كەيپىياتتىمۇ ئۆزگىرىش بولۇشى، بىزنىڭ تۇرمۇش ئادىتىمىز مۇشۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆزگىرىشى لازىم. سىلەر جۇڭگو كومپارتىيىسى تەرەپنىڭ تۇرمۇش ئادىتىگە قاراپ بېقىڭلار، ئۇلار نېمىدېگەن ئاددىي سادە نېمىدېگەن چىداملىق، نېمىدېگەن ئەستايىدىل! ئۇلار يېزىدىن پارتىزانلىق قىلىپ چىققاچقا، ئەزەلدىن مۇشۇنداق تۇرمۇش ئادىتىنى ئۆزلەشتۈرگەن. ئۇلاردا ھورۇنلۇق، چىرىكلىشىش ئەھۋاللىرى مەۋجۇت ئەمەس، قىمارۋازلىق قىلىش تېخىمۇ مەۋجۇت ئەمەس، ئەخلاقسىزلىق ئىشلىرى مەۋجۇت ئەمەس. بىز نەنجىڭدىكى چاغدا مۇنداق بىرغەلىتە پىتنە - ئىغۋالار ناھايىتى كەڭ تارقالغان ئىدى، يەنى كومپارتىيە خوتۇننى ئومۇمنىڭ قىلىشنى يولغا قويىمىش، ئاياللارنى تەقسىم قىلىپ بېرىش تۇزۇمىنى يولغا قويىمىش دېگەن گەپ - سۆزلەرنى ئاڭلاپ، كۆپ كىشىلەر قورقۇپ كەتكەن ئىدۇق، كېيىن شاڭخەيدىكى 60 نەچچە ياشلىق ئاغىنەم ماڭا: «كومپارتىيە كەلدى، مەن باشقا ئىشتىن قورقمايمەن، پەقەت ماڭا ئاياللارنى تەقسىم قىلىپ بېرىشىدىن قورقىمەن، مەن 60 ياشقا كىرىپ قالدىم، ئەگەر ماڭا ياش بىر ئايالنى تەقسىم قىلىپ بەرسە، مەن قانداق چىدايمەن!» دېگەن ئىدى (پاراققىدە كۆلكە) بۇ ئەلۋەتتە بىر چاخچاق

گەپ بولسىمۇ لېكىن بۇ خىل ئەكسىيەتچىل تەشۋىقاتلارنىڭ تەسىرىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. كۆپچىلىك بىلىش كېرەككى، جۇڭگو كومپارتىيىسى ئايالىلارغا ھورمەت قىلىدۇ ھەمدە ئايالار ھەرىكىتىگە ئەھمىيەت بېرىدۇ، مىسال ئۈچۈن ئالايلى، بېيجىڭ تەرەپ «سەككىز تاركوچا» نى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ پاھىشە ئايالىلىرىنى تەربىيىلەپ ئۆزگەرتىش خىزمىتىنى ئىشلەمەكچى بولۇۋېتىپتۇ. ئۇلار ئەر - ئايال مۇناسىۋىتىگىمۇ ئىنتايىن ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىدۇ، نەدىمۇ ھېلىقى يامان غەرەزلىك تەشۋىقاتتىكىدەك غەلىتە ئىشلار بولسۇن. مەن بېيجىڭدىكى چاغدا، ماۋجۇشى ماڭا: «شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق 200 مىڭ كىشىلىك قىسىم بۇ يىل، كېلەر يىل ئەمەس، بەلكى ئۇ ئىندىنقى يىلدىن باشلاپ ھەربىي خىزمەتتىن بوشاشقا باشلىغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ ئىچكىرىگە قايتىشىنىڭ ھاجىتى يوق. بىز ئۇلارنىڭ ئائىلە - تەۋەلىرىنى ئەكەلدۈرۈپ بېرىمىز، ئائىلە - تەۋەلىرى بولمىغانلارغا ئىچكىرىدىن 100 — 50 مىڭچە ئايالنى شىنجاڭغا چىقىشقاچاقىرىق قىلىمىز، ئۇلار مۇشىنجاڭنىڭ ھەرخىل قۇرۇلۇش خىزمەتلىرىگە قاتناشسا، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن تاللاش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئوي ئوچاقلىق بولۇپ تېرىكچىلىك قىلىسىمۇ بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ يېرى كەڭ، كۆپچىلىك بوز يەر ئىچىپ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللانسىمۇ ياكى كان بايلىقلىرىنى ئاچسىمۇ، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىغا قاتناشسىمۇ بولىدۇ، بۇ بىر قانچە 100 مىڭ ئادەمنىڭ تۇرمۇشىدىن مەسىلە چىقمايدۇ، دېگەن ئىدى. بۇ قېتىم لەنجۇغا بارغىنىمدا، مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇيىمۇ ماڭا شۇنىڭغا ئوخشاش سۆز قىلدى. بىز بىلىشىمىز كېرەككى بۇ ئالدىن تېيىتىلغان سۆز بولماستىن، بەلكى كەلگۈسىدە چەزمەن پىلانلىق ھالدا ئىشلىنىدىغان ئىشلاردۇر. ھازىر بۇ

يەردە ئولتۇرغانلىرىمىز ھەربىيلەرمىز، ھەربىي كادىرلار-
مىز، سىلەر كەلگۈسىدە بىرەر زاۋۇت - كاننىڭ باشلىقى،
كولخوز ئەزاسى، زاۋۇتلارنىڭ باشقۇرغۇچىسى بولۇپ قالار-
سىلەر. ... سىز ھازىر بىر روتىنىڭ كوماندىرى بولۇپ، 100
نەچچە ئادەمگە رەھبەرلىك قىلغان بولىسىڭىز، بۇ 100 نەچچە ئادەم
بوز يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى بولغاندا، ئۇ ھالدا سىز مۇشۇ بىر
قىسىم دېھقانچىلىق رىشىلەپچىقىرىشىنىڭ رەھبىرى بولۇپ قا-
لىسىز، مەيلى ھازىر ياكى كەلگۈسىدە بولسۇن، سىز رەھبەر-
لىك ئورنىدا تۇرغان ئىكەنسىز، رەھبەر بولغۇچىنىڭ شەر-
تىنى ھازىرلىشىڭىز، جەزمەن بۇرۇنقى تۇرمۇش ئادىتىڭىز-
نى مەسىلەن: قىمارۋازلىق، ئەخلاقسىزلىق، ھورۇنلۇق، چە-
رىكلىشىش قاتارلىق ئەھۋاللارنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىپ،
چىداملىق، ئەمگەكچان، ئاددىي - سادىدا، ئەستايىدىل بولۇش-
تەك تۇرمۇش ئادىتىنى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىشىڭىز لازىم. سىز
بارلىق تۇرمۇش ئادىتىمىزدە، دۆلەتكە، خەلققە، قول ئاس-
تىمىزدىكىلەرگە مەسئۇل بولۇپلا قالماي ئۆزىمىزگىمۇ مەس-
ئۇل بولۇشىمىز لازىم.

يۇقىرىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان بىر قانچە نۇقتا ئەسلىدە
ھېچبىر يېڭى گەپ ئەمەس ئىدى. ئۇنى كۆپچىلىكمۇ بىلەتـ
تى، بۇ يەردىكى مەسىلە ئۇنى قىلىغانلىقتا ياكى ھەقىقىي تۇردە
ئىشلىمىگەنلىكتە. يولداشلار بىز كۆپ يىللاردىن بۇيان
ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچى ياكى سەبداشلىق مۇناسىۋەتتە بولۇپ
كەلدۇق، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق
بىلەن، كۆپچىلىكنىڭ بۇ ياخشى پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي،
ئۆزىنى ئۆزگەرتىش، قىسىملارنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق
كەلگۈسىدە ئولۇق يېڭى جۇڭگونىڭ قۇرۇلىشىغا قاتنىشىشنى
ئۈمىد قىلىمەن. بىز ئەندى ھازىرغا كەلگەندە قىلچىمۇ
ئۈمىدسىزلەنمەسلىكىمىز، ھېچقانداق خام - خىياللاردا تۇر-

خىمۇ بولماسلىقىمىز لازىم. ئۇتكەن ئىشلارغا سالاۋات قىلىپ، يېڭىباشتىن ئادەم بولۇپ، ئىشنى يېڭىباشتىن باشلاپ ئىنقىلاۋىي مەيدانىمىزنى قايتىدىن تۇرغۇزۇپ، ئىنقىلاۋىي روھىمىزنى ئىنقىلابىي قىزغىنلىقىمىزنى ۋە غەيرىتىمىزنى ئەسلىگە كەلتۈرەيلى. جوڭگو كۇمپارتىيىسىنىڭ دېموكراتىك بىرلىك سەپنى تەشەببۇس قىلىشىدىكى مەقسىدى — ھەر بىر خەلقنىڭ كۆچىنى مەركەزلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت. ئۇلار، ھەممەيلەننىڭ كېرىكى بار، دۆلەتكە يارامليق ئادەملەرنى بىز نېمشكە تاشلىۋېتىمىز؟ نېمشكە ئۇلارنى ئۆزىمىزگە قاراتمايمىز؟ بۇنداق ئولۇق دۆلەت قۇرۇلۇشىنى بىز جۇڭگو كومپارتىيىسى ھەرگىزمۇ ئۆز ئالدىمىزغا تارتىۋالماقچى ئەمەسمىز. بۇنى كۆپچىلىك ئىتتىپاقلىشىپ، ھەمكارلىشىپ ئىشلىشى كېرەك دەيدۇ. بىز چوقۇم كومپارتىيىنىڭ بۇ توغرا ھەم ئۇلۇغ فاكىجىنىنى قوبۇل قىلىپ، دېموكراتىك بىرلىك سەپكە قاتنىشىپ، سېنىڭ ـ مېنىڭ دېمەي ھەممىمىز بىرلىكنە جۇڭگو خەلقىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن كۈرەش قىلايلى! يېڭى جۇڭگو قۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلايلى! بىز دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ دۆلەت ۋە ئادەم كۆچى بىلەن يېڭى جۇڭگونى قۇرۇش قۇرۇلىشىنى ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقىمىز ئۈچۈن، غەلىبە قىلماي، موۋاپىقىيەت قازانماي قالامدۇق؟ بۇ ھەر بىر پۇقرانىڭ، بۇلۇپمۇ ھەر بىر ئىنقىلابىي ھەربىنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان بۇرچى — مۇقەددەس شەرەپلىك بۇرچىدۇر!

بىز يىراقنى، چوڭ ئىشلارنى كۆزدە تۇتىشىمىز، كۆز ئالدىمىزدىكى ئۇششاق ئىشلارنى كۆزدە تۇتىشىمىز، ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنى، قىسىملارنى ئۆزگەرتىشىمىز، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 1 ـ بىكتۇەنىدىن كەمتەرلىك بىلەن داۋاملىق ئۆگىنىشىمىز، ئۇلارنى ئۆزىمىزگە ئولگە قىلىشىمىز لازىم

مۇشۇ نۇتۇقنى قىلىپ بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن. 12 - ئاينىڭ 13 - كۈنى گېنېرال پېك دېخۇەي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ بىرىنچى بىگتۇەندىكى ئوفىتسېرلەرنى ۋە ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ ئورگىنىدىكى كادىرلارنى يىغىپ مېنى يەنە بىر قېتىم سۆز قىلىشقا تەكلىپ قىلدى. ئاۋال پېك دېخۇەي سۆز قىلدى. كېيىن مەن سۆزلىدىم. مېنىڭ سۆزلىگىنىم «يەنە قانداق ئۆزگەرتىش توغرىسىدا». ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

5 - يەنە قانداق ئۆزگەرتىش توغرىسىدا

(1949 - يىلى 12 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 1 - بىگتۇەنىي ۋە ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئورگىنىدىكى كادىرلارغا قىلىنغان سۆز)

مۇئاۋىن باش قوماندان پېك دېخۇەي، گېنېرال ۋاڭجېن تاۋسيۇ، يولداشلار:

بايا مۇئاۋىن باش قوماندان پېك دېخۇەينىڭ ھەم ئەستايىدىل ھەم يومۇرلىق ھەم نەزەرىيەۋىي ئاساسلىق ھەمدە كۆپلىگەن پاكىتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، تەكرار ئوخشۇتۇشلارنى قوللىنىپ سۆزلىگەن سۆزىنى ئاڭلىدۇق. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ناھايىتىمۇ ياخشى سۆزلىدى. كۆپچىلىك ئاڭلىغاندىن كېيىن ناھايىتى خوشال بولۇشتى. مەن يولداشلارنىڭ بولۇپمۇ ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملاردىكى ئوفىتسېر يولداشلارنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندان پېك دېخۇەي قىلغان توغرا، قىممەتلىك يولىيورۇقنى ئەمىيىلىك بىلەن قوبۇل قىلىشقا ھەمدە ئۇنى ھىمايە قىلىشقا ئىشىنىمەن.

ئەمدى مەن سۆزۈمنى باشلايۋېرىپ توغرىسىدا سۆزلىسەم

بولار؟ مەن بىيجىگدىن كەلدىم، شۇڭا بىيجىنىدىكى ۋەقەلەر-
نى سۆزلەپ باقايمۇ؟ ھازىر مانا مەن يەنە ئۇرۇمچىگە كېلىپ
قالدىم، شۇڭلاشقا شىنجاڭدىكى ۋەقەلەرنى سۆزلەپ ئۆتەي:
مەن بۇ يىل 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى بىيپىڭغا بېرىپ،
11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئايرىلدىم. مەن ئۇ يەردە 8 ئاي
غا يېقىن تۇردۇم. بۇ جەريانىدا، بىيجىنىدە بولغان ئەڭ چوڭ
ۋەقە — جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ يىغىنى
ئېچىلدى، ئارقىدىنلا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇل-
غانلىقى جاكالاندى ھەمدە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى تەش-
كىل قىلىندى. بۇ بىر چوڭ ئىش بولدى. ئۇ جۇڭگو تارى-
خىدىكى بىر چوڭ ئىش. تاريخنى ئۆزگەرتىپ تاريخ يارى-
تىشتىن ئىبارەت بىر چوڭ ئىش بولدى. جۇڭگو خەلق سى-
ياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەڭ مۇھىم بىر قانچە قارارىدا
جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ تەشكىلىي
قانۇنى، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەشكىلىي قانۇنى،
جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئورتاق پىرو-
گراممىسى ۋە دۆلەت بايرىقىنى بىكىتىش ماقۇللاندى. بۇ ئۇچ چوڭ
ھۇججەت — جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت قۇرۇش
تاريخىدىكى ئەڭ مۇھىم ھۇججەت ھېسابلىنىدۇ. كۆپچىلىك
ئۇنى كۆرگەن، تەتقىق قىلىپ كۆرگەن بولىشى مۇمكىن،
شۇڭا مەن ئۇ توغرىدا سۆزلىمىسەممۇ بولار.
ئون كۈنلۈك يىغىنىڭ جەريانى ئەلۋەتتە ناھايىتى ئۇ-
زۇن، ئۇنى تەپسىلى بايان قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. ئەڭ
دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان نۇقتا شۇكى، بىر قانچە ئاي
دىن بۇيان مەن ماۋجۇشى ۋە كومپارتىيە رەھبەرلىگىدىكى
دېموكراتىك بىرلىك سەپ فاڭچېنىنى چۈشەندىم. بۇ ئۇلۇق
فاڭچېن بۇ قېتىمقى جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كې-
ڭىشىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرگەن ھەر قايسى تەرەپلەردە تولۇق

ئىپادىلەندى. ئۇ ھەر قايسى دېموكراتىك پارتىيە گۇرۇھلار ھەرقايسى دېموكراتىك زاتلار، ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەر، چەتئەللەردىكى جۇڭگو مۇھاجىرلىرى، شەرق، غەرپ، جەنۇپ، شىمالدىكىلەرنى ھەتتا چەتئەللەردىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇنداقلا دىنىي ساھادىكىلەرمۇ ۋەكىل قاتناشتۇردى. 660 دىن كۆپرەك ۋەكىل ئىچىدە دېموكراتىك بىرلىكسەپنىڭ ماھىيىتى ۋە مەزمۇنى تولۇق ئىپادىلەندى. بۇنى ئالاھىدە يېزىشقا ئەرزىيدۇ. يەنە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىرى ۋە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ تەركىبىدىن قارىغاندىمۇ، ئىسملىكنى كۆپچىلىك گېزىتتىن كۆردى، بۇلار ھەر قايسى تەرەپلەر كۆپ قېتىم تەپسىلى كېڭىشىش ئارقىسىدا بىردەك كېڭىشىپ بىرلىككە كەلگەندىن كېيىن سايلاپ چىققان، ھەمدە ئۇ ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ ۋەكىللىك خاراكتىرىدىكى شەخسلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. بولۇپمۇ مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىي، جۇڭگو كومۇنىستىپارتىيىسىنىڭ ئەزالىرىدىن باشقا يەنە ھەرقايسى پارتىيە گوروھلار، ھەرقايسى تەرەپلەردىكى دېموكراتىك زاتلار گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ دېموكراتىك گوروھىدىكىلەر، ھەقىقەتكە قايتقان ھەر بىر باشلىقلار قاتناشتۇرۇلدى. مەندەك بىر ئەرزىمەس شەخسمۇ ئەزالىققا كۆرسىتىلدىم. سايلانغانلارنىڭ ئىسمىنىڭ ئاستىغا ئەسكەرتىش بېرىلگەن. مەسىلەن، مېنىڭ ئىسمىمنىڭ ئاستىغا «گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ دېموكراتىك گوروھىدىن» دەپ ئەسكەرتىپ قويغان. «گېنېرال چىڭ چىيەن، فۇزۇيىلارنىڭ ئىسمىنىڭ ئاستىغا «ھەقىقەتكە قايتقان ھەربىي باشلىقلار» دەپ ئەسكەرتىپ قويغان، باشلىقلارنىمۇ مەسىلەن، گومىنداڭ ئىنقىلابىي پارتىيىسى، دېموكراتىيە بىرلەشمىسى، دېموكراتىيىنى ئىلگىرى سۈرۈش، دېموكرا-

تىيە ئىتتىپاقى، دېموكراتىيىنى ۋۇجۇتقا چىقىرىش دېگەنگە ئوخشاش تەشكىلاتلارنىمۇ بىر - بىرلەپ ئېنىق يېزىپ قويغان. سىياسىي كېڭەش بىلەن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىگە كۆرسۈتۈلگەن نامزاتلار دۆلەتنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدا بىر-دەك ياخشى باھاغا ئېرىشتى. بۇ ئىشلار جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ بىرلىك سەپ قاڭجىنىنىڭ مۇۋاپىق يەتلىك بولغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. يەنە دۆلەت ئىچىدە ماۋجۇشىنىڭ دانا رەھبەرلىكى يەنىمۇ ھىمايىگە، ھورمەتكە ئىگە بولدى.

دېموكراتىك بىرلىك سەپ قاڭجىنى ئاستىدا نۇرغۇن ئىشلار ئىشلەندى، مىسال ئۈچۈن ئالدىغان بولساق، خۇنەندە گېنرال چىڭ چىيەن، چېن مىڭىڭلار ھەقىقەتكە قايتقاندىن كېيىن، چېن مىڭىڭنىڭ بىكتۇەنى تېزلا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 21 - بىكتۇەنى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تۈزۈلۈپ 8 دېۋىزىيىگە بۆلۈندى. بىز شىنجاڭدىكى ھەقىقەتكە قايتقان قېسىملارنىڭ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 22 - بىكتۇەنىسى قىلىپ 5 دېۋىزىيىگە ئايرىلغانلىقىنى بايا مۇ-ئاۋىن باش قوماندان پېك دېخۇەي جاكالىدى، 3 پىيادە ئەسكەرلەر دېۋىزىيىسىگە، 25 -، 26 -، 27 - دېۋىزىيە دەپ نام بېرىلىپ بىر كورپۇس، يەنى 9 - كورپۇس قىلىپ تۈ-زۈلدى. ئۇندىن باشقا ئىككى مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەر دېۋىزىيىسى يەنى ئاتلىق 7 - دېۋىزىيە ۋە ئاتلىق 8 - دېۋىزىيە گېنىرال ۋاڭ چېن بىلەن گېنىرال تاۋسىيۇلارنىڭ سەمىمىي كېڭىشكەنلىگىنىڭ نەتىجىسى. ئۇندىن باشقا يەنە كۆپلىگەن پاكىتلار جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ دېموكراتىك بىرلىكسىپىنىڭ قۇرۇق تەشۋىقات بولماستىن بەلكى ئۇ-نى چۈشەندۈرىدىغان كۆپلىگەن پاكىتلارنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى مەمۇرى ئىشلار پالاتاسىنىڭ

هەر قايسىبۇ، گومىتىتلىرىغاكىر گۇزىددىغانلارنىڭ ئىسىملىكىنى مۇزاكىرە قىلغاندا ماۋجۇشى سۆھبەت يىغىنىنى ئۆزى بىۋاسىتە باشقۇرۇپ، كۆپچىلىكتىن پىكىر ئالدى. سۆھبەت يىغىندا مەن ماۋجۇشىدىن بىر مەسىلىنى سورىغان ئىدىم. كۆپچىلىك ھەيران قېلىشتى. ئەسلىدە سىياسىي كېڭەشنىڭ يىغىنى ئېچىلىشتىن بۇرۇن، ماۋجۇشى بىر كۈنى مەندىن: «ئاڭلىشىمچە سىرتتا بىزنىڭ كومپارتىيىنىڭ ئىچكى قىسمىدا پەيدا بولغان بىر نەچچە جۈملە سۆز تارقىلىپ يۈرۈپتۇ، ئاڭلىدىڭىزمۇ يوق؟ دەپ سوردى.» مەن: «نېمە گەپ ئىكەن؟» دەپ سورىسام ئۇ: «بەزىلەر بۇرۇن ئىنقىلاپ قىلغانلار كېيىن ئىنقىلاب قىلغانلارغا يەتمىدى، كېيىن ئىنقىلاب قىلغانلار، ئىنقىلاب قىلمىغانلارغا يەتمىدى، ئىنقىلاپ قىلمىغانلار ئەكسىلئىنقىلاپچىلارغا يەتمىدى!» دەپتۇ دېدى. مەن «ھە! بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغانمەن» دېدىم. ئۇ يەنە ماڭامۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بەردى. لىۋشاۋچى ئەپەندى تىيەنجىندە زاۋۇدلاردىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقاندا، ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە: «سىلەر ھەممىڭلار كەلگۈسىدە بىزنىڭ كادىرىمىز بولۇپ قالىسىلەر، يېڭى جۇڭگونى قۇرىددىغان ياخشى كادىرلاردىن بۇلۇپ قالىسىلەر.» دېگەندە، بەزىبىر پارتىيە ئەزالىرى قايىل بۇلماي: «ئۇلار ئەسلىدە بىيۇكىرات كاپىتالىستلارنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەن ئىدى، ھازىر ئەمدى بىز تەرەپكە ئۆتىۋىدى بىر دەمدىلا بىزنىڭ ياخشى كادىرلىرىمىزغا ئايلىنىپ قالىدىغان بولدى، ئۇ ھالدا بىزچۇ؟ ھەممىنى شۇلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرەيلى!» دېگەن. ماۋجۇشى: «بىزنىڭ مۇشۇنداق ئىچى تار پارتىيە ئەزالىرىمىزچە بولسا، خەقنى ئەسىر ئورنىدا كۆرسەك بولغىدەك!» دىدى. سۆھبەت يىغىندا مەن، يۇقىرىدىكى ئۇچ جۈملە سۆز توغرىسىدا ماۋجۇشىدىن: «بۇرۇن ئىنقىلاب قىلغانلار كېيىن ئىنـ

قىلاب قىلغانلارغا يەتمىدى، كېيىن ئىنقىلاب قىلغانلار ئىنقىلاب قىلمىغانلارغا يەتمىدى، ئىنقىلاب قىلمىغانلار ئەكسىلىنقىلابچىلارغا يەتمىدى دېگەن پارتىيە ئىچىدىكى بۇ خىل ساداغا سىز قانداق پوزىتسىيەدە بولىسىز؟» دەپ سورىغان ئىدىم، ماۋجۇشى: «ھازىر بىز پارتىيە ئىچىدە تەربىيىلەش قايىل قىلىش خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىۋاتىمىز» دېدى. مەن «قايىل قىلدىڭلارمۇ يوق؟» دەپ سورىسام ئۇ: «ھەي، ئاستا ـ ئاستا قايىل قىلىشقا، ئاستا ـ ئاستا تەربىيىلەشكە تۇغرا كېلىدۇ، بۇ ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەس دېدى. ئۇنىڭ بوسۇرى ھەقىقەتەن راست. لېكىن بىز شۇنى بىلىشىمىزكېرەككى دېموكراتىك بىرلىكىپ سىياسىتى خېلىبۇرۇنلا بېكىتىلىپ بولغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ پۈتۈنلەي ئەمەلىيەتتە كۆرسىتىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان ناھايىتى كۆپ پاكىتلار بار. بولۇپمۇ مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىرى ۋە مەمۇرى ئىشلار كېڭىشىدىكى ھەرقايسى ئورۇنلارغا خادىملارنى سەپلەشتە، مەركىزى خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىرى ئىچىدە جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەزالىرى ئاران يېرىم سانىنى ئىگىلىدى. مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشىدىكى 30 ئورۇننىڭ مەسئۇللىرى ئىچىدە كومپارتىيە ئەزالىرى $\frac{3}{5}$ قىسمىغىمۇ يەتمەيدۇ، (17 ئورۇننى جۇڭگو كومپارتىيىسى ئىگىللىدى، 13 ئورۇننى باشقىلار ئىگىللىدى) ماۋجۇشى بىر كۈنى كۆپلىگەن ئادەملەرنىڭ ئالدىدا: «ھازىر يەنە بەزىلەر كومپارتىيە ھەممىگە ئىگە بولسا بولاتتى دېگەننى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ، بىزنىڭ ھەممىگە ئىگە بولۇۋېلىشىمىز مۇمكىنمۇ؟» دېۋىدى كۆپچىلىك كۈلۈشۈپ كەتتى. ئۇ يەنە: «ھەممىگە ئىگە بولۇۋېلىشقا بولمايدۇ، كۆپچىلىك ھەمكارلىشىپ ئىشلىشىمىز لازىم!» دېدى. ئۇنىڭ بۇ

خىل پوزىتسىيىسى ھەر قانداق دېموكراتىك پارتىيە گۇرۇھىنى ۋە دېموكراتىك زاتلارنى چىن كۆڭلىدىن قايىل قىلماي قويمايدۇ، ئۇلار بۇ ئۇلۇغ فاكىتىدىن تەسىرلەنمەي قالمايدۇ، ئۇنىڭ رەھبەرلىكىنى سەمىمىلىك بىلەن قوبۇل قىلمايدىغانلار چىقمايدۇ!

بۇ يەردە مەن يەنە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ دېموكراتىك روھىنى، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ دېموكراتىك روھىنى، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا يېڭى دېموكراتىزملىق دېموكراتىك روھىنى كۆرۈۋالدىم. جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ بارلىق دېموكراتىك پارتىيە گۇرۇھلار، دېموكراتىك زاتلارغا تۇتقان دېموكراتىك روھى ھەرگىز تاسادىپى ئىش ئەمەس. ئۇ ئالدى بىلەن ماۋجۇشىنىڭ دېموكراتىك رەھبەرلىكىدىن بولغان. ئۇ بۇگۈن بېيجىڭدىلا شۇنداق بولۇپ قالماي بەلكى 28 يىللىق ئىنقىلابى كۈرەش تەجرىبىسىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن، ئەزەلدىنلا پارتىيە ئىچىدە مۇشۇنداق ئىشلەپ كەلگەن. بىر كۈنى مەركىزىي ھۆكۈمەت پىغىنىدا، ئۇ: بىز ھەر قانداق جايدا دېموكراتىك روھنى جارى قىلدۇرۇشىمىز لازىم. مەن پارتىيە ئىچىدە مۇنداق ئىككى جۈملە سۆز قىلغان ئىدىم: «بىلگىننى ئېيتماي قويماسلىق، ئېيتقاندىمۇ قالدۇرماي ئېيتىش». ئەگەر بۇ كەملىك قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ، يەنە مۇنداق ئىككى جۈملە سۆزنى قوشۇش كېرەك: «سۆزلىگۈچىدە ئەيىب يوق، ئاڭلىغۇچى ئىبرەت ئالسۇن.» بۇنداق دېگەنلىك - سۆزلىگۈك بولسا سۆزلەۋەر، خاتا سۆزلەپ قويسامۇ ھېچگەپ يوق دېگەندىن ئىبارەت. بۇ، نېمىدېگەن تولۇق بولغان دېموكراتىك روھ - ھە! ھەربىيلەر ئىچىدىمۇ، بايا مۇئاۋىن باش قومانداندان پېك دېخۇەي دېموكراتىك تۈزۈم خېلى بۇرۇنلا يولغا قويۇلدى، دەپ ئىيتتى. ئۇلار دېموكراتىك تۈزۈمنى پارتى-

يه ئىچىده، سىياسىي جەھەتتە يولغا قويوپلا قالماي، ھەر-
بىلەر ئىچىدىمۇ يولغا قويغان. بۇ ئالاھىدە ئىجادىيەت. خەلق
ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلبە قىلىشىدىكى ئەڭ چوڭ
كاپالەت. ئۆتكەن قېتىم مەن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار-
دىكى كادىرلارغا سۆزلىگەندە بۇنى ئالاھىدە ئۆتتۇرىغا قوي-
غان ئىدىم.

يەنە بىر قانچە مىسال كۆرسىتىپ ماۋجۇشىنىڭ دېموكرا-
تىك روھىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتىمەن. دۆلەتنىڭ ئىسمى توغر-
سىدا ئەسلىدە جۇڭگو كومپارتىيىسى «جۇڭخۇا خەلق دېموك-
راتىك جومھۇرىيىتى» دەپ ئاتاشنى تەشەببۇس قىلغان ئىدى.
لېكىن بەزىلەر «دېموكراتىك» بىلەن جۇمھۇرىيەت سۆزىنىڭ
مەنىسى ئوخشاش، تەكرارلىنىپ قالىدىكەن، ئوقۇشقىمۇ ئەپلىك
بولمايدىكەن دەپ قارىدى، كۆپچىلىك مۇزاكىرە قىلىش ئار-
قىلىق دېموكراتىيە دېگەن سۆزنى قىسقارتىۋەتتى- يەنە ئالە-
دىغان بولساق دۆلەت بايرىقىنى تاللاپ بېكىتىشتە، تەييار-
لىق ھەيئىتى بىر قانچە ئاي ئىلگىرى ئۇنىڭ سىزما نۇس-
خىسى توغرىسىدا گېزىتكە مۇراجىئەت چىقارغان ھەمدە 2000
خىلدىن كۆپرەك نۇسخا تاپشۇرۇپ ئالغان. يىغىندا دۆلەت
بايرىقى، دۆلەت گىربى، دۆلەت شېئىرىنى تەكشۈرۈپ بېكى-
تىش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىنىپ 2000 خىلدىن كۆپرەك
نۇسخا ئىچىدىن ئالدى بىلەن 30 نى تاللاپ، ئۇنى بىرىنچى
كۆپچىلىككە پايدىلىنىش ئۈچۈن تارقىتىپ بەرگەن. گۇرۇپ-
پا تەكشۈرۈپ بېكىتكەندىن كېيىن، ئۇلار ئۆزلىرى ئەڭ
مۇۋاپىق كۆرگەن ئۈچ نۇسخىنى تاللاپ چىققان. بايراقنىڭ سول
تەرىپىنىڭ يۇقىرى قىسمىدا بىر چوڭ يۇلتۇز، ئاستىغا بىر ياكى
ئىككى ئۈچ توغرا سىزىق سىزىلغان چوڭ يۇلتۇز جۇڭگو
كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىنىڭ سىمۋولى قىلىنغان. ئىككىنچى
توغرا سىزىق خۇاڭخې، ئىككىنچى توغرا سىزىق چاڭجياڭ خۇاڭخې،

ئۇچىنچى توغرا سىزىق جۇجياڭ بولۇپ، بۇلار جۇڭگو مەدەنىيىتى پەيدا بولغان ئورۇنغا سىمۋول قىلىنغان. گۇرۇپپىلار بويىچە مۇزاكىرە ئېلىپ بارغاندا، مەن كۆپلىگەن مىسالىلارنى كەلتۈرۈپ قارشى تۇرىدىغانلىقىمنى بىلدۈرگەن بولسامۇ، لېكىن ئۇنىڭ نەتىجىسى بولمىدى. يەنە بىر قانچە كۈن ئۆتىسە يىغىندا مۇزاكىرە قىلىپ قارار چىقىرىشقا توغرا كېلەتتى. بىر كۈنى كەچتە ماۋجۇشى 6 ــ 5 جوزىلىق مېھمان چاقىرىپتۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھەربىي ۋەكىللەر ئىدى. زىياپەت ئارىلىقىدا مەن ماۋجۇشىغا: بىر ئىشنى سىزدىن سورىماقچى ئىدىم، ئەگەر پىكرىڭىزنى باشقىلار ئاڭلاپ قالسا ياخشى بولماس دەپ ئويلىسىڭىز، مەن مەخپىيەتلىكنى ساقلاشقا ۋەدە بېرىمەن» دېگەن ئىدىم. ئۇ «سىز ئېيتىۋېرىڭ.» دېدى. مەن «سىز دۆلەت بايرىقى نۇسخىسىنىڭ قايىسىسىغا قوشۇلىسىز؟» سوردىم. ئۇ، مەن بىر يۇلتۇز، بىر سىزىقلىققا قوشۇلىمەن، سىزچۇ؟» دېدى. مەن: «مەن بۇ نۇسخىغا قارىشىمەن، تەكتىي قىزىل دۆلەت بايرىقى دۆلەت ۋە ئىنقىلابقا ۋەكىللىك قىلىدۇ، ئوتتۇرىغا بىر سىزىق سىزىلسا دۆلەتنى بۆلۈۋەتكەنلىك، ئىنقىلابنى بۆلۈۋەتكەنلىك بولمامدۇ؟ شۇنداقلا بىر سىزىقنى خۇاڭخېنىغا سىمۋۇل قىلىشمۇ ئىلمىي ئەمەس، پۇقرالار ئۇنى بىر كالتەككە، ھەتتاسۇن ۋۇكۇڭنىڭ ئالتۇن كالتىكىگە ئوخشىتىپ قېلىشى مۇمكىن» دېدىم. ئۇندىن باشقا مەن يەنە كۆپلىگەن سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ ئۆزۈمنىڭ سۆزىنى قوللاپ چىقتىم. ئۇ: «بۇ بىر مەسىلە ئىكەن، بەزىلەر بۇ نۇسخىنى ئىشلىتىشنى ناھايىتى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ» دېدى ھەمدە ئۇنىڭ بىر مۇنچە سەۋەبلىرىنى كۆرسىتىپ، «مەن، يەنە كۆپچىلىك بىلەن مۇزاكىرە قىلىپ باقاي» دەپ جاۋاب بەردى. 2 كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ 50 ـ 40 ئادەمنى چاقىرتتى. بۇنىڭ ئىچىدە مەنمۇ بار. قارىسام ئۇلار مەدەنىيەت

خادىملىرى، رەسىملار، سەنئەتكارلار ئىكەن. ئارىسىدا مەنلا ئەسكەرئىكەنمەن. ماۋجۇشى ئالدى بىلەن مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ بىر نۇسخىنىڭ يېتەرسىز تەرىپىنى سۆزلىگەندىن كېيىن، «مېنىڭچە چوڭ يىغىندا بىر سىزدىقلىق نۇسخىغا قارشى تۇرىدىغانلار پەقەت $\frac{1}{4}$ ياكى $\frac{1}{3}$ قىسمىنى ئىگىلىشى مۇمكىن، $\frac{4}{3}$ ياكى $\frac{2}{3}$ قىسىم كىشىلەر قوللىساما-قۇللىساق بولىدۇ. لېكىن بۇنداق قىلساق قانائەتلىنەرلىك بولمايدۇ، شۇڭا بىز ھەممەيلەن بىردەك ماقۇل كۆرىدىغان نۇسخىدىن بىرنى تاللىساق كۆپچىلىك ئويلاپ كورسەڭلار» دەپ سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئو تارقىتىلغان پايدىلىنىش ماتېرىيالىدىكى 36 - نومۇرلۇق نۇسخىنى ئېچىپ يولداشلارنىڭ كۆزۈپ بېقىشىغا سۇندى. ئۇ دەل ھازىرقى 5 يولتۇزلۇق قىزىل بايراق بولۇپ، ئۇنى بۇ قانداق ئىكەن؟ دەپ سورىۋىدى مەن ئالدى بىلەن قوللايدىغانلىقىمنى بىلدۈردۇم. كۆپچىلىكمۇ تەڭلا: ياخشى دىيىشتى. پەقەت 3 كىشى باشقىچە پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ: «بۇ 4 يۇلتۇز ئىشچى دىخان، ئۇششاق بۇرژۇئازىيە ۋە مىللىي بۇرژۇئازىيىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ، ئەگەر كەلگۈسىدەسوتسىيالىزمغا قەدەم قويساق كەينىدىكى 2 سىنىپ يوقىلىدۇ. ئۇ چاغدا دۆلەت بايرىقىنى يەنە ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلىدۇ - ئەمەسمۇ؟ دىدى. مەن ئويلاپ قارىسام بۇمۇ بىر مەسىلە ئىكەن. ماۋجۇشى ناھايىتى چاققانلىق بىلەن: «چۈشەندۈرۈشنى ئۆزگەرتسەك قانداق؟ 4 يۇلتۇزنى 4 سىنىپنىڭ سىمۋولى دېمەي، 5 يۇلتۇزلۇك قىزىل بايراقنى چۈڭگو خەلقىنىڭ ئىنقىلابى بۇيۇك ئىتتىپاقلىقىنىڭ سىمۋولى دەيلى» دىۋىدى، كۆپچىلىك ناھايىتى خۇشال بولغان ھالدا قىزغىن ئالقىش ياڭراتتى. چوڭ يىغىندىمۇ ناھايىتى ئوڭۇشلۇق ھالدا ماقۇللاندى. ئەسـ

لىدە $\frac{2}{3}$ ياكى $\frac{3}{4}$ قىسىم كىشىلەر قوشۇلسا كۆپ سانلىق ھىسابلىناتتى. نېمە ئۈچۈن ئاز ساندىكى كىشىلەرنىڭ پىكىرىگىمۇ ئېتىبار بېرىلىدۇ؟ دېمەك بۇ دېموكراتىك روھتۇر!

10 - ئايىنىڭ 1 - كۈنى چۈشتىن بۇرۇن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ئەزالىرىنىڭ 1 - قېتىملىق يىغىنى ئېچىلىپ، سىرتقا ئېلان قىلىنىدىغان ئاخبارات قارار قىلىنماقچى ئىدى، ئۇنىڭدا مۇنداق بىر قانچە جۈملە سۆز بار ئىدى: «ماۋزېدۇڭ رەئىسلىككە سايلاندى، جۇدې، لىۋشاۋچى، سۇڭ چىڭلىڭ، لى جىشېن، چىاڭ لەن، گاۋگاڭ مۇئاۋىن رەئىسلىككە سايلاندى، يەنە 56 نەپەر ھەيئەت ئەزا سايلاپ چىقىلدى.» ئاخباراتنىڭ تېكىستى بېسىپ تەييار قىلىنغان بولۇپ، ئىشەمدىن كېيىنلا تىيەنئەنمىندىكى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش مۇراسىمىدا ئېلان قىلىناتتى، ھېلىمۇ ياخشى لى لىسەن ئەپەندى مېنىڭ ئوڭ يېنىمدا ئولتۇرغان ئىكەن، مەن ئۇنىڭدىن «بۇنداق سۆزئىشلىتىلسە ياخشى بولماسمىكىن؟» دەپ سوردىم، ئۇ «قانداق مەسىلە بار؟» دەپ سوردى. مەن «56 نەپەر ئەزا بار دېيىلسە بۇ سۆز بەك ئاددىي بولۇپ قالماسمۇ؟ رەسمىي ئاخباراتنى بولغانىدىكىن، نىمىشكە بارلىق ئەزالارنىڭ ئىسمى يېزىلماي يىدۇ؟» دېدىم. ئۇ «توغرا» دېدى. مەن: «سىزدەپ باقسىڭىز، دېدىم ئۇسىزنىڭ دېگىنىڭىز ياخشى» دېدى، مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ بۇمەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويىۋىدىم. ماۋجۇشى دەرھال قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ: بولىدۇ، 56 نەپەر ھەيئەت ئەزانىڭ ئىسمىنى يازساق بىزنىڭ مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىمىزنىڭ قۇدرىتىنى نامايەندە قىلىدۇ، دېدى. كۆپچىلىك ئۇنى ئاڭلاپ چاۋاك چېلىشتى.

مەن پەقەت مۇنداقلا بىر» ئىككى مىسال ئېلىپ كۆرسەتتىم، يەنە باشقا پاكىتلار ناھايىتى كۆپ. بۇ مىساللاردىن ماۋ-

جۇشى ۋە جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى دېموكراتىك روھىنى كۆرسۈتۈشلىرى بولىدۇ. بۇ جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى دوستلارغا ئېھتىمال ئادەتتىكى ئىشتەك بىلىنىشى مۇمكىن. لېكىن بىز ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملاردىكىلەر ئۈنۈم تولوق چۈشىنىشىمىز، تونۇشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ھەممە ئىشتا خاتىرجەم بولالايمىز.

بىيجىندا كۆرگەن ئىشلىرىم ناھايىتى كۆپ بولغاچقا، ئۇنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ ئولتۇرمايمەن، ھازىر ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن كۆرگەنلىرىمنى قىسقىچە سۆزلەپ ئۆتەي:

6 - كۈنى مەن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ۋە ئورگان كادىرلىرىغا بىر قېتىم سۆز قىلغان ئىدىم. مۇئاۋىن باش قوماندان پىكىدىخۇەي ۋە قوماندان ۋاك جېن ئوبدان سۆزلىدىكىز، ئۇنى ئېلان قىلىش كېرەك دېدى. مەنمۇ ئۇنى رەتلەپ گېزىتتە ئېلان قىلماقچى، ياكى كىچىك كىتابچە قىلىپ بېسىپ كۆپچىلىككە تەقدىم قىلماقچىمەن، بولۇپمۇ جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى دوستلارنىڭ تەنقىت ۋە تۈزۈتۈش بېرىشىنى سورايمەن. ئۆتكەن قېتىم سۆزلىگەنلىرىمنى بۇگۈن تەكرارلىمايمەن، بۇگۈن ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويىدىغىنىم كۆپچىلىكتىكى كونا ئاك، كونا ئىدىيە، كونا قاراش جەھەتلەردىكى مەسىلىلەر.

ئالدى بىلەن ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويىدىغىنىم، ھازىر دۆلەت ھاكىمىيىتىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالىغا نىسبەتەن، گومىنداڭ پارتىيىسى سىستېمىسىدىكى پارتىيە ئەزالىرى ياكى كادىرلاردا بىز مەغلۇپ بولىدۇق دېگەن ئورتاق تونۇش جەزمەن تۇرغۇزۇلۇشى كېرەك. سەنمىنجۇيى ۋە ئىنقىلابنى ئېلىپ ئېيتساقمۇ، بىز يەنىلا غەلىبە قىلدۇق. ئېھتىمال بەزىلەر ھازىر: «نۆۋەتتە ئىككى پارتىيىنىڭ ئېلىشىشىدا كومپارتىيە غەلىبە قىلدى. گومىنداڭ مەغلۇپ بولدى.» دەپ ئويلاۋاتـ

قاندۇر، ياكى شۇنداق دېگۈسى بادۇر. بۇنداق قاراش خاتا! مۇتلەق خاتا! ئۆتكەن قېتىم سۆزلىگەن سۆزۈمدە بۇ توغرىدا ئانچە ـ مۇنچە توختالغان ئىدىم. ئەگەر گومىنداڭنىڭ ئۆز مەنپەئەتىدىن ئېلىپ ئېيتساق، گومىنداڭ ھەقىقەتەنمۇ ئالـ لىقاچان مەغلۇپ بولۇپ بولغان بولىدۇ. لېكىن ئىنقىلاب نۇقـ تىسىنەزىرىدىن ئېلىپ ئېيتساق بىز مەغلۇپ بولمىدۇق ـــ بەلكى غەلىبە قىلدۇق. نېمە ئۈچۈن؟ بىز ئالدى بىلەن: گو- مىنداڭ نېمىنى كۆزلەيدۇ؟ دەپ سوراپ باقايلى. ئۇ ئىنقـ لابنى، ئىنقىلابىي سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى كۆزلەيت تى. لېكىن ئۇ، گومىنداڭ ھاكىمىيەتنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن، ئەكسىلىنقىلابىيلىشىپ كەتتى. سەنمىنجۇيىغا قارشى تۇ- رىدىغان بولۇپ قالدى. مۇشۇ نۇقتىدىن قارىغاندا بىز ئىنـ قىلابنى مەغلۇپ بولدى دېسەك بولىدۇ. ھازىرقى ئۆزگىرىش كە نىسبەتەن بىز جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىنىڭ ئىنـ قىلابىي ئىدىئىلىكىنى، خەلقنى كۆزلەيدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ يېڭى دېموكراتىزم ۋە سەنمىنجۇيىنىڭ ئاساسلىق نۇقتىلىرى- غا مۇۋاپىق كېلىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشىمىز لازىم. بىز- گە ناھايىتى تېنىقكى، بىز ئەكسىلىنقىلابىي يولدىن ئىنـ قىلابىي يولغا قەدەم قويىدۇق. سەنمىنجۇيىغا قارشى تۇرىدى- غان لاگىردىن سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا باراۋەر بول- غان لاگىرغا يۆتكەلدۇق. نېمە ئۈچۈن مەغلۇپ بولدۇق؟ بىز ئويلىنىشىمىز لازىم! بۇ دەل بىزنىڭ ئىنقىلابىمىزنىڭ غەلىبىسى! شۇنداقلا سەنمىنجۇيىنىڭ غەلىبىسى ھېسابلىنىدۇ!

جۇڭگو ـ سوۋېت ئىككى دۆلەت مۇناسىۋىتى توغرىسىدا بە- زىلەردە بەزىبىر خاتا كۆزقاراشلار بولۇپ، ئۇلار: «شىنجاڭـ دا ئۇرۇش بولىدىغان بولسا، سوۋېت ئىتىلى تەرەپكە يارىدەم بېرىدۇ ـ دە، ئۇلار شىنجاڭنى ئىشغال قىلىۋالىدۇ. نەتىجىدە ئۇ سوۋېتنىڭ بولۇپ كېتىدۇ. ئەگەر خەلق ئازادلىق ئارمىيـ

سى شىنجاڭغا كىرىدىغان بولسا، شىنجاڭ يەنىلا جۇڭگونىڭ زېمىنى بولۇپ تۇرۇۋېرىدۇ. شۇڭا تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشنى خالايمىز» دەپ قارىغان. بۇنداق قاراش خاتا! پۈتۈنلەي خاتا! سوۋېتنىڭ جۇڭگوغا قارىتا ھېچقانداق زېمىن تەلەپ قىلىش غەرىزى يوق، جۇڭگو - سوۋېتتىن ئىبارەت ئىككى دۆلەتتىكى ئىككى چوڭ مىللەتنىڭ مۇناسىۋىتى يېقىن بولۇشى كېرەك. بولۇپمۇ بۇنىدىن كېيىن ئىككى دۆلەتنىڭ مەنپەئەتى پۈتۈنلەي بىردەك بولۇشى لازىم. بولۇپمۇ شىنجاڭدا مىللەت، تارىخ، جۇغراپىيە، ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتلىرىدە ئايرىۋېتىشكە بولمايدىغان مۇناسىۋەت شەكىللەنگەن. جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقى ھازىر باشلانغان بولماستىن، بەلكى روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابىي مەزگىلىدىلا باشلانغان. بىزنىڭ ئۇلۇغ ئىنقىلابىي ئۇستازىمىز سۇن جۇڭشەن ئەپەندى ئۆز ۋاقتىدا: «جۇڭگو گەرچە ئىنقىلابنى بۇرۇنراق باشلىغان بولسىمۇ لېكىن يەنىلا روسىيىنى ئۆزىگە ئۇستاز قىلىشى لازىم» دېگەن ئىدى. 1924 - يىلى گومىنداڭنىڭ بىرىنچى قېتىملىق مەملىكەتلىك ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدىن كېيىن، روسىيە بىلەن، كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىش، ئىشچى-دېھقانلارنى يولىغىشتىن ئىبارەت ئىلچ چوڭ سىياسەت ماقۇللانغان ئىدى. سۇن جۇڭشەن ئەپەندى ۋاپات بولۇش ئالدىدا: سوۋېت ئىتتىپاقىغا يولىنىغان ۋەسىيەتنامىسىدە مۇنۇلارنى تېخىمۇ تەنتەنىلىك بىلەن بايان قىلغان:

«..... مېنىڭ قالدۇرۇپ قويغىنىم گومىنداڭ بولدى. مەن گومىنداڭنىڭ جاھانگىرلىك تۈزۈمىدىن جۇڭگونى ۋە باشقا تاجاۋۇزچىلىققا ئۇچرىغان ئەللەرنى ئازاد قىلىشتىن ئىبارەت ئۆزىنىڭ تارىخىي ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاش جەريانىدا سىلەر بىلەن بىللە كۆچ چىقىرىپ ھەمكارلىشىپ ئىشلىشنى ئۈمىد قىلىمەن. تەقدىر ئۆزۈمنىڭ ئورۇنلاپ بولالمىغانلىقىم

لىرىمنى ـــ گومىنداڭىزمغا سادىق ۋە ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ مېنىڭ ھەقىقىي دوستلىرىمنى تەشكىللىيەلەيدىغان كىشىلەر-گە تاپشۇرۇشقا مەجبۇر قىلدى. مەن گومىنداڭنىڭ مىللىي ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەر ۋە خىزمەتلەرنى ئېلىپ بېرىپ، جۇڭگو-نى رجاھانگىرلىكنىڭ جۇڭگوغا تاڭغان يېرىم مۇستەملىكە ھالىـ تىدىن ۋە ئۇنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلدۇرۇشنى جېكلىدىم. بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن، گومىنداڭنىڭ داۋاملىق سىلەر بىلەن قول تۇتۇشۇپ مېڭىشنى بۇيرۇدۇم. مەن ھۆكۈمىتىڭـ لارنىڭ بۇرۇنقىدەكلا بىزگە يارىدەم بېرىپ تۇرىدىغانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل.

قەدىرلىك يولداشلار، سىلەر بىلەن ۋىدالىشۋاتقان پەيتتە ئۆزۈمنىڭ قىزغىن ئارزۇ ـ ئىستىكىمنى ئىزھار قىلىمەن. پات ئارىدا تاڭ يورۇيدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. ئۇ چاغدا ياخشى دوستىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ۋە ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ گۇللەنگەن، مۇستەقىل جۇڭگونى قىزغىن قارشى ئالىدىغانـ لىقىغا ئىشىنىمەن.....»

بۇ نېمە دېگەن كۈچلۈك ۋە سەمىمىي ئىستەك! ۋەسىيەت نامىدە يەنە: «چوقۇم خەلق ئاممىسىنى ئويغىتىپ، دۇنيادىـ كى بىزنى ئۆزى بىلەن تەڭ كۆرىدىغان مىللەتلەر بىلەن بىرلىشىپ ئورتاق كۈرەش قىلىڭلار!» دەپ يەنىمۇ سەمىمـ لىك بىلەن تاپىلىغان. شۇ چاغدىكى جۇڭگو، جاھانگىرلار-نىڭ قورشاۋىدا تۇرۇۋاتقاچقا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن باشقا ئىككىنچى بىر دۆلەت بىزنى ئۆزى بىلەن تەڭ كۆرمىگەن. كۆپچىلىك شۇنى چوڭقۇر تونۇشى كېرەككى، جۇڭگو بىلەن سوۋېتنىڭ يېقىن ئۇتۇشى مۇقەررەر ھەم زۆرۈر ئىش. شۇڭا ھەرگىزمۇ رەڭلىك كۆزدىنەك بىلەن شەيئىلەرنى كۆزەتمەسـ لىكىمىز لازىم. بولمىسا بىز قاتتىق خاتالىشىپ كېتىمىز. بىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئوخشاش، مەنپەئەتىمىز بىر-

دەك. شۇڭا بىز ئىككى چوڭ دۆلەت سەمىمىلىك بىلەن قول-
نى - قولغا تۇتۇشۇپ دۇنيا تىنچلىقى ئۈچۈن ئورتاق كۈ-
رەش قىلىشىمىز لازىم. يەنە بىر قەدەم ئارقىغا چېكىنىپ
سۆزلەيدىغان بولساق، بۇرۇن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى گومىنداڭ
ھۆكۈمىتىگە گۇمانلىنىش، ئەپلەپ - سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋېتىش
پوزىتسىيىسىنى تۇتۇپ كەلگەن ئىدى. ھازىر بولسا كومۇ-
نىستىك پارتىيە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ھاكىمىيەتكە سەممى-
لىك بىلەن ياردەم بېرىش پوزىتسىيىسىنى تۇتۇپ كېلىۋاتىدۇ.
بۇنى دۆلەت مەيدانىدىن ئېلىپ ئېيتساق، بىزنىڭ سۇن
جۇڭشەن ئەپەندى قالدۇرغان سوۋېت بىلەن بىرلىشىش سى-
ياسىتىنىڭ بۇگۈنكى كۈندە پۈتۈنلەي ئەمەلگە ئېشىپ ئۈنۈم-
گە ئېرىشكەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ، بىز رازى بولمايدىغان
يەنە نېمە بار؟

دۆلەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر مەسىلىسى بو-
لۇپمۇ شىنجاڭدىكى مىللىي مەسىلىگە كەلسەك، بەزى كىشى-
لەردە باشتىن - ئاخىر بۇ توغرىدا توغرا كۆزقاراش تۇر-
غۇزۇلغىنى يوق. مىسال ئۈچۈن ئالىدىغان بولساق، يېقىندا
مىللىي ئارمىيىنىڭ ئۇرۇمچىگە كەلگىنىنى كۆرۈپ، بەزىلەر:
«ئۇلار نوچىلىق قىلغىلى تۇردى، گىدىيىشىپ كېتىۋاتىدۇ!»
دېيىشىپ، نارازى بولۇشماقتا. بۇنداق قاراشلار خاتا! تاما-
مەن خاتا! بۇرۇن بىز ئېلان قىلغان سۆزلەردە مۇنداق دەپ
ئالاھىدە كۆرسەتكەن ئىدۇق: بۇرۇن سابىق مەركىزىي ھۆ-
كۈمەتنىڭ شىنجاڭنى ئىدارە قىلىشتىكى سىياسەتلىرىنىڭ ھەم-
مىسى خاتا بولغان، ئۇلار بويسۇندۇرغۇچى قىياپىتىدە ئوتتۇ-
ريغا چىقىپ، ھەممە تەرەپتىن ئۇيغۇرى بىسىم بىلەن ئېكىس-
پىلاتاتسىيە قىلىپ كەلگەنلىكتىن، ھەدىسە توپىلاڭ ۋە چاتاق
چىقىپ، خەلقلەر كۈن كەچۈرەلمەيدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ
قالغان ئىدى. بىز شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، بىز قىلچە

ئىككىلەنمەستىن تارىختىكى خاتالىقلارنى تۈزۈتۈپ، تارىخ-
تىكى جىنايىتىمىزنى يۇيىشىمىز لازىم! بۇ بىزنىڭ مەسئۇ-
لىيىتىمىز، بىز يەنە جاھانگىرلارنىڭ مۇستەملىكىچىلىك پو-
زىتسىيىسى بىلەن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرىگە مۇ-
ئامىلە قىلامدۇق؟ دەۋر ئۆزگىرىپ بۇگۈنگە كەلگەندە، ئاز
سانلىق مىللەتلەر ئورنىدىن دەس تۇرمىسا بولامدۇ؟ ياكى
يەنىلا ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىنمشى كېرەكمۇ؟ ئەگەر بۇنداق ئويـ
لايدىغان بولساق، ئۇ ھالدا بىز يۈزدە - يۈز چوڭ مىللەتـ
چىلىك قىلغان ۋە جاھانگىر بولغان بولىمىز! بىز ئۇلارغا
يار - يۆلەكتە بولۇپ، ئۇلارنى ئورنىدىن دەس
تۇرغۇزۇشىمىز لازىم. بۇ چوڭ ئاكىلىق ئورۇندا تۇرغان خەنـ
زۇلارنىڭ ئۇلارغا تۇتۇشىغا تېگمىلىك پوزىتسىيىسى. ئۆزىـ
نى چوڭ تۇتۇپ ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كۆزگە ئىلماسلىقـ
تەك قاراشلار مۇتلەق خاتا، لېكىن يەنە بىر تەرەپتىن،
بىز يەنە «بىز شۇنچە يىل ئىنقىلاب قىلىپ، يەنىلا خىتايـ
لارنى چىللاپ كەپتۇق!»، «باش ئاغرىقى ئەمدىلا بىر ئاز
پەسەيىسە، يەنە بىر مۇنچە باش ئاغرىقى كەلدى!» دەيدىغان
سۆزلەرنى ئاڭلاپ قالدۇق، بۇ تار مىللەتچىلىك كۆز قا-
رىشى بولۇپ، بۇمۇ خاتا. لېكىن بۇنداق خاتا قاراشلارنى
ئاساسەن يەنىلا تارىختىكى خاتالىقلار كەلتۈرۈپ چىقارغان.
شۇڭا ئاكا بولغۇچىلار ئۇلارنى ئەپۇ قىلىشىمىز لازىم! بۇـ
رۇن تىنچلىق ماددىسىدا دۆلەت ئارمىيىسى ئىلى، تاربا-
غاتاي، ئالتاي رايونلىرىدىكى چېگرىغا بېرىپ تۇرىدۇ دەپ
بەلگىلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن بارالمىغان ئىدىغۇ؟ ھازىر مۇـ
ئاۋدن باش قوماندان پېك دېخۇەي بىلەن، قوماندان ۋاڭـ
جېن ئازادلىق ئارمىيىسى ئاشۇ تەرەپكە ئەۋەتىمىز دىۋىدى،
ئۇلار شەرتسىز قوبۇل قىلدى. ئۇچ ۋىلايەتتىكى مىللىي قـ
سىملارمۇ ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. يەنە باشقا رايونـ

لارغا بىرىشقا توغرا كەلسىمۇ ئۇنىڭدىن قەسلە چىقمايدۇ. هازىر هاكىمىيەتنىڭ ماهىيىتى ئۆزگەردى. بۇرۇنقى نىگىز-لىك زىددىيەتلەر هازىر مەۋجۇت ئەمەس، شىنجاڭدىكى هەر مىللەت خەلقلىرى ئاكا - ئۇكا قىرىنداشلارغا ئوخشاش باراۋەر، ئىتتىپاقلىق، دوستانىلىق ئاساستا هەمكارلىشىشى لازىم. بۇرۇنقى بارلىق ئۇقۇشماسلىق ۋە ئاداۋەتلەر ئۆزۈل-كېسىل تۈگىتىلىشى، چوڭ مىللەتچىلىك ۋە تارمىللەتچىلىك ئىدىيىلىرىمۇ يەنە ساقلانماسلىقى كېرەك!

بۇ ئىشنىڭ بىر تەرىپى. يەنە بىر تەرەپتىن قارىغاندا، بىز ئۆزىمىزدىكى كونا ئىدىيىلەرنى بىر قېتىم تەكشۈرۈپ چىقىشىمىز لازىم. مەسىلەن، گومىنداڭ دېگەن بۇئىسمىنى ئالىدىغان بولساق، ئۇسىپسىپ كەتتى! ئۇتا ئىخ تەرىپىدىن ئىنكار قىلىندى، خەلق ئۇنى ئىرغىتىپ تاشلىۋەتتى. بىزىيەنە بەزىلەر ئۇنىڭغا تارتىشما سىلىقىمىز كېرەك. ئاڭلىساق بەزىلەر هازىريەنە قىسىملار ئىچىدە تەۋرەتەشۋىق تارقىتىپ: بىزىيەنىلا گومىنداڭچىلارمىز يەنىلا گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزاسىمىز، يەنىلا گومىنداڭنىڭ قىسىمىمىز دېيىشمۇۋېتىپتۇ. بۇخىل ئىدىيە خاتا بولۇپلا قالماي يەنە ئۇ ئەكسىيەتچىلىك! بىز ئۇيغىنىشىمىز، بۇنداق ئەكسىيەتچىل تەشۋىقاتلاردىن ساقلىنىشىمىز لازىم. مەن تۇنۇگۈن قوماندان ۋاڭ جېن بىلەن سۆزلەشكىنىمدە، ھەقىقەتكە قايتىقان قىسىملاردىكى ئوفىتسىر - جەڭچىلەرنىڭ يا خشىراق ئۆگىنىپ، ئۆزلىرىنى يا خشىراق ئۆزگەرتىشىنى، شەرت - شارائىت هازىرلاپ كەلگۈسىدە جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى بولۇشىنى ئۈمىد قىلىشتۇق. مەن سىلەرنى تەبرىكلەيمەن، سىلەرنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىڭلارنى تەبرىكلەيمەن. هازىر ئازادلىق ئارمىيىسىدىكى ئوفىتسىرلەرنىڭ ھەممىسى دىگۈدەك كومپارتىيە ئەزاسى، جەڭچىلەرنىڭ 30% تى پارتىيىلىك ئىكەن، سىلەرمۇ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىگەندىن

كېيىن ماھىيەت جەھەتتە ھەقىقىي ئازادلىق ئارمىيىگە ئايلىنىسىلەر، تىرىشىپ ئۆگىنىپ ئالغا ئىلگىرىلەيدىغانلا بولساڭلار كومپارتىيە ئەزاسى بولالايسىلەر. كومپارتىيە ئەزاسى بولۇش شەرەپلىك ئىش، كۆپچىلىك مۇشۇنداق پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە!

ھازىر ھەقىقەتكە قايىتقان قىسىملاردا خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىدە ئوقۇغان ساۋاقداشلار ناھايىتى كۆپ. خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىنى نېمە ئۈچۈن قۇرۇلغان؟ ئۇنى سۇن جۇڭشەن ئەپەندى ئىنقىلاب كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش، ئىنقىلابىي قوراللىق كۈچلەرنى قۇرۇش مەقسىتىدە قۇرغان. ئۇ نېمىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ؟ ئۇ ئىنقىلابقا، خەلقنىڭ ئىنقىلابىي كۈچلىرىگە ۋەكىللىك قىلاتتى. لېكىن ھازىر بىرمۇنچە كىشىلەر ئۇنىڭغا تومتاقلا قارايدىغان، ئۇنى بىر تەشكىلات ھەتتا گۇرۇھ دەپ ھېسابلايدىغان بولدى. بۇ فېئودالىق ئىدىيىنىڭ ساقىنىدىسى. ھازىر بىزنىڭ بىر يەرگە جەم بولۇشىمىز قايسىبىر تەشكىلات ياكى سىستېما ئۈچۈن بولماستىن بەلكى ئىنقىلاپ ۋە خەلق ئۈچۈندۇر. ھازىر بىزدە ھەرگىزمۇ ساۋاقداشلىق مۇناسىۋىتى ۋە ھېسسىياتى بولماستىن بەلكى ئىنقىلابىي مۇناسىۋەت، ئىنقىلابىي ھېسسىياتلا بار. مىسال ئۈچۈن ئالىدىغا بولساق، يېقىندا قۇمۇل، قارا شەھەر، تۇرپان، بۇگۇر، كۇچار، قاتارلىق جايلاردا ئوت قويۇش. ئۆلتۈرۈش، بۇلاڭچىلىق قىلىش، باسقۇنچىلىق قىلمىشتەك ئىپلاس ۋەقەلەر يۈز بەردى، بۇنىڭغا يول كۆرسەتكەنلەرنىڭ ھەممىسى خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتەپنىڭ ساۋاقداشلىرى، يوق دېيەلەمدۇق. سىلەر ئۇلارنى ساۋاقداش دەپ ھېسابلاپ ئۇلارغا يول قويامسىلەر؟

مەن ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتىسام، مەن بىلەن كۆپچىلىك ئوتتۇرىسىدا: بىرى ئۇستاز بىلەن شاگىرت ئوتتۇرىسىدىكى

ساۋاقداشلىق مۇناسىۋەت، يەنە بىرى باشلىق بىلەن قول ئاستىدىكىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت مەۋجۇت. لېكىن مەن بۇگۈن شۇنى تەنتەنىلىك بىلەن بايانات قىلىمەنكى: بۇرۇنقى مۇناسىۋەت كونا مۇناسىۋەت بولغاچقا، ھازىردىن باشلاپ ئۇ مەۋجۇت ئەمەس. ئەلۋەتتە بۇنىدىن كېيىن يېڭى ئىنقلابىي مۇھىتتا پەقەت ئىنقلابىي مۇناسىۋەتلا بولىدۇ.

مەن بۇ قېتىم مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇيگە ھەمراھ بولۇپ كۆپچىلىكنى يوقلاپ كەلدىم. بۇنىڭدا باشقا مەقسەت يوق. چۈنكى بۇ قېتىم شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازات بولۇشى قانداقلا بولمىسۇن ماڭا بىر ئاز تەسىر قىلدى. كۆپچىلىك ئۆزگىرىش ياساشنىڭ ئالدى ـ كەينىدە ھېسسىيات جەھەتتە ئارىسالدا بولۇپ قېلىشتىن ساقلىنىش تەس. مەن بۇ قېتىم مەنىۋى جەھەتتىكى ئارزۇيۇمنى ئىپادىلەش ئۈچۈن كەلدىم. يولداشلارنىڭ پۇرسەتنى قولدىن بېرمەي ئۆگىنىپ، تىرىشىپ ئىدىيە ئۆزگەرتىپ، قىسىملارنى ماھىيەت جەھەتتىن ھەقىقىي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە، ئۆزىمىزنى لاياقەتلىك جۇڭگو كومپارتىيىنىڭ ئەزاسىغا ئايلاندۇرۇشىمىز لازىم.

سەلبىي تەرەپتە، مەن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىلاردىكى يولداشلارنىڭ بارلىق كونا ئاڭ، كونا ئىدىيە ۋە قاراشلارنى چىقىرىپ تاشلىشىنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەن. ئىجابىي تەرەپتە، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىكى دوستلارنىڭ ئۇلارغا ئوخشاش قاراپ، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىلارنى ئۆزگەرتىش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئېلىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

ھەقىقەتكە قايتقان قىسىلارنى ئۆزگەرتىش ۋە ئالغا يېتەكلەش مۇمكىن ھەمدە ئۇ ئۇنچىۋالا قىيىن ئىشمۇ ئەمەس. بۇنى ئازادلىق ئارمىيە پارتكومىدىكى يولداش قىسىلارنى شەرقىي شىنجاڭدىن جەنۇبىي شىنجاڭغا ئېلىپ كېتىۋاتقان

دا هەقىقەتكە قايتقان قىسملارنىڭ خىزمىتى توغرىسىدىكى خۇلاسە دوكلاتىدا يەكۈنلىگەن. ئۇنىڭدا كۆپلىگەن مەسىلىلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان، كۆپلىگەن پاكىتلار كۆرسىتىلگەن، كۆپلىگەن تەكلىپ ۋە پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان، ئۇلار ئوبيېكتىپ ھەم سەممىي پوزىتسىيە بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان. ھەقىقەتكە قايتقان قىسملارغا توغرا باھا بەرگەن جايلىرىمۇ، ئانچە مۇۋاپىق باھا بەرمىگەن جايلىرىمۇ بار، لېكىن توغرا بىلەن خاتانى قارا قويۇقلا ئارىلاشتۇرۇپ قارىماستىن، بەلكى ناھايىتى ئېنىق ئايرىغان. ھازىر مەن ئۇنىڭدىكى بىر-نەچچە ئابزاسنى ئوقۇپ ئۆتىمەن:

«ھەقىقەتكە قايتقان قىسملار ئارىسىدا، ئازادلىق ئارمىيىگە قاتنىشىشنى تەلەپ قىلىدىغانلار ناھايىتى كۆپ. بىرمۇنچە كىشىلەر: بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى، سىلەر بىزنى يات كۆرمەكچىلار، بىز، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ئۆگىنىمىز دېيىشتى ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ ئۆگىنىش روھىنى ئىپادىلىدى.»

«ھەقىقەتكە قايتقان قىسملارنى ئومۇمىي جەھەتتىن ئېلىپ قارىغاندا، ئۇلار ئىلغا بېسىش يولىدا مېڭىۋاتىدۇ. بىزنىڭ خىزمەت تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسلانغاندا، ھەقىقەتكە قايتقان قىسملارنى ئۆزگەرتىشتە قىيىنچىلىق بولىدۇ لېكىن ئانچىۋالا قىيىنمۇ ئەمەس.»

«ھەقىقەتكە قايتقان قىسملار ئارىسىدا ناھايىتى كۆپ سانلىقى ئوقىتىشىرلەر خىجىل بولغان ھالدا: بىز خەلق ئالدىدا ناماقۇل، خاتالىقىمىزنى قەتئىي تۈزۈتۈپ، بۇندىن كېيىن يەنە بۇنداق ئىشلارنى سادىر قىلماسلىققا كاپالەت بىرىمىز!» دېيىشتى.

«ھەقىقەتكە قايتقان قىسملارنىڭ ئىچكى قىسمىدا ھەقىقەتەنمۇ بىرمۇنچە ئىلغارلار ۋە ئاكتىپلار بار. ئۇلار ھەقىقەتكە قايتقان قىسملاردىكى ئوت قويۇش، ئۆلتۈرۈش، بۇ-

لاش، باسقۇنچىلىق قىلمىشتەك قىلمىشلارنى ئۆزۈل ـ كەسىل ئۆزگەرتكەندىلا، ئاندىن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلانغىلى بولىدۇ دەپ قارايدۇ.»

دوكلاتتا يەنە تۆۋەندىكىدەك ئىجابىي كونكرىت پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان:

خىزمەت تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسلانغاندا، ھەقىقەتكە قايتىقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىشتە قىينچىلىق بولىدۇ، لېكىن ئانچىۋالا قىيىنمۇ ئەمەس. ئىنتىپاقلىشىش خىزمىتىدە، تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسلانىپ تۇرۇپ تۆۋەندىكى بىر قانچە مەسىلىگە دىققەت قىلىش زۆرۈر:

1. باشلىقلار مەسئۇل بولۇپ، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا بولغان تەشۋىقات خىزمىتىگە بىۋاسىتە قاتنىشىشى ۋە ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلىشى ھەمدە قىسىملاردىكى ھەممە كىشىنى ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا تەشۋىق قىلىش پائالىيىتىگە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىش، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا يېقىنلىشىشنى ۋە ئۇلارغا يېقىنلاشىمۇ سۆزلىشىنى خالمايدىغان ئەھۋاللارنى تۈگىتىش كېرەك.

2. بىز ئەلۋەتتە كەڭ ئەسكەرلەر بىلەن ئىنتىپاقلىشىمىز، لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىللە ئوفىتسېرلەر بىلەن ئىنتىپاقلىشىشقىمۇ سەل قارىماسلىقىمىز لازىم. بىزنىڭ قىسىملىرىمىزدىكى ئايرىم يولداشلار ھەقىقەتكە قايتقان ئوفىتسېرلەرنىڭ يىغىن مەزگىلىدە يەنىلا تۆردە ئولتۇرۇۋاتقانلىقى ۋە سۆزلەۋاتقانلىقىنى كۆرگەندە نارازى بولۇشۇپ، بىز شۇنچە يىل ئىنقلاب قىلغان ئىدۇق، شۇنداقلا ئىش ئىكەنغۇ، ئۇلار بىر دەمدىلا گىدىيىۋېلىشتى! دېيىشمەكتە. بىز بۇ خىل ئۆزىنى چوڭ تۇتىدىغان تار خاھىشنى جەزمەن تۈگىتىشىمىز لازىم.

3. كۆڭلىگە تېگىدىغان سۆزلەرنىڭ بەزىلىرىنى چوقۇم قىلىش كېرەك، بەزىلىرىنى قىلىشتىن ساقلىنىش كېرەك.

بەزىلەر، سالەر جاڭ جىپشى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى دىمەكچى بولمىسا باشقىلارنىڭ كۆڭلىگە تېگىدۇ دەۋاتىدۇ، لېكىن بىز ئۇنى داۋاملىق دەيمىز. چۈنكى ئەكسىيەتچىلەر-نىڭ كۆڭلىگە تېگىش زۆرۈر. 4 - دېۋەزىيىنىڭ ئوپىرا ئۆمىگى باي ناھىيىسىدە 193 - پولكقا ئويۇن قويۇۋاتقاندا، شىنجاڭغا يۈرۈش قىلايلى دېگەن بىر ناخشىنى ئېيتقان، بىر كۆپلەپتىدا: نەيزىنى بەتلەپ، باتۇرلارچە ئالغا ئىلگىرىلەپ، ۋەھشى خۇزۇگۇنەن، مابۇفاڭ باندىتلىرىنى يوقىتايلى! دېگەن سۆزلەر بولۇپ، 193 - پولكنىڭ پولكوۋنىكىگۈك مىڭىن ۋە بىر قىسىم ئوفىتسىر - چەڭچىلەر بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ناھايىتى ئۇسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان. شۇڭا كۆڭلىگە تېگىدىغان بۇنداق سۆزلەرنى ئىشلىتىشتىن ساقلىنىش كېرەك. چۈنكى بۇ ناخشىنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن تۇرسا، ئۇنى ھازىر ئىۋقۇپ، پۈتكۈل ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا تەككۈزۈش يارىمايدۇ!

4. ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار بىلەن بىللە تۇرغاندا ئورۇنسىز تەكۋللۇپ قىلىش ھاجەتسىز. لېكىن ئادەتتىكى ئادىمگەرچىلىك ۋە ئەدەب - قائىدىنى ئەلۋەتتە بىلىش كېرەك. بەزى يولداشلار باشقىلارنىڭ نامىنى ئاتاشنى، سۆز قىلىشنى ئۇقمايدۇ. مەسىلەن: باشقىلاردىن ئۆيلىرى نەدە؟ ئىسمىي - شەرىپىلىرى نىمىكەن؟ دەپ سوراشنى ئۇقمايدۇ. بىرسى كەلسە، ئولتۇرۇڭ دېمەيدۇ، كەتمەكچى بولسا ئۇزىتىپ قويۇشنى ئۇقمايدۇ. 12 - پولكتىكى بىر مۇئاۋىن باتالىيون كوماندىرى ئاشپۇزۇلغا تاماق يېگىلى بېرىپ، ئاشپۇزۇلدا ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ ئەككى ئوفىتسىرىنى ئۇچراتتىپ قاپتۇ. ئۇلار بۇنىڭغا ئورۇن بوشتىپ، تاماقتا تەكلىپ قىپتۇ، تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن

ئۇلار تەشەببۇسكارلىق بىلەن پۇلنىڭ ھەممىسىنى تۆلىمەكچى بولۇپتۇ. بۇ چاغدا ھېلىقى مۇئاۋىن باتالیون كوماندىرى: سىلەر ئۆزۈڭلەرنىڭكىنى تاپشۇرۇڭلار، مەنمۇ شۇنداق قىلاي دېگەن. كۆپچىلىك: سىلەرنىڭ كەلگىنىڭلارنى قارشى ئالىمىز دېسە، ئۇ قارشى ئالغۇڭلار بولسا، نېمىشقا ئاپتومۇبىل ئەۋەتمىدىڭلار؟ دېگەن.

يۇقىرىدىكى بۇ سۆزلەر ھەقىقەتكە قايىتقان قىسىملارنىڭ ئازادلىق ئارمىيىگە قىلغان سەممىي مۇراجىئىتى بولىدۇ. ئۇلار «بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى، سىلەر بىزنىڭ ئات كۆرمەڭلار، بىز چوقۇم خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ئۆگىنىمىز» دەۋاتىدۇ، ئازادلىق ئارمىيىدىكى يولداشلارمۇ ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا ئىشىنىدىغانلىقىنى ئېپادىلەپ: «ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۇمۇملاشتۇرۇپ قارىغاندا، ئۇلار ئالغا بېسىش يولىغا ماڭىدۇ. خىزمەت تەجرىبىلىرىمىزدىن قارىغاندا، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىشتە قىيىنچىلىق بار، لېكىن ئۇنچىۋالا قىيىنمۇ ئەمەس.» دەپ پۇزۇتسىيە بىلدۈرىۋاتىدۇ. گېنېرال ۋاڭ جېن ھەربىي ئىشلار گۇرۇپپىسىدا قىلغان دوكلاتىدىمۇ، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىشكە بولغان ئىشەنچىسىنى ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويىدى. بىر قىسمى ئۆزگىرىشنى خالايدۇ، بىر قىسمىنى ئۆزگەتىشكە بولىدۇ. شۇڭا ئىتتىپاقلىشىش، ھەمكارلىشىشتا مەسىلە چىقمايدۇ. ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئاز ساندىكى ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلارنىڭ ئىوت قويۇش، ئۆلتۈرۈش، بۇلاش، باستۇنچىلىق قىلىشىغا ئىنتايىن غەزەپلىنىپ، خەلققە يۈز كېلەلمەيمىز، ئۇزۇل - كېسىل ئۆزگەرمەك، ھەقىقىي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلىنالمايمىز دەپ قارايدۇ، بۇ ۋىجدانى سۆز بولۇپ، ئۇ ئىنتايىن كۆپ ساندىكى ئۇفىتسىرلەرنىڭ ئويغانغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. بۇ

ئىغارلار ۋە ئاكتىپلار، دەل ئازادلىق ئارمىيىنىڭ ھەقتەتكە قايتقان قىسملارنى ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ دەپ قارىشىدىكى مۇھىم بىر ئامىل ھېسابلىنىدۇ. ھازىر ئازادلىق ئارمىيە بىرىنچى بىكتۇەن بولدى، ھەقتەتكە قايتقان قىسملارمۇ پات - ئارىدا 22 - بىكتۇەن قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىندۇ. ئۇ چاغدا ئۇلارمۇ تەڭلا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بولۇپ كېتىدۇ يەنى «بىر ئائىلە كىشىلىرى» بولۇپ قالىدۇ. مەن ئازادلىق ئارمىيىدىكى يولداشلارنىڭ ئالدىدا بىلگۈچى — ئالدىدا سەزگۈچى ئورۇندا تۇرۇپ، ھەقتەتكە قايتقان قىسملاردىكى ئوفىتسىر - جەڭچىلەرگە پۈتۈن كۈچى بىلەن يارىدەم بېرىشنى سەمىمىلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمەن. يارىدەم بېرىش ئۇسۇلى توغرىسىدا، يۇقىرىدىكى دوكلاتتا تۆت مەسىلە بايان قىلىندى ھەمدە بىرمۇنچە پاكىتلار كۆرسىتىلدى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى دوكلات بەرگۈچى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن تەجرىبىلەر بولۇپ، ئۇ كۆپچىلىكنىڭ پايدىلىنىشىغا ئەرزىيدۇ. ئۇندىن باشقا ئۇ يەنە ناھايىتى كۆپ قىممەتلىك پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. ھازىر ۋاقىت مۇناسىۋىتى بىلەن كۆپ تونۇشتۇرمىسامۇ بولار.

بۇندىن كېيىن شىنجاڭدا ئىنچە چوڭ مەسىلە چىقمايدۇ، چۈنكى ئاساسلىق زىددىيەت تۈگىتىلدى. بۇ قېتىم مۇئاۋىن قوماندان پېڭ دېخۇەي ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، كۆپلىگەن مەسىلىلەر ھەل قىلىندى. شىنجاڭ ھەربىي رايونى پات - ئارىدا قۇرۇلىدۇ. مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭدېخۇەي بىر تۈتاش رەھبەرلىك قىلىدۇ، گېنېرال ۋاڭجېن، گېنېرال تاۋسيۇ ۋە سەيپىدىن ئەپەندىلەر مۇئاۋىن قوماندان بولىدۇ. ئەلۋەتتە گېنېرال ۋاڭ جېن ئاساسلىق رول ئوينىشى ۋە ئاساسلىق مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. ئوخشىمايدىغان سىستېمىدىكى ئۈچ قىسىم ئىچىدە مىللىي قىسىم

ۋە ھەقىقەتكە قايتقان قىسملار بىرىنچى بىكتۇەندىن ئۆ-
گىنىشى، ئۇلارنى ئۇلگە قىلىشى، كۆپچىلىك بىرئائىلە كىشى-
لىرىدەك ئىتتىپاقلىشىشى، خەلق داھىسى ماۋجۇشى ۋە خەلق
ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى جۇدىنىڭ رەھبەر-
لىكىدە ئىتتىپاقلىشىشى، غەربىي - شىمالدىكى بەش ئۆلكە-
نىڭ ئالىي ئەمەلدارى رەئىس پېڭ دېخۇەيىنىڭ رەھبەر-
لىكىدە ئىتتىپاقلىشىپ، ئۆگىنىشنى چىڭ تۇتۇپ، تىرىشىپ
ئۆزگىرىش ياسىشى لازىم! بۇ قېتىم ئۇرۇمچىدە ئىۋزۇن
تۇرالمايمەن، پات يېقىندا ھەرقايسىڭلار بىلەن خوشلىشىمەن،
كېيىن رەئىس پېڭ دېخۇەي يەنە كەلمەكچى بولسا، ماڭا
پۇرسەت تېپىلىپ ھەمراھ بولۇپ كېلەلىسەم، ھەممە ئىشنىڭ
باشقىچە تۈسكە كىرىپ، كۆپچىلىكنىڭ ئىسمى - جىسمىغا
لايىق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلىنىپ قالغانلىقىنى
كۆرۈشۈم مۇمكىن. كەلگۈسىدە مۇشۇ ئاساستا يەنىمۇ ئىلگىر-
لەپ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ كۈچلۈك، زامانىۋىلاش-
قان دۆلەت مۇداپىئە ئارمىيىسى بولۇپ قېلىشىڭلار مۇمكىن!
خەيىر - خوش!

گېنېرال پېڭ دېخۇەي مېنىڭ بۇ ئىككى قېتىملىق سۆزۈمنى
ناھايىتى ياخشى بولدى، ھەقىقەتكە قايتقان قىسملارغا، پۈتۈن
مەملىكەتتىكى ھەقىقەتكە قايتقان قىسملارغىمۇ تەسىر كۆرسىتىدۇ
دەپ قاراپ، رەتلەپ چىققاندىن كېيىن گېزىتتە ئېلان قىلىشنى تەشەب-
بۇس قىلدى. مەن ئۇنىڭ پىكرىنى قوبۇل قىلىپ، رەتلەپ چىق-
قاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلدىم،
كېيىن، ئىچكىرىدىكى گېزىتلار مەسىلەن: لەنجۇنىڭ «گەنسۇ گې-
زىتى»، شىئەننىڭ «ئىاما گېزىتى»، بېيجىڭنىڭ «نۇر گېزىتى»
قاتارلىقلار ئارقىمۇ ئارقا كۆچۈرۈپ باستى. ھەقىقەتكە قايتقان
خادىملارنى تەربىيىلەيدىغان بەزى ئورۇنلارمۇ دەپتەرچە قىلىپ
بېسىپ ئۆگىنىشتە پايدىلىنىش ماتېريالى قىلىشتى.

مەن بۇ ئىككى قېتىملىق ئۇتۇق سۆزلەش ئارقىلىق ئۆز-
ۇمنىڭ كۆڭلۈمدىكى راست سۆزلەرنى ئېيتتىم، ھەمدە مۇشۇنىڭ
بىلەن مەن بىلەن جاپا - مۇشەققەتلەرنى تەڭ بېشىدىن ئۆتكۈز-
گەن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا ئۆزۈمنىڭ سەممىي ئارزۇ -
ئۈمىدلىرىمنى ئىزھار قىلىمەن. مەن ئۇلارنىڭ ياخشى ئۆزگـ
رىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ بىرىنچى بىكتۇەنىدىن ئۆ-
گىنىپ، ئۇلارنى ئۇلۇغلىغىنى ئۈمىد قىلىغانىدىم، كېيىن ئۇلار
پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكى ۋە شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قوماندان-
لىقى ئاستىدا، دۆلەت مۇداپىئە جەڭچىلىرىدىن ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇ-
لۇش سىپىدىكى ماھىرلارغا ئايلىنىپ دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق،
سۈچىلىق، قاتناش، سانائەت، ئاساسىي قۇرۇلۇش قاتارلىق
جەھەتتە غايەت زور تۆھپىلەرنى قوشۇۋېتىپتۇ. مەن ھەر قېتىم
شىنجاڭ گېزىتىدىن ياكى شىنجاڭدىن كەلگەنلەردىن ئۇلارنىڭ
ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش جەھەتتىكى ئەھۋالىنى ئاڭلىغان ۋە
كۆرگىنىمدە، چىن قەلبىمدە چەكسىز خۇشاللىنىش ھېس قىلىمەن!

تەبرىكلەش يىغىنىدا

ئۇ گېنېرال پېڭدېخۇەي كۆپچىلىك بىلەن ئىككى ھەپتە مۇزا-
كىرە قىلىش، كېڭىشىش ئارقىلىق، ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىدىغان
شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىنى رەھبەرلىرىنىڭ ئىسىملىكىنى
تۈزۈپ چىقىپ، مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشىگە تەستىقلاتتى. ھەمدە
مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتى تەستىقلاشنى بۇرۇن ئۇلارنىڭ
يېڭى خىزمەت ئورنىغا كېلىپ ئىشقا چۈشۈشىنى ئىلتىماس قىلدى.
بۇرھان يەنىلا رەئىس بولدى. گاۋچىنچۈن بىلەن سەيپىدىن مۇئاۋىن
رەئىس بولدى، ئەزالار ئىچىدە ۋاڭ ئېنماۋ، ۋاڭ جېن، تاۋشىيۆ،
لېسكىن، ئابدىكىرىمخان مەخسۇم، يۇ جەنلىن، دېڭ لىچۈن، خەن-
يۈۋىن قاتارلىق 33 ئادەم بولۇپ، لىيۇمىڭچۈن يەنىلا قوشۇمچە باش

كاتىپ بولدى. 12 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى ئۇلكىلىك خەلق هۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى رەسمىي جاكالاندى.

يېڭى ئۇلكىلىك خەلق هۆكۈمىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، سياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاڭجېنى داۋاملىق مۇزاكىرە قىلىندى. مۇزاكىرە قىلىش جەريانىدا، كۆپچىلىك بۇرۇن بىز تۈزگەن سياسىي پروگراممىنى كۆرۈپ چىقتى. بۇنىڭ ئىچىدە: ئۇلكىمىزنىڭ تىنچ لىقىغا هەقىقىي تۈردە كاپالەتلىك قىلىش، ئىشچىلار ـ باندىتلارنى ۋە يوشۇرۇنۇۋالغان ئەكسىلىنقىلابچىلارنى تازىلاش، خەلق ئاممىسى ئازادلىق ئارمىيىنى سۆيۈش، ئازادلىق ئارمىيە خەلق ئاممىسىنى سۆيۈش هەمدە يەرلىك خەلقنىڭ قوراللىق كۈچلىرىنى قۇرۇشقا يارداملىشىش، ئورتاق پروگراممىدىكى مىللىي سياسەت، مىللىي باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىشىپ بىر ـ بىرىگە يارداەم بېرىش، چوڭ مىللەتچىلىك ۋە تار مىللەتچىلىككە، چوڭ تۈركىستانچىلىققا قارشى تۇرۇپ، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى بىر ـ بىرىنى كەمسىتىش، ئېز زىش، ئۆچ ئېلىش، ئاداۋەت بىلەن ئۇلتۇرۇش، بۇلغۇنچىلىك قىلىشتەك بارلىق قىلمىشلارنى چەكلەش، هەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ دېموكراتىك بىرلىكىنى تۇرغۇزۇش، دېموكراتىك پىرىنسىپ بويىچە هاكىمىيەتنى ئۆزگەرتىپ، نوپۇس ئارقىلىق باشقۇرۇش تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، يەر ئىسلاهاتى ئېلىپ بېرىش، هەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنى ئېچىشقا تەييارلىق كۆرۈش، خەلقنىڭ ئىدىيە، سۆز، نەشرىيات، يىغىلىش، تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش، نىكاه قاتارلىق جەهەتلەردىكى ئەركىنلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش، دىننىڭ ئەدلىيە ئىشلىرىغا ئارىلىشىشىغا يول قويماسلىق، ئوورتاق پروگراممىدىكى ئىقتىسادىي سياسەت فاڭجېنى، دۆلەت بىلەن خۇسۇسلار شېرىكچىلىكىگە تەڭ ئېتىبار بېرىش، ئىشچىلارغىمۇ، كاپىتالىستلارغىمۇ مەنپەئەت يەتكۈزۈش، شەهەر بىلەن يېزا بىر ـ بىرىگە يارەدم بېرىش، ئىچكى ۋە سىرتقى جەهەتتىن ئالماشتۇرۇش قاتارلىق

سیاسەتلەرگە ئاساسەن، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىش، پۈل تۈزۈمىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، سودىنى باشقۇرۇش، باجنى تەرتىپكە سېلىش، پۈل مۇئامىلىسىنى مۇقىملاشتۇرۇش، خەلقنىڭ سېلىقىنى يەڭگىللىتىپ، ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇشنى ئىلگىرى سۈرۈش. باندىتلارنى تازىلاش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، ئىجارە ھەققى ۋە ئۆسۈمنى كېمەيتىش قاتارلىق باسقۇچلار ئارقىلىق قەتئىي يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىپ، يەر تېرىغۇچىلارنى يەرگە ئىگە قىلىش، سۈنى مۇۋاپىق تەقسىم قىلىپ بېرىش، ئىشچىلار - دېھقانلار، ئايالار تەشكىلاتى قاتارلىقلارنى تەشكىللەپ، ئۇلارنى ھەر خىل قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا يارداملىشىدىغان تۈۋرۈكىگە ئايلاندۇرۇش، ماۋارىپ تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىپ، مىللىي مەدەنىيەتنى تەشەببۇس قىلىش، سەھىيە - ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، نەشە چېكىش، قىمار ئويناشتەك يامان قىلىقلارنى تۈپ يىلتىزىدىن تۈگىتىپ يېڭىچە جامائەت ئەخلاقىنى تۇرغۇزۇش، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقنى راۋاجلاندۇرۇپ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىش قاتارلىق مەزمۇنلار بار.

بۇ سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاڭجېنى ماقوللانغاندا رەئىس بۇرھان بىر نوتوق سۆزلىگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قورۇلغانلىقى ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تۇنجى قېتىم سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاڭجېننى ماقۇللىغانلىقى — پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۇزاقتىن بۇيان كۈتكەن بەخت ساداسى، بۇ شىنجاڭ تارىخىدىكى مىسلى كۆرۈلمىگەن خەلق غەلىبىسىدۇر. مەركىزى خەلق ھۆكۈمىتى ۋە پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنىڭ بۇ شەرەپلىك ۋەزىپىنى بىزگە تاپشۇرۇشى بىز ئۈچۈن ئەڭ چوڭ شەرەپ. بۇ سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىش جەريانىدا، بىز مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ماۋزېدۇڭ، غەربىي - شىمالدىكى ئارمىيە -

هۆكۈمەت رەھبىرى رەئىس پېك دېخۇەي، مۇئاۋىن رەئىس جاڭ جۇجۇڭنىڭ توغرا رەھبەرلىگىدە بارلىق يولداشلارنىڭ ھەرقانداق قىينچىلىقلارنى يۇزدە - يۇز يېڭىپ، جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئورتاق پروگراممىسى ۋە شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ سىياسىي پروگراممىسىنى تولۇق، غەلىبىلىك ھالدا ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

مۇئاۋىن رەئىس سەيپىدىنىمۇ نوتۇق سۆزلەپ مۇنداق دېدى: بۇگۈندىن ئىتىۋارەن شىنجاڭ يېڭى، يارلاق يولغا قاراپ ماڭدى. بىزنىڭ ئالدىمىزغا قويىلغان ۋەزىپىلەر ئېغىر ھەم مۇشەققەتلىك لېكىن كومپارتىيىنىڭ توغرا رەھبەرلىكى يولىمىزنى يۇرۇتۇپ، ئارقىدا قالغان شىنجاڭىمىزنى ئىلغار شىنجاڭ قىلىپ قۇرۇپ چىقىشىمىزغا ئىلھام بېرىدۇ. بىز كۆپچىلىكنىڭ تولۇق غەلىبە قىلىشىغا ئىشەنچىمىز كامىل.

يېڭى ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ۋە شىنجاڭ ھەربىي رايونىنى قورۇش ۋە سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاڭىنى ماقۇللانغاندىن كېيىن، بىر قاتار تەييارلىق خىزمەتلىرى پۈتۈپ، ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى ۋە ھەر ساھەدىكىلەر شىنجاڭ ئۇلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىلەن شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش، گېنېرال پېك دېخۇەي، گېنېرال جاڭ جۇجۇڭنى قارشى ئېلىش يىغىنى ئاچتى. بۇ يىغىن - شىنجاڭ خەلقىنىڭ كونا دەۋرگە خاتىمە بېرىپ، يېڭى دەۋرنى باشلىغانلىقىدىن، شىنجاڭنى تېنچ يول بىلەن قورۇشتىن ئىبارەت بۇ تارىخىي خاراكتېرلىك باسقۇچقا ھەقىقىي قەدەم قويغانلىغىدىن دېرەك بېرىدۇ. ماڭا ئوخشاش شىنجاڭ خەلقى بىلەن بۇرۇن خېلى يىقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن كىشى بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندە تولىمو ھاياجانلانماي تۇرالمايدۇ.

مەن تەبرىكلەش يىغىندا قىزغىن ھەم سەمىمىيسۆز قىلىپ، ئۇزۇمنىڭ شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەنئازاد بولغانلىقى ۋە شىن

جاڭ خەلقىنىڭ غەلبىسىنى تەبرىكلەيدىغانلىغىمنى ھەمدە كەلگۈسىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا سەممىي ئۈمىد باغلايدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. بۇ سۆزنىڭ تولۇق تىكىستى مۇنداق:

رەئىس مۇدىرىيىتىدىكى ئەپەندىلەر، ھەر مىللەت - ھەر ساھەدىكى قېرىنداشلار:

بۈگۈن ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى ھەر مىللەت خەلقىرى ۋە ھەرساھەدىكىلەر شىنجاڭ ئۇلۇكلۈك خەلق ھۆكۈمىتى ۋە شىنجاڭ ھەربىي رايۇنىنىڭ قورۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش ھەمدەمۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەينى قارشى ئىلىش ئارمىيە - خەلق يىغىنىنى ئېچىپتۇ، مەن بۇ يىغىنغا قاتناشىش پۇرسىتىگە ئىگە بولغانلىقىم ئۈچۈن ھەقىقەتەن مۇشەرەپلىك ۋە خۇشاللىق ھېس قىلماقتىمەن. مېنى قارشى ئالىمىز دېسەڭلار مەن ئۇنىڭغا لايىق ئەمەسمەن، مەن پەقەت ھەرساھەدىكى قېرىنداشلارغا رەخمەت ئېيتىمەن!

شىنجاڭنىڭ بۇ قېتىم تىنىچ يول بىلەن ئازاد بولىشى - ئالدى بىلەن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا غەلبە قىلغانلىقىنىڭ تەسىرىدىن بولدى، ئۇندىن قالسا پۈتۈن ئۇلۇكىدىكى خەلقلەر (ئەلۋەتتە ئىلى، تاۋباغاتاي، ئالتايدىكى 3 ۋىلايەت خەلقىرى ۋە قىسمىلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) نىڭ تىنچلىقنى ئۈمىد قىلىشى ۋەتىنچىلىق تەلىپىنىڭ ئومومىيۈزلۈك تەسىر كۆرسىتىشىدىن، شۇنداقلا شىنجاڭدا تورۇشلۇق ھەربىي ئىشلارغا مەسئۇل ئورگانىنىڭ بارلىق ئوفىتسىر - جەڭچىلەرگە رەھبەرلىك قىلىپ قىينىچىلىقلارنى، بېڭىپ، توسالغۇلارنى ئېلىپ تاشلاپ، كەسكىنلىك بىلەن خەلق دېموكراتىيىسى لاگىرىغا ئۆتكەنلىكىدىن بولدى، ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ تۆھپىسىنىمۇ يوققا چىقىرىشقا بولمايدۇ. يەنە ئۇلۇق دوستىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدا تورۇشلۇق دىپلوماتىيە ۋەكىللىرىنىڭ شىنجاڭدىكى ئارمىيە -

هۆكۈمەت دائىرىلىرىگە ئىلهام ۋە يارىدەم بەرگەنلىكىنىمۇ ئالاھىدە كۆرسۈتۈپ ئۆتۈش كېرەك. قىسقىسى، شىنجاڭنىڭ بۇ قېتىم قان تۆكۈش، قۇربان بېرىشتىن ساقلىنىپ، تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشى ــ دۆلەت مەنپەئەتىگە ھەم پۈتۈن ئۇلۇسىدىكى خەلقلەرنىڭ مەنپەئەتىگىمۇ ئويغۇن. شۇڭا بۇگۈن مەن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىق سالاپىتىم بىلەن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنى، پۈتۈن ئۇلۇكە خەلقنى، شىنجاڭدا تورۇشلۇق ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى تەبرىكلەيمەن ۋە ئېھتىرام بىلدۈرىمەن! سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ھۆرمەتلىك دىپلوماتىيە ۋەكىللىرىگە رەھمەت ئېيتىمەن ۋە ئېھتىرام بىلدۈرىمەن!

لېكىن، شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىنمۇ نۇرغۇنلىغان جايلاردا مەسىلەن، قومۇل، پىچان، تۇرپان، قاراشەھەر، بۇگۇر، كۇچا قاتارلىق جايلاردا تۇرۇشلۇق قىسىملار ئەكسىيەتچى ئونسۇرلار ۋە ئىشپىيۇنلارنىڭ كۆشكۈرتىشى ۋە يول كۆرسىتىشى بىلەن خەلقلەرگە ئېغىر دەرىجىدە زىيانكەشلىك قىلىشتەك بەختسىز ۋەقەلەرنى سادىر قىلغان، بۇ ھەددىدىن ئاشقان جىنايەتتۇر! بۇنى گېنېرال تاۋسيۇ ۋە گېنېرال جاۋشىگۇاڭ تەپسىلى تەكشۈرۈپ قاتتىق بىر تەرەپ قىلغان بولسىمۇ، مەن ئۆزەمنىڭ بورۇنقى باشلىقلىق سالاھىيىتىم بىلەن بۇگۈن پۈتۈن ئۇلۇكە خەلقىدىن بولۇپمۇ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان خەلقلەرنىڭ ئائىلە ـ تەۋەلىرىدىن ئەڭ زور دەرىجىدە كەچۈرىم سورايدىغانلىقىمنى ۋە سەھىمىي ھالدا سورايدىغانلىقىمنى بىلدۈرىمەن!

ئۆتكەنكى 3 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدىمەن غەربىي ـ شىمالدىكى 4 ئۇلۇكنىڭ ئارىسىيە ھۆكۈمەت خىزمىتىنى باشقۇردۇم، بولۇپمۇ شىنجاڭنىڭ تىنچ، بىرلىك، دىموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق ئىشلىرى ئۈچۈنمۇ ئەلۋەتتە بارلىق زېھىن ۋە كۈچ قۇۋۋەت

تىمنى ئىشلەتكەن بولساممۇ، لېكىن ئۇنى ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق، يەنە خېلى كۆپلىگەن ئىشلارنى دېگەندەك ياخشى ئىشلىيەلمىگەن، خېلى كۆپلىگەن ئىشلارنى تولۇق دېگۈدەك ياخشى ئىشلەپ كىتەلمىگەن بولساممۇ، ئاڭلىشىمچە ھەرىمىللەت رقىبىنداشلار مېنى ناھايىتى ئاز ئەيىپلەيدىكەن (مىنىڭچە ئەلۋەتتە مېنى ئەيىپلەيدىغانلار مۇيوق ئەمەستۇ؟)، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەردائىم مېنى ئەسلەپ تۇرىدىكەن. بۇ ھەقىقەتەن مۇمېنى ھەم ھاياجانلاندۇرىدۇ ھەم خىجىل قىلىدۇ.

شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشى، پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدىكى خەلقلەرنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرىدا بولۇپمۇ شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. شۇندىن كېيىن، شىنجاڭ يېڭى دېموكراتىزملىق باسقۇچقا قەدەم قويۇپ، ئۇلۇق جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇستەھكەم بىر ھالقىسىغا ئايلاندى ھەمدە ھاكىمىيەت ماھىيەت جەھەتتىن ئۆزگەرتىلگەنلىكى ئۈچۈن، بورۇنقى ئاساسلىق زىددىيەتلەر تۈگەپ، بارلىق سىياسىي ھەربىي، مىللىي، دىپلوماتىيە مەسىلىلىرى ئوڭايلا ھەل قىلىنىپ بولىدىغان بولدى. بۇنىڭ بىلەن خەلقنىڭ پاراۋانلىقى مەڭگۈلۈك كاپالەتكە ئىگە قىلىندى. بۇندىن كېيىنكى مەسىلە قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش يەنى بىزنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىي، ئىجتىمائىي جەھەتتىكى قورۇلىشىمىزنى قانداق پىلانلاپ پائال ئېلىپ بېرىش بولۇپمۇ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش بىلەن مەدەنىيەت قۇرۇلىشى بۇنىڭ ئىچىدە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەسىلەن سۇ ئىنشائاتلىرىنى قۇرۇش، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇش، تۆمۈرىيول، تاش يوللارنى ياساش، كان بايلىقلىرىنى ئىچىش، ھەرخىل زاۋۇتلارنى قۇرۇپ يەرلىك مەسئۇلاتلار، قول سانائىتى قاتارلىقلارنى ياخشىلاپ، بارلىق

ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۈرۈپ، خەلقنىڭ ئازاب - ئوقۇبەتـ لىرىنى ئازايتىش ۋە تۈگىتىش ئارقىلىق خەلقنىڭ تۇرـ مۇشنى ياخشىلاش، گۈللەنگەن، شاد - خورامىلىققا چۆمگەن، بەختىيار شىنجاڭنى ۋۇجۇتقا چىقىرىشتىن ئىبارەت. مەن قەتئىي ئىشىنىمەنكى، خەلقنىڭ ئۇلۇق داھىسى ماۋجۇشـ نىڭ رەھبەرلىكى، غەربىي - شىمالدىكى بەش ئۆلكىنى بىرـ لىككە كەلتۈرۈش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالغان مۇنەۋۋەر گېنېرال پېڭ دېخۇەينىڭ رەھبەرلىكى، يەنى تەشكىللىك ھالدا شىنجاڭدا تۇرۇاتقان ھەر قايسى قىسىملاردىكى 200 مىڭ ئەمگەك كۈچى، ئۇنىڭ ئۈستىگە پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەر مىللەت ئەمگەكچان خەلقلىرىنىڭ تىرىشىپ كۈرەش قىلىشى، يەنە كېلىپ ئۇلۇق دوستىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقـ نىڭ ياردەملىشىشى ۋە ھەمكارلىشىشى ئارقىسىدا، شىنجاڭ تىزلىكتە، ئوڭۇشلۇق ھالدا تىنچ قورۇلۇش ئېلىپ بېرىش داغدام يولىغا چەزمەن قەدەم قويالايدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىزگە پارلاق ئىستىقبال ئېچىلدى!

شىنجاڭ كۆپ مىللەتلىك بىر ئۆلكە، بىز بۇ قېتىم جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ماقۇللىغان ئورتاق پروگراممىنىڭ مىللىي سىياسەت ھەققىدىكى بابىنىڭ 50 - ماددىسىدا: «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى چىگرىسى ئىچىدـ كى ھەرقايسى مىللەتلەر باب - باراۋەر، ئىتتىپاقلىق، بىر - بىرىگە ياردەم بېرىش يولىغا قويىدۇ، جاھانگىرلار ۋە ھەرـ قايسى مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى خەلقنىڭ ئورتاق دۈشمەنلىرىگە قارشى تۇرۇپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ دوستلۇق - ھەمكارلىق چوڭ ئائىلىسىگە ئايلاندۇرۇش، چوڭ مىللەتچىلىككە ۋە تار مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇپ، مىللەتلەرئوتتۇرىسىدىكى بىر - بىرىنى كەمـ ستىش، ئىزىش ۋە ھەر مىللەت ئىتتىپاقلىقىغا بۇلغۇنچىلىك

قىلىدىغان قاسىشلارغا قارشى تۇرۇش» دەپ بېكىتىلگەن ئىدى. بۇ ئىنتايىن توغرا بولغان. بولۇپمۇ شىنجاڭ ئۇلكىسىدە ئۇنى قەتئىي، سەمىمىلىك بىلەن ھىمايە قىلىشىمىز ۋە ئىزچىللاشتۇرىشىمىز لازىم. مۇشۇنداق قىلغاندىلا « ئىتتىپاقلىق، بىر - بىرىگە ياردەم بېرىش»، « دوستلۇق ھەمكارلىق » نى ئىشقا ئاشۇرۇپ، يېڭى دېموكراتىزىلىق شىنجاڭ قىلىپ قۇرۇپ چىقىشى ئۈچۈن ئورتاق تىرىشىپ كۈرەش قىلغىلى بولىدۇ. ھەر مىللەت قىزىنداشلار ۋە رەھبەرلەر تۆۋەندىكى ھەقىقەتنى تونۇشى كېرەك يەنى ھەرقانداق كىشى چوڭ مىللەتچىلىك ئىدىيىسى، تار مىللەتچىلىك ئىدىيىسىدە بولىدىكەن، بۇ پۈتۈنلەي خاتا، تۇغرا بولمىغان ئىدىيەدۇر. ئەگەر بۇ خىل ئىدىيە ھەرىكەتتە ئەكىس ئەتتۈرىلسە — خاتا، ئەكسىيەتچىل ھەرىكەت ھېسابلىنىدۇ، بىز ئۇنىڭغا قەتئىي قارشى تۇرىشىمىز لازىم.

جۇڭگو خەلقىنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرىنىڭ غەلىبىسى جۇڭگو - سوۋېت ئىككى چوڭ دۆلەتنىڭ دوستلىقى ۋە يېقىنلىقى ئۈچۈن تېخىمۇ ئۇزۇن مۇددەتلىك بوزۇلماس ئاساس ياراتتى. ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دېگەن ئىدى : جۇڭگو جەزمەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى باشچىلىقىدىكى خەلقارا تىنچلىق دېموكراتىيە لاگىرىغا قاتناشقاندىلا ئاندىن، دۇنيانىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ. شىنجاڭدا، جۇڭگو - سوۋېت ئىككى دۆلەت مەيلى تارىخىي، جۇغراپىيە، مىللىي، مەدەنىيەت، ئىقتىساد جەھەتلەردە بولسۇن ئىنتايىن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. شۇنداقلا ھەممە ئىشتا سوۋېتنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج بولغان، بىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن مەڭگۈ دوستانە يېقىن مۇناسىۋەتنى ساقلاشقا تېخىمۇ مۇھتاج. ئۇلكە ئىچىدىلەيەنە ئىنتايىن ئاز ساندىكى كىشىلەر بۇ داۋلىنى تونۇپ يەتمىگەچكە، يەنىلا

تەشۋىشلىنىش، گۇمانلىنىش، كۆزۈتۈپ بېقىش تۈيغۇسىدا بولۇۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ سوغۇققانلىق بىلەن ئاقىلانىلىق بىلەن ئويلاپ كۆرۈپ، بۇ يېڭى دەۋردىكى ئوبيېكتىپ تارىخىي تەرەققىيات ساۋىقىنى قوبۇل قىلىپ، بۇرۇنقى بارلىق مۇ-تەئەسسىپكونا ئىدىيىلەرنى، كونا قاراشلارنى تاۋگىتىشنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇرۇن مەن شىنجاڭدا سەمىمىي، سادىقلىق بىلەن ئىجرا قىلغان سىياسەت: « تىنچلىق! سوۋېت بىلەن يېقىن ئۆتۈش!» دېگەن ئىككى سۆزدىن ئىبارەت ئىدى. ئەلۋەتتە ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن كۆيلىگەن جايلاردا ئۇنى تولۇق ئىشقا ئاشۇرالمىغانلىقىم ئۈچۈن تولىمۇ ئۆكۈنەتتىم. ھازىر تىنچلىق پۈتۈنلەي ئىشقا ئاشۇرۇلدى. بۇندىن كېيىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى سوۋېت بىلەن يېقىن ئۆ-تۈش سىياسىتىنى يەنىمۇ داۋاملاشتۇرۇش لازىم. مەن پۈتۈن ئۆلكىدىكى قىرىنداشلارنىڭ مىللەت، دىن، گوروھ ئايرىماي سوۋېت بىلەن يېقىن ئۆتۈشتىن ئىبارەت مانا بۇ پۈتۈنلەي توغرا بولغان سىياسەتنى تونۇشنى، ئۇنى ھىمايە قىلىپ يولغا قويىشنى ئىنتايىن سەمىمىلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمەن.

بۇ قېتىم گېنېرال پېك دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ، كۆيۈ-چىلىكنى يوقلاش ئۈچۈن ئۇرۇمچىگە كەلگەن ئىدىم. پات يېقىندا كۆپچىلىك بىلەن خوشلىشىمەن. مەن شىنجاڭ ھەر مىللەت خەلقىنى قىزغىن سۆيىدىغان ئادەممەن، بۇگۈن بۇ سۆزنى مەن تاۋز كۆڭۈللۈك ۋە سەمىمىلىك بىلەن ئېيىتتىم. بۇ مېنىڭ شىنجاڭ خەلقىنىڭ ماڭا قىلغان ئىلتىپاتىغا رەخ-مەت ئېيىتىشىم بولۇپ ھىسابلىنىدۇ. مەن بۇندىن كېيىن يەنە شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت قىرىنداشلارغا پايدىلىق بولىدىغانلا ئىش بولسا ھەر ۋاقىت ھەر قانداق جايدا جەزمەن سەمە-مىلىك بىلەن بۇرۇنقىدەكلا ياردەم قىلىشقا تەييارمەن.

ئاخىرىدا بىز ئۇنلۇك شۇئار توۋلايلى:

شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى ـــ خەلقنىڭ مەڭگۈلۈك غەلىبىسىدۇر! شىنجاڭ ھەرمىللەت خەلقلىرى بارا-ۋەرلىك ئاساستا ئىتتىپاقلىشىپ بىر ـ بىرىمىزگە يارەدەم بېـ رىپ، دوستانە ھەمكارلىشايلى! شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى شىنجاڭنى يېڭى دېموكراتىزملىق شىنجاڭ قىـ لىپ قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ئورتاق تىرىشىپ كۈرەش قىـ لايلى! جۇڭگو ـ سوۋېت ئىككى دۆلەتنىڭ مەڭگۈلۈك دوستـ لۇق يېقىنلىقى ياشسۇن! جۇڭگو خەلقىنىڭ ئۇلۇق داھىسى رەئىس ماۋزېدۇڭ ياشسۇن! جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ياشسۇن! شىنجاڭ خەلقىنىڭ تىنچلىقى، دېموكراتىيىسى، بەختـــسائادىتى ياشسۇن!

بۇ قېتىم شىنجاڭغا قىلغان سەپىرىمدە ئىنتايىن يىتىكلىك خوشاللىق ھېس قىلدىم. شىنجاڭ خەلقىنىڭ بۇگۈنكى كۈنگە ئېـ رىشكەنلىكىنى، مەن كۆڭۈلمىدىكىدەك ئىش بولدى دەپ ھېسابلايـ مەن. يەنى مەن بۇرۇن ئىشقا ئاشۇرالمىغان ئارزۇيۇم ـــ شىنجاڭنى تىنچلاندۇرۇش، شىنجاڭنى قۇرۇش ـــ جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە چوقۇم ئوڭۇشلۇق بىلەن تەدرىجى ھالدا ئىشقا ئاشۇرىلىدۇ! مەن ۋەتەنگە ۋە شىنجاڭ خەلقىگە روھى جەھەتتىن، ھېسىيات جەھەتتىن ئۆزەمنى ئۆتكۈزۈپ بەرگەندەك ھېس قىلـ ۋاتىمەن ئەمىشكە يېنىكلىك ۋە خوشاللىق ھېس قىلمايمەن!

12ـ ئاينىڭ 28ـ كۈنى مەن گېنېرال پېڭ دېخۇەي بىلەن بىللە لەنجۇغا قايتتىم، ئارقىدىنلا شىمەنگە بېرىپ غەربىي ـ شىمال ھەربىي ـ مەمۇرى كومىتېتىنى قۇرۇپ، رەئىس پېڭ دېخۇەيگە يارـ دەملىشىپ شەنشى، گەنسۇ، نىڭشىيا، چىڭخەي، شىنجاڭدىن ئىبا-رەت 5 ئۆلكىنىڭ يېڭى رەھبەرلىك خىزمىتىگە كىرىشىپ كەتتىم. بۇ مېنىڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار ئۈچۈن ئىشلەشتەك كونا تارىخىي بەتلىرىمنىڭ يېپىلىشى، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش يېڭى يولـ نىڭ باشلىنىشى بولىدۇ. بۇ مېنىڭ پۈتۈن ھاياتلىق تارىخىمنىڭ

يېڭى بۇرۇلۇش نۇقتىسى. قالغان ئۆمۈرۈم خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا قالدى. بۇنى كومپارتىيە ۋە ماۋجۇشى ماڭا ھەدىيە قىلغانلىقى ئۈچۈن چوڭقۇر رەخمەت ئېيتىشىم كېرەك!

گېنېرال ۋاڭ جېنغا يېزىلغان رەخمەت خېتى

شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قىسملىرى ھەقىقەتكە قايتىقاندىن كېيىن، پارتىيە ۋە ماۋجۇشىنىڭ ھەقىقەتكە قايتقان قىسملارغا قىلغان كەڭچىلىك قىلىش سىياسىتىنىڭ تەربىيىسى، غەربىي ـ شىمالنىڭ رەئىسى پېڭ دېخۇەي، مۇئاۋىن رەئىسى شى جۇڭ شۇننىڭ رەھبەرلىكى، شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانى ۋاڭ جىننىڭ بىۋاسىتە قوماندانلىق قىلىشى ئارقىسىدا ئالغان پايدىسىز ناھايىتى كۆپ بولدى. گېنېرال ۋاڭ جىننىڭ ھەقىقەتكە قايتقان قىسملارغا ئىلھام بېرىشى، يارىدەم بېرىشى، كۆيىنىشى، غەمخورلۇق قىلىشى ھەقىقەتەنمۇ ئەتراپلىق بولدى. مەن ئۇرۇمچىدىكى چېغىمدا ئۇنىڭ بىلەن ئىككى قېتىم ئۇزۇن سۆزلەشكەن ئىدىم، ئۇ ماڭا خاتىرجەم بولۇڭ دېگەن ئىدى ھەمدە بۇنىدىن كېيىن ھەقىقەتكە قايتقان قىسملارنىڭ ئۆزگۇرىشى ئالغا بېسىشىغا جەزمەن يارىدەم بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن ئىدى. بىر يىلدىن بۇيانقى ئەمەلىيەت، گېنېرال ۋاڭ جىننىڭ ھەقىقەتكە قايتقان قىسملارغا چوڭقۇر دوستلۇق مۇناسىۋەتتە بولغانلىقىنى ئىسپاتلىغانلىقى ئۈچۈن، مەن چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتماي تۇرالمايمەن. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەن ئىختىيارسىز ھالدا 1950ـ يىلى 10ـ ئايدا تەشەككۇر ھىسسىياتىغا تولغان مۇنۇ بىر پارچە خەتنى يازدىم:

ھۇرمەتلىك گېنېرال ۋاڭ جېن:

ئايرىلغىنىمىزغا خېلى ئايلار بولۇپ قالدى. ھەممە جەھەتلەردىن ياخشى تۇرۇۋاتامسىز؟

بىر قانچە كۈن ئىلگىرى مەن، سىزنىڭ 10 ـ ئايىنىڭ 4 ـ كۈنى شىئەننىڭ «ئاممىا گېزىتى» دە ئېلان قىلغان «شىنجاڭدىكى قىسىملارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىدىن قىسقىچە خۇلاسە» دېگەن ماقالىسىزنى كۆرۈپ ناھايىتى ھايا-جانلاندىم! شۇڭا سىزگە بىر پارچە خەت يېزىپ ئۆزۈمنىڭ پىكرى ۋە تەسىراتىمنى بايان قىلىشنى لايىق كۆردۈم.

سىزنىڭ ماقالىڭىز ناھايىتى پۈختا ھەم ئىنتايىن تەسىرلىك يېزىلىپتۇ، ئۇنى قەلەم بىلەن ئەمەس بەلكى شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىكى بارلىق ئوفىتسىر جەڭچىلەرنىڭ قان ـ تەرى بىلەن يېزىلىپتۇ دېيىشكە بولىدۇ. خۇددى سىز ئېيتقاندەك: «شىنجاڭدىكى ئوخشىمىغان ئۇچ تارىخىي شارائىتتىكى قىسىملار، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى ۋە رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ رەھبەرلىكىدە، جان پىدالىق بىلەن ئىشلەشتەك ۋەتەنپەرۋەرلىك، قەھرىمانلىق جاسارىتىنى ئەمگەك سېپىدە نامايەندە قىلدى». ئۇلار مۇشۇنداق ئىشلەپ ئەتىياز كۆز پەسللىرىدە بىر مىليون مودىن كۆپرەك بوز يەر ئېچىپ ئاشلىق تېرىپ 100 مىليون جىڭ دىن ئارتۇقراق بۇغداي ئالغان. بىر مىليون 200 مىڭ مېتردىن كۆپرەك ئېرىق ـ ئۆستەڭ قازغان، بايلىق توپلاش جەھەتتىمۇ ھەر بىر ئوفىتسىر ـ جەڭچىنىڭ تاپقان بايلىق قىممىتىنى مۆلچەردىكى 10 يۈەندىن تەخمىنەن 20 يۈەنگە كۆتۈرۈش مۇمكىن ئىكەن. باشقا قول سانائەت ئەمگىكى جەھەتتىمۇ خېلىلا كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلگەن. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، بۇ بىر يىلدا شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق جەڭچىلەر ئىپادىلىگەن پىداكارلىق بىلەن ئۆزىنى بېغىشلاش روھى، قىسىملار جارى قىلدۇرغان يۈكسەك ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە قەھرىمانلىق روھ، تىيانشانىنىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان كىشىگە ئىلھام بېرىدىغان

ئىشلەپچىقىرىش دولقۇنى، شىنجاڭدا كىشىنى ھەيران قالدۇ-
رىدىغان ئۆزگىرىشلەرنى پەيدا قىلغان. بۇ ئۆزگىرىشلەر
خۇددى بىر ئاجايىپ مۆجىزە سۈپىتىدە مەيدانغا چىقتى.
مەن ھىچبولمىغاندا ئاشۇنداقتۇر دەپ ئويلايمەن.

بۇ يىل دۆلەت بايرىمى كۈنى مەن بېيجىڭ «نۇر گېـ
زىتى» ۋە شىئەن «ئاممىۋى گېزىتى» نىڭ ئىلىتىماسىغا بىنا
ئەن ماقالە يېزىپ، بۇ ئۇنتۇلغۇسىز تەسىراتنى ئوتتۇرىغا
قويدۇم. تولۇقسىز ماتېرىياللارغا ئاساسەن، مەن شىنجاڭنىڭ
ئىشلەپچىقىرىش سىپىدىكى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان
نەتىجىلەر ۋە پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مالىيە خىزمىتىدىكى
ئۇلۇغ غەلىبىلەرنى رېئاللىقتىكى بىر - بىرىدىن قېلىشمايـ
دىغان ئىككى چوڭ مۆجىزە دەپ ئىسپات قىلىپ كۆرسەتـ
تىم. پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا قولغا كەلتۈرۈلگەن مۇۋەپـ
پەقىيەتلەردىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇنى جۇڭگو كومۇنىستىك
پارتىيىسى بىلەن ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلىكىدىن ئايرىپ
قاراشقا بولمايدۇ. شىنجاڭدىكى قىسمەن مۆجىزىلەردىن ئېـ
لىپ ئېيتقاندا ئۇنى ئەلۋەتتە رەئىس پېك دېخۇەي بىلەن
سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدىنمۇ ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. سىز
نەننۇەننىڭ چوڭ ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىدىكى توسالغۇـ
لارنى سۈپۈرۈپ تاشلاشتەك قەھرىمانلىق روھى ھەمدە ئۇـ
لۇغلارنىڭ شانلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەنئەنىسىنى تىيانشانىڭ
جەنۇب دەم شىمالىغا ئېلىپ كەلگەنلىكىڭىز ئۈچۈن بۇ مۆـ
جىزىلەر يارىتىلغان ھەمدە «قاقاس چۆللەرنى مۇنبەت ئېـ
تىزلارغا»، «چۆل - باياۋانلارنى يايىشىل بوستانلىقلار-
غا» ئايلاندۇرۇش ئىمكانىيىتى يارىتىلغان. مۇشۇلارنى ئويـ
لىغىنىمدا، ئۆزەمچە ھاياجانلىنىپ كېتىمەن! مەن بېيجىڭدا
دوستلار بىلەن ھەمىشە مۇشۇ ئىش ھەققىدە سۆزلىشىپ تۇرۇـ
مەن. بۇ قېتىم رەئىس پېك دېخۇەي بېيجىڭغا كەلگەندە

مەن ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەندىمۇ يەنىلا شۇ ئىش ھەققىدە پاراڭ بولدى. لېكىن بۇ ئىش ئالدى بىلەن سىزنىڭ بىر ۋاستە رەھبەرلىك قىلغانلىقىڭىزغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك. بۇ مېنىڭ ھايا-جانلىق ئىچىدىكى چۈشەنچىم بولماسىمىن بەلكى ئۇ ھەققەتەنمۇ شىنجاڭ خەلقى ۋە پۈتۈن مەملىكەت خەلقى بىردەك ئېتىراپ قىلىدىغان ئىش ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمەن. سىزنىڭ بۇ ئۇلۇغ ھەم دەسلەپكى مۇۋەپپەقىيىتىڭىزنى سەمىمىي تەبرىكلەيمەن ۋە يەنىمۇ گۈزەل كەلگۈسى ئۈچۈن تىلەكداشمەن.

ئۇندىن باشقا، يەنە بىر مەسىلە ئۇزاقتىن بۇيان مېنىڭ كۆڭلۈمدە ساقلىنىۋاتىدۇ. ئۇ ئوخشاشلا رەئىس پېك دېخۇەي بىلەن سىزنىڭ ۋە گېنېرال تاۋسىيۇ ھەمدە شىنجاڭ ھەربىي رايونىدىكى ھەرقايسى ئاساسلىق مەسئۇل يولداشلارنىڭ كۆڭلىدە بارلىغىنا ئىشىنىمەن. ئۇ مەسىلە كوماندىر - جەڭچىلەرنى ئۆي - ئوچاقلىق قىلىش مەسىلىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مېنىڭچە بۇ مەسىلىنى باشتىلا ئويدان مۇزاكىرە قىلىپ، ئۇنى تەدرىجىي ھالدا ئىشقا ئاشۇرۇش لازىم. بۇ قېتىم بېيجىڭدا رەئىس پېك دېخۇەي بىلەن سۆزلەشكەن ئىدىم. ئۇ بۇ يىل خۇنەندە بىر قانچە 100 ئايالنى بويىقا تەكلىپ قىلدى، يەنە داۋاملىق خىزمەت ئىشلەۋاتىدۇ، كوماندىر - جەڭچىلەرنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنى ھۆكۈمەت قاتناش قورالى چىقىرىپ ھەقسىز ئەكەلدۈرۈپ بەرمەكچى دېدى. ئۇ يەنە شىنجاڭغا بىر تۈركۈم كادىر ئەۋەتىمىز، ئىمكان بار ئايال يولداشلاردىن كۆپرەك ئەۋەتىمىز دېدى. بۇنىڭ ھەممىسى ياخشى ئىش. مەن، ھازىرچە ھەر يىلى قانچە مىڭ ئايال ئەۋەتىشنى پىلانلىغىلى بولار دەپ ئېيتقان ئىدىم، رەئىس پېك دېخۇەي، ھەر يىلى ئاز دېگەندە 10 مىڭچە ئايالنى شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا

قاتنىششقا ئەۋەتەلىسەك ياخشى بولاتتى. ئەلۋەتتە بۇ خىز-
مەتنى ياخشى ئىشلەشتە باسقۇچلۇق، پىلانلىق ھالدا ئېـ
لىپ بېرىش ياخشى. شىنجاڭنىڭ سانائەت ئىگىلىكى بەرپا
قىلىنغاندىن كېيىن ئىشلەنگىنى تۆزۈك، ئۇ چاغدا تۇرمۇش
ۋاستىلىرى ۋە ئەمگەك ئىشلىرىدا زادى مەسىلە چىقمايدۇ. سەلبى
مەنا بېرىپمۇ قالمايدۇ دېدى. لېكىن مېنىڭچە بۇ خىزمەتنى
تېز ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئايالارنى چېگرا رايونىغا بېرىشقا
سەپەرۋەر قىلىش ۋە تەشكىللەش، ھازىردىن باشلاپ بۇ
ئىشقا تۇتۇش قىلىش لازىم. 4-3 يىلدىن كېيىن، ھازىر-
قى كوماندىر-چەكچىلەر سانائەت-يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئا-
ساسلىق تايانچىلىرى بولۇپ قالىدۇ ھەمدە ئۆيلۈك-ئوچاق
لىق بولۇپ بەرەر ئىشنىڭ بېشىنى تۇتىدۇ، بىزنىڭ بۇ
كەڭ ئېچىلمىغان يەرلىرىمىزدە تەبىئىي ھالدا ئۆزگىرىش
بولىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇلار ھازىر ئۆزى ئۇستىگە ئالغان
ۋەتەننىڭ چېگرا مۇداپىئەسىنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئىك-
كىنچى تۈركۈمدە يېگىدىن قوبۇل قىلىنغان چەكچىلەرگە
تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. بۇ دۆلەت ۋە چەكچىلەرنىڭ تۇرمۇشى
ئۈچۈن ئېيتقاندىمۇ پايدىلىق. مەن سىز ۋە كۆپچىلىك
يولداشلارنى بۇ ئىشنى ئاللىقاچان پىلانلاپ قويغاندۇ دەپ
ئويلايمەن. مېنىڭ بۇ ئارزۇيۇمنى نۇقتىلىق چۈشەندۈرۈش-
تىكى سەۋەبنى، يىراق چېگرا رايوندىكى «بويتاق» كو-
ماندىر-چەكچىلەرنىڭ روھىي ھالىتى ۋە فىزىئولوگىيىلىك
جەھەتتىكى تەلىپىنى قاندۇرۇش دېيىشكىمۇ بولىدۇ، كۈلكە.

سىزنىڭ بىر يىلدىن بۇيانقى بۇۋاستە رەھبەرلىك قىلـ
شىڭىز نەتىجىسىدە ئىنتايىن زور كۆلەمدە بىر قىسىم يەر-
لەر شىنجاڭ خەرىتىسىگە تولدۇرۇلۇپ، دەسلەپكى قەدەمدە
شىنجاڭنىڭ جۇغراپىيىلىك ئەھۋالى ئۆزگەرتىلدى. يەنە
10-20 يىل تىرىشچانلىق كۆرسىتىلسە، شۇبھىسىزكى شىن-

جاك سانائەت، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقتا يۇقىرى دەرىجىدە تەرەققىي قىلغان، زامانىۋىلاشقان شادلىق بېغىغا ئايلىنىدۇ. بۇ گۈزەل ئىستىقبال ھەقىقەتەنمۇ كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدۇ. مەن ئۆزەمنىڭ شىنجاڭدا تۇرغان ۋاقىتلىرىمدىكى كۈنلەرنى ئەسلىسەم، مەندىمۇ بىر مۇنچە غايىلەر بولغان، لېكىن بارلىق غايىلىرىم ئاخىرقى ھېسابتا قۇرۇق خىيالدىنلا ئىبارەت بولۇپ چىقتى. مېنىڭ قەلبىم مەڭگۈ غەرىبكە، بىزنىڭ شىنجاڭ بىلەن چېگرىداش بولغان، ستالىن بايرىقى ئاستىدىكى بۇرۇن شىنجاڭغا ئوخشاش ئارقىدا قالغان بىر قانچە جۇمھۇرىيەتلەرگە تەلپۈنىدۇ؛ ئۇلار 20 نەچچە يىللىق قۇرۇلۇش قىلىش ئارقىلىق، سانائەتنى ئوتلاقلارغا يۆتكىدى. قىيقلىق دەريا ئېقىنلىرىنىڭ يېنىدا «قۇملۇقتىكى گوللاندىيە» ۋە سانسىزلىغان پاختا ئارىلى بارلىققا كەلدى، مەدەنىيىتىمۇ پامىر ئېگىزلىكىگە يەتتى. مەن ئۇنىڭغا پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن تەلپۈنگەن، بولسامۇ، لېكىن ھازىر دۆلەت چېگرىسىدىن ئۆتۈپ غەربكە قاردىشىمنىڭ ھاجىتى يوق! ئۆزىمىزنىڭ دۆلەت چېگرىسى ئىچىدە، جۇملىدىن سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدىكى شىنجاڭ بىزگە جانلىق مەنزىرىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. سوۋۇپىتلەر ئىتتىپاقىنىڭ يېقىندا تۈركمەنىستان چوڭ قانالىنى ئاچقانلىقى، كويىبشۇ ۋە ستالىنگىراتتا چوڭ تېپىلىكى سۇ ئېلېكتر قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بارغانلىقى ھەمدە ئۇنىڭ ئارقىسىدىكى تەبىئەتنى بويسۇندۇرۇش ئۇلۇغۋار پىلانى بىز ئۈچۈن تېخىمۇ يېڭى ۋە ئەڭ كونكرېت ئۈلگە يارىتىپ بەردى. ئۇ كەلگۈسىدە شىنجاڭدا جەزمەن بارلىققا كېلىدۇ. پۈتكۈل تارىم چوڭ قۇملۇقىمۇ سىز ئېيتقاندەك مۇنبەت ئېتىزلىقلارغا ئايلىنىدۇ. مەن سىزنىڭ ۋە ھەرقايسى يولداشلارنىڭ يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇ-

لۇغ ئىشلارغا ئىرادە باغلاپ، پۈتۈن ھايات ۋە كۈچ قۇۋۋەت-
تىگىلارنى تەقدىم قىلىشىغىلارنى چىن قەلبىمدىن ئۈمىد قى-
لىمەن، ئەگەر 30 ــ 50 يىلدىك ئۇزۇن مۇددەت تىرىشـ
چانلىق كۆرسىتىلسە تىيانشاننىڭ جەنۇب ۋە شىمالى
ئومۇمىيۈزلۈك زامانىۋىلىشىپ، گۈزەللىشىپ، شىگىشىگىيا
جىلغىسىدىن پامىر ئېگىزلىكىگىچە، ئالتايىنىڭ تاغلىق را-
يونىدىن كوئېنلۇن تاغ ئېتىكىگىچە بولغان كەڭ ـ چەكـ
سىز كەتكەن جايلارنىڭ ھەيۋەتلىك ھەم گۈزەل تۈسىگە
كىرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

بىر قانچە يىلدىن بۇيان كۆڭلۈمگە پۈكۈپ كەلگەن
ئارزۇيۇمنىڭ كونكرىت ئىشقا ئاشۇرۇلۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ،
قەلبىمدىكى خۇشاللىق ھېسسىياتىنى باسالماي بۇ خەتنى يازدىم.
سىزنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكىڭىزنى، مۇۋەپپەقىيەتـ
ئىزنى تەبرىكلەيمەن. ھەمدە سىزگە

ئىنقىلابىي سالام يوللايمەن!

جاڭ جۇجۇڭ

ئۇزۇن ئۆتمەيلا، گېنېرال ۋاڭ جېننىڭ دوستلۇق، سەممى-
لىك بىلەن يازغان مۇنۇ جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم:

مۇئاۋىن رەئىس ۋىن بەي:

خېتىڭىزدىن ۋاقىپ بولدۇم. خېتىڭىزدە خەلق ئازاد-
لىق ئارمىيىسىنى ئىنتايىن قىزغىن سۆيىدىغانلىقىڭىزنى
بىلدۈرۈپسىز ھەمدە مېنى ماختاپسىز، مەن ئۇنى قوبۇل
قىلىپ، شىنجاڭدىكى بارلىق ھەربىيلەرگە يەتكۈزىمەن.
سىزنىڭ غەمخورلۇقىڭىز ۋە سەممىي تەسەللى بېرىپ تۇرۇ-
شىڭىز بىلەن پۈتۈن ئارمىيىدىكى يولداشلار سىزدىن
ئىلھام ئېلىپ كۆڭلى خاتىرجەم بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇلار ۋە-
تەنپەرۋەرلىك ۋە قەھرىمانلىق روھىنى يۈكسەك دەرىجىدە
جارى قىلدۇرۇپ، ۋەتەن ۋە ماۋجۇشى تاپشۇرغان بارلىق

ۋەزىپىلەرنى تىرىشىپ ئورۇنلىماقتا. سىز مېنى ماختاپسىز، مەن پەقەت بېرىلىپ ئىشلىدىم خالاس. بۇ يەردىكى تۆھپە ئامىمغا مەنسۇپ. مەن يەنە كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ، بۇنىڭدىن كېيىن خىزمەتلەرنى يەنىمۇ ياخشى ئىشلەيمەن. سىزگە سەممىي رەھمەت ئېيتىمەن!

مەن يېقىندا قارا شەھەر، كورلىغا بارغانىدىم. ئۇ يەردىكى 6 - دېۋىزىيە بىلەن 27 - دېۋىزىيە بىر يەردە بوز يەر ئېچىپتۇ، كۆزلۈك يىغىمدىن كېيىن، ھەممىسى سەپەرۋەر قىلىنىپ ئېرىق - ئۆستەڭ ياساپ، تاشيوللارنى رېمونت قىپتۇ. بارلىق كوماندىر - جەڭچىلەر ئەمگەك مېۋىسىنى قولغا كەلتۈرگەنلىكتىن بارلىق تۇرمۇش ۋاستىلىرى - كۆكتات، گۆش، قوغۇن - تاۋۇز، مېۋە - چېۋە قاتارلىقلاردىن رازى ئىكەن. مەسىلەن: ھەربىر جەڭچى ھەر ئايدا 3 جىڭ كالا، قوي، چوشقا گۆش، 1 - 2 جىڭ بېلىق يېيەلەيدىكەن. كۆكتات ئىنتايىن مول ئىكەن. ھەر بىر ئادەم ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 60 دىن كۆپرەك قوغۇن، تاۋۇز يىيەلەيدىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار خۇشال - خۇرامىلىق بىلەن ئەمگەك قىلغاچقا يولداشلار ھەم قارىداپ ھەم قىزىرىپ تولىمۇ ساغلام - قاۋۇل تۇرۇپتۇ.

مەن ئۇلارغا، ۋەتىنىمىز ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشىنىڭ تەھدىتىگە ئۇچراۋاتىدۇ، دېۋىدىم، جەڭچىلەر غەزەپلەنگەن ھالدا ـــ ئامېرىكا باسمىچىلىرىنى يوقىتايلى! دەپ ئۈنلۈك شوئار توۋلىدى. ئۇلۇغ جۇڭگو خەلقى بىلەن ئۇلۇغ جۇڭگو قىسىملىرى تاجاۋۇز قىلىشقا پېتىنغان ھەر قانداق تاجاۋۇزچىلارنى چوقۇم مەغلۇپ قىلالايدۇ. يىراق چېگرىدىكى ھەربىيلەر ۋەتەننىڭ بىخەتەرلىكى ئۈچۈن ئىنتايىن ھوشيار تۇرىدۇ. بۇ پۈتۈن ئارمىيىدىكى يېتەكچى ئىدىيە. ھازىرقى جىددىي ۋەزىيەتتە، شىنجاڭ قى

سىملىرى كۆچنى مەركەزلەشتۈرۈپ ئۈچ يىل ئىچىدە 5 مىل يون مولۇق سۇ ئىنشائات قۇرۇلۇشىنى پۈتتۈرۈپ، قۇرۇلۇش بىناكارلىق ئەترەتلىرىنى تەشكىللەپ دۆلەتنىڭ شىنجاڭ دىكى سانائەت قۇرۇلۇشى (زاۋۇت قۇرۇلۇشى) غا ياردەم بېرىش، شۇنىڭ بىلەن بىللە ياش، قاۋۇل ئوفىتسېرلەرنى بىر يەرگە يىغىپ مەخسۇس مەربىي ئىشلارنى ئۆگىتىپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئۇرۇش ئۇچۇن ئۆزىنى تەقدىم قىلىشقا تەييار تۇرۇشى لازىم.

مەن مەرقايىسى رەھبىرىي يولداشلار بىلەن بىرگە ئىشلىگىلى بىر يىل بولۇپ قالدى. ھازىر بىر - بىرىمىز بىلەن تونۇشۇپمۇ ئالدۇق. خىزمەت تەقسىم قىلىۋېلىپ، ھەمكارلىشىپ، مەخسۇس مەسئۇل بولۇپ ئىشلەپ يېڭى ئىناقلىق باسقۇچتا قەدەم قويدوق. مەن ئاساسلىق زېھىنىنى ئوفىتسېرلەرنى تەربىيىلەش، ئۆگىتىش، ئۇرۇش تەجرىبىلىرىنى رەتلەش، يېڭى مەربىي ئىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە قويۇۋاتىمەن، شۇڭا ھەربىي قىسىملارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى گېنېرال تاۋسيۇنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردىم. مەندە گەرچە تېخنىكا بولمىسىمۇ لېكىن ئۆزۈم ساغلام - قاۋۇل تۇرۇۋاتىمەن. شىنجاڭ ھەربىي رايونى 10 نەچچە مىڭ كىشىلىك ئوفىتسېر تەييارلىماقچى. بۇ پىكىرنى گېنېرال جاڭ زۇڭسۇنگە ئېيتقان ئىدۇق. ۋاقتىڭىز چىقسا بۇنى رەئىس گۇڭ رىنغا خەۋەر قىلىپ قويارسىز. بۇندىن كېيىن شىنجاڭنىڭ ھەربىي مەمۇرىي ئىشلىرى توغرىسىدا كۆپرەك مەسلىھەت بېرىپ، ھەر ۋاقىت يولىيورۇق بېرىپ تۇرۇشىڭىزنى سورايمەن.

شىنجاڭدا جۇڭگو - سوۋېت ھەمسىدارلىق شىركىتى رەسمىي ئىشقا چۈشتى ھەمدە ھەرقايىسى زاۋۇتلارغا ئىقتىسادىي جەھەتتە ياردەم بېرىش باشلىنىپ كەتتى، قۇرۇلۇش - بىنا-

كارلىق، توپا ـ ياغاچ، ماشىنىسازلىق، ئېلېكتىر، خىمىيە سانائىتى، گېئولوگىيە قاتارلىق جەھەتلەرگە جىددىي ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان پەن ـ تېخنىكا خادىملىرى، قىسىملارغا ئېھتىياجلىق بولغان ئاگرانوم، سۈچىلىق خادىملىرىنى ھەركەزدىكى ھەرقايسى مەنىستىرلىق، كومىتېتلار ۋە غەربىي ـ شىمالنىڭ ھەربىي ـ مەمۇرىي كومىتېتىنىڭ تېزرەك ئەۋەتىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدۇق.

خەت قالايمىقان يېزىلىپ قالدى. رەنجىمەسلىكىڭىزنى سورايمەن!

تېنىڭىزگە سالامەتلىك تىلەپ

ۋاڭ جېن

II ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى

گېنېرال تاۋ سىيۈغا ئەۋەتىلگەن تەبرىك خېتى

سابىق گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 22 ـ بىكتۈەنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈلدى. 1950 ـ يىلى ھەقىقەتكە قايتقىنىمىزغا بىر يىل توشتى ھەمدە بايراق تاپشۇرۇۋېلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى، بۇ كوماندىر ـ جەڭچى يولداشلارنىڭ ئويغانغانلىقى ۋە يېڭى تۇرمۇشقا قەدەم قويغانلىقى، خەلق ئۈچۈن مۇۋەپپەقىيەت ۋە غەلبە يولىغا قاراپ ماڭغانلىقىنىڭ ئىپادىسى، مەن بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشالمەن، بۇنى تەبرىكلىمىسەم بولمايدۇ.

ئەلۋەتتە، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ بۇگۈنكىدەك ئۆزگەرگەنلىكى ۋە ئالغا باسقانلىقى، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكى، گېنېرال پېڭ دېخۇەي، گېنېرال ۋاڭ جېننىڭ يار ـ يۆلەكتە بولغانلىقىدىن بولدى، گېنېرال تاۋسىيۈنىڭ سەممىي راستچىللىقى، ئىستىلىنىڭ دۇرۇس، ئىش بېجىرىشتە ئەستايىدىل بولغانلىقى ۋە باشقا نۇرغۇنلىغان ئارتۇقچىلىقلىرى ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن،

ئۇ پارتىيە ۋە گېنېرال پېك دېخۇەي ۋە ۋاڭ جېننىڭ ئىشەنچىسىگە ئىگە بولدى. پۇتۇن كوماندىر، جەڭچىلەرنىڭ ھۇرمىتىگە سازاۋەر بولدى،100 مىڭنەپەر سەپدىشىمىز مۇشۇنداق ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى. مەن مەنۇى جەھەتتىمۇ، مەسئۇلىيەت جەھەتتىمۇ ۋەزىپىنى ئورۇنلىغان بولدۇم. مەن گېنېرال تاۋسيۇغا ھەقىقەتەن مۇ چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن!

مېنىڭ تەبرىك خېتىمنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

گېنېرال تاۋسيۇ، گېنېرال جاۋشىگۇاڭ، 22 ـ بىكتۇەندىكى بارلىق كوماندىر ـ جەڭچى يولداشلار!

مەن ئالدى بىلەن سىلەرنى سەمىمىي تەبرىكلەيمەن. ئۆتكەن يىلى بۇگۇنكى كۈندە، سىلەر ھەقىقەتكە قايتقانلىقىڭلارنى تەنتەنىلىك بىلەن جاكالاپ، شىنجاڭنى ساقلاپ قېلىپ، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشىنى ئىلگىرى سۈردۈڭلار، جۇڭگو خەلق ئىنقىلابىنىڭ غەلىبىسىنى تېزلەتتىڭلار، بۇگۈن بۇنىڭغا ئەمدىلا بىر يىل توشتى. بۇ بىر يىل جەريانىدا سىلەر ئىشلەپچىقىرىشقا ئاتلىنىپ، ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىپ، جۇڭگو كومپارتىيىسى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ يېڭى تەربىيىسىنى پۇتۇن ۋۇجۇدۇڭلار بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئۆزگەرتىش جەريانىدىكى بىرىنچى قەدەمنى بېسىپ تۇگەتتىڭلار. بۇگۈن بايراق تەقدىم قىلىش مۇراسىمىنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشى ـــ يولداشلىرىمىز ئۈچۈن تولىمۇ شەرەپلىك ئىش ھېسابلىنىشى كېرەك.

ئۆتكەن يىل 12 ـ ئايدا مەن ئۇرۇمچىدىكى چاغدا، يەنى سىلەر ھەقىقەتكە قايتقاندىن كېيىنكى 3 ـ ئايدا مەن ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق قىسىملار، ئورگانلاردىكى يولداشلارغا ئىككى قېتىم ئۇزۇن سۆز قىلغان ئىدىم. بىرىنچى قېتىم قىلغان سۆزۈمنى خۇلاسىلەپ، مەن يولداشلارغا: «بىز يىراقنى، چوڭراق ئىشلارنى نەزەردە تۇتۇشىمىز، يېقىننى، كىچىكرەك

ئىشلارنى تۈتۈپ ئىشلىشىمىز، ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىز، قىسىملارنى ئۆزگەرتىشىمىز، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆزلۈكسىز ھالدا ئۆگىنىشىمىز ۋە ئۇلارنى ئۇلۇغلاشىمىز لازىم.» دېگەن ئىدىم. ئىككىنچى قېتىملىق سۆزۈمنى خۇلاسىلاپ، ئۆزۈمنىڭ مۇنۇ ئۇمىدلىرىمنى يەنىمۇ تەكىتلەپ كۆرسەتكەن ئىدىم: «ئەسلىدىكى ئوخشىمايدىغان ئۇچ قىسىم ئىچىدە، مىللىي قىسىم بىلەن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىم 1 - بېكتۇەندىن ئۆگىنىشى، ئۇلارنى ئۇلۇغلاشى، كۆپچىلىك بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك ئىتتىپاقلىشىشى لازىم! خەلقنىڭ داھىسى ماۋجۇشى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى جۇدېنىڭ رەھبەرلىكى، غەربىي شىمال بەش ئۆلكىنىڭ نالىي ئەمەلدارى رەئىس پېڭ دېخۇەينىڭ رەھبەرلىكىدە ئىتتىپاقلىشىپ، ئۆگىنىشنى چىڭ تۇتۇپ، تىرىشىپ ئۆزگىرىشى لازىم!» مەن يەنە: «كېيىن رەئىس پېڭ دېخۇەي كەلمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ كېلىشكە پۇرسەت چىقسا، ھەممە ئىشتا زور دەرىجىدە ئۆزگىرىش بولۇپ، كۆپچىلىكنىڭ ئىسمى - جىسمىغا لايىق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈشىمىزگە ئىشىنىمەن.» دېگەن ئىدىم. بۇ سۆزلەر ھازىر بىر - بىرلەپ راست بولۇپ چىقتى.

پاكىتلار ئىسپاتلىدىكى: «ھەرقايسى يولداشلارنىڭ بۇ مەزگىلدىكى ئالغا بېسىشى ناھايىتى تېز بولغان، ئۆزىنى، قىسىملارنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقى ناھايىتى كۆرۈنەرلىك بولغان. ئېھتىمال ئايرىم يولداشلار كۆپچىلىككە بېتىشىپ ماڭالمىغاندۇر، يەنە ئىنتايىن ئاز ساندىكى بىر قىسىم كىشىلەر ئويلىمىغان ئىشلارنى سادىر قىلىپ قويغاندۇر. لېكىن ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، ئىتتىپاقلىق، ئۆگىنىش ۋە ئۆزگەرتىشتە ناھايىتى ياخشى ئىپادە

كۆرسەتكەن. رەئىس پېك دېخۇەي ئىككىنچى قېتىم ئۇرۇمچىگە كەلگەندە مەن ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ كېلەلمىگەن بولساممۇ لېكىن 6 - ئاينىڭ باشلىرىدا بېيجىڭدا ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتۇم. يەنە گېنېرال ۋاڭ جېن، گېنېرال تاۋسيۆلار بىلەنمۇ كۆرۈشتۇم. رەئىس پېك دېخۇەي بىلەن گېنېرال ۋاڭ جېن سىلەرنىڭ ئالغا باسقانلىقىڭلاردىن ئىنتايىن مەمنۇن ئىكەنلىكىنى ئېيتتى يەنە سىلەرنى ماختىدى. گېنېرال تاۋسيۆ، سىلەرنىڭ تىرىشچانلىقىڭلارنى خەلق سياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مەملىكەتلىك كومىتېتى ئىككىنچى قېتىملىق يىغىندا سۆز قىلغاندا، ئۇنى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىغە سۆزلەپ بەردى. پۈتۈن مەملىكەت خەلقى 22 - بىكتۇەننىڭ ئىشلەپچىقىرىشقا، خەلقە، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئىسمى - جىسمىغا لايىق بولغان شانلىق قىزىل بايرىقىغا يۈزلىنىپ ئالغا ئىلگىرىلەۋاتقانلىقىنى، يەنىمۇ قۇدرەتلىك، زامانىۋىلاشقان دۆلەت مۇداپىئە ئارمىيىسى قۇرۇپ چىقىشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار نىشانغا قاراپ ئىلگىرىلەۋاتقانلىقىنى بىلدى. بۇ ھەر بىر يولداشنىڭ ھايات تارىخىدىكى ئەڭ ئەسلەشكە ئەرزىيدىغان بىر ئىشتۇر.

پاكىت ئىسپاتلىدىكى: گېنېرال ۋاڭ جېن ۋە بىرىنچى بىگ تۇەندىكى بارلىق كوماندىر - جەڭچى يولداشلار سىلەرگە توغرا مۇئامىلە قىلغان. سىلەرگە يارىدەم بەرگەن، بۇ جەھەتتىكى يارىدىمى ناھايىتى كۆپ بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە يولداشلارمۇ ئۇلاردىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگەنگەن، ئۇلارنى ئۇلۇغلاش قىلىشقا ئىرادە باغلىغانلىقى ئۈچۈن يولداشلارنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشى يەنىمۇ تېز بولغان.

پاكىتلار ئىسپاتلىدىكى: خەلقنىڭ داھىسى ماۋجۇشى بىلەن باش قوماندان جۇدې بىزنىڭ 22 - بىكتۇەننىڭ

ئالاهىده كۆڭۈل بۆلگەن. مەن ئۇلار بىلەن كۆرۈشكەندە ئۇلار ھەممىسى 22 - بىكتۇەن ھەققىدە سۆز قىلىدۇ، سىلەر-نىڭ ئالغا بىسۇاتقىنىڭلاردىن خۇشال ئىكەنلىكىنى ھەمدە سىلەردىن سەممىي ئۆمىد كۈتىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. بۇ بىز 22 بىكتۇەندىكى يولداشلار ئۈچۈن غايەت زور ئىلھام!

يولداشلار! بۇ بىر يىللىق ئۆزگىرىشتە جاپا چېكىش تىن ساقلىنىش تەس. چۈنكى سەممىيلىك بىلەن ئۆزگىرىش جەزمەن جاپالىق كۈرەش قىلىش ئارقىلىق مەيدانغا كېلىدۇ. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، بىز تەلتۆكۈس ئۆز-گىرىپ، يېڭىۋاشتىن ئادەم بولالىدۇق، شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، يېڭى تەربىيىنى قوبۇل قىلىپ ئىدىيە جەھەتتە يېڭى قورالنى ئىگىلەپ، يېڭى شەيئىلەرنى تونالىدوق، شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، كونكرىت ئەمەلىيەت جەريانىدا خېلى يېتەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرەلىدۇق. دەل شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، يولداشلار بىز بۇگۈن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شانلىق قىزىل بايرىقىنى قوبۇل قىلىش سالاھىيىتى ۋە شەرتىگە ئىگە بولالىدۇق.

ھازىر يېڭى جۇڭگونىڭ ئەھۋالى بىز ئۇرۇمچىدە كۆرۈش-كەن چېغىمىزدىكىگە تۈپتىن ئوخشىمايدىغان بولۇپ قالدى. جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق، ئىتتىپاقلىق شەرتنامىسىنىڭ تۈزۈلۈشى، ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك دۆلەت — سوۋېت خەل-قى بىلەن يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن يېڭى دېموكراتىزملىق جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى خەلقىنىڭ كۈچىنى مۇستەھكەم، مەڭگۈ ئىتتىپاقلاشتۇردى. جۇڭگو - سوۋېت ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمىنىڭ تۈزۈلۈشى، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىدىكى شانلىق مەنزىرىنى تۇرغۇزدى، بۇلارنىڭ ھەم-مىسى بىز ئايرىلغاندىن كېيىن بىز قىزغىن سۆيگەن شىن-جاڭدا، بىز قىزغىن سۆيگەن ۋەتەندە يۈز بەرگەن تارىخىي

ۋەقەلەردۇر. بۇ نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ؟ بۇ بىزگە: بىزنىڭ ئۇلۇغ ئىتتىپاقداش قوشنىمىز ــ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ يار-دىمى ئاستىدا، يېڭى جۇڭگونىڭ ئىشلىرى قەدەممۇ - قەدەم باشلىنىۋاتقانلىقىنى، يەنى بىزنىڭ شىنجاڭىمىزدىن باشلىنىۋاتقانلىقىنى، ئاللىقاچان ھازىرلانغان شەرت شارائىت ئاستىدا شىنجاڭنىڭ كەلگۈسىدە يۇقىرى دەرىجىدە سانائەت-لەشكەن رايونغا، شۇنداقلا ئېلىمىزنىڭ دۆلەت مۇداپىئە بازىسىغا ئايلىنىشىدا گەپ يوق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بۇ بىر ئىنتايىن شەرەپلىك ۋەزىپە. مەن يولداشلار-نىڭ ئۇزلۇكسىز يۇقىرى ئۆرلەپ، ئۇزلۇكسىز ئالغا ئىلگىرى-لەپ، ئىشلەپچىقىرىش ماھارىتىنى سەۋرچانلىق بىلەن ئۆگىنىپ، يۈكسەك قەھرىمانلىق جاسارىتىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئىلغار قىسىم بولغان بىرىنچى بېكىتۈەن بىلەن بىردەك ئىتتىپاق-لىشىپ، مىللىي قىسىم بىلەن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، شىن-جاڭ خەلقى بىلەن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، شىنجاڭنى قۇرۇش-تىن ئىبارەت زور ۋەزىپىنى ئورتاق ئۈستىگە ئېلىشنى ئۈ-مىد قىلىمەن.

بۇگۈنكى مۇراسىم بىر ئۇلۇغ نامايەندە، ئۇ، يولداشلار-نىڭ ئويغانغانلىقى ۋە يېڭىۋاشتىن ئادەم بولغانلىقىنى، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش يولىدا يەنىمۇ چوڭ مۇۋەپ-پەقىيەت ۋە يەنىمۇ زور غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشكە قاراپ ماڭغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

بارلىق يولداشلارنىڭ سالامەت بولۇشىنى، ئالغا ئىلگىرى-لىشىنى تىلەيمەن.

توققۇزىنچى باب ئۆز - ئۆزەمنى تەكشۈرۈشۈم

مەن 1949 - يىلى 9 - ئاينىڭ 29 - كۈنى شىنجاڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتقانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن گېنېرال تاۋسىيۇ، رەئىس

بۇرهانغا ئەۋەتكەن جاۋاب تېلېگراممىدا، ئۆزۈمنىڭ شىنجاڭدىكى قىلغان - ئەتكەن ئىشلىرىم توغرىسىدا ئۆز - ئۆزۈمنى تەكشۈر-گەن، بىيجىڭ «خەلق گېزىتى» دە ئېلان قىلغان ئىدىم. ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ئۇرۇمچى گېنېرال تاۋسىيۆ، بۇرهان ئەپەندى:

تېلېگراممىدىن خەۋەر تاپتىم. سىلەر مۇشۇ ئاينىڭ 25 - ۋە 26 - كۈنى گۇاڭجۇ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتىدىن ئالاقىنى ئۈزۈپ، جۇڭگو خەلق ئىنقىلابى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى باش شتابىنىڭ قوماندانلىقىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىڭلارنى ئېلگىر - كېيىن بولۇپ جاكالاپسىلەر، مەن بۇنىڭغا ئىنتايىن خۇشالمەن. ماۋجۇشى باش قوماندان جۇدې تېلېگراما ئەۋەتىپ ئۇنى ماختىدى. مېنىڭچە، پۈتۈن مەملىكەت خەلقى بولۇپمۇ شىنجاڭ ھەر مىللەت خەلقلىرى سىلەرنىڭ ئىككىلەنمەستىن ھەقىقەتكە قايتقانلىقىڭلاردەك بۇ شەرەپلىك ھەرىكىتىڭلارنى قىزغىن قارشى، ئالدۇ. لېكىن سىلەر ئەۋەتكەن تېلېگراممىدا «سىزنىڭ چۈۋەر رەھبەرلىكىڭىز» دىگەن سۆز بار ئىكەن، «چۈۋەر» دېگەن بۇ سۆزنى قوبۇل قىلىشقا خىجىل بولغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇنى ئۆچۈرۈۋەتتىم. باشقا شۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەر نىمۇ ئۆچۈرۋەتتىم.

بۇ بىر قانچە ئايدىن بۇيان مەن، ئىشىكنى ئېتىۋېلىپ ئۆتكەنكى 30 يىلدىن بۇيانقى ھەر خىل خاتالىقلىرىم ئۈستىدە ئويلاندىم. مەن يېقىنقى ئۇچ يىلدا غەربىي - شىمالدىكى تۆت ئۆلكىنىڭ ھەربىي - مەمۇرىي خىزمەتلىرىنى باشقۇرۇۋاتقان مەزگىللەردە بولۇپمۇ شىنجاڭنىڭ ھەربىي - مەمۇرىي خىزمىتىنى باشقۇرۇش جەريانىدا ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرىمنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتىمدىن كۆپ بولغانلىقىنى، ھىچ بولمىغاندا كۆرسەتكەن خىزمىتىم بىلەن ئۆتكۈزگەن خاتا-

لىقىمىنىڭ بىر - بىرىنى يوققا چىقىرىدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھىس قىلدىم. ياخشى تەرەپلەر تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت تەك قىلىنىدۇ:

(1) بۇرۇنقى مەركىزىي ھۆكۈمەت شىنجاڭدا بېقىندۇرۇش، ئېزىش، ئېكسپلاتاتسىيە قىلىشتىن ئىبارەت خاتا ھۆكۈمرانلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ كەلگەنلىكتىن، شىنجاڭ ھەر مىللەت خەلقلىرى ئەركىنلىك، برابەرلىك ھوقوقىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قالغان، سىياسىي جەھەتتە ھىچقانداق ئورنى بولمىغان. مەن شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن، مىللىي برابەرلىك پىرىنسىپى، تىنچلىق ماددىسىغا ئاساسەن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىللەندى. ھەر مىللەت ۋەكىللىرى قاتناشتۇرۇلغان دېموكراتىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلدى، ئۆلكە، ناھىيىلەرنىڭ سەنىيىخۇي ئەزالىرى، ۋالىلار، ھاكىملارنى خەلق سايلاش ئۇسۇلى بىلەن قويۇلدى. ئۆلكە، ناھىيىلەردىكى ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرىنى بىردەك شۇ جايدىكى ھەرقايسى مىللەتتىن بولغان كىشىلەردىن ئېلىشقا ئۆزگەرتىلدى. بۇرۇنقى «چوڭ خەنزۇچىلىق»، «ھەممە ئىشنى خەنزۇلار ئۆز ئالدىغا تارتىۋېلىش» تەك ھادىسىلەر تەدرىجىي تۈگىتىلدى. ھەر قايسى ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ ئورنى ۋە دېموكراتىك ھوقۇقى مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە ياخشىلاندى.

(2) جۇڭگو بىلەن سوۋېتنىڭ يېقىن ئۆتۈشىنى ئىزچىل قۇۋۋەتلەپ كەلگەن بولساۋۇ، ئەپسۇسكى نەنجىن ھۆكۈمىتى سوۋېتكە قارشى تۇراتتى، ئۆلكىدىكى كونسىرۋاتىپلار سوۋېتكە قارشى تۇراتتى، ئىچكى - تاشقى ئىككى تەرەپنىڭ قىسىشىدىن كېلىپ چىققان زىددىيەتلەر ئىچىدە مەن يەنىلا ھەر خىل قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ سوۋېت بىلەن يېقىن ئۆتۈش سىياسىتىدە يەنىلا چىڭ تۇردۇم. بۇ — شىنجاڭ

ئۆلكىسىنىڭ تىنچ ـ خاتىرجەملىكىدىكى ئاساسلىق كاپالەت، مۇھىم ئىش ئىدى.

(3) شىنجاڭ ئەسلىدە بىر نامراد ئۆلكە ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇرۇنقى ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ كۆپ تەرەپلىمە ئېكسپلاتاتسىيە قىلىشى تۈپەيلىدىن خەلقلەرنىڭ تۇرمۇشى ئىنتايىن ئېچىنىشلىق ئىدى. مەن شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، ئالدى بىلەن خەلقنىڭ سېلىقىنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن، باج، ئالۋاڭ ـ سېلىقنى ئازايتىشقا كۈچۈمنى ئايىمىدىم. ئەسكەر ئېلىش، غەللە ـ پاراق ئېلىش زادى ئىشلەنمىدى. قىسىملارنىڭ ئاشلىق مۇئاش، كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى مەركەز بېرەتتى، يەرلىكتىن ئېلىشقا توغرا كەلگەندە قەتئى ئۆز باھاسى بويىچە پۇل بېرىلدى. بۇ سىياسەتنى ئىچكىرىدىكى ھەرقانداق ئۆلكىدە ئىشقا ئاشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس.

(4) تارىخىي تەھلىلگە ئاساسلانغادا، بۇرۇنقى ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىگە قاراتقان سىياسىتىنىڭ خاتا بولغانلىقىنى، ئازساندىكى خەنزۇلارنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىدە ئۆتكۈزگەن جىنايەتلىرىگە قارىتا، ئۆلكىدىكى ھەرقايسى ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش ۋە ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ بېرىشقا تېگىشلىك ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر تونۇپ يەتكەنلىكىمدىن، «مەن شىنجاڭغا تارىختىكى خاتالىقلارنى تۈزەتكىلى، تارىختىكى جىنايەت قەرزلىرىنى قايتۇرغىلى كەلگەنمەن» دېگەن ئاساسىي مەقسەتنى تۇرغۇزدۇم. بۇنى ئۆزۈمچە توغرا، پاك قاراش دەپ تونىغانلىقىمدىن باشتىن ـ ئاخىر ئۆزۈمنى بېسۋېلىش ۋە كەڭچىلىك قىلىش پوزىتسىيىسىنى تۇتۇپ بارلىق تالاش ـ تارتىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشتا چوڭ ئىشنى كىچىكلىتىۋەتمىدىم. كىچىك ئىشنى يوققا چىقىرىۋەتمىدىم. مۇشۇ ئىشلار تۈپەيلىدىن مەن،

شىنجاڭدىكى خەنزۇلار بولۇپمۇ ئەنجىن ۋە شىنجاڭدىكى بىرمونچە پارتىيە ھۆكۈمەت، ئارمىيە كادىرلىرى تەرىپىدىن ئەيىپلەشكە ئۇچرىدىم. «بەك ئاجىز»، «مۇشۇنداق كېتىۋەر- سە شىنجاڭ جەزمەن قولدىن كېتىدۇ» دېگەندەك قاراشلار- مۇ ئوتتۇرىغا چىققان بولسىمۇ، لېكىن مەن يەنىلا بۇ تە- نچلىق سىياسەتتە سەل - پەلمۇ ئىككىلەنمەي چىڭ تۇردۇم. بۇ خىلىلا سەۋىر - تاقەت قىلىش ۋە تۇراقلىق كۆزقاراش- نىڭ بولۇشىنى تەلەپ قىلاتتى.

كەمچىلىكلىرىمنى ئېيتىدىغان بولسام، ئۇ ناھايىتى كۆپ، ئەڭ ئاز دېگەندىمۇ تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

(1) كونسىرىۋاتىپلارغا يول قويدۇم. «مىللەتلەر ئىتتىپا- قىنى كۈچەيتىش» ئۈچۈن، رادىكال ئۇنسۇرلار بىلەن كون- سىرۋاتىپلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنغانىدىم. رادىكال ئۇنسۇرلار بولۇپمۇ ئىلى تەرەپتىكى ئىلغار ئۇنسۇرلارغا نە- سىھەت قىلدىم، دېموكراتىك سىياسەتنىڭ ئاساسلىق ئالاھە- دىلىكى قارشى گۇرۇھتىكىلەرنىڭ مەۋجۇد بولۇشىغا يول قويۇش دەپ قاراپ، ئىلغار كۈچلەر بىلەن قالاق كۈچلەر- نىڭ چەك - چېگرىسىنى ئېنىق ئايرىيالماي، ئەكسىچە ئۆل- كە ئىچىدە ئەنسىزلىكنى كۈچەيتىۋەتتىم. بۇ ئەلۋەتتە بۇرژۇ- ئاچە دېموكراتىزملىق ئىدىيىنىڭ تەسىرىگە ۋە گومىنداڭ ھاكىمىيىتىنىڭ ماھىيىتىدىكى بـــۇ نېگىزلىك زىددىيەتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىقتىن بولدى. ھازىر قاراپ باقسام، ئۇ پۈتۈنلەي خاتا ئىكەن.

(2) مەن ئۆلكە رەئىسلىك قوشۇمچە ۋەزىپەمدىن قەتئى ئىستىپا سوراپ ئويغۇر مىللىتىدىن بولغان مەسئۇدنى بۇ ۋەزىپىگە كۆرسىتىشتە، مۇئۇلارنى ئاساس قىلغانىدىم: بىرىنچىدىن خەنزۇلار ئۆلكە ئىچىدە يەنىلا ئازسانلىق مىل- لەت ھېسابلانغاچقا مەن ئۆزۈمنىڭ قوشۇمچە رەئىس بولۇ-

شۇمنى ھاجەتسىز دەپ قارايتتىم. ئىككىنچىدىن، ئۇيغۇرلار ئۆلكە ئىچىدە كۆپ سانلىق مىللەت ھېسابلىناتتى، شۇڭا ئۇيغۇرلار ئىچىدىن مەركەز قوشۇلىدىغان ئادەم رەئىس بولالايتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ چاغدا پەقەت مەسئۇد ئەپەندىلا مۇۋاپىق نامزات ئىدى. ئۇندىن باشقا مەندە يەنە قىيداشقا يېقىنراق كېلىدىغان بىر خىل روھى ھالەتمۇ بولۇپ، ئۆلكىدىكى ئىككى تەرەپنىڭ كۆرۈشىدە، مەن ھامان ئىككى تەرەپنىڭ بولۇپمۇ ئىلى تەرەپنىڭ خاتا چۈشەنچىسىگە قېلىۋاتىمەن. شۇڭا ئۇلار ھەدىسلا مېنى ھۇجۇم نىشانى قىلىۋالىدىغان بولدى دەپ قارىغانلىقىمدىن رايىم يېنىپ، قەتئى چېكىنىپ چىقىپ كېتەي، ئۇلار ئۆزلىرى ئىشلىسۇن! دېگەن نىيەتكە كەلگەن ئىدىم. مۇشۇ بىردەملىك خاتا ئوي - پىكىر سەۋەبىدىن كونىرۋاتىپلارنىڭ كۈچى بۆلەكچىلا باش كۆتۈرۈپ چىقتى، ھەم ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچكى زىددىيىتىمۇ چوڭقۇرلىشىپ كەتتى.

(3)شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلقلەرنىڭ تارتقان جاپا - مۇشەققەتلىرى يۇقىرىدا ئېيتقاندەك سەلبىي جەھەتتە ئازايتىلغان بولسىمۇ لېكىن ئىجابىي جەھەتتە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشنى تۈپتىن ياخشىلاش ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈش خىزمىتى يېتەرلىك ئىشلەنمىدى ھەتتا پىلانلانغان بولسىمۇ لېكىن ھەرگىزمۇ ئىشلەنمىدى. بۇنىڭدا ئەلۋەتتە كۆپلىگەن ئوبيېكتىپ سەۋەبلەر بولغان بولسىمۇ لېكىن سۇبيېكتىپ جەھەتتە كۆرسىتىلگەن تىرىشچانلىقنىڭ يېتەرلىك بولمىغانلىقىنى ئەلۋەتتە ئېتىراپ قىلىش كېرەك.

(4) جۇڭگو- سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش بۇرۇنلا بېكىتىلگەن سىياسەت بولۇپ، ھازىر ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە يولغا قويۇلۇۋاتىدۇ، لېكىن ھەر مىللەت ئارىسىدىكى كونىرۋاتىپلاردا يەنىلا سوۋېتنىن قۇرقۇش، سوۋېتكە قارشى تۇ-

روش ئىدىيىسى بولغانلىقى ئۈنۈك ئۈستىگە ئۇنى ھەرۋاقىت سۆز - ھەرىكىتىدە ئىپادىلەپ تۇرىۋاتقاشقا، بىز گەرچە ئۇنى تۇزۇتۇپ كەلگەن بولساقمۇ سوۋېتنىڭ قارشى ۋەقەلەر توختىماي بولۇپ تۇردى، بولۇپمۇ قەشقەردە بولغان ئىشلار بىزنى چوڭقۇر ئەپسۇسلاندۇرىدۇ.

يۇقىرىدىكىلەرمىنىڭ شىنجاڭ ئۇلكىسىنى باشقۇرغان ئۇچ يىل جەريانىدىكى ئىشلار ئۈستىدە ئۆز - ئۆزۈمنى تەنقىد قىلىشىم بولىدۇ، سىلەردىمۇ بۇرۇن ماڭا ئوخشاشلا مەيدان ۋە كۆز قاراشلار بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇنى سىلەرنىڭ پايدىلىنىشىڭلار ۋە خاتالىقلار ئۈستىدە ئويلىنىشىڭلار ئۈچۈن ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويىدۇم. بۇنىدىن كېيىن ئۆزىمىزنىڭ كەمچىلىكلىرىنى قانداق قىلىپ ئۆزۈل - كېسىل تۈزىتىشتە، بولۇپمۇ بۇرۇن مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تالاش - تارتىشلاردا ئۆزىمىزچە ئادىل بىتەرەپ پوزىتسىيىدە بولغانلىقىمىز ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭغا بىر خىل ئېغىش خاھىشى بار، ھازىر قارايىدىغان بولساق، بىزنىڭ ماڭغىنىمىز ئوتتۇرا يول بولۇپ ئۇ خەلق دېموكراتىيىسى دېكتاتۇرىسى كۆز قارىشىغا توغرا كەلمەيدىكەن، شۇڭا ئۇنى تاشلاش كېرەك. باشقا بارلىق كونا ئىدىيە، كونا قاراش، كونا ئىستىللارنىمۇ تەڭلا تاشلىۋېتىپ، قەتئىي ھالدا سەمىمىلىك بىلەن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ۋە ماۋجۇشىنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە ئۆگىنىشنى چىڭ تۇتۇپ، تىرىشىپ ئۆزگىرىپ، ئۆزىمىزنى ياخشى ئۆزگەرتىشىمىز ھەمدە قىسىملاردىكى بارلىق كوماندىر جەڭچىلەر ۋە پۇتۇن ئۇلكىدىكى ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى ئۆزگەرتىپ، ئۇلارنىڭ ئىدىيىسىدىن ئۆتكۈزۈپ، يېڭىباشتىن ئادەم بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈشىمىز لازىم. مەن سىلەرنىڭ شەرەپ بىلەن ھەقىقەتكە قايتقانلىقىڭلارنى تەبرىك

لەيمەن ۋە ئۆز ئارا مەدەت بېرىش بىلەن سىلەرنىڭ يېڭى ھاياتقا قەدەم قويلغانلىقىڭلارغا سالام يوللايمەن!

مېنىڭ بۇ ئۆز - ئۆزۈمنى تەنقىد قىلغىنىمغا ھازىر 10 يىل بولۇپ قالدى. مەن يەنە بىر قېتىم تەكشۈرۈشنى لايىق كۆردۈم. مېنىڭ كۆز قاراشلىرىمدا يەنىلا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. شۇنداقتىمۇ ھازىر رادىكاللار ۋە كونسىرۋاتىپلارغا بولغان كۆز قارىشىم توغرىسىدا بىر قانچە ئېغىز قۇشۇمچە قىلماقچىمەن:

كونكرىت ئەھۋالىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، رادىكاللارنىڭ ئىنقىلابىي، ئىلغار تەرەپلىرى بارئىدى، مەسىلەن ئۇلارنىڭ سوۋېت بىلەن دوست بولۇشنى تەشەببۇس قىلىشى ئىلغارلىق ئىدى، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش تەشەببۇسىنى تەھلىل قىلىپ كۆرۈشىكە توغرا كېلىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشى گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقىغا قارىتىلغان بولسا ئۇ ھالدا ئۇ ئىنقىلابىي بولغان بولىدۇ، لېكىن ئەگەر ئۇلارنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشى ۋەتەندىن ئايرىلىپ چىقىپ، ئاتالمىش «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» قۇرۇش ھەرىكىتى ئۈچۈن بولغان بولسا، ئۇنى ئىنقىلابىي دېيىشكە بولمايدۇ. ھەتتا ئەكسىيەتچىل ئىدىيە دېيىشكە بولىدۇ. پاكىتلار چۈشەندۈرىدۇكى «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھەرىكىتى شىنجاڭدا ئۇزۇن تارىخىي يىلتىزى بار ھەرىكەت بولۇپ، ئۇ ۋەتەندىن ئايرىلىپ چىقىش ھەرىكىتىدۇر. ئىلى ئۆزگىرىشى بولغاندىن كېيىن، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە ئاتالمىش «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھۆكۈمىتى قۇرۇلغان. 1945 - يىلى 10 - ئايدا ئۇلارنىڭ ۋەكىلى ئىلىدىن ئۇرۇمچىگە سۆھبەت قىلىشقا كەلگەندە ئۆزىنى «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىلى دەپ ھېسابلاپ، ئۆز-

لىرى گۇۋاھنامە ئېلىپ كەلگەنلىكىنى، مېنىڭمۇ جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىلى ئىكەنلىكىم توغرىسىدىكى گۇۋاھنامەمنى كۆرسەتسەم ئاندىن سۆھبەت ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئېيتقان ئىدى. ھەتتا ئىازادلىق تىن كېيىنمۇ شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىدا بۆلۈنۈش ھەرىكىتى توغرىسىدا غول ـ غۇلا بولدى. ئالدىنقى يىلى ئىستىل تۈزۈتۈش ھەرىكىتىدە يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى كەسكىن كۈرەش ئېلىپ بېرىلدى. مانا بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى راھىكاللارنىڭ ۋەتەندىن ئايرىلىپ چىقىش ھەرىكىتىنىڭ پۈلاتتەك دەلىلى ئىكەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. مەن بولسام ئەزەلدىنلا كۈچلۈك ۋەتەنپەرۋەرلىك كۆز قاراشقا ئىگە ئادەم بولغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئەلۋەتتە قوشۇلمايتىم. بۇ مەن بىلەن رادىكاللار ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ چوڭ ئىختىلاپ ئىدى. شۇنداقلا ئۇ، شىنجاڭدا تۇرغان بىر قانچە يىلدا مەن بىلەن رادىكاللار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنىڭ، مەن بىلەن كونسىرۋاتىپلار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتىن ئېشىپ كېتىشىدىكى تۈپ سەۋەب ئىدى.

كونسىرۋاتىپلارنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلاردا قالاقلىق ۋە ئەكسىيەتچىلىك ئىشلىرى ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئۇلارنىڭ سوۋېتكە قارشى تۇرۇش تەشەببۇسى ئىنتايىن ئەكسىيەتچىل ۋە قالاق ئىدى. ئۇلارنىڭ خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈش تەشەببۇسىنى ھەم تەھلىل قىلىپ كۆرۈشكەتىگىشلىك. ئەگەر ئۇلارنىڭ خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشى دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھىمايەقىلىش، خەنزۇ ئاكىلارنىڭ دۆلەتتە ھەرمىللەت ئارىسىدىكى رەھبەرلىك ئورنىنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن بولغان بولسا، ئۇنىڭ ئەيىپلىگۈچىلىكى يوق، ئۇ بىزنىڭ تەشەببۇسىمىز بىلەن ئوخشاش دېيىشكە بولاتتى. لېكىن پاكىتلار ئىسپاتلىدىكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بەزى كىشىلەر، مەسىلەن: مەسۇد، ئەيسا قاتارلىقلار خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنى تەشەببۇس قىلىدۇ، چۈنكى ئۇلار ئۇزۇندىن بۇيان ئىچكىرىدە تۇرۇپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىرىنىڭ قوغدىشى ۋە ئېتىۋار بېرىشىگە

مۇيەسسەر بولۇپ تۇرغانلىقتىن ئۇلار ھەر ۋاقىت خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنى ياقلايدۇ. لېكىن ئۇلار دا ئەزەلدىنلا «چوڭ تۇر- كىستانچى»لىق ئىدىيە مەۋجۇت، يەنى ئەڭ ئاخىرىدا ۋەتەندىن ئايرىلىپ چىقىپ مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇش ئىدىيىسى مەۋجۇت بولغاچقا مەسئۇد ئەپەندى سەھنىگە چىققاندىن كېيىن، خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنى تەدريجى ھالدا بەزىدە ئوچۇق بەزىدە يوشۇرۇن ھالدا خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشقا ئۆزگەرتتى. پۈتكۈل جەريانىدىن قارىغاندا، ئۇلارنىڭ خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشى بىر مەزگىللىك مەنپەئەت مۇناسىۋىتىدىن ئىبارەت بولۇپ، خەنزۇ- لارغا قارشى تۇرۇش كەلگۈسىدىكى يۈزلىنىش ئىدى. پەقەتلا شۇ چاغلاردا تولۇق ئاشكارىلانمىغان، خالاس.

ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، مەندە رادىكاللار بىلەن كونسىر- ۋاتىپلارنىڭ تەشەببۇسىغا قارىتا قارشى تۇرغان جايلىرىمۇ، ھەما- يە قىلغان تەرەپلىرىمۇ بولدى. سوۋېت بىلەن يېقىن ئۆتۈش مە- سىلىسىدە، مەن رادىكاللار تەرەپتە تۇردۇم. خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈش مەسىلىسىدە مەن ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ كونسىرۋا- تىپلار تەرەپتە تۇردۇم. بەزىدە رادىكاللار تەرەپتە تۇرۇپ قالسام ئەلۋەتتە كونسىرۋاتىپلا نارازى بولاتتى، بەزىدە كونسىرۋاتىپلار تەرەپتە تۇرۇپ قالسام رادىكاللار نارازى بولاتتى. لېكىن مەن شۇنى راستچىللىق بىلەن ئېيتىشىم كېرەككى، ئىككى تەرەپلا ماڭا خىلىلا قايىل ئىدى ۋە مېنى ياقتۇراتتى. شۇنداق بولسىمۇ مەن كونسىرۋاتىپلار تەرەپتە كۆپرەك تۇردۇم، نەتىجىدە مەن بىلەن رادىكاللار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتمۇ بىر قەدەر ئۆتكۈرلىشىپ كەتتى. چۈنكى مەن ئۆزۈم باشتىن - ئاخىر تۇرۇۋاتقان سىياسىي مەيداندىن ھالقىپ چىقىپ كېتەلمەيتتىم، ھاكىمىيەتنىڭ ماھىيەت جەھەتتىكى تەسىرىدىن چەتنەپ كېتەلمەيتتىم. شۇڭا سىياسىي پروگراممىا تولۇق ئىشقا ئاشۇرۇلمىدى ئەكسىنچە «دۆلەتنىڭ بىر- لىكىنى ھىمايە قىلىش» تەلىپىگە ئېتىبار بېرىش نەتىجىسىدە

«مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۆچەيتىش» دەك بىر تەرەپلىمىلىك كۆز قاراش مەيدانغا چىقتى. بۇنىڭدا ھەممىدە گومىنداڭ مەركىزىيـ نىڭ شىنجاڭدىكى رەھبەرلىك ھاكىمىيەتنى مۇستەھكەملەشنى چىقىش قىلغانلىقتىن كونسىرىۋاتىپلارنىڭ ئىشلىرىغا ئېغىش تەبىئي ھالدا كېلىپ چىقتى. نەتىجىدە مەن رەئىسلىك ۋەزىپەمدىن قەتئىي ئىستىپا سوراپ، ئۇنىڭغا مەسئۇدنى كۆرسەتتىم. ئاخىرىدا ئىلى تەرەپنىڭ يەنە بىر قېتىم بۆلۈنۈپ چىقىش ئەھۋالى كېلىپ چىقتى، بۇ تېخىمۇ يېڭىلىش بولدى.

ئەلۋەتتە، بۇگۈنكى ئەھۋالدىن ئېيتقاندا، مېنىڭ شۇ چاغدا چىقارغان پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋىتىم ۋە مەنىۋي جەھەتتىكى ئازابـ لىنىشلىرىم خېلىلا زور بولغان ئىدى. لېكىن بۇگۈن مەن مەملـ كەت زىمىنىنىڭ $\frac{1}{6}$ قىسمىنى ئىگىلىگەن شىنجاڭدىن ئىبارەت بۇ كەڭ باي زىمىننىڭ يەنىلا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇھىم بىر تەركىبي قىسمى بولۇپ تۇرىۋاتقان — شىنجاڭ ئۇيـ غۇر ئاپتونوم رايونىنى كۆرۈپ، ئىنتايىن خوشال بولدۇم ھەم خاتىرجەم بولدۇم!

بىراق كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدىغىنى، مەن بىلەن بىر مەزـ گىل ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن دوستۇم ئەخمەتجان (يەنە ئىسھاق بىك، دەلىلقان، ئايباسۇۋلار بار) مەملىكەت خەلقى ۋە شىنجاڭ خەلقى غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، 1949 - يىلى 9 - ئايدا شىنـ جاڭدىن بېيجىڭدە ئېچىلىدىغان جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلـ ھەت كېڭىشىگە قاتنىشىش ئۈچۈن كېتىۋاتقاندا، بەختكە قارشى ئايروپىلان ھادىسىسىگە ئۇچراپ قازا تاپتى. بىز يېڭى خەلق ھاـ كىمىيىتى مەزگىلىدە قول ئېلىشىپ قايتا يارىشىپ، ئورتاق تىرىـ شىپ ئىشلىيەلمىدۇق، بۇنىڭغا مەن قاتتىق ئېچىنىمەن ھەمدە ئۇـ لارغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۇرىمەن.

. . . . . .

1955 ـ يىلى دۆلەت بايرىمىدا، ماۋجۇشى ئوردىن بېرىش مۇراسىمى ئۆتكۈزگەندە، مەن بىلەن گېنېرال تاۋسيۇ شەرەپ بىلەن بىرىنچى دەرىجىلىك ئازادلىق ئوردىنىنى قوبۇل قىلدۇق. پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتى بىزنىڭ شىنجاڭنى تېنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا قوشقان ئەرزىمەس تۆھپىمىز ئۈچۈن بىزنى تەقدىرلىدى، بۇنىڭغا تەشەككۈر بىلدۈرىمىز.

主编：哈力克·沙克
责任编辑：艾力肯、乌守尔、艾里

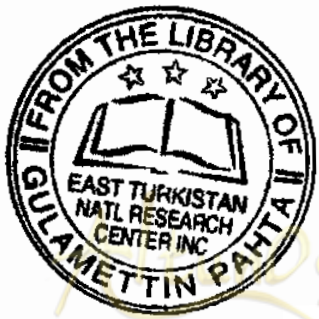

从迪代会谈到新疆和平解放（21）（维吾尔文）
新疆维吾尔自治区政协文史办编
拉扎克·马立克　译

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市建中路54号）
新疆新华书店发行　新疆新华印刷三厂印刷
850×1168毫米　32开本　14.875印张　2插页
1987年5月第1版　1987年12月第1次印刷
印数：1——10,000

ISBN7-228-00265-2/K·22　定价：1.50元
（内部发行）